ابو الصناع مسکین و مکان فضل و اخلاق مزین مامون

شمع کاشانۂ ہدایات و عرفان و مصقلۂ آئینۂ صافی درونان سرور انوار الہامات یزدانی اعنی

از دفتر

مکتوبات امام ربانی

جلد اول

از ارشادات علیہ غوث ربانی حضرت مجدد الف ثانی مرتبہ و مدونۂ مریدین خاص ایشان حضرت

در مطبع منشی نول کشور لکھنؤ بطبع مزین مطبوع شد

فہرست جلد اوّل مکتوبات امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی

صفحہ	مضمون
۲	مکتوب ۱ در بیان احوال کہ مناسبت باسم ظاہر دارند الخ
۴	مکتوب ۲ در بیان حصول ترقیات و مباہات بمنایات خداوندی جل سلطانہ بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند۔
۵	مکتوب ۳ در بیان مجوس شمن یاران بمقام مخصوص الخ
״	مکتوب ۴ در بیان فضائل شہر رمضان و بیان حقیقت
	محمدی علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام بہ پیر بزرگوار خود
۷	مکتوب ۵ در سفارش خواجہ برہان الدین۔
״	مکتوب ۶ در بیان حصول جذبہ و سلوک و نسبت یافتن
	بہر دو وصف جلال و جمال و بیان فنا و بقا الخ۔
۹	مکتوب ۷ در بیان بعضی از احوال خود بعضے از دوستان
	صفوی بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند۔
۱۰	مکتوب ۸ در بیان احوالی کہ ببقا و صحو تعلق دارند۔
۱۲	مکتوب ۹ در بیان احوال کہ بمقام فرق و آمدن تعلق دارند
۱۳	مکتوب ۱۰ در حصول قرب و بعد فرق و وصل الخ
۱۴	مکتوب ۱۱ در بیان بعضی کشوف حصول مقدم رسیدن الخ
۱۷	مکتوب ۱۲ در بیان حصول مقام فنا و بقا الی آخرہ۔
۱۸	مکتوب ۱۳ در بیان بے نہایتی راہ مطابقت علوم
۱۹	مکتوب ۱۴ در بیان حصول وقایع کہ در اثنار راہ در دادہ بودند الخ
۲۰	مکتوب ۱۵ در بیان احوالیکہ بمقام سیر بقدر زوال است الخ
۲۲	مکتوب ۱۶ در بیان احوال وقت و نزدیکی و خیرآن الخ
۲۳	مکتوب ۱۷ در بیان بعضی احوالیکہ بوقت و نزدیکی تعلق دارند۔
۲۳	مکتوب ۱۸ در بیان تکمین کہ بعد ازان حاصل شود الخ
۲۷	مکتوب ۱۹ در سفارش بعضے ارباب حوائج۔
۲۸	مکتوب ۲۰ نیز در سفارش بعضی ارباب حوائج۔
״	مکتوب ۲۱ در بیان درجات ولایت خصوصاً درجات ولایت صلبیہ
۲۹	مکتوب ۲۲ در بیان وجد تعلق در بیان روح و نفس الخ
۳۱	مکتوب ۲۳ بجانخانان در شرح اعتدال از ناقص
۳۲	مکتوب ۲۴ بمحمد فرخ عمل در بیان آنکہ سوئی کار و بیان است اہل آنرا
۳۳	مکتوب ۲۵ در تحریص بر متابعت سید المرسلین صلعم بخواجہ جہان
״	مکتوب ۲۶ بمولانا حاجی خان در بیان آنکہ شوق از برای است بذات
۳۵	مکتوب ۲۷ بخواجہ عبد الحی در بیان ملحی طریقہ علیہ نقشبندیہ
۳۶	مکتوب ۲۸ نیز بخواجہ عبد الحی علو حال۔
״	مکتوب ۲۹ بشیخ نظام حلیسی در بیان ادای فرائض الخ
۳۸	مکتوب ۳۰ در بیان حقیقت شہود آفاقی و انفسی الخ
۴۰	مکتوب ۳۱ بشیخ صوفی در بیان حقیقت ظہور توحید وجودی الخ
۴۴	مکتوب ۳۲ بمیر زاہد حسام الدین در بیان کمالی کہ مخصوص
	باصحاب کرام است رضوان اللہ علیہم۔
۴۶	مکتوب ۳۳ بملا حاجی محمد در بیان مذہب علماء سوء الخ
۴۸	مکتوب ۳۴ نیز بملا حاجی محمد در بیان جواہر خمسہ عالم مر الخ
۴۹	مکتوب ۳۵ نیز بملا مذکور در بیان محبت ذاتی کہ انعام الہی
۵۰	مکتوب ۳۶ نیز بملا مذکور در بیان آنکہ ربط بیخ گفتا جمیع سعادات
	در متابعت و ربط است باطنیت و حقیقت دین شریعت اند

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون
۵۱	مکتوب ۳۷ بشیخ محمد در تحریص بر اتباع سنت سنیہ الخ
״	مکتوب ۳۸ نیز بشیخ محمد در گرفتاری بذات بحت باری تعالیٰ الخ
۵۳	مکتوب ۳۹ نیز بشیخ محمد در بیان آنکہ دار کار طلب است از مجرد اعمال صوری عبادات رسمی کاری نمی کشاید۔
۵۴	مکتوب ۴۰ بشیخ محمد در بیان تحصیل مقام خلاص۔
״	مکتوب ۴۱ بشیخ درویش در ترغیب بر متابعت سنت سنیہ الخ
۵۶	مکتوب ۴۲ بشیخ درویش در بیان آنکہ بہترین مصقلہا از برای زدودن محبت ماسوی حق سبحانہ متابعت سنت است
۵۷	مکتوب ۴۳ بشیخ فرید در بیان توحید شہودی و وجودی
۶۰	مکتوب ۴۴ بشیخ فرید در مدامی خیر البشر علیہ الصلوٰۃ والسلام الخ
۶۱	مکتوب ۴۵ نیز بشیخ فرید در بیان فضائل ماہ رمضان الخ
۶۲	مکتوب ۴۶ نیز بشیخ موصوف در بیان آنکہ خود باری تعالیٰ الخ
۶۴	مکتوب ۴۷ نیز بشیخ موصوف در شکایت از قرن سابق کفار کہ غلبہ کردہ بود
۶۶	مکتوب ۴۸ نیز بشیخ فرید در ترغیب تعلیم علم و طلبہ الخ
۶۷	مکتوب ۴۹ بشیخ موصوف در مذمت دنیای دنی
״	مکتوب ۵۰ نیز بشیخ موصوف در مذمت دنیای دنی
۶۸	مکتوب ۵۱ بشیخ فرید در ترغیب بر ترویج شریعت
״	مکتوب ۵۲ بشیخ فرید در مذمت نفس امارہ
۷۰	مکتوب ۵۳ بشیخ فرید در بیان آنکہ اختلاف علماء موجب فساد عالم است
۷۱	مکتوب ۵۴ بشیخ فرید در اجتناب از صحبت مبتدع الخ
۷۲	مکتوب ۵۵ بشیخ عبد الوہاب در اظہار محبت جلد کامل است
״	مکتوب ۵۶ نیز بشیخ عبد الوہاب در سفارش سیدی الخ

صفحہ	مضمون
۷۳	مکتوب ۵۷ بشیخ محمد یوسف در نصیحت۔
״	مکتوب ۵۸ بسید محمود در بیان آنکہ این راہ ہمگی ہفت گام است
۷۴	مکتوب ۵۹ بسید محمود در بیان آنکہ آدمی از سر چیز چارہ نیست
۷۶	مکتوب ۶۰ بسید محمود در بیان نفی خواطر و قمع وساوس بالکلیہ
۷۷	مکتوب ۶۱ بسید محمود در ترغیب صحبت کامل مکمل
۷۸	مکتوب ۶۲ بملا حسام الدین در بیان آنکہ جذبہ کہ پیش از سلوک است
۷۹	مکتوب ۶۳ بشیخ فرید در بیان آنکہ انبیاء علیہم الصلوٰۃ در اصول دین متفق اند
۸۱	مکتوب ۶۴ بشیخ فرید در بیان لذت و الم جسمانی و روحانی
۸۲	مکتوب ۶۵ بخان اعظم در تاسف و تلهف بر ضعف اسلام
۸۳	مکتوب ۶۶ نیز بخان اعظم در بدای طریقہ علیہ نقشبندیہ الخ
۸۴	مکتوب ۶۷ بخانخانان در سفارش محتاجی۔
۸۵	مکتوب ۶۸ نیز بخان خانان در بیان آنکہ تواضع از ارباب غنا۔
۸۶	مکتوب ۶۹ نیز بخانخانان در بیان آنکہ تواضع موجب فرعونیت است
۸۷	مکتوب ۷۰ نیز بخانخانان در بیان آنکہ آدمی را جاہ سبب بعد است بچنانکہ ہمین سبب قرب اوست۔
۸۸	مکتوب ۷۱ بمیرزا دارا در بیان آنکہ شکر منعم بر منعم علیہ واجب است
״	مکتوب ۷۲ بخواجہ جہان در بیان آنکہ جمیع مخلوقات در فنا و نیاز و کمال
۸۹	مکتوب ۷۳ بہ قلیچ خان در مذمت دنیا و ابنای آن۔
۹۴	مکتوب ۷۴ بمیرزا بدیع الزمان در تحریص بر محبت فقراء۔
۹۵	مکتوب ۷۵ نیز بمیرزا مذکور در تحریص بر متابعت سید الکونین صلعم
۹۶	مکتوب ۷۶ بہ قلیچ خان در بیان آنکہ تقی واسطہ بورع و تقوی است
۹۸	مکتوب ۷۷ بجہانگیر خان در بیان آنکہ عبادت خدا کی میشود

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون
۹۹	مکتوب ۷ نیز بجہانگیر خان در بیان معنی سفر در طلب مکاشفات و تجلیات
۱۰۱	مکتوب ۸ نیز بجہانگیر خان در بیان آنکہ این شریعت غرا جامع جمیع کمالات است
۱۰۲	مکتوب ۹ بمیر فتح اللہ حکیم در بیان آنکہ فرقہ ناجیہ اہل سنت و جماعت اند
۱۰۶	مکتوب ۱۰ بملا لاہ بیگ در تحریص بر ترویج اسلام۔
۱۰۶	مکتوب ۱۱ بسکندر خان لودی در بیان آنکہ سلامتی قلب الخ
۱۰۷	مکتوب ۱۲ بمیر بہادر خان در تحریص بر جمع کردن جمعیت خاطر و باطن
″	مکتوب ۱۳ بسید احمد قادری در بیان آنکہ شریعت و حقیقت عین یکدیگر اند
۱۰۸	مکتوب ۱۴ بحکیم فتح اللہ در تحریض بر اتیان اعمال صالحہ
۱۰۹	مکتوب ۱۵ بیکی از کلام گنجہ در بیان سلامتی قلب از اضداد دون حب
۱۱۰	مکتوب ۱۶ بہ پہلوان محمود در بیان نعت۔
″	مکتوب ۱۷ بہ پہلوان محمود در نصیحت۔
″	مکتوب ۱۸ بمرزا علیخان در عزا پرسی۔
۱۱۱	مکتوب ۱۹ بخواجہ قاسم در ترغیب بر آنکہ بکلیت متوجہ حق سبحانہ باید بود
″	مکتوب ۹۰ بشیخ کبیر در بیان تصحیح عقاید و اتیان اعمال صالحہ الخ
۱۱۲	مکتوب ۹۲ بشیخ کبیر در آنکہ اطمینان قلب در ذکر است
″	مکتوب ۹۳ بسکندر خان لودی در بیان آنکہ در جمیع اوقات ذکر حق تعالیٰ باید بود الخ
۱۱۳	مکتوب ۹۴ بمظفر خان لودی در بیان آنکہ آدمی از تصحیح عقاید الخ
″	مکتوب ۹۵ بسید احمد در بیان آنکہ آدمی نسخہ جامعہ است
۱۱۵	مکتوب ۹۶ بمحمد شریف در منع و زجر بر تسویف و تاخیر۔
۱۱۶	مکتوب ۹۷ بشیخ درویش در بیان آنکہ مقصود عبادات امور تحصیلی تقربی
۱۱۷	مکتوب ۹۸ بملا عبد الحق در ترغیب بصلاتی و ترک عجب الخ
۱۱۹	مکتوب ۹۹ بحسن کشمیری در جواب استفساری۔
۱۲۱	مکتوب ۱۰۰ نیز بملا حسن کشمیری در جواب سوال
۱۲۳	مکتوب ۱۰۱ نیز بملا حسن کشمیری در رجاء کامل را ناقص تصور کردہ
۱۲۴	مکتوب ۱۰۲ بملا ظفر در بیان آنکہ محرم در قرمس سود مجموع سلبی است
۱۲۶	مکتوب ۱۰۳ بشیخ فرید در بیان معنی عافیت الخ
″	مکتوب ۱۰۴ بہ قضاۃ پرگنہ در عزا۔
۱۲۶	مکتوب ۱۰۵ بحکیم عبد القادر در بیان آنکہ مرض تا زمانیکہ الخ
۱۲۷	مکتوب ۱۰۶ بمحمد صادق کشمیری در بیان آنکہ محبت رئیس طائفہ
″	مکتوب ۱۰۷ نیز بمحمد صادق در اجوبہ و اسولہ۔
۱۳۱	مکتوب ۱۰۸ در بیان سید احمد در بیان آنکہ نبوت افضل است از ولایت
″	مکتوب ۱۰۹ بشیخ صدر الدین در بیان آنچہ مقصود از خلقت انسانی
۱۳۲	مکتوب ۱۱۰ بحکیم صدر در بیان سلامتی قلب الخ
″	مکتوب ۱۱۱ بشیخ حسین چلی در بیان آنکہ توحید عبارت الخ
۱۳۳	مکتوب ۱۱۲ بشیخ عبد الجلیل در بیان آنکہ کار آفرینست الخ
۱۳۴	مکتوب ۱۱۳ بجمال الدین در بیان فرق عقیدہ مبتدی و منتہی
″	مکتوب ۱۱۴ بصوفی قربان در تحریص بر متابعت سنت سنیہ الخ
۱۳۵	مکتوب ۱۱۵ بملا عبد الحق در بیان آنکہ مادر صدق و قطع آمیزم الخ
۱۳۶	مکتوب ۱۱۶ بملا عبد الواحد در بیان آنکہ سلامتی قلب الخ
″	مکتوب ۱۱۷ بملا یار محمد بخشی در بیان آنکہ ابتداء قلب الخ
″	مکتوب ۱۱۸ بملا قاسم علی در بیان جماعت کہ بر اہل اللہ اعتراض کنند
۱۳۷	مکتوب ۱۱۹ بمیر محمد نعمان در تحریص بر صحبت شیخ
۱۳۸	مکتوب ۱۲۰ بمیر محمد نعمان در ترغیب بر صحبت ارباب محبت
″	مکتوب ۱۲۱ نیز بمیر محمد نعمان در بیان آنکہ این راہ بی غیبت ہیچ گام نیست

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون
۱۳۸	مکتوب ۱۲۲ بملا طاہر در ترغیب بر پابندی همتی۔
۱۳۹	مکتوب ۱۲۳ نیز بملا طاہر در بیان آنکہ ادای نفل الخ
〃	مکتوب ۱۲۴ نیز بملا طاہر در آنکہ استطاعت راہ شرط است
〃	مکتوب ۱۲۵ بمیر صالح در بیان آنکہ عالم جوہر صغیر و جسم کبیر الخ
۱۴۱	مکتوب ۱۲۶ نیز بمیر صالح در بیان آنکہ طالب را باید کہ باہتمام الخ
۱۴۲	مکتوب ۱۲۷ بملا صفر احمد در بیان آنکہ خدمت علماء دین از اکبر الخ
۱۴۲	مکتوب ۱۲۸ بخواجہ یقیم در ترغیب بر پابندی همتی۔
۱۴۳	مکتوب ۱۲۹ بشیخ علم در بیان آنکہ جمعیت انسان بشش چیز متفرق است
〃	مکتوب ۱۳۰ بجمال الدین در بیان آنکہ مدار سعادت احوال بر چہار چیز است
〃	مکتوب ۱۳۱ بخواجہ کلان در بیان علو شان طریقہ حضرت خواجہ
۱۴۵	مکتوب ۱۳۲ و ۱۳۳ بملا صدیق در بیان اجتناب از صحبت اہل بغاوت
۱۴۶	مکتوب ۱۳۴ و ۱۳۵ بملا صدیق در منع از تسویف در بیان ترک اولیٰ
۱۴۷	مکتوب ۱۳۶ نیز بملا صدیق در منع از تسویف و تاخیر در مطلوب حقیقی
〃	مکتوب ۱۳۷ بحق جی حضرت علو شان نماز۔
۱۴۸	مکتوب ۱۳۸ بشیخ بہاء الدین در رخصت دیار مدینہ۔
۱۴۹	مکتوب ۱۳۹ بخضر بیگ در بیان آنکہ جماعت بیدلان کہ طالب اہل اللہ اند
〃	مکتوب ۱۴۰ بملا محمد معصوم در بیان آنکہ رنج و محنت از لوازم سلوک است
〃	مکتوب ۱۴۱ بملا محمد خلیج در بیان آنکہ محبت و اخلاص کار محبت و اخلاص است
۱۵۰	مکتوب ۱۴۲ و ۱۴۳ و ۱۴۴ بملا عبد الغفور و ملا شمس الدین و حافظ محمود الخ
۱۵۱	مکتوب ۱۴۵ بملا عبد الرحمن بعنبہ در بیان آنکہ مشائخ حلقہ نقشبندیہ
۱۵۳	مکتوب ۱۴۶ بشرف الدین حسین در نصیحت بترک اسباب۔
〃	مکتوب ۱۴۷ بخواجہ شرف در آنکہ گسستن بہ پیوستن بہ است

صفحہ	مضمون
۱۵۳	مکتوب ۱۴۸ و ۱۴۹ بملا صادق کابلی۔
۱۵۴	مکتوب ۱۵۰ بخواجہ محمد قاسم در بیان آنکہ شایان معبودیت جنت بجنب الخ
〃	مکتوب ۱۵۱ بمیر معروف در بیان بزرگی طریقہ حضرات نقشبندیہ
۱۵۵	مکتوب ۱۵۲ بشیخ وجیہ در بیان آنکہ اطاعت رسول عین اطاعت حق است
۱۵۶	مکتوب ۱۵۳ بمیان خیر مزمل در بیان خلاصی تمام از رقیت ماسوا
〃	مکتوب ۱۵۴ نیز بمیان مزمل در بیان آنچہ وارد گذشت در خود باید رفت
۱۵۷	مکتوب ۱۵۵ و ۱۵۶ نیز بمیان مزمل در ترغیب صحبت اہل اللہ
〃	مکتوب ۱۵۷ بحکیم عبد الوہاب در نصیحت۔
۱۵۸	مکتوب ۱۵۸ بشیخ حمید بنگال در بیان تفاوت درجات کمال
۱۵۹	مکتوب ۱۵۹ بشرف الدین حسین در جزا۔
〃	مکتوب ۱۶۰ بیار محمد در بیان آنکہ مشائخ طریقت نعلین اند۔
۱۶۳	مکتوب ۱۶۱ بملا صالح در بیان آنکہ حصول ایمان حقیقی بصحبت است
〃	مکتوب ۱۶۲ بخواجہ محمد صدیق در بیان فضیلت ماہ رمضان۔
۱۶۵	مکتوب ۱۶۳ بشیخ فرید در بیان آنکہ اسلام کفر شدید یکدیگر اند۔
۱۶۷	مکتوب ۱۶۴ بحافظ بہاء الدین در بیان آنکہ فیض حق سبحانہ
۱۶۸	مکتوب ۱۶۵ بشیخ فرید در ترغیب متابعت صاحب شریعت
۱۶۹	مکتوب ۱۶۶ بملا محمد امین در بیان آنکہ مدار درجات نہایہ نہاد
۱۷۰	مکتوب ۱۶۷ بہر دو برادر ہندو در ترغیب بعبادت احد و احد
۱۷۱	مکتوب ۱۶۸ بخواجہ محمد قاسم در بیان طریق سلسلہ علیہ نقشبندیہ۔
〃	مکتوب ۱۶۹ بشیخ عبد الصمد در جواب سوال۔
۱۷۴	مکتوب ۱۷۰ بشیخ نور در بیان آنکہ آدمی را چنانکہ الخ
〃	مکتوب ۱۷۱ بملا طاہر در بیان آنکہ در فقر ادوام و فنا لازم است

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون
۱۷۵	مکتوب ۱۷۲ بشیخ بدیع الدین در بیان بعضی اسرار۔
۱۷۷	مکتوب ۱۷۳ بمیر محمد نعمان در جواب سوالیکہ کردہ بودند۔
۱۷۸	مکتوب ۱۷۴ بخواجہ اشرف کابلی۔
۱۷۹	مکتوب ۱۷۵ بحافظ محمود در بیان تلوینات احوال۔
۱۸۰	مکتوب ۱۷۶ و ۱۷۷ و ۱۷۸ باسامی مختلفہ در نصائح۔
۱۸۱	مکتوب ۱۷۹ بمیر عبداللہ ابن میر نعمان در نصیحت۔
〃	مکتوب ۱۸۰ بخواجہ ابو القاسم در استفسار بعضی از اسامی پیران
۱۸۲	مکتوب ۱۸۱ ببیان محمد صادق در جواب استفسار الخ
۱۸۴	مکتوب ۱۸۲ و ۱۸۳ بملا صالح در بیان معنی حدیث نبوی کلام معصوم
۱۸۵	مکتوب ۱۸۴ و ۱۸۵ و ۱۸۶ الفتح اللہ بعضو سعرف بخواجہ عبدالرحمان
۱۸۷	مکتوب ۱۸۷ و ۱۸۸ بخواجہ محمد اشرف و بخواجہ محمد صدیق در حل مسائل
۱۸۸	مکتوب ۱۸۹ بشرف الدین حسین در بیان آنکہ باد فقر باد وجد گرفتار
〃	مکتوب ۱۹۰ بیکی از فرزندان میر نعمان در تحریص بر تحصیل علوم ذکر اکمی جل سلطانہ
۱۸۹	مکتوب ۱۹۱ بخانخانان در ترغیب بر متابعت انبیاء علیہم
191	مکتوب ۱۹۲ بشیخ بدیع الدین در جواب استفساری۔
〃	مکتوب ۱۹۳ بشیخ فرید در ترغیب بر تصحیح عقائد۔
۱۹۴	مکتوب ۱۹۴ بصدر جہان در تحریص بر ترویج ملت۔
۱۹۵	مکتوب ۱۹۵ بصدر جہان در تحریص بر ترویج شریعت۔
〃	مکتوب ۱۹۶ بمنصور عرف ملا کہی مادر صدقہ قطع اتیم ہمگی ہفت گام ست
۱۹۶	مکتوب ۱۹۷ بملا یوسف مجھ در بیان آنکہ سعادتمندی کہ دنیا و آخرت او را بس
۱۹۷	مکتوب ۱۹۸ بخانخانان در بیان آنکہ آشنائی فقرا عنقا ست
〃	مکتوب ۱۹۹ بملا محمد امین در بیان قبول فرمودن ہدیہ او طلب نمودہ بود
۱۹۸	مکتوب ۲۰۰ بملا شکیبی اصفہانی در حل عبارت نفحات۔
۲۰۱	مکتوب ۲۰۱ و ۲۰۲ بکوچک بیگ و بمیرزا فتح اللہ۔
۲۰۳	مکتوب ۲۰۳ بملا حسینی در تحریص بر محبت این طائفہ علیہ
۲۰۳	مکتوب ۲۰۴ و ۲۰۵ و ۲۰۶ بسوالے مختلفہ و نصائح۔
۲۰۵	مکتوب ۲۰۷ بمیرزا حسام الدین در بیان آنکہ قرب بدان ندارد
۲۰۶	مکتوب ۲۰۸ ببیان محمد صادق در سوال جواب۔
۲۰۸	مکتوب ۲۰۹ بمیر نعمان در حل بعضی از عبارات متعلق رسالہ معاد
۲۱۳	مکتوب ۲۱۰ بملا شکیبی در حل عبارت نفحات۔
۲۱۶	مکتوب ۲۱۱ بملا یار محمد در سوال جواب۔
〃	مکتوب ۲۱۲ بمولانا محمد صدیق در جواب بعضی اسولہ۔
۲۱۷	مکتوب ۲۱۳ بشیخ فرزند در بیان مواعظ و نصائح۔
۲۱۸	مکتوب ۲۱۴ بخانخانان در بیان آنکہ دنیا مزرعہ آخرت ست
۲۱۹	مکتوب ۲۱۵ بمیرزا داراب در مذمت دنیا۔
۲۲۰	مکتوب ۲۱۶ بمیرزا حسام الدین در بیان ہمگی شرف ظہور خوارق الخ
۲۲۲	مکتوب ۲۱۷ بملا طاہر در بیان آنکہ نسبت باطن الخ
۲۲۵	مکتوب ۲۱۸ بملا دائی در رعایت پیر طریقت۔
۲۲۶	مکتوب ۲۱۹ بمیرزا۔ ج صد دریافتہ الخ
۲۲۷	مکتوب ۲۲۰ بشیخ سعید در بیان بعضی از اغلاط صوفیہ۔
۲۳۰	مکتوب ۲۲۱ بحسین در بیان خصائص و کلمات طیبات عملیہ۔
۲۳۶	مکتوب ۲۲۲ بخواجہ محمد اشرف در بیان خرابی احوال و بے حضور
۲۳۸	مکتوب ۲۲۳ و ۲۲۴ بخواجہ جمال الدین و میر نعمان۔
۲۴۰	مکتوب ۲۲۵ بملا طاہر در بیان آنکہ در ہدایت الخ۔

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون
۲۴۱	مکتوب ۲۲۵ و ۲۲۷ بشیخ مودود و ملا طاہر در بیان نصائح الخ۔
۲۴۲	مکتوب ۲۲۸ بمیر نعمان در نصائح۔
۲۴۳	مکتوب ۲۲۹ بمیرزا حاکم الدین در بیان آنکہ طریق ما الخ
۲۴۴	مکتوب ۲۳۰ بشیخ یوسف در علو ہمت۔
۲۴۵	مکتوب ۲۳۱ بمیر نعمان در جواب اسولہ۔
۲۴۶	مکتوب ۲۳۲ بشیخ فرید در بعضی نصائح
۲۴۷	مکتوب ۲۳۳ بشیخ محمد صادق در بیان آنکہ الخ
۲۴۸	مکتوب ۲۳۴ بشیخ محمد صادق در بیان آنکہ حقیقت واجب الوجود الخ
۲۵۷	مکتوب ۲۳۵ و ۲۳۶ بشیخ محمد صادق در بیان بعضے اسرار۔
۲۵۸	مکتوب ۲۳۷ بملا طالب در ترغیب بر متابعت سنت سنیہ صلعم۔
۲۵۹	مکتوب ۲۳۸ و ۲۳۹ بمیر نعمان و ملا احمد برکی در جواب کتابت او۔
۲۶۰	مکتوب ۲۴۰ بشیخ محمد یوسف در بیان بی نہایتے این راہ
۲۶۱	مکتوب ۲۴۱ و ۲۴۲ بمولانا صالح محمد و بدیع الدین در جواب بعضی اسولہ
۲۶۲	مکتوب ۲۴۳ بملا ایوب محتسب در ترغیب بر طریقہ علیہ نقشبندیہ۔
۲۶۳	مکتوب ۲۴۴ بملا محمد صالح در جواب کتابتے کہ در خرابی خود نوشتہ بود۔
۲۶۴	مکتوب ۲۴۵ و ۲۴۶ بملا صالح و میر نعمان در جواب استفسار
۲۶۵	مکتوب ۲۴۷ بمیرزا احسام الدین در بیان آنکہ دلیل بر وجود الخ
۲۶۶	مکتوب ۲۴۸ بمیرزا احسام الدین در بیان آنکہ کمل تابعان الخ
۲۶۷	مکتوب ۲۴۹ در بیان فضائل متابعت سید الاولین والآخرین۔
۲۶۸	مکتوب ۲۵۰ و ۲۵۱ بملا احمد و مولانا محمد اشرف۔
۲۷۵	مکتوب ۲۵۲ و ۲۵۳ بشیخ بدیع الدین و شیخ سالمانی در جواب استفسارہا۔
۲۷۷	مکتوب ۲۵۴ و ۲۵۵ بملا احمد و طاہر در تحریص بر احیاے سنت۔
۲۷۸	مکتوب ۲۵۶ بیان بدیع الدین در جواب اسولہ
۲۸۳	مکتوب ۲۵۷ بمیر نعمان در بیان طریق اجمال۔
۲۸۲	مکتوب ۲۵۸ و ۲۵۹ بشریف خان و خواجہ محمد سعید
۲۸۵	مکتوب ۲۶۰ بشیخ محمد صادق در بیان طریقی خاص۔
۳۰۲	مکتوب ۲۶۱ بمیر نعمان در بیان فضائل نماز۔
۳۰۶	مکتوب ۲۶۲ و ۲۶۳ بمولانا محبت علی و ملیان تاج الدین۔
۳۰۷	مکتوب ۲۶۴ بسید باقر در بیان آنکہ معاملہ خود را بحیرت الخ
۳۰۹	مکتوب ۲۶۵ بشیخ عبد الہادی باید کہ در عزت ضائع نشود
۳۱۰	مکتوب ۲۶۶ بخواجہ عبد اللہ در بیان بعضی از عقائد کلامیہ

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون
۳۳۶	مکتوب ۲۶ بمرزا حسام الدین در بیان اسرار و دقائق
۳۳۷	مکتوب ۲۷ بنجابخان در بیان آنکہ علم وراثت انبیا چیست۔
۳۳۹	مکتوب ۲۸ بمرتضی خان در ترغیب بر زیارت اعدا کردن
〃	مکتوب ۲۹ بشیخ نور محمد در ترجیح بعضی صحبتہا بر عزلت
۳۴۰	مکتوب ۳۰ بشیخ حسن در حل استفسار واقعہ۔
〃	مکتوب ۳۱ بسید محب اللہ در بیان ایمان تبع
۳۵۱	مکتوب ۳۲ بمرزا حسام الدین۔
۳۵۴	مکتوب ۳۳ بشیخ یوسف برکی۔
۳۵۵	مکتوب ۳۴ بملا احمد در جواب استفسار۔
۳۵۶	مکتوب ۳۵ بشیخ بدیع الدین در محکمات و متشابہات
۳۵۹	مکتوب ۳۶ بملا عبد الحی در بیان علم الیقین الخ۔
۳۶۱	مکتوب ۳۷ بملا عبد الکریم۔
۳۶۳	مکتوب ۳۸ بملا حسن کشمیری در ادای شکر۔
〃	مکتوب ۳۹ بحافظ محمود در محبت این طائفہ سرمایہ سعادت است۔
۳۶۴	مکتوب ۴۰ بمیر نعمان در شکر نعمت۔
۳۶۵	مکتوب ۴۱ بمیان بدیع الدین در بیان ملاقات
〃	مکتوب ۴۲ بصوفی قربان در بیان رویت حضرت خاتم الرسل۔
۳۶۶	مکتوب ۴۳ بملا عبد القادر۔
۳۶۷	مکتوب ۴۴ بسید محب اللہ در بیان احکام سماع و وجد

صفحہ	مضمون
۳۷۲	مکتوب ۴۵ بمولانا امان اللہ در بیان اعتقاد صحیح
۳۷۵	مکتوب ۴۶ بمیان غلام محمد در بیان جذبہ و سلوک
۳۹۲	مکتوب ۴۷ بسید انبیا در منع آزادی۔
۳۹۵	مکتوب ۴۸ بمولانا بدر الدین در بیان اسرار قضا و قدر۔
۳۹۸	مکتوب ۴۹ بملا ہاشم صدوریافتہ۔
۴۱۰	مکتوب ۵۰ بمولانا عبد الحی در بیان مراتب توحید وجودی و شہودی۔
۴۱۴	مکتوب ۵۱ بشیخ حمید در بیان آداب ضروری مریدان
۴۱۷	مکتوب ۵۲ بشیخ محمد خبری در جواب اسولہ۔
۴۲۰	مکتوب ۵۳ بخواجہ محمد معصوم در معارف۔
۴۲۵	مکتوب ۵۴ بحاجی یوسف کشمیری در بیان نظر بر قدم و ہوش در دم و سفر در وطن و خلوت در انجمن
۴۲۷	مکتوب ۵۵ در بیان بساطت صفات حق جل و علا
۴۲۸	مکتوب ۵۶ بمولانا بدر الدین در تحقیق احاطہ و سریان
۴۲۹	مکتوب ۵۷ بسید محب اللہ در بیان وصول بہ نہایت کار۔
۴۳۰	مکتوب ۵۸ بشیخ فرید در عزای مصیبت۔
۴۳۱	مکتوب ۵۹ بخواجہ محمد معصوم در بیان اسرار خامسہ
۴۳۲	مکتوب ۶۰ بمولانا امان اللہ در بیان قرب نبوت و قرب ولایت

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۴۳۳	مکتوب ۲۱۲ بخواجہ محمد معصوم در بیان فرق ولایت سہ گانہ۔	۴۴۵	مکتوب ۲۳۱ بمولانا محمد ہاشم در بیان معیت انسان۔
۴۳۸	مکتوب ۲۱۳ بحاجی یوسف کشمیری۔	۴۴۷	مکتوب ۲۳۲ بخواجہ محمد سعید در بیان اسرار غامضہ۔
〃	مکتوب ۲۱۴ بمولانا عبدالحی در اعمال صالحہ۔	۴۴۸	مکتوب ۲۳۳ بمیر محمد نعمان در جواب اسولہ۔
۴۴۰	مکتوب ۲۱۵ بمیر محب اللہ در بیان اسرار نماز۔	۴۵۱	مکتوب ۲۳۴ بخواجہ محمد ہاشم در حل اسولہ۔
۴۴۱	مکتوب ۲۱۶ بمولانا صالح در ذکر بعضی از مناقب خواجہ محمد صادق۔	۴۵۸	عرضداشت اول و دوم حضرت مخدوم زادہ کلان۔
۴۴۲	مکتوب ۲۱۷ بمولانا عبدالواحد سنبھلی کلمہ سبحان اللہ وبحمدہ۔	۴۵۹	عرضداشت سوم حضرت مخدوم زادہ کلان۔
۴۴۴	مکتوب ۲۱۸ بمولانا فیض اللہ در معنی حدیث نبوی صلعم کامتان الخ	۴۶۰	تقریر دلپذیر منشی حبیب الدین بسوزان
۴۴۵	مکتوب ۲۱۹ بمولانا حاجی محمد در بیان محاسبہ یومی ولیل		

www.ahnafmedia.com

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین اضعاف ما حمدہ جمیع خلقہ کما یحب ربنا و یرضیٰ والصلوٰۃ والسلام علی من ارسلہ رحمۃ للعالمین کلما ذکرہ الذاکرون وکلما غفل عن ذکرہ الغافلون کما ینبغی لہ یجری وعلیٰ آلہ واصحابہ البررۃ النقی اما بعد نمودہ می آید کہ این دفتر اول است از مکتوبات قدسی آیات حضرت غوث المحققین قطب العارفین برہان الولایۃ المحمدیۃ حجۃ الشریعۃ المصطفویۃ شیخ الاسلام والمسلمین شیخنا و امامنا الشیخ احمد الفاروقی النقشبندی سلمہ اللہ سبحانہ والبقاء این حقیر قلیل البضاعۃ کمترین خاک نشینان آن مقدس درگاہ یار محمد الجدید البدخشی الطالقانی جمع نمودہ در تحریر آوردہ رجا آنکہ نفعی ازان بطالبان حق جل وعلا برسد والمسئول من اللہ سبحانہ العصمۃ والتوفیق مکتوب اول در بیان احوالی کہ مناسبت باسم الظاہر دارند وظہور قسم خاص از توحید و بیان عروجات کہ بر فوق مخدوم واقع شدہ است وانکشاف درجات بہشت وظہور مراتب بعضی از اہل اللہ بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند وہو الشیخ الکامل المکمل الواصل الی درجات الولایۃ الہادی الی طریق اندراج النہایۃ فی البدایۃ مؤید الدین الرضی شیخنا و امامنا الشیخ محمد الباقی النقشبندی الاحراری قدس اللہ تعالیٰ سرہ الاقدس و بلغہ اللہ سبحانہ الی اقصی ما یتمناہ عرضداشت کمترین بندۂ احمد بذورہٗ عرض میرساند و بحسب امر شریف گستاخی مینماید و احوال پریشان را معروض میدارد کہ در اثناء راہ آنقدر تجلی اسم الظاہر گشت کہ در جمیع اشیاء تجلی خاص علیحدہ علیحدہ ظاہر گشت علی الخصوص در کسوت نساء بلکہ در اجزاء اینہا جدا جدا و آنقدر منقاد این طایفہ

گشتم که چه عرض نمایم درین انقیاد مضطر بودم ظهور یکه درین کسوت بوده در هیچ جا نبوده خصوصیات لطائف و محسنات عجائب که درین لباس مینموده از هیچ مظهری نشده پیش ازین تمام گداخته آب شده میرفتم وهمچنین در هر طعامی و شرابی و کسوتی جدا جدا متجلی شد لطافتی و حسنی که در طعام لذیذ پر تکلف بود در ماورای آن نبود در آب شیرین تا آب غیر شیرین همین تفاوت بود بلکه در هر لذیذ و شیرین یک خصوصیت کمال علی تفاوت الدرجات جدا جدا بود خصوصیات این تجلی را بتحریر بعرض نمیتوانند رسانید اگر در ملازمت علیه میبود شاید معروض میداشت اما در اثناء این تجلیات آرزوی رفیق اعلی داشتم و بایناهما امکن ملتفت نمی شدم اما مغلوب بودم چاره نداشتم درین اثناء معلوم شد که این تجلی با آن نسبت تنزیهی جنگ ندارد و باطن همچنان گرفتار آن نسبت ست بظاهر اصلا ملتفت نیست و ظاهر را که از نسبت خالی و معطل بود باین تجلی مشرف ساخته اند و الحق همچنان یافتم که باطن اصلا بزیغ بصر مبتلا نیست و از جمیع معلومات و ظهورات معرض ست و ظاهر که متوجه کثرت و اثنینیة بود تجلیات مستعد گشته است بعد از چند گاه این تجلیات رو بخفا آوردند و همان نسبت حیرت و نادانی بحال خود ماند و صارت تلک التجلیات کان لم یکن شیئا مذکورا و بعد ازان یک فناء خاص رو داد و همانا که آن تعین علمی که بعد از عود تعین پیدا شده بود درین فنا گم شد و اثری از مظان انا نماند درین وقت آثار اسلام و علامات آنها بعالم شرک خفی بظهور آمدن گرفتند و همچنین دید قصور اعمال و متهم داشتن نیات و خواطر با جمله بعضی امارات عبودیت و نیستی ازان باز ظاهر گشته اند حق سبحانه و تعالی ببرکت توجه حضرت ایشان بحقیقت بندگی رساند و عروجات بر فوق محمد بسیار میشود **مرتبهٔ اول** که عروج واقع شد بعد از طی مسافت چون بر فوق محمد رسید و از نخلد آمد از انجا بما تحت مشهود گشته دران اثنا بخاطر آمد که مقامات بعضی مردم را در انجا مشاهده نمایم چون متوجه شدم مقامات آنها در نظر آمد و آن اشخاص را نیز دران محال دیدم علی تفاوت درجاتهم مکانا و مکانة و شوقا و ذوقا **مرتبهٔ دوم** باز عروج واقع شد مقامات مشائخ عظام و ائمهٔ اهل بیت و خلفاء راشدین و مقام خاصهٔ حضرت رسالت پناه و همچنین مقامات سائر انبیاء و رسل علی التفاوت و مقامات ملائکه علی مراتبهم فوق محمد مشهود گشت و فوق محمد تا آنمقدار عروج واقع شد که از مرکز خاک تا محمد دیا اند کی کمتر ازین و تا مقام حضرت خواجه نقشبند منتهی شد و فوق آنمقام چندی از مشائخ بودند بلکه در همان

مقام بافوقیت قلیله مثل شیخ معروف کرخی و شیخ ابوسعید خراز و باقی مشایخ بعضے ذریه آن مقام داشتند و بعضی درهمان مقام بودند امادرتحت مثل شیخ علاء الدوله و شیخ نجم الدین کبرے وفوق آنمقام ائمه اهل بیت بودند و فوق آن خلفاء راشدین ومقامات سائرانبیا یک طرف علیحده از مقام آنسرور بود وهمچنین مقامات ملائکه عالین درطرف دیگر جدا ازان مقام بود اما مقام آنسرور را ازجمیع مقامات فوقیت وسروری بود واللہ سبحانه اعلم بحقائق الامور کلما وهرگاه میخواهم بعنایت اللہ سبحانه عروج واقع میشود ودربعضی اوقات بخواست واقع می شود وچیزی دیگر دیده میشود وبربعضی عروجات آثارهم مترتب میشود واکثر چیزها فراموش میشود و هرچند میخواهم که بعضی حالات را بنویسم که درو قت عرضداشت کردن بیاد آید میسر نمیشود زیراکه انچه درنظر محقر مے درآید جای آن دارد که ازان استغفار کرده شود چه جای آنکه بنویسد درانشاء املاء عرضه هم بعضی چیزها بیاد بود تا آخر وفانکرد که نوشته شود زیاده گستاخی ننموده حال ملاقاسم علی بهتر است غلبهٔ استهلاک واستغراق ست واز جمیع مقامات جذبه بفوق قدم نهاده وصفات راکه اول ازاصل میدید حالا باوجود آن صفات راازخود جدامی بیند وخود را خالی محض میابد بلکه نوریکه صفات قایم باوبند نیزازخود جدامی بیند وخود راازان نور درطرف دیگر میابد واحوال دیگرهم روز بروز بهی ست وعرضداشت دیگر انشاء اللہ العزیز بتفصیل عرضداشت خواهد کرد مکتوب دوم دربیان حصول ترقیات ومباهات بعنایات خداوندی جل سلطانه به پیر بزرگوار خود نوشته اند قدس سره عرضداشت کمترین بندگان بذورهٔ عرض میرساند امر باستخاره متصل ماه مبارک رمضان مولانا شاه محمد مرسایند آنقدر فرجه ندید که تاماه رمضان خود را به عتبه بوسی مشرف تواند ساخت بضرورت برمعنی آن خود را تسلی داد از عنایات خداوندی جل وعلا که ببرکت توجهات علیه حضرت ایشان علی التواتر والتوالی فائض دوارد اندچه عرض نماید

ے من آن خاکم که ابر نوبهاری ٭ کند از لطف برمن قطره باری ٭ اگر بر روید از تن صد زبانم ٭ چو سبزه شکر لطفش کی توانم ٭ هرچند انهاء این قسم احوال موهم جرأت وگستاخی ست ومشعر افتخار ومباهات ست ے ولی چون شه مرا بر داشت از خاک ٭ سزد گر بگذرانم سر زا فلاک ٭

ابتداء عالم صحو وبقا از اوائل آخر ماه ربیع الآخر است وتا حال ببقای خاص در هر یک مدتے

مشرف میسازد ابتدا از تجلی ذاتی حضرت شیخ محی الدین ست قدس سره در صحوی آرند باز سکری برند و در نزول و عروج علوم غریبه و معارف عجیبه افاده می فرمایند و باحسان و شهود خاص در هر مرتبه که مناسب بقای آن مقام است مشرف میسازند بتاریخ ششم ماه مبارک رمضان ببقاء مشرف ساختند و احسانی میسر شد که چه عرض نماید سیدانند که نهایت استعداد تا آنجا بود و وصلے که مناسب حال بود هم آنجا میسر گشت و جهت جذبه اکنون تمام شد و شروع در سیر فی الله که مناسب مقام جذبه است واقع شد هر چند فنا اتم باشد بقا مترتب بران اکمل خواهد بود و هر چند بقا اکمل باشد صحو بیشتر خواهد بود و هر چند صحو بیشتر باشد افاضهٔ علوم موافق شریعت غرامی افتد چه کمال صحو انبیا را بود علیهم الصلوٰة والسلام و معارفیکه از ایشان سر بر زده اند شرایع ست و عقائد یکه در ذات و صفات بیان فرموده اند مخالف ظاهر آن از بقیهٔ سکر است الحال معارف که باین کمینه فائض اند اکثر تفصیل معارف شریعة است بیان آنها و علم استدلال کشفی و ضروری می گردد و مجمل مفصل میشود ع اگر بگویم شرح این بیحد شود * می ترسم مبادا منجر بگستاخی شود **مکتوب سوم در بیان مجبوس شدن یاران بمقام مخصوص و گذشتن بعضی ازان و رسیدن بمقامات تجلی ذاتی نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند عرضداشت آنکه یارانی که آنجا اند و هم چنین یاران آنجائی هر کدام بمقامی مجبوس اند طریق برآوردن آنها ازان مقامات متعسر ست آنقدر قدرت که مناسب آن مقام ست در خود نمی یابد حق سبحانه بمرکت توجهات علیه حضرت ایشان ترقی بخشد یک کس از خویشان این کمینه ازان مقام گذشت و بمقدمهٔ تجلیات ذاتی رسید حالش بسیار خوب ست قدم بر قدم حقیر دارد و درباره دیگران هم امیدوار ست دیگر بعضی از یاران آنجائی بطریق مقربین مناسبت ندارند موافق حال آنها طریق ابرار ست فی الجمله یقینی که حاصل کرده اند هم غنیمت ست بهمان طریق امر باید فرمود ع هر کسے را بهر کارے ساختند * در تفصیل آسامی آنها جرأت نمود که از حضرت ایشان مخفی نخواهد بود زیاده گستاخی نمود و در وقت تحریر عرضداشت میر سید شاه حسین در مشغولی خود چنان دید که گویا بدروازه های کلان رسیده است میگویند که دروازه حیرت ست درون او که نظر میکنم حضرت ایشان را و تمامی بینم و هر چند سعی میکنم که خود را در اندازم پای من یاری نمیکند مکتوب چهارم در بیان فضائل شهر عظیم القدر شهر رمضان و بیان**

حقیقت محمدی علیہ وعلی آلہ والصلوٰۃ والسلام نیز بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند عرضداشت
احقر الخدمہ آنکہ مدتی ست کہ از راہ مغادفۂ شریفۂ از احوال خدمۂ آن عتبہ علیا اطلاعی ندارد نگران
میباشد قدم ماہ مبارک رمضان مبارک باشد این ماہ را باقران مجید کہ حاوی جمیع کمالات
ذاتی وشیونی ست وداخل دائرہ اصل است کہ ہیچ ظلمتی باہ راہ نیافتہ است وقابلیت ادنی ظل
اوست مناسبت تمام است وبآن مناسبت نزول آن درین ماہ واقع شدہ شہر رمضان الذی
انزل فیہ القرآن مصداق این سخن ست وبآن مناسبت این ماہ نیز جامع جمیع خیرات وبرکات است
ہر برکتی وخیری کہ در تمام سال بہرکہ میرسد واز راہ کہ می آید قطرہ ایست از دریاے بے نہایت برکات
این شہر عظیم القدر وجمعیت این ماہ سبب جمعیت تمام سال ست وتفرقہ این ماہ سبب
تفرقہ تمام سال فطوبی لمن مضی علیہ ہذا الشہر المبارک ورضی عنہ وویل لمن سخط علیہ فمتع من البرکات
وحرم من الخیرات ایضاً سنت ختم القرآن درین ماہ بواسطۂ آن تواند بود کہ تا جمیع کمالات اصلی وبرکات
فعلی میسر شود فمن جمع بینہما برجی ان لایحرم من برکاتہ ولایمنع من خیراتہ برکاتیکہ بایام این شہر
والبستہ اند دیگر اند وخیراتیکہ بلیالی آن متعلق اند دیگر واز جہت این سر تواند بود کہ حکم باولویۃ تعجیل افطار
وتاخیر تسحر بودہ باشد تا امتیازہ تمام بین اجزاء الوقتین حاصل آید قابلیت اولی کہ بالا مذکور شد وحقیقت
محمدی عبارت ازان ست علی مظہرہا الصلوٰۃ والتسلیمات نہ قابلیت ذات ست مر اتصاف جمیع صفات
را کما حکم بہ البعض بلکہ قابلیت ذات ست عز سلطانہ مر اعتبار علم را کہ متعلق شود بجمیع کمالات ذاتی وشیونی
کہ حاصل حقیقت قرآن مجید ست وقابلیت اتصاف کہ مناسب خانہای صفات ست وبرزخ ست
میان ذات وصفات او حقائق ابنیاد یگر ست ہمین قابلیت بلاحظہ اعتبارات کہ مندرجہ اند در وی
حقائق متعددہ گفتہ قابلیتی کہ حقیقت محمدی ست اگرچہ ظلیت دارد امارنگ صفات باو ممتزج نگشتہ است
وہیچ حائلی درمیان نیامدہ وحقائق جماعت محمدی المشرب قابلیات ذات ست عز شانہ مر اعتبار علم را کہ
متعلق شود ببعض آن کمالات وآن قابلیت محمدیہ برزخ ست میان ذات جل سلطانہ وسایر این قابلیات
متعددہ وحکم آن بعض بواسطۂ آنست کہ او را در خانۂ صفات قدمگاہ است وبس ونہایت عروج آنہا
تا بآن قابلیت ست لاجرم آنرا بآن سرور نسبت کردہ علیہ الصلوٰۃ والسلام وچون این قابلیت
اتصاف ہرگز مرتفع نمیشود آن بعض را نیز حکم کردہ با آنکہ حقیقت محمدی حائل ست لا قابلیت محمدی را کہ

بجرفا عتبارست در ذات جل شانہ از تفاع از نظر ممکن ست بلکہ واقع ست و قابلیت اتصاف اگرچہ
اعتبارست اما بواسطہ برزخیت رنگ صفات گرفتہ کہ در خارج موجود اند خود را جود زائد از تفاع از امکان
برآمدہ لاجرم حکم میکند وجود آن حائل دائما اخال این علوم کہ منشاء آن جامعیت اصالت وظلیت ست
بسیار وارد میشوند اکثر آنہا در پرچہای کاغذ نوشتہ میشود مقام قطبیت منشاء دقائق علوم مقام ظلی ست
و مرتبۂ فردیت واسطہ در ورود معارف دائرۂ اصل امتیاز میان ظل واصل بے اجتماع این دو دولت
میسر نیست لہذا بعضی از مشائخ قابلیت اولی کہ تعین اول میگویند زائد بر ذات نمیدانند و تجلی
ذاتی شہود آن قابلیت را می انگارند والحق ما حققت والامر او ضحت واللہ سبحانہ یحق الحق و
ہو یہدی السبیل رسالہ را کہ تبسویدآن مامور شدہ بود باتمام آن موفق نمیشود و ہمان مسودہا افتادہ اند
تا حکمت آلہی جل شانہ درین توقف چہ بودہ باشد زیادہ گستاخی از ادب دور است مکتوب
پنجم در سفارش خواجہ برہان الدین کہ یکی از مخلصان بود بابیان بعضی از احوال او
بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند عرضداشت احقر الخدمتہ آنکہ رسالہ در بیان طریقت حضرت خواجگان
قدس اللہ تعالی اسرارہم نوشتہ ارسال داشتہ است بنظر مبارک خواہد در آمد ہنوز مسودہ است خواجہ
برہان بسرعت راہی شدند فرجہ بیاض آن نشد بتحمل کہ بعضی علوم دیگر ہم بآن ملحق شوند روزے
رسالہ سلسلۃ الاحرار بنظر در آمد دران اثنا بخاطر فاتر رسید کہ بایشان عرضداشت بکنم تا خود چیزے
در باب بعضی علوم آن نویسند یا بفقیر امر کنند تا چیزی دران باب نویسد این خاطر خیلی قوی گشت
متصل آن بعضی از علوم این مسودہ فائز گشتند و فی الجملہ معذرت بعضی علوم آن رسالہ در ضمن
آن مبین گشت اگر ہمین مسودہ را تکملہ آن رسالہ سازند گنجایش دارد و اگر بعضی علوم مناسبہ را ازان انتخاب
نمودہ بآن رسالہ ملحق سازند ہم وجہی دارد و زیادت جرأت از اداب دور است خواجہ برہان درین مدت کار
خوب کردند و از سیر سوم کہ مناسب مقام جذبہ است نیز نصیبی یافتند خاطر بواسطہ ہم مدد معاش صوبہ
مالوہ مشوش وقت در ملازمت رسیدہ اند ہر چہ امر خواہند فرمود مبارک خواہد بود مکتوب ششم
در بیان حصول جذبہ و سلوک و ترتیب یافتن ہر دو صفت جمال و جلال و بیان فنا و بقا
و ما یتعلق بذلک و بیان فوقیہ نسبت نقشبندیہ بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند عرضداشت
اکثرین بندگان احمد آنکہ مرشد علی الاطلاق جل شانہ ببرکت توجہ عالی بہر دو طریق جذبی و سلوکی تربیت فرمودہ صفت

جمال و جلال مربی ساخت حالا جمال عین جلال ست و جلال عین جمال در بعضی حواشی رسالہ قدسیہ
این عبارت از مفہوم صریح خود منحرف ساختہ بر مفہوم موہوم خود حمل کردہ است و عبارت محمول
بر ظاہر خود ست انحراف و تاویل نیست و علامت این تربیت متحقق شدن ست بمحبت ذاتی پیش از
محبت تحقق آن امکان ندارد و محبت ذاتیہ علامت فنا ست و فنا عبارت از نسیان ماسوای ست
پس تا زمانیکہ علوم تمام از ساحت سینہ رفتہ نشود و تجہل مطلق متحقق نشود از فنا بہرہ ندارد و این حیرت و جہل
دائمی ست امکان زوال ندارد نہ آنست کہ گاہی حاصل شود و گاہی زائل گردد و غایۃ مافی الباب پیش از
بقا جہالت محض ست و بعد از بقا جہالت و علم باہم جمع اند و در عین نادانی بشعور ست و در عین حیرت بحضور کہ این
سوطن حق الیقین ست کہ علم و عین حجاب یکدیگر نیستند و علمیکہ پیش از چنین جہالت حاصل شود از غیر احتجاب
خارج ست با وجود آن اگر علم ست در خود ست و اگر شہود ست ہم در خود و اگر معرفت ست یا حیرت نیز
در خود ست تا زمانیکہ نظر در بیرون ست حاصل ست اگرچہ در خود ہم نظر داشتہ باشد نظر از بیرون بالکل منقطع
نمیباید کہ شود حضرت خواجہ بزرگ میفرمایند کہ اہل اللہ بعد از فنا و بقا ہر چہ می بینند در خود می بینند و ہر چہ می شناسند
در خود می شناسند و حیرت ایشان در وجود خود است از اینجا ہم صریحا مفہوم میشود کہ شہود معرفت و حیرت در نفس
پس در بیرون ہیچکدام اینہا نیست تا زمانیکہ یکی از این ثلثہ در بیرون ست اگرچہ در خود ہم دارد از فنا بہرہ ندارد
تکلیف البقا نہایت مرتبہ در فنا و بقا نیست و این فنا مطلق ست و مطلق عام ست و بقا باندازہ فنا ست امید
بعضی اہل اللہ بعد از تحقق بفنا و بقا در بیرون نیز مشہود دارند اما نسبت آن عزیزان فوق ہمہ نسبتہا ست سہ
نہ ہر کہ آئینہ دارد سکندری داند نہ ہر کہ سر بتراشد قلندری داند ہر گاہ از اکابر این سلسلہ بعد ازقرون بسیار یکی دو کس را باین
نسبت مشرف سازند از سلاسل دیگر چہ گوید این نسبت حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی ست و متمم و مکمل آنحضرت
خواجہ خواجہا ست یعنی حضرت خواجہ بہاء الدین المعروف بہ نقشبندی قدس سرہما و از خلفاء ایشان حضرت خواجہ
علاء الدین باین دولت مشرف شدہ بودند ع این کار دولت ست کنون تا کرا دہند عجب کاریست اولا بہ بلا
و مصیبت کہ واقع میشد باعث سرور و فرحت میشد و ہل من مزید میگفت و ہر چہ از متعدد نبویہ کم میشد خوش می آمد
و این قسم را آزار میکرد حالانکہ بعالم اسباب فرود آوردند و نظر بر عجز و افتقار خود افتاد اگر اندک ضرری لاحق شود
در اول مرتبہ نوعی از حزن رو میدہد ہر چند بسرعت زائل میشود و ہیچ نمیماند و ہمچنین اگر دعا میکرد از برای دفع بلا و مصیبت
مقصود از دعا نہ رفع آن بود بلکہ امتثال امر دعوتی بود حالا مقصود از دعا رفع بلیہ و مصائب ست و خوف و خطر یکہ زائل

شدۂ بودند باز رجوع کردند و معلوم شد که آن از سکر بود در صحو هر چه عوام الناس را هست این را هست از عجز و افتقار و خوف و حزن و غم و شادی در ابتدا هم که مقصود از دعا رفع بلا نبود دل را اینمعنی خوش نمی آمد لیکن حال غالب بود بخاطر میگذشت که دعا از انبیا ازین قبیل نبود که حصول مراد بخواهند حالانکه با آنحالت مشرف ساختند حقیقت کار را واضح گردانیدند و معلوم شد که دعاهای انبیا علیهم الصلوٰة از سر عجز و افتقار و خوف و حزن بود نه بجهت امتثال امر بعضی امور که رو میدهد بسبب امر گاه گاه بعرض آن امور گستاخی می نماید

مکتوب هفتم در بیان بعضی از احوال غریبهٔ خود با بعضی استفسارهای ضروری پیر بزرگوار خود که نوشته اند عرضداشت کمترین بندگان احمد آنکه مقامیکه فوق محمد و بود در روح خود را بطریق عروج در انجامی یافت و آن مقام بحضرت خواجه بزرگ قدس الله سره الاقدس اختصاص داشت بعد از زمانی بدن عنصری خود را نیز در همان مقام یافت و در آنوقت چنان متخیل گشت که این عالم از عنصریات و فلکیات بتمه فرو رفت و نام و نشان ازان نمانده چون دران مقام نبودند الا بعضی از اولیاء کبار این زمان که تمام عالم را بخود در جائی و مقامی شریک میابد بحیرت دست میدهد که او و جود بیگانگی تمام خود را با یشان می بیند الغرض حالتیکه گاه گاه دست میداد که دران بخود می نماند و نه از عالم در نظر چیزی می آید و نه در علم حالا آنحالت مستمر است و وجود خلقت عالم از دید و دانش بر آمد و بعد ازان در همان مقام یک کوشک عالی ظاهر شد که زینها نهاده اند آنجا برآمد و آنمقام هم در رنگ عالم بتدریج فرو رفت و ساعت فساعت خود را متصاعد میابد اتفاقا نماز شکر بوضو میگزارد که مقامی بس عالی نمایان شده و اکابر اربعه نقشبندیه را قدس الله تعالی اسرارهم در آنمقام دید و مشائخ دیگر هم مثل سید الطائفه وغیره در آنجا بودند و بعضی دیگر از مشائخ بالای آن مقام هستند اما قوائم آنرا گرفته نشسته اند و بعضی پایان علی تفاوت درجاتهم و خود را بسیار دور ازان مقام یافت بلکه مناسبت هم ندید ازین واقعه اضطراب تمام پیدا شد نزدیک بود که دیوانه شده برآید و از افراط اندوه و غصه قالب تهی کند چند گاه برین نهج گذشت آخر توجهات علیه حضرت ایشان خود را مناسب آنمقام دید اول خود را محاذی آنمقام یافت بتدریج رفت بالای آنمقام نشست بعد از تو جه چنان مخمور شد که آنمقام تکمیل تمام ست که بعد از تمامی سلوک بآنمقام میرسند مجدد سلوک تمام ناکرده از انمقام بهره نیست و نیز در آنوقت چنان متخیل گشت که وصول باین مقام از نتائج آن واقعه است که در ملازمت حضرت ایشان دیده بود و بعرض سانیده که حضرت امیر کرم الله تعالی وجهه میفرماید که آدم تا ترا

علم السلوات تعلیم کنم آه وچون نیک متوجه شد این مقام را مخصوص بحضرت امیر در میان سائر خلفاء راشدین رضی الله تعالی عنهم اجمعین یافت والله سبحانه اعلم دیگر چنان ظاهر میشود که اخلاق سنیه ساعت بساعت می آیند بعضی در رنگ رفته از وجود می برآیند وگاهی در رنگ دو دیگر بیرون می آیند در بعضی اوقات تخیل می شود که تمام برآمده اند در ثانی الحال چیزی دیگر ظاهر میشود می برآید ثانیا معروض میگرداند که توجه از برای دفع بعض امراض وشدائد آیا مشروط بآنست که اول مرضی حق سبحانه دانسته شود که دران توجه هست یا مشروط نیست آنچه ظاهر از عبارت رشحات ست که از حضرت خواجه قدس الله تعالی سره الاقدس نقل میکنند مفهوم می شود که نیست درین باب هرچه حکم فرمایند آنکه خوش نمی آید توجه کردن ثانیا بعرض میرساند که بعد از تحقیق حضور مر طالبان را آیا از ذکر باز داشتن وامر بنگاهداشت حضور کردن لازم ست یا نه دیگر کدام مرتبه حضور ست که دران ذکر نگویند لیکن بعضی هستند که از اول تا آخر ذکر گفته اند واصلا از ذکر ممنوع نشده وکار نزدیک بنهایت رسانیده اند حقیقت کار چیست بهرچه امر فرمایند رابقا معروض آنکه حضرت خواجه در محقرات میفرمایند آخر بذکر امر میکنند که بعضی مقاصد هستند که بی آن میسر نمی شوند تعیین آن مقاصد فرمایند خاموشا بعرض میرساند که بعضی طالبان اظهار طلب تعلیم طریقه می کنند لیکن در لقمه احتیاط نمیتوانند کرد با وجود بی احتیاطی حضور ونحو استغراق پیدا میکند واگر تاکید در لقمه کرده میشود از سستی طلب ترک کلی میکنند درین باب چه حکم ست وبعضی دیگر هستند که مجرد اتصال باین سلسله شریفه بطریق ارادت میخواهند بی آنکه طلب تعلیم ذکر کنند این قسم اتصال هم مجوز هست یا نه واگر مجوز ست طریق آن چیست زیادت گستاخی بی ادبی تمام ست مکتوب هشتم در بیان آنکه سبه بقا وصحو تعلق دارند به پیر بزرگوار خود نوشته اند در عرضداشت مکتوبی بندگان احمد آنکه ازان زمانکه بصحو آورده اند وبقا بخشیده اند علوم غریبه ومعارف نادره غیر متعارفه بتواتر وتوالی فائض ووارد اند اکثر آنها به بیان مرقوم واصطلاح متداول شان موافقت ندارند هرچه از سلسله وحدت وجود وتوابع آن گفته اند ودلائل بآن حال مشرف ساخته اند وشهود وحدت در کثرت میرسد از آنمقام بدرجات بالا بروند وانواع علوم درین ضمن افاده فرموده اند اما مصداق آن مقامات ومعارف از کلام قوم صریحا یافته نمیشود واشارت در رموز اجمالیه در کلام شریف بعضی از بزرگان ایما ست لیکن گواه عدل بر صحت آنها موافقت ظاهر شریعت واجماع علماء اهل سنت ست در هیچ چیزے مخالفت بظاهر شریعت نگذارد وهیچ موافقت بحکم واصول معقول آنها نیذارد بلکه از علماء اسلام جماعه مخالفت باهل سنت دارند باصول نیز موافقت

ترک طلب بعض

نیست استطاعت مع الفعل منکشف شده است پیش از فعل قدرتی ندارد و قدرت مقارنه فعل می بخشند و تکلیف بر سلامت اسباب و اعضا میدهند کما قرره علماء اهل السنت و درین مقام خود را بر قدم حضرت خواجه نقشبند قدس الله تعالی سره الاقدس می باید ایشان درین مقام بوده اند و حضرت خواجه علاء الدین را نیز ازین مقام نصیبی هست و از بزرگان این سلسله علیه حضرت خواجه عبد الخالق قدس الله تعالی سره الاقدس و از مشائخ ما تقدم حضرت خواجه معروف کرخی و امام داؤد طائی و حسن بصری و حبیب عجمی قدس الله تعالی اسرارهم الی یوم القیامت حاصل اینهمه کمال بعد و بیگانگی ست کار از معالجه گذشته تا زمانیکه عجب مبذول بوده اند سعی و اهتمام گنجائش رفع آنها داشت اکنون بزرگی او حجاب اوست فلا طبیب الا ما ولا راق الا هو گمان بیگانگی و بے مناسبتی را وصل و اتصال نام نهاده اند بیمات همان بیت یوسف زلیخا موافق حال ست ؎ در افگنده دف این آوازه از دست ، کز در بر دست دف گویا بود پوست ، شهود کجا ست و مشهود چیست خلق را روی کی نماید ما للتراب و رب الارباب خود را بنده مخلوق غیر قادر میداند و هم چنین تمام عالم را خالق و قادر حق را عز و جل میداند غیر این هیچ نسبت اثبات نمیکند غیبت و مرئیت خود کجا در آئینه در آید و علماء ظاهر اهل سنت هر چند در بعضی اعمال مقصر باشند اما بحمد الله در حق عقائد اینها در ذات و صفات آنقدر نور اینست دارد که آن تقصیر در جنب آن مضمحل و ناچیز در نظر می در آید و بعضی متصوفه با وجود ریاضات و مجاهدات چون در ذات و صفات آنقدر درستی عقیده ندارند آن جمال در اینها یافته نمیشود و محبت علماء و طلبهٔ علوم بسیار پیدا شده روش ایشان خوش می آید آرزو دارد که در جرگهٔ اینها باشد و تلویح را از مقدمات اربعه بطالب علمی مباحثه میکند و هدایه فقه نیز مذکور میشود و در معیت و احاطه علمی با علما شریک ست و همچنین حق سبحانه را نه عین عالم میداند و نه متصل عالم و نه منفصل و نه با عالم و نه جدا از عالم و نه محیط و نه ساری و ذات و صفات و افعال را مخلوق او میداند نه آنکه صفات اینها صفات اوست و افعال اینها افعال او بلکه در افعال مؤثر قدرت او را میداند و قدرت مخلوق را تاثیری نمیداند کما هو مذهب المعتزلة و همچنین صفات سبعه را موجود میداند و حق سبحانه و تعالی را مرید میداند و قدرت را بمعنی صحت فعل و ترک بیقین تصور مینماید یعنی ان شاء فعل و ان لم یشاء لم یفعل که شرط ثانی ممتنع باشد کما قال الحکماء و بعض المتصوفة زیرا که این سخن بلا بجاب می کشد و موافق اصول حکما ست و مسئله قضا و قدر را بطور علما میداند فلما لک ان یتصرف فی ملکه کیف یشاء و قابلیت و استعداد را هیچ دخل نمیدهد که بایجاب میکشد و هو سبحانه

مختار فعال لما یرید علی ہذا القیاس چون عرض حال از جملہ ضروریات ست بنا بر آن بجرات آن گستاخی
نمودہ بندہ باید کہ حد خود داند مکتوب نہم در بیان احوال کہ بمقام فرود آمدن مناسبت دارند
بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند عرضداشت مدبر سیاہ رو مقصر بد خو مغرور وقت و حال مفتون وصل و
کمال کارش ہمہ نافرمانی مولی ست و عملش ہمہ ترک عزیمت و اولی ست نظر خلق را آراستہ و منظر حق
را تعالی و تقدس خراب ساختہ تمثش مقصور بر ظاہر آرائی ست باطنش از زین رہگذر ہموارہ بر سوائی ست
قال و منافی حال دست و حال و مبنی بر خیال و از زین خواب و خیال چہ آید و از زین قال و حال چہ
گشاید ادبار و خسارت نقد وقت ست غباوت و ضلالت بر کف ست و مبدأ فساد و شرارت ست
و منشأ ظلم و معصیت بالجملہ عیوب مجسمہ است و ذنوب مجتمعہ خیرات اولائق لعن و رد و ثنات او شایان
طعن و طرد رب قاری یقرأ القرآن و القرآن یلعنہ در حق او گواہ عدل ست و کم من صائم لیس لہ من صیامہ الا الظمأ
و الجوع در شان او شاہد صدق قویل لما کان ہذا حالہ و منزلہ و کمالہ و درجۃ استغفارہ ذنب کسائر
الذنوب بل اشد و حوبۃ معصیتہ کسائر المعاصی بل اقبح کل ما یفعلہ القبیح قبیح مصداق این سخن ست ع
ز گندم جوز جو گندم نیاید مرض او ذاتی ست علاج نمی پذیرد دوا او اصلی ست قبول دوا نمیکند
ما بالذات لا ینفک عن الذات ع سیاہی از حبشی کی رود کہ خود رنگ ست چہ تواند کرد ما ظلمہم اللہ و
لکن کانوا انفسہم یظلمون آری خیر محض یا شر محض بر انبیاء باید تا حقیقت خیریت بظہور آید و بالضد تبین الاشیاء
خیر او کمال مہیا بود شر و نقص در میانست حسن و جمال را آئینہ در کار ست آئینہ نمی باید مگر در مقابل
شئی پس لاجرم خیر را شر و کمال را نقص آئینہ آمد پس در ہر چہ نقص و شرارت بیشتر نمایند خیر و کمال
زیادہ تر عجائب کار و بار ست این ذم معنی مدح پیدا کنند و این شرارت و نقصان محل خیر و کمال گشت
پس لاجرم مقام عبدیت فوق جمیع مقامات باشد چہ اینمعنی در عبدیت اتم و اکمل ست محبوبان
را باین مقام مشرف میسازند محبان بذوق شہود متلذذ اند التذاذ در بندگی و انس بآن مخصوص
بمحبوبان ست انس محبوبان بمشاہدہ محبوب ست و انس محبان بہ بندگی محبوب درین انس ایشانرا
باین دولت میرسانند و باین نعمت سرفراز میسازند شاہسواریکہ تا زاین میدان سرور دینا و دین
سید اولین و آخرین حبیب رب العالمین ست علیہ من الصلوٰۃ اتمہا و من التحیات اکملہا و کسی را کہ بمحض فضل
خواہند کہ باین دولت رسانند او را بکمال متابعت آنسرور علیہ الصلوٰۃ و السلام متحقق میسازند و آنرا بآن می برند

ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم مراد از کمال شر نقص علم ذوقی ست بر آن آنکہ شرارت و نقص متصف شود صاحب این علم متخلق باخلاق اللہ ست این علم ہم از جملہ ثمرات آن متخلق ست و نقص را در ان موطن چہ مجال جز آنکہ علم بآن متعلق شود این علم بواسطہ شہود نام بجز محض ست کہ در جنب آنہمہ شر نماید این بعد از فرود آمدن نفس مطمئنہ است بمقام خود اللہ این قسم خود را بر زمین نزند و کار شان باین انجام نرسد از کمال مولائی خود جلشانہ بی نصیب ست کہ خود را عین مولی داند و صفات خود را صفات او انگارد تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا و این الحاد در اسما و صفات ست ارباب این زمرہ در والذین یلحدون فی اسمائہ داخل اند نہ آنکہ ہر کہ جذبہ او بر سلوک او مقدم ست از محبوبین ست لیکن تقدیم جذبہ شرط ست در محبوبیت آری در ہر جذبہ نحوی از معنی محبوبیت حاصل ست کہ جذب بی آن نمیشود و آن معنی از عوارض پیدا شدہ است ذاتی نیست آنمعنی ذاتی غیر معلل است بشئی مثل لاشیا چنانکہ ہر ہستی را آخر جذبہ ہیر ست اما داخل زمرہ محبان ست بواسطہ عارض معنی محبوبیت پیدا شدہ است و ہو لا یکفی فیہ و آن عارض تزکیہ و تصفیہ است و بعضی مجذوبان اتباع آنحضرت و لو بالجملہ باعث حصول آنمعنی فی الجملہ ست بلکہ در منتہی ہم اتباعست پس در محبوبان ظہور آن معنی ذاتی نمیشود بلکہ وابستہ باتباع آنحضرت ست بلکہ گویم آنمعنی ذاتی ہم بواسطہ مناسبت ذاتیہ آنحضرت ست و اسمیکہ رب او ست مناسب اسمیکہ رب آنحضرت ست واقع شدہ است در حق این خصوصیت و انجا این سعادت اکتساب کردہ است واللہ سبحانہ اعلم بالصواب الیہ المرجع والمآب واللہ یقول الحق و ہو یہدی السبیل۔

مکتوب دہم در حصول قرب بعد و فرق و وصل بمعانی غیر متعارفہ بہ بعضی علوم مناسب آن نیز چہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند عرضداشت احقر الخدمۃ آنکہ مدتی ست کہ از احوال خدمت آن عتبہ علیہ اطلاع ندارد مگر آنست سہ عجبی نیست اگر زندہ شود جان عزیز چون از آن یار جدا ماندہ پیامی برسد میداند کہ شایان دولت حضور نیست ع این بسکہ رسد دور بانگ جرسم عجائب کاروبار ست نہایت بودی را اقرب نامیدہ اند و غایت فراق را وصل گفتہ اند گویا فی الحقیقت در ضمن این عبارت بنحوی قرب و وصال کردہ اند شعر کیف الوصول الی سعاد و دونہا قلل الجبال و دونہن حتوف۔ پس حزن ابدی و فکر دائمی لاجرم دامنگیر آمد مرا و از نیز آخر الامر بارادہ مرید باید شد و محبوب را بمحبت محب می باید گشت آنسرور دین و دنیا با وجود مقام مرادیت و محبوبیت از مجبین آمد و از مریدین گشت لاجرم ارحال او چنین خبر داده اند کہ کان رسول اللہ متواصل الحزن دائم الفکر و آن سرور فرموده ما اوذی نبی مثل ما اوذیت محبان بار محبت تواند کشید محبانرا تحمل بار دشوار ست این قصہ پایانے ندارد و قلۃ العیش لا الصنعام لما۔ حامل عرضداشت شیخ آلہ بخش نحوی از جذب و محبت دارد بابرام چند کہ بجذبان ایشان نویسانیدہ

القرض کہ شوق ملازمت ظاہر ساختہ متوجہ آن حدود گشتہ است اول بعضی از دہا ظاہر ساخت چون دران باب
ازین حقیر تقاعد مفہوم کردند بجز دو ملاقات بر ضی شدہ چند کلمہ نویسانیدند زیادہ گستاخی از آداب دور است مکتوب باز دہم
در بیان بعضی کشوف و حصول مقام دیدن قصور خود و متہم داشتن خود را در جمیع اعمال و اقوال مظہور سہ کلام شیخ ابو سعید
ابو الخیر کہ گفتہ است عین نمیماند اثر کجا ماند و بیان احوال بعضی یاران پیر بزرگوار انہا را نوشتہ اند عرضداشت کمترین
بندگان احمد آنکہ مقامیکہ سابقا خود را در آن دیدہ بود چون حسب الامر العالی باز ملاحظہ نمود عبور خلفا خلفا رخلفا رضوان اللہ تعالیٰ علیہم
در آنمقام در نظر آمد اما چون مقام و استقرار در آنجا نداشت در دفعۂ اولی نظر نہ آمد چنانکہ از ائمہ اہل بیت غیر از امامین امام
زین العابدین رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین در آنمقام استقرار و ثبات ندارد لیکن عبوری دران واقع شدہ است بدقت نظر میتوان
یافت و آنکہ اول خود را در آنمقام نامناسب می یابد بی مناسبتی دو نوعست یکی آنکہ بواسطہ عدم ظہور سیر الی اسطر طاری
میشود چون الٰہی بما و نمونہ آن بے مناسبتی بر طرف میشود دیگر بے مناسبتی مطلق ست کہ ہیچ وجہ قابل زوال نیست و راہما کہ واصل
آنمقام اند دو اند کہ ثالث ندارد یعنی در نظر دراے آن دو طریق طریق دیگر ظاہر نمیشود یکی آنکہ نقص و قصور ست و نیات خود را متہم
داشتن ست در خیرات با قوت جذب دیگر صحبت بشیخ مکمل مجذوبی سلوک تمام کردہ حق سبحانہ و تعالیٰ بطفیل عنایت حضرت
ایشان طریق اول را بقدر استعداد عنایت فرمودہ است ہیچ عملی از اعمال خیر بوقوع نمی آید مگر آنکہ خود را در آن عمل
متہم میسازد بلکہ تا زمانہ کہ بوجوہ تہمت تنمند بیقرار و بی آرام میباشد نزد خود چنان میداند کہ ہیچ عملی ازو صادر نمیشود
کہ قابل کتابت ملائکہ یمین باشد و میداند کہ صحیفہ یمین از اعمال خیر خالیست محکمۂ آن معطل و بیکار اند خود شایان آنحضرت میدانند
کی بودہ باشد و ہر کہ در عالم سبت حتی کہ کافر فرنگ و ملحد زندیق از خود بوجوہ بہتر میداند و بدترین ہمہ اینہا خود را
می نگارد و چہ جذبہ ہر چند تمامی سیر الی اللہ تمام شدہ بود اما بعضی از لوازم و توابع آن ماندہ بود ند کہ در ضمن فنا یکدیگر
مرکوز مقام سیر فی اللہ واقع شدہ بودم تمام شد و احوال آن فنا را در عرضداشت سابق بتفصیل نوشتہ است کہ میباید کہ
حضرت خواجہ احرار کہ نہایت این کار را فنا گفتہ اند ہمان فنا بودہ باشد کہ بعد از تجلی ذاتی تحقق سیر فی اللہ متحقق
شدہ و فنا را ارادہ اہم از جملہ شعب ہمان فناست سہ ہیچ کس را تا نگردد فنا بار نیست رہ در بارگاہ کبریا + و
با مناسبان ہمین مقام ہم کہ در طائفہ اند در نظر اند جماعہ متوجہ آن مقام و جویای طریق وصول آن اند و طائفہ دیگر ہیچ
التفات و توجہ بآن مقام ندارند و توجہ حضرت ایشان بطریق دوم از طرق وصول آن مقام بیشتر ظاہر میشود و مناسبت بہمان
طریق مینماید چون از جانب حضرت ایشان ہا مور بودہ اند تقالا للامر بعضی مورد اے گستاخی نمودہ الاع من ہمان احمد پایہ
کہ ستم آنستم + ثانیا معروض آنکہ در اثنار ملاحظہ آن مقام مرتبہ ثانیہ مقامات دیگر بعضہا فوق بعض ظاہر شدند

بعد از توجه نیاز و شکستگی چون بمقام فوق آن مقام سابق رسید و شد معلوم شد که این مقام حضرت ذی النورین است و خلفاء دیگر را هم دران مقام عبوری واقع شده است و این مقام در ین مقام هم مقام تکمیل و ارشاد است و همچنین در مقام فوق هم که اکنون مذکور میشوند بالای آن مقام مقام دیگر هم در نظر آمد چون بان مقام رسیده شد معلوم گشت که آن مقام حضرت فاروق است و خلفاء دیگر را هم در انجا عبوری واقع شده است و فوق این مقام مقام حضرت صدیق اکبر ظاهر شد رضی الله تعالی عنهم اجمعین بآن مقام نیز رسیده شد و از مشائخ حضرت خواجه نقشبند قدس الله سره الاقدس را در هر مقامی با خود همراه می یافت و خلفاء دیگر را هم در آن مقام عبوری واقع شده است تفاوت نیست الا در عبور و مقام و مرور و ثبات و بالای آن مقام هیچ مقامی مفهوم نمیشود الا مقام حضرت رسالت خاتمیت علیه السلام و محاذی مقام حضرت صدیق رضی الله تعالی عنه مقامی دیگر نورانی بس شگرف که هرگز مثل آن بنظر نیامده بود ظاهر شد و اندکی از ان مقام ارتفاع داشت چنانکه صفحه را از روی زمین بلند میسازند و معلوم شد که آن مقام مقام محبوبیت است و آن مقام رنگین و منقش بود خود را هم بانعکاس آن مقام رنگین و منقش یافت بعد ازان بهمان کیفیت خود را لطیف یافت در رنگ هوا یا قطعهٔ ابر در آفاق منتشر دید بعضی اطراف را واگرفت حضرت خواجه بزرگ در مقام صدیق اند خود را درین مقام محاذی آن میباید بکیفیتی که معروض داشت و دیگر ترک اشغال باین عمل مرضی نمی نماید کیف و حال آنکه دیگر داب منالات غرق میشود کسیکه در خود قوت برآوردن ازان گرداب میباید چگونه خود را معاف دارد هر چند کار دیگر در پیش داشته باشد اشتغال باین امر ضروریست و مرضیست اما بشرط آنکه از بعضی وساوس و هواجس که در اثناء این عمل رو دهند استغفار را لازم باید داشت بهمین شرط داخل مرضیات میشود بی ملاحظه این شرط داخل نمیشود و رنه طی نیستدا ما در ماده حضرت خواجه نقشبند و حضرت خواجه علاء الدین عطار بی آنکه این شرط را ملاحظه کرده شود مرضیست و عمل این کمتر الحال بملاحظه آن شرط گاهی داخل ست و گاهی در تتمه طی نیستدیگر در نفحات سخنان حضرت شیخ ابو سعید ابو الخیر مذکورست که عین نمی ماند اثر کجا ماند لا تبقی و لا تذر این سخن در اول نظر مشکل نمود که حضرت شیخ محی الدین و تابعان ایشان بر آنند که زوال عین که معلومیست از معلومات الله سبحانه محال ست و الا انقلاب العلم جهلا و چون عین ظاهر نشود اثر کجا رود بهمین طور در ذهن این سخن متمکن شده بود سخن حضرت ابو سعید هیچ حل نمی شد لهذا توجه تام حق سبحانه و تعالی را در این سخن لازم ساخت و متحقق گشت که نه عین میماند نه اثر و حضرت خواجه نیز باین معنی مدایا فت و هیچ مشکل نماند و مقام این معرفت نیز در نظر آمد پس عالیست فوق مقامیکه حضرت شیخ و تابعان ایشان فرمودند این دو مبحث با یک دیگر هیچ منازعت و جنگ ندارند یکی از جایست و دیگری از جای دیگر

بتفصیل عرضداشتن موجب تطویل و ملال ست و ایضا انچه حضرت شیخ از دوام این حدیث فرموده اند نیز ظاهر گشت که حدیث عبارت از چه چیز بود و دوام انچه بود در خود نیز الحدیث دائمی یافت اگرچه از نوادر ست دیگر کتاب اصلا خوش نمی آید مگر انکه ذکر اقدام عالیه اکابر که در مقامات و اقعشده اند جای ثبت کرده باشند خوش می آید که ازین قسم تحریر دیده شود احوال مشائخ متقدمین بیشتر مرغوب ست کتب حقائق و معارف علی الخصوص سخنان توحید و سرّ لات مراتب را نمیتوانند مطالعه کرد خود را در نیاب بحضرت شیخ علاء الدوله بسیار مناسب میابد و در ذوق و حال درین مسئله بشیخ مشار الیه مستفق ست ما علم سابق تا بانکار و شدت آمدن نمی دهد دیگر چند مرتبه از برای دفع بعضی امراض توجه کرده شد و ازان ظاهر گشت و همچنین احوال بعضی موتی که از عالم زجریت ظاهر شده بود نیز از برای رفع آلام و شدائد آنها توجه کرده شد و اما حالا قدرت بر توجه نمانده است که بر هیچ چیز خود را جمع نمیتوانم ساخت بعضی خدائد از مردم بر فقیر گذشتند و ستهانمودند جمع کثیر از متعلقان این جانب بناحق ویران ساختند و جلاء وطن نمودند اصلا بخاطر غبار و کلفت راه نیافت چه جای انکه بخاطر گذارد بعضی از یاران که از مقام جذبه شهود معرفت پیدا کرده اند و تا غایت قدمی در منازل سلوک ننهاده اند ثمره از احوال خود نهاده معروض میدارد امید است که حق سبحانه بعد از تمام جذبه بدولت سلوک مشرف گرداند شیخ نور در همان مقام بند ست بنقطه فوق که در مقام جذبه است نرسیده در حرکات و سکنات آزار میدهد و قباحت نمی فهمد بخواست کار او در توقف می افتد همچنین اکثر یاران بواسطه عدم رعایت آداب کار آنها در توقف می افتد در نیاب خیر آنست که ازین طرف هیچ ارادهٔ توقف نیست بلکه ارادهٔ ترقی آنها بخواست کار مکمل واقع میشود الا راه اقرب ست مولانا معصوم بنقطه پایان فرو رفته است و کار جذبه بانجام رسانید جذبه بر رخصت آن مقام رسید و فوق را من وجه بنهایت رسانیده اول صفات را بلکه نور یکه صفات بآن قائم اند از خود جدا دیده و خود را شیخ فانی یافته بعد ازان صفات را از ذات جدا دیده و این بیدا حدیث مقام جذبه رسیده حالا عالم و خود را چنان گم ساخته است که نه با حاطه قائل ست و نه بمعیت و چنانی با بطن بطون متوجه است که غیر از حیرت نادانی حاصل ندارد و سید شاه حسین هم نزدیک بنقطه پایان از مقام جذبه رسیده است و پسرش بنقطه همچنین صفات را از ذات جدا دیده لیکن ذات را در همه جا میابد و از ظهور محفوظ ست همچنین میان جعفر هم نزدیک بنقطه پایان رسیده است او خیلی بشوق و ولوله ظاهر میشود قریب بشاه حسین ست و در یاران دیگر هم تفاوت ظاهر میشود میان شیخ حسین و شیخ عیسی و شیخ کمال در جذبه بنقطه فوق رسیده اند و شیخ کمال نیز متوجه نزول است و شیخ ناگوری در نقطه فوق آمده است اما خیلی مسافت در پیش دارد و از یاران ایجائی تا حال نشست یا دو کس بلکه ده کس در نقطه فوق آمده اند بعضی واصل نقطه شده اند به نزول دارند بعضی دیگر قریب اند

وبعضی بعید میان شیخ عزیل خود را کم می یابد صفات را از اصل بنید و مطلق را در بهر می یابد و اشیا را در رنگ سراب بے اعتبار میداند بلکہ ہیچ نمیابد در ین باب مولانا معصوم چنان ظاہر میشود کہ اجازت تعلیم او مر مردم را از جملہ مرضیات است اما اجازت تیکہ مناسب جذبہ است ہر چند بعضی امور ماندہ اند کہ او را استفادہ میباید کرد لیکن در رفتن سرعت کرد و توقف ننمودہ بحضور اقدس میرسد ہر چہ صلاح کار خواہند دانست خواہند فرمود و انچہ در علم کمینہ آمد معروض داشت والحکم عند کم خواجہ ضیا والد ین محمد چند روز انجا بودند فی الجملہ حضور و جمعیت پیدا کردہ بودند آخر الامر از قلت اسباب معیشت نتوانستند خود را جمع ساخت متوجہ لشکر شدند و پسر مولانا شیر محمد ہم متوجہ ملازمت است فی الجملہ حضور و جمعیت دارد بواسطہ بعضی موانع چندانی ترقی نکردہ زیادہ گستاخیست ع بندہ باید کہ حد خود داند، بعد از تحریر عرضداشت کیفیتی رو داد دوماے پیش آمد کہ در تحریر گنجایش بیان آن نیست و در انجا فنای ارادت متحقق گشت ہمچنان کہ سابقا متعلق ارادت بمرادات بر طرف شدہ بود لیکن اصل ارادت ماندہ بود چنانچہ در عرضداشت معروض داشتہ بود الحال ارادت ہم از بیخ برآمد حینئذ للمراد ولا ارادۃ و صورت این فنا نیز در نظر در آمد و بعضی علوم کہ مناسب این مقام بودہ فائض گشتند چون در تحریر این علوم بواسطۂ وقت و غموض تیسری بود لاجرم عنان قلم را از تحریر آن علوم گردانیدہ و در وقت تحقق این فنا و افاضہ علوم یک نظر خاص در ما وراء وحدت پیدا شدہ است ہر چند مقرر ست کہ در ما وراء وحدت نظری نیست بلکہ ہیچ نسبتی نیست اما انچہ میباید معروض میدارد از انست کہ یقین نہ پیوست بر نوشتن جرأت نمود و صورت آن مقام در ما وراء وحدت چنان می بیند کہ اگر ما وراء دہلی ست و ہیچ شبہ در آن نمیابد ہر چند در نظر وحدت ست نہ در ای آن نہ ہیچ مقامیکہ یعنوان خفیہ نداند یا حق را در ای آن داند حیرت و جہل بمان معرفت ست و ازین دید ہیچ تفاوت نشدہ نمیدانم چہ عرض نمایم ہمہ تناقض در تناقض ست در گفت نمی آید و حال بے شبہ متحقق ست استغفر اللہ و اتوب الی اللہ من جمیع ما کرہ اللہ قولا و فعلا حاضرا و ناظرا و ایضا این زمان چنان معلوم گشت کہ سابقا انچہ از فنای صفات میدانستم فی الحقیقۃ فنای خصوصیت و بالا میتاز آنہا بود کہ در ضمن وحدت مندرج شدہ بودند و خصوصیات زائل گشتہ بودند الحال اصل صفات و لو کانت علی سبیل الاندماج و الاندراج نیز بر طرف شدہ و قہرمان احدیت ہیچ چیز را نگذاشتہ و تمیز یکہ از مرتبہ علم جلی یا تفصیلی حاصل بود نماند و تمام نظر بر خارج آمدہ کان اللہ و لم یکن معہ شیء و ہو الآن کما کان این زمان مطابق حال گشتہ و سابقا علم بمضمون این حدیث بود نہ حال امید میدارد کہ بر صحت و سقم متنبہ خواہند ساخت تا گر چنان مینماید

کہ مولانا قاسم علی را از مقام تکمیل نصیبی ہست ہمچنین بعضی یاران اینجا را نیز از ان مقام نصیبی معلوم میشود واللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ الحال مکتوب دوازدہم در بیان حصول مقام فنا و بقا و حصول ظہور وجہ خاص ہر شی و حقیقت سیر فی اللہ و تجلی ذاتی برقی و خبر آن بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند عرضداشت کمترین بندگان احمد بدروہ عرض میرساند از تقصیرات خود چہ عرض نماید ما شاء اللہ کان وما لم یشاء لم یکن ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم علومیکہ تعلق بمقام فنا فی اللہ و البقاء داشتند حق سبحانہ بعنایت خود منکشف ساخت و ہمچنین معلوم کرد کہ وجہ خاص ہر شی چیست و سیر فی اللہ چہ معنی ست و تجلی ذاتی برقی چہ میباشد و محمدی المشرب کیست و امثال آن در مقامی لوازم و ضروریات آنرا مینمایند و میگذرانند و گم چیزی ماندہ باشد کہ اولیاء اللہ آنرا نشان دادہ اند در راہ فروگذاردہ و نمایند قیل من قبل بلا علۃ ہمچنانکہ ذوات اشیاء را مجعول میدانند اصل قابلیات و استعداد آنرا نیز مجعول و مصنوع میدانند و بہمانہ محکوم قابلیات نیست و نشاید کہ چیزی بروی حاکم باشد زیادہ گستاخی نمودہ باید کہ حد خود داند

مکتوب سیزدہم در بیان بے نہایتی راہ و مطابقت علوم حقیقت با علوم شریعت نیز بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند عرضداشت کمترین بندگان احمد معروض میگرداند آنکہ از بے نہایتی این راہ شریعت دارادت و عنایات باین کثرت از ہمجاست کہ مشائخ عظام فرمودہ اند سیر الی اللہ پنجاہ ہزار سالہ راہ ست تعرج الملائکۃ والروح الیہ فی یوم کان مقدارہ خمسین الف سنۃ مگر ایمای باینمعنی داشتہ اند چون کار بیاس سیدہ و امید باہا منقطع گشت ہو الذی ینزل الغیث من بعد ما قنطوا و ینشر رحمتہ در کار شد چند روز ست کہ سیر در اشیاء واقع شدہ است و مردم مسترشد باز قلوب کردہ اند فی الجملہ شروعی در کار ایشان کردہ شدہ است اما ہنوز خود را قابل آن مقام نمی یابد لیکن از ابرام مردم بواسطہ مروت و حیا چیزی نمیگویند و در مسئلہ توحید کہ سابقا متوقف بود چنانکہ مکرر بعرض رسانیدہ بود و افعال و صفات را باصل میداند چون حقیقت کار معلوم گشت از توقف برآمد و بدانست کہ ہمہ از وست لاجرم یافت و کمال را در ان بیشتر دیدہ از مقولہ ہمہ وست و افعال و صفات را ہم برنگ دیگر معلوم کرد ہمہ را یک نمودہ بفوق گذرانیدند ریب و شبہ بالکل برطرف شد تمام کشفیات مطابق ظاہر شریعت برآمد و سرموی از ظاہر شریعت مخالف ندید و انچہ بعضی صوفیہ مخالف ظاہر شریعت کشفہا را بیان میکنند یا از سہو ست یا از سکر باطن از ظاہر ہیچ مخالفت نیست در توسط راہ مخالفت در نظر می آید و محتاج بجمع و جمع میشود اما منتہی حقیقتے موافق ظاہر شریعت باطن را میباید در میان علماء این بزرگواران ہمین قدر تفاوت ست کہ علما

استدلالاً و علماً میدهند و ایشان کشفاً و ذوقاً بدای دلیل علی صحة حالهم اذ من ہذوم مطابقة یضیق صدری و لاینطق لسانی فقد وقت است نمیدانم چه عرض نمایم توفیق برتسویهٔ بعض احوال ندارد و عرضداشتها هم گنجایش تحریر نیست شاید حکمت درین بوده باشد این محرومم مجبور را از توجه غریب پروری محروم ندارند و در راه نگذارند بیت این سخن را چون تو بسیار بودهٔ گر فزون گردد تواش افزودهٔ زیاده گستاخی ننمود ع بندو باید که عذر خود داند مکتوب چهاردهم در بیان حصول قلق که در اثنای راه رو داده بودند و بیان احوال بعضی مسترشدان نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند عرضداشت کمترین بندگان احمد آنکه چلیا تیک در مراتب کوان ظاهر شده بودند پاره از ان در عرضداشت سابق معروض داشته بود بعد ازان مرتبهٔ وجوب که جان صفات کلیه است ظاهر شد و بصورت زن غیر جمیله مسود اللون متشکل گشت و پس ازان مرتبه احدیت بصورت مرد دراز بالا که بر دیوار باریک پهن ایستاده است متجلی گشت و این هر دو تجلی بعنوان حقانیه ظاهر شدند بخلاف تجلیات سابق که نه باین عنوان بودند و درمیین اثنا آرزوی موت پیدا شد و چنان در نظر آمد که من گویا شخصی ام بر کنار دریای محیط ایستاده ام با رادهٔ آنکه خود را در دریا اندازد اما از عقب او را ریسمانی مضبوط کرده اند که نمیتواند بدریا درون رفت و آن ریسمان عبارت از تعلقات ببدن عنصری خود میدانستم و آرزو میکردم که این ریسمان گسسته شود و ایضاً کیفیتی خاص رو داد که در انوقت بطریق ذوق دریافت که دل را هیچ بایستی غیر از حق سبحانه نمانده است بعد ازان کلیه وجوبیه که با عتبار محال و مظاہر خصوصیات پیدا کرده بودند در نظر آمدند پس ازان خصوصیات تمام از انها فرو ریختند و باقی نماندند الا بعنوان الکلیة الوجودیة و صورت تجرید آنها از خصوصیات نیز در نظر آمد چنانکه معلوم گشت که اکنون حقیقهٔ صفات را باصل دادی و پیش از تجرید از خصوصیات باصل دادن معنی نداشت مگر آنکه بطریق تجوز باشد کما هو حال ارباب التجلی الصوری و فنای حقیقی این زمان متحقق گشت بعد از تحقق این حالت صفاتی که در خود و در غیر خود بودند یک بیک نیز یافت و امتیاز مجال برخاست درینوقت از بعضی دقائق انواع شرک خفی خلاصی میسر شد و حینئذ نه عرش ماند و نه فرش و نه زمان و نه مکان نه جهات حدود و اگر فرضاً سالما فکر کنم هرگز در علم نیاید که یک ذره از عالم مخلوق گشته است بعد ازان تعین خود در نظر آمد و وجه خاص خود نیز و تعین در رنگ جامه بود کمنه پاره پاره شده که شخصی پوشیده باشد و آن شخص را وجه خاص دانستم اما بعنوان حقانیه متصور نگشت بعد ازان بلا اے الشخص متصل پوست پرتیق در نظر آمد و خود را مین آن پوست یافتم و این جامهٔ تعین را

از خود بیگانه دیدم و نوریکه دران پوست بود در نظر آمد بعد از ساعتی آن نور غائب گشت و این پوست و جامه نیز از نظر مرتفع گشتند و همان جهالت سابق ماند تعبیر این صورت واقعه مذکوره انچه در علم آمد بعرض میرساند که نامحمت و سقم او معلوم شود و آن آنست که این صورت مذکور عین ثابت ست کالبرزخ بین الوجود والامکان که هر طرف او از یکدیگر جدا گشته اند و بکمال فرق متحقق شده اند و آن پوست که درمیان آن جامه کهنه و آن نور واقعشده است برزخیست بین الوجود والعدم و خود را که دران آخر پوست یافتم اشارت ست بوصول برزخیت سابقا در وقایع نیز خود را برزخ بین الوجود والعدم می یافتم اما ظاهر آن به نسبت آفاق بود و این نظر به نفس ست و یک فرق دیگر باهم درآن وقت ظاهر شده بود اما در وقت نوشتن فراموش گشت هذا انچه دائم حاصل ست و حیرت و نکارت ست و گاه گاه همین طور شعبده پیدا میشود و برطرف میگردد و معرفت آن می ماند و در تعبیر بعضی وقایع درمیماند و اگر چیزی در علم می آید بران اعتماد نمی کند بهمان تقریب در عرضداشت گستاخی مینماید باشد که اعلام حضرت ایشان یقین بامری پیدا شود امید وارست بتوجهات علیه از گرفتاری تعلقات نیز نجات میسر شود والا کار بسیار مشکل ست ؎ بے عنایات حق و خاصان حق ۔ گر ملک باشد سیاهستش ورق

شیخ طه پسر شیخ عبد الله نیازیکه از مشاهیر مشائخ سرهند ست و خدام حاجی عبد العزیز به تفصیل ایشان اشاعت اند قدمبوسی و نیازمندی معروض داشته است و او را دو دعوی انابت باین طریقه علیه تسریفه پیدا شده است و بصدق و نیاز ملتجی شده است استخاره اش گفته ام که بکند ظاهرا مناسبت دارد و دیگر انی که اینجا تعلیم ذکر گرفته اند اکثر بطریق رابطه مشغولند بعضی از آنها در واقعات دیده رابطه گرفته همراه می آیند و بعضی پیش از آمدن نزد ما رابطه داشتند و الا بحضور و استغراق میروند بعضی از آنها صفات هم باصل میدهند و بعضی نه اما هیچ کس براه توحید و انوار و کشوف نمیرود ملا قاسم علی و ملا مودود محمد و عبد المومن ظاهرا بنقطه فوق رسیده اند از مقام جذبه اما ملا قاسم علی رو بمنزل دارد و آن دو معلوم نیست که فرود آیند و شیخ نور هم نزدیک بنقطه است اما نرسیده است ملا عبد الرحمن هم نزدیک بنقطه است اما مسافت قلیلی درمیان هست ملا عبد الهادی حضور با استغراق دران پیدا کرده است و نیز میگوید که مطلق منور اجل شانه را شبیه بصفت تنزیهی بینم و افعال را هم او تعالی میدانم دولت ایشان ست که بطالبان و مستعدان فائض میشود و این کمینه را در افاضه آن هیچ نصیبی نیست ع من همان احمد پارینه که هستم هستم ۔ روزی فرموده بودند درمیان وقایع که اگر به معنی محبوبیت مردمی بود توقف بسیار در وصول بمقصد واقع میشد و محبوبیت او را نسبت بعنایت خود هم بیان

فرسوده بود و ندازان بخن امیدواری تمام ست و این جرأت و گستاخی ازان ست مکتوب پانزدهم در بیان
احوالیکه مناسب مقامات هبوط و نزول ست با بعضی اسرار مکنون نیز به پیشگاه بزرگوار خود نوشته
اند عرضداشت حاضر و غائب و جد فاقد مقبل معرض آنکه مدتها او را می جست خود را میافت بعد ازان کارد
بآنجا انجامید که او خود را می جست او را میافت اکنون او را گم کرد او را خود را میابد با وجود گم کردن جویای
او نیست و با تحقق فقدان خواهان او نه ازروی علم حاضر و واجد و مقبل ست و ازروی ذوق غائب و فاقد و معرض
ظاهرش بقاست و باطنش فنا در عین بقا فانی ست و در عین فنا باقی لیکن فنا علمی ست و بقا ذوقی کار و بارش
هبوط و نزول قرار یافته و از صعود و عروج باز مانده و بحیثیکه او را از قلب بمقلب قلب بود ند نا کنون
باز از مقلب قلب در مقام قلب فرود آورد ند با وجود تخلص روح از نفس و خروج نفس بعد از اطمینان
از ظلمات انوار روح او را جامع هر دو جهت روح و نفس ساخته اند و بهر دو جهت این حقیر را شرف گردانیده اند
استفاده را فوق و افاده بتحت او را مقابل واسطه حصول برزخیت عطا فرموده اند در عین استفاده مفید ست
و در عین افاده مستفید بیت گر بگویم شرح این بیحد شود * و در نویسم بس قلمها بشکند بمعروض میگرداند که دست چپ
عبارت از مقام قلب ست که پیش از عروج بمقلب قلب حاصل ست بعد از هبوط از فوق که بمقام قلب
فرود می آیند که برزخ چپ و راست ست کما هو الظاهر علی ارباب مجذوبان سلوک ناکرده از ارباب قلوب
رسیدن بمقلب القلوب وابسته بسلوک ست و تعلق مقام بشخصی کنایت از حصول شان خاص ست او را
درین مقام امتیاز علیحده است او لا از ارباب این مقام اجمالا آن امتیاز آن سبقت الجذب ست در ما نحن فیه
و البقاء خاص ست که منشاء علوم و معارف مناسب آن مقام شده تحقیق علوم مقام قلب و حقیقت جذبه و سلوک و فنا
و بقا و امثال آن نادر رساله موعوده بر تفصیل تحریر یافته است میر سید شاه حسین باضطراب راهی شدند فرصت
بیاض آن نه شد متعاقب انشاء الله تعالی شرف از مطالعه خواهد یافت عزیز متوقف از فوق فرود آمده است
در مقام جذبه ما رویش بعالم نیست توجه بفوق دارد چون عروج فوقانی بتیسر بود بالطبع مناسبت بجذبه
داشت در وقت نزول از فوق برادر خود چیزی کمتر آورده است یا به نسبتی که از توجه قاصر بود عروج اثر آن
توجه بود هنوز باقی ست در نسبت کالروح فی الجسد ست و کالنور فی الظلمة لیکن این جذبه بحال غیر جذبه خواجه است
جذبه ایست که حضرت خواجه احرار را از آبای کرام خود رسیده است و شان خالص ایشانرا درین مقام بوده است
در واقعه بعضی طالبان که نموده بودند که خواجه را چنانچه بوده اند آنعزیز متوقف خورده است ظهور اثر آن در نیمقام

است این جذبہ مناسبت بمقام افادہ ندارد و ہمیشہ در ینمقام رو بفوق ست و شکر دائمی لازم آنست بعضی از مقامات جذبہ منافی سلوک ست بلحاظ دخول دران و بعضی دیگر منافی سلوک نیست بعد از دخول از برای سلوک متوجہ میشوند این جذبہ منافی سلوک است بعد از دخول دران وقت تحریر عریضہ متوجہ آن مقام شدہ بود بعضی دقائق آن ظاہر گشت تا باعث نباشد توجہ میسر نمیشود واللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ الحال چند ماہ است کہ آنعزیز فرد آمدہ است اما تمام داخل مقام جذبہ مذکور نشدہ مانع عدم علم ست بشان آن مقام با توجہات پراگندہ امید است کہ در وقت مطالعہ این کلمات نامربوط دخول تام در آن مقام میسر شود بعد ازان حضرت خواجہ را بتمام فرو خواہد برد

مکتوب شانزدہم در بیان احوال عروج و نزول و غیر آن نیز ہم بپیر بزرگوار خود نوشتہ اند عرضداشت احقر الطلبہ آنکہ نوازش نامہ مولانا علاء الدین رسانیدند در کشف ہر یک از مقدمات مذکورہ بمقتضای وقت مسودہ کردہ شد بعضی تتمات و مکملات آن مقام مسطورہ نیز محظور شدہ بود فرصت تحریر آنرا نیافتہ کہ حامل عرضداشت راہی شد انشاء اللہ تبارک و تعالی متعاقب بخدمت خواہد فرستاد الحال رسالہ دیگر کہ بیاض رسیدہ بود فرستاد و آن رسالہ بالتماس بعضی یاران میسر شدہ التماس نمودہ بودند کہ نصائح بنویسند کہ در طریقہ نافع باشد و بمقتضای آن زندگانی کردہ شود الحق رسالہ غیر مکرر کثیر البرکت ست بعد از تحریر آن چنان معلوم شد کہ حضرت رسالت خاتمیت علیہ الصلوۃ والسلام والتحیۃ با جمع کثیر از مشائخ امت خود حاضر اند و ہمین رسالہ را در دست مبارک خود دارند و از کرم خویش آنرا لوسہ میکنند و بمشائخ می نمایند کہ این نوع معتقدات باید حاصل کرد و جماعۃ کہ باین علوم مستعد گشتہ بودند نورانی و ممتاز اند و عزیز الوجود در بروی آنسرور ایستادہ اند القصہ بطول انجامید در ہمان مجلس باشاعت این واقعہ حقیر را امر فرمودند ع بر کریمان کارہا دشوار نیست و ازان روز کار از ملازمت برآمدہ است بواسطہ میل بفوق مقام ارشاد چندانی مناسبت ندارد و چنگاہ خود ہمت آن بود کہ در گوشہ خزیدہ شود و مردم در صحبت بچو ببر و شیر در نظر می آمدند عزم عزلت مصمم شدہ بود اما استخارہ موافق نمی افتاد عروج در مدارج قرب بنہایت النہایت ہر چند غایت ندارد میسر شد و میشود بر مبتدی آسان کل یوم ہو فی شان بر مقامات جمیع مشائخ الا ماشاء اللہ تعالی گذر ایندند سہ گلی بردند زین ہا نیز بدست آوردند بدان درگاہ والا دست برد ست و درین میان کوسط روحانیات مشائخ را تعداد نمایم بطول انجامد بالجملہ از جمیع مقامات اصل در رنگ مقامات ظل گذر ایندند از عنایات چہ نویسد قیل من قیل بلا علۃ چندان درجہ ولایت کمالات آنرا دانمودند کہ چہ در قرب آمدہ دور شہر ذی الحجہ در مدارج نزول تا مقام قلب فرود آوردند

و این مقام مقام تکمیل و ارشاد ست اما هنوز چیزها او متمم و مکمل از برائے این مقام در کار ست تا کی میسر شود امر آسان نیست با وجود مرادیت چندان قطع منازل کرده می شود که مریدان را در عمر نوح هم معلوم نیست که میسر شود بلکه این وجود مخصوص مرادانست مریدان اینجا قدمگاه ندارند نهایت عروج افراد ما بدایت مقام اهل ست افراد هم گذرنداند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم وجه توقف در مراتب تکمیل و ارشاد آنیست وعدم نورانیت بواسطه ظهور نور ظلمت غیب ست چیز دیگر نیست مردم در تخیلات خود چیزهائے دیگر پندارند اعتبار نباید کرد ؎ در نیابد حال پخته هیچ خام ۔ پس سخن کوتاه باید والسلام ۔ و در اندیشه این قسم ظنیات احتمال ضرر غالب ست آن جماعه را فرمایند که از احوال درین خسته حال نظر خیالی خود بپوشند مجال نظر را امحال دیگر بسیار ست ؎ من گم شده ام مرا مجوئید ۔ با گم شدگان سخن مگوئید ۔ از غیرت خداوندی جل سلطانه باید اندیشید امریرا که حق سبحانه و تعالی کمال میخواهد در تنقیص سخن گفتن بسیار نامناسب ست فی الحقیقت معارفه است یا و تعالی و نزول در مقام قلب بحقیقت مقام فوق ست که مقام ارشاد ست و فوق درین موطن عبارت از جدا شدن نفس ست از روح و روح از نفس بعد از انکه نفس داخل بود در نور روح و آن جمیع بود از جمیع و فوق بیش ازین هر چه مفهوم میشود از سکریست حق را از خلق جدا دیدن که مقام فوق می انگارند حقیقت ندارد همین روح را حق میدانند و جدا دیدن او را از نفس صبا دیدن حق میداند تعالی و تقدس از خلق و همذا القیاس فی اکثر علوم ارباب السکر ان حقیقة الامر مغفوة والامر عند الله سبحانه در رساله دیگر بتفصیل علوم ارباب جذبه و سلوک و حقیقت این هر دو مقام تحریر یافته است بنظر شریف خواهد گذشت مکتوب چهلم

در بیان بعضی از احوال که تعلق بعروج و نزول دارند و غیر آن نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند عرضداشت احقر العبید آنکه عزیزیکه چندگاه متوقف بودند روز تحریر چنان ظاهر شد که ازان مقام نخوی از عروج نموده بپایان فرود آمدند لیکن بتمام نزول نکرده اند و بقایائیکه در زیر آن مقام بود نیز عروج نموده از راه همان مقام فوق رو بنزول آورده است بعد ازین هر چه کیفیت رو خواهد داد و در معرض ظهور خواهد آمد و معروض خواهد داشت اگر صاحب معامله نیز بعد از انکشاف حال خود چیزے نویسد بصواب نزدیکتر ست چون حد و د این قضیه نزول بزور ربود حقیر را بواسطه غلبه اشغال مجالی نیافت ناری شده بود بانجام کار این نزول بزودی انشاء الله تعالی ظاهر خواهد شد مکتوب هجدهم در بیان تمکین ست که بعد از تلوین حاصل میشود و بیان مراتب سه گانه ولایت و در بیان آنکه وجود واجب

تعالیٰ زائد ست بر ذات او تعالیٰ و غیر آن نظر بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند در عرضداشت کہ برخی بندگان بر تقصیر احمد بن عبد الاحد انگشت ملامتی نہادہ از قسم احوال و مواردی میدارد بعرض آن گستاخی می نمودہ جرأت میکردہ چون حق سبحانہ و تعالیٰ ببرکت توجہات علیہ از رقعت احوال محرر ساخت و از تلوین بتمکین مشرف فرمودہ حاصل کار جز حیرت و پریشانی بدست نیامد و از وصل جز ہجر و از قرب جز اغتراب حاصل نشد و از معرفت جز نکرہ و از علم جز جہل نیفزود و لاجرم در عرضہ داشتہا توقف واقع شد و بجمود عرض اخبار روزمرہ جرأت ننمود مع ذلک مدار دولت بنہجی مستولی شدہ کہ بر ہیچ امر سرگرمی ندارد و در رنگ بیکاران بکاری نمیتواند پرداخت ؎ من ہیچم و کم ز ہیچ ہم بسیاری + در ہیچ و کم از ہیچ نیاید کاری ؎ بر سر اصل سخن آئیم و عجب آنست کہ حالا بحق الیقین مشرف ساختہ اند کہ دران موطن علم عین حجاب یکدیگر ہستند و فنا و بقا در انجا جمع اند در عین حیرت دلی نشانی بعلم شعور ست و نفس غیبت حضور ست با وجود علم و معرفت خبر از دیار جہل و نکرت نیست ع عجب انیست کہ من واصل و سرگردانم ؎ اللہ تعالیٰ بمحض عنایت بغایت خویش در مدارج کمالات ترقیات ارزانی داشتہ است فوق مقام ولایت مقام شہادت ست و نسبت ولایت بشہادت نسبت تجلی صوری بتجلی ذات ست بل بعد بینہما اکثر من بعد ما بین التجلیین کذا مرۃ و فوق مقام شہادت مقام صدیقیت است تفاوتیکہ میان این دو مقام ست اجل من ان یعبر عنہ بعبارۃ و اعظم من ان یشار الیہ باشارۃ و فوق آن مقامی نیست الا النبوۃ علی اہلہا الصلوۃ و التسلیمات و نشاید کہ میان صدیقیت و نبوۃ مقامی بودہ باشد بلکہ محال ست و این حکم بکلیت او منکشف صریح مکشوف معلوم گشتہ و آنچہ بعضی از اہل اللہ واسطہ میان این دو مقام ثابت کردہ اند و بقرب نامیدہ اند بآن نیز مشرف ساختند و بر حقیقت آن مقام اطلاع دادند بعد از توجہ بسیار و تضرع بیشمار او لا ہمان طور کہ بعضی اکابر فرمودہ اند ظاہر شد آخرالامر حقیقت را معلوم فرمودند آری حصول آنمقام بعد حصول مقام صدیقیت است در وقت عروج اما بواسطہ بودن محل تامل ست بعد از ملازمت صوری انشاء اللہ تعالیٰ حقیقت را بتفصیل عرض خواہد کرد آنمقام بسی عالیست در منازل عروج فوق آنمقام معلوم نیست و زائدیت وجود بر ذات جل و علا در ہیچ مقام ظاہر میشود چنانکہ مقرر علماء حق است شکر اللہ تعالیٰ السعیہ و ایجاد وجود ہم در راہ می ماند و فوق آن عروج واقع میشود ابو المکارم رکن الدین شیخ علاء الدولہ در بعضی مصنفات خود میفرماید و فوق عالم الوجود عالم الملک الودود و مقام صدیقیت از مقامات بقاست کہ رو بعالم دارد پایان از ما

مقام نبوت ست که فی الحقیقت بالاتر است وکمال صحو و بقاست مقام قربت لیاقت برزخیت این دو مقام ندارد که رویش به تنزیه صرف ست و تمام عروجست شتان ما بینهما ۱۲ در پس آئینه طوطی صفتم داشته اند هرچه اُستاد ازل گفت بگو میگویم ۰ علوم شرعیه نظریه استدلالیه را ضرور یه کشفیه ساخته اند سر مُوی مخالفت باصول علمای شریعت نیست جاری علوم اجمالی را تفصیلی ساخته اند و از نظریت بضروریت آورده اند شخصی از حضرت خواجه بزرگ قدس الله تعالی سرّه الاقدس پرسید که مقصود از سلوک چیست فرمود تا معرفت اجمالی تفصیلی شود و استدلالی کشفی گردد دیگر فرمودند که علوم دیگر سوای آنها حاصل شود آری در راه علوم معارف بسیار رو میدهند که از آنها میباید گذشت و تا بنهایت النهایت که مقام صدیقیه است نرسد از این علوم نمیباید

فیالیت شعری ان من اهل الله لقائلین بحصول هذا المقام الشریف ولیس لهم مناسبة لعلوم هذا المقام ومعارفه فما وجه وفوق کل ذی علم علیم و بر سر مسئله قضا و قدر نیز اطلاع داده اند و آنرا بر نبحی اعلام فرموده اند که هیچ وجه با اصول ظاهر شریعت غرا مخالفت لازم نیاید و از نقصان بحاب شائبه جبر مبرا و منزه است و بدر ظهور بمثابه قمر لیلة البدر ست عجب ست که با وجود عدم مخالفت با اصول شریعت این مسئله را پوشیده و اخفا اگر شائبه مخالفت میداشت اخفا و ستر مناسب بود لایسال عما یفعل ۱۲ کراز هرهٔ آنکه از بیم تو، کشاید زبان جز به تسلیم تو، علوم و معارف در رنگ ابر نیسان میریزند که قوت مدرکه از تحمل آن عاجز می شود قوت مدرکه مجرد تعبیر ست ولا یحمل عطایا الملک الا مطایا ۱۲ اوائل شوق آن بود که این علوم غریبه را در قید کتابت آورده شود اما توفیق نمی یافت و ازین ممر بار بود آخر الامر تسلی فرمودند که مقصود از افاضهٔ این علوم حصول ملکه است نه یاد کردن این علوم چنانچه طلبهٔ علوم تحصیل علوم برای آن میکنند که ملکه مولویت بهم رسانند نه آنکه فقط اصول صرف پس نخود خیر هما کنند بعضی از علوم بعرض میرساند قال الله تبارک وتعالی لیس کمثله شئی وهو السمیع البصیر اول کلام اثبات تنزیه محض ست کما هو الظاهر و قوله سبحانه وهو السمیع البصیر متمم و مکمل للتنزیه بیانش آنست که چون ثبوت سمع و بصر مر عالم را موهم شباهت مماثلت است و لو فی الجمله نفی الله سبحانه عنهم السمع والبصر لدفع هذا الوهم یعنی سمیع و بصیر او ست جلشانه و سمع و بصر که در خلائق و مخلوق ست در رویت و سمع هیچ مدخلی ندارد چنانکه حق سبحانه و تعالی خلق سمع و بصر میکند خلق سماع در رویت میکند بعد خلق آن و وصف بطریق جری العادة من غیر تاثیر لبصفاتهم ولو قلنا بالتاثیر فالتاثیر فیهما ایضا مخلوق پس چنانکه ذوات ایشان جماد محض ست صفات

ایشان نیز جماد محض ست در رنگ آنکه قادری بمحض قدرت خویش در سنگ کلام خلق کند نمی توان
گفت که سنگ فی الحقیقت متکلم ست و صفت کلام دارد و همچنانکه سنگ جماد ست این صفت هم
در وی اگر فرضا موجود باشد جماد ست در ظهور حرف و صوت ازوی هیچ مدخلیتی ندارد جمیع صفات ازین
قبیل ست غایة مافی الباب چون این دو صفت ظاهر تر بود نخست حق تعالی نبیهما و یکون لزوم نفی البواقی
منه بالطریق الاولی حق سبحانه اول صفت علم خلق کرد بعد ازان توجه و معاوی خلق کرد و بعد ازان معلوم را
بروی منکشف ساخت پس منکشف در وی خلق کرد بعد خلق صفت علم بمجرد جری العادة پس
معلوم ست که علم را در انکشاف پیچ مدخلیتی باشد همچنین اول خلق صفت سمع کرد بعد ازان اصغار توجه
بمسموع بعد ازان سماع بعد ازان ادراک بمسموع همین طور اول خلق بصر کرد بعد ازان تقلیب
حدقه و توجه بمرئی بعد ازان رویت بعد ازان ادراک مرئی علی هذا القیاس سمیع و بصیر کسی ست که
مبدأ سماع و رویت او این دو صفت باشد و اذ لم یکن کذلک فلا سمیع ولا بصیر پس متحقق گشت که
صفات ایشان در رنگ صفات ذوات جماد صرفند فالمقصود من آخر الکلام نفی الصفات عنهم راسا
لا ان لهم صفات وتلک الصفات ثابتة لهم بها نه لایکون بمعانین التنزیه والتشبیه بل تمام الآیة الکریمة
فی اثبات التنزیه و نفی المماثلة راسا علم اول یعنی اثبات صفات اینها مرحق را و ذوات اینها را جماد محض
دانستن و در رنگ ناوان بکوزه یافتن که آب از انجا ظاهر ست از علوم مناسب مقام ولایة است
و علم ثانی یعنی صفات اینها را نیز در رنگ جماد یافتن و تمامی او را میت دانستن که ایشان میت و
ایشان نیستون از علوم مناسبه مقام شهادت ست ازینجا هم تفاوت تا در میان مقامین مفهوم میشود و التفصیل
یدل علی الکثیر والجرعة تبئی عن البحر الغدیر ع سالی کنکو ست از بهارش پیداست + و همچنین ارباب این مقام
تعالی افعال مخلوقات را نیز کالمیت و الجمادی یابند نه آنکه افعال اینها را بحق سبحانه نسبت بدهند و فاعل این افعال
او را سبحانه دانند تعالی سبحانه عن ذلک علوا کبیرا در رنگ آنست که شخصی سنگی را جنباند و حرکت دهد
نمیتوان گفت که آن شخص متحرکست بلکه موجد حرکت ست در سنگ و سنگ متحرک ست مع ذلک همچنانکه سنگ
جماد محض ست حرکت او نیز جماد صرف ست اگر بالفرض بآن حرکت شخصی هلاک شد نمیگویند که سنگ کشت
بلکه میگویند که آن شخص کشت و قول علماء شریعت موافق این سبت میفرمایند که با وجود صدور افعال
ولو بالارادة والاختیار از مخلوقات مفعول اند مصنوع حق ست و فعل اینها را در مصنوعیتها هیچ

مدخلی نیست افعال ایشان حرکات چند ست من غیر ان یکون لها تاثیر فی مجعولیة المعمول اگر گویند کہ برین تقدیر افعال را مناط ثواب و عقاب ساختن غیر معقول ست در رنگ آنست کہ سنگی را بامری مکلف سازند و بر فعل او مدح و ذم مترتب سازند گوئیم کہ فرقست درمیان سنگ و مکلفین چہ مناط تکلیف قدرت و ارادت ست و در سنگ ارادت نیست لیکن چون ارادت اینها نیز مخلوق حق ست سبحانہ من غیر تاثیر لہ فی حصول المراد آن ارادت نیز کالمیت ست ہمین کار کرد مراد بعد از تحقق آن مخلوق میشود بطریق جری العادۃ و اگر قدرت مخلوق را مؤثر فی الجملہ ہم گفتہ شود چنانکہ علما ماوراء النہر شکر اللہ تعالی سعیہم گفتہ اند کہ آن تاثیر ہم در وی خلق کردہ اند چنانکہ قدرت را آفریدہ اند ففی تاثیرہ لا اختیار اصلا فیکون تاثیرہ کا لجماد شلا شخصی سنگی را دید کہ از بالا بپایان آمد بتحریک محرکے و جسمانی را ہلاک ساخت شخص ہمچنانکہ آن سنگ را جماد میداند فعل او را کہ حرکت ست نیز جماد میداند و اثر مترتب بر آن فعل کہ ہلاکست نیز جماد میداند فالذوات و الصفات و الافعال کلہا جمادات محضۃ

و اموات صرفۃ و ہو الحی القیوم و ہو السمیع البصیر و ہو العلیم الخبیر و ہو الفعال لما یرید قل لو کان البحر مدادا لکلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی و لو جئنا بمثلہ مددا گستاخی ببیار نمود و جرأت بیحد واقع شد چہ تو انکر و جہال سخن گداز جمیل مطلق ست بر آن داشت کہ ہر چند سخن دراز کند زیبا آید و ہر چہ از و گوید رعنا نماید با وجود خود ہیچ مناسبت نمی یابد کہ از آنجناب سخن کند و یا نام او بر زبان آرد ۵۰ ہزار بار بشویم دہن زمشک و گلاب ہنوز نام تو گفتن مرا نمی شاید ع بندہ باید کہ حد خود داند ۱۲ امیدوار توجہ عنایاتست از خرابی خود چہ عرض نماید و ہر چہ در خود بیابد از عنایات مبدأ آن توجہ عالیست و الا ع من ہمان احمد پارینہ کہ ہستم ہستم ۱۲ میان شاہ حسین طریق توحید دارد و درون محفوظ ست بغاطر می آید کہ از انجا برآوردہ شود تا بحیرت رسد کہ مقصود ست محمد صادق از خوردی خود را ضبط نمی تواند کرد اگر در سفری ہمراہ میشود ترقیات بسیار میکند در سیر دامن کوہ ہمراہ بود ترقی بسیار نمود و در مقام حیرت غوطہ خوردہ است در حیرت بغیر مناسبت تمام دارد و شیخ نور نیز درین مقام است خیلی ترقی کردہ است و از خویشان این فقیر جوانی ست حالش بسیار بلند ست تجلیات برقیہ نزدیک ست و مستعد ست مکتوب نوزدہم در سفارش بعضی ارباب حوائج نیز بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ عرضداشت استقالۃ مذمتہ آنکہ شخصی از لشکر آمدہ وانمود کہ مبلغ وظیفہ داران فقراء دہلی در سہند از باب فصل خریف گذشتہ حوالہ ملا زمان عقبۂ علیہ کردہ اند کہ بعد از تحقیق حق مستحقان رسانند بنا علی ذلک گستاخی نمودہ شد کہ ہزار تنگہ فضلا یاسم شیخ ابو الحسن حافظ اہل علم و ہزار تنگہ فضلا نہ باسم شیخ شاہ محمد حافظ از سرکار نواب شیخ مقرر ست شا را لیما محی قائم اند

وشائبۂ اشتباہ ندارند وکس خود را فرستادہ اند اعتماد نیست اگر خبر مذکور صدق داشتہ باشد مبلغ این اسامی مذکورین را حوالہ صاحل عرضداشت نمایند مشار الیہما در سرہند اند مکتوب بستہم نیز در سفارش بعضی ارباب حوائج بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند در عرضداشت حقر الخدمۃ آنکہ مکرر اورد باب وظائف والدہ حبیب اللہ سرہندی و منکوحۂ او و خادیم دیگر کہ در ضمن عریضہ مسطور اند مصدع اوقات خادمان عتبہ علیہ میگردد اگر مبلغ وظائف مشار الیہم بدہلی آوردہ باشند مولانا علی را حکم خواہند فرمود کہ تسلی مشار الیہم نمایند بعضی بطریق وکالت و بعضی بطریق اصالت آمدہ اند و اگر مبلغ نیاوردہ باشند مشار الیہما حی و قائم اند التماس تصحیح بر دانجات می نمایند زیادہ گستاخی ست مکتوب بست و یکم ارسل الی الشیخ محمد املکی ولد موسی الحاجی القاری اللاہوری فی بیان درجات الولایۃ لاسیما الولایۃ المحمدیۃ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ مدح الطریقۃ النقشبندیۃ قدس اللہ تعالی اسرارہا و علو نسبتہم و فضلہا علی نسب سائر الطرق دان حضورہم دائمی و فضل المکتوب الشریف اللطیف الی العبد الضعیف النحیف عظم اللہ تعالی اجرکم و یسر سبحانہ امرکم و فرح صدرکم و تقبل عذرکم بحرمۃ سید البشر المطہر عن زریغ البصر علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا اعلموا اخوانی ان الموت الذی قبل الموت المعبر بالفناء عند اہل اللہ ما لم یتحقق لم تتیسر الوصول الی جناب القدس بل لم یکن النجاۃ عن عبادۃ المعبودات الباطلۃ الآفاقیۃ والآنفسیۃ فلم تتحقق حقیقۃ الاسلام و لم تتیسر کمال الایمان فکیف یحصل الدخول فی زمرۃ العباد والوصول الی درجۃ الاوتاد مع ان ہذا الفناء قدم اول یوضع فی اطوار الولایۃ و کمال سبق یحصل فی البدایۃ فینبغی ان یقاس من اول الولایۃ حال آخرہا و من بدایتہا یوضح درجۃ نہایتہا و لنعم ما قیل للفارسیۃ ع قیاس کن ز گلستان من بہار مرا و قیل بہا ایضا ع سالی کہ نکوست از بہارش پیداست ۔ والولایۃ درجات بعضہا فوق بعض ولی علی قدم کل نبی ولایۃ خاتمۃ بہ واقصی درجاتہا ہی التی علی قدم نبینا علیہ و علی جمیع اخوانہ من الصلوات اتمہا و من التحیات اکملہا اذا التجلی الذاتی الذی لا اعتبار فیہ للاسماء والصفات والشیون والاعتبارات لا بالایجاب ولا بالسلب مخصوص بولایۃ علیہ الصلوۃ والسلام و خرق جمیع الحجب الوجودیۃ والاعتباریۃ علما و عینا تحقق فی ہذہ المقام فحصل الوصل عریانا و تحقق الوجہ حقیقۃ لاحسا و للکمل من متابعیہ علیہ السلام نصیب کامل و حظ وافر من ہذا المقام العزیز وجودہ فعلیکم باتباعہ صلی اللہ علیہ وسلم ان کنتم تحبون اللہ یحببکم الی تحصیل ہذہ الولایۃ القصوی و تکمیل ہذہ الدرجۃ العلیا وہذا التجلی الذاتی برقی عند اکثر المشائخ رحمہم اللہ یعنی ان خرق جمیع الحجب عن حضرۃ الذات جلت سلطانہ یکون فی زمان یسیر

کالبرق ثم یسدل حجب الاسماء والصفات ویستر سطوات انوار الذات تعالی فیکون الحضور الذاتی لمحۃ کالبرق والغیبۃ الذاتیۃ کثیرۃ جداً وعند اکابر المشائخ النقشبندیۃ قدس اللہ تعالی اسرارہم ہو الحضور الذاتی دائماً ولا غیبۃ عندہم للحضور الزائل المتبدل بالغیبۃ فیکون کمال ہؤلاء الاکابر فوق جمیع الکمالات ونسبتہم فوق جمیع النسب کما وقع فی عبارا تہم ان نسبتنا فوق جمیع النسب وارادوا بالنسبۃ الحضور الذاتی الدائمی واعجب من ذلک ان النہایۃ فی طریقۃ ہؤلاء الکمل مندرجۃ فی البدایۃ واقتداءہم فی ذلک بصحابۃ رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وعلیہم وسلم وبارک فانہم فی اول صحبۃ النبی علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ نالوا ما تیسر فی النہایۃ وذلک باندراج النہایۃ فی البدایۃ فلما کانت ولایۃ محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم فوق جمیع ولایات الانبیاء والرسل علیہم الصلوات والتسلیمات کذلک کانت ولایۃ ہؤلاء الاکابر فوق جمیع ولایات الاولیاء قدس اللہ تعالی اسرارہم کیف وان ولایتہم منسوبۃ الی الصدیق الاکبر نعم لافراد من کمل مشائخ قد حصلت ہذہ النسبۃ لکن باقتباس من ولایۃ الصدیق الاکبر رضی اللہ تعالی عنہ کما اخبر ابو سعید عن دوام ہذا الحدیث وقد وصلت جبۃ الصدیق الاکبر رضی اللہ تعالی عنہ الی ہذا الشیخ ابی سعید کما نقل صاحب النفحات والغرض من اظہار بعض کمالات ہذہ الطریقۃ العلیۃ النقشبندیۃ ترغیب الطلاب الی ہذہ الطریقۃ والآمالی وشرح کمالاتہا قال المولوی فی المثنوی ؎

شرح او حیف است با اہل بیان ۔ بچو راز عشق باید و بنہان ۔ لیک گفتم وصف او ہمارہ برند ۔ پیش زان کز فوت آن حسرت خورند ۔ والسلام علیکم وعلی جمیع من اتبع الہدی مکتوب بست و دوم ارسل الی الشیخ عبد المجید بن الشیخ محمد المفتی اللاہوری فی بیان وجہ التعلق بین الروح والنفس وبیان عروجہما ونزولہما وبیان فنا الجسدی والروحی وبقائہما وبیان مقام الدعوۃ والفرق بین المستمکنین من الاولیاء والراجعین الی الدعوۃ سبحانہ من جمع بین النور والظلمۃ وقرن اللامکانی المسری عن الجہۃ مع المکانی الحاصل فی الجہۃ فتعجب الظلمۃ فی النور فتشق بہا وامتزج معہا کمال الجہۃ لیزداد بہذا التعلق جلاء ویکمل بمجاورۃ الظلمۃ صفاءہ کالمرآۃ اذا ازید صقالتہا وقصد ظہور لطافتہا تربت ولا یظہر بمجاورۃ الظلمۃ الترابیۃ صفاءہا ویزداد بتعلق الکثافۃ الطینیۃ بہاءہا فنسی فی تلک النور ما حصل لہا ولا من شہوہ القدسی بل جہل نفسہ وتوابعہ الوجودیۃ باستغراقہ فی شہود معشوقہ انظلمانی وتعلقہ بالہیکل السیولانی فصار من اصحاب الشامۃ فی مصابیح ضاع من کرامات المنیۃ فی مجاورۃ نان بقی فی مضیق ہذا الاستغراق ولم یتخلص الی فضاء الاطلاق فالویل لہ کل الویل لما لم یتیسر لہ ما ہو المقصود منہ وضاع جوہر استعدادہ فضل ضلالا بعیدا وان سبقت لہ الحسنی ادرکتہ

العنایۃ القصوی رفع راسہ ونذکر ما ضل عنہ فرجع القہقری قائلا لبیک یا تینی حجی ومعتمری ان حج قوم الی ترب واحجار، وان حصل لہ الاستغراق ثانیا فی شہود المطلوب لاقدس علی احسن طریق وتیسر لہ التوجہ الی الجناب الاقدس باکمل وجوہ تبعہ الظلمۃ حروانمحت فی غلبات انوارہ فاذا بلغ ہذا الاستغراق الی ان نسی المتعلق الظلمانی راسا وجہل نفسہ وتوابع وجودہ کلیۃ فاستہلک فی مشاہدۃ نور الانوار وحصل لہ حضور المطلوب وراء الاستار شرف بالفناء الجسدی والروحی وان حصل لہ البقاء بذلک المشہود ایضا بعد الفناء فیہ فقد تمت لہ جہۃ الفناء والبقاء وصح علیہ اطلاق اسم الولایۃ فحینئذ لا یخ حالہ من امرین اما الاستغراق فی المشہود بالکلیۃ والاستہلاک فیہ علی الدوام واما الرجوع الی دعوۃ الخلق الی الحق عز سلطانہ بان یصیر باطنہ مع اللہ سبحانہ وظاہرہ مع الخلق فیتخلص النور من الظلمۃ المندرجۃ فیہا المتوجہ الی المطلوب ولیس ہذا المتخلص من اصحاب الیمین وہو وان لم یکن لہ فی الحقیقۃ یمین ولا شمال لکن الیمین ولی بحالہ وانسب بکمالہ فہا معیۃ الجہۃ الخیریۃ مع اشتراکہا فی الیمن والبرکۃ کما وقع فی شانہ عز شانہ کلتا یدیہ یمین وتنزل تلک الظلمۃ من ذلک النور فی مقام العبادۃ واداء الطاعۃ ویعنی بالنور الامکانی الروح بل خلاصتہ وبالظلمۃ المقیدۃ بالجہۃ النفس وکذا المراد بالباطن والظاہر فان قال قائل ان للاولیاء المستہلکین ایضا شعورا بالعالم وتوجہا الیہ واخلاطا مع بنی نوعہم فما معنی الاستہلاک والتوجہ بالکلیۃ علی الدوام وما الفرق بینہم وبین المرجوعین ای العالم الدعوۃ قلنا ان الاستہلاک والتوجہ بالکلیۃ عبارۃ عن توجہ الروح والنفس مابعد اندراج النفس فی انوار الروح کما مرت الاشارۃ الیہ والشعور بالعالم ونحوہ انما یکون بالحواس والقوی والجوارح التی ہی بالتفاصیل للنفس فالمجمل الملخص مستہلک فی ضمن انوار الروح فی مطالعۃ المشہود تفصیلا باق علی الشعور السابق من غیر تطرق تغیر فیہ بخلاف المرجوع الی العالم فان نفسہ بعد کونہا مطمئنۃ تخرج من تلک الانوار للدعوۃ وتحصل لہ المناسبۃ مع العالم فیقع الدعوۃ بسبب تلک المناسبۃ فی معرض الاجابۃ واما ان النفس مجملۃ والحواس ونحوہا تفاصیلہا فلان النفس لما تعلق بالقلب المنور الخ وہو تعلق الروح بتوسط الحقیقۃ الجامعۃ القلبیۃ والفیوض الواردۃ من الروح ترد اجمالا اولا علیہا ثم بتوسطہا الی سائر القوی والجوارح تفصیلا فالخلافۃ موجودۃ فی النفس اجمالا فظہر الفرق بین الفریقین مما ینبغی ان یعلم ان الطائفۃ الاولی من ارباب السکر والثانیۃ من ارباب الصحو والغرائۃ للاولی والفضیلۃ للاخری والمقام الاول مناسب للولایۃ والثانی للنبوۃ شرفنا اللہ سبحانہ بکرامۃ الاولیاء وثبتنا علی کمال متابعۃ الانبیاء صلوات اللہ تعالی وسلامہ علی نبینا وعلیہم وعلی جمیع اخوانہ من الملائکۃ المقربین

والعباد الصالحین الی یوم الدین آمین المحرر الداعی وان لم یحسن العربیۃ والعجمیۃ لکن لما کان مکتوبہم الشریف محررا بالکلمات العربیۃ الی القرطاس علی نحو املائہم مکتوب بست وسوم ارسال الی عبد الرحیم المشتہر بخان خانان فی جواب کتابتہ فی المنع عن اخذ الطریق من الناقص فی بیان مضرتہ والمنع عن الانقلاب الشبیہ بالکفر نجانا اللہ سبحانہ وایاکم عن کل مقال یحکی عن الحال وعن کل علم معرض عن الاعمال بحرمۃ سید البشر المبعوث الی الاسود والاحمر علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا ورحم اللہ عبدا قال آمینا بلغ رسالتکم الاخ الصالح الصادق تبلیغہا فحکی عن جنابکم بلسان الترجمان ما حکی فانشدت ہلا سعدی الرسول وجدا وجہ الرسول الحبیب فی جبۃ المرسل اعلم یا الاخ القابل بظہور الکمالات حاشا للہ سبحانہ وتعالی فعلیکم من القوۃ ان الدنیا مزرعۃ الآخرۃ فویل لمن یزرع فیہا وعطل ارض الاستعداد وانضاع بذر الاعمال ومما ینبغی ان یعلم ان اضاعۃ الارض وتعطیلہا اما بان لا یزرع فیہا شیئا او القی فیہا بذرا خبیثا فاسدا وہذا القسم من الاضاعۃ اشد مضرۃ واکثر فسادا من القسم الاول کما لا یخفی وحیث البذر فسادہ بان یاخذ الطریق من السالک الناقص وسلک مسلکہ لان الناقص صاحب ہوی متبع ومایشوب بالہوی لا یؤثر وان اثر واعان علی الغوی فحصل ظلمۃ علی ظلمۃ ولان الناقص لا یمیز بین الطرق الموصلۃ الی اللہ سبحانہ وبین الطرق التی لا توصل الیہ سبحانہ اذ ہو غیر واصل قط وکذا لا یمیز بین الاستعدادات المختلفۃ البطلیۃ واذا لم یمیز طرق الجذبۃ عن طرق السلوک فربما کان استعداد الطالب مناسبا لطریق الجذبۃ غیر مناسب لطریق السلوک ابتداء والناقص لعدم التمیز بین الطرق وبین الاستعدادات المختلفۃ سلکہ طریق السلوک ابتداء فاضل عن الطریق کما ضل فالشیخ الکامل المکمل ذا التربیۃ ہذا الطالب وتسلیکہ یحتاج اولا الی ازالۃ ما اصاب من السالک الناقص اصلاح ما فسد بسببہ ثم القی البذر الصالح المناسب لاستعدادہ فی ارض الاستعداد فینبت نباتا حسنا مثل کلمۃ طیبۃ کشجرۃ طیبۃ اصلہا ثابت وفرعہا فی السماء فصحبۃ الشیخ الکامل المکمل کبریت احمر نظرہ دواء وکلمتہ شفاء وبدونہا خرط القتاد ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی جادۃ الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ فہو ملاک الامر ومدار النبوۃ ومناط السعادۃ ونعم ما قیل بالفارسیۃ ؎ محمد عربی کابروے ہر دو سرا ست کسے کہ خاک درش نیست خاک بر سر او وتختم المقالۃ علی صلوات سید المرسلین وتسلیماتہ وتحیاتہ وبرکاتہ کل العجب ان الاخ الصادق قد نقل ان من جلسائہم من الشعراء الفضلاء من یلقب فی الشعر بالکفری الحال انہ من

السادات العظام والنقباء الکرام فیالیت شعری ما حملہ علی ہذہ الاسم الشنیع البین شناعتہ والمسلم ینبغی ان ینفر من ہذہ الاسم زیادۃ مایفر من الاسد المہلک ویکرہہ کل الکراہۃ لان ہذا الاسم وسماہ مبغوضان للہ سبحانہ و رسولہ علیہ الصلوۃ والسلام والمسلمون مامورون بعداوۃ اہل الکفر والغلظۃ علیہم فالتحاشی من مثل ہذا الاسم القبیح واجب وما وقع فی عبارات بعض المشائخ قدس اللہ تعالی اسرارہم فی غلبات السکر من مدح الکفر والشرعیۃ علی سبیل الزنار وامثال ذلک فمصروف عن ظاہرہ ومحمول علی التاویل فان کلام السکاری یحمل ویصرف عن ظاہر المتبادر فانہم معذورون بغلبۃ السکر فی ارتکاب ہذہ المحظورات مع ان کفر الحقیقۃ نقص بالنسبۃ الی الحقیقۃ عند اکابر ہؤلاء غیر السکاری غیر معذور فی تقایدہم لا عندہم ولا عند اہل الشرع لان لکل شئ موسما ووقتا خاصا صلح ذلک الشئ فی ذلک الموسم وقبح فی موسم آخر والعاقل لا یقیس احدہما علی الآخر فالتسموہ من قبلی ان یغیر ہذا الاسم ویبدلہ باسم خیر منہ ویلقب بالاسلامی فانہ موافق الحال والمسلم ومقالہ وانتساب الی الاسلام الذی ہو الدین المرضی عند اللہ سبحانہ وعند الرسول علیہ الصلوۃ والسلام واجتناب عن التہمۃ التی امرنا باتقائہ اتقوا من مواضع التہم کلام صادق لاغبار علیہ قال سبحانہ وبعد کون خیر من مشرک والسلام علی من اتبع الہدی مکتوب بست وچہارم ارسل الی محمد قلیچ خان فی بیان ان الصوفی کائن وان تعلق القلب لایکون باکثر من واحد وان ظہور المحبۃ الذاتیۃ یستلزم استواء الایلام والانعام من المحبوب والفرق بین عبادۃ المقربین وعبادۃ الابرار وکذا بین الاولیاء المستہلکین وبین الاولیاء المرجوعین الی دعوۃ الخلق سلمکم اللہ سبحانہ دعا فاکم بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات المرء مع من احب فطوبی لمن لم یبق بقلبہ حب الا مع اللہ سبحانہ ولم یرد الا وجہہ تعالی وتقدس فیکون ہو مع اللہ جل سلطانہ وان کان ظاہرہ مع الخلق واشتغل بہم صورۃ وہو شان الصوفی الکائن البائن ای الکائن مع اللہ سبحانہ والبائن من الخلق حقیقۃ اذ المراد الکائن مع الخلق صورۃ والبائن منہم حقیقۃ والقلب لا تعلق محبتہ باکثر من واحد فما لم یزل تعلق لم یحل بذلک الواحد لم تعلق بما سواہ محبۃ ومایری من کثرۃ مراداتہ وتعدد تعلقہ محبۃ بالاشیاء المتکثرۃ کالمال والولد والریاستہ والمدح والرفعۃ عند الناس ففیہ ایضا محبوبہ لایکون الا واحدا وہو نفسہ محبۃ ہؤلاء فرع محبۃ نفسہ فان ہذہ الاشیاء لایریدہا الا لنفسہ لا لانفسہم فاذا زالت محبۃ مع نفسہ زالت محبتہم بالتبعیۃ ایضا فلہذا قیل ان الحجاب بین العبد والرب ہو نفس العبد لا العالم فان العالم فی نفسہ غیر مراد للعبد حتی یکون حجابا وانما المراد بالعبد ہو نفسہ فلا جرم یکون الحجاب

ہو العبد لا غیر فما لم یخل العبد عن مراد نفسہ کلیۃ لا یکون الرب مرادہ و لا یسع محبۃ سبحانہ فی قلبہ و ہذہ الدولۃ القصوی لا تحقق الا بعد الفناء المطلق المنوط بالتجلی الذاتی فان رفع الظلمات راسا لا تصور الا بطلوع الشمس بازغۃ فاذا حصلت تلک المحبۃ المعبر عنہا بالمحبۃ الذاتیۃ استوی عند المحب الانعام المحبوب و ایلامہ فحصل الاخلاص فلا یعبد ربہ الا لہ لا لاجل نفسہ من طلب الانعام و دفع الایلام لانہما عندہ سواء و ہذہ رتبۃ المقربین فان الابرار انما یعبدون اللہ خوفا و طمعا و ہما راجعان الی انفسہم لعدم فوزہم بسعادۃ المحبۃ الذاتیۃ فلا جرم یکون حسنات الابرار سیئات المقربین فحسنات الابرار حسنات من وجہ و سیئات من وجہ و حسنات المقربین حسنات محضۃ نعم من المقربین من یعبد اللہ خوفا و طمعا ایضا بعد تحققہ بالبقاء الاکمل و تنزلہ بعالم الاسباب لکن خوفہم و طمعہم غیر راجعین الی انفسہم بل انما یعبدون طمعا لرضاہ سبحانہ و خوفا عن سخطہ تعالی و کذا انما یطلبون الجنۃ لانہا محل رضائہ سبحانہ لا لحظوظ انفسہم و انما یستعیذون من النار لانہا محل سخطہ تعالی لا لدفع الایلام عن انفسہم لان ہؤلاء الاکابر محررون عن رقیۃ الانفس و صاروا خالصین للہ سبحانہ و ہذہ الرتبۃ اعلی من بین رتب المقربین و لصاحب ہذہ المرتبۃ نصیب تام من کمالات مقام النبوۃ بعد تحققہ بمرتبۃ الولایۃ الخاصۃ و من لم تنزل الی عالم الاسباب فہو من الاولیاء المستہلکین فلا نصیب لہ من کمالات مقام النبوۃ فلا یکون اہلا للتکمیل بخلاف الاول رزقنا اللہ سبحانہ محبۃ ہؤلاء الاکابر بحرمۃ سید البشر علیہ و علی آلہ و اتباعہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا فان المرء مع من احب و السلام اولا و آخرا

مکتوب بست و پنجم ارسال الی خواجہ جہان

فی التحریض علی متابعۃ سید المرسلین و متابعۃ خلفائہ الراشدین علیہ و علیہم من الصلوات اکملہا و من التسلیمات اتمہا سلم اللہ تعالی قلبکم و شرح صدرکم و زکی انفسکم و الان جلدکم کل ذلک بل جمیع کمالات الروح و السر الخفی و الاخفی منوط بمتابعۃ سید المرسلین علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا فعلیکم بمتابعتہ و متابعۃ خلفائہ الراشدین الہادین المہدیین من بعدہ فانہم نجوم الدرایۃ و شموس الولایۃ فمن شرف بمتابعتہم فقد فاز فوزا عظیما و من جہل علی مخالفتہم فقد ضل ضلالا بعیدا البقیۃ من المقصود للہمۃ الاضطرار و ضیق المعیشۃ لابنی المرحوم الشیخ السلطان فالتمس من جنابکم مددہم و اعانتہم فانکم حریون بذلک بل موفقون بقضاء حوائج الناس طرا ارادا اللہ تعالی توفیقکم و جعل الخیر رفیقکم و السلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی

مکتوب بست و ششم ارسل الی الشیخ العالم مولانا حاجی محمد اللاہوری فی بیان ان الشوق یکون للابرار دون المقربین مع علوم تناسب ہذا المقام

ہدانا اللہ سبحانہ و ایاکم علی جادۃ الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوۃ و السلام و التحیۃ ورد فی الحدیث

القدسی لاطال شوق الابرار الی لقائی وانا الیہم لاشد شوقا اثبت اللہ سبحانہ الشوق للابرار لان المقربین ایضا اصلیین
الشوق لہم لان الشوق یقتضی الفقد والفقد فی حقہم مفقود والایری ان الشخص لایشتاق الی نفسہ مع افراطہ فی حبہ لعدم
تحقق الفقد فی حقہ فالمقرب لوصل الباقی باللہ سبحانہ الفانی عن نفسہ حالہ مع اللہ سبحانہ کحال الشخص مع نفسہ
فلا جرم لایکون الاشتیاق للابرار لانہ محب فاقد ولنعنی بالابرار غیر المقربین لواصل سواء کان فی الابتداء او فی الوسطی
ولو بقی منہ مقدار حبۃ من خردلۃ ونعم ماقیل فی الشعر الفارسی ؎ فراق دوست اگر اندک ست اندک نیست
درون دیدہ اگر نیم موست بسیار ست ونقل عن الصدیق الاکبر رضی اللہ تعالی عنہ انہ رای قاریا یقرء القرآن
ویبکی فقال ہکذا کنا نفعل ولکن قست قلوبنا ہذا من قبیل المدح بما یشبہ الذم وسمعت عن شیخی قدس سرہ
یقول ان المنتہی لواصل ربما تمنی الشوق والطلب الذی کان لہ فی الابتداء ولرفع الشوق مقام آخر اکمل من الاول
ولہم منہ وہو مقام الیاس والعجز عن الادراک فان الشوق تصور فی المتوقع فحیث لاتوقع لاشوق واذا رجع
ہذا الکامل الباقی نہایۃ الکمال الی العالم رجوع القہقری لایعود الیہ الشوق لیضاع وجود الفقد بالرجوع لان
زوال شوقہ ماکان لوجود الفقد بل لحصول الیاس وہو موجود بعد الرجوع ایضا بخلاف الکامل الاول فانہ
یعود الیہ الشوق برجوعہ الی العالم لحصول الفقد الذی زال من قبل فحین وجد الفقد بالرجوع حصل الشوق الذی
زال بزوالہ لایقال ان مراتب الوصول لاتنقطع ابدا الآبدین فیتوقع بعد تلک المراتب فلتصور الشوق لانا نقول
بعدم انقطاع مراتب الوصول مبنی علی السیر التفصیلی الواقع فی الاسماء والصفات والشیون والاعتبارات وہذا السالک
لاتصور فی حقہ نہایۃ ولایزول عنہ الشوق ابدا دائما بحسب وجودہ وہو المنتہی الواصل الذی قطع تلک المراتب بطریق
الاجمال وانتہی الی مالایمکن التعبیر عنہ بعبارۃ ولایشار الیہ باشارۃ فلاتصور ثمہ توقع اصلا فلاجرم یزول عنہ الشوق
والطلب وہذا حال الخواص من الاولیاء لانہم الذین عرجوا عن ضیق الصفات وصلوا الی حضرۃ الذات تعالے
وتقدس بخلاف السالکین فی الصفات مفصلا والسائرین فی الشیونات مرتبا فانہم محبوسون فی التجلیات الصفاتیۃ
ابد الآبدین ومراتب الوصول فی حقہم لیست الا الوصول الی الصفات والعروج الی حضرۃ الذات تعالی لاتصورا بالسیر
الاجمالی فی الصفات والاعتبارات ومن وقع سیرہ فی الاسماء بالتفصیل حبس فی الصفات والاعتبارات فلم یزل عنہ
الشوق والطلب ولم یفارق عنہ الوجد والتواجد فاصحاب الشوق والتواجد لیسوا الا اصحاب التجلیات الصفاتیۃ لیس
من التجلیات الذاتیۃ لہم نصیب ما دام فی الشوق والوجد فان قال قائل ما معنی الشوق من اللہ سبحانہ ولیس سبحانہ
بمفقود شیئا قلت ذکر الشوق منہا یحتمل ان یکون من قبیل صفۃ المشاکلۃ وذکر الشدۃ فیہ باعتبار ان کلا منہما الی الغیر

ابجار فهو شدید و غالب علی ما نسب الی العبد الضعیف هذا الجواب علی طریقة العلماء و للعبد الضعیف فی جوابه وجوه اخر تناسب طریقة الصوفیة ولکن تلک الاجوبة تقتضی نحوا من السکر و بدون السکر لا یحسن بل لا یجوز ان السکاری معذورون و ارباب الصحو مسئولون و حالی الآن الصحو الصرف فلا یلیق بحالی ذکر ها هذا الحمد لله آخرا و الصلوة و السلام علی نبیه دائما و سرمدا مکتوب بست و هفتم نخواجه عمک صدر یافت در بیان مداحی طریقه نقشبندیه و علوی نسبت این بزرگواران قدس الله تعالی اسرارهم الحمد لله و السلام علی عباده الذین اصطفی مرحمت نامه گرامی که از روی کرم نامزد این مخلص ساخته بودند بورود آن مبتهج و مسرور گردید سلامت باشند نمی خواهد که تصدیع ایشان بدهد بغیر آنکه مداحی این سلسله علیه نقشبندیه نماید مخدوما در عبارات اکابر این سلسله علیه قدس الله تعالی اسرارهم واقع شده است که نسبت ما فوق همه نسبت ها ست از نسبت حضور و آگاهی خواسته اند حضوری که به تردد ایشان معتبر ست حضور بی غیبت ست که تعبیر به یاد داشت نموده اند پس نسبت این عزیزان عبارت از یاد داشت باشد و یاد داشت که بفهم قاصر این فقیر قرار یافته است مبنی بر این تفصیل ست تجلی ذاتی عبارت از ظهور حضور حضرت ذات ست تعالی و تقدس و حضور آن سبحانه بلا حظ اسما و صفات و شیون و اعتبارات و آن تجلی را برقی گفته اند یعنی لمعه بسیار ارتفاع شیون و اعتبارات متحقق میشود و باز از و در پرده شیون و اعتبارات ستواری میگردد پس بر این تقدیر حضور بی غیبت متصور نباشد بلکه لمعه بسیار حضور ست و اغلب اوقات غیبت پس این نسبت نزد این عزیزان معتبر و حال آنکه تجلی را مشائخ سلاسل دیگر نهایت النهایت گفته اند و هرگاه این حضور دوام پذیرد اصلا استتار قبول نکند و همواره بی پرده اسما و صفات و شیون و اعتبارات تجلی شود حضور بی غیبت خواهد بود پس نسبت این اکابر را با نسبت های دیگران قیاس نباید نمود و بی تکلف فوق همه باید داشت این قسم حضور اگرچه بیشتر اکثر مردم مستبعد مینماید ما ه هنیئا لارباب النعیم نعیمها و لعاشق المسکین ما یتجرع پس این نسبت علیا بر نهج غرابت پیدا کرده است که اگر فرضا بیشتر ارباب همین سلسله بزرگ گفته شود تحمل کرده آنند در مقام انکار آیند و باور ندارند نسبتی که الحال در میان ارباب این خانواده بزرگ متعارف شده است عبارت از حضور حق است سبحانه و تعالی بر وجهی که از وصف شاهدی و مشهودی منزه باشد و توجهی ست معرا از جهات ستة متعارفة اگر جهت فوق متوهم باشد و بظاهر دوام پذیرد این نسبت در مقام جذبه فقط نیز متحقق میگردد و فوقیت آنزاد جهی ظاهر نیست بخلاف یاد داشت بمعنی سابق که حصول آن بعد از تمامی جذبه و مقامات سلوک ست و علو درجه آن بر هیچ احدی مخفی نیست اگر خفائی هست در حصول اوست و بس حاسدی اگر از حسد انکار نماید و ناقصی از نقص جحود نماید معذور ست ه قاصر گر کند

این طائفه را طعن و قصور حاشا که برآرم بزبان این گله را هم خیران جهان بسته این سلسله اند روبه از حیله چسان بگسلد این سلسله والسلام اولاً و آخراً مکتوب بست و هشتم بنزد خواجه محمد صدر یافته در علو حال ما ببعبارتے تحریر یافته است که موهم تنزل و تبعد ست مرحمت نامه گرامی که از روے کرم نامزد این مخلص ساخته بودند بورود آن بتبع گردید و بمطالعه شرف گشت چه نعمتے ست که آزادان یا دگرفتاران کنند و چه دولتے ست که رسیدگان بمخموری مجوران نمایند بیچاره مجور چون خود را خایان وصال نیافت بضرورت بمحمول زاویهٔ هجران گشت واز قرب گرنجیه بعدم آرام گرفت واز اتصال بانفصال قرار یافت و چون در اختیار آزادی گرفتاری دید بمنت گرفتاری را گزید ؎ چون طمع خواهد زمن سلطان دین ۔ خاک بر فرق قناعت بعد ازین ۔ ببعبارات نامربوط و اشارات پراگنده زیاده برین چه تصدیع ایشان نماید ثبتنا الله تعالیٰ وایاکم علی متابعة سید المرسلین علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها مکتوب بست و نهم بشیخ نظام تھانیسری صدر یافته در بیان ترغیب در ادای فرائض و رعایت سنن و آداب و کملت مبالات در ادای نافله در جنب فرائض و منع نمودن از ادای نماز خفتن در نصف اخیر از شب منع کردن از تجویز نمودن خوردن آب مستعمل وضو و منع کردن از تجویز نمودن مریدان که سجده کنند ؛ عصمنا الله سبحانه وایاکم عن التعصب والتعسف وبخاطا وایاکم عن التطرف والتاسف بحرمة سید البشر المنفی عنه زیغ البصر علیه وعلی آله من الصلوات اتمها ومن التسلیمات اکملها مقربات اعمال یا فرائض اند یا نوافل نوافل را در جنب فرائض هیچ اعتبار نیست ادای فرضی از فرائض در هر وقتی از اوقات بر ادای نوافل همه را سالها است اگرچه بنیت خالص ادا شود هر نفلیکه باشد از صلوة و صوم و ذکر و فکر و امثال نیها بلکه گویم که رعایت سنتی از سنن و آدابے در عین ادای فرائض نیز همین حکم دارد منقول ست که روزے امیر المومنین حضرت فاروق رضی الله عنه نماز بامداد را بجماعت گزاردند بعد از فراغ صلوة در قوم نگاه کردند شخصی را از صحابه خود در آن وقت نیافتند فرمودند که فلانی بجماعت حاضر نشد حاضران عرض کردند که او اکثر شب بیدار میباشد یحتمل که در نیوقت خوابش برده باشد فرمودند که اگر تمام شب خواب میکرد و نماز بامداد را بجماعت میگزارد بهتر می بود پس رعایت ادنی و اجتناب از مکروهی اگرچه تنزیهی باشد تکلیف تحریمی بمراتب از ذکر و فکر و مراقبه و توجه بهتر باشد آری این امور را این رعایت و اجتناب اگرچه کمر فضائل فوق عظیما و بدونه خرق الفتا و شتان تصدی و دانگی در حساب کوه چنان که تصدق جبال طعام از مذهب بطریق نفل بمراتب بهتر ست رعایت ادنی از آداب و تصدق آن دانگ مثلاً آنرا به فقیر قریب دادن نیز بمراتب ازان بهتر ست پس نماز خفتن را در نصف اخیر

از شب گزاردن و آن تاخیر را وسیله تاکید قیام لیل ساختن بسی شکره باشد چه نزد حنفیه رضی الله تعالی عنهم ادای نماز خفتن در انوقت مکروه است ظاهراً ازین کراهت تحریمه اراده دارند زیرا که ادای نماز خفتن را تا نصف لیل مباح داشته اند و از نصف آن طرف مکروه گفته اند پس مکروهی که مقابل مباح ست مکروه تحریمی ست و نزد شافعیه در انوقت ادای نماز خفتن جائز نیست پس بواسطه قیام لیل و حصول ذوق و جمعیت در انوقت مرتکب این امر گشتن بسیار مشکره است زیرا ای این غرض تاخیر ادای وتر هم کافوست و آن تاخیر مستحب ست هم وتر در وقت نیک ادا میبابد و هم غرض قیام لیل و بیداری وقت سحر میسر گردد پس ترک این عمل باید نمود و صلوات گذشته را قضا باید کرد امام اعظم کوفی رضی الله تعالی عنه بواسطه ترک ادبی از آداب وضوی نماز چهل ساله را قضا فرمودند ایضاً آب مستعمل که ازاله حدث نموده باشد یا به نیت قربت استعمالش کرده باشند در وضو تجویز نکنند که مردم آن آب را بخورند که آن آب نزد امام اعظم نجس غلیظ است و فقها منع خوردن آن آب کرده اند و خوردن آنرا مکروه داشته اند آرے بقیه آب وضو را خوردن شفا گفته اند اگر از اعتقاد کسی طلب نماید ازان آب بدهند این فقیر را درین قریه دهلی مثل این ابتلا واقع شده بود بعضی از یاران درواقعه نموده بودند که آب مستعمل وضو فقیر را بخورند والا ضرر عظیم لاحق خواهد شد هر چند دفع کرد فائده نکرد بکتب فقهیه رجوع نمود مخلصی پیدا شد که اگر بعد از تثلیث غسل نیت و قربت نکنند در مرتبه چهارم آب مستعمل نمیشود باین حیله تجویز نموده آب غسل چهارم را بی نیت قربت بخوردنش داد و ایضاً مردم معتمد نقل کرده اند که بعضی از خلفاء شمار امریدان ایشان سجده میکنند بر زمین بوس هم کفایت نمیکنند شناعت این فعل اظهر من الشمس ست منع شان بکنید و تاکید در منع نمائید اجتناب ازین قسم افعال از همه کس مطلوب ست علی الخصوص شخصی که با قتدا خلق خود را برآورده باشد اجتناب ازین قسم افعال در ابتدا ضروریات ست که مقلدان باعمال دا قتدا خواهند کرد دور بلا خواهند افتاد و ایضاً علوم این طائفه علوم احوال ست و احوال میراث اعمال اند و کسی را از علوم احوال میراث بود که اعمال را درست کرده باشد و بحق آن قیام نموده و اعمال را تصحیح دقتی میشود که اعمال را بشناسند و کیفیت عمل بدانند و آن علم احکام شریعت ست از نماز و روزه و سائر فرائض و علم معاملات و نکاح و طلاق و سایر امور علم هر چیز که حق سبحانه و تعالی بر و واجب ساخته است و او را بدان دعوت فرموده است و این علوم اکتسابیه ست از آموختن آن هیچکس را چاره نیست و علم سیان دو مجاهده است یکی مجاهده در طلب آن قبل از حصول و مجاهده دوم در استعمال آن بعد از حصول پس باید همچنانکه در مجالس شریعه از کتب تصوف مذکور میشود از کتب فقهیه نیز مذکور شود و کتب فقهیه اجبارات فارسی بسیار اند مثل مجموعه لسخانی و عمدة الاسلام و کنز فارسی بلکه از کتب تصوف اگر مذکور شود باک نیست

کہ آن باحوال تعلق دارد و در قال در نمی آید و از کتب فقہی مذکور نا شدن احتمال فرو دارد زیادہ چہ اطناب ثمار
قلیل یدل علی الکثیر ؎ اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ۔ کہ دل آزردہ شوی ورنہ سخن بسیار ست ؛ زرقنا اللہ
سبحانہ وایاکم اتباع حبیبہ علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات مکتوب سی ام دربیان شہود آفاقی وانفسی وتفرقہ
درمیان شہود انفسی وتجلی صوری ودربیان علوشان مقام عبدیت ومطابقت علوم آن مقام با علوم شرعیہ
ومانیا سب ذلک ملا محمد صدیق کہ از جملہ قدیم الخدمتان این درگاہ است میفرمودند کہ این مکتوب نیز بشیخ نظام
تھانیسری صدور یافتہ است شرفکم اللہ سبحانہ بکمال الاتباع المحمدی وزینکم بالزی النبی المصطفوی علیہ وعلی آلہ
من الصلوات افضلہا ومن التحیات اکملہا نمیدانم چہ نویسم اگر سخن از جناب قدس مولائی خود تعالی وتقدس
بر زبان می آرم محض کذب وافترا کردہ باشم جناب کبریائی اوازان بلند تر ست کہ زبان زد امثال من
ہرزہ گوی گردد وچون از بچون چہ گوید محدث از قدیم چہ جوید مکانی در لامکانی تا چند پویہ بیچارہ از بیرون خود چیزی
ندارد وورماورای خود گذرے ندارد ؎ ذرہ گر بس نیک در بس بد بود ۔ گرچہ عمری تاک ندر خود بود ؎ انضم
در سیر انفسی کہ نہایت کار میسر شود میسر ست حضرت خواجہ بزرگ خواجہ نقشبند قدس اللہ تعالی سرہ الاقدس فرمودہ اند
اہل اللہ بعد از فنا وبقا ہر چہ می بینند وہر چہ می شنا سند در خود می شنا سند وحیرت ایشان در وجود خود ست
وفی انفسکم افلا تبصرون پیش ازین ہر سیرے کہ ہست داخل سیر آفاقی ست کہ حاصلش بجا صلی ست
اطلاق لفظ بجا صلی نسبت بحصول اصل مطلب ست والا آن نیز از جملہ شرائط ومعدات ست از شہود نفسے
کسے در توہم نیفتد وآنرا در رنگ شہود تجلی صوری کہ در نفس متجلی لہ است تخیل نکند حاشا وکلا تجلی صوری
ہر قسم کہ باشد داخل سیر آفاقی ست ودر مرتبہ علم الیقین حاصل ست وشہود انفسی مرتبہ حق الیقین ست کہ نہایت
مراتب کمال ست واطلاق لفظ شہود درین مقام از تنگی میدان عبارت ست والا چنانکہ مطالب ایشان بچون
وبچگونہ است نسبت ایشان بآن مطلب نیز بچون وبچگونہ است چون را بچون راہ نیست ؎ مثنوی اتصالی بی
تکیف بی قیاس ۔ ہست رب الناس را با جان ناس ۔ لیک گفتم ناس را ناشناس نہ ۔ ناس غیر از جان جان
بشناس نہ ۔ ونشاید توہم اتحاد شہود انفسی با شہود صوری مذکور حصول بقا بشخص ست در ہر دو مقام چہ تجلی
صوری ستی نیست اگر فی الجملہ رفع قیدی از قیود می نماید اما تا حد فنا نمیرساند پس بقیہ وجود سالک ان تجلی حاصل
ست وسیر انفسی خود بعد از فنای اتم وبقای اکمل پس لاجرم از قلت معرفت تفرقہ درمیان این دو بقا نمی توانند کرد نا چار
حکم باتحادی نمایند اگر معلوم کنند کہ بقای ثانی نزد ایشان معبر بہ بقای باللہ است وآن وجود را وجود موہوب بقائی میگویند

شاید ازین توہم خلاص شوند انجا کسے نگوید کہ بقا باللہ عبارت از یافتن وجود ست عین حق تعالی و تقدس چنین ست اگر بمعنی از بعضے عبارت این قوم مستفاد شود آنرا جواب گوئیم کہ این بقا در مقام جذبہ بعضے را بعد از استہلاک و اضمحلال کہ بشبیہ بہ فنا ست دست میدہد و اکابر نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم نیز ازان بوجود عدم میکنند و این پیش از فنا ست این راز والی متصور نیست بلکہ واقع ست گاہی او را ازو می ستانند و گاہی باز میدہند و بقائیکہ بعد از فنای تم ست از زوال مصئون و از خلل محفوظ ست فنای ایشان فنای دائمی ست در عین بقا فانیست و در عین فنا باقی فنا و بقاکہ زوال پذیر ند از جملہ احوال و تلوینات ست و در ما سخن بصدد او نہ چنین ست حضرت خواجہ نقشبند قدس اللہ تعالی فرمودہ اند وجود عدم بوجود بشریت عود میکند اما وجود فنا بوجود بشریت عود نمیکند پس ہر آئینہ وقت ایشان دائمی باشد و حال ایشان سرمدی بل لا وقت لہم و لا حال کار ایشان با سو وقت و قات ست و معاملہ ایشان با محو احوال پس قبول زوال مخصوص بوقت و حال گشت و آنکہ از حال و وقت گذشت از زوال محفوظ ماند ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء و اللہ ذو الفضل العظیم کسی گمان نکند کہ دوام وقت با عتبار بقای اثر آن وقت از تعین و غیرہ اطلاق کردہ اند لاہل لدوام تعین او وقت و الاستمرار نفس الحال ان الظن الا یغنی من الحق شیئا بل نقول ان بعض الظن اثم سخن بتطویل انجامید بر سر اصل سخن آئیم گوئیم کہ چون مجال سخن در فضای قدس جل شانہ نیست پس از مقام بندگی و ذل و انکسار خود سخن کنیم مقصود از خلقت انسانی ادای وظائف بندگیست و اگر در اثنار و وسط عشق و محبت داده اند مقصود قطع تعلق او ست از ماد و ن جناب قدس جل سلطانہ عشق و محبت ہم از مقاصد نیستند از برای حصول مقام عبودیت اند بندۂ خدا جل شانہ وقتی شود کہ از گرفتاری و بندگی غیر او تعالی بتمام خلاص شود عشق و محبت وسیلۂ انقطاع پیش نیستند لہذا نہایت مراتب ولایت مقام عبدیت ست و در درجات ولایت فوق عبدیت مقامی نیست در ین مقام خود را با مولای خود ہیچ مناسبت نمی یابد الا الاحتیاج من جانبہ الا استغناء الا تم ذاتا و صفۃ من جانب المولی تعالی و تقدس نہ آنست کہ ذات او تعالی و صفات خود را با صفات او غر سلطانہ و افعال خود را با فعال او سلطانہ بہیچ وجہ مناسب داند اطلاق ظلیت ہم از جملہ مناسبات ست ازین ہم تنزہ مینماید او را سبحانہ خالق و خود را مخلوق میداند پیش ازین ہیچ چیز جرأت نمی نماید توحید فعلی کہ جمعی زادر اثنار راہ دست نمیدہد و فاعل جز حق را سبحانہ نمی یابد این بزرگواران میدانند کہ خالق این افعال کیست نہ مباشران افعال کہ این سخن خود زندیقی ست کہ بزندقہ

رساند این را بمثالے واضح گردانیم مثلاً شعبدہ بازی در پردہ نشستہ صورتہائے جماد چند را در حرکت
می آرد و افعال غریبہ در آنہا ایجاد مینماید بحدے کہ حدید البصر اند میدانند کہ جاعل این افعال در ان
صورتہائے جمادیہ آن شخص پردہ نشین ست اما مباشرین این افعال ہمان صور اند لہذا میگویند کہ صورت
متحرک ست نمیگویند کہ شعبدہ باز محرک ست نفس الامر درین حکم محق اند شرائع انبیا علیہم الصلوات
والتسلیمات بہمین حکم ناطق اند و حکم بوحدت فعل از جملہ سکریات ست بل الحق الصریح ان الفاعل
متعدد و خالق الافعال واحد ہمچنین ست کہ علومی در توحید وجود گفتہ اند مبنای آن بر سکر وقت
و غلبۂ حال ست علامت در مستی علوم لدنیہ مطابقت ست با صریح علوم شرعیہ اگر سر مو تجاوز ست از سکر ست
و الحق تا محققین علماء من اہل السنۃ والجماعۃ و ما سوی ذلک ما زندقۃ والحاد و سکر وقت و غلبۂ حال و این
تمام مطابقت در میان عبدیت میسر ست و در ما وراء این نحوی از سکر متحقق ست ع گر بگویم شرح
آن بیحد شود ۔ شخصے از خواجہ نقشبند قدس سرہ سوال کرد کہ مقصود از سلوک چیست فرمودند
تا معرفت اجمالی تفصیلے گردد و استدلال کشفی شود نفرمودند کہ تا معرفت زائد بر معارف شرعیہ حاصل
کنند اگرچہ در راہ امور زائد پیدا میشوند اما اگر بنہایت کار رسانند آن زوائد ہبا منثورا میگردند و ہمان معارف
شرعیہ بر وجہ تفصیل معلوم میگردند و از ضیق استدلال بہ فضای اطلاق کشف می آیند یعنی ہمچنانکہ نبی علیہ الصلوٰۃ
والسلام آن علوم را از وحی اخذ میکرد این بزرگواران بطریق الہام آن علوم را از اصل اخذ می کنند علماء
این علوم را از شرائع اخذ کردہ بطریق اجمال آوردہ اند ہمان علوم چنانکہ انبیاء را علیہم الصلوٰۃ والسلام
حاصل بود تفصیلاً و کشفاً ایشان را نیز ہمان نہج حاصل میشود اصالۃ و تبعیۃ درمیان ست باین قسم کمال
از انبیاء اکمل بعضی ایشان را بعد از قرون متطاولہ و ازمنۂ متباعدہ انتخاب میفرمایند بخاطر بود کہ یک مسئلہ
اجمالی استدلالی را مفصل نویسم اما کاغذ کوتاہی کرد شاید حکمت خداوندی جل سلطانہ درین بودہ باشد والسلام

مکتوب سی و یکم بشیخ صوفی صدر یافتہ در بیان حقیقت ظہور توحید وجودے و قرب و معیت ذاتی
او تعالیٰ و تقدس و گذشتن ازین مقام با بعضے اسولہ واجوبہ کہ تعلق بہ تحقیق این مقام دارند شبنا اللہ سبحانہ
و تعالیٰ علی متابعۃ سید المرسلین علیہ و علی آلہ و علیہم من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا شخصے کہ در مجلس شریف ایشان بود نقل کرد کہ یکے از درویشان میان شیخ
نظام تھانیسری دران مجلس ازین فقیر مذکور ساخت و گفت کہ او انکار وحدت وجود

می نماید آن شخص ناقل ازین فقیر التماس نمود که انچه حقیقت ست درین باب بخدام ایشان بنویس که مردم ازین نقل تا چه فراگیرند و در سوء ظن نیفتند که ان بعض الظن اثم اجابته بمسؤله بچند کلمه متصدع گشت مخد و ما مکرما معتقد فقیر از خوردی با مشرب اهل توحید بود والد فقیر قدس سره بظاهر برهمین مشرب بوده اند بر سبیل دوام همین طریق اشتغال داشته اند با وجود حصول نگرانی تمام در باطن که بجانب مرتبه بی کیفی داشتند و بحکم ابن الفقیه نصف الفقیه فقیر را ازین مشرب از روی علم حظ وافر بود ولذت عظیم داشت تا انکه حق سبحانه و تعالی بمحض کرم خویش بخدمت ارشاد پناهی حقائق و معارف آگاهی موید الدین الرضی شیخنا و مولانا و قبلتنا محمد باقی قدس الله تعالی سره رسانیدو ایشان بفقیر طریقه علیه نقشبندیه تعلیم فرمودند و توجه بلیغ بحال این مسکین مرعی داشتند بعد از ممارسته این طریقه علیه در اندک مدت توحید وجودی منکشف گشت و غلوی درین کشف پیدا شد علوم و معارف این مقام فراوان ظاهر گشتند و کم دقیقه از دقائق این مرتبه نماند با شد که آنرا منکشف نگردانیدند دقائق معارف شیخ محی الدین ابن العربی را کما ینبغی لائح ساختند و تجلی ذاتی که صاحب فصوص آنرا بیان فرموده است و نهایت عروج جز آنرا نمیداند و در شان آن تجلی میگوید و ما بعد هذا الا العدم المحض بآن تجلی ذاتی مشرف گشت و علوم و معارف آن تجلی را که شیخ مخصوص بخاتم الولایه میداند نیز بتفصیل معلوم شد و سکر وقت و غلبه بر حال درین توحید بحدی رسید که در بعضی عریضها که بحضرت خواجه نوشته بود این دو بیت را که سراسر سکر ست نوشته بود در بای

اے در لفاکین شریعت ملت اعمائی ست ✤ ملت ما کافری و ملت ترسائی ست ✤ کفر و ایمان زلف و

روے آن پری زیبائی ست ✤ کفر و ایمان هر دو اند راه ما یکتائی ست ✤ و درین حال تا مدت مدید کشید

راز شهور بسنین انجامید ناگاه عنایت بیغایت حضرت جل سلطانه از دریچه غیب بر عرصه ظهور آمد و پرده

روپوش بیچونی و بیچگونگی را برانداخت علوم سابق که مبنی از اتحاد و وحدت وجود بوده اند رو بزوال آوردند و احاطه و سریان و قرب و معیت ذاتیه که دران مقام منکشف شده بود مستتر گشتند و بیقین معلوم گشت صانع را جل شانه با عالم ازین نسبتهاے مذکوره هیچ ثابت نیست احاطه و قرب و تعالی علمی ست چنانچه مقرر اهل حق ست شکر الله تعالی جهد و سبحانه با هیچ چیز متحد نیست اوست تعالی و تقدس و عالم او سبحانه بیچون و بیچگونه است و عالم سراسر بداغ چونی و بچگونی متسم بچون را عین چون نتوان گفت واجب تعالی را عین ممکن نتوان خواند قدیم هرگز عین حادث نشود ممتنع العدم عین جائز العدم

گردد انقلاب حقائق محالست عقلاً و شرعاً و صحت عمل یکے بر دیگرے ممتنع ست اصلا در اساعجب ست
کہ شیخ محی الدین و تابعان او ذات واجب تعالیٰ را مجہول مطلق میگویند و محکوم علیہ حکمی نمی دانند مع
ذلک احاطہ ذاتی و قرب و معیت ذاتیہ ثبات می نمایند و ما ہو الا حکم علی المذات تعالی و تقدس فالصواب
ما قالہ العلماء من اہل السنۃ من القرب العلمی و الاحاطۃ العلمیۃ و در زمان حصول علوم و معارف منافی مشرب
وجودی این فقیر را اضطراب تمام بود کہ ورا این توحید امر دیگر عالی تر نمید انست و تضرع و زاری دعا میکرد
کہ این معرفت زائل نگردد تا انکہ عجب تمام از روی کار زائل گشتند و حقیقت کما ینبغی منکشف شد معلوم گشت
کہ عالم ہر چند مرایائے کمالات صفاتی ست و مجالی ظہورات اسمائی اما مظہر عین ظاہر نیست و ظل عین اصل نہ
چنانکہ مذہب اہل توحید وجودی ست این مبحث بمثالی واضح گردد مثلاً عالمی ذو فنونی خواست کہ کمالات
متنوعۂ خود را در عرصۂ ظہور جلوہ دہد و خفایای مستحسنہ خود را در معرض وضوح آرد ایجاد حروف و اصوات نمود
و در مرایائے آنہا آن کمالات مخفیہ ظاہر ساخت درین صورت نتوان گفت کہ این حروف و اصوات کہ
مجالے و مرایائے آن کمالات مخفیہ شدہ اند عین آن کمالات اند بنیا محیط آن کمالات اند با لذات
یا قریب اند آنہا با لذات یا معیت دارند بلکہ نسبت درمیان دالیہ مدلولیہ است حروف و اصوات
ایشان دوان میش نیستند بران کمالات و آن کمالات بر مراتب اطلاق خود اند آن نسبتہا کہ پیدا شدہ است
از روی اوہام و خیالات ست فی الحقیقت ازان نسبتہا ہیچ ثابت نیست لیکن چون درمیان آن کمالات
و این حروف و اصوات مناسبت ظاہریہ و مظہریہ و مدلولیہ و دالیہ متحقق ست ہمین مناسبت بعضی را بواسطہ
بعضے عوارض باعث حصول آن نسبتہائے وہمیہ میگردد و نفس الامر آن کمالات از جمیع این نسب معرا و مبراست
و ما نحن فیہ نیز غیر از علاقۂ دالیہ و مدلولیہ و ظاہریہ و مظہریہ نیست عالم علم بر خود صانع خود ست تعالی و تقدس
مظہر ست مر ظہور کمالات اسمای صفاتی او را سبحانہ و ہمین علاقہ بعضی را بواسطہ بعضی عوارض باعث بعضی احکام
وہمیہ میگردد و بعضے را کثرت مراقبات توحید بر این احکام می آرد کہ صورت آن مراقبات در متخیلہ نقش می بندد
و بعضے دیگر را علم توحید و تکرار آن نحوی از ذوق بآن احکام می بخشد و این ہر دو صورت توحید معلول اند و داخل
دائرۂ علم بحال کارے ندارند و بعضے دیگر را منشای این احکام غلبۂ محبت ست کہ بواسطۂ استیلائے حب
محبوب غیر محبوب از نظر محب می خیزد و جز محبوب ہیچ نمی بیند نہ آن کہ در نفس الامر غیر محبوب ہیچ نیست
کہ آن مخالف حسن عقل و شرع ست و گاہی ہمین محبت باعث حکم باحاطہ و قرب ذاتی میگردد و این قسم توحید علی

از دو قسم سابق ست و داخل دائرہ حال ست ہر چند مطابق نفس الامر و موافق شریعت نیست و تعلق آن بشریعت و نفس الامر تکلف محض ست در رنگ تکلفات بارده فلسفیه که اسلامیان اینها میخواهند که اصول فاسده خود را بقوانین شرعیه مطابق سازند کتاب خوان الصفا و مثل آن را ازین قبیل ست غایة ما فی الباب خطای کشفی حکم خطای اجتهادی دارد که ملامت و عتاب ازان مرفوع ست بلکه یک درجه از درجات صواب در حق او متحقق ست اینقدر تفاوت دارند که مقلدان مجتهد حکم مجتهد دارند و در درجه از درجات صواب بر تقدیر خطا نیز می یابند بخلاف مقلدان اهل کشف که معذور نیستند و از درجه صواب بر تقدیر خطا محروم اند چه الهام و کشف بر غیر حجت نیست و قول مجتهد بر غیر حجت ست پس تقلید اول بر تقدیر احتمال خطا جائز نباشد و تقلید ثانی بر تقدیر احتمال خطا جائز ست بلکه واجب و شهود بعضی از سالکان که در مرایای تعینات کونیه است نیز از قبیله احکام سابقه است و این شهود را شهود وحدت در کثرت نامیده اند زیرا که واجب تعالی و تقدس که بچون و بچگونه است هرگز در مرایای چونی نگنجد و در مجالی چندی نمی آید لامکانی در مکان گنجائش ندارد و بچون را بیرون دائره چون باید چست لامکانی را ماورای مکان باید طلبید انچه در آفاق و انفس دیده میشود آیات اویند سبحانه و تعالی و تقدس قطب دائره ولایت یعنی حضرت خواجه نقشبند قدس الله تعالی سره فرموده اند که هر چه دیده شد و شنیده شد و دانسته شد آن همه غیر ست بحقیقت کلمه لا الهی آن باید کرد بیت در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد + در کلبه گدایان سلطان چه کار دارد + صورت پرست غافل معنی چه داند آخر + گو یا جمال جانان پنهان چه کار دارد + اگر گویند که در عبارات اکثر مشائخ چه نقشبندیه و چه غیر ایشان واقع شده است که صریح است در وحدت وجود قرب و معیت ذاتیه و در شهود وحدت در کثرت و احدیت در کثرت جواب گوئیم که این احوال و شهود در توسط احوال ایشان را روی داده باشد و بعد ازان ازین مقام گذرانیده باشد چنانچه این فقیر از احوال خود در ما تقدم نوشته است جواب دیگر آنست که جمعی را با وجود نگرانی تمام در باطن بجانب احدیت صرف ظاهر ایشان را که کثرت بین ست بآن احکام و آن شهود مشرف میسازند و در باطن نگران احدیت اند و در ظاهر مشاهد مطلوبند در کثرت چنانچه از حال والده خود خبر داده است در اوائل این مکتوب و تحقیق این جواب بتفصیل در رساله در تحقیق مراتب وحدت وجود نوشته شده است اینمقام تحمل زیادتی بر انچه مذکور شد ندارد و نه گفته شود که چون در نفس امر وجودات متعدده باشند و قرب و احاطه ذاتیه نباشد

وشہود وحدت در کثرت مطابق واقع نباشد پس حکم این بزرگواران کاذب باشد چہ غیر مطابق واقع
در نفس الامر است زیرا کہ جواب گوئیم کہ این بزرگواران باندازۂ شہود خود این حکم کردہ اند در رنگ آنکہ
شخصے حکم کند بانکہ صورت زید را در مرات دیدہ ام این حکم نیز مطابق واقع نیست چہ در مرآت آن
صورت را ندیدہ است چہ صورت در مرات اصلا نیست تا دیدہ شود آن شخص را در ین حکم عرفا کاذب
نگویند ہر چہ مطابق نفس الامر نباشد کہ او در ین حکم معذور است و علامت کذب از وی مرفوع ست کما
مر سابقا مقصود از اظہار احوال کہ شایان استتار ندانست تا دانستہ شود کہ اگر قبول وحدت وجود بودہ است
از کشف بودہ است نہ از روی تقلید و اگر انکار ست ہم از الہام ست گنجایش انکار ندارد و ہر چند بر غیر حجت نیست
جواب دیگر از برای رفع شبہہ کذب آنست کہ افراد عالم با یکدیگر در بعضی امور اشتراک دارند و در بعضی دیگر امتیاز
کہ چنین ست اشتراک ممکن با واجب تعالی و تقدس در بعضی امور عرفیہ ہر چند بالذات ممتاز اند پس
بر تقدیر غلبہ محبت ما بہ الامتیاز از نظر مخفی میگردد و ما بہ الاشتراک در نظر مینماید پس در ینصورت اگر حکم بعینہ یکدیگر کنند
مطابق واقع خواہد بود و کذب را اصلا مجال نخواہد ماند و احاطہ ذاتی و مثلی نزاینیز برہمین قیاس باید کرد
والسلام مکتوب سی و دوم بہ مرزا حسام الدین احمد صدر یافتہ در بیان کمال کہ مخصوص باصحاب
کرام ست رضوان اللہ تعالی علیہم واز اولیا کم کسے بہ آن کمال مشرف شدہ است و در
حضرت مہدی بوجہ اتم ظہور خواہد یافت و آن کمال فوق نسبت جذب و سلوک است
و در بیان آنکہ کمال صناعت تبلاحق انکار ست زیادتی آن بہ تتابع انظار نسبت پیر اگر بہمان
صرافت بماند موجب نقصان ست مرید رشید تواند کہ آنرا کامل سازد و ما یاسب ذلک التفات نامہ
گرامی ورود یافت للہ سبحانہ الحمد والمنۃ کہ دور افتادگان از یاد نرفتہ اند و بتقریبی مذکور میگردند مدعا
یاری بہیچ خاطر خود شاد نمیکنم باز عدم دریافت نسبت خاصہ پیر دستگیر علیہ الرحمۃ نوشتہ اند و سبب آنرا پرسیدہ
مخدوما شرح امثال این سخنان بطریق تحریر بلکہ تقریر ہم مناسب نمی نماید تا در فہم کسی چہ در آید و از انجا چہ فہم کند
حضور بشرط حسن ظن با طول صحبت بہر نہج کہ باشد در کار ست بدون شرط القناد آسودہ شبے باید و خوش
مہتابے + تا با تو حکایت کنم از ہر بابے + اما بحکم سوالے را جوابے باید اینقدر وا مینماید کہ ہر مقامے را
علوم و معارف دیگر ست و احوال و مواجید دیگر در مقامے مناسب کرد تو جہ است و در مقام دیگر تلاوت
و نماز ست مقامی مخصوص بجذبہ است و مقامی بسلوک و مقامی باین ہر دو دولت ممتزج ست و مقامی ست

کہ از ہر دو جہت جذبہ و سلوک جدا است نہ جذبہ را با و مساس سلوک را با آں تعلقے ایں مقام بس مقام شگرف ست اصحاب آں سرور علیہ و علی آلہ و علیہم من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا یا ایں مقام ممتاز اند با ایں دولت عظمیٰ اشرف صاحب ایں مقام را امتیاز تمام ست از ارباب مقامات دیگر مشابہتے با یکدیگر کمتر دارند بخلاف مقامات دیگر کہ با یکدیگر مشابہتے دارند و لو بوجہ دون وجہ ایں نسبت از گذشت اصحاب کرام در حضرت مہدی علیہ السلام بروجہ اتم ظہور خواہد یافت انشاء اللہ تعالیٰ از مشائخ طبقات رحمہم اللہ سبحانہ کم کسے از ایں مقام خبر دادہ است تکلیف کہ از علوم و معارف آں سخن کردہ باشد ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم غایۃ مافی الباب اصحاب کرام را ایں نسبت غیر از الوجود در اول قدم ظہور می آید و بر دیگرے را اگر با ایں دولت مشرف سازند در قدم نسبت اصحاب کرام تربیت دہند بعد از قطع منازل جذبہ و سلوک وطی علوم و معارف آنہا با ایں دولت عظمیٰ مستعد خواہد گشت و ابتدا از ظہور ایں نسبت مخصوص بر برکت صحبت سید البشر است علیہ و علی آلہ الصلوات والتحیات والبرکات والتسلیمات ما تواند بود کہ از متابعان او و نیز کسی را با ایں برکت مشرف سازند تا صحبت او نیز در ابتدا سبب ظہور ایں نسبت علیہ گردد و سے فیض روح القدس را باز مدد فرماید و دیگران ہم بکنند آنچہ مسیحا میکرد و در ایں وقت در ایں نسبت با ہم اندراج النہایۃ فی البدایۃ متحقق شود چنانکہ در صورت تقدم جذبہ بر سلوک متحقق ست زیادہ بریں بیان گنجایش ندارد و شعر و من بعد ہذا ما یدق صفاتہ ؛ و ما کنہ احقے لدیہ و اجمل ؛ بعد ہذا اگر ملاقات واقع شد و از جانب مستمعان منطنہ حسن استماع دریافت شمہ از ایں مقام انشاء اللہ تعالیٰ در عرض ظہور خواہد آورد و ہو سبحانہ الموفق و در باب بعضی از یاران قلمی فرمودند ایں فقیر از زلات ایشان در گذرانید حق سبحانہ و تعالیٰ ارحم الراحمین ست عفو فرماید اما یاران را نصیحت فرمایند کہ در حضور و غیبت در مقام آزار نباشند و تغیر وضاع خود نکنند ان اللہ لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسہم و اذا اراد اللہ بقوم سوء فلا مرد لہ و ما لہم من دونہ من وال در باب سیان شیخ الہدا خصوصا نوشتہ بودند فقیر را ہیچ مضائقہ نیست اما مدت از تغیر وضع خود مشار الیہ را در کار است کہ الندم توبۃ استشفاع فرع ندامت ست بر تقدیر فقیر از جانب خود در مقام گذشت جانب دیگر را ایشان و اند دیگر سر ہند را منزل خود تصور فرمایند علاقہ محبت و نسبت ہم پیرگی نہ از ان قبیل ست کہ با مور عارضیہ گسستہ گردد زیادہ چہ بنویسد والسلام مخدوم زادہا و سائر اہل بیت بدعا مخصوص فرمایند بعد از تسوید ایں قطعہ بخاطر رسید کہ سخن در باب زلات یاران و عفو از ان واضح تر بنویسد کہ در اجمال ابہام ست چہ مبادا مفہوم شود مخدوما عفو بر تقدیری مطلوب و متصور ست کہ آں جماعۃ آں اوضاع را بدیدہ اند و در مقام ندامت بلکہ در مقام عفو

گنجایش ندارد و نوشته بودند که پیر دستگیر قدس سره این مقام را بشیخ المداد سپرده بودند این سخن بیانی میطلبید اگر بسپردن بانیمعنی گفته اند که تربیت جماعت طالبان بکند و در مستام شیخوخت بنشیند ممنوع ست و در مرتبهٔ اخیر از ملاقات بفقیر حضرت ایشان فرموده بودند که شما تجویز بکنید که شیخ المداد از جانب ما رفته به بعضی طالبان مشغولی بگوید و احوال بعضی را بما رساند که ما را تاب حضور طلبیدن و مشغولی گفتن و احوال پرسیدن نیست فقیر در ینباب هم متوقف بود چون ضرورت شد فقیر هم آن قدر تجویز نمود این قسم تبلیغ از جنس سفارت محض ست علی الخصوص که نتی بر ضرورت باشد و الضرورة یقدر بقدرها پس آن سفارت هم مخصوص بزمان حیوة ایشان باشد بعد از ارتحال ایشان مشغولی گفتن و حال طالبان پرسیدن داخل خیانت ست نوشته بودند که نسبت پیر دستگیر باقی ماند یعنی زیادتی و نقصان نپذیرد و مخدوم تکمیل صناعة تبلاحق افکار ست نحوی که سیبویه وضع کرده بود افکار متاخران آنرا چند زیاده کرده است بهمان صراقت ماندن خود عین نقص ست نسبتی که حضرت خواجه نقشبند داشتند در زمان حضرت خواجه عبد الخالق قدس الله تعالی سرهما علی هذا القیاس علی الخصوص که حضرت خواجه ما در صدد تکمیل این نسبت بوده اند و از اتمام نمیدانستند که اگر حیوة وفا میکرد بارادهٔ خداوندی جل سلطانه این نسبت را تا بکجا می بردند سعی کردن در عدم زیادتی آن مناسب نیست و فقیر نمیداند که این نسبت چه طور باقی خواهد ماند شما خود نسبت علیحده دارید بنسبت ایشان مساس ندارد و این سخن مکرر در حضور ایشان مشخص شده بود شیخ المداد فقیر نسبت را چه داند که چیست نحوی از حضور قلبی داشت دیگر آنرا هم معلوم نیست که چه حالت ست برپا دارندهٔ آن نسبت کیست و انما ید تا فقیر هم محدث نکسن ما شد واقعات را اعتبار نمیکنند که خیالی اند صدقی ندارند شیطان دشمن قوی ست از تسویلات او امن متعسر ست الا من عصمه الله تعالی و از سلب نسبتهای مکتسبه نوشته بودند مخدوم ما آن سلب کردن باختیار نبود چنانکه در حضور مذکور شده بود الحال هم آن سلب بحال خود ست زائل نشده آن را زائل تصور کردن خیالست و از یکه از دل شنوندگان حالت کاری ندارد اگر کاری را که سر میسازند و آتش از وی زائل میگردد بعد از اب انداختن هم آوازی در وی میماند نمیتوان گفت که هنوز آتش در وی مکنونست و قائع را اعتبار نیست این سخن اگر امروز پوشیده است منتظر باشند فردا انشاء الله تعالی ظهور خواهد یافت چون شما مبالغه نوشته بودید و بضرورت در جواب آن سخن گفته شد و الا ای تقریب سخن کردن میسر نمیشود مکتوب سی و سوم به ملا حاجی محمد لاهوری صدر یافته بیان مذهب علماء سوء که محبت دنیا گرفتار اند و علم را وسیلهٔ حصول دنیا ساخته و در مدح علماء زهاد که از دنیا بی رغبت گشته اند علماء محبت دنیا و رغبت دنیا و رغبت دران کلف چهرهٔ جمال شانست خلائق را اگرچه از ایشان حصول فوائد است

اما علم نشان در حق ذاتهای ایشان نافع نیاید هر چند تائید شریعت و تقویت ملت بر ایشان مترتب ست اما گاه است که این تائید و تقویت از اهل فجور و ارباب فتور هم می آید چنانکه سید انبیا علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات از تائید آن مرد فاجر خبر داده اند فرموده ان الله لیؤید هذا الدین بالرجل الفاجر در رنگ سنگ پارس اند که از مس و آهن هر چه باو رسد زر گردد و او فی حد ذاته بر حجریت خود ست همچنین آتشی که در سنگ نی سوزد ست عالم را از ان آتش حصول منافع ست اما آن سنگ نی از آن آتش دروئی بی نصیب اند بلکه گوئیم که این علم در حق ذات ایشان مضر آمد که محبت را بر ایشان تمام ساخت ان اشد الناس عذابا یوم القیمة عالم لم ینفعه الله بعلمه چگونه مضر نباشد علیکه نزد خدای عزوجل عزیز است و اشرف موجودات انزا وسیله دنیای دنیا زمال و جاه و ریاست ساخته اند و حال آنکه دنیا نزد حق تعالی ذلیل و خوارست و بدترین مخلوقات پس عزیز خدا را عزوجل خوار ساختن و ذلیل و رایگانه عزت دادن بغایت مستقبح است فی الحقیقت معارضه است بحق سبحانه و تعالی تدریس و افتا و قضا نافع آید که خالصا لوجه الله سبحانه باشد و از شائبه حب جاه و ریاست و حصول مال و رفعت خالی باشد و علامت این خلوز هد دنیا ست و بی رغبت بودن است از دنیا و مافیها علمای که باین بلا مبتلا اند و بمحبت این دنیه گرفتار از علمای دنیا اند ایشانند علمای سوء و شرار مردم و بصوص دین و حال آنکه ایشان خود را مقتدای دین میدانند و بهترین خلائق می انگارند و یحسبون انهم علی شیء الا انهم هم الکاذبون استحوذ علیهم الشیطان فانساهم ذکر الله اولئک حزب الشیطان الا ان حزب الشیطان هم الخاسرون عزیزی شیطان لعین را دید که فارغ نشسته است و از تضلیل و اغوا خاطر جمع ساخته آن عزیز سر از پا بر سید لعین گفت که علما سوء انیوقت در نیکار با من مدد عظیم کردند و مرا از این مهم فارغ ساختند و الحق در این زمان هر سستی بد آئینی که در امور شرعیه واقع شده و هر فتوری که در ترویج ملت و دین ظاهر گشته است همه از شومی علمای سوء است و فساد نیات ایشان آری علمای که از دنیا بی رغبت اند و از حب جاه و ریاست و مال و رفعت آزاد از علمای آخرت اند و در عداد انبیا اند علیهم الصلوات و التسلیمات و بهترین خلائق ایشانند که فردای قیامت سیاهی ایشان را بخون شهدای فی سبیل الله وزن خواهند کرد و پایه این سیاهی خواهد رسید که نوم العلماء عبادة و شان ایشان متحقق ست ایشانند که جمال آخرت در نظرشان مستحسن آمده و قباحت دنیا و شناعت آن مشاهد گشته آنرا بنظر بقا دیدند و این را بداغ زوال تسمیم یافتند لاجرم خود را باقی سپردند و از فانی باز داشتند شهود عظمت آخرت ثمره شهود جلال لایزال ست و ذلیل داشتن دنیا و مافیها از لوازم شهود عظمت آخرت ست ان الدنیا و الآخرة ضرتان ان رضیت احدیهما سخطت الاخری اگر دنیا عزیز است آخرت خوارست و اگر دنیا خوار ست

آخرت عزیز ست جمع این دو امر از قبیل جمع اضداد ست ما احسن الدین و الدنیا لو اجتمعا آری جمعی از مشائخ که از خود و بالیست خود تمام برآمده اند بواسطه بعضی نیات حقانیه اختیار صورت اهل دنیا نموده اند و بظاهر رغبت می نمایند و فی الحقیقت هیچ تعلقی ندارند و از همه فارغ و آزاد اند رجال لا تلهیهم تجارة و لا بیع عن ذکر الله تجارت و بیع ایشان را بلغ ذکر خدا نیست در عین تعلق باین امور بی تعلق اند حضرت خواجه نقشبند فرموده اند قدس الله تعالی سره الاقدس که در بازار مینا تاجرے را دیدم که پنجاه هزار دینار کم و بیش را خرید و فروخت نمود و یک لحظه دل او از حق سبحانه غافل نگشت **مکتوب سی و چهارم** نیز بملا حاجی محمد لاهوری صدور یافته در بیان جواهر عالم امر بطریق بسط و تفصیل مهما امکن نقد سعادت دارین وابسته با تباع سید کونین ست علیه و علی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها فلسفی که دیدهٔ بصیرت او بکحل متابعت صاحب شریعت علیه و علی آله الصلوة و السلام و التحیة مکتحل نشده است از حقیقت عالم امر نابینا ست فضلا عن ان یکون له شعور عن مرتبة الوجوب تعالی و تقدس نظر کوتاه او مقصور بر عالم خلق ست و در آنجا نیز ناتمام ست جواهر خمس که اثبات نموده اند همه در عالم نفس و عقل را که از مجردات شمرده است از نادانی ست نفس ناطقه خود همین نفس امارهٔ است که به تزکیه محتاج ست و بالذات همت او بدنائت و پستی ست بعالم امر او را چه نسبت و تجرد و ابا و مناسبت و عقل خود ادراک نیکند از معقولات مگر اموری را که بمحسوسات مناسبت دارند بلکه حکم محسوسات پیدا کرده اند اما امرے که بمحسوسات مناسبت ندارد و شبه و مثال و در مشاهدات پیدا نیست دیدهٔ ادراک عقل نمی آید و بندا و بکلید عقل نمیکشاید لهذا نظر او از احکام بیچونی کوتاه است و در غریب محض گمراه و این علامت عالم عقل ست عالم امر را روبه بیچونی ست توجه به بیچونی ابتدائے عالم امر از مرتبهٔ قلب ست و فوق قلب روح ست و فوق روح سر است و فوق سر خفی ست و فوق خفی اخفی ست بیچگونه عالم امر را اگر جواهر خمسه گویند گنجایش دارد و از کوتاه نظری خذف زیرهٔ چند را فراهم آورده جواهر انگاشته است ادراک این جواهر خمسه عالم امر و اطلاع بر حقائق اینها نصیب کمال تابعان محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و علی آله و سلم و چون در عالم صغیر که انسانست نمونه ایست از آنچه در عالم کبیر ست در عالم کبیر نیز احوال این جواهر خمسه ثابت باشد عرش مجید مبدا این جواهر کبیر ست در رنگ قلب الجثمانی و باین مناسبت قلب را نیز عرش الله تعالی گویند و باقی مراتب این جواهر بیچگونه فوق العرش برزخ ست در میان عالم خلق و عالم امر و در عالم کبیر در رنگ قلب انسان که برزخ ست در میان عالم خلق و عالم امر در عالم صغیر قلب و عرش اگرچه در عالم خلق ظاهرند اما از عالم امر بنصیبی از بیچونی و بیچگونگی دارند

اطلاع بر حقیقت این جواہر خمسہ اکمل افراد اولیاء اللہ را مسلم ست کہ مراتب سلوک بتفصیل گذرانیدہ بہ نہایت النہایت رسیدہ اند بیت ہر گدائی مرد میدان کے شود ؛ پشۂ آخر سلیمان کے شود ؛ واگر بمحض فضل ایزدی تعالیٰ شانہ نظر بصیرت صاحب دولتے را بہ تفصیل مرتبہ وجوب علی حسب الامکان واکشایند مطالعہ اصول این جواہر را دران سوطن نیز نماید اگر این جواہر صغیرہ وکبیرہ را در رنگ ظلال آن جواہر حقیقت معلوم فرماید ع این کار دولتست کنون تا کرا رسد ؛ ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم منع از اظہار حقائق عالم امر بواسطۂ دقت آن معانی مکنون نیست تا ہر کوتہ نظرے از انجا چہ فراگیرد امکان در علوم کہ بشر بدان اوتیتم من العلم الا قلیلا مشرف اند ازین ماجرا آگاہند ع ہنیئا لارباب النعیم نعیمہا ؛ مصلحت نیست کہ از پردہ برون افتد راز ؛ ورنہ در مجلس رندان خبرے نیست کہ نیست ؛ والسلام علیکم وعلی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلیہم من الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا ثانیا بخاطر آمد کہ از جواہر مقدسہ علیا نیز بہ تحریر آوردہ شود باید دانست کہ ابتداء آن جواہر از صفات اضافیہ است کہ کالبرازخ بین الوجوب والامکان اند وفوق اینہا صفات حقیقیہ کہ روح را از تجلیات اینہا نصیب ست وقلب را بصفات اضافیہ تعلق ست وبہ تجلیات اینہا مشرف ست وبقیہ این جواہر علیا کہ فوق صفات حقیقیہ اند داخل دائرۂ حضرت ذات اند تعالیٰ وتقدس لہذا تجلیات این مراتب ستہ گانہ را تجلیات ذاتیہ میگویند سخن از انجا راندن مصلحت نیست ع قلم اینجا رسید وسر بشکست مکتوب سی وپنجم بیان حاجی محمد لاہوری صدور یافت در بیان محبت ذاتی کہ انعام وایلام در انمقام برابر ست بخاطر اللہ سبحانہ وایاکم عن زیغ البصر بحرمۃ سید البشر علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات مقصود از سیر وسلوک تزکیۂ نفس امارہ است وتطہیر آن از عبادت آلہہ باطلہ کہ ناشی ست از وجود ہوای نفسانی نجاتی میسر شود بحقیقت جز یک معبود برحق تعالیٰ وتقدس قبلہ توجہ نماند وہیچ مقصدی بردی نگزیند چہ از مقاصد دنیی وچہ از مطالب دنیاوی مقاصد دینی ہر چند احسنات ست اما کار برآرست مقربین آنرا سیئہ میدانند وجز یکے را مقصود نمی شمارند این دولت وابستہ بحصول فنا وتحقق محبت ذاتی کہ دران سوطن انعام وایلام متساویست از تعذیب ایشان اند ازست کہ از تنعم اگر بہشت را خواہند برای آن خواہند کہ محل رضای اوست تعالیٰ وتقدس وطلب آن مرضی اوست نہ از سلطانہ وا وزخ پناہ برای آن جویند کہ مقام سخطہ بودی ست تعالیٰ نہ مقصود از بہشت طلب حظ نفس ست ونہ فرار از دوزخ بواسطۂ رنج ومحنت چہ ہر از محبوب ست نزد این بزرگواران مرغوب ست وعین مطلوب

کل بالفعلہ المحبوب غیر حقیقت اخلاص محبوب انجا دست نمید بد و خلاصی ازانجا بالکلیہ انجا حاصل میشود و کلمہ توحید این
زمان درست می آید و بدونہ شرط اقتدا بی محبت ذاتی کہ بے ملاحظہ اسما و صفات بے توسل انعام و اکرام
محبوب ست کار در خلل ست و فنای مطلق بی این محبت شرک سوز دست نمید ہد مثنوی عشق آن شعلہ ایست
کہ چون برفروخت ؛ ہر چہ جز معشوق باقی جملہ سوخت ؛ تیغ لا در قتل غیر حق براند ؛ در نگر ان پس کہ بعد لا چہ ماند ؛
ماند الا اللہ باقی جملہ رفت ؛ شاد باش ای عشق شرکت سوز رفت مکتوب سی و ششم نیز بملا حاجی محمد لاہوری
صدور یافت بر بیان آنکہ شریعت متکفل جمیع سعادات دنیویہ و اخرویہ است مطلبی نیست کہ در حصول آن بماورائے
شریعت احتیاج افتد طریقت و حقیقت خادمان شریعت اند و ما نیا سبق لک حققنا اللہ سبحانہ و ایاکم بحقیقۃ الشریعۃ
المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و یرحم اللہ عبدا قال منیا شریعت راسہ جز دست علم و عمل و اخلاص تا این
ہر سہ جزو تحقق نشوند شریعت متحقق نشود و چون شریعت متحقق شد رضای حق سبحانہ و تعالی حاصل گشت کہ فوق جمیع
سعادات دنیویہ و اخرویہ است و رضوان من اللہ اکبر پس شریعت متکفل جمیع سعادات دنیویہ و اخرویہ آمد و مطلبے نماند کہ
ماورای شریعت دران مطلب احتیاج افتد طریقت و حقیقت کہ صوفیہ بآن ممتاز گشتہ اند ہر دو خادم شریعت اند در تکمیل
جز ثالث کہ اخلاص ست پس مقصود از تحصیل آن ہر دو تکمیل شریعت ست نہ امر دیگر ورای شریعت احوال و مواجید و علوم
و معارف کہ صوفیہ را در اثنا ء راہ دست میدہند از مقاصد اند بلکہ اوہام و خیالات تربیہا اطفال طریقت از
جمیع اینہا گذشتہ بمقام رضا باید رسید کہ نہایت مقامات سلوک و جذبہ است پس مقصود از طی منازل طریقت و حقیقت ورائے
تحصیل اخلاص نیست کہ مستلزم مقام رضاست از تجلیات سہ گانہ و مشاہدات عارفانہ گذرانیدہ از ہزاران یکے را بدولت
اخلاص و مقام رضا میرسانند کوتاہ اندیشان احوال و مواجید از مقاصد می شمرند و مشاہدات و تجلیات را از مطالب
می انگارند لاجرم گرفتار زندان وہم و خیال میمانند و از کمالات شریعت محروم میگردند کبر علی المشرکین ما تدعوہم الیہ اللہ
یجتبی الیہ من یشاء و یہدی الیہ من ینیب آرے حصول مقام اخلاص و حصول بمرتبہ رضا منوط بطی این احوال و مواجید است
و مربوط بہ تحقق این علوم و معارف پس اینہا مقدمات مطلوب باشند و مقدمات مقصود حقیقت این معنی بعد قسم
حبیب اللہ علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام بر بندہ فقیر بعد از دہ سال کامل درین راہ بوضوح انجامید و شاہد شریعت
کما ینبغی جلوہ گر گشت ہر چند از اول گرفتاری احوال و مواجید نداشت و لیکن از تحقق بہ حقیقت شریعت مطلبے در نظر نمود
لیکن بعد از عشرہ کاملہ حقیقت امر کما ہو بظہور آمد الحمد للہ علی ذلک حمدا کثیرا طیبا مبارکا فیہ مبارکا علیہ قوت منفعت بناہی
سیاں شیخ جمال جمیع اہل سلام را باعث خرن و نظر تمہ است مخدوم زادہای ایشان را از جانب فقیر عزا نمودہ

فاتحہ خوانند والسلام مکتوب سی و ہفتم بشیخ محمد خیری صدور یافتہ تحریص بر اتباع سنت سنیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و در ترغیب بحصول نسبت نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم مراسلہ شریفہ و نگاشتہ لطیفہ کہ از روی کرم اعداد فرمودہ بودند بمطالعہ آن مسرور و مبتہج گردید استقامت و ثبات خود بر ان طریقہ علیہ نقشبندیہ نوشتہ بودند الحمد للہ سبحانہ علی ذلک حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ ببرکت اکابر این طریقہ علیہ ترقیات بے نہایت کرامت فرماید طریق ایشان کبریت احمر ست و مبنی بر متابعت سنت علی صدرہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ این فقیر از نقد وقت خود می نویسد کہ مدتہا از علوم و معارف و از احوال و مقامات در رنگ بر نیسان ریختند و کار یکہ باید کرد بعنایت اللہ سبحانہ کردند والحال آن روی نمانده است الا آنکہ احیای سنتے از سنن مصطفویہ علی صاحبہا الصلوات والتسلیمات نمودہ آید و احوال و مواجید مرارباب ذوق را مسلم باشد باید کہ باطن را بنسبت خواجہا قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم معمور داشتہ ظاہر را بکلیت متابعت سنن ظاہرہ متحلی و متزین دارند مصرعہ کار انیست غیر ازین ہمہ ہیچ ۔ نماز پنجگانہ را در وقت اول ادا نمایند الا عشاء زمستان کہ ثلث شب تاخیر دران مستحب ست در ین امر فقیر بے اختیار ست نمیخواہد کہ سر مو تاخیر را در ادائے صلوٰۃ گنجایش باشد و عجز بشریت مستثنے ست مکتوب سی و ہشتم نیز بشیخ محمد خیری صدور یافت در گرفتاری بذات بحت تعالیٰ و تقدس کہ منزہ است از اعتبار اسماء و صفات و شیون و اعتبارات و در مذمت جماعۂ نارسیدگان کہ چون را بچون تصور کردہ بآن گرفتار ماندہ اند و در تفاوت اقدام اہل فنا کہ مرتب ست بران تفاوت علوم و معارف و اشارات آن مکتوب شریف رسید موجب فرحت گشت حق سبحانہ و تعالیٰ ہمواره با خود دارد و یک لحظہ با غیر خود نگذارد و ہر چہ ما دون ذات بحت ست تعالیٰ شانہ بعید غیر ست اگرچہ اسماء و صفات باشد و آنکہ متکلمین صفات را لا ہو و لا غیر گفتہ معنی دیگر دارد و از غیر غیر مصطلح خواستہ اند و بآن معنی نفی خاص کردہ اند نہ بمعنے مطلق و نفی خاص مستلزم نفی عام نیست و از ان ذات غیر سلطانہ چیز بسلوب تعبیر نمیتوان کرد در ان مرتبہ ہر چہ اثبات ست الحاد ست و بہترین تعبیرات و جامع ترین عبارات لیس کمثلہ شئے ست کہ بزبان فارسی ترجمہ آن بچون و بیگونہ است و علم و شہود و معرفت را باو سبحانہ راہ نیست ہر چہ می بینند و میدانند و می شناسند غیر اوست تعالیٰ بآنہا گرفتاری گرفتاری بغیر اوست پس نفی آن لازم باشد و در تحت کلمۂ لا آرہ در آوردہ اثبات آن ذات بچون و بیگون را بہ کلمۂ الا اللہ باید کرد و این اثبات ادلا بہ تقلید ست و آخرا بہ تحقیق و بعضے ارباب سلوک بنہایت کار نارسیدہ چون را بچون تصور کردہ اند

وشہود ومعرفت را باو راہ دادہ اند را باب تقلید بمراتب از نہا بہتر اند چہ تقلید منیا مقتبس از مشکوۃ نور نبوت ست علی صاحبہا الصلوات والتسلیمات کہ خود خطا را باو راہ نیست ومقتدای آن جماعت نارسیدگان کشف غیر صحیح ست ع ببین تفاوت رہ از کجاست تا بکجا ۔ فی الحقیقت آن جماعہ منکر ذات اند کہ اگر اثبات شہود ذات نمیکنند اما نمیدانند کہ نفس اثبات عین انکار ست امام مسلمین امام اعظم کوفی رضی اللہ تعالی فرمودہ است سبحانک ما عبدناک حق عبادتک ولکن عرفناک حق معرفتک ادای عدم حق عبادت خود ظاہر ست لیکن حصول حق معرفت بنا بر آنست کہ نہایت معرفت در ذات تعالی شانہ جز آن نیست کہ بہ بیچونی و بیچگونگی بشناسند سادہ دلی گمان نبرد کہ درین معرفت عام وخاص مبتدی ومنتہی مستوی الاقدام اند گوئیم کہ او فرق نکردہ است میان علم ومعرفت مبتدی را علم ست ومنتہی را معرفت معرفت جز بہ فنا نیما شد واین دولت جز فانی را میسر نمیشود مولوی میفرمایند مثنوی ہیچکس را تا نگردد این فنا ۔ نیست رہ در بارگاہ کبریا ۔ پس چون معرفت در ای علم باشد باید دانست کہ امریست در ای دانش متعارف کہ تعبیر ازان بمعرفت میکنند وادراک بسیط نیز میگویند شعر فریاد ما حفاظ این ہمہ آخر ببرزہ نیست ۔ ہم قصۂ غریب وحدیث عجیب ست ۔ مثنوی اتصالی بے تکیف بے قیاس ۔ ہست رب الناس را با جان ناس ۔ لیک گفتم ناس را نسناس نہ ۔ ناس غیر از جان جان اشناس نہ ۔ وچون در فنا نیز اقدام متفاوت اند لاجرم منتہیان را نیز در معرفت تفاضل باشد کسیکہ فنای وی اتم ست معرفت وی اکمل ست وکسیکہ دون وست در فنا دون اوست در معرفت علی ہذا القیاس سبحان اللہ سخن بکجا رفت بایستے از بیحاصلی ونامرادی وبی استقامتی وناثباتی خود می نوشتم واز دوستان مدد ی ومعونتے طلب میکردم مرا ہما مثال این سخنان چہ مناسبت بیت اگر از خویشتن چونیست جنین ۔ چہ خبر دارد از چنان وچنین ۔ اما ہمت بلند پایہ وطینت سرمایہ نمیگذارد کہ بیان ہای دنیہ وسرمایہ ہای سفیہہ فرود آید بلکہ زوالتفات نماید اگر سیگوید از وسیگوید اگر چہ ہیچ نمیگوید واگر می جوید او را میجوید اگر چہ ہیچ نمیابد اگر حاصلی دارد او را دارد اگر چہ ہیچ ندارد واگر واصل ست او را واصل ست ۔ اگر چہ بے حاصل ست در عبارات بعضی اکابر قدس اللہ تعالی اسرارہم العلیۃ کہ شہود ذاتی واقع شدہ است معنے آن بر غیر ارباب کمال ظاہر نیست نارسیدگان را فہم آن معنی محال ست ع در نیابد حال پختہ ہیچ خام ۔ پس سخن کوتاہ باید والسلام ۔ عنوان نامہ بکلمہ ہو الظاہر ہو الباطن مزین کردہ بودند محمد ما ہو الظاہر ہو الباطن درست اما چندگاہ است کہ

فقیر این عبارت معنی توحید نمی فهمد و بعلماء در فهم معنی آن موافق ست در بستی اینها فوق درستی ارباب توحید معلوم گشت کل میسر لما خلق له ع هر کسے را بهر کارے ساختند ۱ انچه برین کس ست ولا بد ست و بآن مکلف امتثال اوامر و انتهاء از نواهی ست ما اتکم الرسول فخذوه و ما نهکم عنه فانتهوا و اتقوا الله و چون مامور باخلاص ست و آن بفنا صورت نمی بندد و بی محبت ذاتیه متصور نمیشود لاجرم تحصیل مقدمات فناکه مقدمات عشره است میباید کرد اگرچه فنا سوهبت محض ست اما مقدمات و مبادی آن بسبب تعلق دارد اگرچه بعضے باشند که بحقیقت فنا ایشان را مشرف سازند بے آنکه کسب مقدمات آن نمایند و بریاضات و مجاهدات حقیقت خود را مصفا سازند و چ حال دارد و صورت خالی نیست یا بمواقف المواقف اورا باز دارند یا بهر تکمیل ناقصان بعالم باز گردانند بر تقدیر اول سیر در مقامات مذکور واقع نمیشود و از تفاصیل تجلیات اسمائی و صفاتی بخبر ست و بر تقدیر ثانی چون در ابعاد عالم باز گردانند سیر او بر تفصیل مقامات واقع میشود و تجلیات بی نهایت او را مشرف میسازند صورت مجاهده دارد اما فی الحقیقت در کمال ذوق و لذت ست بظاهر ریاضت است و بباطن تنعم و لذات ع این کار دولت ست کنون تا کرا رسد گفته نشود که چون اخلاص از جمله مامورات واجبة الامتثال باشد و حقیقت آن بی فنا متحقق نمیشود پس علماء ابرار و صلحاء اخیار که بحقیقت فنا مشرف نشده اند به ترک اخلاص عاصی باشند زیرا که گوئیم که نفس اخلاص ایشان را حاصل ست اگرچه در ضمن بعضی افراد اخلاص باشد و بعد از فنا کمال اخلاص متحقق میشود و بجمیع افراد شامل میباشد و لهذا گفته شده است حقیقت اخلاص بی فنا صورت نمی بندد و نه گفت که نفس اخلاص بے فنا متحقق نمیشود و مکتوب سی و نهم نیز بشیخ محمد خیری صدور یافت در بیان آنکه مدار کار بر قلب ست از مجرد اعمال صوری و عبادات رسمی کارے نمی کشاید و امثال آن حق سبحانه و تعالی از ما دون خود اعراض و بجناب قدس خود اقبالے ارزانی فرماید بحرمة سید البشر المحبر عن زیغ البصر علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات مدار کار بر قلب است اگر از دل بغیر او سبحانه گرفتار ست خراب و ابتر ست از مجرد اعمال صوری و عبادات رسمی کارے نمی کشاید سلامتی قلب از التفات بماسوای او تعالی و اعمال صالحه که ببدن تعلق دارند و شریعت بانیان آن امر فرموده هر دو در کار ست دعوے سلامت قلب بے اتیان اعمال صالحه بدنیه باطل ست همچنانکه درین نشاء روح بے بدن غیر متصور ست احوال قلبی بے اعمال صالحه بدنی محال ست بسیارے از

ملحدان اینوقت این قسم دعوی مینمایند نجانا اللہ سبحانہ من معتقداتہم السوء بصدقۃ حبیبہ علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ مکتوب چہلم نیز بہ شیخ محمد خیری صدر یافت در بیان تحصیل مقام اخلاص کہ جزویست از اجزاے خلافۃ شریعت و در تکمیل این جزو طریقت و حقیقت خادمان شریعت اند و اشتغال آنہا لحمدہ و نصلی علی نبیہ و نسلم محمد و ما بعد از طے منازل سلوک و قطع مقامات جذبہ معلوم بشد کہ مقصود ازین سیر و سلوک تحصیل مقام اخلاص ست کہ مربوط بفنای لیہ آفاقی و انفسی و این اخلاص جزویست از اجزاے شریعت چہ شریعت راستہ جزو ست علم و عمل و اخلاص پس طریقت و حقیقت خادم شریعت اند در تکمیل جزو اول کہ اخلاص ست حقیقت کار این ست اما فہم ہر کس اینجا نرسد اکثر عالم بخواب و خیال آرمیدہ اند و بجز و مویزا اکتفا نمودہ از کمالات شریعت چہ دانند و بحقیقت طریقت و حقیقت چہ رسند شریعت را پوست خیال میکنند و حقیقت را مغز میدانند نمیدانند کہ حقیقت معاملہ چیست بہ ترہات صوفیہ مغرور اند و با حوال و مقامات مفتون ہدانہم اللہ سبحانہ سواء الطریق والسلام علینا و علی عباد اللہ الصالحین مکتوب چہل و یکم بشیخ درویش صدر یافتہ در ترغیب بمتابعت سنت سنیہ مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و در بیان آنکہ طریقت و حقیقت متمم ان شریعت اند و در بیان علوم شرعیہ و علوم صوفیہ کہ در مقام صدیقیت کہ اعلاے مراتب ولایت ست فائض میگردند اصلا مخالفت نیست و ما نیا سب ذلک حق سبحانہ و تعالیٰ ظاہر و باطن را بمتابعت سنت سنیہ مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ متحلی و متزین گردانا بحرمۃ النبی و آلہ الامجاد علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم محبوب رب العالمین ست ہر چیز کہ خوب و مرغوب ست از برائے مطلوب و محبوب ست لہذا حق سبحانہ و تعالیٰ در کلام مجید خود میفرماید انک لعلی خلق عظیم و نیز میفرماید تعالیٰ و تقدس انک لمن المرسلین علی صراط مستقیم و نیز فرمودہ تعالےٰ و تقدس ان ہذا صراطی مستقیما فاتبعوہ ولا تتبعوا السبل پس او را علیہ الصلوٰۃ والسلام صراط مستقیم خواندہ ما سوائے او را داخل سبل گردانیدہ و از اتباع آن منع فرمودہ و آن سرور فرمودہ علیہ الصلوٰۃ والسلام اظہار الشکر و اعلاما خلق و ہدایۃ لہم خیر الہدی ہدی محمد و نیز فرمودہ علیہ الصلوٰۃ والسلام ادبنی ربی فاحسن تادیبی و باطن متمم ظاہر ست و کمل آن سرموئے بایکدیگر مخالفت ندارد مثلاً دروغ بزبان ناگفتن شریعت ست و از دل نفی خاطر کذب نمودن طریقت و حقیقت ست اگر این نفی بہ تکلف و تعمل ست طریقت ست

واگر بے تکلف میسر ست پس فی الحقیقت باطن کہ طریقت وحقیقت ست متمم ومکمل ظاہر آمد کہ شریعت ست
پس سالکان سبل طریقت وحقیقت را اگر در اثنای راہ امور یکہ بظاہر با شریعت در جنگ اند ظاہر شوند
وظاہر سازند مبنی بر سکر وقت وغلبہ حال ست اگر ازان مقام گذرانند وبصحو آرند آن منافات بالکلیہ
مرتفع میشود وآن علوم متضادہ بتمام ہمہا منشور میگردند مثلاً جمعے از سکر باحاطہ ذاتی قائل گشتہ اند وبالذات
حق را تعالیٰ وتقدس محیط عالم میدانند این حکم مخالف آرای علمای اہل حق ست ایشان باحاطہ علمی قائل اند
فی الحقیقت آرای علما بصواب اقرب ست ہرگاہ ہمین صوفیہ قائل باشند بآنکہ ذات حق تعالیٰ وتقدس
ہیچ حکمے محکوم نمیگردد پس حکم در روی باحاطہ وسریان نمودن مخالف آن قولست والحق کہ ذات او تعالیٰ
بچون وبیگون ست ہیچ حکمے را بوی راہ نیست آنجا حیرت ونادانی ست ودران موطن جہل عرف ست
وسرگردانی محض احاطہ وسریان را در ان جناب قدس چہ یارا گر آنکہ از جانب صوفیہ کہ قائل باین احکام اند
اعتذار نمودہ شود کہ مراد ایشان از ذات تعین اول ست وچون آنرا از امور متعین نمیدانند آن تعین را عین ذات
میگویند وآن تعین اول کہ معبر بوحدت ست در جمیع ممکنات ساریست پس حکم باحاطہ ذاتی درست آمد
لیکن دقیقہ ایست باید دانست کہ ذات تعالیٰ وتقدس نزد علما اہل حق بچون وبیگونہ است وماسوای
او ہر چہ ہست بروی زاید ست آن تعین ہم اگر نزد ایشان ثابت شود نیز زائد خواہد بود واز دائرہ
حضرت ذات بچون بیرون خواہند دانست پس احاطہ او را ذاتی نخواہند گفت پس نظر علما از
نظر آن صوفیہ بلند آمدہ وذاتیکہ نزد آن صوفیہ ست نزد این علما داخل ماسوی است ہمین
قدر تفاوت ست قرب ومعیت ذاتی وموافقت معارف باطن با علوم شرعیہ ظاہر بتمام وکمال بجدیکہ در تحقیق
وتفتیش مجال مخالفت نماند در مقام صدیقیت است کہ بالاتر مقام ولایت است فوق مقام صدیقیت مقام
نبوت ست علومی کہ نبی را علیہ الصلوٰۃ والسلام بطریق وحی آمدہ است صدیق را بطریق الہام منکشف
گشتہ است درمیان این دو علم غیر از فرق وحی والہام نیست پس مخالفت را چہ مجال باشد ودر ما دون
مقام صدیقیت ہر مقامی کہ با غلبہ نحوی از سکر متحقق است صحو تمام در مقام صدیقیت است
وبس فرق دیگر درمیان این دو علم آنست کہ در وحی قطع ست ودر الہام ظن زیرا کہ وحی بتوسط
ملک ست وملائکہ معصوم اند احتمال خطا در ایشان نیست والہام اگرچہ محل عالی دارد آن قوایست
وقلب از عالم امر ست اما قلب با عقل ونفس نحوی از تعلق متحقق ست ونفس ہر چند بہ تزکیہ

مطمئنہ گشتہ است اما بیت ہرچند کہ مطمئنہ گردد ہرگز ز صفات خود نگردد پس خطا را دران موطن مجال پیدا شدن باید دانست کہ در ابقاء صفات نفس با وجود اطمینان او فوائد و منافع ست اگر نفس بالکل از ظہور صفات خود ممنوع باشد راہ ترقی مسدود میگردد روح را حکم ملک پیدا میشود و محبوس در مقام خود میگردد و ترقی او بواسطہ مخالفت نفس ست اگر در نفس مخالفت نماند ترقی از کجا شود و سرور کائنات علیہ من التحیات اتمہا و من التسلیمات اکملہا وقتی کہ از جہاد کفار مراجعت میفرمودند رجعنا من الجہاد الاصغر الی الجہاد الاکبر جہاد با نفس را جہاد اکبر مے فرمودند و مخالفت نفس درین موطن تبرک غریمت ادنے ست بلکہ بارادۂ آن ترکیست مہما امکن بتحقق ترک ہم متصور نیست و بہمان ارادہ آنقدر ندامت و پشیمانی و التجا و تضرع بجناب قدس خداوندے جل سلطانہ دست میدہد کہ کار یک سالہ مثلاً در یک ساعت میسر شود بر سر اصل سخن دیم مقرر ست در ہر چیز کہ اخلاق و شمائل محبوب یافتہ میشود آن چیز نیز بتبعیت محبوب محبوب مے گردد و بیان این رمز ست در کریمہ فاتبعونی یحببکم اللہ پس در متابعت او علیہ الصلوٰۃ والسلام کوشیدن منجر بمقام محبوبیت آمد فعلے کل عاقل ذی لب السعی لکمال ابتاع حبیبہ علیہ الصلوٰۃ والسلام ظاہراً و باطناً سخن بتطویل انجامید معذور فرمایند جمال سخن چون از جمیل مطلق است ہرچند دراز میگردد زیباتر مے آید لو کان البحر مداداً لکلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی و لو جئنا بمثلہ مدداً سخن بجاے دیگر باید برد حامل رقیمتہ الدعا مولانا محمد حافظ اہل علم ست و کثیر العیال از قلت اسباب معیشت متوجہ عسکر گشتہ اگر توجہ فرمودہ از سرکار نصرت اثار سیادت و نقابت دستگاہی شیخ جیو وظیفہ یا امدادے از براے شاگرد ایہ حاصل کنند عین کرم خواہد بود زیادہ تصدیعہ نمود مکتوب چہل و دوم نیز بشیخ درویش صدور یافتہ در بیان آنکہ بہترین معقلہا از براے زدودن زنگ محبت ماسوی اللہ حق سبحانہ از براے حقیقت جامعۂ قلبیہ متابعت سنت ست علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام سلمکم اللہ تعالیٰ و سبحانہ و ابقاکم آدمی تا زمانیکہ بدنس تعلقات پراگندہ متلوث ست محروم و محجور ست صیقل مرآت آئینۂ حقیقت جامع از زنگ محبت ماسوی اللہ عزوجل ابدست و بہترین معقلہا در ازالۂ آن زنگ اتباع سنت سنیہ مصطفویہ است علیٰ مصدرہا الصلوٰۃ والسلام و التحیۃ کہ مدار این بر رفع عادات نفسانی و دفع رسوم ظلمانی ست تطویل سخن شرمندہ النعمۃ الظلمی

و ویل لمن حرم من ہذہ الدولۃ العصمیٰ بقیۃ المرام آنکہ جناب اخوی اعزی میان مظفر ولد مرحوم شیخ گھوران
از مردم اعیان و بزرگ زادہ اند جمع کثیر بایشان وابستہ اند محل ترحم ست زیادہ چہ تصدیع نماید والسلام
علیکم و علی من اتبع الہدیٰ مکتوب چہل و سوم بسیادت پناہ نقابت دستگاہ شیخ فرید بخاری صدر یافتہ
در بیان انکہ توحید دو قسم است شہودی و وجودی و انچہ لابد ست توحید شہودی کہ فنا بان مربوط ست
و توحید شہودی بعقل و شرع مخالفت ندارد بخلاف توحید وجودی و اقوال مشائخ کہ ناظر بتوحید شہودی اند
باید فرود آورد تا مخالفت را گنجایش نباشد و توحید شہودی در مرتبۂ عین الیقین ست کہ مقام حیرت ست
و چون ازان مقام میگذرد بحق الیقین میرسد از امثال این احوال تحاشی مینماید و مانیاسب ذلک
من الاسولۃ والاجوبۃ والتمثیلات الموضحۃ سلمکم اللہ تعالیٰ و سبحانہ و عصمکم عما یصمکم و صانکم عما شانکم توحیدی کہ
در اثنار راہ این طائفہ علیہ راہ ست میدہد دو قسم ست توحید شہودی و توحید وجودی توحید شہودی
یکی دیدنست یعنی شہود سالک جز یکے نباشد و توحید وجودی یک موجود دانستن و غیر را معدوم انگاشتن
و باوجود عدمیت مجالی و مظاہر آن یکے پنداشتن پس توحید وجودی از قبیل علم الیقین آمد و شہودی از قسم
عین الیقین توحید شہودی ضروریات این راہ است چہ فنا بی این توحید متحقق نمی شود و عین الیقین
بے آن میسر نمیشود زیرا کہ رویت یکے با استیلا او مستلزم عدم رویۃ ماسوی او ست بخلاف توحید وجودی کہ
نہ چنین ست یعنی ضروری نیست چہ علم الیقین بے آن معرفت حاصلست چہ علم الیقین مستلزم نفی ماسوای
او نیست غایۃ ما فی الباب مستلزم نفی علم ماسوای او ست در وقت غلبۂ استیلای علم آن یکے مثلاً شخصے
کو یقینی بوجود آفتاب پیدا کرد استیلای این یقین مستلزم آن نیست کہ ستارہ ہا را در آن وقت منتفی و معدوم
داند اما وقتیکہ آفتاب را دید البتہ ستارہ ہا را نخواہد دید و مشہود او جز آفتاب نخواہد بود درین زمان کہ ستارہ ہا را نمی بیند
میداند کہ ستارہ ہا معدوم نیستند بلکہ میداند کہ ہستند اما مستور اند و در شعشعان نور آفتاب مغلوب و این شخص با جماعہ کہ
نفی وجود ستارہ ہا دران وقت کنند در مقام انکار ست و میداند کہ آن معرفت غیر واقع ست پس توحید وجودی
کہ نفی ماسوائے یک ذات ست تعالیٰ و تقدس با عقل و شرع در جنگ ست بخلاف شہودی کہ در یکے و دین
ہیچ مخالفت نیست مثلاً در وقت طلوع آفتاب ستارہ ہا را نفی کردن و معدوم دانستن مخالف واقع ست اما ستارہ ہا دران
وقت ندیدن ہیچ مخالفت نیست بلکہ آن ندیدن بواسطۂ غلبۂ ظہور نور آفتاب ست و ضعف بصر رائی اگر بصر رائی بنور جان
آفتاب کمتحل شود و قوت پیدا کند ستارہ ہا را از آفتاب جدا نبیند و این بدرجۂ حق الیقین ست پس اقوال بعضی از مشائخ

کہ ظاہر شریعت حقہ مخالف مینمایند و بتوحید وجودی بعضے مردم آنہا را فرو می آرند مثل قول ابن منصور الحلاج انا الحق و ابی یزید البسطامی سبحانی و امثال اینہا اولی و انسب آنست کہ بتوحید شہودی فرود باید آورد و مخالفت را دور باید ساخت ہرگاہ ماسوای حق سبحانہ از نظر شان مختفی شد در غلبۂ آن حال باین الفاظ تکلم فرمودند و غیر از حق سبحانہ اثبات ننمودند و معنی انا الحق آنست کہ حق ست نہ من چون خود را نمی بیند اثبات نمیکند نہ آنکہ خود را می بیند و آنرا حق میگوید باین خود کفر ست اینجا کسے نگوید کہ اثبات ناکردن نبطی نمیکند و آن بعینہ توحید وجودیست زیرا کہ گوئیم کہ از عدم اثبات نفی لازم نمی آید بلکہ دران موطن حیرت ست احکام تمامہا ساقط شدہ اند و در بکالی نیز تنزیہ حق نہ تنزیہ خود کہ او تمامہ از نظر او مرتفع شدہ است حکمے با و تعلق نمیگیرد و امثال این سخنان در مقام عین الیقین کہ مقام حیرت ست بعضے را رو میدہد و چون ازین مقام گذرانند و بحق الیقین میرسانند از امثال این کلمات تحاشی مینمایند و از حد اعتدال تجاوز نمیفرمایند درین زمان بسیاری ازین طائفہ کہ بزی صوفیان خود را وا مینمایند توحید وجودی را شائع ساختہ اند و کمال را جز آن نمیدانند و بعلم از عین باز ماندہ اند و آن افعال مشائخ را بمعانی تخیلہ خود فرود آوردہ مقتدای روزگار خود ساختہ اند و بازار کاسد خود را باین تخیلات رائج داشتہ اند و اگر بالفرض در عبارات بعضے از مشائخ ما تقدم الفاظے کہ تصریح بتوحید وجودی دارند واقع شدہ اند حمل بران باید کرد کہ در ابتدا در مقام علم الیقین باین کلمات تکلم فرمودہ اند و در آخر کار ایشان را ازان مقام گذرانیدہ و از علم بعین بردہ اند اینجا کسے نگوید کہ ارباب توحید وجودی نیز ہمچنانکہ یکے میدانند یکے مے بینند پس از عین الیقین نیز نصیبے دارند زیرا کہ در جواب گوئیم کہ ارباب این توحید صورت مثالی توحید شہودی را دیدہ اند نہ آنکہ بآن توحید متحقق شدہ اند توحید شہودی را باین صورت مثالے او فی الحقیقت ہیچ مناسبت نیست زیرا کہ در وقت حصول آن توحید حیرت است حکم بامرے در آن موطن نیست و صاحب این توحید وجودی با وجود شہود صورت مثالی آن توحید شہودی از ارباب علم ست چہ نفی وجود ما سوا میکند و نفی حکم ست از احکام از مقولۂ علم حیرت و علم با یکدیگر جمع نمیشوند پس ثابت شد کہ صاحب توحید وجودی از مقام عین الیقین بہرہ اندارندارد صاحب توحید شہودی را بعد از مقام حیرت اگر ترقی واقع شود بمقام معرفت کہ حق الیقین است میرسانند و دران موطن علم و حیرت جمع میشوند و علے کہ بحیرت ست و بیش از حیرت است علم الیقین است این جواب

بشانے واقع گردد مثلاً شخصے در خواب بواسطۂ مناسبتے کہ بمقام پادشاہت دارد خود را پادشاہ دید و لوازم پادشاہت در خود یافت و معلوم ست کہ آن شخص پادشاہ نشدہ است بلکہ بصورت مثالے پادشاہت در خود دیدہ است و فی الحقیقت پادشاہت را بآن صورت مثالی ہیچ مناسبت نیست آرے آن شہود اگر بصورت مثالی باشد از استعداد آن شخص متحقق شدن بحقیقت آن صورت خبر میدہد اگر حالی بکند و عنایت خداوندی جل سلطانہ شامل حال او شود بآن مقام برسد از قوت تا فعل فرق بسیار ست بسا آہن کہ قابلیت مرآتیت داشتہ باشد تا مرآت نشود پادشاہان نرسد و از حصول جمال شان بہرہ نیابد کجا افتادم مگر گویم کہ سبب تحریر این علوم نامعہ آن باشد کہ اکثر ابنائے این وقت بعضے بتقلید و بعضے بمجرد علم و بعضے دیگر بعلم ممتزج بذوق و لوفی الجملہ و بعضے بالحاد و زندقہ دست بدامن توحید وجودی زدہ اند و ہمہ را از حق میدانند بلکہ حق میدانند و گرد ہای خود را از ربقہ تکلیف شرعی بالحیلہ میکشایند و مداہنات در احکام شرعیہ مینمایند و باین معاملہ خوشوقت و خرسند اند و اتیان اوامر شرعیہ را اگر اعتراف دارند طفیلے میدانند مقصود اصلی ورای شریعت خیال میکنند حاشا و کلا ثم حاشا و کلا نعوذ باللہ سبحانہ من ہذا الاعتقاد السوء طریقت و شریعت عین یکدیگر اند سر موی از مخالفت درمیان ایشان واقع نیست فرق اجمال و تفصیل ست و استدلال و کشف ہر چند مخالف شریعت ست مردود ست کل حقیقۃ ردتہ الشریعۃ فہو زندقۃ شریعت را برجا داشتہ طلب حقیقت نمودن کار مردانست رزقنا اللہ سبحانہ وایاکم الاستقامۃ علی متابعۃ سید البشر علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والتحیات ظاہراً و باطناً معرفت پناہی قبلہ گاہی حضرت خواجہ ما قدس اللہ تعالیٰ سرہ چندگاہ مشرب توحید وجودی داشتند و در رسائل و مکتوبات خود آنرا اظہار میفرمودند اما آخر کار حق سبحانہ و تعالیٰ بکمال عنایت خویش ازان مقام ترقی ارزانی فرمودہ بشاہراہ اند اختہ از ضیق این معرفت خلاصی داد میان عبد الحق کہ یکی از مخلصان ایشانند نقل کردند کہ پیش از مرض موت ایشان بیک ہفتہ فرمودہ اند کہ مرا عین الیقین معلوم شد کہ توحید کوچہ ایست تنگ شاہراہ دیگر ست پیش ازین ہم میدانستم اما اکنون یقینی دیگر حاصل گشت و این حقیر نیز چندگاہ در حضرت ایشان این مشرب توحید داشت و مقدمات کشفیہ در تائید این طریق بسیار لائح گشتہ بود اما عنایت خداوندی جل سلطانہ ازان مقام گذرانیدہ بہ مقامی کہ خواست مشرف گرداند زیادہ برین موجب اطناب ست میان شیخ زکریا از پرگنہ خود مکرر

مینمایند نسبت نیازمندی بآستانۂ علیه ایشان واینمایند از معاملہ کروری گری ہراسانند التجاء واعتصام
درعالم حکمت بجناب قدس ایشان دارند بظاہر ملاذی وملجائے غیراز توجہ عالی ندارند امید وارند
ہمچنانکہ ایشان رانواختہ اند تا آخر دستگیری فرمایند واز گرگان حوادث محفوظ دارند واز کمال ادب
بعرض داشت جرأت نمی نمایند بفقیر رجوع نمودہ اظہار احوال خود میخواہند امیدست کہ مسئول
ایشان باجابت مقرون گردد مکتوب چہل وچہارم نیز بسیادت پناہی شیخ فرید صدور یافت
در مدحی خیر البشر علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام در بیان آنکہ مصدقان شریعت او خیر الامم دمکذبان
آن بدترین بنی آدم ودر ترغیب متابعت سنت سنیۂ او علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام
مرحمت نامہ گرامی سامی دراعزاز منہ شرف ورود یافت بمطالعہ آن مشرف گشت الحمد للہ
سبحانہ والمنۃ کہ میراثے از مفخر محمدی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتحیات بدست آوردہ اند کہ محبت
فقراء وارتباط باوشان نتیجہ آنست نمیداند کہ این مقصر بیسر وبرگ درجواب آن چہ نویسد مگر آنکہ فقیر
چند بعبارت عربی ماثور در فضائل جد بزرگوار ایشان کہ خیر العرب ست بنویسد علیہ وعلی آلہ من
الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا وآن سعادت نامہ را وسیلہ نجات اخروی خود سازد نہ آنکہ
مداحی او علیہ الصلوۃ والتحیۃ نماید بلکہ مقولۂ خود بآن ستاید شعر ما ان مدحت محمدا بمقالتی ؛ لکن مدحت
مقالتی بمحمدٍ فاقول وباللہ سبحانہ العصمۃ والتوفیق ان محمدا رسول اللہ سید ولد آدم واکثر الناس تبعا
یوم القیمۃ واکرم الاولین والاخرین علی اللہ واول من تنشق عنہ القبر واول شافع واول مشفع واول من یقرع
باب الجنۃ فیفتح اللہ لہ ویدخلہ ومعہ لواء الحمد یوم القیمۃ تحتہ آدم فمن دونہ وہو الذی قال علیہ الصلوۃ والسلام
نحن الآخرون ونحن السابقون یوم القیمۃ وانی قائل قولا غیر فخر وانا حبیب اللہ وانا قائد المرسلین ولا فخر و
انا خاتم النبیین ولا فخر وانا محمد بن عبد اللہ بن عبد المطلب ان اللہ خلق الخلق فجعلنی فی خیرہم ثم جعلہم فریقین
فجعلنی فی خیرہم فرقۃ ثم جعلہم قبائل فجعلنی فی خیرہم قبیلۃ ثم جعلہم بیوتا فجعلنی فی خیرہم بیتا
فانا خیرہم نفسا وخیرہم بیتا وانا اول الناس خروجا اذا بعثوا وانا قائدہم اذا وفدوا
وانا خطیبہم اذا انصتوا وانا شفیعہم اذا حبسوا وانا مبشرہم اذا ایئسوا الکرامۃ ومفاتیح الجنۃ
یومئذ بیدی ولواء الحمد یومئذ بیدی وانا اکرم ولد آدم علی ربی یطوف علی الف
خادم کانہم بیض مکنون واذا کان یوم القیمۃ کنت امام النبیین وخطیبہم وصاحب شفاعتہم

غیر فخر لولاه لما خلق الله سبحانه الخلق ولما اظهر الربوبیة وکان نبیاً وآدم بین الماء والطین بشعر نماند
بعصیان کسے در گرو نکه دارد چنین سید پیشرو + پس ناچار مصدقان انچنین پیغمبر سید البشر
علیه الصلوة والسلام خیر الامم باشند کنتم خیر امة اخرجت لقد وقت ایشان ست ومکذبان او علیه
الصلوة والسلام بدترین بنی آدم الاعراب اشد کفراً ونفاقاً بشان حال ایشان تا کدام صاحب دولت
را با تباع سنت سنیهٔ او نوازند وبمتابعت شریعت رضیهٔ او سرفراز سازند امر وزامر قلیل را که مقرون
بتصدیق حقیقة دین او ست علیه الصلوة والسلام بعمل کثیر بر میدارند اصحاب کهف اینهمه درجات که
یافتند بواسطه یک حسنه است وآن هجرت بود از دشمنان حق سبحانه وتعالی بنور تقوین ایمانی در وقت
استیلاء معاندان مثل سباهیان در وقت غلبهٔ دشمنان واستیلاء مخالفان اگر اندک تردد میکنند آنقدر
خیانی میشود واعتبار میگردد که در وقت امن ضعاف آن در حیز اعتبار نمی آید وایضاً چون آن سرور محبوب
رب العالمین ست متابعان او بواسطهٔ متابعت بمرتبهٔ محبوبیت میرسند چه محب در هر که از شمائل واخلاق
محبوب خود می بیند آنکس را محبوب خود میدارد ومخالفان را از ینجا قیاس باید کرد شعر محمد عربی کابروی
هر دو سراست + کسیکه خاک درش نیست خاک بر سراو + اگر هجرت ظاهری میسر نشود هجرت باطنی را بکمال
مرعی میباید داشت با ایشان بے ایشان میباید بود لعل الله یحدث بعد ذلک امراً موسم نوروز رسیده است
که دران ایام اهالی آن معامله را در تفرقه میدارد وبعد از معنی آن هنگامه اگر اراده خداوندی جل سلطانه
مساعدت نمود امیدوار ست که شرف ملاقات گرامی میسر شود زیاده اطناب موجب اعلال ست
ثبتکم الله سبحانه علی جادة آبائکم الکرام السلام علیکم وعلیهم الی یوم القیام مکتوب چهل وپنجم نیز بسیادت
ونقابت پناهی شیخ فرید صدور یافت این مکتوب بعد از ارتحال پیر دستگیر خود از زین عالم فانی نوشته بودند
وچون تقویت ظاهری فقراء خانقاه منسوب بجناب سیادت پناهی بود اظهار شکر آن نموده وجه جامعیت
انسان که هم سبب کمال او ست وهم سبب نقصان او نیز مذکور کرده اند باذکر فضائل شهر مبارک رمضان
ومانیاسب ذلک ثبتکم الله سبحانه علی جادة آبائکم الکرام او سلمکم عن موجبات التلف والتاسف
لمر در الغمور والایام دوستان خدای عزوجل بحکم المرء مع من احب با خداوند تعالی وتقدس اند وتعلق
بدن نحوے از موانع آن معیت واتصال ست بعد از انفصال از زین پیکر هیولانی ومفارقت ازین هیکل
ظلمانی همه قرب در قرب واتصال در اتصال ست الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب یا ان اینمعنی ست وبس

من کان یرجوا لقاء اللہ فان اجل اللہ لآت کہ تسلیہ است بعد از انفصال ازین پیکر ہیولانی و مفارقت ازین ہیکل ظلمانی ہمہ قرب در قرب و اتصال در اتصال ست مرشتاقان را رمزے ازین بیان مے فرماید لیکن حال واپس ماندگان بے دولت حضور بندگان خراب و تبرست و استفاضہ از روحانیات اکابر قدس اللہ تعالی اسرارہم شرط بشرائط ست کہ ہر کس را در ایفای آن مجال نیست الحمد للہ ذی الانعام والمنہ کہ با وجود این حادثہ ہائیکہ این واقعہ متوحشہ این فقرا بے سر و پا را مربی و معین ہم از اہل بیت آنسرور دنیا و دین بود علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات کہ سبب انتظام این سلسلہ علیہ و واسطہ جمعیت نسبت نقشبندیہ گشت آرے این نسبت علیہ کہ درین دیار بسیار غریب ست و اہل آن درین ممالک اقل قلیل چون نسبت اہل بیت است مربی آن ہم از اہل بیت مناسب ست و شایان تقویت آن ہم از اہالی آن اولے تا تکمیل آن دولت عظمے بغیر لازم نیاید ہمچنانکہ شکر این نعمت قصوی بر فقرا لازم ست شکر این دولت بر ذمہ ایشان نیز لازم ست ہمچنانکہ جمعیت باطن محتاج ست بجمعیت ظاہر نیز احتیاج دارد و بلکہ این احتیاج مقدم ست بلکہ محتاج ترین خلائق انسانست و این شدت احتیاج او را بواسطہ جامعیت او آمدہ است و آنچہ ہمہ را درکار ست او را تنہا درکار ست و بہر چہ محتاج ست تعلق دارد پس تعلقات او از ہمہ بیش آمدہ و ہر تعلق مستلزم اعراض ست از جناب قدس خداوندی جل سلطانہ پس محروم ترین جمیع خلائق ازین راہ انسان گشت ؎ پایہ آخر آدمست و آدمی ۔ گشت محروم از مقام محرمی ۔ گر نگردد باز مسکین زین سفر ۔ نیست ازوی ابیچکس محروم تر ۔ و حالانکہ سبب افضلیت او از جمیع خلائق ہم ہمین وجہ جامعیت ست ازین راہ آئینہ او اتم آمد و آنچہ در مرایای جمیع خلائق ظاہر ست در یک مرأت او لائح ست پس بہترین خلائق ازین جہت انسان گشت و بدترین جمیع موجودات ازان جہت ہم او اذکان منہ محمد علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات و ابو جہل علیہ اللعنۃ و شک نیست کہ بتوفیق خداوندی عز و جل کفیل جمعیت ظاہری این فقرا ایشانند و در جمعیت باطنی نیز بحکم اولاد سر لابد داری تمام ست و چون عنایت نامہ سامی و صحیفہ گرامی در ماہ مبارک رمضان شرف ورود یافت بخاطر فاتر گذشت کہ شمہ از فضائل این شہر عظیم القدر بنویسد باید دانست کہ ماہ رمضان بزرگ ست عبادت نافلہ از نماز و ذکر و صدقہ و امثال آنہا کہ درین ماہ صادر شود برابر ادای فرض از ایام دیگر ست و ادای فرض درین ماہ برابر ادای ہفتاد فرائض ست در ماہ ہا دیگر کسیکہ افطار بکناند صائمی را درین ماہ او را بیامرزند و رقبہ او از آتش دوزخ آزاد سازند و او را

مثل اجر آن صائم عطا فرمایند بے آنکہ از اجر آن صائم نقصان کنند و ہمچنین کسیکہ در خدمت مملوک تخفیف نماید حق سبحانہ و تعالیٰ او را بہ بخشد و آزاد گرداند از آتش دوزخ و در ماہ رمضان آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ رہا میکردند ہر اسیر را و ہر کسے ہر چہ از ایشان سوال میکرد میدادند اگر کسے درین ماہ بخیرات و اعمال صالحہ موفق شدہ در تمام سال و را بتوفیق رفیق گردانند و اگر بتفرقہ گذشت در تمام سال در تفرقہ است مہما امکن ہر قدر کہ میسر شود بجمعیت باید کوشید و این ماہ را غنیمت باید شمرد و در ہر شبے از شبہاے این ماہ چندین ہزار کس را کہ لائق دوزخ اند آزاد میسازند و درین ماہ درہاے بہشت را میکشایند و درہاے دوزخ را مے بندند و شیاطین را زنجیر میکنند و درہاے رحمت میکشایند و تعجیل افطار و تاخیر سحر از سنن ست و در نیاب آن سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام مبالغہ میفرمودند و مانا کہ در تاخیر سحر و تعجیل افطار اظہار عجز و احتیاج خود است کہ مناسب مقام بندگیست و نجبا افطار کردن سنت ست و در وقت افطار این دعا میخوانند ذہب الظماء وابتلت العروق وثبت الاجر انشاء اللہ تعالیٰ ادای تراویح و ختم قرآن درین ماہ از سنن موکدہ است و شمر ثمار کثیرہ وفقنا اللہ سبحانہ بحرمۃ حبیبہ علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والتحیات بقیۃ التصدیع آنکہ عنایت نامہ در عین ماہ رمضان رسید و الا در امتثال امر خود را معاف نمیداشت سخن از بعد ماہ مذکور گفتن حکم بنجیب کردن ست و مبنی از طول امل با بجملہ در آنچہ مرضی ایشان خواہد بود بہیچ وجہ خود را معاف نخواہد داشت کہ حقوق ظاہری و باطنی ایشان بر ذمہ ہاے ما فقیر ثابت است حضرت قبلہ گاہی قدس اللہ تعالیٰ سرہ میفرمودند کہ حقوق شیخ چیو برہمن شما ثابت و مقرر ست باعث این جمعیت ایشانند حق سبحانہ و تعالیٰ ہمواره بتوفیق اعمال مرضیہ موفق گرداناد بحرمۃ النبی و آلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات زیادہ برین تصدیع تمام است مکتوب چہل و ششم نیز بسیادت و نقابت پناہی شیخ فرید صدور یافت و ربیان آنکہ وجود باری تعالیٰ و تقدس ذہنین و حدت او تعالیٰ بلکہ نبوت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بلکہ جمیع ما جاء بہ من عند اللہ بدیہی اند و محتاج بہیچ فکر و دلیل نیستند و در ایضاح این مقدمات بسیار مذکور ساختہ اند تبتکم اللہ سبحانہ علی جادۃ ابائکم الکرام علیہم وافضلہم اولاد و علیہم یا تیہم غالبا الصلوٰۃ والسلام وجود باری تعالیٰ و تقدس ہمچنین و حدت او سبحانہ بلکہ نبوت محمد رسول اللہ نیز صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بلکہ جمیع ما جاء بہ من عند اللہ بدیہی اند بر تقدیر سلامتی مدرکہ از آفات رویہ و امراض معویہ محتاج بہیچ فکر و دلیل نیستند نظر و فکر در آنہا تا زمان وجود علت و ثبوت آفت ست

اما بعد از نجات از مرض قلبی و دفع غشاوهٔ بصری غیر از بداہت ہیچ نیست مثلاً صفرائی تا زمانے کہ بملت صفر گرفتار ست شیرینی قند و نبات نزد او محتاج بدلیل ست لیکن بعد از خلاصی ازان علت ہیچ احتیاج بدلیل ندارد احتیاجے کہ منشاء آن وجود آفت ست ببداہت جنگ ندارد و بیچارهٔ اول کہ شخص واحد را اثنین می بیند و حکم بعدم وحدت آن شخص میکند معذور ست و وجود آفت در اول وحدت شخص را از بداہت نمی برآرد نظریت نمیکند و محقق ست کہ جولانگاہ استدلال بسیار تنگ ست و یقینی کہ او را دلیل پیدا شود بسے متعذر ست پس در تحصیل ایمان یقینی ذکر ازالهٔ مرض قلبی نمودن ضرورے آمد صفرائے را ازالهٔ علت صفر انمودن در تحصیل یقینی بشیرینی نبات ضروری تر آمد ازانکہ دلیل بر یقین حلاوت نبات اقامت نماید و دلیل چہ طور یقینی حاصل شود کہ وجدان او بسبب علت صفرا بہ تلخی نبات حاکم ست ہمچنین در ما نحن فیہ نفس امارہ بالذات منکر احکام شرعیہ است و بالطبع بتقاضت آن حاکم پس تحصیل یقین باین احکام صادقہ بدلیل با وجود انکار وجدان مستدل بسی دشوار است پس نفس را مزکے ساختن ضرورے آمد یقین را بدون تزکیہ حاصل نمودن دشوار نمود قد افلح من زکہا و قد خاب من دسہا پس مقرر شد کہ منکر این شریعت باہرہ و این ملت ظاہرہ در رنگ منکر حلاوت نبات ست مصرعہ خورشید نہ مجرم ارکسے بینا نیست پس مقصود از سیر و سلوک و تزکیہ نفس و تصفیہ قلب ازالهٔ آفات معنویہ است و امراض قلبیہ کہ کریمہ فی قلوبہم مرض شعر ازان ست تا حقیقت ایمان متحقق شود و با وجود این آفات اگر ایمان ست بحسب ظاہر ست و بس چہ وجدان امارہ بخلاف آن حاکم ست و بر حقیقت کفر خود مصر ست مثل این ایمان و تصدیق صورے ایمان صفرائیست بحلاوت قند و نبات کہ وجدان او بخلاف آن شاہد ست یقین حقیقی بحلاوت شکر بعد از زوال مرض صفرا صورت بندد پس از تزکیہ نفس و اطمینان آن حقیقت ایمان صورت وجدانے مے گردد و این قسم ایمان از زوال محفوظ ست کریمہ الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم و لا ہم یحزنون درشان ایشان صادق شرفنا اللہ سبحانہ بشرف ہذا الایمان الکامل الحقیقی بحرمۃ النبی الامی القرشی علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا مکتوب چہل و ہفتم نیز بسیادت پناہی شیخ فرید صدور یافت

در شکایت از قرن سابق کہ کفاران استیلا پیدا کردہ بودند و اہل اسلام خوار و بی اعتبار گشتہ و در ترغیب آنکہ در ابتداء بادشاہت اگر ترویج این میسر شود بہتر ست مبادا فعالے و مضلے در میان آمدہ خلل در کارخانۂ اہل اسلام اندازد و در رنگ قرن سابق سازد تشکم اللہ سبحانہ علی جادۃ اباکم الکرام علی افضلہم سید الکونین اولا و علی بوا قیہم ثانیا الصلوۃ والتحیۃ والسلام بادشاہ نسبت بعالم در رنگ دل ست نسبت ببدن کہ اگر دل صالح است بدن صالح ست و اگر فاسد ست فاسد بصلاح پادشاہ صلاح عالم ست و بفساد او فساد عالم میدانند کہ در قرن ماضی بر سر اہل اسلام چہا گذشتہ است زبونی اہل اسلام با وجود کمال غربت در قرون سابقہ ازین نگذشتہ بود کہ مسلمانان بر دین خود باشند و کفار بر کیش خود کریمہ لکم دینکم ولی دین بیان اینمعنے ست و در قرن ماضی کفار بر ملا بطریق استیلا اجرای احکام کفر در دار اسلام میکنند و مسلمانان از اظہار احکام اسلام عاجز بودند و اگر میکردند بقتل میرسیدند و اویلا و امصیبتا و احسرتا و احزنا محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ محبوب رب العالمین ست مصدقان او ذلیل و خوار بودند و منکران او بعزت و اعتبار مسلمانان بادہاے ریش در تعزیت اسلام بودند و معاندان بمبخریہ و استہزا بر جراحتہاے ایشان نمک پاشیدند آفتاب ہدایت در تحت ضلالت مستور شدہ بود و نور حق در حجب باطل متنزوی و معزول امروز کہ نوید زوال مانع دولت اسلام و بشارت جلوس بادشاہ اسلام بگوش خاص و عام رسید اہل اسلام بر خود لازم دانستند کہ ممد و معاون بادشاہ باشند و بر ترویج شریعت و تقویت ملت و الت نمایند این امداد و تقویت خواہ بزبان میسر شود و خواہ بدست سابق ترین دولت مدد ہا تبیین مسائل شرعیہ است و اظہار عقائد کلامیہ بر طبق کتاب و سنت و اجماع ست تا مبتدعی و ضالی در میان آمدہ از راہ نبرد و کار بفساد نہ انجامد این قسم امداد مخصوص بعلماء اہل حق است کہ رو بہ آخرت دارند علماء دنیا کہ ہمت ایشان دنیاے دنیہ است صحبت ایشان زہر قاتل است و فساد ایشان فساد متعدی بہ عالم کہ کامرانی و تن پروری کند و خویشتن گم ست کرا رہبری کند در قرن ماضی ہر بلائے کہ بر سر آمد از شومی این جماعت بود بادعا ہان ہدا ایشان از راہ می برند بہتاد و دو ملت کہ راہ ضلالت اختیار کردہ اند مقتدیان اینہا علماء سوء بودند غیر از علماء کہ بضلالت رفتہ کم ست کہ ضلالت او بدیگرے تعدی کند و اکثر جہلا صوفی نما این زمانہ حکم علماء سوء دارند فساد اینہا نیز فساد متعدے ست و ظاہرا

اگر کسے با وجود استطاعت امداد بہر قسم مددے کہ باشد تقصیر نماید و در کارخانہ اسلام فتورے واقع شود آن مقصر معاتب گردد بنا بر علی ذلک این حقیر قلیل البضاعت نیز خواہد کہ خود را در جرگہ ممدان دولت اسلام اندازد و در ینباب دست و پاے بزند بحکم من کثر سوادہ قوم فہو منہم یحتمل کہ این بے استطاعت را داخل آن جماعت کرام سازند مثل خود را مثل آن زال می انگارند کہ ریسمان چند تنیدہ خود را در سلک خریداران حضرت یوسف علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام ساختہ بود امید ست کہ درین نزدیکی انشاء اللہ العزیز بشرف حضور مشرف گردد متوقع از جناب شریف ایشان آنست کہ چون استطاعت و تقرب بادشاہ بر وجہ اتم ایشان را حق سبحانہ و تعالے میسر ساختہ است در خلاء و ملاء در ترویج شریعت محمدی علیہ و علے آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا کوشند و مسلمانان را از غربت برآرند حامل رقیمہ نیاز نامہ مولانا حامد از سرکار اقبال آثار وظیفۂ مقررہ دارد پارسال ظاہرا از حضور یافتہ بود امسال نیز امیدوار آمدہ است دولت حقیقی و مجازی میسر باد مکتوب چہل و ہشتم نیز بسیادت و نقابت دستگاہ شیخ فرید صدور یافتہ در ترغیب بر تعظیم علماء و طلبۂ علوم کہ حاملان شریعت اند نصرکم اللہ سبحانہ علی الاعداء بحرمۃ سید الانبیاء علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات مرحمت نامۂ گرامی کہ فقرا را بآن نواختہ بودند بہ مطالعۂ آن شرف گفت در کتاب مولانا محمد قلیج موفق مرقوم فرمودہ بودند جزوے خرچے برای طالبعلمان صوفیان فرستادہ شد ذکر تقدیم طالبعلمان بر صوفیان در نظر ہمت بسیار زیبا در آمد بحکم الظاہر عنوان الباطن امید ست کہ در باطن شریف نیز این جماعۂ کرام تقدیم پیدا کردہ باشند کل اناء یترشح بما فیہ مصرعہ از کوزہ ہمان برون تراود کہ در وست ؛ و در تقدیم طالبعلمان ترویج شریعت است حاملان شریعت ایشانند و ملت مصطفوی علیہ و علے آلہ الصلوات والتسلیمات بایشان برپا است فردای قیامت از شریعت خواہند پرسید از تصوف نخواہند پرسید و حول جنت و تجنب از نار والبتہ باتیان شریعت ست انبیا صلوات اللہ تعالی و تسلیمانہ علیہم کہ بہترین کائنات اند بشرائع دعوت کردہ اند و در نجات بران ماندہ اند و مقصود از بعثت این اکابر تبلیغ شرایع است پس بزرگ ترین خیرات سعی در ترویج شریعت ست و احیاے حکمی از احکام آن علے الخصوص در زمانیکہ

شعائر اسلام منهدم شده باشند کرور ہا در راه خدای عزوجل و علا خرچ کردن برابر آن نیست که مسئله از مسائل شرعیه را رواج داون چه درین فعل اقتدا با نبیا ست که بزرگترین مخلوقات اند علیهم الصلوات والتسلیمات و مشارکت ست بآن اکابر و مقرر ست که کاملترین حسنات بایشانان مسلم فرموده اند و خرچ کردن کرور ہا غیر ازین اکابر را نیز میسر ست و ایضاً در اتیان شریعت مخالفت تمام ست با نفس که شریعت بر خلاف نفس وارد شده است و در انفاق اموال گاه است که نفس موافقت کند بلے انفاق اموال را که برای تائید شریعت باشد و ترویج ملت درجه علیا ست و انفاق جبلی باین نیت خرچ کردن برابر خرچ کلهاست در غیر این نیت اینجا کسے سوال نکند که طالب علم گرفتار صوفی وارسته چون مقدم باشد جواب گویم که او که ہنوز حقیقت سخن را در نیافته است طالب علم با وجود گرفتاری سبب نجات خلائق ست چه تبلیغ احکام شرعی از دیگر ست اگرچه خود بآن منتفع نشود و صوفی با وجود وارستگی نفس خود را خلاص ساخته است بخلائق کارے ندارد شخصے که با وکثرت نجات وابسته باشد مقرر ست که بهتر باشد از ان شخصے که به نجات خود درمانده باشد آری صوفی را که بعد از فنا و بقا و سیر عن الله و بالله بعالم گردانیده باشند و بدعوت خلق فرو آورده از مقام نبوت نصیبے دارد داخل سلفان شریعت حکم علماء شریعت دارد ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم مکتوب چهل و نهم نیز بسیادت پناهی شیخ فرید صدوریافته در ترغیب بر جمع کردن این دو دولت که ظاہر را باحکام شرعیه متحلے ساختن ست و باطن را از گرفتاری ماد و ن حق سبحانه آزاد کردن حق سبحانه بدولت صوری و سعادت معنوی مستعد گرداند فی الحقیقت دولت صوری متحلے شدن ظاہر ست باحکام شرعیه مصطفویه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیه و سعادت معنوی خلاصی باطن ست از گرفتاری ماد و ن حق سبحانه تا کدام صاحب دولت را باین دو کرامت مشرف سازند ع کار اینست غیر ازینهمه ہیچ و زیاده تصدیع است والسلام مکتوب پنجاہم نیز بسیادت پناهی شیخ فرید در ندمت دنیای دنی حق سبحانه و تعالی از رقیت ماد و ن خود را وقی کرامت فرموده تمام گرفتاری خود گرداند بحرمة سید البشر المحرز عن نزغ البصر علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات دنیا بظاہر شیرین ست و بصورت طراوت دارد و فی الحقیقت سمی ست قاتل و متاعی ست باطل و گرفتاری ست لاطائل مقبول او مخذول ست مفتون او مجنون ست حکم او حکم نجاستے ست زراند و وه و مثل او مثل زہر یست شکر آلوده عاقل آن ست که باینچنین متاع کاسد فریفته نشود و بچنین کالاے

فاسد گرفتار نگردد گفته اند اگر شخصے وصیت کرد که مال مرا بعاقل زمانہ بدہند بزاہد بیبا باید داد کہ از دنیا بی رغبت ست و آن بی رغبتی از کمال فطانت اوست زیادہ برین اطناب ست بقیۃ التصدیع آنکہ فضائل مآب شیخ زکریا درین سن و سال گرفتار کروری گریست با وجود این گرفتاری ہموارہ از محاسبہ حاجلہ کہ در کمال آسانی ست نسبت بمحاسبۂ آجلہ ہراسانست و شیقۂ عظمیٰ در عالم اسباب توجہ شریف سید امید وارست کہ بدیوان جدید نیز ظاہر شود کہ ایشان از خادمان آن درگاہ عالی اند سہ تو مرا دل دہ و دلبری بین ۔ روبۂ خویش خوان و شیرے بین ۔ دولت صوری و معنوی محصل باد بحرمۃ النبی الامی و آلہ الامجاد علیہ و علیہم من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا

مکتوب پنجاہ و یکم نیز بسیادت پناہی شیخ فرید صدور یافت در ترغیب برتر و بیج شریعت غرا علے صاحبہا الصلوۃ والسلام از حق سبحانہ و تعالیٰ خواستہ می آید کہ بتوسل وجود شریف آن سلالہ عظام ارکان شریعت غرا و احکام ملت زہرا قوت گیرند و رواج پذیرند ع کار انیست غیر

این ہمہ ہیچ ۔ امروز غربا اہل اسلام را درین طور گرداب ضلالت امید نجات ہم از سفینۂ اہل بیت خیر البشر ست علیہ و علیٰ آلہ من الصلوات اتمہا و من التحیات والتسلیمات اکملہا قال علیہ الصلوۃ والسلام مثل اہل بیتی کمثل سفینۃ نوح من رکبہا نجا و من تخلف عنہا ہلک ہمت علیا را بتمام بران گمارند کہ این سعادت عظمیٰ را بدست آرند بعنایت اللہ سبحانہ از قسم جاہ و جلال و عظمت و شوکت ہمہ میسر ست با وجود شرف ذاتی اگر این علاوہ بآن منضم شود گوی سبقت بچوگان سعادت از ہمہ پیش برده باشند این حقیر بارادۂ اظہار امتثال این سخنان در تائید و ترویج شریعت حقہ متوجہ خدمت ایشان ست ہلال ماہِ رمضان در حضرت دہلی دیدہ شد مرض حضرت والدہ بزرگوار در توقف مفہوم گشت بضرورت تا استماع ختم قرآن توقف نمود و الامر عند اللہ سبحانہ سعادت دارین محصل باد مکتوب پنجاہ و دوم نیز بسیادت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ در مذمت نفس امارہ و بیان مرض ذاتی او و علاج ازالۂ آن مرض مرحمت نامہ گرامی کہ از روی شفقت و مہربانی داعی مخلص خود را بآن ممتاز فرمودہ بودند بمطالعہ مضمون آن مشرف گشت عظم اللہ سبحانہ اجرکم و رفع قدرکم و شرح صدرکم و یسر لکم کل عسرۃ جدکم الامجد علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا شکرنا اللہ سبحانہ علی متابعتہ ظاہرا و باطنا ۔ و یرحم اللہ عبدا قال آمینا ثانیا فقرۂ چند در شکایت مصاحب سوء و ندیم بدخوے

مسودہ مینماید بسمع قبول استماع خواہند فرمود مخذوما مکرما نفس امارۂ انسانی مجبول ست بر حب جاہ و ریاست و ہمگی ہمت او ترفع بر اقرانست و بالذات خواہانست کہ خلائق ہمہ بوی محتاج باشند و منقاد اوامر و نواہی او گردند و او بہیچ کس محتاج نباشد و محکوم احدی نبود این دعوی الوہیت است از و و شرکت ست بخدای بے ہمتا جل سلطانہ بلکہ آن بی سعادت بشرکت ہم راضی نیست میخواہد کہ حاکم او باشد و بس ہمہ محکوم او باشند فقط و حدیث قدسی آمدہ است عادو نفسک قتالک تا تصبیت بعدالی یعنے دشمن دار نفس خود را زیرا کہ بدرستی آن نفس ایستادہ است بدشمنی من پس تربیت نفس نمودن بہ تحصیل مروت و از جاہ و ریاست و ترفع و تکبر فی الحقیقت امداد کردنست بدشمن خدای عزوجل و تقویت نمودن ست مراورا و شناعت این امر را نیک باید دریافت در حدیث قدسی وارد ست الکبریاء ردائی و العظمۃ ازاری فمن نازعنی فی شیء منہما ادخلتہ فی النار و لا ابالی دنیای دنی کہ ملعونہ و مبغوضہ حق سبحانہ تعالیٰ بواسطہ آنست کہ حصول دنیا ممد و معاون حصول مرادات نفس ست پس ہر کہ بدشمن مدد نماید ناچار لعنت را شاید و فقر فخری محمدی گشت علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات زیرا کہ در فقر نامرادی نفس ست و حصول عجز آن متصود از بعثت انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات و حکمت در تکلیفات خمسہ تعجیز و تخریب ہمین نفس امارہ است شرائع برای رفع ہوای نفسانی وارد شدہ اند ہر قدر کہ بمقتضای شریعت عمل در آید ہمان قدر ہوای نفسانی رو بزوال آرد لہذا اتیان یک حکم از احکام شرعیہ در ازالہ ہوای نفسانی بہتر ست از ریاضات و مجاہدات ہزار سالہ کہ از نزد خود کردہ شود بلکہ این ریاضات و مجاہدات کہ بمقتضای شریعت غرا واقع نشدہ اند موید و مقوی ہوائے نفسانی اند برہمنان و جوگیان در ریاضات و مجاہدات تقصیر نکردہ اند اما ہیچ از نہا سود مند نگشتہ و غیر از تقویت نفس و تربیت آن نمودہ مثلاً یکدام در ادای زکوۃ کہ شریعت بآن امر فرمودہ است در تخریب نفس سود مند تر ست از انکہ ہزار دینار از پیش خود صرف کند و طعام خوردن در عید فطر بحکم شریعت نافع تر ست در رفع ہوا از انکہ از نزد خود سالہا صائم باشد و در رکعت نماز با مداد بجماعت ادا کردن کہ سنتے از سنن بجا آوردن ست بمراتب بہتر ست از انکہ تمام شب بصلوۃ نافلہ قیام نماید و نماز با مداد را بے جماعت ادا کند بالجملہ تا نفس مزکی نشود و از خبث مالیخولیائے مہتری پاک نگردد نجات محالست فکر ازالہ این مرض ضروری آمد تا بموت ابدی نرساند کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ کہ موضوع ست از برای نفی الٰہ آفاقی و انفسی در تزکیہ نفس و تطہیر آن انفع و انسب ست اکابر طریقت

قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم از براہی تزکیہ نفس ہمین کلمہ طیبہ را اختیار فرمودہ اند ۔ تا بجاروب لا
نہ رویی راہ ۔ نرسی در سرائے الا اللہ ۔ ہرگاہ نفس در مقام سرکشی اید و نقض عہد نماید بہ تکرار این کلمہ
تجدید ایمان باید نمود قال علیہ الصلوٰۃ والسلام جددوا ایمانکم بقول لا الٰہ الا اللہ بلکہ ہمہ وقت از
تکرار این کلمہ چارہ نبود زیرا کہ نفس امارہ ہموارہ در مقام خبث ست و در حدیث آمدہ است در فضائل
این کلمہ کہ آسمانہا و زمین را در پلۂ نہند و این کلمہ را در پلۂ دیگر ہر آئینہ این پلہ راجح آید بر پلۂ دیگر والسلام
علی من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات مکتوب پنجاہ و سوم
نیز بسیادت انتساب شیخ فرید صدر یافتہ در بیان آنکہ اختلاف علماء سوء موجب فساد عالم ست و
ما یناسب ذلک جنبکم اللہ سبحانہ علی جادۃ آبائکم الکرام شنیدہ شد کہ پادشاہ اسلام از حسن نشاء مسلمانی
کہ در ما و خود دارند بایشان فرمودہ اند کہ چہار کس از علماء دیندار پیدا کنند کہ ملازم باشند و بیان
مسائل شرعیہ میکردہ باشند تا خلاف شرع امرے واقع نشود الحمد للہ سبحانہ علی ذلک مسلمانان را بہ ازین
چہ بشارت و اتم زوگان را بہ ازین چہ نوید لیکن چون حقیر واسطہ ہمین غرض متوجہ خدمت علیا است چنانکہ
فکر را اظہار آن نمودہ بضرورت در مینباب از گفتن و نوشتن معاف نخواہد داشت امید است کہ معذور
خواہند فرمود صاحب الغرض مجنون معروض میگرداند کہ علماء دیندار از خود اقل قلیل اند کہ از حب جاہ
و ریاست گذشتہ باشند و مطلبے غیر از ترویج شریعت و تائید ملت نداشتہ باشند بر تقدیر حب جاہ ہر کدام
ازین علماء طرفے خواہند گرفت و اظہار فضیلت خود خواہند نمود و سخنان اختلافی در میان خواہند آورد و آن
را توسل قربت بادشاہ خواہند ساخت ناچار مہم درین امر خواہد شد در قرن سابق اختلافات علماء عالم را
در بلا انداخت و ہمان صحبت در پیش ست ترویج چہ گنجایش دارد کہ باعث تخریب دین خواہد شد
والعیاذ باللہ سبحانہ من ذلک و من فتنۃ العلماء السوء اگر یک عالم را از برائے این غرض انتخاب کنند
بہتر مینماید اگر از علماء آخرت پیدا شود چہ سعادت کہ صحبت او کبریت احمر ست و اگر پیدا نشود بعد از تامل
صحیح بہترین این جنس را اختیار کنند ما لا یدرک کلہ لا یترک کلہ نمیدانم چہ نویسم ہمچنانکہ خلاصی خلائق بوجود
علماء ست خسران عالم نیز بایشان مربوط ست بہترین علماء بہترین عالم ست و بدترین ایشان بدترین
خلائق ہدایت و اضلال را بایشان مربوط ساختہ اند عزیزی ابلیس لعین را دید کہ فارغ و بیکار نشستہ است
گفت ترا چہ رسید گفت علمای این وقت کار ما میکنند و در اغواء و اضلال کافی اند ۔ عالم کہ کامرانی و تن پروری کند ۔ او خویشتن

گم سنت کرار اہبری کند، غرضکہ در بناب فکر صحیح و تامل صادق مرعی داشتہ اقدام خواہند نمود چون کار از دست برود علاجے نمی پذیرد و ہر چند شرم می آید کہ کسے امثال این سخنان بار باب فطانت صحیحہ اظہار سازد اما انیمعنے را وسیلۂ سعادت خود دانستہ متصدع میگردد مکتوب پنجاہ و چہارم نیز بسیادت و نقابت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ در بیان آنکہ اجتناب از صحبت مبتدع لازم ست ضرر صحبت مبتدع فوق ضرر صحبت کافر ست و بدترین فرق شیعہ غینیہ و مانیا سب ذلک عظم اللہ و تعالیٰ اجرکم و رفع قدرکم دیسلر مرکم و شرح صدرکم بحرمتہ سید البشر المطہر عن ریح البصر علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا من لم یشکر الناس لم یشکر اللہ ہر کسیکہ شکر آدمی بجا نیارد شکر خدای عزوجل بجا نیارد و در پس بر ما فقیران شکر احسانہاے شما لازم ست اولاً سبب جمعیت حضرت خواجۂ ما شما بودہ اید بطفیل شما دران جمعیت طلب حق سبحانہ و تعالیٰ کردیم و حظہاے وافر بردیم ثانیاً چون بحکم کبرت بموت الکبار نوبت باین طبقہ رسید واسطۂ اجتماع فقرادے باعث انتظام طالبان نیز شما اید جزاکم اللہ سبحانہ عنا خیر الجزاء ؎ گر بر تن من زبان شود ہر موے ؛ یک شکر تو از ہزار نتوانم کرد ؛ آرزو آنست کہ حق سبحانہ و تعالیٰ در دنیا و آخرت شما را از انچہ نباید و نہ شاید محفوظ دارد بحرمتہ جدکم سید المرسلین علیہ و علی آلہ من الصلوات و التسلیمات اتمہا و اکملہا این فقیر از صحبت گرامی شما دور افتادہ است معلوم ندارد کہ در مجلس شریف کدام قسم مردم را گنجایش ست و انیس خلوت و جلوت کیست ؎ خواہم بعد از دیدہ درین فکر جگر سوز ؛ کاغوش کہ شد منزل و آسایش خواہت ؛ یقین تصور فرمایند کہ فساد صحبت مبتدع زیادہ از فساد صحبت کافر ست و بدترین جمیع مبتدعان جماعاند کہ باصحاب پیغمبر علیہ و علیہم الصلوٰۃ و السلام بغض دارند اللہ تعالیٰ در قرآن مجید خود ایشانرا کفار می نامد یغیظ بہم الکفار قرآن و شریعت را اصحاب تبلیغ نمودہ اند اگر ایشان مطعون باشند طعن در قرآن و شریعت لازم مے آید قرآن جمع حضرت عثمان رضی ست علیہ الرضوان اگر عثمان مطعون ست قرآن ہم مطعون ست اعاذنا اللہ سبحانہ عما یعتقد الزنادقۃ خلافے و نزاعے کہ در میان اصحاب علیہم الرضوان واقع شدہ بود محمول بر ہواے نفسانی نیست در صحبت خیر البشر نفوس ایشان بہ تزکیہ رسیدہ بودند و از امارگی آزاد گشتہ اینقدر می دانم کہ حضرت امیر در آن باب بر حق بودہ اند و مخالف ایشان بر خطا بود اما این خطا را اجتہادیست

تا بحد محسوس نمیرساند بلکه ملامت را هم درین طور خطا گنجایش نیست که مخطی را نیز یک درجه است
از ثواب و نیز بدبدولت از اصحاب بد نیست در بدبختی او کرا سخن ست کاری که ان بدبخت کرده
هیچ کافر فرنگ نکند بعضے که از علماء اهل سنت در لعن توقف کرده اند نا آنکه از وے راضی اند بلکه
رعایت احتمال رجوع توبه کرده اند میباید که در مجلس شریف از کتب معتبره مطلب زمان بندگی مخدوم
جهانیان هر روز چیزے خوانده شود تا معلوم شود که اصحاب پیغمبر علیه وعلیهم الصلوة والسلام چطور
ستایش کرده اند و بکدام ادب یاد نموده اند تا مخالفان بداندیش شرمنده و مخذول گردند درین ایام این
طائفه بداندیش بسیار غلو کرده اند و باطراف وجوانب منتشر گشته اند بواسطهٔ آن در ینباب چند کلمه
نوشته آمد تا در صحبت شریف این قسم بداندیشان را جانباشد تبتکم الله تعالی علی الطریقة المرضیه

مکتوب پنجاه و پنجم نیز بسیادت پناهی شیخ عبدالوهاب بخاری صدور یافته در اظهار محبت چندگاه ست
که دل را محبتے نسبت بملازمان شما پیدا شده است غیر آن ارتباطے که سابقاً متحقق بود بنا علیه
بدعا ظهر الغیب بے اختیار مشغول ست وچون سرور کائنات ومفخر موجودات علیه وعلی آله الصلوات
والتسلیمات والتحیات فرموده اند که من احب اخاه فلیعلمه ایاه اظهار حب خود نمودن ادلی وانسب
دانست وباین محبت که نسبت به اقربای آن حضرت علیه الصلوة والسلام پیدا شده است شمهٔ امیدواری
تمام بدست آورده است حق سبحانه تعالی محبت ایشان استقامت ارزانی فرماید بحرمة سید البشر
علیه وعلی آله الصلوة والسلام **مکتوب پنجاه و ششم** - نیز به شیخ عبدالوهاب صدور یافته در سفارش
سیدی جناب قدس سادات کخیلر برکات بواسطهٔ خیریت آنسرور دین ودنیا علیه وعلی آله الصلوات
والتحیات ازان برتر است که بزبان قاصر بیان منقبت ومحمدت آن تواند کرد مگر آنکه آنرا وسیلهٔ سعادت
خود دانسته در ینباب جرأت نماید بلکه خود را بتوسل آن می ستاید واظهار مودت ایشان که بآن مامور ست
مینماید - اللهم اجعلنا من محبیهم بحرمة سید المرسلین علیه وعلی آله الصلوة والسلام حامل عریضه نیاز میر سید احمد از
سادات سامانه اند وطالب علم وصالح از ممر ضیق معیشت متوجه آن حدود گشته اگر در سرکار عالی
گنجایش باشد مشارالیه لائق وسزاوار آن ست والا نه یکے از مخلصان خود سفارش نمایند که
از ممر معیشت خاطر جمع سازد وچون یقین بود که خادمان ایشان در باب فقراء ومحتاجان توجه
اتم دارند علی الخصوص در امداد سادات عظام بچند کلمه جرأت نمود در وقت رفتن

ہر چند بسعادت رخصت مستسعد گشت اما داخل جرگہ مخاصانست حق سبحانہ وتعالیٰ بر اخلاص و محبت ایشان استقامت ارزانی فرماید زیادت گستاخی نرفت مکتوب پنجاہ و ہفتم بہ شیخ محمد یوسف صدور یافتہ در نصیحت حق سبحانہ وتعالیٰ بر جادۂ آباء کرام خود استقامت ارزانی فرماید بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا بزرگے در خاندان شما مورد وثی ست بر نہجے زندگانی نمایند کہ استحقاق این وراثت میسر گردد ظاہر را بظاہر شریعت و باطن را بباطن شریعت کہ عبارت از حقیقت ست متحلے و متزین دارند چہ حقیقت و طریقت عبارت از حقیقت شریعت و طریقت حقیقت آن نہ آنکہ شریعت امرے دیگر ست و طریقت و حقیقت دیگر آن الحاد و زندقہ است زعم فقیر در بارہ شما بسیار نیک ست بعضے وقائع را بر اینمعنے شاہد دارد ازین ماجرا بوالد بزرگوار شما علیہ الرحمۃ اظہار نمودہ بود بقیۃ المقصود شیخ عبد الغنی مردے بصلاح آراستہ است و بنیک نہاد اگر بخدمت علیہ در امرے از امور رجوع نماید التفات خواہند فرمود والسلام والاکرام مکتوب پنجاہ و ہشتم بسیادت مآبی سید محمود صدور یافتہ در بیان آنکہ این راہ کہ ما در صدد قطع آنیم ہمگی ہفت گام ست در بیان آنکہ مشائخ نقشبندیہ ابتداء سیر از عالم امر اختیار کردہ اند بخلاف مشائخ سلاسل دیگر طریق این بزرگواران طریق اصحاب کرام ست و ما نیاسب ذلک التفات نامۂ گرامی در رود یافت از انجا شوق استماع سخنان این طائفہ علیا مفہوم گشت لاجرم سخنے چند در تحریر آورد اجابۃ للمسئول و ترغیبا الے المامول مخدوما این راہ کہ ما در صدد قطع آنیم ہمگی ہفت گام ست بعدد ہفت لطیفۂ انسانی دو قدم در عالم خلق اند کہ بقالب و نفس تعلق دارند و پنج قدم در عالم امر اند کہ بقلب و روح و سر خفی اخفی مربوط اند و در ہر قدمے ازین اقدام سبعہ دہ ہزار حجب خرق مینمایند نورانیۃ کانت تلک الحجب او ظلمانیۃ ان شئت سبعین الف حجاب من نور و ظلمۃ و گام اول کہ در عالم امر مینہند تجلے افعال رو میدہد و بگام دوم تجلے صفات و بگام سوم شروعے در تجلیات ذاتیہ می افتد ثم و ثم علے تفاوت درجاتہا کما لا یخفی علے ارباب البصائر و بہر خطوہ از خطوات سبع از خود دورے افتد و بحق سبحانہ نزدیک شود حتے تیم القرب بتمام ہذہ الاقدام فحسر فوا بالفناء و البقاء و بلغوا الے درجۃ الولایۃ الخاصۃ مشائخ طریقت علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالے اسرارہم ابتداء این سیر

از عالم امر اختیار کرده اند و عالم خلق را نیز در ضمن این سیر قطع می نمایند بخلاف مشائخ سلاسل دیگر قدس الله تعالی اسرارهم لهذا طریق نقشبندیه اقرب طریق آمد لاجرم نهایت دیگران در بدایت ایشان مندرج گشت ع قیاس کن ز گلستان من بهار مرا؛ طریق این بزرگواران بعینه طریق اصحاب کرام ست رضوان الله تعالی علیهم اجمعین چه این بزرگواران را در اول صحبت خیر البشر علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات بطریق اندراج نهایت که در بدایت آن میسر میشد که کمل اولیاء امت را در نهایت کم ست که دست دهد لهذا وحشی قاتل حمزه علیه الرحمة که یکبار در صحبت خیر البشر رسیده بود از اویس قرنی که خیر التابعین ست افضل آمد سئل عبد الله بن مبارک رضی الله تعالی عنهما ایهما افضل معاویة ام عمر ابن عبد العزیز فقال الغبار الذی دخل انف فرس معاویة مع رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم خیر من عمر بن عبد العزیز کذا مره پس با ید اندیشید گرد وهے که در بدایت ایشان نهایت دیگران مندرج گردد نهایت ایشان چه خواهد بود و در درک دیگران چه طور خواهد گنجید وما یعلم جنود ربک الا هو ؎ قاصرے گر کند این طائفه را طعن قصور؛ حاشا نشد که برآرم بزبان این گله را؛ همه شیران جهان بسته این سلسله اند؛ رو به از حیله چه سان بگسلد این سلسله را؛ رزقنا الله سبحانه وایاکم محبة هذه الطائفة العزیزة وجودها کاغذ هر چند محقر افتاده است اما معارف بلند و حقائق ارجمند دران اندراج یافته اند عزیز خواهند داشت مکتوب پنجاه و نهم نیز پسند محمود صدور یافته در بیان آنکه آدمی را از سه چیز چاره نیست تا نجات ابدی میسر گردد و در بیان آنکه نجات بے اتباع اهل سنت وجماعت متصور نیست و در بیان آنکه علم و عمل مستقاد از شریعت اند و اخلاص منوط بسلوک طریق صوفیه است و در بیان آنکه اخلاص عمل اولیاء را در جمیع افعال و اعمال و حرکات و سکنات است حضرت حق سبحانه وتعالی بر جادهٔ شریعت مصطفوی علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة استقامت کرامت فرموده بکلیت گرفتار جناب قدس خود گرداناد و مفاوضهٔ شریفه و مراسلهٔ لطیفه ورود یافت موجب فرحت گشت و مقدمات محبت فقر و اخلاص باین طائفه بوضوح انجامید اللهم زد وطلب فوائد رفته بود مخدوما آدمی را از سه چیز چاره نیست تا نجات ابدی میسر گردد علم و عمل و اخلاص و علم دو قسم ست علمی ست که مقصود ازان عمل ست که علم فقه متکفل آنست و علمی ست که مقصود ازان مجرد اعتقاد و یقین قلبی ست که در علم کلام بتفصیل ذکر یافته بمقتضاے

آرائے صائبہ اہل سنت وجماعت کہ فرق ناجیہ اند ونجات بے اتباع این بزرگواران ممکن نیست
واگر سر مو مخالفت ست خطر در خطر ست این سخن بکشف صحیح والہام صریح نیز بیقین پیوستہ است
احتمال تخلف ندارد فطوبے لمن وفق لمتابعتہم وشرف بتقلیدہم وویل لمن خالفہم واعتزل عنہم ورفض
عن اصولہم وخرج عن زمرتہم فضلوا فانکروا الرؤیۃ والشفاعۃ وخفی علیہم فضیلۃ الصحبۃ وفضل الصحابۃ
وحرموا عن محبۃ اہل بیت الرسول ومودۃ اولاد البتول فمنعوا عن خیر کثیر نالہا اہل السنۃ والجماعۃ
الصحابۃ علی ان افضلہم ابو بکر الصدیق قال الشافعی وہو اعلم باحوال الصحابۃ اضطر الناس بعد
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فلم یجد واتحت ادیم السماء خیرا من ابی بکر فولوہ رقابہم وہذا تصریح منہ
بان الصحابۃ متفقون علی افضلیۃ الصدیق فیکون اجماعا فی الصدر الاول علی فضیلۃ فیکون قطعیا
لا یسوغ انکارہ واہل بیت الرسول مثلہ کمثل سفینۃ نوح من رکبہا نجا ومن تخلف عنہا ہلک قال
بعض العارفین ان رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ واصحابہ وسلم جعل اصحابہ کالنجوم
وبالنجوم یہتدون وشبہ اہل بیتہ بسفینۃ نوح اشارۃ الی ان راکب السفینۃ لا بد لہ من رعایۃ
النجوم لیأمن من الہلاک وبدون رعایۃ النجوم النجاۃ ممتنعۃ قطعا ومما ینبغی ان یعلم ان الانکار عن
بعض انکار عن جمیعہم فانہم فی فضیلۃ صحبۃ خیر البشر مشترکون وفضیلۃ الصحبۃ فوق جمیع الفضائل
والکمالات ولہذا لم یبلغ اویس القرنی الذی ہو خیر التابعین مرتبۃ ادنی من صحبتہ علیہ الصلوۃ والسلام
فلا تعدل لفضیلۃ الصحبۃ شیئا کائنا ما کان لان ایمانہم ببرکۃ الصحبۃ ونزول الوحی یصیر شہودیا
ولم یتفق لاحد بعد الصحابۃ ہذہ القربۃ من الایمان والاعمال متفرعۃ علی الایمان کما لہا علی حسب
کمال الایمان وما جری بینہم من المنازعات والمحاربات محمول علی محامل صالحۃ وحکمہ بالنسبۃ ما کان
عن ہوے وجہل ولکن عن اجتہاد وعلم وان اخطأ بعضہم فی الاجتہاد فلہ مخطے درجۃ ایضا عند اللہ
سبحانہ ہذا ہو الطریق الوسط بین الافراط والتفریط الذی اختارہ اہل السنۃ وہو الطریق الاسلم
والسبیل الاحکم بالجملہ علم وعمل مستفاد از شریعت وتحصیل اخلاص کہ بجز روح ست مر علم وعمل را
وابستہ بسلوک طریق صوفیہ است تا سیر الی اللہ قطع ننماید وبسیر فی اللہ متحقق نشود کہ از حقیقت
اخلاص دور ست واز کمالات مخلصان مہجور آرے عامہ مومنان را نیز بتحمل وتکلف در بعضے
از اعمال واخلاص ولو فی الجملہ متحقق میشود اما اخلاصی کہ ما درصدد بیان آنیم اخلاص در جمیع

اقوال وافعال وحرکات وسکنات ست بے تامل وتکلف واین اخلاص منوط بانتفا وایۂ آفاقے وانفسی ست کہ بسا دلبقا مربوط ست ودصول ست بمرتبۂ ولایت خاصۂ اخلاصی کہ بہ تعمل وتکلف محتاج ست ودوام نمی پذیرد بے تکلف بودن درحصول دوام درکار ست کہ درمرتبۂ حق الیقین ست پس اولیاء اللہ ہرچہ میکنند برائے حق میکنند جل وعلا نہ برائے نفس خود چہ نفس ایشان فدای حق شدہ است درخصوص اخلاص ایشان را تصحیح نیت درکار نیست نیت ایشان بہ فنا فی اللہ وبقا باللہ تصحیح یافتہ است مثلاً شخصے کہ گرفتار نفس خود است ہرچہ میکند برائے نفس خود میکند نیت کند یا نکند وچون این گرفتاری نفس زائل شود وگرفتاری حق جل وعلا بجائے آن نشیند ناچار ہرچہ کند برائے حق کند نیت دست دہد یا نہ نیت محتمل درکار ست ودرمتیقن احتیاج بہ تعیین نیست ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذوالفضل العظیم صاحب دوام اخلاص مخلص ست بفتح لام وآنکہ دوام ندارد وکسب اخلاص مینماید مخلص ست بکسر لام شتان مابینہما ونفعیکہ از طریق صوفیہ بعلم وعمل میرسد آنست کہ علوم کلامیہ استدلالیہ کشفی میگردند ویسر تمام درادای اعمال پیدا میشود وکسلی کہ از جانب نفس وشیطان بود زائل میگردد ورع این کار دولت ست کنون تاکرا رسد ؛ والسلام اولاً وآخراً مکتوب مشتمل نیز بسیادت پناہی سید محمود صدر یافتہ دریابان نفی خواطر ودفع وساوس بالکلیہ وما اینا سب ذلک حق سبحانہ تعالیٰ بدوام گرفتاری بجناب قدس خود مشرف گرداند کہ حقیقت رستگاری درین گرفتاریست منع خواطر ودفع وساوس در طریقہ حضرات خواجگان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم بروجہ اتم حاصل ست حتی کہ بعضے از مشائخ این خانوادۂ بزرگ کہ چلۂ خواطر کشیدہ اند درتمام آن اربعین باطن خود را از ورود خاطر باز داشتہ اند حضرت خواجہ احرار قدس اللہ تعالیٰ سرہ درین مقام فرمودہ اند کہ مراد از دفع خواطر خواطریست کہ مانع دوام توجہ مطلوب اند نہ دفع خواطر مطلقاً ودر وبیشے از مخلصان این سلسلۂ علیہ بحکم وامابنعمۃ ربک فحدث از حال خود چنین خبر میدہد کہ خواطر از قلب بجدی منتفی میگردد کہ اگر فرضاً عمر حضرت نوح علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام بصاحب القلب بدہند ہر خاطرے بر قلب عبور نکند نہ آنکہ او درین دفع متکلف باشد چہ بتکلف موقت ست ودوام نمی پذیرد بلکہ درایتان خاطر اگر سالہا تکلف نماید ہم میسر نشود تعیین اربعین از تعمل وتکلف خبر میدہد وتعمل درمرتبۂ طریقت ست حقیقت آنست کہ از تعمل وتکلف وارہاندیا کرد در طریقت

است و یادداشت در حقیقت پس محقق شد که بر تقدیر منع خواطر بے تکلف که موقت بتوقیت ست از عشرہ
و اربعین دوام توجه بمطلوب محال است چه تکلف در مرتبهٔ طریقت ست و در طریقت دوام متصور نیست آنکه
دوام در حقیقت ست بواسطهٔ آنست که تکلف را دران موطن مجال نیست پس ورود خاطر در مرتبهٔ تکلف
البته مانع دوام توجه است و دوام نگرانی قلوب منتهیان این سلسلهٔ علیه را دست میدهد بمعنے دیگر ست دوام
توجه که ما در صدد بیان آنیم عبارت از یادداشت ست که نهایت مرتبهٔ کمال ست حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی
فرموده اند قدس الله تعالی سره که ورای یادداشت پنداشت ست یعنی مرتبهٔ دیگر نیست مقصود از اظهار این قسم احوال
ترغیب طالبان این طریقهٔ علیه ست هر چند که منکران را غیر از انکار نخواهد افزود لیکن یضل به کثیرا و یهدی به کثیرا
مثنوی هر کس افسانه بخواند افسانه است ✿ و آنکه دیدش نقد خود مردانه است ✿ آب نیل ست و بقبطی خون نمود
قوم موسی را نه خون بود آب بود ✿ والسلام والاکرام **مکتوب شصت و یکم** نیز بسیادت مآبی سید محمود
صدور یافته در ترغیب صحبت شیخ اکمل مکمل و اجتناب از صحبت ناقص و ما یناسب ذلک حق سبحانه
و تعالی ازدیاد طلب خود کرامت فرموده از هر چه منافی وصول بمطلب ست اجتناب تمام میسر
گرداناد بحرمة سید البشر المحفوظ عن زیغ البصر علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات نامهٔ گرامی مشرف ساخت
چون منبئ از طلب و شوق و مشعر از درد و تعطش بود در نظر بسیار زیبا در آمد چه طلب مبشر حصول مطلب ست
و درد مقدمهٔ وصول بمقصود عزیزی می فرماید اگر نخواستی داد ندے خواست حصول دولت طلب را
نعمت عظمی دانسته از هر چه مخالف اوست احتراز باید نمود مبادا فتوری در وی راه یابد و برودتے
دران حرارت تابش نماید و معظم ترین اسباب محافظت آن قیام بشکر ست بحصول این دولت لئن
شکرتم لازیدنکم و دوام التجا و تضرع ست بجناب قدس خداوندی جل سلطانه تا وجه طلب را از کعبهٔ
جمال لایزال خود مصروف نگرداند اگر حقیقت التجا و تضرع میسر نشود صورت تضرع و نیازمندی را
از دست نمی باید داد و ان لم تبکوا فتباکوا گو ایشان اینجنے ست این محافظت تا زمان وصول
بشیخ کامل و مکمل ست بعد از ان تفویض مرادات خود ست بآن بزرگ و در رنگ میت [illegible]
در دست غسال فنائے اول فنائے فی الشیخ ست و آن فنا ثانیا وسیلهٔ فنا فی الله مے گردد
ازان روے که چشم تست احول ✿ معبود تو پیر تست اول ✿ زیرا که طریق افاده و استفاده
مبنی بر مناسبت طرفین ست ابتداءً طالب را بواسطهٔ کمال دنائت و خساست مناسبتے بجناب

قدس غر سلطانہ نیست بر زخی ذی جہتین در کار است و آن شیخ کامل مکمل ست و قوے ترین فتور در طالب انابت ست بہ شیخ ناقص کہ بہ سلوک و جذبہ کار را تمام ناکردہ بمسند شیخی خود را کشیدہ است طالب را صحبت او سم قاتل ست و انابت او مرض مہلک استعداد بلند طالب را ہمچنین صحبت بہ پستی می آرد و از ذروہ تخفیض می اندازد مثلاً مریضے کہ از طبیب ناقص دارد خورد دراز دیا د مرض خود میکوشد و قابلیت ازالۂ مرض خود ضائع میسازد ہر چند آن دارو در ابتدا نحوے از تخفیف بخشد اما فی الحقیقت نفس مضر ست این مریض اگر فرضاً بہ طبیب حاذق بر سد آن طبیب اول فکر ازالۂ تاثیر آن دارو مینماید و بمسہلات معالجہ میفرماید بعد از زوال آن تاثیر فکر ازالۂ مرض میکند و مدار طریق این بزرگواران قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم بر صحبت است بگفت و شنود کارے نمیکشاید بلکہ سستی در طلب پیدا می آرد احتمال دارد کہ بعد از چند گاہ بجانب دہلی واگرہ سیرے واقع شود اگر جریدہ خود را رسانند و شافہۃً چیزے اخذ نمودہ بسرعت باز گردند گنجایش دارد زیادہ برین تصدیعے است بقیۃ الاجوبۃ المسئول عنہا آنکہ جناب مشیخت پناہی معارت آگاہی میان شیخ ملج دران صوبہ مغتنم اند و بزرگ اما استعداد شما را بطریق ایشان مناسبت کم ست بے رابطۂ مناسبت حصول مطلوب متعسر ست والامر عندکم اگر گاہ گاہ خبرے از احوال خود می نوشتہ باشند تا بآن تقریب از ہر جانب چیزے نوشتہ شود مناسب ست چہ سلسلۂ اخلاص ازین راہ ہموارہ در حرکت میباشد

مکتوب شصت و دوم بجناب میرزا حسام الدین احمد صدر یافتہ در بیان آنکہ جذبہ کہ پیش از سلوک ست از مقاصد نیست بلکہ وسیلہ ایست از برائے قطع منازل سلوک بسہولت و جذبہ کہ بعد از سلوک ست از مقاصد ست و ما یناسب ذلک الحمد للہ و سلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ طریقۂ وصول مراد و جز و ست جذبہ و سلوک بعبارت دیگر تصفیہ و تزکیہ جذبہ کہ مقدم بر سلوک ست از مقاصد نیست و تصفیہ کہ پیش از تزکیہ ست از مطالب نہ جذبہ کہ بعد از تمامی سلوک ست و تصفیہ کہ بعد از حصول تزکیہ است کہ در سیر فی اللہ است از مقاصد مطلوبہ است و جذبہ و تصفیۂ سابقہ از برائے تسہیل سالک سلوک ست بے سلوک کار نمیکشاید و بے قطع منازل جمال مطلوب نمی نماید جذبہ اولے کار بصورت ست مر جذبۂ اخرے را فی الحقیقت بایکدیگر مناسبت ندارند پس مراد از اندراج نہایت در بدایت کہ در عبارت مشائخ این سلسلۂ علیہ واقع ست اندراج صورت

نهایت ست در بدایت و الا حقیقت نهایت در بدایت نیگنجد و نهایت با بدایت نسبت ندارد
تحقیق این مبحث در رسالہ کہ در تحقیق حقیقت جذبہ و سلوک و امثال آنہا تحریر یافتہ تفاصیل ذکر
یافتہ است القصہ عبور از صورت بحقیقت ضرور ست و اکتفا از حقیقت بصورت از دوری ست

حققنا اللہ سبحانہ بالحقیقۃ الحقۃ وجنبنا عن الصورۃ الباطلۃ بحرمۃ النبی المختار وآلہ الابرار علیہ و
علیہم من الصلوات اکملہا ومن التحیات افضلہا مکتوب شصت وسوم بہ سیادت پناہی
و نقابت دستگاہی شیخ فرید صد و یافت در بیان آنکہ انبیا صلوات اللہ تعالیٰ علیہم و تسلیماتہ در اصول
دین متفق اند و اختلاف این بزرگواران در فروع دین ست و در بیان بعضے
از کلمات متفقہ ایشان تبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی جادۃ آبائکم الکرام علی افضلہم واکملہم وعلی
جمیعہم متابعۃ الصلوۃ والسلام انبیا صلوات اللہ تعالیٰ و تسلیماتہ و برکاتہ علی جمیعہم عموماً
و علی افضلہم خصوصاً رحمتہا اند کہ بتوسط این بزرگواران عالمی بنجات ابدی مستعد گشتہ است
واز گرفتاری کسر مدی خلاصی یافتہ اگر وجود شریف شان نمی بود حق سبحانہ و تعالیٰ کہ غنی
مطلق ست عالم را از ذات و صفات خود تعالیٰ و تقدس خبر نمی داد و بآن راہ نمے نمود
و ہیچکس او را نمی شناخت و بہ اوامر و نواہی کہ عباد را بہ محض کرم از برائے نفع ایشان تکلیف
ساختہ است تکلیف نمی فرمود و مرضیات او تعالیٰ از نامرضیات جدا نمی گشت پس شکر
این نعمت عظمیٰ بکدام زبان راست آید و کرا مجال آنکہ از عہدۂ آن برآید الحمد للہ الذی انعم
علینا وہدانا الی الاسلام وجعلنا من مصدقی الانبیاء علیہم الصلوۃ والسلام و این بزرگواران
در اصول متفق و کلمہ ایشان واحد ست در ذات و صفات تعالیٰ و تقدس و حشر و نشر و
ارسال رسل و نزول ملک و ورود وحی و نعیم جنت و عذاب جحیم بطریق خلود و تایید اختلاف
ایشان در بعض احکام ست کہ بہ فروع دین تعلق دارد حق سبحانہ تعالیٰ در ہر یک زمانے
بر ہر یک پیغمبر اولے العزم انبیاء آن زمان را بہ بعض احکام مناسبۂ آنہا وحی فرستادہ و
باحکام مخصوصہ تکلیف فرمودہ نسخ و تبدیل در احکام شرعیہ از حکم و مصالح حق ست
سبحانہ و بسیار ست کہ بر یک پیغمبر صاحب شریعت در اوقات مختلفہ احکام متضادہ
بطریق نسخ و تبدیل وارد شوند و از جملہ کلمات متفقہ این بزرگواران نفی عبادت غیر حق ست

سبحانہ و منع اشتراک ست باو تعالیٰ و تقدس و ناگرفتن بعضی مخلوقات ست مر بعض دیگر را
ارباب غیر از حق را سبحانہ این حکم مخصوص با بنیا ست غیر از متابعان ایشان باین دولت
مشرف نشدہ اند و غیر از ابنیا کسی باین کلمات تکلم نہ نمودہ است منکران نبوت اگرچہ خدا را
سبحانہ واحد میگویند حال ایشان از دو امر خالی نیست یا تقلید اہل اسلام میکنند یا در وجوب
وجود واحد میدانند نہ در استحقاق عبادت و نزد اہل اسلام ہم در وجوب وجود واحد ست و
ہم در استحقاق عبادت مراد از کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ نفی عبادت آلہہ باطلہ است و اثبات
معبود بحق ست سبحانہ و کلمہ دیگر کہ مخصوص باین بزرگواران ست آنست کہ خود را بشر میدانند
مثل سائر مردم و آنکہ معبود حق را میدانند سبحانہ و مردم را دعوت باو میکنند تعالیٰ و او را سبحانہ
از حلول و اتحاد منزہ میگویند و منکران نبوت نہ چنین اند بلکہ رؤسای ایشان مدعیان الوہیت اند
و حق را سبحانہ در خود حلول اثبات میکنند و از استحقاق عبادت و اطلاق اسم الوہیت بر خود
تحاشی نمی نمایند لاجرم پا از بندگی برآوردہ در منکرات افعال و مستقبحات اعمال مے افتند و راہ
اباحت بدیہا کشادہ میگردد گمان می برند کہ اللہ از ہیچ چیز ممنوع نیست ہر چہ میگویند صواب
میدانند و ہر چہ میکنند مباح می انگارند ضلوا فاضلوا فویل لہم ولاتباعہم ولاشیاعہم و کلمہ دیگر کہ
انبیاء علیہم الصلوات و التسلیمات بر آن متفق اند و منکران ایشان را ازان دولت انصیبی نیست
آنست کہ این بزرگواران بہ نزول ملائکہ کہ معصوم مطلق اند و ہیچ تعلق و تلوث ندارند قائل اند
و امناء وحی و حملہ کلام ربانی تعالیٰ و تقدس ایشان را میدانند پس این بزرگواران ہر چہ میگویند
از حق میگویند تعالیٰ و تقدس و ہر چہ میرسانند از حق میرسانند و احکام اجتہادیہ ایشان
نیز مؤید بوحی اند اگر بالفرض زلتے واقع میشد فی الحال حق سبحانہ تدارک آن بوحے
قطعے مے فرمود و رئیسان منکران کہ مدعیان الوہیت اند ہر چہ گویند از خود گویند
و ہمان را صواب دانند بواسطۂ زعم الوہیت پس انصاف در کار است
شخصے کہ از کمال بیخردے خود را آلہ بگیرد و مستحق عبادت داند و افعال
ناشائستہ باین زعم فاسد بوقوع آرد سخنان او را چہ اعتبار ست و بر اتباع
او چہ مدار مصرعہ سالے کہ نکوست از بہارش پیداست ؛ اظہار امثال

این سخنان برائے ارزیادا یضاح ست والاحق از باطل جدا ست ونور از ظلمت ہویدا جاء الحق وزہق الباطل ان الباطل کان زہوقا اللہم تبتنا علی متابعۃ ہؤلاء الاکابر علیہم الصلوٰۃ والسلام اولاً وآخراً بقیۃ المقصود آنکہ سیادت پناہی میان پیر کمال را ایشان بہتر میدانند چہ احتیاج ست کہ دریں باب چیزے نوشتہ می آید لیکن اینقدر ہست کہ حقیر چند گاہ است کہ از آشنائی ایشان محفوظ ست مدتے ست کہ ایشان اشتیاق عتبہ بوسی داشتند اما درین اثنائی ضعفے بر ایشان طاری شدہ بود تا زمانے صاحب فرش بودند بعد از فراغ متوجہ ملازمت علیہ گشتہ امید وار عنایت اند

مکتوب شصت وچہارم نیز بہ سیادت ونقابت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ در بیان لذت والم جسمانی در وحانی وتحریص بر تحمل مصائب وآلام جسمانی دماینا سبف لک سلمکم اللہ سبحانہ دعافاکم فی الدارین بحرمۃ سید الثقلین علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات لذت والم دنیا بر دو قسم ست جسمانی در وحانی ہر چیز کہ جسم را دران لذت ست روح را دران الم ست وہر چہ جسم ازان متالم گشت روح را ازان التذاذ ست پس روح وجسم نقیض یکدیگر باشند ودریں نشانی کہ روح بمقام جسم تنزل نمودہ است وگرفتار جسم وجسمانی شدہ روح نیز حکم جسم پیدا کردہ بلذت او متلذذ گشتہ است وبالم او متالم انیست مرتبۂ عوام کالانعام تم زدد ناہ اسفل سافلین درشان ایشان صادق ست وائے ہزار وائے اگر روح ازین گرفتاری خلاص نشود وبوطن اصلی رجوع نہ نماید سہ پایہ آخر آدم ست وآدمی ؎ گشت محروم از مقامے مردمی ؎ گر نگردد باز مسکین زین سفر ؎ نیست از وے ہیچکس محروم تر ؎ از بیماری روح ست کہ الم خود را از لذت می انگارد ولذت را الم می شناسد در رنگ صفرائے کہ بواسطۂ علت صفرا شیرینی را تلخ می یابد پس بر عقلا فکر ازالۂ این مرض لازم ست تا در آلام ومصائب جسمانی خرم وشادان زندگانی می نمایند **بیت** از پئے این عیش دعشرت ساختن ؎ صد ہزاران جان بباید باختن ؎ وچون نیک ملاحظہ کردہ میشود معلوم میگردد اگر در دنیا درد والم ومصیبت نمی بود نحوے نمی ارزید ظلمتہائے آن را وقائع وحوادث زائل می گردانند تلخی حوادث در رنگ تلخی دارو ئے نافع ست کہ ازالۂ مرض مے نمایند محسوس این فقیر شدہ در دعوت ہائے عام کہ طعام مے پزند ؎ خلوص نیت نمیتوانند کرد وجمعے از طعام خواران بشکوی منجرند ومنقصت طعام

وصاحب طعام مینماید و صاحب طعام را ازین شکستگی دل حاصل میگردد و ہمین شکستگی صاحب طعام ظلمتی راکہ در طعام رفتہ بود بواسطۂ عدم خلوص نیت ازالہ مینماید و در معرض قبول می آرد اگر شکوۂ آن جماعت نمی بود و انکسار قلب صاحب طعام نمیشد طعام سراسر از ظلمت و کدورت بود احتمال قبول را درین صورت چہ گنجایش پس مدار کار بر شکستگی و آوارگی آمد و ما نازیر دردگان جویان عیش و تنعم را مشکل کار ست ما خلقت الجن والانس الا لیعبدون نص قاطع ست و عبادت عبارت از تذلل و انکسار ست پس مقصود از خلقت انسان خواری اوست علی الخصوص مسلمانان و دینداران کہ دنیا سجن المسلمانست در زندان عیش جویان بودن از عقل دور ست پس آدمی را از مشق محنت کشی چارہ نبود از درزش بار برداری نگذرند حضرت حق سبحانہ و تعالی بابی طاقتان را برایشان منت است فرماید بحرمۃ جدکم الامجد علیہ و علی آلہ من الصلوات اتمہا و من التحیات اکملہا مکتوب **شصت و پنجم** بخان اعظم صدور یافتہ در تاسف و تلہف بر ضعف اسلام و زبونی مسلمانان و تحریص و اغزاز بر تقویت اہل اسلام و اجراء احکام ایدکم اللہ سبحانہ و نصرکم علی اعداء الاسلام فی اعلاء الاحکام مخبر صادق علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا فرمودہ است الاسلام بدأ غریبا و سیعود کما بدأ فطوبی للغرباء غربت اسلام تا بحدے رسیدہ است کہ کفار بر ملا طعن اسلام و ذم مسلمانان مینمایند و بے تحاشا اجراء احکام کفر و مداہی اہل آن در کوچہ و بازار میکنند و مسلمانان از اجراء احکام اسلام ممنوع اند و در اتیان شرائع مذموم و مطعون **بیت** پری نہفتہ رخ و دیو در کرشمہ و ناز بسوخت عقل ز حیرت کہ این چہ بوالعجبی ست سبحان اللہ یجحدہ الشرع تحت السیف گفتہ اند در ونق شرع شریف را بسلاطین وابستہ اند قضیہ منعکس گشتہ است و معاملہ انقلابات پیدا کردہ است واحسرتا واندامتا واویلا امروز وجود شریف شمارا مغتنم مے شمریم و مبارز درین معرکہ ضعیف و شکست خوردہ جز شما را نمیدانیم حق سبحانہ و تعالی موید و ناصر شما باد بحرمۃ النبی و آلہ الامجاد علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات و التحیات و البرکات در خبر وارد ست لن یومن احدکم حتی یقال انہ مجنون در ہیو قت آن جنون کہ مبنای آن فرط غیرت اسلام ست در ما و شما محسوس ست الحمد للہ سبحانہ علی ذلک امروز آن روز ست کہ عمل قلیل را باجر جزیل با عتنای تمام قبول می فرمایند از اصحاب کہف غیر از

اجرت عملی دیگر نمایان نیست کہ اینہمہ اعتبار پیدا کردہ است سپاہیان در وقت غلبہ اعداء اگر اندک تردد میکنند اعتبار بسیار پیدا مے کنند بخلاف در وقت امن و تسکین اعداء این جہاد قولی کہ امروز شمار امیسر شدہ است جہاد اکبر ست مغتنم دانید و اہل من مزید بگوئید و این جہاد گفتن را بہ از جہاد کشتن دانید مثال مامردم فقراء بیدرست و پاازین دولت محروم سہ ہینًا لارباب النعیم نعیمہا ؛ ولعاشق المسکین ما یتجرع سہ دایم ترا ز گنج مقصود نشان ؛ گر ما نرسیدیم تو شاید برسی ؛ حضرت خواجہ احرار قدس اللہ تعالیٰ سیفرمودند کہ اگر من شیخی کنم ہیچ شیخی در عالم مزید نیاید اما مرا کار دیگر فرمودہ اند و آن ترویج شریعت و تائید ملت ست لاجرم بصحبت سلاطین میرفتند و بتصرف خود ایشان را منقاد میساختند و بتوسل ایشان ترویج شریعت میفرمودند ملتمس آنست کہ چون حق سبحانہ ببرکت محبت شما با کابر این خانوادہ بزرگ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم سخن شما را تاثیرے بخشیدہ است و عظمت سلطانی شما در نظر اقران ظاہر گشتہ سعے فرمایند کہ لاقل احکام کثیرۂ اہل کفر کہ در اہل اسلام شوخی پیدا کردہ اند منہدم و سندرس گردند و اہل اسلام ازان منکرات محفوظ مانند جزاکم اللہ سبحانہ عنا و عن جمیع المسلمین خیر الجزاء در سلطنت پیشین عنادے بدین مصطفوی علیہ الصلوٰۃ والسلام مفہوم مے شد و درین سلطنت ظاہرا آن عناد نیست اگر ہست از عدم علم ست ترس آن ست کہ مبادا اینجا ہم کار بعنا دانجامد و بر مسلمانان حاملہ تنگ تر افتد ؛ مصرع چو بید بر سر ایمان خویش میلرزم ؛ تثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علے متابعۃ سید المرسلین علیہ وعلے آلہ الصلوات والتسلیمات فقیر بہ تقریبے اینجا آمدہ بود نخواست کہ از آمدن خود ایشان را اطلاع ندہد و بعضے سخنان نافع بنویسد و از محبت عزیزے کہ بواسطہ مناسبت فطریست خبر نکند قال علیہ السلام من احب اخاہ فلیعلم ایاہ یعنے کسیکہ دوست دارد برادر مسلم خود را پس گو اعلام کند او را ازان محبت والسلام علیکم وعلے جمیع من اتبع الہدے ۔ مکتوب شصت و ششم نیز بخان اعظم صدور یافتہ در مدایح طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم و مناسب این طریق بطریق اصحاب کرام علے صاحبہم و علیہم الصلوٰۃ والسلام

وبیان افضلیت اصحاب کرام بر دیگران اگرچہ اویس قرنی باشد یا عمر مرقوم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی طریق حضرات خواجگان قدس اللہ تعالی اسرارہم مبنی بر اندراج نہایت در بدایت ست حضرات خواجہ نقشبند قدس اللہ تعالی سرہ فرمودہ اند کہ ما نہایت را در بدایت درج میکنیم واین طریقہ بعینہ طریق اصحاب کرام ست رضی اللہ تعالی عنہم چہ این بزرگواران را در اول صحبت آن سرور علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات آن میسر مے شد کہ اولیاء امت را در نہایت النہایت شمۂ ازان کمال دست مید ہد لہذا وحشی قاتل حضرت حمزہ علیہ السلام کہ یک مرتبہ در بدو اسلام خود مشرف صحبت سید اولین وآخرین علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والتحیات مشرف شدہ بود از اویس قرنی کہ خیر التابعین ست افضل آمد انچہ وحشی را در اول صحبت خیر البشر علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام میسر شد اویس قرنی را با آن خصوصیت در انتہا میسر نشد لاجرم بہترین قرون قرن اصحاب گشت رضوان اللہ تعالی علیہم کلمۂ ختم کار دیگران را در پس انداخت واشارت بہ بعد درجہ نمود شخصے از عبد اللہ بن مبارک قدس سرہ سوال کرد ایہما افضل معاویہ یا عمر بن عبد العزیز قال لغبار الذی دخل انف فرس معاویہ مع نبی اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم خیر من عمر بن عبد العزیز کذا مرۃ پس ناچار سلسلۂ این حضرات سلسلۃ الذہب آمد ومزیت این طریقہ عالی بر سائر طرق در رنگ مزیت قرن اصحاب کرام بر سائر قرون بر ہمہ کشت جماعہ را کہ از کمال فضل در آغاز شرفی از انجام ارزانی دارند اطلاع بر حقیقت کمالات ایشان غیر ایشان را متعذر ست نہایت ایشان فوق نہایت دیگران خواہد بود مصرعہ قیاس کن ز گلستان من بہار مرا مصرعہ سالے کہ نکوست از بہارش پیدا ست ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم حضرت خواجہ نقشبند میفرمودند کہ ما فضلیا ثم جعلنا اللہ سبحانہ ورایاکم من محبی ہولاء الاکابر ومتابعی آثارہم بحرمۃ النبی الاقرشی علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلہا ومن التحیات اکملہا مکتوب شصت وہفتم بخان خانان صدور یافتہ در سفارش محتاجے ثبتنا اللہ سبحانہ ورایاکم علی متابعۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات ظاہرا وباطنا ویرحم اللہ عبدا قال آمینا وامراہم بے اختیار بران آوردند کہ بتصدیع ایشان جرأت نماید اول اظہار رفع منظنہ آزار ست بلکہ حصول مودت

و اخلاص و امر ثانی ایما و احتیاج محتاج است که بفضیلت و صلاح متحلی ست و بمعرفت و شهود متزین از روے نسب کریم ست و از روے حسب شریف مخدوما در اظہار حق نوعے از مرارت است اگرچہ بحسب شدت و ضعف متفاوت باشد خیلے سعادتمندی میباید کہ این مرارت را در رنگ عسل بیاشامد و هل من مزید گوید تلونیات احوال از لوازم صفت امکان ست جماعۂ کہ بہ تمکین رسیدہ اند نیز از تلوین سرشتہ اند بیچارہ ممکن گاہے مغلوب سلطان صفات جلالیہ است و گاہے محکوم صفات جمالیہ است وقتی محل قبض ست و وقتی موطن بسط و ہر موسم را احکام جدا ست و ہر روز آن بود امروز اینست قلب المومنین بین اصبعین من اصابع الرحمن یقلبها کیف یشاء والسلام

مکتوب شصت و ہشتم

نیز بخان خانان صدور یافتہ در بیان آنکہ فقر عبارت از ارباب غنا می زیبد و استغنا از ارباب فقر فما نیا سب ذنک فیما صنع اللہ محمد و ما

من انچہ شرط بلاغ ست با تو میگویم ٭ تو خواہ از سخنم پند گیر خواہ ملال ٭ تواضع از ارباب غنا زیباست و استغنا از اہل فقر لان المعالجتم بالاضداد در مکاتیب ثلاثہ شما غیر از استغنا امرے مفہوم نشد ہر چند مقصود شما تواضع بود مثلاً در مکتوب اخیر مسطور بود بعد الحمد و الصلوٰۃ نمودہ مے آید این عبارت را نیک در یابید کہ در کجا باید نوشت آرے خدمت فقرا را بسیار کردہ اند امر عایت آداب خدمت ہم ضروری ست تا ثمرۂ بران مترتب شود و بدون آن خرط القتاد بلے اتقیا امت او علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات اتمہا و اکملہا از تکلف بری اند اما التکبر مع المتکبرین صدۂ حضرت خواجہ نقشبند راقد س اللہ تعالےٰ سرہ شخصے گفت کہ متکبر ست فرمودند تکبر من از کبریائے اوست این طائفہ را ذلیل و خوار نہ انکار مدرب اشعث مدفوع بالابواب لو اقسم علی اللہ لابرہ حدیث نبوی ست علیہ الصلوٰۃ و السلام

اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ٭ کہ دل آزردہ شوے ورنہ سخن بسیار ست ٭ محبان عزیزی و مخلصان صمیمی شما ہمہ باندک ملاحظہ نفس امر داشتہ باشند بشما ہر چہ رسانند از نفس الامر رسانند و ہر گز نگاشتہ کہ بدہند صلاح شما را میباید کہ منظور دارند و مصالح خود را کہ آن خیانت محض ست بعضے از منافع شما نیز از علل غائبہ این سفر بود اما در عالم اسباب محبان و مخلصان شما نگذاشتند تقصیرے از ین طرف

بدانند هرچند این مقدمات تلخ خواند اما خوش گویندگان شما بسیار اند بهما ها اکتفا کنند
مقصود از آشنائی فقیر اطلاع بر عیوب مکنونه است وظهور رذائل مخزونه لیکن
بدانند که اظهار این قسم سخنان نه از روی آزار است بلکه از روی نیکخواهی ودل سوزی است
یقین تصور نمایند خواجه محمد صدیق اگر یک روز پیشتر می آمدند تکمل که فقیر خود را بهر حال
بشما میرساندم اما در اثناء راه سرهند ملاقی شدند معذور خواهند داشت
الخیر فیما صنع الله سبحانه **مکتوب شصت ونهم** نیز بنجان خانان صدور یافته
در بیان تواضع که موجب رفعت دارین است در بیان آنکه نجات وابسته بمتابعت اهل
سنت وجماعت ست که فرقهٔ ناجیه اند الحمد لله والصلوة والسلام علی رسول الله
التفات نامه گرامی که بمصحوب اخوی مولانا محمد صدیق ارسال داشته بوده
وصول یافت کرم فرمودند جزاکم الله سبحانه عنا خیر الجزاء چون رعایت آداب
تقریر نموده اند تبواضع سخن رانده اند امید است که بحکم من تواضع لله رفع الله این منزل
موجب رفعت دینی ودنیوی گردد بلکه گفت بشرے لکم چون الفاظ انابت
در جوع در میان آورده اند چنان تصور فرمایند که این انابت بر دست درویشے
از درویشان واقع شده است مترصد نتائج وثمرات آن باشند اما حقوق آن را باید
که مهما امکن عرے دارند از وصایا ونصائح چه نویسد از علوم ومعارف چه وانماید
که علماء مجتهدین وصوفیهٔ محققین شکر الله تعالی سعیهم در بسط وتفصیل سخن تقصیر جائز
نداشته اند وپارهٔ از مسودات این کم بضاعت را نیز ظاهرا بعضے از یاران
بخدمت شما برده اند به نظر شریف گذشته باشد بالجمله طریق النجاة متابعة
اهل السنة والجماعة کثرهم الله سبحانه فی الاقوال والافعال وفی الاصول وفی الفروع
فانهم الفرقة الناجیة وماسواهم من الفرق فهم فی معرض الزوال ومشرف الهلاک علمه الیوم احد
اولم یعلم اما فی الغد فیعلمه کل احد ولا ینفع اللهم نبهنا قبل ان ینبهنا الموت سیادت مآبی سید
ابراهیم از قدیم چون انتسابے بآن آستان علیه دارد ودر سلک دعاگویان منتظم ست
بر ذمه کرم لازم ست که دستگیری فرمایند که ازان فقیر وپیری با اهل وعیال خود بفراغ خاطر گذارند

وبدعای سلامتی دارین ایشان مشغول باشند والسلام **مکتوب هفتادم** - نیز بخان خانان صدور یافته در بیان آنکه آدمی را جامعیت او سبب بعد اوست همچنانکه همین جامعیت او سبب قرب اوست ومانیا سب ذلک شتبکم الله سبحانه علی جادة الشریعة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة رحم الله عبدا قال آمینا آدمی را همچنانکه جامعیت سبب قرب وتکریم و تفضیل ست سبب بعد وتضلیل وتجهیل نیز همان جامعیت ست قرب بواسطه تمیت مرات اوست وقابلیت ظهور مرجمیع اسما وصفات را بلکه تجلیات ذاتیه را نیز حدیث قدسی لایسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن رمزی بیان ست وبعد اولیت احتیاج اوست بهر جزئے از جزئیات عالم چه او را همه چیز درکار است خلق لکم ما فی الارض جمیعا این احتیاج او را بجمیع اشیا گرفتاری هست که سبب بعد وتضلیل او گشته است ؎ پایه آخر آدم ست وآدمی ؛ گشت محروم از مقام مردمی ؛ گر نگردد باز مسکین زین سفر ؛ نیست از وے هیچکس محروم تر ؛ پس بهترین همه موجودات انسان آمد وبدترین همه کائنات هم او اذا کان منه محمد حبیب رب العالمین علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات والتحیات وابوجهل اللعین عدو رب السموات والارضین پس ناچار تا از گرفتاری همه نجات میسر نشود گرفتاری یکے که نقره است از یکے نیز حاصل نیاید خرابی در خرابی ست لیکن بمقتضاے مالا یدرک کله لا یترک کله زندگانی چند روزه بر وفق اتباع صاحب شریعت علیه وعلی آله الصلوة والتحیة باید بسر برد که رستگاری از عذاب اخروی وفوز تنعمات سرمدی وابسته بسعادت این اتباع ست پس در اموال نامیه وانعام سائمه ادای زکوة کما حقه باید نمود وآنرا وسیله عدم گرفتاری باموال وانعام باید ساخت ودر مطعومات وملبوسات لذیذ ولفیسه حظ نفس منظور نباید داشت بلکه در اطعمه واشربه غیر از حصول وفوت بر اداء طاعات ینتے دیگر نباید کرد جامه نفیس بجسم کریمه خذوا زینتکم عند کل مسجد به نیت تزیین مامور باید پوشید ومشوب به نیت دیگر نباید ساخت واگر حقیقت نیت میسر نشود خود را بتکلف برین نیت باید آورد فان لم تبکوا فتباکوا ودائم بحق سبحانه وتعالے الملتجی ومتضرع باید بود که حقیقت نیت میسر شود واز تکلیف وارهد ؎ میتواند که دهد خاک مومن قبول به

آنکه درساخته است قطرهٔ باران را ؛ علی هذا القیاس در جمیع امور بمقتضای فتوے علماء دین تارک راه عزیمت را اختیار نموده اند واز رخصت اجتناب کرده زندگانی باید کرد وسیلهٔ نجات ابدی باید دانست مایفعل الله بعذابکم ان شکرتم وآمنتم **مکتوب هفتاد ویکم** بمیرزا وارا ب ابن خان خانان صدور یافته دربیان آنکه شکر منعم برمنعم علیه واجب ست وحصول شکر باتیان شریعت ست لاغیر ایدکم الله سبحانه ولطرکم شکر منعم برمنعم علیه واجب ست عقلاً وشرعاً ومعلوم ست که وجوب شکر به اندازهٔ وصول نعمت ست پس هرچند وصول نعمت بیشتر وجوب شکر زیاده تر پس براعتبار علی تفاوت درجات هم نسبت بفقرا اضعاف مضاعف شکر واجب آمد لهذا فقراء این امت پیش از اغنیا به پانصد سال در بهشت خواهند درآمد وشکر منعم تعالی اولاً تصحیح عقائد ست بمقتضا ے آرائے فرقهٔ ناجیه که اهل سنت وجماعت اند وثانیاً باتیان احکام شرعیه وعملیه است برطبق آرائے مجتهدین این فرقهٔ علیه وثالثاً بتصفیه وتزکیه ست برطبق سلوک صوفیه علیه این فرقهٔ سنیه ووجوب این رکن اخیر استحسانی ست بخلاف رکنین سابقه چه اصل اسلام مربوط باین دو رکن ست وکمال اسلام منوط بآن یک رکن وعملی که مخالف این ارکان ثلثه است اگرچه از جنس ریاضات شاقه ومجاهدات شدیده باشد داخل معصیت ست وتا فرمانی وناسپاسی منعم جل سلطانه براهمهٔ هند وفلاسفهٔ یونان در ریاضات ومجاهدات خود را معاف نداشته اند اما آن ریاضات چون برطبق شرائع انبیا صلوات الله تعالی وتسلیماته علی جمیعهم عموماً وعلی افضلهم خصوصاً واقع نشده اند مردود اند واز نجات اخروی بی نصیب فعلیکم یا ایها السید نا ومولانا وشفیع ذنوبنا وطبیب قلوبنا محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم ومتابعة خلفاء الراشدین المهدیین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین **مکتوب هفتاد ودوم** بخواجه جهان صدور یافته دربیان آنکه جمع ساختن دین با دنیا دشوار ست پس طالب آخرت را از ترک دنیا چاره نباشد واگر ترک حقیقی میسر نشود از ترک حکمی چاره نیست ثمانیا سب ذلک سلمکم الله سبحانه ودعا فاکم ما احسن الدین والدنیا لو اجتمعا جمع ساختن دین ودنیا را از قبیل جمع اضداد ست پس طالب آخرت را ترک دنیا لابد آمد وچون درین آوان حقیقت ترک آن میسر نیست بلکه متعسر ست بضرورت به ترک حکمی باید قرار داد وترک حکمی عبارت ازانست که در امور دنیویه بمقتضای حکم شریعت عزا محکوم باید شد

و در مطاعم و مشارب و مساکن حدود شرعیه را رعایت باید نمود و تجاوز از آن حدود تجویز نباید کرد
در اموال نامیه و انعام سائمه زکوة مفروضه را ادا باید کرد و چون تجلی باحکام شرعیه میسر شد از مضرت
دنیا نجاتے حاصل گشت و با آخرت جمع شد و اگر این قسم ترک حکمی هم میسر نشود از مبحث خارج ست
حکم منافق دارد که صورت ایمان در آخرش سود مندش نخواهد گشت نتیجه او عصمت دماء و اموال دنیوی
است فقط ؎ من انچه شرط بلاغست با تو میگویم ؛ تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال ؛ تا کدام صاحب
دولت باشد که باین طمطراق دنیا دی و با این خدم و حشم و با این طعامهاے لذیذ و چرب و با این لباسهاے
فاخره در برش کلمه حق را بسمع قبول استماع نماید ؎ گوشش از بار دگران شده است ؛ پشنو د نالهٔ و فغان
مرا و فقنا الله سبحانه و ایاکم بمتابعة الشریعة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة بقیة المراد

بیان شیخ زکریا که سابق گذشت وی مرد عالم و فاضل ست بشومی اعمال مدتی ست که بزندان محبوس ست
بواسطهٔ ضعف پیری و ضیق معیشت و تمامی مدت بس بستوه آمده است بفقیر نوشته بود که در عسکر آمده
سعی در مخلص ما نمایند کثرت مسافت راه مانع آمد چون اخوی خواجه محمد صدیق بخدمت ایشان میرفتند
بضرورت بچند کلمه متصدع گشت امید ست که توجه عالی درباره آن ضعیف مرعی خواهند داشت

مکتوب هفتاد و سوم به قلیج بن قلیخان صدور یافته در مذمت
که عالم ست و پیر و السلام اولا و آخرا دنیا و ابنای آن و در نکوهش تحصیل علوم غیر نافع و در اجتناب از فضول مباحات و تحریص بر خیرات و اعمال
صالحه علی الخصوص در زمان عنفوان جوانی و ما یناسب ذلک حق سبحانه و تعالی بر جادهٔ شریعت
سیئه مصطفویه علی صاحبها الصلوات و التسلیمات و التحیات الابدیه السرمدیه استقامت ارزانی فرماید ای فرزند
دنیا محل آزمایش و ابتلا ست ظاهرا و باطنا بانواع مزخرفات مموه و مزین گردانیده است صورت در انجال
و خط و زلف و خد موهومه مزیب ساخته اند در نمود شیرینیست و بطراوت و نضارت تخیل ست لیکن فی الحقیقت
جیفه ایست عطر اندود و مزبله ایست پر از ذباب و دود و سرابی ست آبناک و شکریست زهر آسا باطن او سراسر
خراب و ابتر ست معامله او با بنای خود با این همه گندگی از هر چه گوئی بدتر فریفتهٔ او دیوانه و مسحور ست گرفتار او مجنون
و مخدوع است هر که بظاهر او مفتون گشت بداغ خسارت ابدی متسم شد و هر که بحلاوت و طراوت
نظر کرد ندامت سرمدی نصیب او آمد سرور کائنات حبیب رب العالمین علیه و علی
آله الصلوة والسلام فرموده است الدنیا والآخرة الاضرتان ان رضیت احداهما

نصیبت الاخرے پس ہر کہ دنیا را راضی ساخت آخرت از وے در سخط ست پس نا چار از آخرت بے نصیب آمد اعاذنا اللہ سبحانہ وایاکم من محبتہا ومحبۃ اہلہا اے فرزند ہیچ سیدانی کہ دنیا چیست انچہ ترا از حق سبحانہ باز دارد پس از زن وفرزندان ومال وجاہ وریاست ولہو ولعب واشتغال بمالا یعنے ہمہ داخل دنیا ست علومے کہ بآخرت کار نیایند ہم از دنیا اند اگر تحصیل نجوم ومنطق وہندسہ وحساب واشتغال آنہا از علوم لا طائل بکارے آمد فلاسفہ از اہل نجات مے بودند قال علیہ الصلوۃ والسلام علامۃ اعراضہ تعالیٰ عن العبد اشتغالہ بمالا یعنیہ ؎ ہر چہ جز عشق خدائے احسن ست ٭ گر شکر خوردن بود جان کندن ست ٭ وآنکہ گفتہ اند کہ علم نجوم از برائے معرفت اوقات صلوۃ درکار ست نہ باین معنے ست کہ معرفت اوقات بے معرفت نجوم حاصل نیست بلکہ باین معنی ست کہ علم نجوم یکے از طرق معرفت اوقات ست بسیارے از مردم ہستند کہ از علم نجوم خبر ندارند واوقات صلوۃ را بہ از عالمان نجوم مے شناسند قریب باین سخن ست وچیکہ در تحصیل علم منطق وحساب ومانند اینہا کہ فی الجملہ در بعضے علوم شرعیہ درکار اند گفتہ اند بالجملہ بعد از تحلات بسیار وجہ جواز از برائے اشتغال باین علوم پیدا میشود اما اگر مقصود اینہا غیر از معرفت احکام شرعیہ وتقویت ادلۂ کلامیہ امرے دیگر نباشد والا لا یجوز اصلا انصاف باید کرد وار تکاب امر مباح کہ مستلزم فوت امور واجبہ باشد از حد اباحت مے برآید یا نہ شک نیست کہ اشتغال باین علوم مفوت اشتغال بعلوم شرعیہ ضروریہ است اے فرزند حق سبحانہ وتعالیٰ از کمال عنایت بنہایت خویش ترا در ابتداء جوانی توفیق توبہ کرامت فرمودہ بود بدولت یکے از درویشان سلسلۂ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم اتابت دادہ نمیدانم از دست نفس وشیطان ترا ثبات بر آن توبہ میسر شدہ باشد یا نہ استقامت مشکل مینماید موسم عنفوان جوانی ست واسباب دنیوے ہمہ میسر وبیشتر از قرنائی مناسب وناملائم ؎ ہمہ اندر زمن بتو این ست ٭ کہ تو طفلے وخانہ رنگین ست ٭ اے فرزند کار این ست کہ از فضول مباحات اجتناب باید نمود واز مباحات بقدر ضرورت اکتفا باید کرد

آنہم بہ نیت جمعیت از برائے اداے وظائف بندگے مثلاً مقصود از خوراک قوت بر اداے طاعت ست واز پوشاک ستر عورت ودفع حر وبرد وعلے ہذا القیاس سائر المباحات الضروریۃ اکابر نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم عمل بعزیمت اختیار کردہ اند واز رخصت مہما امکن اجتناب فرمودہ اند از جملہ غرائم الکفاست بقدر ضرورت واگر این دولت میسر نشود پا از دائرہ مباحات بیرون نباید نہاد ذکر محرمات ومشتبہات نباید رفت تنعمات بامور مباحات بروجہ اتم واکمل حق سبحانہ از کمال کرم تجویز فرمودہ است ودائرہ این تنعمات را پر وسیع ساختہ قطع نظر ازین تنعمات کدام عیش برابر آنست کہ مولاے این کس از کردار این شخص راضے باشد وکدام جفا برابر آنست کہ سید او از اعمال او در سخط باشد رضاء اللہ تعالیٰ فی الجنۃ خیر من الجنۃ وسخط اللہ تعالے فی النار شر من النار این کس بندہ ایست محکوم بحکم مولے اورا پسر خود نساختہ اند ودر ہر جسد افتد دانہ گذاشتہ فکر باید کرد وعقل دور اندیش را کار باید فرمود فردا غیر از ندامت وخسارت ہیچ بدست نخواہد آمد وقت کار موسم جوانی ست جوانمرد آنست کہ این وقت را از دست ندہد وفرصت غنیمت شمرد وتحمل کند وراتا زمان پیری نگزارند واگر گزارند جمعیت میسر نشود واگر میسر شود ہنگام ضعف وسستی کار نمی تواند کرد حالانکہ اسباب جمعیت ہمہ میسر ست ووجود والدین ہم از جملہ انعامات حق ست سبحانہ کہ غم معیشت این کس بر سر آنہاست وموسم فرصت ست وزمان قوت واستطاعت بکدام عذر امروز بفردا باید انداخت ودرخت بہ تسویف باید کشید قال علیہ الصلوٰۃ والسلام ہلک المسوفون آرے اگر مہمات دنیاے دنی را بر فردا اندازند وامروز باعمال آخرت پردازند بس مستحسن ست چنانکہ عکس این مستقبح ست درین وقت عنفوان جوانی کہ استیلاء دشمنان دین ست از نفس وشیطان اندک عمل را آنقدر اعتبار ست کہ در وقت عدم استیلاء آنہا اضعاف مضاعف آن را اعتبار نیست در توزۂ سپاہی گری سپاہیان کارگزار در وقت استیلاے اعداء اعتبار بیشتر است اندک تردد ہم اعتبارے گیرد ونمایان مے شود ودر وقت امن از شر اعداء این قسم اعتبار کمی ماند ای فرزند مقصود از خلقت انسانی کہ خلاصۂ موجودات ست نہ سود ولعب خوردن وخفتن ست

مقصود از وے ادای وظائف بندگیست وذل وانکسار وعجز وافتقار ودوام التجا وتضرع بجناب
قدس خداوندی جل سلطانہ عبادتے کہ شرع محمد علیہ الصلوۃ والسلام بآن ناطق ست ومقصود
از ادای آن منافع ومصالح عباد ست وبجناب قدس خداوندی عزشانہ ہیچ ازان عائد
نمیشود بجان ممنون گشتہ میباید ادا کرد وبانقیاد تمام در امتثال اوامر وانتہا از مناہی باید کوشید
حق سبحانہ باوجود غنا مطلق عبادرا با وامر ونواہی سرافراز ساختہ است مامحتاجان راشکر این
نعمت بروجہ اتم باید کرد وبمنت داری تمام در امتثال احکام باید کوشید ای فرزند میدانند کہ
اگر از ابنای دنیا کہ بشوکت وجاہ صوری متحقق ست اگر از متعلقان زیردست خود را نجد منتی سرافراز سازد
ودران خدمت نفعی بآمر نیز عاید ست این زیردست حکم او را چہ بلا عزیز میدارد ومیدانند کہ شخصے عظیم القدر
این خدمت را فرمودہ است بہ ممنونیتہ تمام بجا باید آورد چہ بلاشد عظمت خداوندی جلشانہ از عظمت این شخص
ہم در نظر کمتر می آید کہ امتثال خداوندی عظمت نمی کوشد شرم باید کرد واز خواب خرگوش خود را باید
برآورد عدم امتثال اوامر الٰہی جل سلطانہ از دو چیز خالی نیست یا آنکہ اخبارات شرعیہ را دروغ
میدانند وباور نمیکنند یا عظمت امر تعالی وتقدس در نظر حقیر تر از عظمت ابنار دنیا می آید شناعت
این امر را باید ملاحظہ نمودای فرزند اگر شخصے کہ کذب او را بارہا تجربہ کردہ اند بگوید کہ اعدا باستیلا
تمام بر فلان قوم شبخون خواہند ریخت عقلا آن قوم از پئی محافظت خود میشوند وفکر دفع آن
بلیہ مینمایند باوجودیکہ میدانند کہ آن مخبر بکذب متہم ست لیکن میگویند کہ در محل توہم
خطر نزد عقلا احتراز لازم ست مخبر صادق علیہ الصلوۃ والسلام بمبالغتہا وتمام از عذاب
اخروے خبر دار ساختہ است ہیچ متاثر نمیشوند اگر متاثر شوند فکر دفع آن بکنند
وحال آنکہ علاج دفع آنرا نیز از مخبر صادق علیہ الصلوۃ والتحیۃ معلوم کردہ اند پس چہ
ایمان ست کہ خبر مخبر صادق در رنگ خبر دروغگو اعتبار ندارد وصورت اسلام
نجات نمی بخشد یقین می باید حاصل کرد یقین کجاست کہ ظن ہم نیست بلکہ وہم ہم
نیست چہ عقلا در خطرہا وہم را نیز اعتبار مے نمند وہمچنین حق تعالے در کلام مجید
خود می فرماید واللہ بصیر بما تعملون باوجود این اعمال قبیحہ بوقوع مے آرند اگر
بدانند کہ شخص حقیرے بر اعمال اینہا مطلع ست ہرگز عمل شنیع در نظر او نمیکنند

پس حال اینها از دو حالت خالی نیست خبر حق را سبحانه باور نمی کنند یا اطلاع حق سبحانه تعالے را اعتبار نمیدهند پس این قسم کردار از ایمانست یا از کفر پس بران فرزند لازم ست که از سر تجدید ایمان بکند قال علیه الصلوة والسلام جددوا ایمانکم بقول لا الٰه الا الله واز نامرضیات حق سبحانه توبه نصوح از سر اعاده نماید از امور یکه نهی فرموده است و محروم ساخته مجتنب باشد پنج وقت نماز بجماعت گزارد اگر قیام لیل و نهار از تهجد میسر نشود زهے سعادت و اداء زکوة مال نیز از جمله ارکان اسلام ست آنرا البته ادا کند و طریقے که ادای آن اسهل باشد آنست که از مال خود آنچه حق فقراء است سالیانه جدا سازد و به نیت زکوة نگاهداشته در تمام سال بمصارف زکوة خرچ نماید برین تقدیر بهر مرتبه تجدید نیت ادای زکوة لازم نیست یکدفعه جدا کردن کفایت میکند معلوم باشد که در سال تمام چه قدر خرچ میکنند به فقراء و مستحقان اما چون به نیت زکوة نیست محسوب نمیشود و در صورت مرقومه زکوة از ذمه ادا نشود و هم از خرچ سے بے تقریب خلاصی ست و اگر بالفرض آنقدر در سال خرچ فقر انشود و بقیه بماند آنرا همان طور جدا از مال خود نگاهدارند در هر سال همین قسم عمل بکار برند چون مال فقرا جدا میشود اگر امروز توفیق ادای آن روزی نشد شاید که فردا موفق سازند اے فرزند چون نفس بالذات بخیل ست و در امتثال احکام آلهی جل سلطانه سرکش بضرورت سخن بصرفه گفته میشود والا اموال و املاک همه از حق ست سبحانه این کس را چه مجالست که دران تمسک نماید باید که بمنت تمام ادا کند همچنین در سائر عبادات خود را بهیچ وجه معاف ندارد و در ادای حقوق عباد سعی بلیغ مبذول باید داشت و کوشش باید نمود که حق هیچکس در ذمه نماند اینجا ادای آن حق آسانست بملایمت و تملق هم رفع میشود در آخرت کار مشکل ست علاج پذیر نیست احکام شرعیه را از علماء آخرت باید استفسار نمود سخن ایشان را تاثیرے هست شاید ببرکت انفاس ایشان بعمل آن موفق شود از علماء دنیا که علم را وسیله مال و جاه ساخته اند دور باید بود مگر آنکه علماء متقی پیدا نشود و بضرورت بقدر ضرورت بایشان باید پرداخت آنجا میان حاجی محمد اُتره از علماء دنیدار اند و شیخ علی اتره خود آشنائے شما اند غرض این هر دو عزیزان در ان نواحی مغتنم اند در تفتیش مسائل شرعیه بایشان رجوع نمودن انسب ست اے فرزند ما فقرا را با غنیاء دنیا چه مناسبت که از نیک و بد ایشان

سخن کنم نصائح شرعیہ در بیناب بروجہ اتم واکمل وارد شدہ اند فللہ البحۃ البالغۃ اما آن فرزند چون
از راہ انابت بہ قرار جوع آوردہ بود دل را بواسطہ آن مناسبت در اکثر اوقات توجہ
بحال آن فرزند میشود ہمان توجہ باعث این گفتگو شدہ است میدانم کہ اکثر این نصائح
و مسائل بگوش آن فرزند رسیدہ باشد اما مقصود عمل ست نہ مجرد علم بیماری کہ علم بدارو می مرض
خود دارد تا آن دارو را نخورد صحت نمی یابد علم بدارو فائدہ نمیکند این ہمہ ابرام و مبالغہ
برائے عمل ست علم خود حجت را درست میسازد قال علیہ الصلوۃ والسلام ان اشد الناس
عذابا یوم القیمۃ عالم لم ینفعہ اللہ بعلمہ آن فرزند بداند کہ انابت سابق بواسطہ قلت صحبت
ارباب جمعیت اگرچہ ثمرہ ندادہ باشد اما از نفاست جوہر استعداد آن فرزند خبر میدہد
امید ست کہ حق سبحانہ ببرکت آن انابت در آخر بتوفیق مرضیات خویش موفق
گرداند و از اہل نجات سازد و بہر حال رشتۂ محبت این طائفہ را از دست ندہد و التجا
و تضرع باین قوم شعار خود سازد و منتظر باشد کہ حق سبحانہ بتوسل محبت این طائفہ بہ محبت
خود مشرف سازد و تمام بجانب خود کشد و ازین خرخشہ ہا بالکل خلاص سازد مثنوی عشق
آن شعلہ است کو چون برفروخت ٭ ہر چہ جز معشوق باقی جملہ سوخت ٭ تیغ لا در قتل غیر حق
براند ٭ در نگر زان پس کہ بعد لا چہ ماند ٭ ماند الا اللہ باقی جملہ رفت ٭ شاد باش اے عشق
شرکت سوز زفت مکتوب ہفتاد و چہارم بہ میرزا بدیع الزمان صدور یافتہ در تحریص
بر محبت فقرا و توجہ بایشان و النصح باتباع صاحب الشریعۃ علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام
مراسلہ شریفہ و سفاوضہ لطیفہ ورود یافت حمد اللہ سبحانہ کہ از فحوائے آن محبت فقرا
و توجہ درویشان مفہوم گشت کہ سرمایۂ سعادت ست لانہم جلسا اللہ سبحانہ وہم قوم
لا یشقی جلیسہم وکان رسول اللہ صلی اللہ تعالے علیہ و علی آلہ وسلم یستفتح بصعالیک
المہاجرین وقال علیہ الصلوۃ والسلام فی شانہم رب اشعث مدفوع بالابواب لو اقسم
علی اللہ لابرہ سعادت آثار افقرہ در صحیفۂ گرامی اندراج یافتہ بود کہ خدیو نشائین
این نعمتے است کہ مخصوص بحضرت واجب الوجود ست جل سلطانہ عبد مملوک لا یقدر
علی شئ را چہ رسد کہ بوجہ از وجوہ بخداوند جل سلطانہ مشارکت جوید و در راہ خداوندی

سلام ہو اسلام کے سچے خادموں اور فقیروں

پوید علی الخصوص در نشاء اخرویه که مالکیته و ملکیته چه بطریق حقیقت و چه بطریق مجاز مخصوص بحضرت مالک یوم الدین ست حضرت حق سبحانه و تعالے در روز قیامت ندا در دهد که لمن الملک الیوم و خود در جواب آن فرماید لله الواحد القهار عبادرا در ان روز غیر از هول و دهشت متحقق نیست و جز حسرت و ندامت مقصود ندا الله تعالی در قرآن مجید از شدت آن روز و از غایت اضطراب خلائق خبر میدهد حیث قال تبارک و تعالی ان زلزلة الساعة شیء عظیم یوم ترونها تذهل کل مرضعة عما ارضعت و تضع کل ذات حمل حملها و ترى الناس سکاری و ما هم بسکاری و لکن عذاب الله شدید ۸ دران روز کز فعل پرسند و قول ۹ اولوالعزم را دل بلرزد بهول ۱۰ بجائیکه دهشت برند انبیا ۱۱ تو عذر گنه را چه داری بیا ۱۲ بقیة النصح اتباع صاحب الشریعة علیه الصلوة والسلام والتحیة لازم فان النجاة بدونها محال و عدم الالتفات الی زخارف الدنیا و عدم الاعتناء بوجودها و عدمها فان الدنیا مبغوضة الله سبحانه لیس لها قدر عنده تعالے ینبغی ان یکون عدمها خیرا من وجودها عند العباد و قضیته عدم وفائها و سرعة زوالها مشهورة بل مشهودة فاعتبروا یا اولی الابصار یا ایها الذین مضوا من قبل وفقنا الله سبحانه و ایاکم بمتابعة سید المرسلین علیه و علی آله الصلوة والسلام مکتوب هفتاد و پنجم نیز بمیرزا بدیع الزمان صدور یافته در تحریص بر متابعت سید کونین علیه و علی آله الصلوة والسلام اولاً بتصحیح عقائد و ثانیاً بدانستن احکام ضروریه فقه و در بیان آنکه از حق سبحانه و تعالے بوسیله یا بے وسیله او را تعالے میباید طلبید سلکم الله سبحانه و عافاکم نقد سعادت دارین منوط بمتابعت سید کونین ست علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات اتمها و اکملها برحسب علماء اهل سنت شکر الله سعیهم بیان فرموده اند اولاً تصحیح عقائد بمقتضاے آراے طائفه این بزرگواران باید کرد ثانیاً علم حلال و حرام و فرض و واجب و سنت و مندوب و مباح و مشتبه حاصل باید نمود و عمل بمقتضاے این علم نیز درکار است بعد از حصول این دو جناح اعتقادی و عملی اگر سعادت ازلی مدد فرماید طیران عالم قدس میسر آید و بدونها خرط القتاد دنیاے دنی که رای آن نمیکند که آنرا از مطلب غیر مند و حصول مال و

جاه او را از سقا صدا نکارند بلند همت باید بود از حق سبحانه و تعالی بوسیله یابی وسیله او را تعالی باید طلبید بدرع کار اینست غیر این همه هیچ چون التفات نموده و همتے خواسته اند بشرے لکم سالماً و غانماً مراجعت خواهند نمود اما یک شرط را مرعی دارند و آن وحدت قبله توجه است قبله توجه را متعدد ساختن خود را در تفرقه انداختن است مثل مشهور است هر که یکجا همه جا و هر که همه جا هیچ جا حضرت حق سبحانه و تعالی بر جاده شریعت مصطفویه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة استقامت کرامت فرماید والسلام علی من تبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی آله الصلوات والتحیات مکتوب هفتاد و ششم بقلیج خان صدور یافته در بیان آنکه ترقی وابسته بورع و تقوی است و در تحریص بر ترک فضول مباحات و اگر میسر نشود اجتناب از محرمات ساخته دائره فضول مباحات را تنگ تر باید گرفت و در بیان آنکه اجتناب از محرمات نیز دو قسم است عصمکم الله سبحانه عما یعصمکم و صانکم عما شانکم بحرمة سید البشر المتقی عنه زیغ البصر علیه و علی آله من الصلوات اکملها و من التسلیمات افضلها قال الله تعالی فما آتاکم الرسول فخذوه و ما نهاکم عنه فانتهوا مدار نجات بر دو جزء آمد امتثال اوامر و انتهاء از نواهی و مقدم ترین این دو چیز جزء اخیر است که عبارت از ورع و تقوے ست ذکر رجل عند رسول الله صلی الله تعالی علیه و علی آله وسلم بعبادة و اجتهاد و ذکر آخر بورعة فقال النبی صلی الله علیه وسلم لا تعدل بالورعة شیئا یعنے الورع و قال ایضا علیه من الصلوات اتمها و من التسلیمات اکملها ملاک دینکم الورع و فضیلت انسان بر ملک ازین جزو تحقق ست و ترقی بر مدارج قرب هم ازین جزو ثابت میشود چه ملائکه در جزو اول مشارک اند و ترقی در ایشان مفقود است پس عمایت جزو ورع و تقوی از اهم مهام اسلام آمد و از اشد ضروریات این جزو که مدار آن بر اجتناب از محارم است بروجه کمال و قتی میسر شود که از فضول مباحات اجتناب نموده آید و بقدر ضرورت از مباحات اکتفا کرده شود زیرا که ارخاء عنان در ارتکاب مباحات با مور مشتبهات سے رساند مشتبه بحرام نزدیک ست من حام حول الحمی یوشک ان یقع فیه پس در حصول کمال ورع و تقوی اکتفا از مباحات بقدر ضرورت لابد آمد و آن هم مشروط بنیت اداے وظائف بندگی والا آن قدر هم وبال ست و قلیل آن خیر حکم

کثیر دارد وچون اجتناب از فضول مباحات بالکلیه در همه اوقات خصوصا در نیوقت بسیار عزیز الوجود ست اجتناب از نامحرمات لازم ساخته مهما امکن دائرۂ ارتکاب فضول مباحات را تنگ تر باید ساخت و درین ارتکاب همواره نادم و مستغفر می باید بود و دریچه از برای دخول حوالی محرمات وابسته همیشه بحق سبحانه ملتجی و متضرع باید شد از ین ندامت و استغفار و التجا و تضرع یحتمل که کار آن اجتناب بکند که بفضول مباحات تعلق داشت واز آفت آن مصئون و محفوظ دارد عزیزی میفرماید انکسار المعاصین احب الی من صولة المطیعین و اجتناب از محرمات نیز بر دو قسم ست قسمے ست که بحقوق الله سبحانه تعلق دارد و قسمی ست که بحقوق عباد متعلق ست در رعایت قسم ثانی اهتمام ست حق سبحانه و تعالی غنی مطلق ست وارحم الراحمین و عباد و فقرا محتاجانند و بالذات بخیل ولیئم اند قال رسول الله تعالی صلی الله علیه وآله وسلم من کانت له مظلمة لاخیه من عرضه او شیء فلیتحلله منه الیوم قبل ان لا یکون دینار ولا درهم ان کان له عمل صالح اخذ بقدر مظلمته وان لم یکن له حسنات اخذ من سیئات صاحبه فحمل علیه و قال ایضا صلی الله تعالی علیه وآله وسلم اتدرون ما المفلس قالوا المفلس فینا من لا درهم له ولا متاع فقال صلی الله تعالی علیه وآله وسلم ان المفلس من امتی من یاتی یوم القیمة بصلوٰة وصیام وزکوة ویاتی قد شتم هذا وقذف هذا واکل مال هذا وسفک دم هذا وضرب هذا فیعطی هذا من حسناته وهذا من حسناته فان فنیت حسناته قبل ان یقضی ما علیه اخذ من خطایاهم فطرحت علیه ثم طرح فی النار صدق رسول الله صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم ثانیا اظهار محبت گزارے ایشان مے نماید که در بلدۂ معظمۂ لاهور بوجود ایشان بسیارے از احکام شرعیه درین طور زمانه رواجے پیدا کرده است و تقویتے دین و ترویج ملت دران بقعه حاصل گشته است و آن بلده نزد فقیر همچو قطب ارشاد ست نسبت بسائر بلاد هندوستان خیر و برکت آن بلده به جمیع بلاد هندوستان ساریست اگر آنجا دین را ترویجے ست در همه جا نحوے از رواج متحقق ست حق سبحانه و تعالی مؤید و ناصر ایشان باد قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم لا یزال طائفة من امتی ظاهرین علی الحق لا یضرهم من خذلهم حتی یاتی امر الله

وہم علے ذلک چون ایشان را رشتۂ ارتباط جی بحضرت معرفت پناہی قبلہ گاہی خواجہ
محکم بود بنا بر آن بہ تسوید چند کلمہ محرک آن نسبت جی گشت زیادہ برین اطناب
ست حامل رقیمہ دعا گو کہ از مردم نیک وصلحا ست وآدمی زادہ است حاجتے بجناب
ایشان آوردہ است امید ست کہ توجہ شریف دربارہ او مرعی داشتہ روائے
حاجت او خواہند فرمود دولت حقیقی وسعادت سرمدی محصل باد بحرمۃ النبی وآلہ الامجاد
علیہ وعلے آلہ الصلوات والتحیات مکتوب ہفتاد وہفتم بجباری خان صد وریافتہ
دربیان آنکہ عبادت خدائے بچون وبچگون کے میسر شود وما اینا سب ذلک الحمد للہ
وسلام علے عبادہ الذین اصطفے ؎ بعد از خدائے ہر چہ پرستند ہیچ نیست ؎
بے دولت ست آنکہ بہیچ اختیار کرد ؎ عبادت خدائے بچون وبچگون جل سلطانہ
وقتے میسر شود کہ از رقیت تمام ماسوائے آزاد شدہ قبلہ توجہ جز ذات احدیت ہیچ نماند
در مصداق این توجہ استوا بر انعام وایلام اوست تعالے بلکہ در ابتدائے حصول این
مقام ایلام مرغوب ترمی آید از انعام اگرچہ در آخر کار بہ تفویض میکشد وہر چہ میرسد
او لے وانسب میداند عبادتے بر رغبت ورہبت تعلق دارد فی الحقیقت آن عبادت
خود ست مقصود از انجا نجات وسرور خویش ست ؎ تا تو در بند خویشتن باشی ؎ عشق گوئی دروغ زن باشی ؎ حصول این دولت وابستہ بفنا ومطلق
است واین توجہ نتیجۂ محبت ذاتیہ است ومقدمہ ظہور ولایت خاصہ محمدیہ علے
صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ حصول این نعمت عظمیٰ موقوف ست بر کمال
اتباع بشریعت او علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا چہ شریعت ہر نبی
علیہم الصلوات والتسلیمات کہ از راہ نبوت بروے عطا فرمودند مناسب ولایت
اوست چہ در ولایت رو بحق ست سبحانہ بالکلیہ وچون بہ نبوت فرود مے آرند
ہمان نور فرود مے آید وہمان کمال را با توجہ خلق جمع مے کند وسلب حصول
کمالات مقام نبوت ہم ہمان نور ست ولہذا گفتہ اند ولایت نبی افضل ست از
نبوت اولا جرم شریعت ہر پیغمبر مناسب ولایت او باشد واتباع آن شریعت مستلزم

وصول ست بآن ولایت واگر سوال کنند کہ بعضے متابعان شریعت آن سرور را علیہ الصلوٰۃ والسلام از ولایت آن سرور نصیبے نیست بلکہ بر قدم انبیاء دیگر اند واز ولایت ایشان نصیبی دارند جواب گوئیم کہ شریعت پیغمبر ما علیہ الصلوٰۃ والسلام جامع جمیع شرائع ست وکتابے کہ بر وے منزل شدہ است شامل تمام کتب سماوے است پس اتباع این شریعت گویا اتباع جمیع شرائع ست پس باندازہ استعداد خود سناسبتے بہ نبی از انبیا دارد کہ ولایت او را اخذ میکند ولا محذور فیہ بلکہ گوئیم کہ ولایت او علیہ الصلوٰۃ والسلام حاوے ولایتہاے جمیع انبیا ست علیہم الصلوات والتسلیمات پس وصول بآن ولایتہا وصول بجزویست از اجزاء این ولایت خاصہ وسبب عدیم الوصول الی تلک الولایۃ بقصور سے فی کمال متابعتہ علیہ الصلوٰۃ والسلام وللقصور درجات فلاجرم حصل التفاوت فی درجات الولایۃ ولو تیسر کمال الاتباع لامکن الوصول الی تلک الولایۃ اعتراض وسقے دارد میشود کہ متابعان شرائع انبیاء دیگر را ولایت خاصہ محمدی علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات حاصل مے شد ولیس فلیس الحمد للہ الذی انعم علینا وہدینا الی الصراط المستقیم والدین القویم صراط مستقیم عبارت ازین طریق متین وشریعۃ مبین ست انک لمن المرسلین علی صراط مستقیم دلیل اینمعنے ست رزقنا اللہ سبحانہ وایاکم کمال اتباع شریعتہ علیہ الصلوٰۃ والسلام بمحمتہ کل اتباعہ وعظم اولیائہ رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین آمین حامل رقیمہ دعا تردد آن حدود بود بچند کلمہ محرک سلسلۂ محبت گشت والسلام علیکم ورحمۃ اللہ سبحانہ لدیکم مکتوب ہفتاد وہشتم نیز بہ جباری خان صدر یافتہ دربیان معنی سفر در وطن وسیر آفاقی وانفسی ودربیان آنکہ حصول این دولت وابستہ باتباع صاحب شریعت ست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام حق سبحانہ وتعالے بر جادۂ شریعت حقہ علی مصدرہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ استقامت ارزانی فرماید چند روز ست کہ از سفر دہلی واگرہ مراجعت واقع شدہ است وبوطن مالوف آرامی حاصل گشتہ حب الوطن من الایمان نقد وقت ست بعد از وصول بوطن اگر سفر ست در وطن ست سفر در وطن از اصول مقررۂ اکابر خانوادۂ علیہ نقشبندیہ ایست قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم چاشنی ازین سفر درین طریق ابتدا میسر میگردد وبطریق اندراج انہایت فی البدایۃ حاصل

میفرود و جمعے را ازین طائفہ اگر خواہند مجذوب سالک گردانند در سیر بیرونی مے اندازند بعد از تمام آن سیر آفاقی و سیر انفسی کہ سفر در وطن عبارت ازان ست آرامے میدہند مصرعہ این کار دولت ست کنون تا کرا رسد ہنیالار باب الغنم لغنیما وصول باین نعمت عظمیٰ و ولایت با تباع سید اولین و آخرین ست علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التحیات اکملہا تا تمام خود را در شریعت گم نسازد و باتتال اوامر و انتہا از نواہی متحلی نگردد بوی ازین دولت بمشام جان او نرسد باوجود مخالفت شریعت اگرچہ برابر سر موی باشد اگر بالفرض احوال و مواجید دہد داخل استدراج است آخر او را رسوا خواہند ساخت خلاصی بے اتباع محبوب رب العالمین علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا ممکن نیست حیوٰۃ چند روزہ را در مرضیات حق سبحانہ باید صرف نمود چہ زندگانے ست و کدام عیش ست کہ مولائے این کس از کردار او ناراضی باشد حق سبحانہ و تعالیٰ بر احوال جزوے و کلے او مطلع ست از حاضر و ناظر شرم باید کرد بالفرض اگر دانند کہ شخصے از عیوب و افعال ناپسندیدۂ ایشان اطلاع خواہد یافت در حضور او امر ناشایستہ بوقوع نمے آید و نمی خواہند کہ او مطلع بر عیوب ایشان گردد چہ بلا شد باوجود علم حضور حق سبحانہ ہیچ باک نمیکنند این چہ اسلام ست حق سبحانہ را برابر آن شخص اعتبار نمی نہند اعوذ باللہ سبحانہ من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا بحکم حدیث جددوا ایمانکم بقول لا الہ الا اللہ در ہر آنے تجدید ایمان باین قول عظیم الشان بیاید کرد و توبہ و انابت بحق سبحانہ از جمیع افعال ناپسندیدہ باید نمود شاید کہ فرصت توبہ تا وقت دیگر ندہند ہلک المسوفون حدیث نبوی ست علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات یعنے ہلاک گشتند سوف افعل گویندگان یعنے تاخیر کنندگان فرصت را غنیمت باید شمرد و در مرضی حق سبحانہ صرف باید نمود توفیق توبہ از عنایت حق سبحانہ است ہمیشہ از حق سبحانہ خواہان این معنے باشند و درویشانے کہ قدم راسخ در شریعت دارند و از عالم حقیقت نیک شناسا اند از ایشان ہمتے باید طلب نمود و مددے باید جست تا عنایت حق سبحانہ از دریچہ ایشان ظاہر شدہ تمام بجانب جناب قدس خود

تعالٰے جذب نماید و مخالفت را در وے گنجایش نماند تا سر موے راہ مخالفت شریعت کشادہ است محل نظر ست تمام سبیل مخالفت را باید سد و ساخت بہیت محال ست سعدے کہ راہِ صفا تو ان رفت جز در پے مصطفٰے ؐ صلوۃ اللہ و سلامہ علیہ و علٰے آلہ اعتراض بر اہل اللہ خصوصًا کہ اسم پیری و مرشدی در میان باشد و راہ افادہ کشادہ شدہ باشد نباید کرد و آن را سم قاتل باید انگاست زیادہ برین اطناب ست این چند حروف بواسطہ ارتباط محبت و اخلاص تحریر آوردہ امید ست کہ موجب ملال نشود ثانیًا مصدع میگردد کہ ملا عمر و شاہ حسین آدمی زادہ اند خواہان ملازمت ایشان اند امید ست کہ داخل ملازمان خاصہ گردند اسمعیل نیز بہمین ارادہ بخدمت آمدہ است اگرچہ پیادہ است امید وار ست کہ فراخور حالت خود بہرہ یابد زیادہ تصدیع ندارد والسلام والاکرام

مکتوب ہفتاد و نہم نیز بجہاری خان صدور یافتہ در بیان آنکہ این شریعت غرا جامع شرائع ماتقدم ست و اتیان بمقتضاے این شریعت اتیان ست بمقتضاے جمیع شرائع و مانیا سب ذلک اللہ تعالٰی بر جادۂ شریعت مصطفویہ علٰے صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ ثبات و استقامت ارزانی فرمودہ بالکلیہ متوجہ جناب قدس خود گرداند چونکہ مقرر شدہ است کہ محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم جامع جمیع کمالات اسمائی و صفاتی ست و مظہر جمیع انبیا ست بر سبیل اعتدال کتابے کہ بروے منزل شدہ است خلاصہ جمیع کتب سماوی ست کہ بر سائر انبیا علی نبینا و علیہم الصلوات والتسلیمات منزل شدہ اند و ایضًا شریعتے کہ آن سرور را عطا فرمودہ اند زبدۂ جمیع شرائع ماتقدم ست و اعمالے کہ بمقتضاے این شریعت حقہ است منتخب از اعمال شرائع سابقہ است بلکہ از اعمال ملائکہ نیز صلوۃ اللہ تعالٰی و سلامہ علٰے نبینا و علیہم چہ بعضے از ملائکہ مامور برکوع اند و بعضے دیگر بسجود و بعضے بہ قیام و ہمچنین امم سابق بعضے بنماز با مداد مامور بودند و بعضے دیگر بنماز ہاے دیگر درین شریعت از اعمال امم سابقہ و ملائکہ مقربہ خلاصہ از زبدۂ آنہا انتخاب کردہ مامور ساختہ اند پس تصدیق باین شریعت و اتیان باعمال بمقتضاے آن فی الحقیقت تصدیق ست بجمیع شرائع و اتیان ست باعمال

مقتضیات آن شرائع پس لاجرم مصدقان این شریعت خیرالامم باشند وہمچنین تکذیب
این شریعت وعدم اتیان آن بمقتضای آن تکذیب ست مر جمیع شرائع ماتقدم را وعدم
اتیان ست بمقتضائے آنہا وہمچنین ست انکار ازان سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام انکار
از جمیع کمالات اسمای وصفاتی وتصدیق او تصدیق ست جمیع آنہا پس ناچار منکران
آن سرور ومکذبان شریعت بدترین امم باشند از ینجاست الاعراب اشد کفراً ونفاقاً

ع محمدؐ عربے کابروے ہر دوسراست ۔ کسیکہ خاک درش نیست خاک برسراو

الحمد للہ ذی الانعام والمنۃ کہ حسن اعتقاد وگمان ایشان را نسبت باین شریعت وصاحب
آن شریعت علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ باحسن وجوہ مشہود شدہ بود ومذمت
وندامت بر اوضاع نا ملائمہ ہموارہ دامنگیر شان بودہ حق سبحانہ وتعالیٰ از دیاد بران عطا
فرماید ثانیاً آنکہ حامل رقیمۃ الدعا میان شیخ مصطفےٰ از نسل قاضی شریح اند درین دیار بزرگان
ایشان بزرگ شدہ آمدہ اند وجوہ معاش ووظائف بسیار داشتند مشارالیہ از بے معاشی
متوجہ لشکر شدہ است واسناد وفرامین ہمراہ آوردہ امید وارست کہ بتوسل ایشان
جمعیت پیدا کند زیادہ متصدع نشد مشارالیہ را بصدور عظام برنجے سفارش فرمایند
کہ کار گر شود وسبب جمعیت ارباب تفرقہ گردد والسلام والاکرام **مکتوب ہشتادم**
بمیرزا فتح اللہ حکیم صدر یافتہ دربیان آنکہ فرقۂ ناجیہ از ہفتاد دو سہ فرقۂ اہل سنت و
جماعت اند ودرنگوہش فرق مبتدعہ وما یناسب ذلک حق سبحانہ وتعالےٰ برجادہ شریعت
مصطفویہ علےٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ استقامت ارزانی فرماید **مصرع**
کار ما نیست غیر ازین ہمہ ہیچ ۔ ہر فرقہ از ہفتاد دو سہ گروہ مدعی اتباع شریعت ست و
جازم نجات خود کل حزب بما لدیہم فرحون نقد وقت شانست اما دلیلے کہ پیغمبر صادق علیہ
من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا بر تمیز فرقۂ واحدۂ ناجیہ ازان فرق متعددہ
فرمودہ است آنست الذین ہم علی ما انا علیہ واصحابی یعنے آن فرقہ واحدۂ ناجیہ آنانند
کہ ایشانان بطریقے اند کہ من بعیان طریقم واصحاب من بران طریق اند ذکر اصحاب باوجود
کفایت بذکر صاحب شریعت علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ درین موطن برائے آن تواند بود

کہ تا بدانند کہ طریق من ہمان طریق اصحاب ست و طریق نجات منوط باتباع طریق ایشان ست
و بس چنان کہ حق سبحانہ فرمودہ من یطع الرسول فقد اطاع اللہ پس اطاعت رسول عین
اطاعت حق آمد سبحانہ و خلاف اطاعت او صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ وسلم عین معصیت
او تعالےٰ و تقدس جامۂ کہ اطاعت خدای را چل سلطانہ خلاف طاعت رسول تصور کردہ انہ
حق سبحانہ از حال آنہا خبر میدہد و حکم بہ کفر ایشانان مینماید آنجا کہ مے فرماید یریدون ان
یفرقوا بین اللہ و رسلہ و یقولون نومن ببعض و نکفر ببعض و یریدون ان یتخذوا بین ذلک
سبیلاً اولئک ہم الکفرون حقا پس در ما نحن فیہ دعوی اتباع آن سرور نمودن علیہ الصلوٰۃ
والسلام بخلافت اتباع طریق اصحاب رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین دعوی
باطل است بلکہ آن اتباع فی الحقیقت عین معصیت رسول ست علیہ الصلوٰۃ والسلام پس
نجات را در ان طریق مخالفت چہ مجال و یحسبون انہم علی شیٔ الا انہم ہم الکاذبون مطابق
حال ایشان ست و شک نیست فرقۂ کہ ملتزم اتباع اصحاب آن سرور اند علیہ و علیہم الصلوات
والتسلیمات اہل سنت و جماعت اند شکر اللہ تعالیٰ سعیہم فہم الفرقۃ الناجیۃ چہ طاعنان اصحاب
پیغمبر علیہ و علیہم الصلوات والتحیات خود از اتباع ایشانان محروم اند کا لشیعۃ والخوارج
و معتزلہ خود مذہب محدوث دارند واصل بن عطا رئیس ایشان از تلامذہ امام حسن بصری ست
کہ باثبات واسطہ میان ایمان و کفر از امام جدا شدہ و امام در شان او فرمودہ اعتزل
عنا علی ہذا القیاس سائر الفرق الباقیۃ و طعن کردن در اصحاب فی الحقیقۃ طعن کردن ست
بہ پیغمبر خدا جل شانہ ما آمن برسول اللہ من لم یوقر اصحابہ چہ خبث اینہا منجر بہ خبث
صاحب ایشان میشود نعوذ باللہ سبحانہ من ہذا الاعتقاد السوء و ایضاً شر انگے کہ از راہ
قران و احادیث بما رسیدہ است بتوسط نقل ایشان ست ہر گاہ ایشان مطعون باشند
نقل ایشان نیز مطعون خواہد بود این نقل مخصوص ببعض دون بعض نیست بل کلہم
فی العدالۃ والصدق والتبلیغ سواء پس طعن ایشان ای واحد کان منہم مستلزم طعن
در دین ست والعیاذ باللہ سبحانہ منہ اگر طاعنان بگویند کہ ما ہم متابعت اصحاب میکنیم
لازم نیست کہ جمیع اصحاب را متابع باشیم بلکہ ممکن نیست متابعت جمیع لتناقض ایہم اختلاف

ندا ہم جواب گوئیم متابعت بعضے وقتے سودمند افتد کہ انکار از بعض دیگر بآن نشود و بر تقدیر انکار از بعض متابعت بعض دیگر متحقق نمیشود زیرا کہ حضرت امیر مثلاً توقیر و تعظیم خلفاء ثلثہ رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین کردہ اند شایان اقتدائیہ ایشان را دانستہ با بشان بیعت نمودہ اند پس با وجود انکار خلفاء ثلثہ ادعاے متابعت حضرت امیر نمودن محض افتراست بلکہ آن انکار فی الحقیقت انکار حضرت امیر ست و روایت صریح مر اقوال و افعال ایشان را و احتمال تقیہ را در مادۂ اسد اللہ راہ دادن نیز از سخافت عقل ست عقل صحیح ہرگز تجویز نمی کند کہ اسد اللہ با وجود کمال معرفت و شجاعت بعض خلفاء ثلثہ را سی سال مبطن دارند و اظہار خلاف آن نمایند و محبت نفاق بایشان دارند از ادناے اہل اسلام این قسم نفاق متصور نیست شناعت این فعل را باید دریافت کہ بحضرت امیر چہ قسم زبونے و چہ نوع خداع منتسب میشود و اگر بطریق فرض محال تقیہ در مادۂ اسد اللہ مجوز باشد تعظیم و توقیرے کہ حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خلفاء ثلثہ را میکردند و از ابتدا تا انتہا ایشان را بزرگ داشتہ اند چہ جواب خواہند گفت آنجا تقیہ گنجایش ندارد و بتبلیغ حق بر پیغمبر واجب ست تقیہ را آنجا راہ دادن بزندقہ میکشد قال اللہ تعالیٰ یا ایہا الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک وان لم تفعل فما بلغت رسالتہ واللہ یعصمک من الناس کفار میگفتند کہ محمد از وحی آنچہ موافق اوست اظہار میکند و آنچہ مخالف اوست اظہار نمیکند و مے پوشد و مقرر ست کہ نبی را بر خطا مقرر داشتن جائز نیست والا خللے در شریعت او پیدا میشود پس چون خلاف تعظیم و توقیر خلفاء ثلثہ از آن حضرت بظہور نیامد معلوم شد کہ تعظیم ایشان از خطا مصئون بود و ازو ال محفوظ بر سر اصل سخن رویم و جواب اعتراض ایشان را منقح تر بگوئیم کہ متابعت جمیع اصحاب در اصول دین لازم است و ہرگز در اصول اختلافے ندارند اگر اختلاف ست در فروع ست و شخصے کہ طاعن بعض است از متابعت جمیع محروم ست ہر چند کلمہ ایشان متفق است اما شومی انکار اکابر دین در اختلاف می اندازد و از اتفاق می آرد بلکہ انکار قائل بانکار مقولہ او میرساند و ایضا مبلغان شریعت جمیع اصحاب اند کما مر لان الصحابۃ کلہم عدول از ہر یکی چیزی از شریعت بما رسیدہ است و ہمچنین

قرآن را از هر واحدے امتہ فما فوقہا گرفتہ جمع ساختہ اند پس انکار از بعض انکار ست از مبلغ او پس اتیان جمیع شریعت در مادہ منکر متحقق نہ گشت فکیف النجاۃ و الفلاح قال اللہ تعالیٰ افتؤمنون ببعض الکتب وتکفرون ببعض فما جزاء من یفعل ذلک منکم الا خزی فی الحیوٰۃ الدنیا و یوم القیمۃ یردون الی اشد العذاب یا آنکہ گوئیم کہ قرآن جمع حضرت عثمانؓ است بلکہ جامع فی الحقیقت حضرت صدیق و حضرت فاروقؓ اند جمع حضرت امیرؓ سوائے قرآن ست پس باید این اندیشید کہ انکار این اکابر فی الحقیقت بانکار قرآن مے کشد عیاذاً باللہ سبحانہ شخصی از مجتہد اہل تشیع سوال کرد کہ قرآن جمع حضرت عثمانؓ ست در حق این قرآن چہ اعتقاد دارید گفت در انکار او مصلحت نمی بینم از انکار او دین بتمام برہم مے شود دیگر عاقل ہرگز تجویز نمی کند کہ اصحاب آن سرور علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والتسلیمات در روز رحلت آن حضرت بر امر باطل اجتماع نمایند و مقرر ست کہ در روز رحلت آن حضرت سی و سہ ہزار اصحاب آن سرور حاضر بودند و بطوع و رغبت بحضرت صدیق بیعت کردہ اند اینہمہ اصحاب پیغمبر بر ضلالت جمع شدن از جملہ محالات ست وحال آنکہ آن حضرت علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ فرمودہ لا تجمع امتی علی الضلالۃ و توقفی کہ مرا بتدا از حضرت امیرؓ واقع شدہ است بواسطہ آن بود کہ در آن مشورہ حضرت امیرؓ را نہ طلبیدہ بودند چنانکہ حضرت امیر فرمودہ اند ما غضبنا الا لتاخرنا عن المشورۃ وانا لنعلم ان ابا بکر خیر منا لخ و نا طلبیدن شانان مبنی بر مصلحت خواہد بود کالتسلیۃ لاہل البیت بوجود الامیر عندہم فی المصیبۃ الاولی من المصیبۃ او نحو ذلک واختلافی کہ در میان اصحاب پیغمبر علیہ وعلیہم الصلوٰت و التسلیمات واقع شدہ نہ از ہوای نفسانی بود چہ نفوس شریفۂ ایشان تزکیہ یافتہ بودند واز امارگی باطمینان رسیدہ ہوای ایشان تابع شریعت شدہ بود بلکہ آن اختلاف مبنی بر اجتہاد بود و اعلائے حق پس مخطی ایشان نیز در جۂ واحدہ دارد عند اللہ و مصیب را خود دہ درجہ است پس زبان را از جفای ایشان باز باید داشت و ہمہ را بہ نیکی یاد باید کرد و قال الشافعی رحمہ اللہ سبحانہ تلک دماء طہر اللہ عنہا ایدینا فلنطہر عنہا السنتنا و نیز شافعی فرمودہ است اصطر الناس بعد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فلم یجد اتحت اديم السماء خیرا من ابی بکر فولوہ رقابہم

اینقول تصریح ست بہ نفی تقیہ و رضا حضرت امیرؓ بہ بیعت حضرت صدیق بقیۃ المقصود آنکہ میان سیدن و لہ میان شیخ ابو الخیر از مردم بزرگ زادہ است و ملازمت شما بسفر و کن ہمراہ رفتہ بود امید وار عنایت و التفات ست و نیز مولانا محمد عارف طالب علم و بزرگ زادہ است پدرش مرد ملا بود بتقریب مدد معاش آمدہ توجہ را امید وارست والسلام والاکرام

مکتوب ہشتاد و یکم

بہ لالا بیگ صدور یافتہ در تحریص بر ترویج اسلام و بیان ضعف و زبونی اسلام مسلمانان و استیلاء کفار نگونسار زادنا اللہ سبحانہ وایاکم

حمیۃ الاسلام غربت اسلام نزدیک بیک قرن ست بر نہجے قرار یافتہ است کہ اہل کفر مجرد اجرائے احکام کفر بر ملا در بلاد اسلام راضی نمی شوند میخواہند کہ احکام اسلامیہ بالکلیہ زائل گردند و اثرے از مسلمانان و مسلمانی پیدا نشود و کار را تا بآن سر حد رسانیدہ اند کہ اگر مسلمانی از شعار اسلام اظہار نماید بقتل میرسد ذبح بقرہ در ہندوستان اعظم شعار اسلام است کفار بجزیہ دادن شاید راضی شوند اما تذبیح بقرہ ہرگز راضی نخواہند شد از ابتدا رباد شاہت اگر مسلمانی رواج یافت و مسلمانان اعتبار پیدا کردند فبہا و اگر عیاذا باللہ سبحانہ توقف افتد کار بر مسلمانان بسیار مشکل خواہد شد الغیاث الغیاث ثم الغیاث الغیاث تا کدام صاحب دولت باین سعادت مستسعد گردد و کدام شاہباز باین دولت دستبرد نماید ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی متابعۃ سید المرسلین علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا والسلام

مکتوب ہشتاد و دوم

بسکندر خان بود ے صدور یافتہ در بیان آنکہ سلامتی قلب بے نسیان ماسوائے حق جل و علا صورت نہ بندد این نسیان معبر بفنا ست حق سبحانہ و تعالیٰ ہموارہ باخود دارد و بغیر خود نگذارد و بحرمت سید البشر المطہر عن زیغ البصر علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات انچہ بر ما و شما لازم ست سلامتی قلب ست از ماسوی حق سبحانہ و این سلامتی دشوار میسر گردد کہ غیر حق را سبحانہ بر دل عبورے نماند و عدم عبور غیر وابستہ بہ نسیان ماسوا ست کہ معبر بفنا ست نزد این طائفہ علیہ بالفرض اگر غیر را بتکلف در دل گزرانند ہرگز نگذرد و تا کار باین مرتبہ نرسد سلامتی محال ست

امروز این نسبت عقار قاف ست بلکه اگر گفته شود باور نکند هنیئاً لارباب النعیم نعیمها ؛ للعاشق المسکین بالتبرع ؛ زیاده برین چه نوشته آید والسلام اولاً وآخراً

مکتوب هشتاد و سوم به بهادر خان صدور یافته در تحریص بر جمع کردن جمعیت ظاهر و باطن را بشریعت وحقیقت حق سبحانه وتعالیٰ از تعلقات شتی نجاتے ارزانی فرموده بالکلیه گرفتار جناب قدس خود گرداند بحرمة سید المرسلین علیه وعلیٰ آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها **بیت** هرچه جز عشق خدائے احسن ست ؛ گر شکر خوردن بود جان کندن ست ؛ ظاهر را بظاهر شریعت غرا آراستن وباطن را همواره باحق جل وعلا داشتن کار عظیم ست تا کدام صاحب دولت را باین دو نعمت عظمیٰ مشرف سازند امروز جمع این دو نسبت بلکه استقامت بر ظاهر شریعت تنها نیز بسیار عزیز الوجود ست اعز من الکبریت الاحمر حق سبحانه وتعالیٰ از کمال کرم خود استقامت بر متابعت سید الاولین والآخرین ظاهراً وباطناً کرامت فرماید علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات

مکتوب هشتاد و چهارم بسید احمد قادری صدور یافته در بیان اینکه شریعت و حقیقت عین یکدیگرانند و علامت وصول بحق الیقین مطابقت علوم و معارف آن مقام ست بعلوم شرعیه ومایناسب ذلک حق سبحانه وتعالیٰ بر جادهٔ شریعت استقامت ارزانی داشته همگی همت متوجه جناب اقدس خود گردانیده ما را بتمام از ماسوا ندکلیت اعراض از ماسوا دون خود میسر گرداند بحرمة سید البشر المقدس عن زیغ البصر علیه من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها وعلیٰ آله واصحابه اجمعین - آمین

مصرعه از هرچه میرود سخن دوست خوشترست ؛ هرچند هرچه گفته میشود از دوست سخن اوست لیکن چون این سخن را نحوے از مناسبت باجناب او تعالیٰ وتقدس ثابت ست آن معنی مناسب را مغتنم شمرده دران باب جرأت وزبان درازی مینماید المقصود شریعت وحقیقت عین یکدیگرانند ودر حقیقت از یکدیگر جدا نیستند فرق اجمال وتفصیل است استدلال وکشف است غیب وشهادت است وعقل عدم تعقل است احکام وعلومی که بموجب شریعت غرا مبین ومعلوم شده اند از تحقیق بحقیقت حق الیقین همین احکام و

علوم بعینها بتفصیل منکشف میگردند و از غیبت بشهادت می آیند و تجشم کسب و تحمل عمل از میان برمیخیزد و علامت وصول بحقیقت حق الیقین مطابقت علوم و معارف آن مقام است معلوم و معارف شرعیه و تا سر موی مخالفت ست دلیل ست بر عدم وصول بحقیقة الحقائق و بر خلافی که بشریعت در علم و عمل از هر که واقع شده است از مشائخ طریقت مبنی بر سکر وقت است و سکر وقت واقع نمی باشد الا در اثنار راه منتهیان نهایة النهایت را همه صحو است و وقت مغلوب ایشان ست حال و مقام تابع کمال شان بلیت صوفی ابن الوقت آمد در مثال نه لیک صافی فارغ ست از وقت و حال پس متحقق شد که خلاف شریعت علامة عدم وصول ست بحقیقت کار در عبارت بعضی از مشائخ واقع است که شریعت پوست حقیقت ست و حقیقت مغز شریعت این عبارت هرچند از بے استقامتی متکلم این کلام خبر میدهد لیکن تواند بود که مرادش آن باشد که مجمل نسبت بمفصل حکم پوست دارد نسبت بمغز و استدلال در جنب کشف در رنگ قشرست نسبت بلب اما اکابر مستقیم الاحوال ایشان امثال این عبارت موهمه را تجویز نمی نمایند و فرق جزباجمال و تفصیل و استدلال و کشف مذکور نمی سازند سائلے از خواجه نقشبند قدس الله تعالی سره الاقدس سوال کرد که مقصود از سیر و سلوک چیست فرمودند تا معرفت اجمالی تفصیلے گردد و استدلالی کشفی شود رزقنا الله سبحانه الثبات و الاستقامة علی الشریعة علما و عملا صلوات الله تعالی و سلامه علی صاحبها بقیة التصدیق آن که حامل رقیمة الدعا شیخ مصطفی شریحی از نسل قاضی شریح اند پدر ایشان بزرگ بودند و ظائف و وجوه مدد معاش بسیار داشتند اسناد و فرامین همراه گرفته متوجه لشکر شده است مشار الیه از فقدان اسباب معاش مضطرست التفات نموده بر نهجے توجه فرمایند که سبب حصول جمعیت شود از اضطراب و تفرقه نجات یابد زیاده مصدع نشد **مکتوب هشتاد و پنجم** به مرزا فتح الله حکیم صدور یافته بود در ترغیب بر اتیان اعمال صالحه خصوصا ادائے صلوة بجماعات و مایناسب ذلک و فقکم الله سبحانه لمرضاته آدمی را همچنانکه از درستی اعتقادات

چارہ نیست از اتیان اعمال صالحہ نیز چارہ نیست وجامع ترین عبادات ومقرب ترین طاعات ادار صلوٰۃ است قال علیہ الصلوٰۃ والسلام الصلوٰۃ عماد الدین فمن اقامہا فقد اقام الدین ومن ترکہا فقد ہدم الدین وکسی راکہ بر مواظبت ادار صلوٰۃ موفق سازند از فحشاء ومنکر باز دارند کریمہ ان الصلوٰۃ تنہی عن الفحشاء والمنکر مؤید این سخن ست وصلوٰتے کہ نہ چنین است صورت صلوٰۃ است حقیقت ندارد لیکن تا زمان حصول حقیقت صورت را از دست نمی باید داد ما لا یدرک کلہ لا یترک کلہ اکرم الاکرمین اگر صورت را بحقیقت اعتبار نماید مستبعد نیست فعلیکم بمواظبۃ اداء الصلوٰۃ مع الجماعات مع الخشوع والخضوع فانہا سبب النجاۃ والفلاح قال اللہ سبحانہ وتعالیٰ قد افلح المومنون الذین ہم فی صلوتہم خاشعون کار آنست کہ باوجود مخاطر کردہ شود سپاہیان در وقت غلبۂ غنیم اگر اندک تردد میکنند اعتبار بسیار پیدا میکنند صلاح جوانان بآن سبب اعتبار دارد کہ باوجود غلبۂ شہوت نفسانی خود را بصلاح آوردہ اند اصحاب کہف اینہمہ بزرگی بواسطۂ یک ہجرت از مخالف دین یافتند در حدیث نبوی علیہ الصلوٰۃ والسلام وارد است عبادۃ فی الہرج کہجرۃ الی فی الحقیقت عین باعث ست زیادہ ازین چہ نوشتہ آید فرزندے شیخ بہاء الدین را صحبت فقراء مرغوب نمی افتد وباہل غناء ونعم مائل ومنجذب است نمیدانند کہ صحبت ایشان سم قاتل است ولقمۂ چرب شان ظلمۃ افزا است الحذر الحذر ثم الحذر الحذر در حدیث صحیح وارد است علی مصدرہ الصلوٰۃ والسلام من تواضع لغنی لغناہ ذہب ثلثا دینہ فویل لمن تواضع لغنائہم واللہ سبحانہ الموفق

مکتوب ہشتاد وششم

بیکے از حکام پرگنہ جرک صدور یافتہ در بیان سلامتی قلب از ماسوی اللہ حق سبحانہ وتعالیٰ بر حد اعتدال ومرکز عدالت استقامت کرامت فرماید بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلہا ومن التحیات اکملہا آنچہ بر ما وشما ست سلامتی قلب ست از گرفتاری ماسوی اللہ حق سبحانہ واین سلامتی بر تقدیر است کہ غیر او را سبحانہ بر دل خطورے نماند اگر فرضاً ہزار سال حیات وفا کند غیر بر دل نگذرد بواسطۂ نسیانی کہ دل را از ماسوائے حاصل شود مصرعہ کار این ست غیر این ہمہ ہیچ ؛ در وقت ملاقات

از روی کرم گفته بودند که در عملی و کاری اگر رجوع افتد بما خواهی نوشت بنا علی ذلک متصدع گشت که شیخ عبد الله صوفی از نیکان است بواسطه بعضی حوائج قرضدار گشته است امید است که مددے در تخلیص ذمهٔ او خواهند فرمود والسلام

مکتوب هشتاد و هفتم

به پهلوان محمود صدور یافته در بیان آنکه چه سعادت است که دوستان خدا جل و علا کسی را قبول نمایند سلمکم الله تعالی وتقبلکم الله علی جادة الشریعة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة نخستین بشارت خاندان ایشان را قدوم میمنت شیخ نزل است برکات صحبت ایشان را چه شرح دهد چه سعادت که دوستان خدا جل و علا کسی را قبول نمایند چه جائے آنکه بمحبت و قربت ممتاز سازند هم قوم لا یشقی جلیسهم بالجمله صحبت ایشان را غنیمت شمرند و ادب صحبت را مرعی دارند تا مؤثر افتد زیاده چه نویسد والسلام اولا و آخرا۔

مکتوب هشتاد و هشتم

نیز به پهلوان محمود صدور یافته در بیان آنکه چه نعمتی که کسی با ایمان و صلاح موی سیاه خود را سفید کرده باشد و در جوانی خوف غالب یا بد و در پیری رجاء حق سبحانه و تعالی همواره با خود دارد چه نعمتی است که کسی با ایمان و صلاح موی سیاه خود را سفید سازد در حدیث نبوی ست علیه الصلوة والسلام من شاب شیبة فی الاسلام غفر له جانب امید را ترجیح دهند و ظن مغفرت را غالب سازند که در جوانی خوف بیشتر در کار است و در پیری رجاء غالب تر میباید والسلام اولا و آخرا

مکتوب هشتاد و نهم

به مرزا علیجان صدور یافته در عزا پرسی حق سبحانه و تعالی بر جادهٔ شریعت علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة استقامت ارزانی فرماید آدمی را الجکم کل نفس ذائقة الموت از مرگ چاره نیست فطوبی لمن طال عمره وکثر عمله همین موت است که مشتاقان را بآن تسلی میدهند و وسیلهٔ وصول دوست بدوست میسازند من کان یرجو لقاء الله فان اجل الله لآت آرے حال واپس ماندگان و گرفتاران بدولت حضور بمطلب رسیدگان و آزادگان خراب و ابتر است ولی نعمت مرحومه شما درین اوان بسی مغتنم بودند الحال بر شما آن لازم است که مکافات احسان باحسان بکنند و بدعا و صدقه ساعت بساعت مدد نمایند فان المیت کالغریق ینتظر دعوة تلحقه من اب او ام او اخ

او صدیق نیز میباید که از مرگ ایشان بمرگ خود عبرت بگیرند و تمام خود را برضی حق سپرند و حیات دنیا را غیر از متاع غرور نشمارند اگر تمتعات دنیوی را اندک اعتباری بود برابر سر موی بر کفار بدکردار تجویز نمی فرمودند رزقنا سبحانه وایاکم الاعراض عن ماسوی الله سبحانه والاقبال الی جناب قدسه بحرمة سید المرسلین علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها والسلام والاکرام

مکتوب نوزدهم بخواجه قاسم صدور یافته در ترغیب بر آنکه بکلیت متوجه حق سبحانه باید بود و امروز حصول این دولت وابسته بتوجه و اخلاص باین طبقه علیه نقشبندیه است قدس الله تعالی اسرارهم حضرت حق سبحانه و تعالی دنیای دنیه را در منظر همت خوار و بی اعتبار گردانیده حسن و جمال آخرت را در مرآت باطن متجلی و متزین گرداناد بحرمة سید البشر المطهر عن زیغ البصر علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها التفات نامه گرامی مع هدایای محترمه وصول یافت کرم نمودند جزاکم الله سبحانه خیر الجزا از نصیحتی که بجهان و مخلصان کرده میشود همه آنست که بکلیت اقبالی بجناب قدس خداوندی عز شانه نمسر گردد و اعراضی از ماسوی او تعالی حاصل آید

مصرعه کار انیست غیر اینهمه هیچ

امروز حصول دولت عظمی وابسته بتوجه و اخلاص باین طبقه علیه نقشبندیه است بریاضات و مجاهدات شاقه آن میسر نه گردد که بیک صحبت ایشان حصول یابد چه در طریق این بزرگواران اندراج نهایت در بدایت است در اول صحبت آن می بخشند که منتهیان را در نهایت بدست می افتد طریق این بزرگواران طریق اصحاب کرام است ایشانرا در اول صحبت خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات آن کمالات میسر میشد که اولیا را مت را شاید در نهایت میسر شود و این طریق اندراج نهایت در بدایت است فعلیکم بجمیع هؤلاء الاکابر فانها ملاک الامر والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوة والسلام

مکتوب نوزدهم بشیخ کبیر صدور یافته در بیان آنکه تصحیح عقائد و اتیان اعمال صالحه هر دو جناح اند از برای طیران عالم قدس و مقصود از اعمال شریعت و احوال حقیقت تزکیه نفس و تصفیه قلب است رزقنا الله سبحانه وایاکم الاستقامة علی متابعة السنة السنیة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة کار انیست که اولا به تصحیح عقائد بر وفق آرای علماء اهل سنت و

جماعۃ کہ فرقۂ ناجیہ اند باید کرد ثانیاً علم و عمل بمقتضای احکام فقہیہ لازم باید ساخت بعد از تحصیل این دو جناح اعتقادی و عملی قصد طیران عالم قدس باید نمود **مصرعہ** کار ما نیست غیر این ہمہ ہیچ ؛ مقصود از اعمال شریعت و احوال طریقت و حقیقت تزکیۂ نفس و تصفیۂ قلب است تا نفس مزکی نشود و قلب سلامتی پیدا نکند ایمان حقیقی کہ نجات وابستہ بآن است میسر نشود و سلامتی قلب وقتی صورت بندد کہ غیر او تعالیٰ اصلا بر دل خطور نکند اگر ہزار سال گزرد و غیر را در دل عبور نباشد زیرا کہ این زمان دل را نسیان ماسوا بتمام میسر شدہ است کہ اگر بہ تکلیف یادش دہند یاد نکند ایں حالت معبّر بفناست و قدم اول است درین راہ و بدونہ خرط القتاد و السلام اولاً و آخراً **مکتوب نود و دوم** نیز بشیخ کبیر صدور یافتہ

در بیان آنکہ اطمینان قلب بذکر است نہ بنظر و استدلال ثبتنا اللہ سبحانہ و ایاکم علی الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ و السلام و التحیۃ الا بذکر اللہ تطمئن القلوب راہ اطمینان قلب ذکر اللہ است سبحانہ نہ نظر و استدلال است **مصرعہ** پای استدلالیان چوبین بود ؛ پائے چوبین سخت بے تمکین بود ؛ چہ در ذکر کسب مناسب است یا بجناب قدس ہرچند ہیچ مناسب نیست مالالتراب و رب الارباب لیکن یک قسم علاقہ درمیان ذاکر و مذکور پیدا میشود کہ موجب محبت می گردد و چون محبت مستولی شد غیر اطمینان ہیچ نیست و چون کار باطمینان قلب رسید دولت ابدی نقد وقت او گشت ؎ ذکر گو ذکر تا ترا جان است ؛ پاکی دل ز ذکر یزدان است ؛ و السلام اولاً و آخراً **مکتوب نود و سوم** بسکندر خان لودی صدور یافتہ در بیان آنکہ در جمیع اوقات بذکر الٰہی جل شانہ باید پرداخت بعد از ادائے نماز پنجگانہ بجماعت و ادائے سنن رواتب اوقات خود را مصروف ذکر الٰہی جل سلطانہ باید ساخت و بہ غیر آن نباید پرداخت چہ در خوردن و چہ در خفتن و چہ در آمدن و چہ در رفتن طریق ذکر را بہ شما معلوم کردہ شدہ است ہمان طریق استعمال نمایند اگر در جمعیت فتور یابند اول باید تعیین سبب فتور کرد بعد از آن تلافی تقصیر آن باید نمود بالتجا و تضرع تام بہ حضرت حق سبحانہ رو باید آورد و دفع ظلمت آن باید خواست و شیخی را کہ از وے

ذکر یافتہ باشند متوسل باید ساخت واللہ سبحانہ المیسر کل العسیر والسلام **مکتوب نود و چہارم** بخضر خان لودی صدور یافتہ در بیان آنکہ آدمی را از تصحیح عقائد و اتیان اعمال صالحہ چارہ نیست تا باین دو جناح طیران عالم حقیقت نماید حضرت حق سبحانہ تعالے برجادہ شریعت مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ استقامت کرامت فرماید انچہ لابد است و ناچار تصحیح عقائد است اولا بموجب آرائے صائبۂ اہل سنت و جماعت کہ فرقۂ ناجیہ اند و ثانیاً اتیان اعمال است بموجب احکام فقہیہ بعد از دانستن آن احکام از فرائض و سنن و واجبات و مستحبات و حلال و حرام و مکروہ و مشتبہ چون این دو جناح اعتقادی و عملی میسر شد اگر توفیق خداوندے جل سلطانہ مساعدت نماید میتواند کہ بعالم حقیقت طیران نماید و بے حصول این دو باز و طیران وصول بعالم حقیقت محالست **بیت** محالست سعدی کہ راہ صفا ۔ تو ان رفت جز در پے مصطفےٰ

ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی متابعتہ علیہ وعلے آلہ الصلوٰۃ والسلام **مکتوب نود و پنجم** بسید احمد بجواڑہ صدور یافتہ در بیان آنکہ آدمی نسخۂ جامع است و قلب او نیز بر شکنک جامعیت مخلوق است و اقوال بعضی از مشائخ کہ در مرتبہ سکر واقع شدہ است در وسعت قلب و امثال آن محمول بر توجیہات اند و در بیان آن کہ صحو افضل است از سکر و مانا سب ذلک آدمی نسخہ ایست جامع ہر چہ در تمام موجود است در انسان تنہا ثابت ست لیکن از عالم امکان بطریق حقیقت و از مرتبۂ وجوب بطریق صورت ان اللہ خلق آدم علی صورتہ در ہمین جامعیت است قلب انسان کہ ہر چہ در کلیت انسانست در قلب تنہاست لہذا آن را حقیقت جامعہ گویند و بہمین جامعیت بعضی از مشائخ از وسعت قلب چنین خبر دادہ اند کہ اگر عرش و مافیہ در زاویۂ قلب عارف اندازند ہیچ محسوس نشود زیرا کہ قلب جامع عناصر و افلاک است و عرش و کرسی و عقل و نفس شامل مکانی و لامکانی است پس ہر آئینہ عرش و مافیہ را بواسطۂ شمول لامکانیہ در قلب مقدارے نباشد چہ عرش و مافیہ با وجود وسعت داخل دائرہ مکانست مکانی ہر چند وسیع است تنگ است در جنب لامکانی قدرے ندارد اما ارباب

صحو از مشائخ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم میدانند کہ این حکم مبنی بر سکر است و محمول است بر عدم تمایز میان حقیقت شئی و انموذج او عرش مجید کہ محل ظہور تمام است از ان رفیع تر است کہ در قلب تنگ آنرا گنجایش باشد انچہ در قلب از عرش مینماید آن انموذج عرش است نہ حقیقت عرش و شک نیست کہ آن انموذج را ہیچ مقداری نیست در جنب قلب کہ او جامع انموذجات بی نہایت است آئینہ کہ در وے آسمان باین بزرگی با شیای دیگر نماید نمیتوان گفت کہ آئینہ از آسمان وسیع تر است آرے تمثال آسمان کہ در آئینہ است در جنب آسمان صغیر است نہ حقیقت آسمان این مبحث بمثالی روشن گردد مثلاً در انسان انموذجے از کرۂ عنصر خاک کہ نسبت نظر بجامعیت انسان نمیتوان گفت کہ وجود انسان از کرۂ عنصر خاک اوسع است بلکہ وجود انسان را در جنب کرۂ خاک ہیچ مقداری نیست جز محقر شی بلکہ بانموذج حقیر شی را شی دانستہ اینحکم بوقوع می آید از ہمین قبیل است کلام بعضی از مشائخ کہ در غلبۂ سکر گفتہ اند جمع محمدی از جمع الٰہی جل سلطانہ چون محمد را علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ جامع حقیقت و امکان و مرتبۂ وجوب دانستہ اند حکم کردہ اند کہ جامعیت محمدؐ از جامعیت اللہ تعالیٰ شانہ زیادہ است اینجا نیز صورت را حقیقت تصور نمودہ اینحکم کردہ اند محمد علیہ وآلہ الصلوات والتسلیمات جامع صورت مرتبۂ وجوب است نہ حقیقت وجوب اللہ تعالیٰ وتقدس واجب الوجود حقیقی ست واگر فرق میکروند در میان حقیقت وجوب و صورت وجوب چنین حکم نمیکروند حاشا و کلا من امثال ہذہ الاحکام السکریۃ محمد بندہ ایست محدود و متناہی و او تعالیٰ وتقدس غیر محدود است و نامتناہی باید دانست کہ ہر چہ از احکام سکریہ است از مقام ولایت است و ہر چہ از صحو است بمقام نبوت تعلق دارد کہ اکمل تابعان انبیاء علیہم الصلوات والتسلیمات بواسطہ صحو از نیمقام بطریق تبعیت نیز نصیب است بسطامیہ سکر را بصحو تفضیل میکنند لہذا شیخ ابو یزید بسطامی قدس سرہ میگوید لوائی ارفع من لوا و محمد لوائی خود را لوائی ولایت میداند و لوائی محمد را علیہ الصلوات والتسلیمات لوائی نبوۃ لوای ولایت را کہ رو بسکر دارد ترجیح میدہند بر لوای نبوت کہ رو بصحو دارد و ازین عالم است سخن بعضی کہ گفتہ اند الولایۃ افضل من النبوۃ میدانند کہ در ولایت رو بحق دارند و در نبوۃ رو بخلق و شک نیست کہ رو بحق افضل است از رو بخلق بعضی در توجیہ این سخن گفتہ اند

کہ ولایت نبی افضل است از نبوت او نزد این حقیر امثال این سخنان دور از کار مینماید چہ در نبوۃ رو بخلق فقط نیست بلکہ باین توجہ و بحق نیز دارد باطنش بالحق ست سبحانہ وظاہرش باخلق و آنکہ تمام رو بخلق دارد از مدبرانست انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات بہترین جمیع موجودات اند بہترین دولت بایشانان مسلم داشتہ اند ولایت جزو نبوۃ است و نبوۃ کل است لاجرم نبوۃ افضل باشد از ولایت خواہ ولایت نبی باشد خواہ ولایت ولی پس صحو افضل است از سکر چہ در صحو سکر مندرج است ہمچو اندراج ولایت در نبوۃ صحو تنہا کہ عوام الناس را ست از بحث خارج است بر آن صحو ترجیح دادن معنی ندارد و صحوی کہ متضمن سکر است البتہ افضل است از سکر علوم شرعیہ کہ مصدر آنہا را مرتبہ نبوۃ است سراسر صحو است و مخالف آن علوم ہر چہ باشد از سکر است صاحب سکر معذور است شایان تقلید علوم صحو است نہ علوم سکر تبتا اللہ سبحانہ علی تقلید العلوم الشرعیۃ علی مصدرہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ یرحم اللہ عبدا قال آمینا و انچہ در حدیث قدسی واقع است لایسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن مراد ازین گنجایش صورت مرتبہ وجوبست نہ حقیقت کہ حلول در آنجا محال است چنانکہ بالا گذشت پس ظاہر شد کہ شمول قلب مر لامکانیۃ را باعتبار صورت لامکانیۃ است نہ حقیقت آن تا عرش و مافیہ را مقداری نباشد این حکم مخصوص بحقیقت لامکانیہ است

مکتوب نود و ششم

بمحمد شریف صدور یافتہ در منع و زجر تسویف و تاخیر و در تحریص بر متابعت شریعت علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ و مانیاسب ذلک ای فرزند امروز کہ آوان فرصت است و اسباب جمعیت ہمہ میسر گنجایش تسویف و تاخیر نیست بہترین اوقات را کہ زمان عنفوان جوانی ست در بہترین اعمال کہ طاعت و عبادت مولی ست تعالی و تقدس میباید مصروف داشت از محرمات و مشتبہات شرعیہ اجتناب نمودہ بچوقت نماز بجماعت لازم باید ساخت و ادا زکوۃ بر تقدیر وجود نصاب نیز از ضروریات اسلام است آنرا ہم برغبت بلکہ بمنت میباید ادا نمود از کمال کرم خود حق تعالی در تمام روز و شب پنج وقت از برائے عبادۃ معین ساخت و از اموال نامیہ و انعام سائمہ ربع عشر را تحقیقا و تقریبا از برائے فقرا تعین فرمودہ و میدان تصرف مباحات را فراخ گردانیدہ خیلی بے انصافی است کہ در شصت گزی

روز و شب دو گھڑی صرف طاعت حق سبحانہ نشود و از چہل سہم یک سہم بفقرا او نمایند و از دائرہ وسیعۂ مباحات پا بیرون کشیدہ بحرمات و مشتبہات در رفتہ شود در موسم جوانی کہ آوان سلطان نفس امارہ است و قہرمان شیطان بعین قلیل عمل را بکثیر اجری می بردارند و فرد اکہ بار ذل عمر رسانند و حواس و قوی سستی پیدا کند و اسباب جمعیت تشتت نمایند غیر از ندامت و پشیمانی محصل نخواہد بود و بسیار است کہ تا فردا نگزرند و فرصت ندامت و پشیمانی کہ نحوی از توبہ است میسر نشود و عذاب ابدی و عقوبت سرمدی کہ پیغمبر صادق علیہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا از ان اخبار فرمودہ و عصاۃ را از ان ایعاد نمودہ در پیش است تخلفی ندارد و امروز شیطان بغرور کرم پروردگار جل سلطانہ در مداہنت می اندازد و عفو اور اسبحانہ بہانہ ساختہ مرتکب معاصی میسازد و باید دانست کہ در دار دنیا کہ محل آزمایش و ابتلا است دشمن و دوست را ممتزج ساختہ اند و مورد اشمول رحمت گردانیدہ کریمہ ورحمتی وسعت کل شئی از ان مشعر است و در روز قیامت دشمن را از دوست جدا خواہند ساخت کریمہ وامتازوا الیوم ایہا المجرمون مخبر از انست و در آن وقت قرعۂ رحمت را بنام دوستان خواہند انداخت و دشمنان را محروم مطلق و ملعون محقق خواہند فرمود فسا کتبہا للذین یتقون و یؤتون الزکوٰۃ والذین ہم بآیاتنا یؤمنون شاہد این معنی است یعنی تحقیق اثبات خواہم کرد آن رحمت را برای آنجماعت کہ پرہیز میکنند از کفر و معاصی و ادا میکنند زکوۃ را پس کرم و رحمت را در آخرۃ مخصوص بابرار و اہل اسلام نیک کردار داشت آری مطلق اہل اسلام را بتقدیر خیریت خاتمت از رحمت نصیب است اگرچہ بعد از مدت متطاولہ از عذاب دوزخ نجات یابند اما ظلمات معاصی و عدم مبالات باحکام منزلۂ سماوی کی بگذارد کہ نور ایمان را بسلامت ببرد علماء فرمودہ اند کہ اصرار بر صغیرہ بہ کبیرہ میرساند و اصرار بر کبیرہ مفضی بہ کفر است عیاذاً باللہ سبحانہ فقیر اندگی پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ۔ کہ دل آزردہ شوی ورنہ سخن بسیار است ۔ حق سبحانہ و تعالیٰ توفیق مرضیات خود رفیق گرداند بحرمۃ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بقیۃ المقصود آنکہ مولانا اسحٰق حامل رقیمہ آشنا و مخلص فقیر است و حق جوار از قدیم نیز دارد اگر بدو و اعانتی طلبد توجہ سامی مرعی خواہند داشت مشار الیہ در فن کتابت و انشا بقدر ضرورت اطلاع دارد والسلام مکتوب نود و ہفتم بشیخ درویش صدور یافتہ در بیان آنکہ مقصود از عبادات

مامورہ تحصیل یقین است ادای عبادات صورت ایمان ست نہ حقیقت ایمان کہ تعبیر ازان
بہ یقین کردہ شدہ قال عز شانہ یاایہا الذین آمنوا آمنوا ای الذین آمنوا صورۃ آمنوا باداء وظائف
العبادات المامورۃ ومقصود از فناء و بقا کہ ولایت عبارت از تحصیل این دولت ست ہمین
یقین ست وبس واگر از فنا فی اللہ والبقا بمعنی دیگر خواہند کہ بحالیت ومحلیت موہم باشد خود عین
الحاد وزندقہ است در غلبۂ حال وسکر وقت چیزہا ظاہر میشوند کہ آخر از ان باید گزشت
ومستغفر باید شد ابراہیم بن شیبان کہ از مشائخ طبقات است قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم میگوید
کہ علم الفناء والبقاء یدور علی اخلاص الوحدانیۃ وصحۃ العبودیۃ وما سوی ذلک فمغالیط وزندقۃ والحق
کہ راست میفرماید واین کلام از استقامت او خبر میدہد فنای فی اللہ عبارت از فنائی در مرضیات
اوست سبحانہ وعلیٰ ہذا القیاس السیر الی اللہ والسیر فی اللہ ونحو ہما ثانیاً مصدع میگردد کہ صلاح
آثاری میان شیخ آلہ بخش بصلاح وتقویٰ وفضیلت آراستہ اند وجمعی کثیر بایشان وابستہ درمادہ
ازمواد اگر معونتی طلبند امید ست کہ توجہ شریف بحال ایشان مرعی خواہند فرمود والسلام علیکم
وعلیٰ من اتبع الہدیٰ **مکتوب نود وہشتم** بہ عبد القادر پسر شیخ زکریا صدور یافتہ در ترغیب
بر رفق وترک عنف بایراد احادیث نبویہ علی مصدرہا الصلوۃ والسلام حق سبحانہ وتعالیٰ بر مرکز
عدالت استقامت ارزانی فرماید چند حدیث نبوی علیہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات
اکملہا کہ در باب تذکیر ووعظ ونصیحت وارد شدہ اندایراد نمودہ حق سبحانہ وتعالیٰ عمل بمقتضای آنہا
میسر گرداند قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان اللہ رفیق یحب الرفق ویعطی علی الرفق مالا
یعطی علی العنف ومالا یعطی علیٰ ماسواہ رواہ مسلم وفی روایۃ لہ قال لعائشۃ علیک بالرفق وایاک
والعنف والفحش ان الرفق لایکون فی شیٔ الا زانہ ولا ینزع من شیٔ الا شانہ وقال ایضا علیہ
وعلیٰ آلہ الصلوۃ والتحیۃ من یحرم الرفق یحرم الخیر وقال ایضا علیہ وعلیٰ آلہ الصلوۃ والسلام ان من
احبکم الیّ احسنکم اخلاقا وقال ایضا علیہ الصلوۃ والسلام من اعطی حظہ من الرفق اعطی حظہ من الدنیا
والآخرۃ وقال ایضا علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات الحیاء من الایمان والایمان فی الجنۃ
والبذاء من الجفاء والجفاء فی النار ان اللہ مبغض الفحش البذی الا جرکم بمن یحرم علی النار وبمن
یحرم النار علیہ الاکل بین لین قریب سہل المؤنون ہینون لینون کالجمل الانف ان قید انقاد وان

استیخ علی صخرة استناخ من کظم غیظا وهو یقدر علی ان ینفذه دعاه الله علی رؤس الخلائق
یوم القیمة حتی یخیره فی ای الحور شاء ان رجلا قال للنبی صلی الله تعالی علیه و علی آله
وسلم اوصنی قال لاتغضب فردد مرارا قال لاتغضب الا اخبرکم باهل الجنة کل ضعیف متضعف
لو اقسم علی الله لابره الا اخبرکم باهل النار کل عتل جواظ مستکبر اذا غضب احدکم وهو قائم
فلیجلس فان ذهب عنه الغضب والا فلیضطجع ان الغضب یفسد الایمان کما یفسد الصبر العسل
من تواضع لله رفعه الله فهو فی نفسه صغیر وفی اعین الناس عظیم ومن تکبر وضعه الله فهو فی
اعین الناس صغیر وفی نفسه کبیر حتی هو اهون علیهم من کلب او خنزیر قال موسی بن عمران
علی نبینا وعلیه الصلوات والتسلیمات یارب من اعز عبادک قال من اذا قدر غفر وقال
ایضا علیه الصلوة والسلام والتحیة من حزن لسانه ستر الله عورته ومن کف غضبه کف الله
عنه عذابه یوم القیمة ومن اعتذر الی الله قبل الله عذره وقال ایضا علیه الصلوة
والسلام من کانت لاحد مظلمة لاخیه من عرضه او شیء فلیتحلل منه الیوم قبل ان لایکون له دینار
ولا درهم ان کان له عمل صالح اخذ بقدر مظلمته وان لم یکن حسنات اخذ من سیئات صاحبه
فحمل علیه وقال ایضا علیه الصلوة والسلام اتدرون ما المفلس قالوا المفلس فینا من لا درهم له
ولا متاع فقال ان المفلس من امتی من یاتی یوم القیمة بصلوة وصیام وزکوة ویاتی
قد شتم هذا واکل مال هذا وسفک دم هذا وضرب هذا فیعطی هذا من حسناته فان
فنیت حسناته قبل ان یقضی ما علیه اخذ من خطایاهم فطرحت علیه ثم طرح فی النار
وعن معاویة رضی الله عنه انه کتب الی عائشة رضی الله تعالی عنها ان اکتبی الی کتابا
توصینی فیه ولا تکثری فکتبت سلام علیک اما بعد فانی سمعت رسول الله صلی الله
تعالی علیه وعلی آله وصحبه وسلم یقول من التمس رضی الله بسخط الناس کفاه الله مؤنة
الناس ومن التمس رضی الناس بسخط الله وکله الله الی الناس والسلام علیک صدق
رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم وبارک رزقنا الله سبحانه وایاکم التوفیق بالعمل
بما اخبر الخبر الصادق والسلام این احادیث اگرچه ترجمه نوشته شده است اما به خدمت
شیخ جبور جوع نموده معانی اینها را فهمیده سعی خواهند کرد که عمل بمقتضای اینها میسر شود

بقائے دنیا بس اندک ست و عذاب آخرت بسیار شدید ست و دائمی ست عقل دور اندیش را کار باید فرمود و بطراوت بے حلاوت دنیا مغرور نباید شد و اگر بدنیا کسی را عزت و آبرو باشد کفار دنیا دار باید کہ از ہمہ عزیز تر باشند و بظاہر دنیا فریفتہ گشتن از بیخبر ولیست فرصت چند روزہ را غنیمت باید شمرد و در مرضی خدای عزوجل باید کوشید و بخلق خدائے باید احسان نمود التعظیم لامر اللہ والشفقۃ علی خلق اللہ ہر دو اصل عظیم اند از برای نجات اخروی مخبر صادق علیہ الصلوٰۃ والسلام ہر چہ فرمودہ است مطابق نفس الامر ست ہزل و ہذیان نیست خواب خرگوش تا چند خواہد بود آخر رسوائی ست و بینوائی قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ افحسبتم انما خلقنکم عبثا وانکم الینا لا ترجعون ہر چند میدانند وقت شما تقاضائی استماع امثال این سخنان نمیکند و عنفوان جوانی ست و نعمات دنیوی میسر و حکومت و تسلط بر خلائق حاصل اما شفقت بر احوال شما باعث این گفتگو میگردد ہنوز ہیچ نرفتہ است وقت توبہ و انابت ست خبر شر طاست ع در خانہ اگر کس ست یک حرف بس ست **مکتوب نود و نہم** بہ ملا حسن کشمیری صدور یافتہ در جواب استفساری کہ نمودہ بود از کیفیت دوام آگاہی و جمع آن بحالت نوم کہ سراسر غفلت و تعطیل است التفات نامہ گرامی مشرف ساخت استفساری کہ رفتہ بود از کیفیت دوام آگاہی و جمع آن با حالت نوم کہ سراسر غفلت و تعطیل است کہ بعضی بر اکابر این خانوادۂ بزرگ از حصول آن دولت خبر دادہ اند مخدوم حل این اشکال مبنی بر مقدمہ ایست کہ بیان آن ضروریست گوئیم روح انسانی را پیش از تعلق باین پیکر ہیولانی راہ ترقی و عروج مسدود بود و در قفص و ما منا الا لہ مقام معلوم مقید و محبوس لیکن در نہاد آن جوہر نفیس استعداد عروج بشرط نزول ودیعت نہادہ بودند و مزیت او از زین راہ بر ملک مقرر فرمودہ حق سبحانہ و تعالیٰ از کمال کرم خویش آن جوہر نورانی باین پیکر ظلمانی جمع فرمودہ فسبحان من جمع بین النور والظلمۃ وقرن الامر بالخلق و چون این دو امر فی الحقیقت بر دو طرف نقیض واقع شدہ بودند حکیم مطلق جل سلطانہ از برای تحقیق این اجتماع و تقریر این انتظام روح را با نفس نسبت عشق و گرفتاری دادو این گرفتاری را سبب انتظام ایہا گردانید کریمہ لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم ثم رددناہ اسفل سافلین رمزی ازین بیان میفرماید و این تنزل روح

وگرفتاری آن فی الحقیقت از قبیل مدح بما یشبه الذم است پس بواسطه آن نسبت جبی روح تمام خود را بعالم نفس انداخت وخود را تابع او گردانید بلکه خود را نیز فراموش ساخت وتعبیر از خود بنفس اماره نمود این لطافت دیگرست در نهاد روح که از کمال لطافت بهرچه روی آرد حکم او میگیرد پس هرگاه خود را فراموش کرده باشد ناچار نسبت آگاهی سابق خود را که بمرتبهٔ وجوب تعالیٰ وتقدس ست داشت نیز فراموش گرداند وتمام خود را بغفلت سپارد وحکم ظلمه گیرد والله تعالیٰ از کمال مهربانی وبنده نوازی انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات مبعوث ساخت واورا بتوسل این اکابر بخود دعوت فرمود بمخالفت نفس روح را که معشوقهٔ اوست امر

نمود فمن رجع التقهقری فقد فاز فوزا عظیما ومن لم یرفع راسه واختار الخلود الی الارض فقد ضل ضلالا بعیدا هذا جواب آن اشکال گوییم که ازین مقدمه اجتماع روح بانفس مفهوم گشت بلکه فنای آن در نفس وبقاء آن بدو پس ناچار تا زمانیکه این اجتماع وانتظام برپاست غفلت ظاهر عین غفلت باطن ونوم که غفلت ظاهرست عین غفلت باطن وچون این انتظام خلل پذیرد وباطن از محبت ظاهر اعراض نموده روی بحب الوطن البطون آرد وفنا وبقاء که بفانی پیدا کرده بود در بزوال آورده فنا وبقاء بباقی حقیقی تعالیٰ وتقدس حاصل کند این زمان غفلت ظاهر در حضور باطن تاثیر نکند چرا تاثیر کند باطن را تمام پشت بجانب ظاهر گشته است واز ظاهر به باطن هیچ در نمیرود پس رواست که ظاهر غافل باشد وباطن آگاه ولا محذور مثلا روغن بادام تا زمانیکه کنجاله ممتزج ومختلط ست حکم هر دو متحد ست وچون روغن از کنجاله جدا گشت احکام متمائزه پیدا شد پس حکم یکی بر دیگری ممتشی نشود همچنین صاحب دولتے را اگر خواهند بعالم باز گردانند وعالمی را بتوسط وجود شریعت او از ظلمات نفسانی وارهانند اورا بطریق سیر عن الله بالله فرود می آرند روی او بتمام بخلق میگردد بی آنکه گرفتارے بانیها پیدا کند چه او برهان گرفتاری سابق خود ست بی اختیار اورا درین عالم آورده اند پس این منتهی با سائر مبتدیان در اعراض از جناب قدس تعالیٰ وتقدس واقبال بخلق درصورت شرکت دارد اما فی الحقیقت هیچ مناسبت ندارد واز گرفتاری تا عدم گرفتارے تفاوت فاحش ست وایضا اقبال بخلق در حق این منتهی بے اختیاریست رغبتی درین ندارد

بلکه رضامندی حق سبحانه تعالی درین اقبال ست و در متبدی ذات و برغبت ست و نا مرضی حق ست سبحانه و فرقی دیگر گویم متبدی را میسر ست که از عالم روگردانیده رو بحق تعالی و تقدس آرد و منتهی را اعراض از خلق محال ست دوام اقبال بخلق لازم مقام اوست مگر آنکه کار دعوت او تمام شود و او را از دار فنا بدار بقا انتقال دهند آن زمان ندای اللهم الرفیق الاعلی بگوش او رسد مشائخ طریقت قدس الله تعالی اسرارهم در تعیین مقام دعوت سخنان فرموده اند جمعی جمع توجه بین الخلق والحق گفته اند اختلاف آن بنی بر اختلاف احوال و مقامات ست هر کسی از مقام خود خبر داده والامر عند الله سبحانه والیه سید الطائفه جنید رضی الله تعالی عنه فرموده است النهایه هی الرجوع الی البدایه موافق دعوتیست که درین مسوده تحریر یافته چه در بدایت تمام رو بخلق ست حدیث تنام عینای و لا ینام قلبی که تحریر یافته بود اشارت بدوام آگاهی نیست بلکه اختیارست از عدم غفلت احوال خویش و امت خویش لهذا نوم در حق آن سرور علیه الصلوة والسلام ناقض طهارت نگشت و چون نبی در رنگ شانست در محافظت ست خود غفلت شایان منصب نبوت نباشد و حدیث لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل بر تقدیر صحت اشارت بتجلی ذاتی برقی تواند بود و آن تجلی نیز مستلزم توجه بجناب قدس خداوندی جل سلطانه نیست بلکه این تجلی از ان جانب ست متجلی له در آن صنعی نیست از قبیل سیر معشوق و عاشق ست عاشق از سیر سیر گشته است **بیت** آینه صورت از سفر دور است ۔ کان پذیرای صورت از نورست ۔ باید دانست که بر تقدیر رجوع بخلق حجب مرتفعه عود نمیکند باوجود بی پردگی او را بخلق مشغول داشته اند و فلاح خلائق را با و مربوط ساخته مثل این بزرگواران مثل شخصی ست که کمال تقرب بادشاه دارد و میان او و بادشاه حائلی از صورت و معنی هیچ نیست مع ذلک او را بخدمات ارباب حوائج مشغول داشته است این فرق دیگر است درمیان متبدی و منتهی مرجوع چه متبدی صاحب حجب ست و منتهی مرتفع الحجب والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی **مکتوب صدم** نیز بملا حسن کشمیری صدور یافته در جواب سوالی که نموده بود که شیخ عبد الکبیر یمنی گفته است که حق سبحانه و تعالی عالم الغیب نیست ۔ التفات نامه گرامی مشرف ساخت انچه از روی کرم مرقوم بود بوضوح انجامید نوشته بودند که شیخ عبد الکبیر

یعنی گفته است که حق سبحانه و تعالیٰ عالم الغیب نیست مخدوما فقیر را تاب استماع امثال این سخنان هرگز نیست بی اختیار رگ فاروقیم در حرکت می آید و فرصت تاویل و توجیه آن نمیدهد قائل آن سخنان شیخ کبیر نمیباشد با شیخ اکبر شامی کلام محمد عربی علیه و علی آله الصلوة والسلام در کار است نه کلام محی الدین عربی و صدر الدین قونوی و عبد الرزاق کاشی مارا بنص کار است نه بنقص فتوحات مدنیه از فتوحات مکیه مستغنی ساخته است حق تعالیٰ در کلام مجید خود را بعلم غیب خود می ستاید و خود را عالم الغیب میفرماید نفی علم غیب کردن از و سبحانه بسیار مستقبح و مستکره است و فی الحقیقت تکذیب است مر حق را سبحانه غیب را معنی دیگر گفتن از شناعت نمی برآید و کبرت کلمة تخرج من افواههم فیا لیت شعری ما حملهم علی التفوه بامثال هذه الکلمات الصریحة فی خلاف الشریعة منصور اگر انا الحق گوید و بسطامی سبحانی معذور اند و مغلوب اند در غلبات احوال اما این قسم کلام مبنی بر احوال نیست تعلق بعلم دارد و مستند بتاویل است عبد رانی شاید و هیچ تاویل درین مقام مقبول نیست فلان کلام السکاری ایجمل و یصرف عن الظاهر لا غیر و اگر متکلم این کلام مقصود از اظهار این کلام ملامت خلق داشته باشد و نصرت اینها آن نیز مستکره است و مستهجن از برای تحصیل ملامت خلق را اینها بسیار است بچه ضرورت کسی تا بسر حد کفر رساند و چون در تاویل این کلام سخن کرده اند و استفسار نموده بحکم سوالی را جوابی باید بضرورت دران باب سخن سراید و علم الغیب عند الله سبحانه آنکه گفته اند که غیب معدوم باشد علم به معدوم نباشد یعنی چون غیب نسبت بحق سبحانه معدوم مطلق ست و لاشئی محض تعلق علم را بوی معنی نباشد چه معلومیت او را از عدمیه مطلق و لاشیئیت محض می برآرد توان گفت که حق سبحانه و تعالیٰ عالم بشریک خود ست چه شریک او تعالیٰ و تقدس اصلا موجود نیست و لاشئی صرف ست آری مفهوم غیب و مفهوم شریک تصور کردن ممکن ست اما کلام در صدق اینهاست نه در مفهوم همچنین ست حال جمیع محالات که مفهومات آنها ممکن التصور اند و ما صدقات ممتنع التصور چه معلومیت از استحاله می برآرد و لا اقل وجود ذهنی می بخشد و اعتراضی که بر توجیه مولانا مجدد روحی کرده اند درست ست نفی نسبت علمیه در مرتبه احدیت مجرده مستلزم نفی مطلق علم است تخصیص نفی علم غیب کردن وجهی ندارد و اشکال دیگر بر توجیه مولانا آنست که اگرچه

در مرتبه احدیت مجرده نسبت علمیه منتفی ست اما عالمیته او تعالیٰ برحال خودست چه بذات عالم ست نه بصفت کہ صفت آنجا مستغنی ست نقاۃ صفات حق سبحانہ عالم میگویند یا آنکہ صفت علم را از وے تعالیٰ سلوب میسازند انکشافی کہ بر صفت مترتب می شد بہر ذات مترتب میدانند فکذا ہذا و توجیہی کہ خود کردہ اند و از غیب غیب ذات تعالیٰ و تقدس ارادہ نمودہ اند و تعلق علم را بآن جائز نداشتہ اند اگر علم واجب باشد تعالیٰ و تقدس اقرب توجیہات ست اما فقیر را در عدم جواز تعلق علم واجب تعالیٰ بذات بحت او سبحانہ بحث ست چہ وجہی کہ در عدم جواز گفتہ اند اقتضاء حقیقت علم است مر احاطہ معلوم را و ذات مطلق تعالیٰ اقتضی عدم احاطہ است فلا یجتمعان لہذا التعلق ست اینجا محل خدشہ زیرا کہ در علم حصولے اینمعنی درکار است کہ آنجا حصول صورت معلوم ست در قوت علمیہ اما در علم حضوری ہیچ درکار نیست و در ما نحن فیہ علم حضوری ست نہ حصولی فلا محذور فی ان تعلق العلم الواجبی سبحانہ بذاتہ تعالیٰ بطریق الحضور لا بطریق الحصول واللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ الحال وصلی اللہ تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد و آلہ الطاہرین وسلم وبارک والسلام اولاً و آخراً

مکتوب صد و یکم

نیز بملا حسن کشمیری صدور یافتہ در رد بر جماعہ کہ کامل را ناقص تصور کردہ زبان اعتراض دراز می نمایند، احسن اللہ سبحانہ حالکم واصلح بالکم مفاوضۂ شریف مولانا محمد صدیق رسانیدند حمد اللہ سبحانہ کہ دور افتادگان را فراموش نساختہ اند مخاطباتی کہ بہ نفس بحسب ظاہر ایراد نمودہ بودند فی الجملہ بوضوح پیوست آرے ہر اعتراضی کہ بر نفس دارند در زمان امارگی مسلم ست اما بعد از حصول اطمینان مجال اعتراض نیست چہ نفس درین موطن از حق سبحانہ راضی است و حق سبحانہ از وی راضی پس او مرضی و مقبول ست بر مقبول اعتراض نمیرود و او مراد حق است سبحانہ زیرا کہ حصول این دولت در زمان تخلق باخلاق اللہ است ساحت قدس او از اعتراض ما پست فطرتان بلند ست ہر چہ میگوئیم بما عایدست

بیت

اگر از خویشتن چو نیست چنین ؛ چہ خبر دارد از چنان و چنین ؛ بساست کہ جاہلان از کمال جہل نفس مطمئنہ را بامارگی تصور میکنند و احکام امارگی بر مطمئنہ اجرا مینمایند چنانکہ کفار انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام در رنگ سائر بشر انگاشتہ از کمالات نبوت انکار

نموده اند اعاذنا اللہ سبحانہ عن انکار ہؤلاء الاکابر و انکار متابعتہم علیہم الصلوات والتحیات

مکتوب صد و دوم بملا منظر صدر یافت در بیان آنکہ محرم در قرض بسود مجموع مبلغ ست نہ زیادتی فقط مثلاً شخصی ده تنگہ را قرض گرفت بدوازده تنگہ درین صورت مجموع دوازده تنگہ حرام ست نہ ده تنگہ زیادتی و ما یتعلق بذلک الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی شما آن روز میفرمودید کہ ربا در قرض بسود ہمان فضل است و بس محرم در قرض ده تنگہ بدوازده تنگہ ہمان دو تنگہ زیادتی است چون بعض کتب فقہیہ رجوع کرده شد ظاہر گشت کہ در شریعت ہر عقد یکہ در و فضل ست نیز ربا است پس ناچار این عقد محرم باشد و ہر چہ نسبت محرم تحصیل نمایند محرم خواہد بود پس آن ده تنگہ نیز ربا باشد و محرم مقصود از فرستادن کتاب جامع الرموز و روایات کتاب ابراہیم شاہی اظہار اینمعنی بود باقی ماند صورت احتیاج مخدومی حرمت ربا بنص قطعی ثابت شده است کہ شامل محتاج و غیر محتاج است تخصیص محتاج از آنجا نمودن نسخ این حکم قطعی ست بروایت قیمہ رتبہ آن ندارد کہ نسخ حکم قطعی کند و حال آنکہ مولانا جمال لاہوری کہ اعلم علماء لاہور اندے فرمودند کہ بسیارے از روایات قیمہ اعتماد را شایان نیست و مخالف است بروایات کتب معتبرہ و لو سلم صحة ہذہ الروایۃ پس احتیاج را باضطرار و مخمصہ باید فرود آورد تا مخصص آن حکم قطعی کریمۂ فمن اضطر فی مخمصۃ باشد کہ مثل اوست در قوۃ ع کہ رستم را کشد ہم رخش رستم ؛ و ایضاً اگر از محتاج عام تر گرفتہ شود پس باید کہ موردی از برای حکم حرمت ربا پیدا نشود چہ ہر کہ زیادتی قبول میکند علتش احتیاجی از احتیاجہای خواہد بود بی احتیاج ہیچکس بضرر خود اقدام نخواہد نمود فلا ینبغی لہذا الحکم المنزل من الحکیم الحمید مزید فائدۃ تعالی کتابہ العزیز من امثال ہذا التوہم و لو سلم عموم الاحتیاج و لو علی سبیل فرض المحال گوئیم کہ احتیاج از جملہ ضروریات ست و الضرورۃ یقدر بقدرہا پس طعام از ان مبلغ سود پختن و بمردم خوراندن داخل احتیاج نیست ضروری بآن تعلق نہ لہذا در ترکیب احتیاج مستثنیٰ ست و آن مقصود بر کفن ساختہ اند و طعامی بر دحانیت او پختن و اخل احتیاج نداشتہ اند با آنکہ او محتاج ترست بصدقہ پس در صورت تنازع فیہ ملاحظہ فرمایند کہ مستقرضان بسود محتاج اند یا نہ و بر تقدیر احتیاج طعامیکہ

ایشان ازبرای جماعه ازان پل پزند آن جماعه را آن طعام خوردن حلال است یا نه جماعه داری وسپاه گری را حیله احتیاج ساختن وقرض بسودرا باین علت گرفتن وآنرا جائز وحلال دانستن ازتدین دور ست می باید کرشیوهٔ امر معروف ونهی منکر را مرعی داشته جماعه که باین بلا گرفتار باشند منع نمایند وبعدم صدق این حیله آگاه سازند چرا کسی را باید اختیار کرد که آخر بارتکاب این قسم محظور ومبتلا باید شد وجوه معیشت بسیار است منحصر درسپاه گری نیست چون شما از اهل صلاح وتقوی اید روایت طیب در اکل فرستاده شده نوشته بودند که درین زمان بی شبهه پیدا نمی شود راست ست اما ما امکن از شبهه باید احتراز نمود زراعت بی طهارت کرمنا فی طیب داشته اند در ہندوستان اجتناب ازان ممکن نیست لایکلف اللہ نفسا الا وسعها اما ترک طعام بسود نمودن درکمال آسانی ست حلال را حلال دانستن وحرام را حرام دانستن در حلال وحرام قطعی ست که انکار آن بکفر میکشد در ظنیات نه چنین ست بسا امور مباحه اند نزد حنفی کرشافعی آنرا مباح نمیداند وبالعکس پس در مانحن فیه اگر کسی درحیلت قرض بسود محتاج مشکوک راکه بظاہر مخالف حکم نص قطعی ست توقف نماید نمیتوان اورا تضلیل نمود وتکلیف باعتقاد حلیت او فرمود بلکه صواب بجانب اوراجح ست بل متیقن ومخالف اودر خطر ست بعضی از یاران شما نقل کردند که روزی مولانا عبد الفتاح درحضور شما گفت که اگر قرض بسود پیدا شود بهتر ست چرا کسی بسود نگیرد شما اورا زجر کردید وگفتید که از حلال انکار میکنی مخدوما امثال این سخنان درحلال قطعی گنجایش دارند واگر حلال باشد شک نیست که ترک آن اولی است اہل ورع برخصت امر نمی کنند وبعزیمت دلالت مینمایند مفتیان لاہور احتیاج را دخل داده حکم بحلیت کرده اند احتیاج را دامن فراخ ست اگر پهن کنند هیچ ربا نماند وحکم نص قطعی بحرمت ربا عبث می افتد چنانکه بالا گذشت اما اینقدر ملاحظه بایستی مے نمود که دیگران را طعام خوراندن چه قسم احتیاج است مرمستقرض بسود را روایت قینه بعد القیا واللتیا مجوز استقراض بسود است مرمحتاج را نه دیگران را اگر کسی گوید که محتاج این طعام را شاید به نیت کفارت یمین یا ظهار یا صوم پخته باشد وشک نیست که او باداے این کفارت محتاج ست گوئیم اگر استطاعت اطعام ندارد روزه دارد نه آنکه قرض بسود گیرد واگر اقسام احتیاج

ازین قبیل دیگر هم پیدا شود باندک توجه ببرکت تقوی مندفع خواهد شد و من یتق الله یجعل له مخرجا ویرزقه من حیث لا یحتسب زیاده اطناب نرفت والسلام علیکم وعلی من اتبع الهدی

مکتوب صد و سوم بسیادت و نقابت پناهی شیخ فرید صدور یافته در بیان معنی عافیت وطلب کردن قاضی از برای سرهند حق سبحانه وتعالی بعافیت دارد آن عافیت خواسته می آید که عزیزی همواره دعا میکرد و تمنای عافیت یکروزه می نمود شخصی ازان عزیز سوال کرد این همه میگزرانی مگر عافیت نیست گفت آن میخواهم که روزی از صباح تا شام مرتکب معصیتی از معاصی حق سبحانه نباشم مدتی ست که سرهند قاضی ندارد و از اجرای بعضی احکام شرعیه کار بعجز میرسد مثلا برادرزاده یتیم داریم از پدر او پاره میراث مانده است وصی ندارد و در تصرف آن مال بی اذن شرعی مضطرست اگر قاضی باشد باذن او کار میکشاید علی هذا القیاس

مکتوب صد و چهارم به قضاة پرگنه مستکن صدور یافته در عزا ؛ هرچند مصیبتی که از فوت مغفرت پناهی رسیده بسیار شدید است ومتصعب اما بندگیست غیر از راضی بودن بفعل مولی تعالی وتقدس چاره نیست از برای بودن نیاورده اند از برای کار کردن آورده اند کار باید کرد واگر کار کرده رفت باکی نیست بلکه بادشاه است الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب در شان او ثابت مصیبت بر رفتن نیست بر حال رونده الی الحبیب ست تا باو چه معامله کنند بدعا واستغفار وتصدق امداد نمود قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ما المیت فی القبر الا کالغریق المتغوث ینتظر دعوة تلحقه من اب او ام او اخ او صدیق فاذا لحقته کان احب الیه من الدنیا وما فیها وان الله تعالی لیدخل علی اهل القبور من دعاء اهل الارض امثال الجبال من الرحمة وان هدیة الاحیاء الی الاموات الاستغفار لهم والصدقات نامه رسیده هوای سرما بر خفقان بسیار شدید است والا خود را معاف نمیداشت سفارش بتاکید نوشته است انشاء الله تعالی سودمند گردد زیاده تصدیع ست محبت شعاری قاضی حسن وسائر اعزه دعوات فراوان مطالعه نمایند واز حقتعالی در جمیع امور راضی وشاکر باشند

مکتوب صد و پنجم بحکیم عبدالقادر در صدور یافته در بیان آنکه مریض تا زمانیکه از امراض به نشود هیچ غذا او را سودمند نیست ودر اینجا نکته ایست چون نزد حکما مقرر ست که مریض تا زمانیکه از امراض به نشود هیچ غذا او را سودمند نیست اگرچه مرغ بطین باشد بلکه مقوی مرض است ع هرچه گیرد علتی علت شود ؛ پس اول فکر ازاله مرض او نماید بعد از آن

بعقد اہای مناسب بتدریج امر تا بقوت اصلی اومی آرند پس آدمی تا زمانیکہ بمرض قلبی مبتلاست فی قلوبہم مرض ہیچ عبادتی وطاعتی اورا نافع نیست بلکہ مضرست رب تال للقرآن والقرآن یلعنہ حدیث معروف است ورب صائم لیس لہ من صیامہ الا الجوع والظمأ خبر صحیح اطبای امراض قلبیہ نیز اول بازالہ مرض امر میفرمایند وآن مرض عبارت از گرفتاری بغیر حق ست سبحانہ بلکہ گرفتاری ست بتوجہ ہر کسی ہر چیزرا کہ میخواہد برای خود میخواہد اگر فرزندرا دوست میدارد برای خود دوست میدارد ومچنین اموال وریاست وحسب جاہ پس فی الحقیقت معبود او ہوای نفس اوست تا زمانیکہ ازین گرفتاری تخلاص نشود امید نجات بسی مستبعدست پس بر علماء الوالالباب وحکمای ذوی الابصار فکر ازالۂ این مرض لازم ست

ع درخانہ اگر کس ست یک حرف بس ست ؛ **مکتوب صد وششم** بمجد صادق کشمیری صدور یافتہ

در بیان آنکہ محبت این طائفہ کہ متفرع بر معرفت ایشان ست از اجل نعم خداوندیست جل شانہ

مکتوب مرغوب کہ مبنی از فرط محبت وکمال وداد بود وصول یافت للہ سبحانہ الحمد والمنۃ علی ذلک محبت این طائفہ کہ متفرع بر معرفت ست از اجل نعم خداوندیست جل سلطانہ تا کدام صاحب دولت رابین نعمت مشرف سازند شیخ الاسلام ہروی میفرماید الٰہی چیست اینکہ دوستان خودترا کردی کہ ہرکہ ایشان راشناخت ترا یافت وتا ترا نیافت ایشان رانشناخت بغض این طائفہ سم قاتل ست وطعن ایشان موجب حرمان ابدی ست نجانا اللہ سبحانہ وایاکم عن ہذا الابتلاء شیخ الاسلام فرمود الٰہی ہرکرا خواہی برانداز ی اورا ما در اندازی **بیت** بی عنایات حق وخاصان حق ؛ گر ملک باشد سیاہ ستش ورق ؛ این رجوع وانابت کہ حق سبحانہ بتجدید شما راکرامت فرمودہ است نعمت عظمیٰ تصور فرمایند واز حضرت حق سبحانہ استقامت بران طلبند والسلام علیٰ من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات **مکتوب صد وہفتم** نیز بمجد صادق کشمیری صدور یافتہ دراجوبہ واسولہ چند کہ نوشتہ بود از انجا بوی تعنت می آمد واین مکتوب مشتمل است بر فوائد ضروریہ کہ در ایمان این طائفہ علیہ نافع آید وحق سبحانہ وتعالیٰ بسعادت ایمان این طائفہ علیہ مستعد گرداناد وکتابی کہ ارسال داشتہ بودند مشتمل براسولہ چند رسید ہر چند سوالیکہ شائبہ تعنت وتعصب داشتہ باشد مستحق جواب نیست مع ذلک تنزل نمودہ در جواب اقدام مینماید اگر یکی را نفع نکند شاید کہ دیگرے را نافع آید **سوال اول** آن بود

سبب چیست کہ از اولیاء متقدمین کرامات و خوارق بسیار ظہور میکردند از بزرگان این زمان کم ظاہر میشود اگر مقصود ازین سوال نفی بزرگان این وقت ست بواسطہ قلت خوارق از ایشان چنانکہ ظاہر از فحوای عبارت ست فالعیاذ باللہ سبحانہ من تسویلات الشیطان ظہور خوارق نہ از ارکان ولایت نہ از شرائط آن بخلاف معجزہ مر نبی را علیہ الصلوۃ والسلام کہ از شرائط مقام نبوۃ ست لیکن ظہور خوارق از اولیاء اللہ شائع و ذائع است کم ست کہ تخلف کند اما کثرت ظہور خوارق بر افضلیت دلالت ندارد تفاضل آنجا باعتبار درجات قرب الٰہی ست جل سلطانہ تواند بود کہ از ولی اقرب ظہور خوارق اقل باشد و از ابعد اکثر خوارق کہ از بعضی اولیای این امت بظہور آمدہ از اصحاب کرام رضوان اللہ تعالیٰ علیہم عشر عشیر آن بظہور نیامدہ باآنکہ افضل اولیای بمرتبہ ادنی صحابی نرسد نظر بر ظہور خوارق از کوتہ نظریست و دلیل ست بر قصور استعداد تقلیدی شایان قبول فیوض نبوۃ و ولایۃ جامعہ اند کہ استعداد تقلیدی در ایشان غالب باشد بر قوۃ نظرے ایشان صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بواسطہ قوت استعداد تقلیدی در تصدیق نبی علیہ و علیٰ آلہ الصلوۃ والسلام اصلا محتاج بلم نگشت و ابو جہل لعین بواسطہ قصور ہمین استعداد با وجود ظہور چندین آیات باہرہ و معجزات قاہرہ بدولت تصدیق نبوت مشرف نشد و حضرت حق سبحانہ در شان این بی دولتان میفرماید۔ فَاِنْ یَّرَوْا کُلَّ اٰیَۃٍ لَّا یُؤْمِنُوْا بِہَا حَتّٰٓی اِذَا جَآءُوْکَ یُجَادِلُوْنَکَ یَقُوْلُ الَّذِیْنَ کَفَرُوْٓا اِنْ ہٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِیْرُ الْاَوَّلِیْنَ یا آنکہ گوئیم کہ ظہور خوارق از اکثر متقدمین در طول عمر زیادہ از پنج شش خوارق نقل نکردہ اند جنید کہ سید این طائفہ است معلوم نیست کہ از وے دہ خوارق نقل کردہ باشند و حضرت حق سبحانہ تعالیٰ از حال کلیم خود علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام چنین خبر دادہ است حیث قال عز وجل وَلَقَدْ اٰتَیْنَا مُوْسٰی تِسْعَ اٰیَاتٍ بَیِّنَاتٍ از مشائخ این وقت از کجا معلوم شد کہ امثال این خوارق بظہور نمی آید بلکہ اولیای اللہ را چہ متقدم و چہ متاخر در ہر ساعت ظہور خوارق ست مدعی آنرا دانند یا نماند مصرع خورشید نہ مجرم ار کسی بینا نیست ؛ دوم آن بود کہ در کشف و شہود طالبان صادق اثار شیطان را دخل باشد یا نہ اگر ہست وضوح کیفیت کشف شیطانی چگونہ است و اگر نیست سبب آنکہ در امور ماہیہ بعضی غلبا یافتہ میشود چیست جوابش اینست واللہ سبحانہ اعلم بالصواب

ہیچکس از القاء شیطانی محفوظ نیست ہرگاہ کہ در انبیا متصور باشد بلکہ متحقق در اولیا بطریق اولیٰ خواہد بود طالب صادق چہ باشد غایۃ ما فی الباب انبیاء را علیہم الصلوات والتسلیمات بر آن القاء متنبہ میسازند و باطل را از حق جدا مینمایند کریمہ فینسخ اللہ ما یلقی الشیطان ثم یحکم اللہ آیاتہ تنبیہ دال است بر نہی و در اولیاء این لازم نیست کہ او متابع نبی ست ہر چہ مخالف نبی خواہد یافت رد خواہد کرد و باطل خواہد دانست امادر صورتیکہ شریعت نبی از ان ساکت است و باثبات و نفی آن حکم نمیکند امتیاز حق از باطل بطریق قطعیت دشوار است چہ الہام ظنی است لیکن درین عدم امتیاز ہیچ قصوری بولایت راہ نمیابد چہ آنچہ شریعت و متابعت نبی متکفل نجات دارین است و امور سکوت عنہا زائدہ بر شریعت اند و ما مکلف بر امور زائدہ نیستیم باید دانست کہ غلط کشف منحصر بر القاء شیطانی نیست بساست کہ در تخیلہ احکام غیر صادقہ صورتے پیدا کنند کہ شیطان را در آنجا ہیچ مدخلی نباشد ازین قبیل است کہ در بعضی منامات حضرت پیغمبر را علیہ الصلوۃ والسلام می بینند و بعضی احکام را اخذ میکنند کہ فی الحقیقت خلاف آن احکام متحقق است درین صورت القائی شیطانی متصور نیست کہ مختار علماء عدم تمثل شیطان است بصورت خیر البشر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوۃ والسلام بہر صورتیکہ باشد پس درین صورت نیست الا تصرف تخیلہ کہ غیر واقع را واقع دانا نیدہ است سوم آن بود کہ چون تصرف کرامات است و تاثیرات استدراج در نمایش برابر است مبتدی چگونہ شناسد کہ این ولی صاحب کرامات است و این مدعی صاحب استدراج جوابش آنست واللہ سبحانہ اعلم بالصواب کہ طالب مبتدی را درین تفرقہ دلیل واضح است و آن وجدان صحیح اوست کہ اگر دل خود را در صحبت او بحق سبحانہ تعالیٰ جمع خواہد یافت خواہد دانست کہ آن ولی صاحب کرامات است و اگر خلاف این معنی خواہد یافت معلوم خواہد کرد کہ او مدعی صاحب استدراج است و اگر خفائی درین معنی ست عوام کالانعام راست نہ طالبان راہ خفای عوام نزد خواص از حیز اعتبار ساقط است کہ منشای آن مرض قلبی است و منشاء او بصری چیزہای بسیار بر عوام مخفی ماندہ کہ دانستن آنہا از دانستن تفرقہ ضروریست و ختم ہذا المکتوب ببعض المعارف التی ینفعک فی ازالۃ مثل ہذہ الشکوک والشبہات بدانکہ معنی تخلقوا باخلاق اللہ کہ ولایت ماخوذ از آنست کہ حاصل شود مراد اولیاء اللہ را صفاتیکہ مناسب باشند مر صفات واجبی را

تعالیٰ لیکن آن مناسبت در اسم بود و مشارکت در عموم صفات نه در خواص معانی که آن محال ست و مستلزم قلب حقائق در تحقیقات خواجہ محمد پارسا قدس سرہ میفرماید در مقام بیان معنی تخلقوا باخلاق اللہ صفت دیگر ملک ست و معنی ملک متصرف بود بر ہمہ چون رونده راه که بر نفس خود متصرف شود او را مقہور تواند داشت و تصرف در دو لمانفاذ یابد بدین صفت موصوف شده باشد صفت دیگر سمیع است و معنی سمیع شنواست و چون روندۂ راه سخن حق را از ہر کسی که باشد بی گرانی قبول کند و اسرار غیبی و حقایق لاریبی بگوش جان فہم کند بدین صفت موصوف شده باشد صفت دیگر بصیر است و معنی بصیر بینا است چون روندۂ راه را بصر بصیرت او بینا شده باشد و بنور فراست ہمہ عیوب خود بیند و کمال حال دیگران یعنی ہمہ کس را به از خود بیند و نیز بصیرتی حق منظور نظر او شده باشد تا ہر چه کند موجب پسندیدۂ حق کند بدین صفت موصوف شده باشد صفت دیگر محیی است و معنی محیی زنده کننده بود چون روندۂ راه با حیاے سنت سنیه که قیام نماید بدین صفت موصوف شده باشد صفت دیگر ممیت است و معنی ممیت میراننده بود چون سالک بدعتها که بجاے سنت گرفته اند وی منع آن بدعتها نماید بدین صفت موصوف شده باشد علیٰ ہذا القیاس و عوام معنی تخلقوا را برنگ دیگر فہمیده اند نا چار در تیه ضلالت فرو نشسته اند و خیال کرده اند که ولی را احیای جسدی در کار است و اشیاے غیبی میباید که اکثر بروے منکشف شود و امثال اینها و ہو کما تری من الظنون الفاسدة ان بعض الظن اثم و ایضاً خوارق منحصر در احیاء و اماتت نیست علوم معارف الہامیه از عظم آیات است و ارفع خوارق لہذا معجزۂ قرآنی از سائر معجزات اقوی و ابقے اند چشم بکشایند که این ہمہ علوم و معارف که در رنگ ابر نیسان میسر بزد از کجاست علوم باین کثرت بتمامها موافق علوم شرعیه اند سر موی مخالفت را گنجایش نیست این خصوصیت علامت علوم است حضرت خواجۂ ما قدس سرہ نوشته بودند که علوم شما ہمہ صحیح است اما چه فائده که سخن حضرت خواجہ بر شما حجت نیست ہر چند خود را پیرے راست نامید زیاده چه نوشته آید و این اسوله شما اولا ہر چند گران نمود اما چون باعث چندین علوم و معارف گشته و این ہمہ سخن تقریب اینها در گفت آمده است نیک است **بیت** ہیچ زشتی نیست کو را خوبی ہمراه نیست ؛ زنگی شبرنگ را

دندان چو در و گوهرست ؛ عجب کاریست که در مکتوب سابق اخلاص بسیار ظاهر ساخته بودید و سبب آن را ظهور دو واقعه پے در پے نموده نوشته بودید که اثر آنرا در اقامت نیز یافت بحدے که ندامت تمام از وضع سابق متحقق گشت و به توبه و بانابت که آورده و بتجدید ایمان مشرف ساخت یکماه نگذشته بود که تغیری درین وضع مفهوم گشت و برجوع قهقری بوضع سابق انتقال حاصل آمد و در صدد آن آمدید که آن دو واقعه را وجهی پیدا شود که با لقاے شیطانی منجر گردد و یا بغلط کشف بگذشد آن چه بود و این چیست **بیت** بگفتا فلانی چه بد میکند ؛ نه با من که با نفس خود میکند

مکتوب صد و ہشتم بیان سید احمد صدور یافته در بیان آنکه نبوت افضل از ولایت است بعکس آنچه گفته که ولایت افضل از نبوت ست تثبتنا الله سبحانه وایاکم وجمیع المسلمین علی متابعة سید المرسلین علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها بعضی از مشائخ در سکر وقت گفته اند که ولایت افضل از نبوت است و بعضی دیگر ازین ولایت ولایت نبی خواسته اند تا دهم افضلیت ولی بر نبی رفع شود اما فی الحقیقة کار برعکس است زیرا که نبوت نبی از ولایت او افضل است در ولایت از تنگی سینه رو بخلق نمیتواند آورد و در نبوت او کمال انشراح صدری نه توجه حق سبحانه مانع توجه خلق است و نه توجه خلق مانع توجه حق تعالی در نبوت تنها رو بخلق نیست تا ولایت را که رو بحق دارد ترجیح بروی ندهند عیاذا بالله سبحانه رو بخلق تنها مرتبه عوام کالانعام است شان نبوت ازان برتر است فهم انیعنی ارباب سکر راد شوار است اما اکابر مستقیم الاحوال ازین معرفت ممتاز اند ع هنیئا لارباب النعیم نعیمها ؛ بقیة المقصود میان شیخ عبد الله ولد میان شیخ عبد الرحیم باین فقیر قوت قرابت دارند و والد ایشان مدتها ملازم بهادر خان بودند و حاجتمند الحال عذر بصارت دارند پسر خود را فرستاده اند که پیش بهادر خان نوکر شود در نیاب اگر از جانب ایشان نیز اشارتے رود سودمند خواهد بود والسلام **مکتوب صد و نهم** به حکیم صدر صدور یافته در بیان سلامتی قلب ونسیان او ما دون حق را سبحانه اهل الله اطبای امراض قلبیه اند ازاله علل باطنیه منوط بتوجه این بزرگواران است کلام ایشان دوا است ونظر ایشان شفا هم قوم لا یشقی جلیسهم وهم جلسا ء الله بهم یمطرون وبهم یرزقون راس امراض باطنیه

ورمیں علل معنویہ گرفتاری قلب ست بماسوی حق سبحانہ وتعالیٰ وتا ازین گرفتاری بتمام آزادی میسر شود سلامتی محالست چہ شرکت را در آن حضرت جل سلطانہ اصلا بارنیست الا للہ الدین الخالص فکیف کہ شریک را غالب ساختہ باشد نہایت بیحیائی است محبت غیر حق را سبحانہ بر نہجے غالب ساختن کہ محبت او تعالیٰ در جنب آن معدوم نگردد یا مغلوب الحیاء شعبۃ من الایمان مگر این حیا را گفتہ باشند وعلامت عدم گرفتاری قلب نسیان اوست ماسوا را کلیۃ وذہول اوست از اشیاء جملۃً کہ اگر بتکلف یاد اشیاء کند ہرگز بیادش نیاید پس گرفتاری اشیاء را در ان موطن چہ مجال اینحالت نزد اہل اللہ معبر بفنا است وقدم اول است درین راہ وبعد از ظہور انوار قدم است ومشاہدہ ورود معارف وحکم ودونہا خرط القتاد ؎ ہیچکس را تا نگردد این فنا ؛ نیست رہ در بارگاہ کبریا ؛ **مکتوب صد و دہم** بشیخ صدر الدین صدور یافتہ در بیان آنکہ از خلقت انسانی ادائے وظائف سلوک است وکمال اقبالست بجناب حق سبحانہ وتعالیٰ حق سبحانہ تعالیٰ بمنتہای تمنای ارباب بمآل رساند مقصود از خلقت انسانی ادای وظائف بندگیست ودوام اقبال است بجناب حق سبحانہ وانیعنی بے تحقق شدن بکمال اتباع سید اولین وآخرین ظاہراً وباطناً علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا میسر نیست رزقنا اللہ سبحانہ وایاکم کمال اتباعہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم قولاً وفعلاً ظاہراً وباطناً عملاً واعتقاداً آمین رب العالمین ؎ بعد از خدای ہرچہ پرستند ہیچ نیست ؛ بیدولتست آنکہ بہیچ اختیار کرد ؛ ہرچہ غیر از حق سبحانہ مقصود است معبود است از عبادت غیر وقتی نجات یابد کہ غیر از خداوند جل وعلا مقصودی نماند اگرچہ از مقاصد اخروی ومتنعمات بہشتی باشد ہرچند این مقاصد از حسنات است اما نزد مقربان از سیئات است ہرگاہ در امور اخروی حال بدین منوال باشد از امور دنیویہ چگوید کہ دنیا مغضوبۂ حق است سبحانہ وتا آفریدہ است ہرگز بجانب او نگاہ نکرد وحسب او سرگناہان است وطالبان آن مستحق طعن وطرد اند الدنیا ملعونۃ وملعون ما فیہا الا ذکر اللہ تعالیٰ انجانا اللہ سبحانہ عن شرہا وشر ما فیہا بحرمۃ حبیبہ محمد سید الاولین والآخرین علیہ الصلوٰۃ والسلام **مکتوب صد ویازدہم** بشیخ حمید سنبھلی صدور یافتہ در بیان توحید عبارت از تخلیص قلب است از ماسوی اللہ حق سبحانہ وتعالیٰ وما ینا سب ذلک ؛ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی توحید عبارت از تخلیص قلب است از توجہ ماسوی او سبحانہ تا زمانیکہ دل را گرفتاری بماسوی

متحقق اگرچہ اقل قلیل باشد از ارباب توحید نیست بی تحصیل این دولت و احد گفتن و واحد دانستن نزد ارباب اصول از فضول است آرے از واحد گفتن و دانستن کہ در تصدیق ایمان معتبر است لابد است اما بمعنی دیگر است فرقی درمیان لامعبود الا اللہ و درمیان لاموجود الا اللہ بین ست تصدیق ایمان علمی ست و ادراک وجدانی حالتی است پیش از حال سخن ازان راندن محظور ست جمعی از مشائخ کہ دریں باب سخن راندہ اند از دو حالت خالی نیست یا معذور اند در غلبۂ حال مستور یا مقصود از نوشتن و اظہار احوال نمودن آن بودہ باشد کہ دیگران را محک احوال شود و استقامت احوال و اعوجاج آن را بمیزبان احوال ایشان بسنجند بی این دولت افشای اسرار ممنوع است حق سبحانہ شمۂ از احوال ارباب کمال نصیب ما مدبران گردانیدہ استقامت بر متابعت سنت سنیہ مصطفویہ علی مصدرہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ روزی گردانا بحرمۃ النبی وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات بقیۃ التصدیع آنکہ حامل رقیمہ دعامیان شیخ عبد الفتاح حافظ از مردم ذی عزت وآدمی زادہ اند و کثیر العیال والبنات قلت اسباب معیشت بر آن آوردہ کہ خود را بکریمہ رساند امید است کہ بمقصود برسند زیادہ تصدیع است **مکتوب صد و دوازدہم** بشیخ عبد الجلیل صدور یافتہ در بیان آنکہ کار آنست کہ بر عقائد اہل سنت و جماعت متحقق گردیم + باین دولت اگر احوال و مواجید عطا فرمایند منت میداریم والا ہمین دولت را کافی میدانیم چون این ہست ہمہ ہست حق سبحانہ و تعالیٰ شانہ ما مفلسان را بحقیقت معتقدات حقۂ اہل حق یعنی اہل سنت و جماعت متحقق ساختہ توفیق اعمال مرضیہ نقد وقت گردانیدہ احوال کہ ثمرات این اعمال اند کرامت فرمودہ بتمام بجناب قدس جل سلطانہ جذب فرماید ع کار آنست وغیر این ہمہ ہیچ + چہ احوال و مواجید کہ بی تحقق بحقیقت معتقدات این فرقۂ ناجیہ میسر شود جز استدراج ہیچ نمیدانیم و جز خرابی ہیچ نمی انگاریم ما این دولت اتباع فرقۂ ناجیہ ہر چہ بدہند منت میداریم و شکر بجامی آریم و اگر ہمین را بدہند و ہیچ از احوال و مواجید ندہند باک نداریم و راضی ایم و از بعضی مشائخ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم کہ در غلبۂ حال و سکر وقت بعضی از علوم و معارف متضادہ آرائے صائبۂ اہل حق بظہور می آیند چون منشای آن کشف است معذور داند امید است کہ فرد ا بآن مؤاخذہ ننمایند حکم مجتہد مخطی و ازند کہ خطای او را نیز یک اجر خواہد بود و حق بجانب علماء اہل حق است شکر اللہ تعالیٰ سعیہم زیرا کہ علوم علمای

مقتبس از مشکوٰۃ نبوت است علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ کہ مؤید است بوحی قطعی مقتدای معارف این صوفیہ کشف والہام است کہ خطا را بوی راہ است ومصداق صحت کشف والہام مطابقت است باعلوم علماء اہل سنت اگر سر موئی مخالفت است از دائرہ صواب بیرون است هذا هو العلم الصحیح والحق الصریح فماذا بعد الحق الا الضلال رزقنا اللہ سبحانہ وایاکم الاستقامۃ علیٰ متابعۃ سید المرسلین ظاہراً وباطناً عملاً واعتقاداً علیہ وعلیٰ آلہ من الصلوات اکملہا ومن التسلیمات افضلہا والسلام علیکم وعلیٰ من اتبع الہدیٰ **مکتوب صد وسیزدہم** بجمال الدین حسین کولابی صدور یافتہ دربیان فرق درمیان جذبہ مبتدی وجذبہ منتہی وآنکہ مشہود مجذوبان وابتدائیت الارواح کہ فوق قلب است وہمان مشہود راشہود الٰہی جل شانہ متخیل می کند الحمد للہ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ انجذاب وکشش نمی باشد الا بمقام فوق نہ بفوق فوق وکذا الحال فی الشہود وغیرہ پس مجذوبان سلوک ناکردہ راکہ در مقام قلب اند انجذاب نیست الا مقام روح کہ فوق مقام قلب ست انجذاب الٰہی در جذبہ منتہیان است کہ فوق آنہا مقام دیگر نیست ومشہود در جذبہ بدایت نیست الا ارواح منفوخ وچون روح بصورت اصل خود موجود است ان اللہ خلق آدم علیٰ صورتہ شہود روح راشہود حق میدانند تعالیٰ وتقدس وچون روح را بعالم اجساد نحوی از مناسبت ثابت است گاہی آن شہود را شہود احدیت در کثرت میگویند وگاہی بمعیت قائل میشوند شہود حق جل وعلا بے حصول فنای مطلق کہ نہایت سلوک متحقق است متصور نیست شعر ہیچکس را تا نگردد این فنا پائیست رہ در بارگاہ کبریا پ واین شہود را بعالم ہیچ کاری نیست فرق درمیان شہودین آنست کہ اگر با عالم بوجہ من الوجوہ مناسبت دارد شہود حق نیست تعالیٰ وتقدس واگر بی مناسبت است علامت شہود است الٰہی جل وعلا شہود بواسطہ تنگی عبارت از اطلاق میباید والا نسبت در رنگ منتسب الیہ بچگون وبیچگونہ است ع عالم چون را بہ بیچون راہ نیست ؎ لایخیل عطایا الملک الا مطایاہ **مکتوب صد وچہاردہم** بصوفی فرمان صدور یافتہ در تحریص بر متابعت سید المرسلین علیہ وآلہ الصلوات والتسلیمات چوان حق بسمانہ مانفلسان بے برگ وسررا بدولت اتباع سید اولین وآخرین کہ بطفیل دوستی او کمالات اسمائی وصفاتی خودرا در عرصۂ ظہور آوردہ اورا بہترین جمیع کائنات خلق کردہ علیہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا مشرف گردانیدہ بران استقامت

بخشاد که ذره این متابعت مرضیه از جمیع تلذذات دنیاوی وتنعمات اخروی بمراتب بهتر است فضلیت منوط بمتابعت سنت اوست ومزیت مربوط باتیان شریعت او علیه وعلی آله الصلوة والسلام والتحیة مثلاً خواب نیمروزی که ازروی این متابعت واقع شود از کرور کرور احیای لیالی که غیر از متابعت است اولی وافضل است وهمچنین افطار یوم فطر که شریعت مصطفوی بآن امر فرموده است از صیام ابد الآباد که نه ماخوذ شریعت اند بهتر است اعطای جتیلی بامر شارع از انفاق کوه زر که از نزد خود باشد فاضل تر است امیر المومنین عمر رضی الله عنه روزی نماز بامداد بجماعت ادا کرده در اصحاب نگاه کرد یک کس را حاضر نیافت پرسید اصحاب عرض کردند که آنکس تمام شب لازنده میدار د شاید درین وقت خوابش برده باشد امیر المومنین فرمود که اگر او تمام شب خواب کردی ونماز بامداد را بجماعت گزاردی بهتر بودی اهل ریاضات مجاهدات بسیار کرده اند اما چون موافق شریعت حقه نیستند بی اعتبار وخوار اند اگر اجرے بدان اعمال شاقه مترتب میشود هم مقصور ربه بعضی منافع دنیویست تمام دنیا چیست تا بعضی منافع اورا کسی اعتبار نهد مثل ایشان مثل کناسی است که ریاضتش از همه بیش است اجرتش از همه کمتر مثل تابعان شریعت مثل آن جماعت است که در جواهر نفیسه بالماسات لطیفه کار میکنند عمل اینها در نهایت قلت است واجر ایشان در غایت رفعت عمل یکساعت تواند بود که باجر هزار برابر بود سر آنست عمل که موافق شریعت واقع میشود مرضی حق است سبحانه وخلاف آن نامرضی اوست تعالی پس نامرضی چه جاے ثواب بلکه متوقع عقاب ست یعنی را در عالم مجاز شاهد واضح است باندک التفات بظهوری آید **بیت** هرچه گیرد علتی علت شود ۔ کفر گیرد کاملی ملت شود ۔ پس سرمایه جمع سعادات متابعت سنت است وهیولای جمع فسادات خلاف شریعت تبتنا الله سبحانه وایاکم علی متابعة سید المرسلین علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات والسلام **مکتوب صد ویانزدهم** بملا عبد الحق دهلوی صدور یافته در بیان آنکه ما در صدد قطع آنیم همگی همت گام است **مصرع** از هرچه میرود سخن دوست خوشتر است ۔ این راه که ما در صدد قطع آنیم همگی همت گام است دو گام در عالم خلق است و پنجگام در عالم امر بگام اول که در عالم امر میزند تجلی افعال رو میدهد و بگام دوم تجلی صفات و بگام سوم شروعی در تجلیات ذاتیه می افتد ثم ثم علی تفاوت درجات الکمال کما لا یخفی علی ارباب الکمال ذاکر

منوط بمتابعة سید الاولین والآخرین علیه من الصلوات اکملها ومن التسلیمات افضلها و آنکه گفتند
که این راه دو خطوه است مراد از ان عالم خلق و عالم امر داشته اند علی سبیل الاجمال تسهیلا
للامر علی نظر الطلاب وحقیقة الامر ما حققت بتوفیق الله سبحانه هذا هو **مکتوب صد و شانزدهم**
بملا عبد الواحد لاهوری صدور یافته در بیان آنکه سلامتی قلب موقوف بر نسیان ماسوای است
از قلب و در منع کردن از کثرت اشتغال دنیوی مبادا رغبتی در دنیا پیدا شود مکتوب مرغوب
اخوی رسید و از سلامتی قلب که تحریر یافته بود بوضوح انجامید بلی سلامتی قلب موقوف
بر نسیان ماسوای است از قلب بحدیکه اگر بتکلیف یادش دهند یاد نیارد و بر این تقدیر خطور
ماسوی را معنی نباشد این حالت معبر بفنای قلبی است و قدم اول است درین راه و بمشرب
کمالات مراتب ولایت است علی تفاوت درجات الاستعداد همت را بلند دارد و بجوزی
و مویزی قناعت نکند ان الله یحب معالی الهمم از کثرت اشتغال بامور دنیویه خوف رغبت
است درین امور دنیه زنهار بآن سلامتی قلب غره نشوند که امکان رجوع است و در اشتغال
دنیوی مهما امکن اقدام ننمایند که مبادا رغبتی پیدا شود و در خسارت اندازد عیاذاً بالله سبحانه
گدائی در فقر بمراتب بهتر است از صدر نشینی در غنا هیچی همت آن باشد که بفقر دنیا مرادی
زندگانی چند روزه بسر برده شود فرمن الفناء وارباه اکثر ما تقذر من الاسد والسلام
مکتوب صد و هفدهم بملا یار محمد بدخشی قدیم صدور یافته در بیان آنکه در ابتدا قلب
تابع حس است و در انتها این تبعیت نمی ماند مولانا یار محمد فراموش نکرده باشد چندگاه قلب
تابع حس است پس ناچار هر چه از حس دور است از قلب نیز دور است حدیث من لم یملک عینه
فلیس القلب عنده ایضا بتة است در نهایت کار چونکه قلب را تبعیتی بحس نماند دوری از حس در
قرب قلبی تاثیر نکند لهذا مشائخ طریقت مبتدی و متوسط را مفارقت از صحبت شیخ کامل مکمل تجویز
نفرموده اند بالجمله بحکم لا یدرک کله لا یترک کله برهان طریق باشند و از صحبت ناجنس بوجه ابلغ اجتناب
نمایند قدوم میان شیخ مزمل مقدمه سعادت دانسته صحبت ایشانرا غنیمت شمرند و اکثر اوقات با ایشان
صحبت دارند که بسیار عزیز الوجود اند والسلام **مکتوب صد و هیجدهم** بملا قاسم علی بدخشی صدور
یافته در بیان خسارت جماعه که بر اهل الله اعتراض کنند و کتابتی که بصحبت آثاری مولانا قاسم علی

فرستاده بودند رسید مضمون بوضوح پیوست قال اللہ تعالیٰ من عمل صالحا فلنفسہ ومن اساء فعلیہا خواجہ عبد اللہ انصاری میفرمایند الٰہی ہر کرا خواہی بر اندازی بامادر اندازی **بیت** ترسم آن قوم کہ بردر دکشان نیخندند ؛ در سر کار خرابات کنند ایمان را ؛ حق سبحانہ وتعالیٰ کافۂ اہل اسلام را از انکار فقر او طعن درویشان نگاہدار بحرمۃ سید البشر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات والسلام

مکتوب صد و نوزدہم بمیر نعمان بدخشی صدور یافتہ در ترغیب بر صحبت شیخ مقتدا در بیان آنکہ گاہ است کہ کاملان بعضی از مریدان ناقص خود را ہم بتعلیم طریقت اجازت مینمایند بواسطۂ بعضی نیات مکتوب شریف خدمت میر وصول یافت این راد یوانگی می طلبد در خبر آمدہ است لن یؤمن احدکم حتی یقال انہ مجنون وچون جنون آمد از تدبیر زن وفرزند فارغ گشت واز اندیشہ کذا وکذا جمعیت میسر شد این دیوانگی در نہاد شما ست اما بعوارض لاطائل آن را خس پوش ساختہ اند چہ توان کرد درین کسب بے مناسبتی بسیار مفہوم میگردد وزود تدارک نمایند وبے استطاعت دانستہ رفع بعد صوری نمایند جمعیت این طائفہ در ماورای جمعیت خلق است اسباب جمعیت خلق باعث تفرقہ ایشان ست دست در اسباب تفرقہ باید زد تا جمعیت حاصل آید واگر فرضاً در جمعیت خلایق این طائفہ را جمعیت بخشند از ان جمعیت باید ترسید وبجناب حق سبحانہ التجا باید آورد تا آن جمعیت بلای جان نگردد وقیاس باحوال فلان فلان نباید کرد کہ پیش از تمامی ہمہ مراتب نقص ست علی تفاوت درجاتہم فراق دوست اگر اندک است اندک نیست ؛ مشائخ طریقت پیش از تمامی بعضی مریدان را اجازت تعلیم طریقت دادہ اند حضرت خواجہ نقشبند قدس اللہ تعالیٰ سرہ مولانا یعقوب چرخی را بعد از تعلیم طریقت وتسلیک بعضی از منازل فرمودہ بودند کہ ای یعقوب ہر چہ از ما بتو رسیدہ است بخلق برسان وحال آنکہ فرمودہ بودند کہ بعد از من در خدمت علاء الدین خواہی بود واکثر کار در خدمت علاء الدین کردہ اند حتیٰ کہ خدمت مولانا عبد الرحمن جامی در نفحات ایشان را اول در مریدان خواجۂ علاء الدین میشمارند وثانیاً بحضرت خواجۂ نقشبند نسبت میدہند بالجملہ علاج این تفرقہ صحبت ارباب جمعیت است مکرراً وموکداً نوشتہ شدہ است وشنیدہ شد کہ مولانا محمد صدیق نوکری اختیار کردہ وضع فقر را گذاشتہ است افسوس ہزار افسوس کہ کسی را از اعلیٰ علیین باسفل سافلین

برندامرا واز دوحال بیرون نخواهد بود یا در نوکری جمعیتش خواهند او یا نخواهند او اگر جمعیت خواهند داد به واگر نخواهند داد بدتر ربنا لاتزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب والسلام

مکتوب صد و بستم نیز بمیر محمد نعمان صدور یافته در ترغیب بر صحبت ارباب جمعیت ماناکه خدمت میر فراموشی گزیدند که بسلامی و پیامی هم یاد آوری نمی نمایند فرصت یسیر است وصرف آن در اهم مهام ضروریست وآن صحبت ارباب جمعیت ست لاتعدل بالصحبة شیئا ایاما کان الاتری ان اصحاب رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم وبارک فضلوا بالصحبة علی من عداهم سوی الانبیاء علیهم السلام وانکان اویسا قرنیا وعمر امرد اینامع بلوغهما نهایة الدرجات ووصولهما غایة الکمالات سوی الصحبة فلاجرم صار خطاء معاویة خیرا من صوابهما ببرکة الصحبة وسهو عمرو بن العاص افضل من صوابهما لما ان ایمان هؤلاء الکبراء صار بالصحبة شهودیا برؤیة الرسول وحضور الملک وشهود الوحی ومعاینة المعجزات وما التحق بمن عداهم هذه الکمالات التی هی اصول سائر الکمالات کلها ولو علم اویس فضیلة الصحبة بهذه الخاصیة لم ینعه مانع من الصحبة وما آثر شیئا من الاشیاء علی هذه الفضیلة والله یختص برحمته من یشاء والله ذو الفضل العظیم **بیت** سکندر را نمی بخشند آبے بزور زر میسر نیست این کار ربنا اللهم وان لم تخلقنا فی هذه النشاة فی قرن هؤلاء الاکابر فاجعلنا فی النشاة الآخرة محشورین فی زمرتهم بحرمة سید المرسلین علیه وعلیهم الصلوات والتحیات والتسلیمات والسلام

مکتوب صد و بست و یکم نیز بمیر نعمان صدور یافته در بیان آنکه این راه همگی هفت گام قرار یافته است بعضی از یاران به شش گام رسیده اند خدمت میر دعوات فراوان مطالعه فرمایند مدتیست که از احوال خود اطلاع نداده اند واز فقراے اینجا خبری نگرفته الحمد لله سبحانه والمنة که فقراے مرفه الاحوال اند شمه بطریق اجمال در معرض بیان می آرد محبت آثار این راه همگی هفت گام قرار یافته است جمعی از یاران کار را تا شش گام رسانیده اند وجمعے تا پنج گام وطائفه تا چار گام و فرقه تا سه گام علی تفاوة درجاتهم وصاحب سه گام هم بمردم افاوت مینماید بکیف جماعه که پیش قدم باشند بلند همتی درکار است تا به حقیر و فقرا اکتفا نه شود زیاده برین گنجایش وقت نبود والسلام

مکتوب صد و بست و دوم بملا طاهر بدخشی صدور یافته در ترغیب بر بلند همتی وعدم التفات بهرچه در دست افتد مولانا محمد طاهر معذور اند

مولانا یار محمد وجہ انتقال را خواہند گفت چون ارادہ سفر جانب ہندوستان مصمم دارند بردند و از اہل و عیال خبری بگیرند الباقی عند التلاقی مثل مشہور است دوام احمد و جناب از اختلاط باغیار لابد ست ہمت را بلند باید داشت و بہر چہ بد است نباید پرداخت **بیت** ما از پی طوریکہ بود مشرق انوار ؛ از مغربی و کوکب و مشکوٰۃ گذشتیم ؛ فقرائے این زمانہ اکثر در مقام روے اکتفا اقامت دارند صحبت ایشان سم قاتل ست فرمنہم کما تفر من الاسد برہمین طریق ملازم باشند و واقعات را چندان اعتبار ننمند کہ مجال تاویل را میدان وسیع است زنہار بخواب و خیال گول نشوند **شعر** کیف الوصول الی سعاد و دونہا ؛ قلل الجبال و دونہن حتوف ؛ والسلام **مکتوب صد و بست و سوم** بملا طاہر بدخشی صدور یافت در بیان آنکہ ادائے نفل اگرچہ حج باشد اگر مستلزم باشد فوت فرضی را از فرائض لا یعنی داخل لا یعنی ست ؛ مکتوب شریف اخوی ارشدی لازال کاسہ طاہر اعن دنس التعلقات رسیدہ اے برادر در جز آمدہ است اعلامۃ اعراضہ تعالے عن العبد اشتغالہ بما لا یعنیہ اشتغال بہ نفلی از نوافل باعراض فرضی از فرائض داخل بالا یعنی ست پس تفتیش مر احوال خود نمودن لازم آمد تا معلوم گردد کہ اشتغال او بچہ چیز ست بنفل ہست یا بفرض بواسطہ یک حج نفل مرتکب چندین محظورات نباید شد نیک ملاحظہ نمایند العاقل تکفیہ الاشارۃ والسلام علیکم وعلی رفقاکم **مکتوب صد و بست و چہارم** نیز بملا طاہر بدخشی صدور یافتہ در بیان آنکہ استطاعت راہ شرط وجوب حج ست ادائے حج باوجود بی استطاعتے نسبت بحصول مطلب داخل تضیع اوقات ست ؛ مکتوب شریف اخوی خواجہ محمد طاہر بدخشی رسید للہ سبحانہ الحمد والمنۃ کہ فتور در اخلاص و محبت فقرا راہ نیافتہ است باوجود تمامی ایام مہاجرت این علامت سعادت عظیمہ است محبت آثار را چون شمار خصت طلبیدید و بر فتن عزم مصمم کردید در وقت وداع اینقدر مذکور ساختہ بود باحتمال کہ شاید ما ہم بشما درین سفر ملحق شویم ہر چند قصد کردہ شد استخارہ ہا موافق نیامد و تجویزی در نیاب مفہوم نگشت بضرورت قاعدہ رزید صلاح فقرا از اول در رفتن شما نبود اما شوق شمار املاحظہ نمودہ منع صریح نکرد استطاعت شرط راہ است بی استطاعت تضیع اوقات ست امر اہم گزاشتہ بامر غیر ضروری پرداختن مناسب نیست در چند کتابت بشما این مضمون را نوشتہ است رسیدہ باشد یا نہ سخن آنیست پشیر ممتاز اند **مکتوب صد و بست و پنجم** بمیر صالح نیشاپوری صدور یافتہ

در بیان آنکه عالم چه صغیر و چه کبیر مظاهر اسماء و صفات الٰهیه اند تعالیٰ شانه عالم را باصانع خویش هیچ نسبتی نیست الا المخلوقیة والمظهریة وما یناسب ذلک ۔ اللهم ارنا حقائق الاشیاء کما هی عالم چه صغیر و چه کبیر مظاهر اسماء و صفات الٰهیه است تعالیٰ شانه و مرایای شیون و کمالات ذاتیهٔ او غرسلطانه تجلی بود مخفی و سری بود مکنون خواسته که از خلا بملا عرض دهد و از اجمال بتفصیل آرد عالم را بر تهجی خلق فرمود که بذات و صفات خویش دال باشد بر ذات و صفات او سبحانه پس عالم را باصانع خویش هیچ نسبتی نیست الا آنکه مخلوقات وی اند و تدبیرات و شیونات او تعالیٰ حکم باتحاد و غلبیت و نسبت احاطه و سریان و معیت ذاتیه آنجا از غلبهٔ حال و سکر وقت است اکابر مستقیم الاحوال که از قدح صحو ایشان را شربی ارزانی داشته اند عالم را باصانع هیچ نسبتی اثبات نمیکنند الا المخلوقیة والمظهریة و احاطه و سریان و معیت علمی میدانند مطابق علماء اهل حق اند شکر الله تعالیٰ سعیهم عجب ست که جماعهٔ صوفیه که اثبات بعضی نسبت ذاتیه مینمایند کالاحاطة والمعیة مثلاً معترف اند با آنکه از ذات جمیع نسب مسلوب ست حتی که صفات ذاتیه را نیز سلب مینمایند فهل هذا الا تناقض و در ذات مراتب اثبات نمودن از برای دفع این تناقض تکلف است در رنگ تدقیقات فلسفیه است ارباب کشف صحیح ذات را تعالیٰ جز بسیط حقیقی نمیدانند و او را ای او هر چه باشد داخل اسامی شمرند فرو فراق دوست اگر اندک ست اندک نیست ؛ درون دیده اگر نیم موست بسیار ست ؛ مثالی از برای تحقیق این مبحث بیان کنم مثلاً عالمی نحریری ذو فنونی خواهد که کمالات مکنونهٔ خود را در عرصهٔ ظهور آرد ایجاد حروف و اصوات نماید تا در پردهٔ آن کمالات را جلوه دهد پس درین صورت این حروف و اصوات و دال را با معانی مخزونه هیچ نسبتی نیست الا این حروف و اصوات مظاهر آن معانی مخفیه است مرایای آن کمالات مخزونه حروف و اصوات را عین آن معانی مخفیه گفتن معانی ندارد و همچنین حکم باحاطه و معیت درین صورت غیر واقع است معانی بهمان مرافقه مخزونه اند هیچ تغیری در ذات و صفات آن معانی راه نیافته است لیکن چون درمیان معانی و این حروف و اصوات و دال نحوی از مناسبت دالیة و مدلولیت متحقق است بعضی معنی زائده از ان در تخیل می آید فی الحقیقت آن معانی مخزونه از ان معانی زائده منزه و مبرا ست انچه مقتضای ست درین مسئله انیست اثبات امر زائده ورای مظهریة و مراتب

نمودن از اتحاد و عینیت و احاطه و معیت و سکر ست ذات او تعالیٰ فی الحقیقت از نسبت معرّا ست
و از مناسبت مبرّا ما للتراب و رب الارباب بانیقدر مناسبت ظاهریت و مظهریت وحدة وجود گویند
یا نگویند فی الواقع وجودات متعدده است لیکن بطریق اصالت و ظلیت و ظاهریت و مظهریت نه آنکه
یک موجود است و ماسوای او اوهام و خیالات است این مذهب بعینه مذهب سوفسطائی ست
اثبات حقیقت در دی نمودن او هام و خیالات دیرانی برآرد که مقصود سوفسطائی است
مثنوی چون بدانستی تو ورا از نخست ؛ سوی آن حضرت نسب کردی درست ؛ وانکه دانستی
که ظل کیستی ؛ فارغی گر مردی و گر زیستی ؛ **مکتوب صد و بست و ششم** نیز بمیر صالح
نیشاپوری صد و یافته در بیان آنکه طالب باید که اهتمام در نفی آلهۂ باطله نماید چه آفاقی و چه
انفسی و در جانب اثبات معبود بحق جل سلطانه هرچه در حوصلۂ فهم و در حیطۂ ادراک آید آن را
نیز در تحت نفی داخل ساخته اکتفا بموجودیه مطلوب نماید و اگر وجود را نیز در آن موطن گنجایش
نیست و ما یناسب ذلک سیادت و نقابت دستگاه طالب را باید که اهتمام در نفی آلهۂ باطلۂ
آفاقی و انفسی نماید و در جانب اثبات معبود بحق جل سلطانه هرچه در حوصلۂ فهم و در حیطۂ وهم در آید آن را نیز
در تحت نفی داخل سازد و اکتفا بموجودیه مطلوب نماید **مصرع** بیش ازین پی نه پرده اندر کهست ؛
اگرچه وجود را نیز در ان موطن گنجایش نیست و ماورای وجود باید طلبید علماء اهل سنت شکر الله تعالیٰ
سعیهم زیبا گفته اند که وجود واجب تعالیٰ زائد است بر ذات او سبحانه و وجود را عین ذات گفتن و ماورای
وجود امر دیگر اثبات ناکردن از قصور نظرست قال الشیخ علاء الدوله فوق عالم الوجود عالم الملک لا وجود
این درویش را چون از مرتبۂ وجود بالا گزرانید و تا چند گاه که مغلوب آنحال بود خود را از روی ذوق و
وجد ان از ارباب تعطیل میافت و حکم بوجود واجب جل شانه نمیکرد و چه وجود را در راه گزاشته بود در
مرتبۂ ذات وجود را گنجایش نمی یافت اسلام او در ان وقت اسلام تقلیدی بود نه تحقیقی بالجمله هرچه در
حوصلۂ ممکن در آید بطریق اولیٰ ممکن شاید سبحان من لم یجعل للخلق الی الله سبیلا الا بالعجز عن معرفته
از حصول فانی فی الله و البقاء بالله کسی گمان نکند که ممکن واجب گردد که آن محال است و مستلزم
قلب حقایق پس چون ممکن واجب نگردد نصیب ممکن غیر از عجز نباشد **فرد** عنقا شکار کس نشود دام باز
چین ؛ کانجا همیشه باد بدست ست دام را ؛ بلندهمتی همین طور مطلب می خواهد که هیچ از و بدست نمی آید

وہیچ نام ونشان از و پیدا نشود جمعی ہستند کہ مطلبی میخواہند کہ آنرا عین خود یابند و قرب معیت باو پیدا سازند
مصرع آن ایشانند من چنینم یارب ۔ والسلام اولاً وآخراً **مکتوب صد و بست و ہشتم** بملا صفر احمد
رومی صدور یافتہ در بیان آنکہ خدمت والدین ہرچند از حسنات ست اما در جنب وصول بمطلب حقیقی بیکاری
محض ست و تعطیل صرف بلکہ داخل سیئہ است حسنات الابرار سیئات المقربین وما یناسب ذلک مکتوب
مرغوب رسید عذر یکہ در باب توقف نموده بودند صحیح ست زیادہ از انچہ بوقوع مے آید باید کرد
و خود را مقصر باید دانست قال اللہ سبحانہ وتعالیٰ وَوَصَّیْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَیْہِ اِحْسَانًا حَمَلَتْہُ اُمُّہٗ کُرْہًا وَوَضَعَتْہُ
کُرْہًا وقال اللہ سبحانہ ایضاً اَنِ اشْکُرْ لِیْ وَلِوَالِدَیْکَ مقصد آن باید بود کہ ایشہ در جنب وصول
بمطلب حقیقی بیکاری محض ست بلکہ در خور طی منازل سلوک نیز تعطیل صرف حسنات الابرار
سیئات المقربین شنیدہ باشند **بیت** ہرچہ جز عشق خدای احسن است ۔ گر شکر خوردن بود
جان کندن ست ۔ حق اللہ سبحانہ بر حقوق جمیع خلایق مقدم ست او اے حقوق اینہا امتثالاً
لامرہ است سبحانہ والاکرا مجال آن بود کہ خدمت او را گزاشتہ بخدمت دیگری اشتغال
نماید پس خدمات اینہا باین تقریب از جملہ خدمات حق ست سبحانہ اما از خدمت تا خدمت
فرق بسیار است مزارعان وقلبہ رانان نیز خدمت بادشاہان میکنند اما خدمت مقربان دیگر است
آنجا نام زراعت وقلبہ رانی بردن عین معصیت ست ومزد ہر کار باندازۂ آن کار است
قلبہ رانان بالجملہ تمام روز بیک تنکہ اجرت میگیرند ومقرب در ساعت بخدمت حضور مستحق لکھا
میگردد مع ذلک او را باین لکھا ہیچ تعلقی نیست گرفتار قرب شاہ است وبس شتان ما بینما فرخ حسین
خیلی موفق ست خاطر از جانب او جمع دارند زیادہ چہ نویسم والسلام **مکتوب صد و بست و ہشتم**
بخواجہ مقیم صدور یافتہ در ترغیب بر بلند ہمتی وعدم اکتفا بغیر مطلب بیچونی ۔ خدمت خواجہ مقیم دور افتادگان را
فراموش نسازند بلکہ دور ندانند المرء مع من احب المقصود منسلک بغایت طویل ست ومطلب
در غایت کمال رفعت وہم در غایت منقصت ومنازل وسطی ہمچو سراب مطلب نماست عیاذاً
باللہ سبحانہ وسط را نہایت انگاشتہ بکبار مقصد را مقصد داند وچون را ہچون تصور نماید واز وصول
بمطلب حقیقی باز ماند ہمت را بلند باید ساخت وہیچ حاصل سرفرو نمی باید کرد ودر ورای الوراء
باید جست وصول ایچنین ہمت وابستہ بتوجہ شیخ متنفذ است وتوجہ او بقدر اخلاص ومحبت

مرید مقتدی ست ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم **مکتوب صد و بست و نهم** بسید نظام صدور یافتہ در بیان آنکہ جامعیت انسان باعث تفرقہ اوست و ہمین جامعیت است اگر سبب تجمعیت اوست کما قیل ما للمجوبین و بلا للمجوبین مکتوب شریف وصول یافت آدمی چون کہ جامع ترین موجودات بست و بواسطہ ہر جزوی از اجزای تعلقی و گرفتاریے دردی بموجودات متکثرہ پیداست پس فی الحقیقت جامعیت او باعث دوری او از جناب قدس خداوندی جل سلطانہ از ہمہ بیش گشت و تعلقات متعددہ سبب محرومی او از ہمہ زیادہ آمد و اگر بتوفیق ایزدی عز شانہ خود را ازین تعلقات پراگندہ جمع سازد و رجوع قہقری نماید فقد فاز فوزا عظیما و الا فقد ضل ضلالا بعیدا ابتر ین موجودات بواسطہ جامعیت چونکہ انسان ست بدترین مخلوقات بواسطہ جامعیت ہم اوست آئینہ او بواسطہ جامعیت اتم ست اگر رو بعالم دارد از ہر چہ گویند بدتر ست و اگر رو بحق سبحانہ و تعالیٰ دارد مصفاست و از ہمہ بیش نماست کمال آزادی از دیس این تعلقات خاصہ محمد رسول است صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و بعد ازین انبیا و اولیا دیگر علی تفاوت درجاتہم صلوات اللہ و تسلیماتہ علی نبینا و علیہم و علی اتباعہم اجمعین الی یوم الدین رزقنا اللہ سبحانہ و ایاکم نجاتا عن ہذہ التعلقات بحرمۃ النبی المصطفی الممدوح بقولہ سبحانہ و تعالیٰ ما زاغ البصر و ما طغی علیہ و علی آلہ من الصلوات اتمہا و من التسلیمات اکملہا زیادہ برین موجب ملال است و السلام والاکرام **مکتوب صد و سی ام** بجمال الدین صدور یافتہ در بیان آنکہ تلوینات احوال را چندان اعتباری نیست حصول مقصد بچونی و بیچگونی باید کرد و تلوینات احوال را چندان اعتبار نیست بآن مقید نباشد کہ چہ آمد و چہ رفت و چہ گفت و چہ شنود مقصود دیگر ست کہ از گفت و شنود و دید و شنود منزہ و مبرا ست طفلان سلوک را بجوز و مویز تسلی میدہند ہمت بلند باید داشت کار دیگر ست اینہا ہمہ خواب و خیال ست در خواب اگر کسی خود را بادشاہ دید نفس الامر بادشاہ نیست اما این خواب امیدواری می بخشد در طریق نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم وقائع را اعتباری نہند این بیت در کتب ایشان نوشتہ **بیت** چو غلام آفتابم ہم از آفتاب گویم نہ شبم نہ شب پرستم کہ حدیث خواب گویم ۞ اگر حالی از احوال بیاید و بردد جای شادی و غم نیست منتظر حصول مقصود بچونی و بیچگونی باید بود و السلام **مکتوب صد و سی و یکم** بخواجہ کابلی

صدور یافته در بیان علو شان طریقهٔ حضرات خواجگان قدس الله تعالیٰ اسرارهم و شکایت از حال جماعت که درین طریقه علیه احداثات نموده اند و آنرا تکمیل این طریقه دانسته الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وآله الطاهرین و اخوی ارشدی خواجه محمد اشرف شرفه الله سبحانه بتشریفات اولیائه الکرام بدانند که طریقه حضرات خواجگان قدس الله تعالیٰ اسرارهم اقرب طرق موصله است ونهایت دیگران در بدایت این بزرگواران مندرج و نسبت ایشان فوق همه نسبتهاست انیمه بواسطه آنست که درین طریق التزام سنت است واجتناب از بدعت مهما امکن عمل برخصت تجویز نمی نمایند اگرچه بظاهر در باطن نافع یابند وعمل بعزیمت از دست نمیدهند اگرچه بصورت در سیرت متفرد دانند احوال مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته انداذواق ومعارف را خادم علوم شرعیه دانسته اند جواهر نفیسهٔ شرعیه را در رنگ طغلان بجوز و مویز و حبه و حال عوض نمیکنند و به ترهات صوفیه مغرور و مفتون نمیگردند از نفس باز نمیگویند واز فتوحات مدنیه بفتوحات مکیه التفات نمی کنند حال ایشان بر دوام است و وقت ایشان بر استمرار تجلی ذاتی که دیگران را کالبرق است این بزرگواران را دائمی ست حضوری که فنیت در فنای آن باشد نزد این عزیزان از خیر اعتبار ساقط ست رجال لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله اما فهم هر کس بمذاق این اکابر نرسد نزدیک است که قاصران این طریقه علیه نیز از بعضی کمالات ایشان انکار نمایند بیت قاصری گر کند این طائفه را طعن قصور ۔ حاش لله که برآرم بزبان این گله را ۔ آری بعضی از خلفای متاخرین این طریقه علیه درین طریق نیز احداثها نموده اند وروش اصل اکابر از دست داده جمعی از مریدان ایشان اعتقاد آن دارند که باین محدثات تکمیل این طریقه نموده اند حاشا وکلا کبرت کلمة تخرج من افواههم بلکه در تخریب و تضیع آن کوشیده اند افسوس هزار افسوس بعضی از بدعتها که در سلاسل دیگر اصلا موجود نیست درین طریقه علیه احداث نموده اند و نماز تهجد را بجماعت میگزارند از اطراف وجوانب در آن وقت مردم از برای نماز تهجد جمع میگردند وبجمعیت تمام ادا مینمایند واین عمل مکروه است بکراهة تحریمیه از جمعی فقها که تداعی شرط کراهت داشته اند جواز جماعت نفل را مقید بناحیهٔ مسجد ساخته زیاده از سه کس را باتفاق مکروه گفته اند وایضا نماز تهجد را باین وضع سیزده رکعت میدانند که دوازده رکعت را ایستاده می گزارند و دو رکعت را نشسته تا حکم یک رکعت پیدا کند بآن

شیزده گرده چنین ست حضرت پیغمبر ما علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات که گاهی سیزده رکعت ادا فرموده اند وگاهی یازده وگاهی نه وگاهی هفت نماز تهجد بهراد وتر حکم فردیت پیدا کرده است نه آنکه دو رکعت مقصود را حکم یک رکعت قیام داده اند منشاء امثال این علم وعمل عدم تتبع سنت سنیه مصطفویه است علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة عجب ست در بلاد وعلما که ماوراء این مجتهدین ست علیهم الرحمة وان این قسم محدثات رواج یافته با آنکه مافقیران علوم اسلامیه را از برکات انفاس ایشان استفاضه مینمائیم والله سبحانه الملهم للصواب **فرداند** کے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم که دل آزرده شوے ورنه سخن بسیار است والسلام **مکتوب صد وسی وسوم** بملا محمد صدیق بدخشی صدر یافته در اجتناب از صحبت ارباب غنا وترغیب بر صحبت فقرا که کناسی فقرا به از صدر نشینی اغنیا ست ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب ای برادر ظاهر از صحبت فقرا دلتنگ گشته مجلس اغنیا اختیار کرده اید بسیار بد کرده اید امروز اگر چشم شما پوشیده است فردا خواهند گشاد وغیر از ندامت فائده نخواهد کرد وخیر شرط است اے بوالهوس امر تو از دو حال خالی نیست در مجلس اغنیا جمعیت خواهند داد یا نه اگر بدهند استدراج ست عیاذاً بالله سبحانه من ذلک واگر ندهند خسر الدنیا والآخرة نشان حالست کناسی فقرا به از صدر نشینی اغنیاست امروز این سخن معقول شما شود یا نشود آخر معقول خواهد شد وفائده نخواهد داشت آرزوی طعام چرب وتمنای لباس فاخره شما را درین بلا انداخت هنوز هم هیچ نرفته است فکر بر اصل بکنید وهر چه از حق سبحانه تعالی مانع آید آنرا دشمن دانسته از و فرار نمائید وحذر کنید ان من ازواجکم واولادکم عدوا لکم فاحذروهم نص قاطع ست حقوق صحبت بر آن داشت که یکبار تبه بشما نصیحتی کرده شود بعمل در آرند یا نه من از اول میدانستم از فضولیهاے شما که استقامت بر فقر باین وضع دشوار ست **شعر** وقد کان ما خفت ان یکونا انا الی الله راجعونا والسلام علی من اتبع الهدیٰ والتزم متابعة المصطفیٰ علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات والتحیات اتمها واکملها من افطرت واستعداد شما توقع دیگر داشتم جوهر نفیس را شما در سرگین انداختید انا لله وانا الیه راجعون **مکتوب صد وسی وسوم** نیز بملا صدیق صدر یافته در بیان آنکه فرصت را غنیمت باید شمرد ووقت را عزیز باید داشت مکتوبیکه بدست قاصد ارسال داشته بودند رسید فرصت را غنیمت باید شمرد ووقت را عزیز باید داشت از رسوم و

عادات کاری نمی کشاید واز تمہل وتغلل جز خسارت وحرمان نمی افزاید مخبر صادق علیہ من الصلوات اتمہا ومن التسلیمات اکملہا فرمود ہلاک المسوفون سوف افعل گویندگان ہلاک شدند عمر موجود را صرف امر موہوم نمودن وموہوم را ازبرای موجود نگاہداشتن بسی مستکرہ است باید کہ نقد وقت مصروف امر اہم گردد ونسیہ ازبرای مزخرفات لایعنی مدخر باشد حق سبحانہ تعالیٰ ذرہ بی آرامی بدہد کہ از آرام ماسوی او تعالیٰ نجاتی میسر گردد گفت وگو ما حصل ندارد وسلامتی قلب می طلبند فکر بر اصل باید کرد واز مالا یعنی اعراض تام باید نمود **بیت** ہر چہ جز عشق خدائے احسن ست ۔ گر شکر خوردن بود جان کندن ست ۔ ما علی الرسول الا البلاغ **مکتوب صد وسی وچہارم** نیز بملا محمد صدیق صدور یافتہ در منع از تسویف حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ در مدارج قرب غروجات بی اندازہ کرامت فرماید بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا محبت آثار الوقت سیف قاطع معلوم نیست تا فردا فرصت وہندیانہ امروز باید کرد وغیر اہم را امروز باید انداخت حکم عقل انیست نہ عقل معاش بلکہ عقل معاد زیادہ برین چہ نویسد والسلام **مکتوب صد وسی وپنجم** ہذا المکتوب ارسل الی المخلص الصدیق محمد صدیق فی بیان مراتب الولایۃ عامۃ کانت او خاصۃ مع بعض خواص الخاصۃ اعلم ان الولایۃ عبارۃ عن الفناء والبقاء وہی اما عامۃ او خاصۃ ویعنی بالعامۃ مطلق الولایۃ وبالخاصۃ الولایۃ المحمدیۃ علیٰ صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ الفناء فیہا اتم والبقاء اکمل ومن شرف بہذہ النعمۃ العظمیٰ فقد لان جلدہ للطاعۃ وانشرح صدرہ للاسلام واطمأنت نفسہ فرضیت عن مولاہا ورضی مولاہا عنہا وسلم قلبہ المقلبۃ وتخلص روحہ کلیۃ الی مکاشفۃ حضرت صفاتہ اللاہوت وشاہد سرہ مع ملاحظۃ الشیون والاعتبار وفی ہذا المقام شرف بالتجلیات الذاتیۃ البرقیۃ وتخمر خمیۃ لکمال التنزہ والتقدس والکبریاء واصل اختارہ اتصالا بلا تکیف وضرب من المثال ہذہ **مصرعہ** ہنیئا لارباب النعیم نعیمہا ۔ ومما ینبغی ان یعلم ان الولایۃ الخاصۃ المحمدیۃ علیٰ صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ متمیزۃ عن سائر مراتب الولایۃ فی طیہا فی العروج والنزول اما فی طرف العروج فلان فناء الاخفی وبقاءہ مختصان بتلک الولایۃ الخاصۃ وعروج سائر الولایات الی الخفی فقط مع تفاوت درجاتہا یعنی ان عروج بعض ارباب الولایات الی مقام الروح وعروج البعض الی السر وعروج البعض الآخر الی الخفی وہو اقصی درجات الولایۃ العامۃ

اما فی طرف النزول فلان لاجساد الاولیاء المحمدیۃ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ نصیبا من کمالات درجات تلک الولایۃ لما انہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اسری لیلۃ المعراج بالجسد الی ماشاء اللہ تعالیٰ وعرض الجنۃ والنار واوحی الیہ ما اوحی وشرفہ بالرویۃ البصریۃ وہذا القسم من المعراج مخصوص بہ علیہ الصلوٰۃ والسلام والاولیاء المتابعون بکمال المتابعۃ السالکون تحت قدمہ لہم ایضا۔ النصیب من ہذہ المرتبۃ المخصوصۃ مصرع وللارض من کاس الکرام نصیب ۔ غایۃ ما فی الباب ان وقوع الرویۃ فی الدنیا مخصوص بہ علیہ الصلوٰۃ والسلام والحالۃ التی حصلت للاولیاء الذین تحت قدمیہ ست رویۃ افرق بین الرویۃ فی تلک الحالۃ کالفرق بین الاصل والفرع والشخص والظل ولیس احدہما عین الآخر **مکتوب صدوسی وششم** نیز بملا محمد صدیق صدور یافتہ در منع از تسویف وتاخیر در تحصیل مطلوب حقیقی مکتوب مرغوب وصول یافت چون قاصد اواخر عشرۂ متبرکہ رسید بعد از مضی آن بجواب کتابہا پرداخت جواب کتابت خانخانان در جواب کتابت خواجہ عبد اللہ را نیز نوشتہ فرستادہ است ملاحظہ خواہند نمود در فتن شما درین دفعہ بلشکر معقول فقیر نمی شود تا حکمت چہ باشد والامر عند اللہ سبحانہ ملاحظہ فرمایند کہ حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ از کمال کرم قوت یومیہ عطا فرمودہ است این را غنیمت شمردہ فکر کار خود باید کرد نہ آنرا وسیلۂ قوت دیگر باید ساخت کہ کار بہ تسلسل میکشد در درویشی طول امل کفر ست ومعاملہ تخلیص از قرض معلوم نیست کہ از خواجگی صورتے پیدا کند واگر اشتباہی دارند بخواجگی چیزی نوشت منقح وصریح اگر او در جواب ہم منقح بنویسد وعدۂ موکد مفہوم شود باین نیت بروند اما علاج تسویف وتاخیر چہ باشد ہر چہ کنند زودتر کنند کہ فرصت بسیار غنیمت ست **مکتوب صدوسی وہفتم** بحاجی خضر افغان صدور یافتہ در علو شان نماز کہ منوط ست کمال آن بنہایۃ النہایت ومانیا اسب ذلک ۔ مکتوب مرغوب رسید مضمون بوضوح پیوست التذاذ در عبادات در رفع کلفت در ادای آنہا از اجل نعم حق است سبحانہ خصوصا در ادای صلوٰۃ کہ غیر منتہی را میسر نیست علی الخصوص در ادائے فرائض صلوٰۃ زیرا کہ در ابتدا نہایت پابند صلوٰۃ نافلہ بلتذمی سازند ودر نہایت نہایت این نسبت بفرائض منوط میگردد ودر ادائے نوافل خود را بکار رسیدہ اند کار عظیم نزد ما ادای فرائض ست وبس مصرع این کار دولت ست کہ بہ تا کرا رسد

باید دانست التذاذی که در حین ادا صلوات دست میدهد نفس را اصلا دران حظی نیست در عین این التذاذ در نالہ و فغان ست سبحان اللہ چہ رتبہ ایست **مصرع** هنیئا لارباب النعیم نعیمها اشتمال نامزد م بوالهوس را گفت و شنود این سخنان هم مغتنم ست **مصرع** باری هیچ خاطر خوشتر میکنم ؛ و نیز بدانند کہ رتبۂ نماز در رنگ رتبہ رویہ ست در آخرت نہایت قرب در دنیا در نماز ست و نہایت قرب در آخرت در عین رویہ است و بدانند کہ سائر عبادات و سائلند از برای نماز و نماز از مقاصد است والسلام والاکرام **مکتوب صدو سی و ہشتم** بشیخ بہاء الدین سرہندی صدور یافت در مذمت دنیای دنیہ و اجتناب از صحبت ارباب دنیا فرزندی ارشدی باین دنیای مبغوضہ خرسند نباشند و سرمایۂ دوام اقبال را بجناب قدس خداوندی جل سلطانہ از دست ندہد فکر باید نمود کہ چہ چیز میرود و چہ چیز میخرد آخرت بدنیا عوض نمودن و از حق سبحانہ بخلق باز ماندن سفاہت و بیخردی است جمع دنیا و آخرت از قبیل جمع اضداد است اما احسن الدین و الدنیا لو اجتمعا ازین دو ضد ہر کدام را اختیار کند و بہر کہ خواہد خود را بفروشد عذاب آخرت ابدیست و متاع دنیا قلیل ست دنیا مبغوضۂ حق ست سبحانہ و آخرت مرضیۂ او تعالی و تقدس عشق ما شئت فانک میت ؛ و الزم ما شئت فانک مفارقہ آخر زمان و فرزند را باید گذاشت و تدبیر اینہا را بحق سبحانہ باید سپرد امروز خود را مردہ باید انگاشت و مہمات اینہا را باو تعالی باید تفویض نمود و انّ لا ولادکم عدوّ لکم فاحذروہم نص قاطع ست مکرر شنیدہ باشند کہ خواب خرگوش تا چند خواہد بود آخر چشم باید گشود صحبت اہل دنیا و اختلاط با ایشان سم قاتل است گشتۂ این سم بموت ابدی گرفتار ست العاقل تکفیہ الاشارۃ فکیف التصریح مع المبالغۃ و التاکید نقمۂ چرب ملوک دراز دیاد مرض قلبی میکوشند فکیف انفلاح و النجاۃ الحذر الحذر الحذر ؛ من انچہ شرط بلاغ ست با تو میگویم ؛ تو خواہ از سخنم پند گیر خواہ ملال ؛ فرمن صحبتہم اکثر ما تفرمن الاسد فانہ یوجب الموت الدنیوی و ہو قد یفید فی الآخرۃ و اختلاط الملوک یوجب الہلاک الابدی و الخسارۃ السرمدی فایاک و صحبتہم و ایاک و مخالطتہم و ایاک و رویتہم و قد رویتہم فی الخبر الصحیح من تواضع غنیا لغناہ ذہب ثلثا دینہ و نیز باید اندیشید کہ اینہمہ تواضع و چاپلوسی از جہت غنای ایشان ست یا چیز دیگر شک نیست کہ از جہت غنای ایشان ست و نتیجہ ذہاب ثلثی دین ست فاین انت من الاسلام و این انت من النجاۃ اینہمہ مبالغہ و ابرام بواسطۂ آنست کہ میداند کہ نقمۂ چرب و صحبت ناجنس دل آنقدر زنہ

را از تذکر مواعظ و تعقل نصائح در پرده انداخته بکلمه و کلام متاثر نخواهد شد فالحذر فالحذر من صحبتهم والحذر والحذر من رویتهم واللہ سبحانہ الموفق نجانا اللہ سبحانہ وایاکم عما لا یرضی عنہ ربنا المتعال بحرمۃ سید البشر الممدوح بمدائح البصر علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا والسلام **مکتوب صد و سی و نہم** بجعفر بیگ تھانے صدور یافتہ در بیان آنکہ جماعۃ بیدولتان کہ طعن در اہل اللہ نمایند ہجو و نکوہش آن جماعت تجوز ست بلکہ مستحسن التفات نامہ گرامی مشرف ساختہ حق سبحانہ و تعالیٰ ایشانرا اسلامت دارد کہ تفقد حال فقرا میفرمایند و حضور و غیبت را یکسان میدارند مخدوما کفار قریش چون از کمال بی سعادتی در ہجو و نکوہش اہل اسلام مبالغہ نمودند حضرت پیغامبر علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام بعضی از شعرای اسلامیہ امر فرمودند کہ ہجو کفار نگونسار نمایند آن شاعر در حضور آن سرور علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا بر بالای منبر می برآمد و اشعار ہجویہ کفار بر ملا میخواند آن سرور میفرمودند کہ روح القدس با دست مادامیکہ ہجو کفار میکنند ملامت و ایذا از خلق از مقتضیات عشق است اللہم اجعلنا منہم بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ الصلوٰت والتسلیمات **مکتوب صد و چہلم** بملا محمد معصوم کابلی صدور یافتہ در بیان آنکہ رنج و محنت از لوازم محبت ست محبت آثار رنج و محنت از لوازم محبت است اختیار فقر را در دو عالم لابد ست **بیت** غرض از عشق تو ام چاشنی درد و غم است بہ ورنہ زیر فلک اسباب تنعم چہ کم ست ؛ دوست آزار کی ہمیخواہد تا از غیر او بکلیہ انقطاع حاصل گردد اینجا آرام در بے آرامی است و ساز در سوز ست و قرار در بیقراری و راحت در جراحت در ہیچ مقام فراغت طلبیدن خود را در محنت انداختن است تمام خود را بمحبوب باید سپرد و ہر چہ از و بیاید بر رضا باید قبول کرد و ابرو نباید پیچید طریق زندگانی درین وضع است تا توانند استقامت ورزند والا فتور در قفاست مشغولی شما خوب شدہ بود اما بیش از قوت بضعف کشید غم نیست اگر اندکی خود را ازین تردوات جمع سازند بہتر از پیشتر خواہد شد کہ ہین اسباب تفرقہ را عین اسباب جمعیت دانند تا توانند کار میکردہ والسلام **مکتوب صد و چہل و یکم** بملا محمد ین قلیج صدور یافتہ در بیان آنکہ عمدۂ این کار محبت و اخلاص ست حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ ترقیات کرامت فرماید بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات از احوال قلبی گاہے نمینویسند کہ چہ صورت دارد البتہ ازان باب نیز مینوشتہ باشند کہ موجب توجہ غائبانہ است عمدہ این کار محبت و اخلاص ست اگر الحال ترقی مفہوم نشود غم نیست چون استقامت

بر اخلاص ست امیدست کہ کارہا ازین بساعات میسر گردد والسلام **مکتوب صد و چہل و دوم** بملا عبد الغفور سمرقندی صدور یافت در بیان آنکہ از نسبت این بزرگواران اگر اندک بدست افتد اندک نیست مکتوب شریف کہ از روی التفات ارسال داشتہ بودند رسید محبت فقر او توجہ باین طائفہ از اجل نعم خداوندی ست جل سلطانہ از حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ استقامت بر آن مسئول و مربوط ست نیازیکہ بدویشان فرستادہ بودند نیز وصول یافت فاتحہ سلامت خواندہ شد طریقہ کہ اتخاذ کردہ بودند و نسبتی کہ ازانجا فرا رسیدہ بود از ان مقولہ ہیچ ذکر نیافتہ معاذ اللہ کہ دران فتوری رفتہ باشد **بیت** یک چشم زدن خیال او پیش نظر ست بہتر ز وصال خوبرویان ہمہ عمر ؎ از نسبت این بزرگواران اگر اندک بدست افتد اندک نیست زیرا کہ نہایت دیگران در بدایت ایشان مندرج ست **مصرع** قیاس کن ز گلستان من بہار مرا ؎ اما ازین فتور غم نیست چون رشتہ محبت بجملہ این نسبت قوی ست فرجی کہ مکرر شدہ است ارسال داشتہ شد گاہ گاہ آن را بپوشند و باد ب نگاہ دارند کہ فوائد بسیار ازان متوقع است ہرگاہ آن جامہ را بپوشند باوضو بپوشند و تکرار سبق نمایند امیدست کہ جمعیت تمام رو دہد و ہرگاہ چیزے نویسند باید کہ اول از احوال باطن خود نویسند کہ احوال ظاہر بے احوال باطن از چیز اعتبار ساقط ست **مصرع** از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر ست ؎ تبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علیٰ متابعۃ سید البشر المطہر عن نتیج البصر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام ظاہرا و باطنا **مصرع** کار ایست غیر این ہمہ ہیچ ؎ **مکتوب صد و چہل و سوم** بملا شمس الدین صدور یافت در بیان آنکہ موسم جوانی را غنیمت شمردہ بلہو و لعب صرف نکنند محب فقرا مولانا شمس موفق باشند کہ موسم جوانی را غنیمت شمردہ بلہو و لعب صرف نکنند و بجوز و مویز عوض نمایند کہ آخر غیر از ندامت و پشیمانی امر دیگر نخواہد بود و سود نخواہد داشت خبر شرط است پنج وقت نماز بجماعت ادا نماید و حلال را از حرام امتیاز کند طریق نجات اخروی متابعت صاحب شریعت است علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات تلذذات فانیہ و نعمات ہالکہ منظور نظر باشند واللہ سبحانہ الموفق للخیرات ۔ **مکتوب صد و چہل و چہارم** بحافظ محمود لاہوری صدور یافت در بیان معنی سیر و سلوک و بیان سیر الی اللہ و سیر فی اللہ و دو سیر دیگر کہ بعد ازین دو سیر است حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در مدارج کمالات ترقیات بی اندازہ کرامت فرماید بحرمۃ سید البشر المطہر عن نتیج البصر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات **مصرع** از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر است ؎ سیر سلوک عبارت از حرکت در علم است کہ از مقولہ کیف ست

حرکت این اینجا گنجایش ندارد پس سیر الی اللہ عبارت از حرکت علمیہ ست کہ از علم اسفل بعلم اعلیٰ میرود
واز ان اعلا با علای دیگر الی ان تنتہی الی علم الواجب تعالیٰ بعد طی علوم الممکنات کلہا وزوالہا باسرہا و
ہذہ الحالۃ ہو المعبر بالفناء وسیر فی اللہ عبارت از حرکت علمیہ ست در مراتب وجوب از اسماء وصفات وشیون
واعتبارات وتقدیسات وتنزیہات الی ان تنتہی الی المرتبۃ التی لا یمکن التعبیر عنہا بعبارۃ ولا یشار الیہا
باشارۃ ولا تسمی باسم ولا تکنی بکنایۃ ولا یعلمہا عالم ولا یدرکہا مدرک وہذا السیر المسمی بالبقاء وسیر الی اللہ
باللہ کہ سیر ثالث ست نیز عبارت از حرکت علمیہ است کہ از علم اعلیٰ بعلم اسفل فرومی آید واز ان
اسفل باسفل دیگر الی ان یرجع الی الممکنات رجوع التعقری وینزل عن علوم مراتب الوجوب کلہا و
ہو العارف الذی نسی اللہ باللہ درجۃ عن اللہ مع اللہ وہو الواجد الفاقد وہو الواصل المہجور وہو القریب
البعید وسیر رابع کہ سیر در اشیاء ست عبارت از حصول علم اشیاء ست شیئاً فشیئاً بعد زوال علوم الاشیاء
کلہا فی السیر الاول فالسیر الرابع مقابل للسیر الاول والسیر الثالث للسیر الثانی کما تری وسیر
الی اللہ وسیر فی اللہ از برای تحصیل نفس ولایت ست کہ عبارت از فنا وبقاست وسیر ثالث
ورابع از برای حصول مقام دعوت ست کہ مخصوص بانبیاء مرسل ست صلوات اللہ تعالیٰ و
تسلیماتہ علی جمیعہم عموماً وعلی افضلہم خصوصاً ومتابعان کمل را از مقام این بزرگواران علیہم صلوات
اللہ تعالیٰ نیز نصیب ست قل ہذہ سبیلی ادعو الی اللہ علی بصیرۃ انا ومن اتبعنی ایں ست حدیث
بدایت ونہایت کہ مقصود از ذکر آن تنویہ وتشویق طلاب ست سہ برشکر غلطیدی صفرائیان ۔ از برائے
کوری سودائیان ۔ والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلی آلہ الصلوات
والتسلیمات **مکتوب صد وچہل وپنجم** بملا عبد الرحمن مفتی صدور یافت در بیان آنکہ مشائخ طریقت
نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم ابتدا سیر از عالم سر اختیار کردہ اند ودر بیان سر عدم تاثیر بعضی از مبتدیان
این طریقت بسرعت ۔ تثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی مادۃ الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ
ویرحم اللہ عبداً قال آمینا مشائخ طریقت نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم ابتدا سیر از عالم امر اختیار
کردہ اند وعالم خلق را در ضمن آن سیر قطع مینمایند بخلاف مشائخ سائر طرق کہ ابتداء سیر ایشان از عالم
خلق ست بعد از طی عالم خلق قدم در عالم امر می نہند وبمقام جذبہ میرسند لہذا طریق نقشبندیہ اقرب
طرق آمد ولاجرم نہایت دیگران در بدایت ایشان مندرج گشت ع قیاس کن ز گلستان من بہار مرا

جمعی باشند از طلاب این طریقه علیه که با آنکه ابتدا در سیر ایشان از عالم امر است بسرعت متاثر نشوند و مذاق و حلاوت که مقدمهٔ جذبه است بزودی پیدا کنند نکنند و جبش آنست که عالم امر در ایشان نسبت بعالم خلق ضعیف افتاده است و همین ضعف سد راه سرعت تاثیر و تاثر شده و این بطور تاثیر تا زمانی متحقق میشود که عالم امر در ایشان بر عالم خلق قوت پیدا کند و امر منعکس گردد و علاج این ضعف مناسب این طریقهٔ علیه تصرف تام است مر صاحب تصرف تام را و علاجی که مناسب طرق دیگر ان ست تقدیم تزکیهٔ نفس ست و ریاضات و مجاهدات شاقه که موافق شریعت واقع شوند علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة باید دانست که بطور تاثیر علامت نقصان استعداد نیست گروهی باشند تام الاستعداد که باین بلا مبتلا گردند والسلام **مکتوب صد و چهل و ششم** بشرف الدین حسین صدور یافت در نصیحت بر تکرار سبق. مکتوب فرزندی شرف الدین حسین وصول یافت الله سبحانه الحمد والمنة که بسعادت یاد فقرا مستسعد اند سبقی که گرفته بودند بتکرار آن وقت را معمور دارند و فرصت را از دست ندهند مبادا که کرو فرقانیه از جابر دو طراق زائله بجلاوت سازد **بیت** همه اندر زمن بتوانیست ؛ که تو طفلی و خانه رنگین ست ؛ چه نعمتی است که حضرت حق سبحانه و تعالیٰ بنده را در عنفوان شباب توفیق توبه کرامت فرماید و بر ان استقامت بخشد تو ان گفت که نعمات تمام دنیا در جنب آن نعمت حکم شنبی دارد در جنب دریاهای عمیق چه آن نعمت موجب رضای مولی است سبحانه که فوق جمیع نعم ست چه دنیوی وچه اخروی ورضوان من الله اکبر والسلام علیٰ من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفیٰ علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها **مکتوب صد و چهل و هفتم** بخواجه اشرف کابلی صدور یافته در بیان آنکه گستن بر پیوستن مقدم است یا پیوستن بر گستن وحق سبحانه تعالیٰ در مدارج کمال ترقیات کرامت فرماید بحرمة سید المرسلین علیه وعلیٰ آله الصلوات اکملها والتسلیمات اتمها جمعی از مشائخ طریقت قدس الله تعالیٰ اسرارهم گستن را بر پیوستن مقدم داشته اند و جمعی دیگر ازین بزرگواران پیوستن را بر گستن تقدیم داده اند و طائفهٔ ثالث بتوقف رفته اند ابو سعید خراز گوید قدس سره تا نرهی نیابی و تا نیابی نرهی ندانم کدام پیش بود راقم سطور گوید گستن و پیوستن در یک زمان متحقق میگردند جائز نیست که گستن و پیوستن جدا باشد و پیوستن بے گستن هوید اگر دو غایت مافی الباب اگر خفائی هست در تقدم ذاتی ست و تعین علیه یکی مر دیگری را شیخ الاسلام هروی قدس سره الغنی

مذہب مینماید و میفرماید کہ سبقت از ان طرف نکوست بلی اما جمعی کہ گرستن را مقدم داشتہ اند و انکار این سبقت نمینمایند مرادایشان از پیوستن ظہور تام است و آن منافی سبقت بر ظہور مطلق نیست ظہور مطلق مقدم باشد بر گرستن و ظہور تام موخر از ان برین تحقیق نزاع ایشان بلفظ راجع میگردد اما نظر طائفہ اولی بلندست کہ قلیل را در چیزا عتبار نمی آرند باید دانست کہ برین توجیہ تقدم زمانی نیز پیدا گشت فافہم واللہ سبحانہ الملہم للصواب بہر حال مظہر گرستن و پیوستن باید شد کہ مرتبہ ولایت منوط باین دو مرتبہ است و بدونہا خرط القتاد مرتبۂ اولی مربوط بسیر الی اللہ است و مرتبۂ ثانی بسیر فی اللہ و مجموع این دو سیر مرتبۂ ولایت و کمال پیرسد علی تفاوت درجاتہا و دو سیر دیگر از برای تحصیل تکمیل است و وصول بدرجۂ دعوت ع بانگ دو کردم اگر در دہ کس است **مکتوب صد و چہل و ہشتم** بملا صادق کابلی صدور یافتہ در بیان آنکہ صاحب رای بجا صل است و در بیان آنکہ زنہار بتوسط روحانیات مشائخ و امدادات ایشان مغرور نشوند کہ صور مشائخ فی الحقیقت لطائف شیخ مقتدا است ۞ دو مکتوب پی در پی رسیدند مکتوب اول از حصول دسری انبا نمودہ و مکتوب ثانی از تسلی و بجا صلی الحمد للہ سبحانہ کہ عبرت مرخاتم راست صاحب رای بجا صل است و آنکہ خود را بجا صل دانست و اصل است مکرر بشما گفتہ شدہ است کہ زنہار بتوسط روحانیات مشائخ و امدادات ایشان مغرور نشوند کہ آن صور مشائخ فی الحقیقت لطائف شیخ مقتدا است کہ بآن صور ظہور نمودہ است قبلہ توجہ را وحدت شرط است توجہ را پراگندہ ساختن موجب خسران است عیاذاً باللہ سبحانہ ثانیاً آنکہ مکرر و مؤکد بشما گفتہ ایم کہ سر رشتہ کار مختصر بگیرند تا بسرعت سر انجام یابد امر ضروری را گزاشتہ بامر لاطائل پرداختن از عقل دور اندیش بسیار مستبعد است اما شما معذور ای خود اید سخن کس در شما کم است کہ بشنوند شما دانید ما علی الرسول الا البلاغ **مکتوب صد و چہل و نہم** نیز بملا صادق کابلی صدور یافتہ در بیان آنکہ ہر چند مسبب الاسباب تعالیٰ اشیا را بر اسباب مترتب ساختہ است اما چہ دکار کہ نظر بر سبب معین دوختہ شود ۞ اخوی مولانا محمد صادق عجب است کہ اینہمہ خود را بعالم اسباب و گزاشتہ است ہر چند مسبب الاسباب تعالیٰ و تقدس اشیا را بر اسباب مترتب ساختہ است اما چہ دکار کہ نظر بر سبب معین دوختہ شود **مصرع** گر دری بستہ شد ای دل دگری بگشاید ۞ این قسم کوتہ نظری بسیار بے مناسبتی میطلبد از امثال شما مردم بسیار مستبعن است ساعتی بحال خود فرو باید رفت و این شناعت را باید

فهمید در کسوت فقرا این همه تلاش در تحصیل مبغوضه حق جل شانه چه بلا مستنکر است عجب است که این مستنکر را در نظر شما چه طور زیبا نموده اند در تحصیل امور ضروریه بقدر ضرورت باید کوشید تمام همت را بآن مصروف ساختن و عمر را در فی آن گزرانیدن سفاهت محض است فرصت بسیار غنیمت است هزار افسوس که آنرا کسی در تحصیل علوم لاطائل صرف کند خبر شرط است و ما علی الرسول الا البلاغ از گفت و شنود مردم آزار نگشند چیزها بلکه بشما نسبت میکنند هرگاه در شما نباشند هیچ غم نیست چه دولتی است اگر مردم کسی را بد دانند و فی الحقیقة نیک باشد اگر عکس این قضیه متحقق شود مخل خطر است والسلام

مکتوب صد و پنجاهم بخواجه محمد قاسم صدور یافته در بیان آنکه شایان مطلوبت جز حضرت واجب الوجود تعالی و تقدس نیست + التفات نامه اخوی محمد قاسم وصول یافت موجب فرحت گشت از تشتت اوضاع دنیوی و تفرق احوال صوری دلتنگ نشوند که رای آن نمیکند زیرا که این نشأة در معرض فناست برضای حق سبحانه و تعالی میباید بسر برد و درین ضمن عسر باشد یا یسر شایان مطلوبیت را جز ذات واجب الوجود نیست جل شانه خصوصا امثال شما مردم عزیز را مع ذلک اگر بجد تمی و کاری اشارت نمایند نسبت در سعی آن خواهد کوشید والسلام

مکتوب صد و پنجاه و یکم بمیر مومن لنجی صدور یافته در بیان بزرگی طریقه حضرات خواجگان قدس الله تعالی اسرارهم و بیان معنی یادداشت که مخصوص باین اکابر است ۵ از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است ۵ یادداشت از طریقه حضرت خواجگان قدس الله تعالی اسرارهم عبارت از حضور بی غیبت است یعنی دوام حضور حضرت ذات است تعالی و تقدس بی تخلل حجب شیونی و اعتباراتی و اگر گاهی حضور است و گاهی غیبت یعنی وقتی حجب تمام مرتفع شوند و وقتی دیگر در میان آیند چنانچه در تجلی ذاتی برقی که کالبرق الخاطف تمام از پیش حضرت ذات او تعالی و تقدس مرتفع میگردد و بسرعت باز در پرده شیون و اختیارات می آید پس نزد این اکابر از حیز اعتبار ساقط است پس حاصل حضور بی غیبت آن گشت که تجلی ذاتی و قیکه عبارت از ظهور حضرت ذات است بی توسط شیون و اعتبارات که در نهایت این راه میسر میگردد و مدای اکمل را در المقام اثبات میکنند دائمی گردد و حجب هرگز رجوع نکنند و اگر رجوع کند حضور بغیبت مبدل خواهد گشت و یادداشت نخواهند گفت پس متحقق گشت که شهود این اکابر بروجهی اتم و اکمل است و اکملیت تمامیت بقا باندازه تمامیت و اکملیت مشهود است ع قیاس کن ز گلستان من بهار مرا ۵ **مکتوب**

صد و پنجاه و دوم بسیادت و نقابت پناهی شیخ فرید صدور یافت در بیان آنکه اطاعت رسول عین اطاعت حق است سبحانه و ما ینا سب ذلک قال اللہ سبحانه و تعالیٰ من یطع الرسول فقد اطاع اللہ حضرت حق سبحانه و تعالیٰ اطاعت رسول را عین اطاعت خود فرموده پس اطاعت خدای عزوجل که غیر اطاعت رسول باشد اطاعت او نیست سبحانه و از برای تاکید و تحقیق این معنی کلمهٔ قد آورد تا بوالوسی در میان این دو اطاعت جدائی پیدا نکند و یکی را بر دیگری نه گزیند و در جای دیگر حضرت حق سبحانه و تعالیٰ شکایت میکند از حال جماعتی که در میان این دو اطاعت تفرقه مینمایند کما قال سبحانه یریدون ان یفرقوا بین اللہ و رسله و یقولون نومن ببعض و نکفر ببعض و یریدون ان یتخذوا بین ذلک سبیلا اولئک هم الکافرون حقا آری بعضی از مشائخ کبار قدس اللہ تعالیٰ اسرارهم در وقت غلبه سکر و غلبه حال سخنان گفته اند که موذن تفرقه اند میان این دو اطاعت و مشعر اند باختیار محبت یکی بر دیگری منقول است که سلطان محمود غزنوی در ایام بادشاهت خود نزد یک بخرقان فرود آمده بود از انجا وکلای خود را بخدمت شیخ ابو الحسن خرقانی فرستاد و التماس نمود که حضرت شیخ بدیدن او بیایند و بوکلای خود گفت که اگر از شیخ توقفی فهم کنید کریمهٔ اطیعوا اللہ و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم بر خوانید چون وکلا از شیخ توقف فهمیدند کریمه مذکوره را بر خواندند شیخ در جواب فرموده که چندان گرفتار اطیعوا اللہ اند که شرمنده اطیعوا الرسول اند و باطاعت اولی الامر چه رسد حضرت شیخ اطاعت حق را سبحانه در غیر اطاعت رسول او دانست این سخن از استقامت دور است مشائخ مستقیم الاحوال ازین قسم سخنان تنزه مینمایند و در جمع مراتب شریعت و طریقت و حقیقت اطاعت حق سبحانه را در اطاعت رسول او میدانند و اطاعت حق سبحانه که در غیر اطاعت رسول اوست علیه الصلوة و السلام عین ضلالت می انگارند و نیز منقولست که شیخ امنه و شیخ ابو سعید ابو الخیر مجلسی داشتند و سید اجل از اکابر سادات خراسان نیز در مجلس ایشان نشسته بودند باتفاق در آن اثنا مجذوبی مغلوب الاحوال پیدا شد حضرت شیخ او را بر سید اجل تقدیم دادند سید را ناخوش آمد بسید فرمودند که تعظیم شما بواسطه محبت رسول است علیه الصلوة و السلام و تعظیم این مجذوب بواسطه محبت حق سبحانه این قسم تفرقه را نیز اکابر مستقیم الاحوال تجویز نمی نمایند و غلبهٔ محبت حق را سبحانه بر محبت رسول او علیه الصلوة و السلام از سکر حال میدانند و جز فضولی نمی انگارند اما اینقدر هست

که در مقام کمال که مرتبهٔ ولایت است محبت حق سبحانه غالب است و در مقام تکمیل که نصیبی از مقام نبوة است محبت رسول غالب تبعًا لله سبحانه علی اطاعة الرسول التی هی عین اطاعة الله سبحانه

مکتوب صد و پنجاه و سوم بیان شیخ مزمل صدور یافته در بیان خلاصی تمام از رقیت ماسوای که مربوط بنبای مطلق است ؛ کتابتیکه ارسال داشته بودند رسید الحمد لله ذی الانعام والمنة که طالبان خود را در طلب بیقرار و بی آرام میدارد و درین بی آرامی از آرام بغیر بخود نجات می بخشد اما خلاصی تمام از رقیت اغیار وقتی میسر شود که بنبای مطلق مشرف شود و نقوش ماسوای را بالکل از آئینهٔ دل محو سازد و تعلق علمی و جهتی او را هیچ چیز نماند و غیر از حق سبحانه و تعالی او را مقصودی و مرادی نباشد و دونه خرط القتاد هر چند گمان بی تعلقی دارد اما ان الظن لا یغنی من الحق شیئا **مصرع** این کار دولتست کنون تا کرا رسد ؛ گرفتار احوال و مقامات گرفتار غیر است از چیز های دیگر چه گوید

ه بهر چه از دوست دامانی چه کفر ان صرف و چه ایمان ؛ بهر چه از راه دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا غربت شما بتطویل انجامید فرصت غنیمت است اگر یاران اهل اند رخصت چون توقف خواهند و اگر نا اهل چه احتیاج رخصت مرضی حق سبحانه را میباید ملاحظه کرد اهل عالم راضی باشند یا نباشند عدم رضای ایشان چه خواهد بود **ع** طفیل دوست باشد هر چه باشد ؛ مقصود حق را سبحانه باید دانست با او هر چه جمع شود شود اگر نشود گو نه شود **ع** رخسار من اینجا و تو در گل نگری ؛ والسلام

مکتوب صد و پنجاه و چهارم نیز بیان مزمل صدور یافته در بیان آنکه از خود باید گذشت و در خود باید رفت ؛ حق سبحانه و تعالی با خود دارد و یک لحظه با غیر خود نگذارد - اللهم لا تکلنا الی انفسنا طرفة عین فنهلک ولا اقل منها فضیع هر بلائی که هست از گرفتاری به خود است چون از خود خلاص شد از گرفتاری ما دون او سبحانه خلاص شد اگر بت می پرستند فی الحقیقت خود را می پرستند که افرایت من اتخذ الٰهه هواه ه از خود چو گذشتی همه عیش است و خوشی ؛ دوع نفسک و تعال همچنانکه از خود گذاشتن فرض است در خود رفتن هم لازم است که یافت اینجاست در بردن خود یافت نمیباشد ه با تو در زیر گلیم است انچه هست ؛ همچو نا بینا مبر هر سوی دست ؛ سیر آفاقی بعد در بعد است و سیر انفسی قرب در قرب اگر شهود است در خود است و اگر معرفت است هم از خود اگر حیرت است هم در خود بیرون خود قدمگاهی نیست سخن بگذار مبادا ساده دلی

اینجا حلول یا اتحاد فهم کند و بورطهٔ ضلالت رود اینجا حلول بود اتحاد هم پیش از تحقیق باین مقام تفکر آن ممنوع است رزقنا الله سبحانه وایاکم الاستقامة علی الطریقة المرضیة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة از احوال خودمی نوشته باشند که دخل تمام دارد باوجود علائق صوریه آزاد باشند ووجود و عدم آنرا مساوی دانند والسلام والاکرام **مکتوب صد و پنجاه و پنجم** نیز بیان شیخ منزل صدور یافته در ترغیب رجوع باصل خود حق سبحانه وتعالی باخود دارد سه بعد از خدا هرچه پرستند هیچ نیست ؛ بیدولت است آنکه بهیچ اختیار کرد ؛ غره ماه جمادی الاول روز جمعه بطواف حضرت دهلی مشرف گشت ومحمد صادق نیز همراه است چند روزه اگر اراده خداوندی موافق است اینجا بسر برده بسرعت متوجه وطن اصلی خواهد شد حب الوطن من الایمان خبر صحیح ست بچاره بیکچاره و ناصیه بدست او دارد و ما من دابة الا هو آخذ بناصیتها ان ربی علی صراط مستقیم این المفر مگر آنکه ففروا الی الله گفته در وی بگریزند بهرحال اصل را اصل دانسته فرع را طفیلی ساخته رو باصل باید آورد سه هرچه جز عشق خدای احسن ست ؛ گر شکر خوردن بود جان کندن است **مکتوب صد و پنجاه و ششم** نیز بیان منزل صدور یافته در ترغیب بر صحبت اهل الله واکتابی که بدست قاضی زاده جالندهر فرستاده بودند در دهلی رسانید الحمد لله والمنة که محبت فقرا نقد وقت دارند و بحکم المرء مع من احب بایشانند ماه رجب هرچند بحسب اوقات وازمان نزدیک ست اما بحسبی دور ست سه فراق دوست اگر اندک ست اندک نیست ؛ درون دیده اگر نیم موست بسیار ست ؛ چون بواسطهٔ رعایت حقوق ارباب حقوق انمعنی را اختیار کرده اند همان طور بکنند فقیر هم تا ماه رجب شاید اینجا بماند والله سبحانه اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب بهرحال چند روزه عمر را بفقرا می باید گزرانید واصبر نفسک مع الذین یدعون ربهم بالغداة والعشی یریدون وجهه خود نص قاطع ست که حق سبحانه وتعالی حبیب خود را علیه من الصلوات اتمها ومن التحیات اکملها بآن امر فرموده عزیزی میفرماید الهی چیست اینکه دوستان خود را کردی که هرکه ایشان را شناخت ترا یافت و تا ترا نیافت ایشان را نشناخت رزقنا الله تعالی وایاکم محبة هذه الطائفة العلیة والشریعة **مکتوب صد و پنجاه و هفتم** بحکیم عبدالوهاب صدور یافته در بیان آنکه چون کسی پیش درویشان برود باید که خود را خالی کرده رود تا مملو باز گردد در بیان آنکه اول تصحیح عقائد باید کرد در مرتبهٔ شما

قدم رنجه فرموده آمده ایدوزود برخاسته رفتید فرصت آن نشده که بعضی از حقوق صحبت ادا کرده شود مقصود از ملاقات افاده است یا استفاده وچون مجلس ازین هردو خالی باشد از اعتداد خارج است پیش این طائفه خالی شده باید آمد تا مملو باز گردد و اظهار افلاس خود باید نمود تا ایشان را بروی شفقت آید و راه استفاضه بگشاید سیر آمدن و سیر رفتن مزه ندارد و امتلا را جز علت بار نیست و استغنا را جز طغیان کار نه ۔ حضرت خواجه نقشبند قدس الله تعالی سره فرموده اند اول نیاز شکسته بعد از ان توجه خاطر شکسته پس توجه را نیاز شرط آمد مع ذلک درین آوان که طالب علمی آمده طلب سفارش بجانب ایشان ظاهر ساخت بخاطر رسید که چون مجرد آمدن ایشان را هم حقی هست پس از جانب خود مهما امکن ادا حق باید نمود لاجرم بزبان قلم از جهت تدارک ما مضی و تلافی ما سبق چند کلمه بمقتضای وقت وحال املا نموده بجانب ایشان ارسال داشت و الله سبحانه الملهم للصواب و الموفق للسداد و سعادت آثار انچه بر ما و شما لازم است تصحیح عقاید بمقتضای کتاب و سنت بر نهجیکه علماء اهل حق شکر الله تعالی سعیهم از کتاب و سنت آن عقائد را فهمیده اند و از آنجا اخذ کرده چه فهمیدن ما و شما از حیز اعتبار ساقط است اگر موافق افهام این بزرگواران نباشد زیرا که هر مبتدع و ضال احکام باطله خود را از کتاب و سنت می فهمد و از آنجا اخذ مینماید و الحال انه لا یغنی من الحق شیئا و ثانیاً علم باحکام شرعیه است از حلال و حرام و فرض و واجب و ثالثاً عمل بمقتضای این علم است و رابعاً طریق تصفیه و تزکیه که مخصوص بصوفیه کرام است قدس الله تعالی اسرارهم تا تصحیح عقائد نه نماید علم باحکام شرعیه فائده نمیدهد و تا این هر دو متحقق نشوند عمل نافع نمیشود تا این هر سه میسر نگردند حصول تصفیه و تزکیه محال است بعد ازین چهار رکن باتممات و مکملات اینها کالسنة مکملة للفرض هر چیه هست از فضول است و داخل دائره مالا یعنی و من حسن اسلام المرء ترکه مالا یعنیه و استغاله بما یعنیه و السلام علی من اتبع الهدی و التزم متابعة المصطفی علیه و آله الصلوات و التحیات مکتوب صد و پنجاه و هشتم بشیخ حمید بنگالی صدور یافته فی بیان تفاوت مراتب الکمال بحسب تفاوت الاستعداد اعلم ان مراتب الکمال تتفاوت بحسب تفاوت الاستعدادات و التفاوت فی الکمال قد یکون بحسب الکمیة و قد یکون بحسب الکیفیة و قد یکون بهما معاً فکمال البعض مثلا التجلی الصفاتی و کمال الآخرین بالتجلی الذاتی مع تفاوت فاحش بین افراد ذینک التجلیین و بین ارباب هما ایضا فکمال

البعض لسلامة القلب وتخلص الروح وكمال الآخر بهما وبالشهود السري ايضا وكمال اثنائث ذلك الثلث بالحيرة المنسوبة الى الخفي وكمال الرابع بذلك الاربع الاتصال المنسوب الى الاخفى ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم وبعد حصول الكمال في اي مرتبة كانت من المراتب المذكورة امار جوع القهقري واثبات واستقرار في ذلك الموطن والاول هو مقام التكميل و الارشاد ورجوع من الحق الى الخلق للدعوة والثاني هو موطن الاستهلاك والغرقة من الخلق والسلام اولا وآخرا **مكتوب صد و پنجاه و نهم** بشرف الدين حسين بخشي صادر شده در غزا، هر چند آلام ومصائب بظاهر تلخ ست ومولم جسم لكن بباطن شيرين ست دلذت بخش روح زيرا كه جسم وروح گويا هر دو طرف نقيض واقع شده الم يكي مستلزم لذت ديگريست پس فطرتي كه درميان اين دو نقيض ولوازم آنها تميز نتواند كرد از بحث خارج ست وقابليت ندارد او لئك كالانعام بل هم اضل ؎ آگه از خويشتن چونيست چنين ؛ چه خبردارد از جهان وچنين ؛ شخصي كه روح او تنزل نموده در مرتبه جسم استقرار نموده باشد وعالم امر او تابع عالم خلق گشته سر اين معمار اچه شناسد تا روح بمقر اصلي خود رجوع قهقري ننمايد وامر از خلق جدا نشود جمال اين معرفت جلوه گر نه گردد حصول اين دولت وابسته بمولي است كه پيش از دواخل سمي صورت مي بندد ومشائخ طريقت قدس الله تعالى اسرارهم آنرا بفنا تعبير كرده اند ؎ خاك شو خاك تا بروید گل ؛ كه بجز خاك نيست مظهر كل ؛ وكسيكه پيش از مردن نمرد مصيبت او بايد داشت وغزا بايد آورد جزاء تحال والدمرحومي شما كه بنيكنامي شهرت داشتند وشيوهٔ امر معروف ونهي منكر را نيك رعايت ميكردند مسلمان را موجب حزن و مستلزم اندوه گشت انا لله وانا اليه راجعون آن فرزند شيوهٔ صبر را پيش گرفته پيش رفتگان را بصدقه ودعا واستغفار مدد ومعاون باشد كه موتى را اشد احتياج بامداد احياء در حديث نبوي عليه وعلى آله الصلوات والتحيات آمده است ما ميت الا كالغريق المتغوث ينتظر دعوة تلحقه من اب اوام اواخ اوصديق فاذا لحقته كان احب اليه من الدنيا وما فيها وان الله ليدخل على اهل القبور من دعاء اهل الارض امثال الجبال من الرحمة وان هدية الاحياء الى الاموات الاستغفار بقية النصح مداومة الذكر وملازمة الفكر فان الفرصة قليلة جدا ينبغي ان يصرف الى اهم المهام والسلام **مكتوب صد و شصتم** نامزد اين كمترين بندهٔ خود فرموده اند اعني يار محمد الجديد البخشي

الطاقانی در بیان آنکه مشائخ طریقت قدس الله تعالی اسرارهم سه طائفه اند باشرح احوال هر کدام
اینها و کمال و نقصان هر طائفه از ایشان مشائخ طریقت قدس الله تعالی اسرارهم سه طائفه اند طائفه
اولی قائل اند بآنکه عالم بایجاد حق سبحانه در خارج موجود است و هرچه در وست از اوصاف و کمال هم
بایجاد حق است سبحانه و خود را شیئی بیش نمیدانند بلکه شیئیت هم از وست عز شانه در بحر نیستی چنان گم میگردند
که نه از عالم خبر دارند و نه از خود در رنگ شخصی برهنه که جامهٔ عاریت پوشیده باشد و بداند که این جامهٔ
عاریت است و این دید عاریت بروی چنان غالب می آید که درست جامهٔ را باصل میدهد و خود را برهنه
می یابد و اگر اینچنین شخصی را از بی شعوری و سکر بشعور و بصحو آرند و به بقاء بعد الفناء مشرف سازند
هرچند جامه را بر خود می یابد اما بیقین میداند که از دیگر است چه آن فنا اکنون در علم مندرج ست
و گرفتاری و تعلقی که بآن جامه داشت هیچ نمی ماند و همچنین است حال شخصی که اوصاف و کمالات
خود را در رنگ جامهٔ عاریت می انگارد اما میداند که این جامه در وهم ست در خارج هیچ جامه
ندارم برهنه ام این دید غالب می آید بحدیکه آن لباس و همیه را درست می اندازد و خود را برهنه
می یابد و بعد از افاقت و صحو آن جامه وهمیه را نیز همراه خود می یابد لیکن فنای شخص اول اتم
است و بقای مترتب بر آن اکمل کما یجیئ عن قریب انشاء الله تعالی و این بزرگواران در جمیع
معتقدات کلامیه که بروفق کتاب و سنت و اجماع ثابت شده اند بعلماء اهل سنت و جماعت متفق
اند و فرق نیست درمیان متکلمین و ایشان الا بآنکه متکلمین انیتی را علماً و استدلالاً در میابند و ایشان
کشفاً و ذوقاً ایضاً این بزرگواران عالم را بحق سبحانه بغایت تنزیه هیچ نسبت اثبات نمیکنند و جمیع
نسبت را سلب میکنند فکیف العینیة و الجزئیة تعالی شانه الا نسبت مولائیت و عبودیت و صانعیت
و مصنوعیت بلکه در غلبهٔ حال این نسبت را هم گم میکنند این زمان بنمای حقیقی مشرف شده قبول
تجلیات ذاتیه پیدا میکنند و مظهر تجلیات بی نهایت میگردند طائفه دیگر عالم را ظل حق سبحانه
میدانند اما قائل اند با آنکه عالم در خارج موجود است لیکن بطریق ظلیت نه بطریق اصلیت
و وجود اینها قائم بوجود حق است سبحانه کقیام الظل بالاصل مثلاً از شخصی سایه ممتد شد و
آن شخص از کمال قدرت خود صفات خود را نیز منعکس ساخت از علم و قدرت و ارادة و غیره
حتی که لذت و الم پس اگر بالفرض آن سایه بر آتش افتد بآن متالم شود عقلاً و عرفاً نخواهند گفت

کہ آن شخص متالم شود چنانچہ طائفہ ثالث بآن قائل اند علی ہذا القیاس جمیع افعال ذمیمہ کہ از مخلوقات صادر میشوند نمیتوان گفت کہ فعل حق ست سبحانہ چنانکہ سایہ بارادۂ خود حرکت کند نمیتوان گفت کہ شخص متحرک شد آرے میتوان گفت کہ اثر قدرت وارادت اوست یعنی مخلوق اوست و مقرر است کہ خلق قبیح قبیح نیست بلکہ فعل و کسب قبیح قبیح است طائفہ ثالث قائل اند بوحدۃ وجود یعنی در خارج یک موجود است و بس و آن ذات حق سبحانہ ست و عالم را در خارج اصلا تحقیقی نیست ثبوت علمی دارند میگویند الاعیان ما شمت رائحۃ الوجود و ہر چند این جماعہ ہمہ عالم را ظل حق سبحانہ میگویند لیکن میگویند کہ وجود ظل ایشان در مرتبہ حس ست فقط در نفس الامر و خارج عدم محض ست و ذات حق را عز و جل متصف بصفات وجوبیہ و امکانیہ نمیدانند و مراتب تنزلات اثبات میکنند و در مرتبۂ ہمان ذات احد را باحکام لائقہ این مرتبہ متصف میسازند و متلذذ و متالم ہمان ذات عز شانہ را میدانند لیکن در پردۂ این ظلال محسوسہ متوہمہ و مخطورات عقلاء و شرعا بر اینہا بسیار وارد میشود کہ در جواب آنہا تحلات و تکلفات مینمایند ہر چند این طائفہ واصل و کامل اند علی تفاوت درجات الوصل و الکمال اما خلق را از خان اینہا بضلالت و الحاد رہنمونی کردہ بزندقہ رسانیدند و طائفہ اولی اکمل و اتم اند و اسلم و اوفق اند بکتاب و سنت اما اسلمیت و اوفقیت ظاہر است و اکملیت و اتمیت بنابر آنست کہ بعض مراتب وجود انسانی بغایت لطافت و تجرد بمبدا مشابہت و مناسبت تمام دارند کالخفی و الاخفی پس جماعہ کہ با وجود فنای سری این مراتب را از مبدا جدا نتوانستند کرد یا تحت لادر آوردہ نفی آن کنند بلکہ مبدا نزد ایشان ممتزج و متشابہ ماند و خود را حق یافتند گفتند کہ در خارج حق ست سبحانہ فقط و ما را اصلا وجودی نیست اما چون تعدد آثار خارجیہ متحقق بود بضرورت بہ ثبوت علمی قائل شدند و از ہمین جاست کہ عیان را برزخ بین الوجود و العدم میگویند چون بعض مراتب وجودات مخلوقات را از مبدا جدا نساختند قائل بوجوب وجود او ناشدہ بہ برزخیت گویا شدند در رنگ وجوب را در ممکن ثابت کردند و ندانستند کہ آن رنگ ہمرنگ ممکن ست مشابہ بواجب و لو فی الصورۃ و الاسم و اگر آن رنگ را جدا میکردند و تمام ممکن را از واجب جدا میساختند ہرگز خود را حق عز و جل نمیدیدند و عالم را از حق جدا میساختند و بیک وجود قائل نمی گشتند و تا آنکہ اثری درین کس باقی نماند خود را حق نداند ہر چند بداند کہ اثری از من باقی

نمانده است این نیز از کوته نظری اوست وطائفه ثانیه هرچند این مراتب را هم از مبدا جدا دیدند و بکلمه لا در آورده نفی آن نمودند اما بواسطه ظلیت و اصالت یک چیزی از بقایای وجود اینها ثابت ماند چه رتبت ظل را با اصل رشته تعلق بسیار قوی ست این نسبت از نظرشان محو نشد اما طائفه اولی بواسطه کمال مناسبت و متابعت حضرت رسالت خاتمیه علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اکملها جمیع مراتب ممکن را از واجب جدا ساختند و همه را تحت کلمه لا در آورده نفی نمودند ممکن را بواجب هیچ مناسبتے ندیدند و هیچ نسبت را با و اثبات نکردند و خود را غیر از عبد مخلوق غیر معذور نشناختند و او را عثمانه خالق و مولای خود دانستند خود را مولی دانستن و با ظل او انگاشتن برین بزرگواران بسیار گران و دشوار می آید ما للتراب و رب الارباب این بزرگواران اشیا را بواسطه آنکه مخلوق حق اند سبحانه و دست میدارند و محبوب در نظرشان می در آید و همین واسطه که مصنوع حق اند و افعال آنها نیز مصنوع اوست جل شانه تمام منقاد و تسلیم اشیا میکردند و بر افعال انکار نمیتوانستند کرد الا انکار الشریعة چنانکه ارباب توحید او اسطه مظهریه بلکه غیبت اشیا نسبت بحق سبحانه را ازین قسم محبت و انقیاد و دست میدهد ایشان را بمجرد مصنوعیت و مخلوقیت آنها دست میدهد هیچ بین تفاوت نه از کجاست تا بکجا عین محبوب را باندک محبت هم دوست میتوان داشت اما مصنوعات و مخلوقات و عبید اورا تا کمال محبت محبوب پیدا نکند دوست نمیدارد و محبوب نمی انکار و این طائفه علیه را از مقام عبدیه که نهایت جمیع مقامات ولایت ست بهره تمام است و کدام دلیل بر صحت حال این برگزیدگان ازین تمام تر است که تمام کشف ایشان موافق کتاب و سنت و ظاهر شریعت ست و هر سوی از ظاهر شریعت مخالفت برایشان راه نیافته است اللهم اجعلنا من محبیهم و متابعیهم بحرمة محمد المصطفی صلی الله تعالی علیه و آله وسلم و بارک درویشی که این سطور ازوی مستفاد گشت اول معتقد توحید بود از زمان صبی علم این توحید داشت و به یقین پیوسته بود هرچند حال نداشت و چون درین راه در آمد اول راه توحید منکشف شد و مدتے در مراتب این مقام جولان نمود و علوم بسیار که مناسب این مقام بودند فائض گشتند و مشکلات و واردات که بر ارباب توحید وارد میشوند همه مکشوف و علوم فائضه حل شدند بعد از مدتے نسبت دیگر برین درویش غلبه آورد و در غلبهٔ آن در توحید توقف نمود اما این توقف بحسن ظن بود

با نکار مدتی متوقف بود آخر الامر با نکار انجامید و نمودند که این پایه پایانست رخت بمقام ظلیت برد ابا درین انکار بے اختیار بود و نمیخواست که از ان مقام برآید بواسطه آنکه مشائخ عظام بآن مقام اقامت دارند و چون بمقام ظلیت رسید و خود را و عالم را ظل یافت چنانکه طائفه ثانیه بآن قائل اند آرزوے آن شد که کاشکے ازین مقام بزند که کمال در وحدت وجود میدانست و این مقام فی الجمله با و مناسبت دارند اتفاقا از کمال عنایت و غریب نوازی از ان مقام هم بالا بردند و بمقام عبدیه رسانیدند این زمان کمال این مقام در نظر آمد و علو آن واضح گشت و از مقامات گذشته تائب و مستغفر شد و اگر آن درویش را باین طریق نمی بردند و فوقیت بعض را از بعض نمی نمودند تنزل خود را در نمیافت میدانست چه نزد او بالاتر از توحید مقام دیگر درست نبوده و الله یقول الحق و هو یهدی السبیل باید دانست که منشا تفاوت علوم و معارف جداد مکتوب و رسائل که این درویش بلکه از هر سالک که صادر شده است همین تفاوت حصول مقامات متفاوت است هر مقام را علوم و معارف جدا است و هر حال را اقال علیحده پس فی الحقیقت تدافع و تناقض در علوم نباشد در رنگ نسخ احکام شرعیه است فلا تکن من الممترین و صلی الله تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد و آله وسلم **مکتوب صد و شصت و یکم** بملا صالح بدخشی کولابی صدور یافته در بیان آنکه مقصود از سلوک منازل سلوک حصول ایمان حقیقی ست که وابسته باطمینان نفس ست مقصود از سلوک منازل سلوک حصول ایمان حقیقی ست که وابسته باطمینان نفس است تا نفس مطمئنه نگردد نجات متصور نیست و نفس بمرتبه اطمینان نرسد تا سیاست قلب بروی نگمارند و سیاست قلبی دقتی میسر گردد و قلب از کاری که پیش خود داشت فارغ گردد و سلامتی از گرفتاری ما دون حق سبحانه حاصل کند و علامت سلامتی از گرفتاری نسیان ماسوای اوست تعالیٰ و تقدس و تا سر مو از غیر آگاه است از سلامتی گمراه است فطوبی لمن سلم قلبه لربه سعی لازم ست هر که بسلامتی قلب مشرف گردد باطمینان نفس انجامد ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم والسلام **مکتوب صد و شصت و دوم** بخواجه محمد صدیق بدخشی صدور یافته در بیان فضیلت ماه رمضان و بیان مناسبت او با قرآن مجید که سبب نزول آن درین ماه گزشته است و بیان جامعیت تمر که افطار بآن مستحب است و ما یتعلق بذلک باسمه سبحانه شان کلام از جمله شئونات ذاتیه است جامع جمیع کمالات

ذاتی و شیونات صفاتی ست چنانکه در علوم سابق مذکور گشت و ماه مبارک رمضان جامع جمیع خیرات و برکات ست و هر خیر و برکت که هست مفاض از حضرت ذات ست تعالی و تقدس و نتیجهٔ شیونات او سبحانه چه هر شر و نقص که بوجود می آید منشار آن ذات و صفات محدثه است ما اصابک من حسنة فمن الله و ما اصابک من سیئة فمن نفسک خود نقص قاطع است پس جمیع خیرات و برکات این ماه مبارک نتیجه آن کمالات ذاتیه است که شان کلام جامع آنهاست و قرآن مجید حاصل تمام حقیقت آن شان جامع ست پس این ماه مبارک را با قرآن مجید مناسبت تمام است که قرآن جامع جمیع کمالات ست و این ماه جامع جمیع خیرات نتایج و ثمرات آن کمالات اند و بهمین مناسبت باعث نزول قرآن درین ماه شد شهر رمضان الذی انزل فیه القرآن و شب قدر درین ماه خلاصه و زبدهٔ این ماه است آن لب است و این ماه در رنگ قشر آن پس هر که درین ماه بجمعیت گزارد و از خیرات و برکات این بهره مند شود تمام سال بجمعیت گزارد و بخیر و برکت مملو و محتوی باشد و قضا الله سبحانه للخیرات والبرکات فی هذا الشهر المبارک و رزقنا الله سبحانه النصیب الاعظم حضرت رسالت خاتمیت علیه الصلوة والسلام و التحیة فرموده است اذا افطر احدکم فلیفطر علی تمر فانه برکة آن سرور افطار صوم بتمره کرده اند و در بودن آن تمره برکت آنست که شجرهٔ آن نخله است بعنوان جامعیت و صفت اعدلیت مخلوق ست در رنگ انسان لهذا حضرت پیغمبر صلی الله تعالی علیه و آله وسلم نخله را عمهٔ بنی آدم فرموده که از طینت آدم مخلوقست کما قال علیه الصلوة والسلام اکرموا عمتکم النخلة فانها خلقت من بقیة طینة آدم و تسمیه او به برکت باعتبار همین جامعیت تواند بود پس افطار بتمره آن که تمرست جزو صاحب افطار می شود و حقیقت جامع آن باعتبار این جزئیت جزء حقیقت آکل آن میگردد و آکل آن بآن اعتبار جامع کمالات بی نهایت گردد حقیقت جامع آن تمر مندرج اند میشود و انیعنی هر چند در اکل مطلق آن حاصل ست اما در وقت افطار که او ان خلو صائم ست از شهوات بالغه و لذات فانیه بیشتر تاثیر میکند و آن معنی بروجه اتم و اکمل ظاهر میشود و آنکه آن سرور فرموده علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اکملها نعم سحور المؤمنین من التمر باعتبار آن داند که در غذا آن که جزو صاحب غذا میگردد و میل حقیقت اوست نه حقیقت آن غذا و چون انیعنی در صوم مقصود است از برای تلافی نسیان تمر ترغیب فرمود

کہ گویا اکل آن فائدہ جمیع ماکولات دارد و برکت آن باعتبار جامعیت تا وقت افطار مینماید و این فائدہ غذا کہ مذکور شد بر تقدیری مترتب میشود کہ آن غذا بتجویز شرعی واقع شود و سر موی از حدود شرعیہ متجاوز نباشد و ایضاً حقیقت این فائدہ وقتی میسر شود کہ اکل آن از صورت گذشتہ بحقیقت پیوستہ باشد و آن ظاہر و باطن آرمیدہ ظاہر غذا بر ظاہر او باشد و باطن غذا مکمل باطن او و الا بر امدادی ظاہری متصور ست و اکل آن در حین تصور سعی کن تا لقمہ را سازی گہر بعد از ان چندان کہ خواہی بخور بہمین سر تکمیل غذا ست مر صاحب غذا را در تعجیل افطار و تاخیر تسحیر والسلام

مکتوب صد و شصت و سوم

بسیادت و نقابت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ در بیان آنکہ اسلام و کفر ضد یکدیگر اند احتمال جمع شدن این دو ضد محال ست و عزت دادن یکی را مستلزم خواری دیگر ست الی آخر ما قال سلمہ اللہ تعالیٰ فی تذلیل الکفار و عدم الاختلاط معہم و بیان مضار عدم الاختلاط و در بیان آنکہ دنیا و آخرت نیز ضد یکدیگر اند

الحمد للہ الذی انعم علینا و ہدانا الی الاسلام و جعلنا من امۃ محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام فقد سعادت دارین وابستہ باتباع سید کونین ست و بس علیہ و علیٰ آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا متتابعۃ ادوم علیہ الصلوٰۃ والسلام باتیان احکام اسلامیہ است و رفع رسوم کفریہ چہ اسلام و کفر ضد یکدیگر اند اثبات یکی موجب رفع دیگر ست احتمال جمع شدن این دو ضد محال است و عزت دادن یکی را مستلزم خواری آن دیگر ست حق سبحانہ و تعالیٰ حبیب خود را علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ مے فرماید یا ایہا النبی جاہد الکفار والمنافقین واغلظ علیہم پس پیغمبر خود را کہ موصوف بخلق عظیم است بجہاد کفار و غلظت بایشان امر فرمود معلوم شد کہ غلظت بایشان داخل خلق عظیم ست پس عزت اسلام در خواری کفر و اہل کفر است کسیکہ اہل کفر را عزیز داشت اہل اسلام را خوار ساخت عزیز داشتن عبارت ازان نیست کہ البتہ ایشان را تعظیم کنند بالا نشانند در مجالس خود جائے دادن و با ایشان مصاحبت نمودن و میزبانی کردن بایشان داخل اعزاز ست در رنگ سگان ایشان را دور باید داشت و اگر غرضی از اغراض دنیاوی با ایشان مربوط باشد و بی ایشان میسر نشود شیوۂ بی اعتباری را مرعی داشتہ بقدر ضرورت با ایشان باید پرداخت و کمال اسلام آنست کہ از ان غرض دنیاوی نیز باید گذشت و با ایشان

نباید پرداخت حق سبحانه در کلام مجید خود اهل کفر را دشمن پیغمبر خود فرموده است پس اختلاط و موانست با این دشمنان خدا و رسول او از اعظم جنایات باشد اقل ضرر در مصاحبت مخالطت این دشمنان آنست که قدرت اجرای احکام شرعی و رفع رسوم کفری از بون میگردد و حیای موانست مانع آن می آید و این ضرر بسیار عظیم ست دوستی و الفت با دشمنان خدا منجر بدشمنی خدای عز و جل و دشمنی پیغمبر او علیه الصلوة والسلام میشود شخصی گمان میکند که او از اهل اسلام است و تصدیق ایمان با شد و بر سوله دارد اما نمیداند که این قسم اعمال شنیعه دولت اسلام او را پاک و صاف میبرد و نعوذ باللہ من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا ۱۲ خواجه پندارد که مرد و اصل است ۱۲ حاصل خواجه بجز پندار نیست ۱۲ کار این نابکاران استهزا و سخریت است با سلام و اهل آن که منتظر اند اگر قابو بیابند ما را از اسلام برآرند یا همه را بقتل برسانند یا بکفر باز گردانند پس اهل اسلام را هم شرمے در کار راست که الحیاء من الایمان و ننگ مسلمانی ضرور نیست هو اره در مقام خواری اینها باید بود جزیه از اهل کفر که در هندوستان برطرف شده است بواسطه شومی مصاحبت اهل کفر است با سلاطین این دیار و مقصود اصلی جزیه گرفتن از ایشان خواری ایشان ست و این خواری بحدیست که از ترس جزیه جامه خوب نمیتوانند پوشید و به تجمل نمیتوانند بود و همیشه ترسان ولرزان میباشند از اخذ اموال بادشاهان چه میرسد که منع جزیه گرفتن کنند حق سبحانه و تعالی جزیه را از برای خواری ایشان وضع کرده است مقصود رسوائی ایشان ست و عزت و غلبهٔ اهل اسلام جهودی که کشته شود اسلام ست علامت حصول دولت اسلام بغض با اهل کفر عداوت با ایشان حق سبحانه و تعالی در کلام مجید خود ایشان را نجس فرموده و در جای رجس فرمود پس در نظر اهل اسلام میباید که اهل کفر نجس و پلید در آیند چون چنین بینند و دانند لاجرم از صحبت ایشان پرهیز نمایند و در مجانست ایشان مستکره بوند چیزها از ایشان پرسیدن و بمقتضای حکم اینها عمل کردن از کمال اعزاز این دشمنان ست هیچ کسی از ایشان طلب دعا نکند تا بتوسط ایشان خواهد چه خواهد بود حق سبحانه و تعالی در کلام مجید خود می فرماید وما دعاء الکافرین الا فی ضلال دعاء این دشمنان باطل و بیحاصل ست اجابت را در انجا چه احتمال این قدر فساد لازم می آید که اعتماد از این سگان می افزاید ایشان اگر دعا خواهند کرد بتان خود را وسیله خواهند آورد و دو خیال باید کرد

کرنکار تا بکجا میکشد واز مسلمانی بوئی نمی ماند عزیزی فرموده است تا یکی از شما دیوانه نشود مسلمانی نرسد دیوانگی عبارت از دست گذشتن است و نفع و ضرر خود بواسطه اعلای کلمهٔ اسلام با مسلمانی هرچه شود گو شود واگر نشود گو نشود و چون مسلمانی است رضای خدای عزوجل است و رضای پیغمبر علیه الصلوٰة والسلام والتحیه دولتی عظیم تر از رضای مولا نیست رضینا بالله سبحانه ربا و بالاسلام دینا و بمحمد علیه الصلوٰة والسلام نبیا و رسولا هم بریم بداریم یارب بحرمة سید المرسلین علیه وعلیٰ آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها والسلام اولا و آخرا عجالة الوقت انچه ضروری ولابدی دانست بطریق اجمال نوشته فرستاد بعد ازین اگر توفیق رفیق گشت مفصل تر ازین نوشته ارسال خواهد گشت همچنانکه اسلام ضد کفر است آخرت نیز ضد دنیا است و دنیا و آخرت جمع نشوند ترک دنیا بر دو نوع است نوعی ست که از مباحات آن هم ترک کرده شود مگر بقدر ضرورت این قسم اعلیٰ ترک دنیا است و نوعی دیگر آنست که از محرمات و مشتبهات آن اجتناب کرده شود با امور مباحهٔ آن تنعم نموده آید این قسم نیز خصوصاً درین آوان بسیار عزیز الوجود است ؎ آسمان نسبت بعرش آمد فرود ۔ ورنه بس عالیست پیش خاک تود ۔ پس ناچار از استعمال ذهب و فضه ولبس حریر و امثال آنها که شریعت مصطفویه علیٰ مصدرها الصلوٰة والسلام والتحیة آنرا محرم ساخته است اجتناب باید نمود اوانی ذهب و فضه را که برای تجمل کنند فی الجمله گنجایش دارد اما استعمال انها حرام است از آب و طعام خوردن در انها و خوشبوی انداختن و سر شستن و ساختن و جز آن القصه حق سبحانه و تعالیٰ دائره امور مباحه را بسیار وسیع ساخته است تنعمات و تمتعات با نیها در عیش و لذت زیاده ازان است که در امور محرمه است در مباحات رضای حق ست سبحانه و در محرمات عدم رضای او تعالیٰ عقل سلیم هرگز تجویز نمیکند که کسی برای لذتی که بقا هم ندارد و عدم رضای مولای خود اختیار کند و حال آنکه در عوض آن لذت محرمه لذت مباحه هم تجویز فرموده است رزقنا الله سبحانه وایاکم الاستقامة علیٰ متابعة صاحب الشریعة علیه وعلیٰ آله الصلوٰة والسلام در معاملهٔ حل و حرمت بموارد علماء دیندار رجوع باید نمود از انها استفسار باید کرد و بمقتضای فتوای ایشان عمل باید نمود که راه نجات شریعت اوست و بعد شریعت هرچه هست باطل است و بی اعتبار فماذا بعد الحق الا الضلال والسلام اولا و آخرا

مکتوب صد و شصت و چهارم به حافظ بهاء الدین سرهندی

صدور یافتہ در بیان آنکہ فیض حق سبحانہ علی الدوام بر خواص و عوام از دست تفاوت قبول و عدم قبول آن ازین طرف ناشی است و حق سبحانہ و تعالیٰ بر جادۂ شریعت استقامت بخشد بمنہ اگرچہ فیض حق سبحانہ و تعالیٰ علی الدوام بر خواص و عوام و کرام و لئام چہ از قسم اموال و اولاد و چہ از جنس ہدایت و ارشاد بی تفرقہ وارد است تفاوت ازین طرف ناشی است در قبول بعضی فیوض را و عدم قبول بعضی دیگر ما ظلمھم اللہ ولکن کانوا انفسھم یظلمون آفتاب تابستان بر گاذر و جامہ یکسان می تابد روی گاذر سیاہ میگردد و جامۂ او سفید این عدم قبول بواسطۂ اعراض ست از جناب قدس خداوندی جل سلطانہ معرض را ادبار لازم است و حرمان از نعمت واجب اینجا کسی نگوید کہ بسیاری از معرضان باشند کہ بہ نعمات عاجلہ ممتاز اند و اعراض سبب حرمان ایشان نگشتہ است باید دانست کہ آن نعمت است کہ بصورت نعمت ظاہر گردانیدہ اند بطریق استدراج از برای خرابی او تا در اعراض و ضلالت منہمک گردد قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ یحسبون انما نمدھم بہ من مال و بنین نسارع لھم فی الخیرات بل لا یشعرون۔ پس دنیا و نعمات او با وجود اعراض عین خرابی ست احذر الحذر و السلام **مکتوب صد و شصت و پنجم** بسیادت و نقابت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ در ترغیب بر متابعت صاحب شریعت علیہ و علیٰ آلہ الصلوات و التسلیمات و عداوت و بغض و غلظت با مخالفان شریعت او علیہ الصلوٰۃ و السلام، تشریفکم اللہ سبحانہ بتشریف المیراث المعنوی من النبی الامی القرشی الہاشمی علیہ و علیٰ آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا کما تشرفکم بتشریف المیراث الصوری و یرحم اللہ عبداً قال آمینا میراث صوری آن سرور علیہ و علیٰ آلہ الصلوات و التسلیمات بعالم خلق تعلق دارد و میراث معنوی بعالم امر کہ آنجا ہمہ ایمان و معرفت است در شد و ہدایت شکر نعمت عظمیٰ میراث صوری آنست کہ بمیراث معنوی متحلی گردند التحلی بالمیراث المعنوی لا یتیسر الا بکمال الاتباع المصطفوی علیہ الصلوٰۃ و السلام و التحیۃ فعلیکم باتباعہ و اطاعتہ فی اوامرہ و نواہیہ و کمال متابعت فرع کمال محبت است بآن سرور علیہ الصلوٰۃ و السلام **مصرع** ان المحب لمن یھواہ مطیع ؛ و علامت کمال محبت کمال بغض ست با عداء او صلی اللہ علیہ وسلم و اظہار عداوت است با مخالفان شریعت او علیہ الصلوٰۃ و السلام در محبت مداہنت گنجایش ندارد و محب دیوانۂ محبوب است تاب مخالفت ندارد و با مخالفان محبوب ہیچ و چہ آشتی نمی نماید در محبت متابعۃ

جمع نشوند جمع ضدین را محال گفته اند محبت یکی مستلزم عداوت دیگریست نیک تامل باید فرمود که هنوز کار از دست نرفته است تدارک ما فات میتوان نمود فردا که کار از دست برود غیر از ندامت حاصلی نخواهد بود ؎ بوقت صبح شود هیچ روز معلومت ✤ که با که باخته عشق در شب دیجور ✤ بمتابعت دنیا غرور در غرور است معاملهٔ اخروی ابدی بر آن مترتب است زندگانی چند روزه را اگر بمتابعت سید الاولین و آخرین علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات بسر برده شود امید نجات ابدی است والا هیچ در هیچ است هر که باشد و هر عمل خیر که کند ؎ محمد عربی کابروی هر دو سراست ✤ کسیکه خاک درش نیست خاک بر سر او ✤ حصول این دولت عظمی متابعت موقوف بر ترک کلی دنیا وی نیست تا دشوار نماید بلکه اگر زکوة مفروضه مثلاً مودی میشود حکم ترک کل دارد در عدم وصول مضرت چه مال زکی از ضرر بر آمده پس معالجه دفع ضرر از مال دنیاوی اخراج زکوة هست از ان اگرچه ترک کلی اولی و افضل است اما ادای زکوة هم کاران می کند ؎ آسمان نسبت بعرش آمد فرود ✤ ورنه بس عالیست پیش خاک تو ✤ پس لازم است که همگی همت در اتیان احکام شریعت باید صرف نمود و اهل شریعت را از علماء صلحا تعظیم و توقیر باید داشت و در ترویج شریعت باید کوشید و اهل بدعت را خوار باید داشت من دفر صاحب بدعة فقد اعان علی هدم الاسلام و با کفار که دشمنان خدای عزوجل اند و دشمنان رسول وی اند علیه الصلوات و التسلیمات دشمن باید بود و در ذل و خواری ایشان سعی باید نمود و بهیچ وجه عزت نباید داد و این بیدولتان را در مجلس خود راه نباید داد و انس نباید نمود و راه شدت و غلظت را با ایشان پیش باید کرد و مهما امکن در هیچ امری با ایشان رجوع نباید نمود و اگر فرضا ضرورتی افتد بر نگ قضای حاجت انسانی بکره و اضطرار قضای حاجت از ایشان باید نمود را هیکه بجناب قدس جد بزرگوار شما علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات می رساند انیست اگر باین راه رفته نشود وصول باین جناب قدس دشوار است ؎ بهیهات بهیهات کیف الوصول الی سعاد و دونها ✤ قلل الجبال و دون من فیوف ✤ زیاده چه ابرام نماید ؎ اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ✤ که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است

مکتوب صد و شصت و ششم ملا محمد امین صدور یافته در بیان آنکه مدار بر حیات بی مدار چند روزه نباید نهاد و فکر ازالهٔ مرض قلبی درین فرصت نیز باید کرد که از اهم مهمات است باید نمود

مخدوما تا چند بر خود و چون مادر مهربان باید لرزید و تا کے بر خود از غصه و غم باید پیچید خود را او همه را مرده باید انگاشت و جماد بے حس و حرکت باید پنداشت اگر میت و اهم میتون نفس قاطع است فکر ازالهٔ مرض قلبی درین فرصت یسیر بذکر کثیر از اهم مهام ست و علاج علت معنوی درین مهلت قلیل بیاورب جلیل از اعاظم مقاصد دلی که گرفتار غیر است از وجه توقع خیر روحی که مائل بکثرت ست نفس اماره از و بهتر است آنجا همه سلامتی قلب می طلبند و خلاصی روح می جویند و ما کوته اندیشان همه در فکر تحصیل اسباب گرفتاری روح و قلبیم مهیات مهیات چه توان کرد و ما ظلمهم الله ولکن کانوا انفسهم یظلمون دیگر از عمر ضعف ظاهر اندیشه نکند انشاء الله تعالے بصحت و عافیت تبدیل خواهد یافت خاطر اینجانب ازین ره گذر جمع است جائے فقرا که طلب داشته بودند پیرهن فرستاده شده خواهند پوشید و منتظر صدنتائج و ثمرات آن خواهند بود که کثیر البرکت ست ؎ هر کس افسانه بخواند افسانه است ؛ و آنکه دیدش فقد خود مردانه است ؛ السلام علی من اتبع الهدی و التزم متابعة المصطفی علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات مکتوب صد و شصت و هفتم بپهردے رام هندو که اظهار اخلاص این طائفهٔ علیه نموده بود صدور یافته در ترغیب بر عبادت پروردگار عالمیان که بیچون و بیچگونه است و اجتناب از عبادت آلهه باطله هنود و کتاب شمار سید از هر دو محبت فقرا و التجا باین طائفه علیه مفهوم گشت چه نعمتی است که هر کسی را باین دولت بنوازند ثانیاً ؎ من انچه شرط بلاغ ست با تو می گویم ؛ تو خواه از سخنم پند گیر و خواه ملال ؛ بدان و آگاه باش که پروردگار ما و شما بلکه پروردگار عالمیان چه سمٰوات چه ارضین. و چه علیین و سفلیین یکی است بیچون و بیچگونه از شبه و مانند منزه است و از شکل و مثال مبرا پدری و فرزندی در حق او تعالی محال ست کفائت و تماثل را در آنحضرت چه مجال سبحانه عن الاتحاد و حلول در شان او سبحانه مستهجن است و مظنه مکنون و بروز در ان جناب تعالی تسبیح زمانی نیست که زمان مخلوق است مکانی نیست که مکان مصنوع اوست وجود او را بدایت نیست و بقاے او را نهایت نه هر چه از خیر و کمال است باو سبحانه ثابت است و هر چه از نقص و زوال است از و تعالی مسلوب پس مستحق عبادت او تعالی باشد و سزاوار پرستش او سبحانه رام و کرشن و مانند انها که آلهه هنود اند از کنیه مخلوقات و ے اند و لذا مادر و پدر زائیده اند

رام پسر جسرت و برادر لچمن و شوہر سیتا ہرگاہ رام زوجۂ خود را نگاہ نتواند داشت غیری را چہ مدد نماید عقل دور اندیش را کار باید نمود تقلید ایشان نباید رفت ہزاران عار است کہ کسی پروردگار عالمیان را باسم رام یا کرشن یاد کند در رنگ آنست کہ بادشاہ عظیم الشان را باسم ازدل الناس یاد کند رام در حمن را یکی دانستن از نہایت بی عقلی است خالق با مخلوق یکی نمی شود و چون با چون متحد نمی گردد پیش از خلقت رام و کرشن پروردگار عالم را رام و کرشن نمی گفتند بعد از پیدا شدن اینہا چہ شد کہ نام رام و کرشن بادسبحانہ تعالیٰ اطلاق می کند و یاد کرشن و یاد کرشن و رام را یاد پروردگار میدانند حاشا و کلا ثم حاشا و کلا پیغمبران ما علیہم الصلوات والتسلیمات کہ قریب بیک لکھ و بست و چہار ہزار گذشتہ اند خلائق را بعبادت خالق ترغیب فرمودہ اند و از عبادت غیر منع نمودہ و خود را بندہ و عاجز دانستہ اند و از ہیبت او و عظمت او تعالیٰ ترسان و لرزان بودہ اند و آلہہ ہنود خلق را بعبادت خود ترغیب کردہ اند و خود را آلہ دانستہ ہر چند بہ پروردگار قائل نہ آمدہ اورا در خود حلول و اتحاد اثبات کردہ اند و ازین جہت خلق را بعبادت خود می خوانند و خود را آلہ گویانیدہ اند و در محرمات بی تحاشی افتادہ بزعم آن کہ آلہ از ہیچ چیز ممنوع نیست در خلق خود ہر تصرفے کہ خواہد بکند اقسام این تخیلات فاسدہ بسیار دارند ضلوا فاضلوا بخلاف پیغمبران علیہم الصلوات والتسلیمات کہ خلائق را از انچہ منع فرمودہ اند خود را نیز ازان چیز باز داشتہ اند بر وجہ اتم و اکمل خود را بشر مثل سائر بشر می گفتند ؎ ببین تفاوت رہ از کجاست تا بہ کجا

مکتوب صد و بست و ہشتم

بہ مخدوم زادہ ان کنی اعنی خواجہ محمد قاسم صد و یافتہ در بیان علو سلسلہ علیہ نقشبندیہ و شکایت از حال جماعہ کہ محدثات و مخترعات درین طریقہ شریفہ لاحق کردہ اند و ما ینا سب ذلک بالحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علی سید المرسلین و آلہ الطاہرین اجمعین بعد دعوات موفورہ و تحیات نامحصورہ بعالی جناب سلالۃ المشائخ الکرام نتیجۂ اولیاء العظام خدمت مخدوم زادہ مستقیم بر جادہ سلمہ اللہ تعالیٰ سبحانہ و ابقاہ بتبلیغ نمودہ اظہار اشتیاق و آرزومندی مینماید ؎ کیف الوصول الی سعاد ودونہا قلل الجبال و دونہن حیوف ؛ معلوم شریف مخدوم زادگی باد کہ علو این طریقہ علیہ درجہ است طبقۂ نقشبندیہ بواسطۂ التزام سنت است و اجتناب از بدعت لہذا اکابر این طریقہ علیہ از ذکر خیر اجتناب

فرموده اند و بذکر قلبی دلالت نموده اند و از سماع و رقص و تواجد که در زمان آن سرور علیه الصلوة والسلام و در زمان خلفای راشدین نبوده علیهم الرضوان منع فرموده و خلوت و اربعین که در صدر اول نبوده بجای آن خلوت در انجمن اختیار کرده لاجرم نتایج عظمی برین التزام مترتب گشته است و ثمرات کثیره بر آن اجتناب متفرع شده از اینجاست که نهایت دیگران در بدایت این بزرگواران مندرج است و نسبت ایشان فوق همه نسبتها آمده کلام ایشان دوای امراض قلبیه است و نظرشان شفای علل معنویه توجه وجیه ایشان طالبان را از گرفتاری کونین نجات می بخشد و همت رفیع شان مریدان را از حضیض امکان بذروه وجوب می برد ؎ نقشبندیه عجب قافله سالارند ۔ که برند از ره پنهان بحرم قافله را ۔ از دل سالک ره جاذبه از صحبت شان ۔ می برد وسوسهٔ خلوت و فکر چله را ۔ لیکن در بین اولان که آن نسبت شریفه عنقای مغرب گشته و روپاستتار آورده جمعی از همین طبقه ازنایافت آن دولت عظمی و از فقدان آن نعمت قصوی دست و پا بهر سوزده اند و از جوهر نفیسه بحرفت ریزه چند خرسند گشته و در رنگ طفلان بجوز و مویز آرام یافته از غایت اضطراب و حیرانی طریق اکابر خود را گذاشته گاهی بجهر تسلی می جویند و زمانی بسماع و رقص و آرام می طلبند و چون در انجمن ایشان را خلوت میسر نشده اربعین خلوت اختیار می نمایند عجب تر آن که این بدعت متمم و مکمل این نسبت شریفه می انگارند و این تخریب را عین تعمیر می شمرند حضرت حق سبحانه و تعالی ایشان را انصاف داد و شمهٔ از کمالات اکابر این طریقه بمشام جانهای ایشان رسانا د بالنون والصاد بحرمة النبی و آله الامجاد علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات و چون این محدثات در آن دریا سخیوعی پیدا کرده است بحدیکه طریق اصل اکابر را پوشیده ساخته و مطیع و شریف آنجا وضع محدث و جدید را اختیار نموده اند و از طریق اصل قدیم اعراض نموده بخاطر رسید که شمهٔ از ین ماثر انجادمان آن عتبه علیه اظهار نماید و باین وسیله در ذیل بیرون انداز و نمی داند که انیس مجلس خدمت مخدوم زادگی از کدام طائفه است و مونس محفل از کدام فرقه ؎ خوابم نشد از دیده درین فکر جگر سوزه کاغوش که شد منزل و اسائش حوابت ۔ والسئول من الله سبحانه ان یعصم جنابکم عن عموم هذا البلوی وان یحفظ عتبة شریفکم عن تمون الابتلاء بمحدثات الامور والابداع را درین طریقه علیه سنتیه رواج داده اند که اگر مخالفان گویند که درین طریق التزام بدعت

واجتناب از سنت هم گنجایش دارد از تهجد را بجمعیت تمام وامنیاید واین بدعت در رنگ سنت تراویح در مسجد رواج ورونق می بخشند واین عمل را نیک میدانند ومردم را بران ترغیب می کنند واحال آنکه ادای نوافل را بجماعت فقها شکر الله تعالی السعیهم مکروه گفته اند اشد کراهت وجمعی از فقها کنداعی شرحا کراهت در جماعت نفل داشته اند جواز جماعت نفل را مقید بنا حیه مسجد ساخته اند وزیادت از سه کس را باتفاق مکروه گشته اند والعیاذ بالله تهجد را باین وضع سیزده رکعت می انگارند که دوازده رکعت استاده می گذارند ودو رکعت نشسته که حکم یک رکعت پیدا کند از انجا گرفته اند که ثواب قاعد نصف ثواب قائم است واین علم وعمل نیز مخالف سنت ست علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة حضرت پیغامبر که سیزده رکعت ادا فرموده اند همراه وتر ست وفریضه دو رکعت نماز تهجد از فریضه رکعات وتر پیدا شده است لاکما زعم مولانا العظام ؎ اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ٭ که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار ست ٭ عجب ست که بلاد ماوراء النهر که ماوای علمای اهل حق ست این قسم بدعتها رواج یافته واین نوع مخترعات شیوع پیدا کرده وحال آنکه ما فقیران علوم شرعیه را از برکات ایشان استفاده می نمائیم والله سبحانه الملهم للصواب شتبنا الله سبحانه و

ایاکم علی جادة الشریعة المصطفویة علی صاحبها الصلوات والسلام والتحیة ویرحم الله عبدا قال آمینا

مکتوب صد و شصت و نهم بشیخ عبد الصمد سلطان پوری صدور یافته در جواب سوال او از حال مریدی که به پیر خود گفته اگر در وقت خاص منکر یا حق سبحانه باشد تو در میان در آے سر از تن جدا کنم پیر آن سخن او را پسندیده در کنار گرفت الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وآله الطاهرین اجمعین مراسله شریفه ومقاوضه لطیفه که از روی کرم صادر فرموده بودند رسید موجب فرحت گشت استفساری رفته بود مخدوما مقصد اقصی ومطلب اسنی وصول بجناب قدس خداوندیست جل سلطانه لیکن چون طالب در ابتداء بواسطه تعلقات نشئی در کمال تدنس وتنزل است وجناب قدس الوهیت تعالی در نهایت وترفع ومناسبتی که سبب اضافه واستفاده بهست درمیان مطلوب وطالب مسلوب ست لاجرم از پیر راه دان راه بین چاره نبوده که برزخ بود واز بر دو طرف خط و افر دارد تا واسطه وصول طالب بمطلوب گردد وهر قدر که طالب را بمطلوب مناسبت پیدا می گردد همان قدر پیر خود را از میان می کشد وچون طالب را بمطلوب مناسبت تمام پیدا شد

پیر تمام خود را از میان برکشید و طالب را مطلوب بی توسط خود واصل گرداند پس در ابتدای امر در توسط مطلوب را بی آئینہ پیر نمی توان دید و در انتہائی توسط آئینہ پیر جمال مطلوب جلوہ گر میگردد و وصول عیان حاصل میشود و آنکہ گفتہ کہ پیر اگر دران وقت حاضر شود سر از تن جدا سازم از دیوانگی گفتہ ارباب استقامت چنین نگویند و براہ بی ادبی نپویند و مرادات را از برکات پیر جویند **مکتوب صد و ہفتاد و ہم** بشیخ نور صدر یافتہ در بیان آنکہ آدمی را ہم چنان کہ از امتثال اوامر و نواہی حق جل و علا چارہ نیست از مراعات ادای حقوق خلق و مواسات با ایشان نیز چارہ نہ و مانیا سب ذلک بہ الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی برادر ارشد آدمی را ہمچنان کہ از امتثال او امر حق جل علا و انتہا از نواہی چارہ نیست از مراعات ادا ر حقوق خلق و مواسات با ایشان نیز چارہ ما التعظیم لامر اللہ مراۃ الشفقۃ علی خلق اللہ بیان ادا ر این دو حقوق می فرماید و بمراعات ہر دو سطر آن دلالت می نماید پس اختصار بر یکی از ان دو امر قصور ست و اکتفا بر جبر و از کل از کمالیہ دور پس تحمل اذای خلق ضروری آمد و حسن معاشرت با ایشان واجب گشت بی دماغی نمی رسید و ناپروائی نمی سزد ؎ ہر کہ عاشق شد اگرچہ نازنین عالم ست ۔ ناز کی کے راست آید باری باید کشید چون مہتا در صحبت بودہ آید و مواعظ و نصائح شنیدہ از اطالت سخن اعراض نمودہ بر فقرہ چند اختصار افتاد تثبتنا اللہ سبحانہ و ایاکم علی جادۃ الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوات و السلام و التحیۃ **مکتوب صد و ہفتاد و یکم** بملا طاہر بدخشی صدر یافتہ در بیان آنکہ انچہ در فقر لازم ست و دام ذل ست و افتقار و اداء وظائف عبودیت و محافظت حدود شرعیہ و متابعت سنت سنیہ علی صاحبہا الصلوۃ و السلام و مشاہدہ استیلاء ذنوب و خوف انتقام علام الغیوب ما نیاسب فی ذلک بہ الحمد للہ رب العالمین و الصلوۃ و السلام علی سید المرسلین و آلہ الطاہرین انچہ بر ما فقیران لازم ست دوام ذل ست و افتقار و انکسار و تضرع و الحاح اداء وظائف عبودیت و محافظت حدود شرعیہ و متابعت سنت سنیہ علی صاحبہا الصلوۃ و السلام و تحیہ و تصحیح نیات و تحصیل خیرات و تخلیص اوقات و تسلیم خواہر و رویت عیوب و مشاہدہ استیلاء ذنوب و خوف انتقام علام الغیوب و قلیل پنداشتن حسنات خود را اگرچہ بسیار باشد و کثیر انگاشتن سیئات خود را اگرچہ اندک باشد و ترسان و لرزان بودن از شہرت و قبول خلق قال علیہ الصلوۃ و السلام یحب الرجل الستران

دیشار الیہ بالاصابع فی دین او دنیا الا من عصمہ اللہ و ہستم داشتن افعال و بنات خود را اگرچہ مثل
خلق صحیح باشد و عدم اعتنا باحوال و مواجید خود اگرچہ صحیح و مطابق باشد اعتماد نباید کرد و مستحسن
نباید پنداشت مجرد تائید دین و تقویت ملت را و ترویج شریعت و دعوت خلق را بحق جل و علا چہ این
قسم تائید گاہ ہست کہ از کافر و فاجر ہم آید قال علیہ الصلوٰت والسلام ان اللہ یؤید ہذا الدین بالرجل الفاجر مردیکہ
بطلب آید و ارادہ مشغولی نماید آنرا در رنگ پیر و شیر باید دانست و باید ترسید کہ مبادا ازین راہ خرابی
او خواہند و استدراج او نمایند و اگر فرضًا در قدوم مرید در خود فرحی و سروری یابند آن را
کفر و شرک دانند و تدارک آن بہ ندامت و استغفار چند ان نمایند کہ اثری ازان سرور نماند
بلکہ بجای آن فرح حزن و خوف نشیند و نیک تاکید نمایند کہ طمعی در مال مرید و توقع در منافع
دنیوی او پیدا نشود کہ مانع رشد مرید ست و باعث خرابی ہر چہ آنہا ہمہ تن خالص می طلبند للہ
الدین الخالص شرک را در ان حضرت ہیچ وجہ گنجایش نیست و بدانند کہ ہر ظلمتے و کدورتی کہ
کہ بر دل طاری گردد ازالۂ آن بتوبہ و استغفار و ندامت و التجا بہل وجہ میسر ست مگر ظلمتی و کدورتیکہ
ز راہ محبت دنیای دنی بر دل طاری شود منغص می گرداند و مستحسن میسازد و در ازالۂ آن تعسیر
تمام ست و تعذر بر کمال صدق رسول اللہ تعالی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حب الدنیا راس کل
خطیئۃ نجانا اللہ سبحانہ وایاکم عن محبۃ الدنیا ومحبۃ انبائہا وارباہا والاختلاط بہم والمصاحبۃ معہم
فانہا سم قاتل و مرض ہالک وبلاء عظیم و داء عقیم اخوی ارشدی شیخ حمید باسن وجوہ مرقوم آن حدود اند
استماع سخنان نو و تازہ را از ایشان غنیمت دانند والباقی عند التلاقی مکتوب صد و ہفتاد
و دوم بشیخ بدیع الدین صدر یافتہ در بیان بعضی از اسرار خاص کہ نصیب اقل قلیل ست از
خواص و بیان آن کہ درین موطن عارف خود را از دائرۂ شریعت بیرون می یابد با ذکر سبب آن
و در تطبیق آن یا ظاہر شریعت غرّا مع ایتعلق بذلک ✣ بعد الحمد والصلوٰۃ معلوم اخوی اعزی
باد کہ شریعت را صورتی ست و حقیقتے صورتش آنست کہ علمای ظواہر بہ بیان متکفل اند و
حقیقتش آنکہ صوفیہ علیہ بآن ممتاز اند نہایت عروج صورت شریعت تا نہایت سلسلۂ ممکنات ست
بعد ازان اگر در مراتب وجوب سیر واقع شود صورت با حقیقت متمزج خواہد بود و این معاملۂ
امتزاج نیز تا عروج بایشان العلم ست کہ مبدا الیقین سید البشر ست علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات

بعد ازان اگر ترقی واقع شود صورت و حقیقت ہر دو وداع خواہند نمود معاملہ عارف بشان آب حیوۃ خواہد افتاد و این شان عظیم الشان را بعالم ہیچ مناسبتی نیست از شیونات حقیقت ست گرد ہیچ بان نرسیدہ است تا تعلقے بعالم پیدا کند و این شان دروازہ مقصود ست و مقدمہ مطلوب درین موطن عارف خود را از دائرہ شریعت بیرون میابد اما چون محفوظ است دقیقہ از دقائق شریعت فرو نمی گذارد جاعہ کہ باین دولت عظمی مشرف شدہ اند اقل قلیل اند اگر عدد آنرا بیان کند شاید کہ اقل قلیل قبول کند و جمعے کثیر از صوفیہ اند کہ بظلال این مقام عالی رسیدہ اند چہ ہر مقام عالی را در سافل ظلی ست از ظلال آن انگاشتہ اند کہ قدم از دائرہ شریعت بیرون نہادہ اند پوست را گذاشتہ بمغز رسیدہ این مقام از مزلۃ اقدام صوفیہ است جمعے از ناقصان ازین راہ بالحاد و زندقہ رسیدہ اند و سر از ربقہ شریعت عزا بر آوردہ ضلوا و اضلوا و جمعی از کاملان کہ بدرجہ از درجات ولایت مشرف شدہ اند و این معرفت را در ظلی از ظلال آن مقام عالی حاصل نمودہ ہر چند باصل آن مقام نرسیدہ اند اما محفوظ اند و ادبی از آداب شریعت را فرو گذاشت تجویز نمی نمایند ہر چند سر این معرفت را نمی دانند و حقیقت معاملہ را نمی فہمند و چون برین فقیر بعنایت اللہ سبحانہ و صدقۂ حبیبہ علیہ و علی آلہ الصلوۃ و السلام سر این معما منکشف شدہ است و حقیقت کار کما ینبغی بوضوح پیوستہ شمۂ ازان ماجرا در معرض بیان می آرد تا قصان را براہ آرد و کاملان را حقیقت معاملہ و انماید باید دانست کہ تکلیفات شرعیہ مخصوص بقالب اند و تقلب چہ تزکیۂ نفس متفرع بر انہاست و آنچہ اولطائف قدم از دائرہ شریعت بیرون می نہند و اسوای انہاست پس آنچہ بر شریعت مکلف است ہمہ تکلف است و آنچہ مکلف نیست ہرگز مکلف نبودہ غایت ما فی الباب پیش از سلوک لطائف با یکدیگر ممتزج بودند از قلب جدائی ندا شتند چون سیر و سلوک ہر کدام را از دیگر جدا ساخت و بمقر اصلی خود رسانید معلوم شد کہ مکلف کہ بود و غیر مکلف کدام **سوال** اگر گویند در آن مقام عارف قالب و قلب خود را نیز بیرون دائرہ شریعت می یابد وجہ آن چہ باشد **جواب** گویم آن یافت تحقیقی نیست تخیلی است مشابہ تخیل اصباغ قلب و قالب ست برنگ الطف لطائف کہ قدم بیرون نہادہ اند اگر گویند کہ اگرچہ تکلیفات صورت شریعت مخصوص تقلب و قالب است اما حقیقت شریعت را در ما ورائے

قلب نیز گنجایش ست پس قدم از مطلق شریعت بیرون ماندن بچه معنی باشد گوئیم که حقیقت شریعت
تیز از روح و سر نمی گذرد و مخفی و اخفی نمی رسد و قدم بیرون ماندگان فی الحقیقت همین خفی و اخفی اند
و اللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ الحال سبحانک اللہم سبحانہ وایاکم وجمیع المسلمین علی متابعۃ
سید المرسلین علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات انہا والہما

مکتوب صد و ہفتاد و سوم بمیر محمد نعمان صدور یافتہ در جواب سوالیکہ کردہ بودند بابیان بعضی از اسرار غریبہ کہ متعلق اند بہ نفی و اثبات کلمہ طیب لا الہ الا اللہ بعد الحمد والصلوۃ معلوم جناب سیادت پناہی باد کہ پرسیدہ بودند چون ہر چہ دریدہ و دانش در آید بکلمہ لا نفی آن ضروریست چہ مطلوب
شبہت ماورائے دید و دانش ست پس از ینجا لازم می آید کہ مشہود محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ و
آلہ وسلم نیز شایان نفی باشد و مطلوب شبہت در ماورائی آن متحقق بود ای برادر محمد رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم با آن علو شان بشر بود و بداغ حدوث و امکان متسم بشر از خالق البشر جل
سلطانہ چہ دریابد و ممکن از واجب تعالی چہ فراگیرد و حادث قدیم را جلت عظمتہ چہ طور احاطہ نماید
لا یحیطون بہ علما نص قاطع ست شیخ عطار فرماید ؎ نمی بینی کہ شاہی چون ہمہ چیز نیافت او فقیر
کل تو ریخ کم بر ۔ ای عزیز این مقام تفصیل می طلبد بگوش ہوش باید شنید بدانکہ کلمہ طیب
لا الہ الا اللہ را دو مقام ست نفی و اثبات و ہر کدام از نفی و اثبات را دو اعتبار اول آنکہ نفی استحقاق
عبادت آلہۂ باطلہ کردہ شود و اثبات استحقاق عبادت معبود بحق نمودہ آید و اعتبار ثانی آنکہ نفی متعلق
شود بمقصودات غیر مقصودہ و متعلقات غیر مطلوبہ و تعلق اثبات جز مطلوب حقیقی بنا شد و ورای
مقصود اصلی نبود و کمال در اعتبار اول در ابتدا آنست کہ ہر چہ معلوم و مشہود شدہ است ہمہ
در تحت لا داخل شود و در جانب اثبات غیر از کلمہ مستثنی ہیچ چیز ملحوظ نبود و بعد از چند گاہ کہ بصیرت
حدت پیدا کند و کحل خاک راہ مطلوب مکتحل گردد مستثنی نیز در رنگ مستثنی منہ شود مع ذلک سالک
خود را گرفتار ما ورای آن مشہود می یابد و مطلوب را در بیرون آن می طلبد چہ در ابتدا این
کمال ہر چہ در تحت لا داخل شدہ بود تمام از دائرہ ممکنات بود کہ استحقاق عبادت ندارد
و بہ برکت تکرار این کلمہ طیبہ از معبودی کہ مستحق عبادت ست و بکلمۂ الا مثبت گشتہ جدا شدہ بود
لیکن از ضعف بصیرت مرتبہ کوجوب را کہ شایان عبادت جدا شدہ و بکلمۂ الا مثبت گشتہ نمی دید غیر از

تکلم بکلمۂ مستثنی ازان مقام نصیب نداشت اما بعد از قوت بصیرت مستثنی نیز در رنگ مستثنی منہ شہود گشت
وچون مرتبۂ وجوب جامع اسماء وصفات الٰہی است جل سلطانہ ومتعلق ہمت سالک احدیۂ مجردہ است
کہ استحقاق عبادت نیز در آن موطن در رنگ عدم استحقاق عبادت در راہ ماندہ است لاجرم مقصود
خود را از ماورا بہ صفات می طلبد واز گرفتاری بما ودن آن تحاشی مینماید ؎ چو دل بادلبری رام گیرد
ز وصل دیگری کے کام گیرد ؛ نہی صد دستہ ریحان پیش بلبل ؛ نخواہد خاطرش جز نکہت گل ؛ زمہر آنش
چو در نیلوفر افتد ؛ تماشای مہش کے در خور افتد ؛ چو خواہد تشنہ جانی شربت آب ؛ نیفتد سود مندش
شکر ناب ؛ وکمال در اعتبار ثانی کہ مقصود از ان نفی مقصودات غیر مقصود است آنست کہ شہود مرتبۂ
وجوب نیز در رنگ شہود مراتب امکانی در تحت لا داخل شود ودر جانب اثبات ہیچ چیز ملحوظ نبود مگر
بقولہ بکلمۂ مستثنی ؎ چہ گویم با تو از مرغی نشانہ ؛ کہ با عنقا بود ہم آشیانہ ؛ ز عنقا ست نامی پیش مردم ؛
ز مرغ من بود آن نام ہم گم ؛ والحق کہ فطرت علیا وہمت قصوی ہمین قسم مطلب را خواہان ست
کہ ہیچ از ان در دست نیاید بلکہ ہیچ گروے بدامن ادراک نرسد وتیہ اخروی حق ست اما تصور
آن مرا از جامی برد مردم بوعدۂ رویت اخروی مسرور ومحظوظ اند وگرفتاری من بحر غیب الغیب
زنگی ہمت خواہان آنست کہ سروی از مطلوب از غیب بہ شہادت ننماید واز گوش با آغوش
نرسد درخت از علم بعین نکشد چہ توان کرد مرا چنین آفریدہ اند ع ہر کسی را بہر کاری ساختند
ہر چند درین مقام از دیوانگی ہا بسیار دارم اما از ادب لب نتوانم جنبانید ع جنون من
حبیب ذی فنون ست ؎ عمر گذشت وحدیث درد ما آخر نشد ؛ شب بآخر شد
کنون کوتہ کنم افسانہ را ؛ والسلام علی من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفی علیہ و
علی آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا **مکتوب صد وہفتاد وچہارم** بخواجہ یوسف
کابلی صدر یافتہ در بیان آنکہ دیوانگان این راہ باین معیت تسلی نمیگیرند وباین بعد قرب نمی تسکین
نمی یابند قربے می خواہند بعد نما ووصلی می جویند ہجر آسا ودر بیان آنکہ واقع کہ نوشتہ بودند ظہور
بود وتصرف باطل او ؛ مکتوب مرغوب اخوی اعزی وصول یافت چون مبنی از محبت فقرا والتجا
باین طائفہ علیا بود موجب فرحت گشت المرء مع من احب نقد وقت دانند امابدانند کہ دیوانگان
این راہ باین معیت تسلی نمیگیرند وباین بعد قرب تسکین نمی یابند قربے می خواہند کہ

قعود نما باشد و وصلی می جویند که هجر اکسابو د تسویف و تاخیر را تجویز نمی یابند تعطیل و تعجیل را استیحش می انگارند نقد وقت بمزخرفات بیهوده صرف نمی کنند و سرمایهٔ عمر را به مموهات لاطائل تلف نمی فرمایند از شریعت بجنبیس نمی گرایند و از مرضی بمغضوب التفات نمی نمایند بلقمهای چرب و شیرین خود را تنعم نمی دهند و بجامهای رقیق و مزیب حظا بندگی نمی بینند سند عار دارند از آنکه تخت شاهی را بقاذورات تعلقات ملوث دارند و ننگ دانند از آنکه در ملک خداوندی جل سلطانه لات و عزی را شریک دانند ای برادر اینجا همه دین خالص می طلبند الا لله الدین الخالص و غباری از شرکت تجویز نمی فرمایند لهذا اشرکت کیحط عملک ساعتی بحال خود در روید اگر این دین خالص میسر شده است بشری لکم والا علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد واقعه که نوشته بودند ظهور جن بود و تصرف باطل و این قسم ظهور و تصرف او بر طالبان بسیار واقع می شود غم نیست ان کید الشیطان کان ضعیفا و اگر باز ظهور کند تکبیر کلمهٔ تهلیل لاحول ولاقوة الا بالله العظیم دفع آن کید نمایند والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوٰت والتسلیمات اتمها واکملها مکتوب صد و هفتاد دوم بحافظ محمود صدوریافته دربیان آنکه تلوینات احوال وحصول تمکین و معنی حدیث لی مع الله وقت مفاوضه شریفه برادری وصول یافت ثمة از تلوینات احوال خود نوشته بودند که سالکان را چه در بدایت و چه در نهایت از تلوینات احوال چاره نبود و غایت مافی الباب اگر آن تلوین بر قلب است سالک از ارباب قلوب ست و مسمی بابن الوقت و اگر قلب از تلوین برجست و از رقیت احوال خود آزاد گشت و بمقام تمکین پیوست این زمان ورود احوال متلونه بر نفس ست که بمقام قلب بخلاف آن گشته است این تلوین بعد از حصول تمکین ست و صاحب این تلوین را اگر ابوالوقت خوانند گنجایش دارد و اگر به محض فضل ایزدی جل سلطانه نفس نیز از تلوینات برگذشته بمقام تمکین و اطمینان پیوست این زمان ورود تلوینات بر قالب ست که از امور مختلفه ترکیب یافته است این تلوین دائمی ست چه تمکین در حق قالب متصور نیست اگرچه متصف شده باشد برنگ اللطف لطائف زیرا که تمکین که از راه این اقتضا بع می آید بطریق تبعیت ست و ورود احوال متلونه بطریق اصالة و العبرة للاصل لا للتبع و صاحب این مقام از اخص خواص ست و فی الحقیقت ابوالوقت هم او تواند بود که معنی حدیث لی مع الله که از آن سرور علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات نقل کرده اند و جمعی از وقت وقت سمتر

مراد داشته اند و جمعی دیگر وقت تا در راجع باین بیان باشند چه نسبت به بعضی لطائف استمرار است
و نسبت به بعضی دیگر قدرته فلا خلاف بالجملة ظاهر را بشریعت غرا تجلی داشته تکرار سبق باطن مداومت نماید
ع اندرین بحر بے کرانه چوغوک بدست و پائی بزن چه دانی پوک انوری اعزی مولانا محمد صدیق
در آگره اند ملاقات الشان را غنیمت دانند مکتوب صد و هفتاد و ششم بملا محمد صدیق صدور یافته
در بیان آنکه محافظت اوقات از ضروریات این راه است تا بامور لاطائل تلف نگشود الحمد لله وسلام
علی عباده الذین اصطفی من حسن اسلام المرء اشتغاله بما یعنیه و اعراضه عما لا یعنیه پس از محافظت
اوقات خود چاره نبود با مور لاطائل تلف نشود شعر خوانی و قصه پردازی را نصیب اعداء انسته
به سکوت و حفظ نسبت باطن باید پرداخت اجتماع یاران درین طریق از برای جمعیت باطن
است نه از برای تشتت خاطر لهذا انجمن را بر خلوت اختیار کرده اند و جمعیت را از اجتماع حسنه
اجتماعی که سبب تفرقه باشد تحاشی آن لازم ست با جمعیت باطن هر چه جمع شود مبارک ست
و هر چه جمع نشود و شوم و نامبارک نوعی باید زندگانی نمود که جمعی را در صحبت این کس جمعیتی حاصل شود
نه آنکه در تفرقه اندازد ورق خود را باید گردانید و از گفت بسکوت آمد وقت مشاغره نیست و هنگام مجاوره
ع چه وقت مدرسه و بحث کشف و کشاف ست بدولسلام مکتوب صد و هفتاد و هشتم
بجمال الدین حسین بخشی صدور یافته در ترغیب بر تصحیح عقائد بمقتضای آرای صائبه اهل سنت
و جماعت شکر الله تعالی سعیهم خواجه جمال الدین حسین عنفوان شباب را غنیمت شمرند و مهما امکن صرف
مرضیات حق نمایند جل و علا یعنی اولا بتصحیح عقائد بمقتضای آرای صائبه اهل سنت و جماعت شکر الله
تعالی سعیهم لازم دانند و ثانیا عمل بموجب احکام شرعیه فقهه و ثالثا سلوک طریقه علیه صوفیه قدس الله
تعالی اسرارهم و من وفق لهذا فقد فاز فوزا عظیما و من تخلف عن هذا خسر خسرانا مبینا خدمت گاری
فرزندان خواجه محمد صالح را از سعادت عظمی دانند چه آن خدمت فی الحقیقة امداد و اعانت خواجه
مشار الیه است که از مقبلان ست ع دادیم ترا گنج مقصود نشان والسلام مکتوب صد و هفتاد و ششم
بمیرزا مظفر صدور یافته در سفارش شخصی و در ترغیب بر متابعت سید عالمیان و خلاصه آدمیان
علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات و عظم الله اجرکم و رفع قدرکم و یسر امرکم و شرح صدرکم
بحرمة سید المرسلین علیه و علی آله الصلوة و السلام متخلقان اخلاق نبویه را علیه الصلوة و السلام

چه احتیاج با آنکه با کسی احسان و حسن معاشرت ولادت نماید بلکه نزدیک است که آن دلالت دخل سوء ادب شود غایت مافی الباب آدمی در وقت احتیاج بهر حقیر و فقیر نسبت می نماید و از سر صعیف و نحیف تسلی می جوید بنابر آن تصدیع داده گشته تسلی ارباب مسئله نموده آید مخدوما مکرما احسان در همه جا محمود است علی الخصوص نسبت بجماعت که قرب جوار دارند حضرت رسالت خاتمیت علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات در ادای حقوق جوار آن قدر مبالغه می فرمودند که اصحاب کرام ازان مبالغه گمان می بردند که شاید با اهل جوار ارث هم بدهند **مثنوی** چون چنین بایگدگر همسایه ایم ✤ تو چو خورشیدی و ما چون سایه ایم ✤ چه بود ای مایهٔ بی مایگان ✤ گر نگه داری حق همسایگان ✤ والسلام **مکتوب صد و هفتاد و نهم** بمیر عبد الله ابن میر نعمان صدور یافت در نصیحت ✤ فرزندی اعزی لازال کاسمه موفق باشند موسم جوانی را غنیمت دانسته بتحصیل علوم شرعیه و عمل بمقتضای آن علوم اشتغال دارند و اهتمام نمایند که این عمر گرامی در مالا یعنی صرف نشود و بلهو و لعب تلف نگردد دیگر والد بزرگوار شما بعد از چند روز بشما ملحق خواهند شد ان شاء الله تعالی تا رسیدن ایشان از متعلقان بواقعی خبردار خواهند بود ع پدر را خویش باش گر مردی ✤ **مکتوب صد و هشتادم** بمخدوم زادهٔ انگنکی یعنی خواجه ابو القاسم صدور یافته در استفسار بعضی از اسامی پیران که در آن تردد پیدا شده بود مخدوما مکرما انچه از حضرت خواجه اعنی خواجه محمد باقی علیه الرحمة بما رسیده است در تحقیق اسامی پیرانیکه باین حضرت مولانا خواجگی انگنکی و حضرت خواجه احرار گذشته اند آنست که دو بزرگ اند یکی ازین دو بزرگ و آن بزرگوار حضرت مولانا است اعنی مولانا درویش محمد و دوم یکی از ایشان مولانا محمد زاهد است که خال مولانا درویش محمد است درین نزدیکی شیخت پناهی خواجه خاوند محمود باین حدود تشریف آورده بودند به اول ملاقات سخن از حضرت مولانا مذکور ساختند و گفتند که ایشان از کسی اجازت نبوده اند لهذا در اوائل مرید نمی گرفتند و در اواخر عمر شروع در سخن کردند گفته شد که ایشان از بزرگ بودند و تمام ماوراء النهر به بزرگی ایشان قائل هرگز تجویز نمی توان کرد که بی اجازت ایشان مرید گرفته باشند در اوائل یا در اواخر که این عمل داخل خیانت است بادنی تسلم این ظن نمی توان کرد تکلیف باکابر دین بعد ازان خواجه خاوند محمود گفته که یک روز مولانا پیش خواجه کلان وه بیدی رفته بودند و ایشان خربزه می خوردند مولانا اظهار طلب فرمودند ایشان

گفتند که خرپزه شما تمام است مولانا فرمودند که شما گواهی سید مهید که خرپزه ما تمام است فرمودند که گواهی سید هم که خرپزه شما تمام است از انوقت مولانا مرید گرفتن شروع نمودند این نقل هم بسیار مستبعد نمود که بمجرد این قول مولانا خود را شیخ گیرند و در پی مرید گرفتن شوند بعد ازان خدمت خواجه خاوند محمود گفتند که این دو اسامی بزرگان که مین حضرت مولانا و حضرت خواجه احوار نقل می کنند و مسمی باین دو اسم میدانند خطاست باسامی دیگر یاد کردند و نیز گفتند که مولانا درویش محمد را از حال خود نسبتی نیست از شخصی دیگر است ازین سخنان ایشان تعجب بسیار حاصل شد بضرورت قصد بلیغ و گشت که اسامی آن دو بزرگ را از روی تحقیق نویسند که مجال سخن نماند و حدیث اجازت و اجه احتیاج است که نوشته شود بزرگی ایشان گواه عدل ست مع ذلک اگر نویسند قطع لسان طاعنان شود دیگر معلوم نشد که مقصود خدمت خواجه خاوند محمود ازین سخنان پریشان چه بود اگر مقصود نفی این فقراء بی بضاعت بود بالبغ وجوه چه نفی پیر مستلزم نفی مرید است بالکد وجوه پس نفی این بی بضاعتان را طرق بسیار بود چه احتیاج به آنکه از برای این غرض نفی بزرگان نموده آید و اگر مقصود دیگر داشته باشد نفی بزرگان بالاصالة خواسته نیز بستحسن نیست کما لا یخفی علی من له ادنی درایة ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب بحرمة سید المرسلین علیه وعلی آله الصلوت والتسلیمات والسلام علی من اتبع الهدی مکتوب صدو شتاد و یکم بحضرت مخدوم زاده اعنی محمد صادق سلمه الله وابقاه علی مفارق الجبین صدور یافته در جواب استفسار آنکه سبب چیست که جمعی از مشائخ را می بینم که در مراتب قرب الهی جل شانه در جه ادنی دارند مع ذلک در مقامات زهد و توکل و غیرهما ایشان را درجات علیا است و جمعی دیگر از مشائخ می بینم که در مراتب قرب تفوق دارند و در مقامات مذکوره تنزل و اینا سب ذلک + فرزندی ارشدی محمد صادق پرسیده که سبب چیست که جمعی از مشائخ را می بینم که در مراتب قرب الهی جل سلطانه در جه ادنی دارند مع ذلک در مقامات زهد و توکل ترک و صبر و رضا ایشان را درجات علیا مفهوم می شود و جمعی دیگر از مشائخ را می بینم که در مراتب قرب درجه علیا دارند و در مقامات زهد و توکل و غیرهما اقدام سفلی و مقرر است که اکملیت این مقامات باعتبار امتیت یقین است و امتیت یقین بسبب اقربیت است بجناب قدس خداوندی جل شانه پس از چند

خالی نیست یا نظر کشفی ما خطا میکند که قریب را بعید میداند و بعید را قریب یا سبب اکملیت این مقام امری است ورای یقین یا ترتب یقین بر قربیت نیست در جواب گفتیم که ترتب یقین بر قرب است قرب بیشتر یقین زیادہ تر سبب اکملیت آن مقامات نیز اکملیت یقین است نه امر دیگر و نظر کشفی هم صحیح است غایت مافی الباب حصول قرب مر الطف لطائف است پس یقین نیز نصیب همینان باشد و اکملیت آن مقامات چون مترتب بر اکملیت یقین ست نیز ایشان را حاصل بود پس تواند بود که بزرگی باوجود قلت قرب در مقامی از مقامات الطف لطائف اقامت ورزیده باشد و باکشف لطائف رجوع ناکرده بود در مقامات مذکوره اکمل بود از بزرگی دیگر که قرب بیشتر دارد و باکشف لطائف که لطیفه قالب است رجوع کرده چه لطیفه قالب چون ازان قرب محروم است پس یقین نیز نصیب او نباشد پس اکملیت آن مقامات از کجا پیدا کند و در بزرگی رجوع او باین لطیفه افتاده است حکم این لطیفه پیدا کرده است و یقینیات لطائف دیگر که سابقاً حاصل شده بود دستور گشته بخلاف بزرگی که به قالب رجوع او نیفتاده است حکم او حکم الطف لطائف است قرب و یقین در حق او استقامت دارد و استقرار پیدا نکرده پس ناچار در مقامات مذکوره اتم و اکمل بود اما باید دانست که صاحب رجوع همچنانکه در قرب و یقین اکمل است در مقامات نیز اکمل ست لیکن این کمالات او را مستور ساخته اند و برای دعوت خلق و حصول مناسبت بخلائق که سبب افاده و استفاده است ظاهر او را همچو ظاهر عوام الناس گردانیده این مقام بالاصالة مقام انبیاء مرسل است علیهم الصلوات و التسلیمات لهذا حضرت ابراهیم خلیل الرحمن علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام طلب اطمینان قلب فرموده و در حصول یقین در رنگ عوام الناس محتاج برویه بصری گشت و حضرت عزیر علی نبینا و علیه الصلوٰة و السلام گفت انی یحیی هذه الله بعد موتها و آنکه رجوع نکرده است از یقین خود گفته لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا باین کلام اگر ثابت شود که از حضرت امیر است کرم الله تعالیٰ وجهه پس حمل بر آن باید کرد که پیش از حصول رجوع فرموده باشند چه بعد از رجوع صاحب رجوع در رنگ عوام الناس در حصول یقین محتاج بدلائل و براهین است این درویش را پیش از رجوع جمیع معتقدات کلامیه بدیهی شده بود و یقین آن معتقدات را زیادہ از یقین محسوسات می یافت اما بعد از رجوع

آن یقین مستور شده و در رنگ عام الناس محتاج بدلائل و براہین گشت ع چنانکہ پرورشم میدہند میرویم
والسلام مکتوب صد و ہشتاد و دوم بلّا صالح کولابی صدور یافتہ در بیان حدیث نبوی
علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ فرمودہ اند و بعضی اصحاب خود را کہ شکایت از خواطر سوء خود بخواہند
و لک سن کمال الایمان و مناسب ذلک و جمعی از درویشان نشستہ بودند سخنی از خطرات و وساوس
طالبان درمیان آوردند درین ضمن حدیثی مذکور شد کہ روزی بعضی از اصحاب خیر البشر علیہ و
علیہم الصلوات والتسلیمات پیش آن سرور از خطرات سوء خود شکایت کردند آن سرور فرمودہ
علیہ الصلوٰۃ والسلام و لک سن کمال الایمان این فقیر را در آنوقت معنی این حدیث چنین بخاطر
گذشت اللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ الحال کہ کمال ایمان عبارت از کمال یقین است و کمال یقین مترتب
بر کمال قرب و ہر چند قلب و ما فوق او را از لطائف قرب الٰہی جل شانہ بیشتر پیدا شود و ایمان و یقین
زیادہ تر خواہد بود و بی تعلقی او بقالب افزون تر خواہد گشت این زمان خطرات در قالب بیشتر
ظہور خواہد یافت و وساوس نامناسب تر لائح خواہد گشت پس ناچار سبب خطرات سوء کمال ایمان بود
پس منتہی نہایت النہایت را ہر چند خطرات بیشتر و نامناسب تر اکملیت ایمان زیادہ تر چہ کمال
ایمان تقاضای بی مناسبتی تمام دارد و لطف لطائف المطیفہ قالب و این بی مناسبتی ہر چند افزون تر
قالب خالی تر و ظلمت و کدورت نزدیک تر و ورود خواطر و وساوس در آن بیشتر بخلاف
مبتدی و متوسط کہ این قسم خواطر ایشان را سم قاتل ست و زیادتی بخش باطن فلا تکن
من القاصرین این معرفت از معارف غامضہ این درویش است والسلام علی من اتبع الہدی
والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات مکتوب صد و ہشتاد و سوم
بملا معصوم کابلی صدور یافتہ در نصیحت حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بر جادۂ شریعت مصطفویہ
علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ استقامت کرامت فرمودہ بکلیت گرفتار جناب
قدس خود گرداند امید است کہ تعلقات شتی و توجہات پراگندہ کہ بظاہر ابتلا یافتہ اند مانع نسبت
باطن نباشند مع ذلک سعی نمایند کہ تحقیقی کہ در تفرقہ ظاہر میسر آید مبادا کہ در باطن سرایت کند و از
وصول مطلب باز دارد و عیاذاً باللہ سبحانہ و من ذلک دنیا و ما فیہا کرای آن نمیکند کہ کسی آنرا بصرف
عمر گرامی حاصل کند خبر شرط است خواب خرگوش تا کی خواہد بود ؎ ای سرای دباغ تو زندان تو

بلای جان تو بہ پیش از مرگ اگر کاری کرد فبہا والا خرابی در خرابی است سبق باطن را عزیز باید داشت و ہر چہ منافی آن باشد آنرا دشمن باید دشت ؎ ہر چہ جز عشق خدای احسن است ہر گر شکر خوردن بجان کندن است ہو ما علی الرسول الا البلاغ **مکتوب صد و ہشتاد و چہارم** بفتح اللہ صدرہ الی دیگر غیب بر متابعت سید المرسلین علیہ وعلی آلہ الصلوت والتسلیم والتحیۃ مکتوب مرغوب فرزندی اعزی کہ از روی محبت و اخلاص نوشتہ بودند بر سید خواجہ رسانیدند موجب فرحت گشت حضرت حق سبحانہ وتعالی توفیقات مرضیات خود فیق گردانا د بحرمۃ النبی وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم من الصلوات اکملہا والتسلیمات اتمہا ای فرزند انچہ فردا بکار خواہد آمد متابعت صاحب شریعت است علیہ الصلوۃ والسلام والتحیۃ احوال ومواجید وعلوم ومعارف واشارات ورموز اگر بآن متابعت جمع شوند فبہا ونعمت والا جز خرابی واستدراج ہیچ نیست سید الطائفہ جنید رالعبد از فوت شخصی بخواب دید واز حالش پرسید جنید در جواب او گفت طاحت العبارات وفنیت الاشارات وما نفعنا الا کیعات رکعنا ہا فی جوف اللیل فقلیلکم بمتابعۃ النبی ومتابعۃ خلفاءہ الراشدین علیہ وعلیہم الصلوات والسلام وایاکم ومخالفۃ شریعۃ قولا وعملا واعتقادا فان الاولی یمسن وبرکۃ الثانیۃ شوم وہلکۃ ہذا دیگر رسالہ کہ فرستادہ بودند رسید بعضی جاہا کہ خواندہ شد در نظر خوب در آمد اما کار دیگر از تصنیف اسم تر است وباو پرداختن انسب واولی است والسلام **مکتوب صد و ہشتاد و پنجم** منصور عرب صدور یافتہ در سفارش شخصی حضرت حق سبحانہ وتعالی بر جادہ شریعت مصطفویہ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ استقامت ارزانی داشتہ ہمگی ہمت متوجہ جناب قدس خود گردانا دوانچہ بر ما وشما لازم ست سلامتی قلب است از گرفتاری ما دون حق سبحانہ واین سلامتی بر تقدیری میسر گردد کہ غیر او را سبحانہ بر دل خطوری نماند اگر فرضا ہزار سال حیات وفا کند غیر بر دل نگذرد بواسطہ نسیانی کہ دل را از ماسوای او تعالی حاصل شدہ ست ع کار انیست غیر این ہمہ ہیچ بقیۃ المرام آنکہ مولانا فاضل سرہندی کہ بخدمت علیہ قیام دارد پدر او در سرہند ارزوی آن دارد کہ در پیری وضعف خود بملاقات پسر خود مبتہج ومسرور گردد بنا ء علی ذلک فقیر را بر تعجیل این معنی متوسل ساخت والامر عندکم بل کل من عند اللہ والسلام **مکتوب صد و ہشتاد و ششم** بخواجہ عبد الرحمن مفتی کابلی صدور یافتہ در تخلیص بر متابعت سنت واجتناب از بدعت

و در بیان آنکه هر بدعت ضلالت است از حضرت حق سبحانه و تعالی بتضرع و زاری و التجا و انکسار و ذل و افتقار و در هر وقت سؤال مینماید که هر چه در دین محدث شده است و مبتدع گشته که در زمان خیر البشر و خلفاء راشدین او نبوده علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات اگرچه آن چیز در روشنی مثل فلق صبح بود این ضعیف را با جمعی که با وبستند اندگر فتار عمل آن محدث نگرداناو مفتون حسن آن مبتدع نگرداند بحرمة سید المختار و آله الابرار علیه و علیهم الصلوة و السلام گفته اند که بدعت بر دو نوع است حسنه و سیئه حسنه آن عمل نیک را گویند که بعد از زمان آن سرور و خلفاء راشدین علیه و علیهم الصلوات امتها و من التحیات اکملها پیدا شده باشد و رفع سنت نه نماید و سیئه آنکه رافع سنت باشد این فقیر در هیچ بدعتی ازین بدعتها حسن و نورانیت مشاهده نمی کند و جز ظلمت و کدورت احساس نمی نماید اگر فرضا عمل مبتدع را امروز بواسطه ضعف بصارت بطراوت و نضارت ببینند فردا که حدید البصر گردند دانند که جز خسارت و ندامت نتیجه نداشت بیت بوقت صبح شود هیچ روز معلومت ✦ که باکه باخته عشق در شب دیجور ✦ سید البشر می فرمایند علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد و چیزیکه مردود باشد حسن از کجا پیدا کند و قال علیه الصلوة و السلام اما بعد فان خیر الحدیث کتاب الله و خیر الهدی هدی محمد و شر الامور محدثاتها و کل بدعة ضلالة و قال علیه الصلوة و السلام اوصیکم بتقوی الله و السمع و الطاعة و ان کان عبدا حبشیا فانه من یعش منکم بعدی فسیری اختلافا کثیرا فعلیکم بسنتی و سنة الخلفاء الراشدین المهدیین تمسکوا بها و عضوا علیها بالنواجذ و ایاکم و محدثات الامور فان کل محدثة بدعة و کل بدعة ضلالة هر گاه هر محدث بدعت باشد و هر بدعت ضلالت پس معنی حسن در بدعت چه بود ایضا انچه از احادیث مفهوم می گردد آنست که هر بدعت رافع سنت است تخصیص بعضی ندارد پس هر بدعت سیئه بود قال علیه الصلوة و السلام ما احدث قوم بدعة الا رفع مثلها من السنة فتمسک بسنة خیر من احداث بدعة و عن حسان قال ما ابتدع قوم بدعة فی دینهم الا نزع الله من سنتهم مثلها ثم لا یعیدها الیهم الی یوم القیمة باید دانست که بعضی از بدعتها که علماء و مشایخ آنرا سنت دانسته اند چون نیک ملاحظه نموده می آید معلوم شود که رافع سنت اند مثلا در تکفین میت عمامه را بدعت حسنه گفته اند با آنکه همین بدعت رافع سنت است چه زیادتی بر عدد مسنون که سه ثوب باشد نسخ است و نسخ عین رفع و همچنین مشایخ ارسال فش را بجانب

دست چپ مستحسن داشته اند و سنت و فرض ارسال آن بین الکتفین است پر ظاهر است که این بدعت رافع سنت است و هم چنین است انچه علماء در هیئت نماز مستحسن داشته اند که با وجود ارادهٔ طلب بیان نیز باید گفت و حال آنکه ازان سرور علیه و علی آله الصلوٰة والسلام ثابت نشده است بروایت صحیح و نه بروایت ضعیف و نه از اصحاب کرام و تابعین عظام که بزبان نیت کرده باشند بلکه چون اقامت می گفتند تکبیر تحریمه می فرمودند پس نیت بزبان بدعت باشد و این بدعت را حسنه گفته اند و این فقیر میداند که این بدعت چه جای رفع سنت که رفع فرض می نماید چه در تجویز آن اکثر مردم بزبان اکتفا نمایند و از غفلت قلبی باک ندارند پس درین ضمن فرضی از فرائض نماز که نیت قلبی باشد متروک میگردد و بفساد نماز میرساند علی هذا القیاس سائر المبتدعات والمحدثات فانها زیادات علی السنة و لو بوجه من الوجوه والزیادة نسخ والنسخ رفع فعلیکم بالاقتصار علی متابعة سنة رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه و علی آله وسلم والاکتفاء علی اقتداء اصحابه الکرام فانهم کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم و ایاکم والقیاس والاجتهاد فلیس من البدعة فی شیٔ فانه مظهر لمعنی المنصوص لا مثبت امر زائد فاعتبروا یا اولی الابصار والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی آله الصلوٰت والتسلیمات

مکتوب صد و هشتاد و هفتم

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته در بیان آنکه طریق رابطه اقرب طرق موصله است و در بیان آنکه رابطه نافع تر است مرید را از ذکر گفتن او کتابتی که بیاران نوشته بودند بنظر در آمد و بر احوال مستوره مطلع گشت بدانند که حصول رابطه شیخ مرید را بی تکلف و بی تعمل علامت مناسبت تام است درمیان پیر و مرید که سبب افاده و استفاده است و هیچ طریقی اقرب بوصول از طریق رابطه نیست تا کدام دولتمند را که بآن سعادت مستسعد سازند حضرت خواجه احرار قدس الله تعالیٰ سره در فقرات می آرند که سایهٔ رهبر به است از ذکر حق گفتن باعتبار نفع است یعنی سایهٔ رهبر نافع تر است مرید را از ذکر گفتن او چه مرید را بهیچ وقت بذکر رجل و علا مناسبت کامل حاصل نیست تا براه ذکر نفع تمام تواند گرفت والسلام اولا و آخرا

مکتوب صد و هشتاد و هشتم

بخواجه محمد صدیق بدخشی صدور یافته در بیان حل مسائل که پرسیده بودند مکتوب مرغوب اخوی اعزی وصول یافت از امور سه گانه پرسیده بودند محبت آثار را استقصای بعضی از لطائف در مرتبهٔ قلب مقصور بران لطائف است که قلب متضمن آنها است

نه آن لطائف کہ در ماورای قلب تحقق دارند کہ اختفای آنہا در مرتبۂ قلب معنی ندارد دیگر شخصی را کہ استعداد تا مرتبۂ قلب بارو ح است پیر صاحب تصرف تواند او را بمراتب فوق رسانید الا اینجا دقیقہ ایست کہ بحضور تعلق دارد و بتحریر بیان آن متعسر است دیگر چون ظاہر بزنگ باطن متلون شود و باطن بلون ظاہر مصبغ گردد چہ دشوار است کہ احکام ظاہر در باطن و احوال باطن در ظاہر پیدا آید والسلام

مکتوب صد و ہشتاد و ہفتم بشرف الدین حسین صدور یافتہ در بیان آنکہ یافقرا باوجود گرفتاریہای لاطائل اشد مناسبت است با فقر او بطراوت دنیای دنی فرفیتہ نباشد و سبق باطن را عزیز باید داشت و در بیان آنکہ از احکام شریعت سر نباید پیچید و بمنت و زاری تمام قبول باید نمود

و ما نیابہ ذلک حمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی سید المرسلین و آلہ الطاہرین اجمعین مکتوب شریف فرزندی ارجمندی اعزی ارشدی شرف الدین حسین وصول یافت موجب فرحت و باعث بہجت گردید چہ نعمتی است کہ با وجود گرفتاریہای لاطائل فقر او روز بکار افزاید و نرفتہ از این معنی یاد از شدت مناسبت میدہد کہ سبب افادہ و استفادہ است بعضی از وقائع کہ اندراج یافتہ بود نیک و اصل است بر ارتباط معنوی اول دلیل ای فرزند بطراوت دنیای دنی فرفیتہ نشوی و کبر و فر بمعنی او مفتون نگردی کہ بے مدارو بی اعتبار است امروز اگر این معنے معقول شما نشود فردا البتہ معقول خواہد شد و فائدہ نخواہد داشت ؎ گوش ار بار زر گران شدہ است بشنود نالۂ و فغان مرا باید کہ سبق باطن را از اجل نعم خداوندی جل شانہ دانستہ بتکرار آن مولع و حریص باشند و پنج وقت نماز را بجماعت بے کسل و فتور ادا نمایند و از جہل یکی زکوۃ را بمنت بفقرا و مساکین رسانند و از محرمات و مشتبہات اجتناب دارند و بر خلائق شفیق و مہربان باشند طریق نجات و رستگاری اینست والسلام

مکتوب صد و نودم بیکی از فرزندان میر محمد نعمان بدخشی صدور یافتہ در تحریص بر دوام ذکر الہی جل سلطانہ و در ترغیب بر اختیار نمودن طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم با بیان طرز و ذکر و ما نیابہ

ذلک الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی سید المرسلین و آلہ الطاہرین اجمعین دانا و آگاہ باش کہ سعادت تو بلکہ جمیع بنی آدم و فلاح و رستگاری ہمہ در ذکر مولا ی خود است جل سلطانہ تا ممکن باشد جمیع اوقات را مستغرق ذکر الہی جل شانہ باید ساخت و یک لحظہ تجویز غفلت

بنا باید کرد و للہ سبحانہ الحمد والمنۃ کہ دوام ذکر در طریقہ حضرات خواجگان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم در ابتدا
مسیری گردد و بطریق اندراج النہایۃ فی البدایۃ حاصل میشود پس اختیار این طریقہ علیہ مر طالب را اولی
و انسب باشد بلکہ واجب و لازم پس ترا باید کہ قبلہ توجہ را از ہمہ سو گردانیدہ بکلیت بجناب عالی اکابر این
طریقہ علیہ اقبال نمائی و ہمتی از باطن شریف ایشان خواہی در ابتدا از ذکر گفتن چارہ نبود باید کہ
متوجہ قلب صوری گردی کہ آن مضغہ ہیچون حجرہ ایست مر قلب حقیقی را و اسم مبارک اللہ را بر آن قلب
بگذرانی و در ہر وقت بقصد ہیچ عضوی را حرکت ندہی و بکلیت توجہ قلب نشینی و در تخلیہ صورۃ قلب را
جاندہی و بان ملتفت نباشی چہ مقصود توجہ بقلب است نہ بتصور صورت آن و معنی لفظ مبارک اللہ را
بہ ہیچ نہی و بچگونگی ملاحظہ نمائی و ہیچ صفت را بان منضم نسازی و بخاطر و ناظر نیز لحوظ نکنی تا از دروی
حضرت ذات تعالیٰ بتخصیص صفات فرود نیائی و از انجا بشہود وحدت در کثرت بینقی و از
گرفتاری بیچون بشہود چون آرام نگیری و ہر چہ در مرآت چون ظاہر شود بیچون نبود و ہر چہ در
کثرت نمودار گردد واحد حقیقی بنا شد بیچون را در ای دائرہ چون باید جست بسیط حقیقی را بیرون
محاوطہ کثرت باید طلبید اگر در وقت ذکر گفتن صورت پیر بے تکلف ظاہر شود آن را نیز بقلب
باید بُرد و در قلب نگاشتہ ذکر باید گفت میدانی کہ پیر کیست پیر آنکس است کہ از وطریق وصول
بجناب قدس خداوندی جل شانہ استفادہ نمائی و مدد ہا و اعانت ہا در ین طریق یابی مجرد
کلاہ و دامنی و شجرہ کہ عرف شدہ از حقیقت پیری و مریدی خارج است و داخل سوم
و عادات مگر آنکہ جامہ تبرک از شیخ کامل و مکمل بدست آوری و با اعتقاد و اخلاص با و
زندگانی نمائی احتمال خمر اغوا و نتائج در ین صورت نیز قویست و بدانی کہ منامات و واقعات شیطان
اعتماد و اعتبار نیست اگر کسی خود را در خواب با دشاہ دید یا قطب وقت یافت فی الحقیقت چنین نیست
بیرون خواب و واقع اگر با دشاہ شود یا قطب گردد مسلم است پس از احوال و مواجید ہر چہ در
بیداری و افاقت ظاہر شود گنجایش اعتماد دارد و الا قلاوبدانی کہ نفع و ترتب آثار بر آن مربوط
بآیتان شریعت است پس در ادای فرائض و سنن و اجتناب از محرم و مشتبہ نیک احتیاط باید
کرد و در قلیل و کثیر بعلماء رجوع باید نمود و بمقتضای فتوای ایشان زندگانی باید نمود والسلام مکتوب صد
و نود و یکم بخانخانان صدور یافتہ در ترغیب بر متابعت انبیا علیہم الصلوٰۃ والسلام

اطلاق علم حصولی و علم حضوری در آنحضرت جل سلطانہ باعتبار تمثیل و تنظیر است زیرا کہ صفاتی کہ وجود آنہا زائد است بر وجود ذات تعالیٰ و تقدس علم آنہا مناسب علم حصولی است و اعتبارات ذاتیہ کہ اصلا زیادتی آنہا بر ذات تعالیٰ و تقدس متصور نیست علم آنہا مناسب علم حضوری والا فلیس ثمۃ الا تعلق العلم بالمعلوم من غیر آن یحصل من المعلوم فیہ شئی فافہم و این تعین اول کہ آن شہر جامع کنایت از وست جامع جمیع ولایت انبیاء کرام و ملائکہ عظام است علیہم الصلوات والتسلیمات و منتہای ولایت علیا است کہ مخصوص بماء اعلیٰ است بالاصالۃ در نیمقام ملاحظہ نمودہ آید کہ آیا این تعین اول حقیقت محمدی است یا نہ معلوم شد کہ حقیقت محمدی ہمانست کہ بلا ذکر یافتہ است و آنرا تعین اول گفتن باعتبار آنست کہ آن مرکز ظل این تعین اول است باعتبار جامعیت اسما و صفات و شیون و اعتبارات و سیرے کہ فوق آن سیر واقع شود شروع در کمالات نبوۃ خواہد بود حصول این کمالات مخصوص بانبیا است علیہم الصلوات والتحیات و ناشئی از مقام نبوت است کمل تابعان انبیا را نیز بہ تبعیت ازان کمالات نصیب است و در میان لطائف انسانی حظ وافر ازین کمالات بالاصالۃ عنصر خاک راست و سائر اجزاء انسانی چہ از عالم امر و چہ از عالم خلق در نیمقام تابع آن عنصر پاک اند و بطفیل او بایند ولت مشرف اند و چون این عنصر مخصوص بہ بشر است ناچار خواص بشر از خواص ملک افضل گشتند چہ آنچہ این عنصر را میسر شدہ است ہیچکس را میسر نشدہ و بعد از و نوبت حقیقت تدلی از نیموطن بظہور می آید و سرقاب قوسین او ادنی آنجا انکشاف می یابد و درین سیر معلوم میگردد کہ کمالات جمیع ولایات چہ ولایت صغری و چہ ولایت کبری و چہ ولایت علیا ہمہ ظلال کمالات مقام نبوۃ اند و آن کمالات شبح و مثال اند مر حقیقت این کمالات را و لائح میگردد کہ نقطہ کہ در ضمن این سیر قطع میبایدش زیادہ از جمیع کمالات مقام ولایت است پس قیاس باید کرد کہ جمیع این کمالات را چہ نسبت بود بجمیع کمالات ما تقدم دریاے محیط را نیز نسبتے است بقطرہ در اینجا آن نسبت ہم مفقود است مگر آنکہ گوئیم نسبت مقام نبوۃ بمقام ولایت چون نسبت غیر متناہی است بہ متناہی سبحانک اللہم جاہلی ازین سیر میگوید الولایۃ افضل من النبوۃ و دیگرے از عدم آگاہی انیعامل در توجیہ میگوید ولایت النبی افضل من النبوۃ کبرت کلمۃ تخرج من افواہہم و چون بعنایت اللہ سبحانہ و صدقہ حبیبہ علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات این سیر را نیز بانجام رسانید مشہود گشت کہ اگر بالفرض قوم دیگر در سیر افزاید در عدم محض خواہد افتاد و لیس فی راہہ الا العدم المحض ای فرزند ازین ماجرا در توہم نیفتی کہ عنقا در شکار آمد و سیمرغ در دام افتاد ؎ عنقا شکار کس

در بیان آنکه در تکلیفات شرعیه مراعات یسر تمام نموده اند و تخفیف تام فرموده الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق سعادت ابدی ونجات سرمدی مربوط بمتابعت انبیا صلوات الله تعالی وتسلیماته سبحانه علی اجمعهم عموما وعلی افضلهم خصوصا اگر فرضا هزار سال عبادت کرده شود وریاضات شاقه ومجاهدات شدیده بجا آورده اگر بنور متابعت این بزرگواران منور نگردد بجوی نمی ارزد وبخواب نیمروزی که سراسر غفلت وتعطیل است که بامر این برگزیدگان واقع شود برابر نمی اندازند ومثل سراب بقیعت می شمرند کمال عنایت خداوندی جل سلطانه آنست که در جمیع تکلیفات شرعیه وماموریات دینیه نهایت یسر وغایت سهولت را مراعات فرموده است مثلا در چهار شبانروزی بهفده رکعت نماز تکلیف فرموده که وقت ادای آن مجموع بیکساعت نمیکشد مع ذلک در قراءة آن هر چه میسر شود کفایت نموده اگر قیام متعذر شود بقعود تجویز فرموده ودر وقت تعذر قعود بانطجاع اشارت فرموده وچون رکوع وسجود متعسر شود بایما واشارت دلالت نموده ودر طهارت اگر قدرت بر استعمال آب متحقق نشود تیمم را خلیفه آن ساخته ودر زکوة از چهل یک حصه را بفقرا ومساکین بتعیین فرموده وآنرا نیز معتد باموال نامیه وانعام سائمه داشته ودر تمام عمر یکبار حج را فرض ساخته مع ذلک مشروط بزاد وراحله وامن طریق گردانیده ودائره مباح را وسیع ساخته چهار زن به نکاح واز سراری هر قدر که بخواهد مباح فرموده وطلاق را وسیله تبدیل نساء گردانیده واز اطعمه واشربه وافتشه اکثر را مباح ساخته واندک را محرم وآن هم بواسطه مصالح عباد اگر چه یک شراب بی مزه پر ضرر را حرام گردانیده اما چندین اشربه خوشگوار وخوشبوئی چندان منافع را در عوض آن مباح ساخته عرق قرنفل وعرق دارچینی بآن خوشگواری وخوشبوی چندان منافع وفوائد دارد که چه نویسد چیز تلخ وبد مزه تند بوی بدخوے هوس پیچ پرخطرے را بآن عرق خوشبوے خوش خو چه مناسبت شتان بینهما مع ذلک فرقے که از راه حل وحرمت می خیزد جداست وتمیز یکه از ره گذر رضای پروردگار جل سلطانه وعدم رضاے او تعالی پیدا می شود علیحده وبعضی از لباسهاے ابریشم را که محرم فرموده چه باک که چندین انواع جامهاے مزیب وقماشهاے مزین در عوض آن حلال گردانیده است ولباسهای پشمین که مطلقا مباح ساخته بمراتب از لباسهای ابریشم بهتر است

مع ذلک لباس ابریشم بزنان مباح فرموده که منافع آن نیز عالم بمردان است وهمچنین است حال ذهب وفضه که حلی زنان از برای تمتع مرد است اگر بی انصافی باین یسیر و باین سهولت متعسر و متعذر دلند برمرض قلبی مبتلا است و لعلت باطنی گرفتار بسیاری از کارها است که صحابه بر فعل آن یسیر تمام دارند و بر ضعفاء متعسر است بعسر تمام مرض قلبی عبارت از عدم یقین قلب است باحکام منزله سماوی و تصدیق که دارند صورت تصدیق است نه حقیقت تصدیق علامت حصول حقیقت تصدیق ثبوت یسر است در اذعان احکام شرعیه وبدونها خرط القتاد وقال الله تبارک وتعالی کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه الله یجتبی الیه من یشاء ویهدی الیه من ینیب والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها **مکتوب صد و نود و دوم** بشیخ بدیع الدین سهارنپوری صدور یافته در جواب استفساری که نموده بود که از مقام رنگین که بلندتر از مقام حضرت صدیق اکبر است رفته بود اخوی اعزی ارشدی شیخ بدیع الدین استفسار نموده بودند که در عرضداشت یازدهم که بحضرت خواجه قدس سره نوشته واقع شده است که بمقامی رنگین وصول میسر گشت که بلندتر از مقام صدیق اکبر است رضی الله تعالی عنه معنی این کلام چه باشد بدان ارشدک الله تعالی لا نسلم که این عبارت مستلزم تفضیل است با آنکه لفظ هم نیز واقع شده است ولو سلم گوئیم این سخن وسخنان دیگر که در آن عرضداشت واقع شده است از جمله واقعات است که به پیر خود نوشته ومقرر این طائفه است که هر چه از وقائع رومیدهد صحیح باشد یا سقیم بی تحاشی به پیر خود اظهار مینمایند چه در غیر صحیح نیز احتمال تاویل وتعبیر است پس از اظهار آن چاره نبود ودر مائحن فیه بملاحظه این معنی صحیح مخطور لازم نمی آید وحل دیگر آنکه تجویز نموده اند که اگر در جزئی از جزئیات غیر نبی را بر نبی فضل متحقق شود باکی نیست بلکه واقع است چنانکه در مادهٔ شهداء زیادتها واقع شده است که در انبیا نیست علیهم الصلوات والتسلیمات با آنکه فضل کلی مر نبی راست علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات برین تقدیر اگر سیر غیر نبی در کمالات آن جزئی واقع شود وخود را در آن مقام بلند تر یابد هم مجوز باشد هر چند حصول آن مقام او را بواسطهٔ متابعت نبی است ونبی را نیز از آن مقام بحکم حدیث من سن سنة فله اجرها واجر من عمل بها نصیب تام است پس هرگاه فضل جزئی غیر نبی را بر نبی مجوز گشت بر غیر نبی بطریق اولی مجوز خواهد بود فلا اشکال اصلا والسلام **مکتوب صد و نود و سوم** بسیادت پناهی شیخ فرید

صدور یافته در ترغیب بر تصحیح عقاید بر وفق آراء اهل سنت وجماعت وتحریص بر تعلم احکام فقهیه از حلال وحرام
وفرض وواجب وسنت ومندوب ودر بیان غربت اسلام واعزاز بر ترویج وتائید ان الله تعالی
ناصرکم ومعلیکم علی کل ما یعسیکم وشینکم بخشتین ضروریات بر ارباب تکلیف تصحیح عقائد است بروفق آراء
علمای اهل سنت وجماعت شکر الله تعالی سعیهم که نجات اخروی والبته باتباع آراء صواب نمای
این بزرگواران است وفرقه ناجیه هم ایشان واتباع ایشان والیشانند که بر طریق آنسرور وصحاب
آن سرورانند صلوات الله وتسلیماته علیه وعلیهم اجمعین واز علومیکه از کتاب وسنت مستفاد اند همان
معتبراند که این بزرگواران از کتاب وسنت اخذ کرده اند وفهمیده زیرا که هر مبتدع وضال عقائد
فاسدهٔ خود را بر عکس فاسد خود از کتاب وسنت اخذ می کند پس هر معنی از معانی مفهومه ازینها معتبر باشد
واز برای تصحیح این عقائد حقهٔ رساله امام اجل تورپشتی نبیار مناسب است وقریب بفهم
مذکور مجالس شریف بوده باشد اما رساله مذکوره چونکه مشتمل بر استدلال ست وطول وبسط بسیار
دارد واگر رساله که متضمن مسائل صرف بوده باشد اولی وانسب خواهد بود درین اثنا بخاطر حقیر
نیز خطور کرده که درین باب رساله بنویسد که متضمن عقائد اهل سنت وجماعت باشد وسهل الماخذ
اگر میسر شد نوشته متعاقب بخدمت خواهد فرستاد بعد از تصحیح این عقائد علم حلال وحرام وفرض
واجب وسنت ومندوب ومکروه که علم فقه متکفل آنست وعمل بمقتضای این علم نیز ضروریست بعضی
از طلبه فرمایند که از کتاب فقه که بعبارت فارسی بوده باشد در مجالس می خوانده باشد مثل مجموعه خانی
وعمدة الاسلام واگر عیاذا بالله سبحانه در مسئله از مسائل اعتقادیه ضروریه خلل رفت از دولت نجات اخروی
محروم است واگر در عملیات مسامحه رود تحمل که تبوبه هم درگذرانند واگر مواخذه هم کنند آخر کار نجات است
پس عمده کار تصحیح عقائد ست از حضرت خواجه احرار قدس الله تعالی سره منقول است که میفرمودند که اگر
تمام احوال ومواجید را باد دهند وحقیقت مار العقائد اهل سنت وجماعت متحلی نسازند جز خرابی هیچ نمیدانیم
واگر تمام خرابی های را بر ما جمع کنند وحقیقت مار العقائد اهل سنت وجماعت بنوازند هیچ باکی نداریم سبحانه الله

سبحانه وایاکم علی طریق تقیم المرضیة بحرمة البشیر علیه وعلی آله من الصلوات اتمها ومن التسلیمات اکملها
ودر وقتی از جانب لاهور آمده بود گفت که شیخ جیو در مسجد جامع نحاس کهنه از برای نماز جمعه
حاضر شده بودند ومیان رفیع الدین بعد از اظهار التفات ایشان گفتند که نواب

شیخ جیو در حویلی خود مسجد جامع بنا کردند الحمد للہ سبحانہ علی ذلک حضرت حق سبحانہ وتعالی مزید توفیق ارزانی فرماید این قسم اخبار کہ مخلصان میشنوند غایۃ الغایۃ مسرور و مبتہج میگردند سیات پناہ اکبر با امروز اسلام بسیار غریب است اجتہد کہ مرور در تقویت آن صرف میکند بکبر و ہا میخرند تا کدام شاہ باز را باین دولت عظمی مشرف سازند ترویج دین و تقویت ملت در ہمہ وقت از ہر کس کہ بوقوع می آید ریاست ورعنا اما درین وقت کہ غربت اسلام است از امثال شما جوانمردان اہل بیت زیباتر و رعناتر است کہ این دولت خانہ زاد خاندان بزرگ شما است از شما دانست و دیگران عرضی حقیقت وراثت نبوی علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلہا ومن التحیات والتسلیمات اکملہا در تحصیل این امر عظیم القدر است حضرت پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم اصحاب را مخاطب ساختہ فرمودند کہ شما در زمانی موجود شدہ اید کہ اگر از اوامر و نواہی دہم حصہ را ترک کنید ہلاک شوید بعد از شما گروہی خواہند آمد کہ اگر در دہم حصہ را از اوامر و نواہی بوقوع آرند خلاص شوند و بعد از شما این آن وقت است و این گروہ آن گروہ ؎ گوئے توفیق و سعادت درمیان افگندہ اند ہر کس بمیدان در می آید سواران را چہ شد ؎ درین وقت کشتن کافر لعین گو بند دال بسیار خوب واقع شد و باعث شکست عظیم بر ہنود مردود گشت بہر نیت کہ کشتہ باشند و بہر غرض کہ ہلاک کردہ خواری کفار خود فقد وقت اہل اسلام است این فقیر پیش از آنکہ این کافر را بکشند در خواب دیدہ بود کہ پادشاہ وقت کلہ سر شرک را شکستہ است والحق کہ آن گبر رئیس اہل شرک بود و امام اہل کفر خذلہم اللہ سبحانہ و آن سر سردین و دنیا علیہ الصلوات والسلام در بعضی احادیث خود اہل شرک را باین عبارت تعبیر فرمودہ اند اللہم شتت شملہم وفرق جمعہم وخرب بنیانہم وخذہم اخذ عزیز مقتدر غرت اسلام و اہل آن در خواری کفر و اہل کفر است مقصود از اخذ جزیہ خواری کفار است والا نسبت الیشان ہست ہر قدر کہ اہل کفر را غرت باشد ذلت اسلام ہمان قدر است این سر رشتہ را نیک باید نگاہ داشت و اگر شر دم این سر رشتہ را گم کردہ اند و از شومی آن دین را بر باد دادہ قال اللہ سبحانہ وتعالی یا ایہا النبی جاہد الکفار والمنافقین واغلظ علیہم جہاد با کفار و غلظت بر الیشان از ضروریات دین است بقایای رسوم کفر کہ در قرن سابق پیدا نشدہ بود در ینوقت کہ بادشاہ اسلام را آن توجہ باہل کفر نمانده است و دلہای مسلمانان بسیار گران است بر مسلمانان لازم است کہ بادشاہ اسلام را از زشتی رسوم آن بدکیشان اعلام نمایند و در رفع آن کوشند شاید بقایای انہا

مبتنی باشد بر عدم علم بادشاه بر شتی آنها اگر فی الجمله گنجایش وقت یابند بعضی از علمای اهل اسلام را اعلام نمایند که آمده بر شناعت رسوم اهل کفر اعلام نمایند که از برای تبلیغ احکام شرعی اظهار خوارق و کرامات صحیح دکار نیست در قیامت عذر نخواهند شنید که بے تصرف تبلیغ احکام شرعی نکرد انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات که بهترین موجودات اند تبلیغ احکام شرعی میکردند اگر امتان معجزات می طلبیدند می فرمودند که معجزات از نزد خداست عزوجل بر ما تبلیغ احکام است و تواند بود که در آن اثنا شاید حق سبحانه وتعالی امری ظاهر سازد که باعث اعتقاد حقیت این جماعت باشد بهر حال از حقیقت مسائل شرعیه اطلاع دادن ضروری است تا این واقع نشود عهده بر ذمهٔ علما و مقربان حضرت بادشاه است چه سعادت که درین گفتگو جمعے بازار رسند انبیا علیهم الصلوات والتحیات در تبلیغ احکام شرعیه چه آزارها کشیده اند و چه محنتها ندیده بهترین الیشان علیهم من الصلوات افضلها و من التحیات اکملها فرموده ما اوذی نبی مثل ما اوذیت ؎ عمر گذشت وحدیث درد ما آخر نشد ؛ شب باآخر شد کنون کوته کنم افسانه را ؛ والسلام والاکرام مکتوب صد و نود و چهارم

بصدر جهان صدور یافته در تحریص بر ترویج ملت و تائید دین و تعلیق بذلک سلکم الله سبحانه و ابقاکم استماع سخنان ترویج احکام شرعیه و تذلیل اعداء ملت مصطفویه علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة مسلمانان ماتم زدگان را فرح بخش و روح افزاست الحمد لله سبحانه والمنة علی ذلک والمسئول من الله سبحانه الملک القدیر ازدیاد هذا الامر الخطیر بحرمة النبی البشیر النذیر علیه وعلی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها یقین است که مقتدایان اسلام از سادات عظام و علماء کرام در خلا و ملا متصدے ازدیاد این دین متین و تکمیل این صراط مستقیم خواهند بود بے سر و برگے درین باب چیزے از نفسی نمایدشنیده شد که بادشاه اسلام از حسن استعداد اسلامی خواهان علما اند الحمد لله سبحانه علی ذلک معلوم شریف است که در قرن سابق هر فسادی که پیدا شد از شومی علماء سوء لطهور رسید درین باب تتبع تمام مرعی داشته از علماء دیندار انتخاب نمودها قدم خواهند فرمود علماء سوء النصوص دین اند مطلب الیشان حب جاه و ریاست و منزلت نزد خلق است والعیاذ بالله سبحانه من فتنتهم آرے بهترین الیشان بهترین اند الیشانند کفرد اسی قیامت بیاسی الیشان

بخون شهدای فی سبیل اللہ وزن خواہند کرد ویۂ این سیاہی خواہد چہ بید شر الناس شر العلماء وخیر الناس خیار العلماء ثانیاً ملتمس آنکہ بعضی سیانات بر آن امور کہ خود را العبد رساند بتقریب ماہ مبارک رمضان در حضرت دہلی توقف واقع شد انشاء اللہ بعد از مضی این ماہ مبارک بخدمت اغزہ خواہد رسید **مکتوب صد و نود و پنجم** بصدر جہان صدور یافتہ در اعزاز و تعریض بر ترویج شریعت و اظہار تاسف بر ضعف اسلام و اہل آن تغمدکم اللہ سبحانہ وابقاکم احسان سلاطین چونکہ نسبت بکافہ خلائق است بضرورت دلہای خلائق بحکم جبلت الخلائق علی حب من احسن الیہم بجانب محسنان مائل است پس ناچار بواسطۂ این ارتباط حب اخلاق و اوضاع بادشاہان بعموم خلائق علی تفاوت درجات الاحسان سارییست از خیر و شر و صلاح و فساد و ما کہ از پیشجا گفتہ اند الناس علی دین ملوکہم کار و با قرن سابق مصداق این سخن است اکنون کہ انقلاب و دل بظہور پیوستہ و صورت عناد اہل ملل بر ہم شکستہ بر ائمۂ اسلام از صدور عظام و علماء کرام لازم است کہ تمام ہمت خود را مصروف رواج شریعت غراء سازند و ہر بدایت امر ارکان اسلام منہدمہ را بر پا سازند کہ در تسویف خیریت ظاہر می شود دلہای غریبان ازین تاخیر در اضطراب شدہ تہلاست قرن سابق در دلہای مسلمانان متمکن است مبادا تلافی آن متعذر و غربت اسلام بہ تطویل انجامد ہر گاہ بادشاہان را گرمی ترویج سنت سنیۂ مصطفویہ علی صاحبہا الصلوات والتحیہ نباشد و مقربان ایشان نیز درین باب خود را معاف دارند و حیات چند روزہ را لغزیدہ شمرند کار بر فقراء اہل اسلام بسیار تنگ و تیرہ خواہد بود انا للہ وانا الیہ راجعون عزیزے می فرماید ؎ انچہ از من گم شدہ گر از سلیمان گم شدی ؛ ہم سلیمان ہم پری ہم اہرمن بگریستی ؛ شعر صبت علی مصائب لو انہا ؛ صبت علی الایام صرن لیالیا ؛ از جملہ شعائر اسلام تعیین قضاۃ است در بلاد اسلام کہ در قرن سابق محو شدہ بود سرہند کہ اعظم بلاد اسلام است چند سال است کہ قاضی ندارد و حامل رقیمۂ دعا قاضی یوسف آبائی او تبانبار سرہند است قاضی شدہ کمدہ اند چنانکہ اسناد سلاطین بدست دارد و شمار الیہ بصلاح و تقوی متحلی است اگر صلاح دانند این امر عظیم القدر را با و تفویض فرمایند ستبنا اللہ سبحانہ وایاکم علی جادۃ الشریعۃ الحقۃ علی مصدرہا الصلوات والسلام والتحیہ **مکتوب صد و نود و ششم** بمنصور عرب صدور یافتہ در بیان آنکہ راہی کہ ما در صدد قطع آنیم ہفت گام

است وبهر گامی ازین گامها سالک از خود دور می افتد بحق سبحانہ نزدیک میگردد صحیفہ مرحمت وقیمہ بکرست در اعتزاز منہ ورود یافت للہ سبحانہ الحمد والمنۃ کہ خواص از یاد عوام فارغ نشستند ومهتر از غمخوارگی کهتران خالی نشنید جزاکم اللہ سبحانہ عنا خیر الجزاء محذوما ع از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است این راه که ما در صدد قطع آنیم هفت گام است دو گام بعالم خلق تعلق دارد و پنجگام بعالم امر گام اول که سالک در عالم امر میزند تجلی افعال رومیدهد و بگام دوم تجلی صفات و بگام سوم شروع در تجلیات ذاتیہ می افتد ثم ثم علی تفاوت درجاتها کما لا یخفی علی ارباب کل ذلک منوط بالمتابعۃ سید الاولین والآخرین علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلها ومن التسلیمات واتحیات اکملها آنکہ گفته اند که این راه دو خطوه است مراد ازان عالم خلق وعالم امر داشته اند علی سبیل الاجمال وتسییر اللامر علی نظر الطلاب بهر گامی ازین گامهای هفت گانه از خود دور می افتد وبحق سبحانہ نزدیک وبعد از طی این گامهای فنای اتم است که بقای اکمل بر آن مترتب است وبا این فنا وبقا حصول ولایت خاصۂ محمدیہ است علی صاحبها الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ مصرع این کار دولت است کنون تا کرا رسد ✦ ما فقیران نامراد را بامثال این سخنان چه مناسبت است غیر ازان که کام ودهان خود را بزلال اهل کمال سیراب وشیرین داریم رباعی گر نداریم از شکر جز نام بهر ✦ این بسی خوشتر که اندر کام زهر ✦ آسمان نسبت بعرش آمد فرود ✦ ورنه بس عالیست پیش خاک تود ✦ والسلام اولا وآخرا المکتوب صد ونود وهفتم پهلوان محمود صدور یافته در بیان آنکه سعادتمند کسی است که دلش از دنیا سرد شده باشد وبحرارت محبت حق سبحانہ وتعالی گرم ومانیاب وذلک بتکمیل اللہ سبحانہ علی جادۃ الشریعۃ سعادتمند کسی است که دلش از دنیا سرد شده باشد وبحرارت محبت حق سبحانہ تعالی گرم محبت دنیا سرگناهان است وترک آن سر جمیع عبادات چه دنیا مغضوبہ حق است سبحانہ وتا آنرا آفریده است بسوی آن نظر نفرموده او واهل او بداغ طرد ولعن موسوم در خبر ست که الدنیا ملعونۃ وملعون ما فیها الا ذکر اللہ چون ذکر آن بلکه هر ذره از ذرات وجود انسان بذکر اللہ سبحانہ مملو است پس ذاکر آن حق سبحانہ ازین وعید خارج باشد وه شما اهل دنیا نیایند زیرا که دنیا چیزیست که دل را از حق سبحانہ باز دارد ولبغیر او مشغول سازد خواه اموال واسباب باشد آن چیز وخواه جاه وریاست وخواه ننگ وناموس فاعرض عن من تولی عن ذکرنا نص قاطع است هر چه از دنیا است بلاکے

جان است اہل آن در دنیا ہمیشہ در تفرقہ اند و در آخرت از اہل ندامت و حسرت حقیقت ترک آن عبارت در ترک رغبت در آنست و ترک رغبت وقتی متحقق شود کہ وجود و عدم آن مساوی شدہ باشد و حصول این معنی بی صحبت ارباب جمعیت متعسر است صحبت این بزرگان اگر میسر نشود مغتنم باید شمرد و خود را باین باید سپرد و صحبت میان شیخ مزمل ہر چند شما را مغتنم است و امثال این عزیز عزیز الوجود اغوص کبریت الاحمر اما شیوۂ اہل کرم ایثار است یعنی تقدیم حاجت غیر بر حاجت خود چند روز اگر میان شیخ مزمل را رخصت فرمایند بر محل است بعد از فراغ کار انشاء اللہ العزیز باز خواہند رفت اخلاص غائبانہ ہم شما را کار حضوری کند زیادہ تصدیع است رزقنا اللہ سبحانہ وایاکم الاستقامۃ علی متابعۃ سید البشر علیہ وعلی آلہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا والسلام والاکرام **مکتوب صد و نود و ہشتم** بخانخانان صدور یافتہ در بیان آنکہ آشنائی فقرا با غنیا در این زمان بسیار متعسر است و مانیاب ذلک فتوحات مکیہ مفتاح فتوحات مدنیہ باد بجرمۃ النبی وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات التفات نامۂ گرامی کہ نام زر فقر افزودہ بودند وصول یافت موجب از دیاد محبت گشت تبشری لکم ثم تبشری لکم مخدوما فقرا را با غنیا آشنائی کردن در این زمان بسیار متعسر است اگر فقرا بگفتن یا نوشتن راہ تواضع و حسن خلق کہ از لوازم فقر است پیش میگیرند کوتہ اندیشان از سوء ظن خودی انکارند کہ طامع و محتاج اند لاجرم در این ظن خسر الدنیا والآخرۃ می گردند و از کمالات این بزرگواران محروم میمانند و اگر فقرا باستغنا کہ نیز از لوازم فقر است حرف میزنند قاصر نظران از بد خلقی خود قیاس می کنند کہ متکبر و بد خلق اند نمی دانند کہ استغنا نیز از لوازم فقر است کہ جمع ضدین از ینجا از استحالہ بر آمدہ است ابو سعید ضرار می فرماید عرفت ربی بجمع الاضداد ہر چند ارباب نظر این مقدمہ را قبول نمی کنند و محال انگارند لیکن عدم منیت طور ولایت و رای طور نظر عقل است باقی احوال را میر مولانا بتفصیل معروض خواہند داشت والسلام علی من اتبع الہدی **مکتوب صد و نود و نہم** بملا محمد امین کابلی صدور یافتہ در بیان قبول فرمودن آنچہ او طلب نمودہ بود از ورد و شغولی صحیفۂ گرامی کہ مبنی بود از فرط محبت و اخلاص و مشعر از مودت و اختصاص ورود یافت موجب فرحت گشت عافاک اللہ سبحانہ اظہار طلب وردی از او را نمودہ بودند بنا بر علی ذلک اخوی ارشدی مولانا محمد صدیق را فرستادہ شد تا بذکری از ین طریقہ علیہ مشغول سازد و بآنچہ امری فرمایند در امتثال آن سعی بلیغ خواہند نمود امیدا

که ثمر نتائج گردد چون مجرد نوشتن کفایت نمی کرد تعلق بحضور صحبت داشت بنابر آن تصدیع انحوے مشار الیه داده شد والسلام **مکتوب دوصدم** بملا سکیی اصفهانی صدور یافته در حل عبارت نفحات که انغلاق داشت وطلب شرح او نموده بود الحمد لله رب العالمین والصلوٰة والسلام علی سید المرسلین وعلی آله الطاهرین اجمعین عبارت نفحات کی فی الجمله اغلاقی داشت فرموده بودند که آنرا شرح باید کرد وبنابران اینچند کلمه جرأت نمود مخدوما مکرما عین القضات همدانی میگوید در بیان حال جماعه که بے راهبری راه ناسلوک رفتند بعضے ازایشان را مغلوبی در پناه خود نگاه داشت ومستی سایبان سر ایشان شد وهر که بامتیز بود سرش[1] برداشتند مراد از راه مسلوک والله سبحانه اعلم طریق سلوک است وطی مقامات عشرهٔ مشهوره تربیت وتفصیل ودرین طریق تزکیهٔ نفس متقدم است بر تصفیهٔ قلب و اثابت شرط هدایت است وراه ناسلوک عبارت از طریق جذبه ومحبت است وتقدیم تصفیه است بر تزکیه وراه اجتبا است که مشروط بانابت نیست واین طریق طریق محبوبان ومرادانست بخلاف طریق اول که طریق محبین است وراه مریدین بعضی ازایشان که قوت جذبه داشتند واستیلاء محبت که مغلوبی ومستی عبارت ازانست از شر شیاطین آفاقی وانفسی محفوظ ماندند واز اغواو اضلال ایشان مصئون هرچند راهبر نداشتند اما فضل ایزدی جل سلطانه رهنمونی فرموده ایشان را المطلوب حقیقی رسانید وهر که ازایشان بامتیز بود یعنی قوت جذب نداشت واستیلاء محبت در حق وی مفقود بود چون راهبر نداشت اعداء دین اورا از راه برند وباکش سلخته بموت ابدی گرفتارش گردانیدند واز جمله مغلوبان آن دو ترکان بودند که حسین قصاب برمزو اشارت ازایشان حکایت کرد که باکاروان عظیم در راهی میرفتم ناگاه دو ترکان ازمیان آن کاروان بیرون شدند وراه ناسلوک را در پیش گرفتند الی آخر القصه راهیکه کاروان عظیم بآن راه میرفتند راه سلوک است که به قطع مقامات عشرهٔ مشهوره به تربیت وتفصیل صورت بندد چه اکثر مشائخ علی الخصوص از متقدمین بهمین طریق بمقاصد خود رسیده اند وراه ناسلوک که آن دو ترکان اختیار کردند وحسین قصاب باایشان دران راه متابعت نمود طریق جذبه ومحبت است که نزدیک تر است بوصول آن راه سلوک معهود ومقدمه این طریق التذاذ وآرام است که سبب غیبت است از حس وباعث ذهول است از شعور وکنایت از انحالت بیخودی

[1] سر

نموده است وچون این غیبت وذهول از خلق متضمن حضور وشعور بخالق است تعالی وتقدس آن حضور وشعور را به ماه اشارت فرموده این مقام بیان می طلبد بگوش هوش باید شنید که مدبر جسد روح است ومربی قالب قلب جسدی مکتسب از قوت روحانی است وحواس قالبی مستفاد از نورانیت قلبی پس ناچار وقت توجه قلب وروح بجناب قدس خداوندی جلشانه که لازم طریق جذبه است در ابتدا اهمال کاوان نقص است فتوری در تدبیر جسد وتربیت قالب پیدا میشود که سبب تعطیل حس وذهول از شعور میگردد بستی قوی وجوارح میرساند وبی اختیار بر زمین میخوابانند واین حالت را شیخ اجل شیخ محی الدین بن العربی قدس سره در فتوحات مکیه تعبیر بسماع روحی فرموده است وسماعی که برقص وحرکت دوریست از اسماع گفته ومبالغه بمنع آن نموده پس محقق شد که این غیبت صوری متضمن حضور معنوی است واین ذهول جسدی مشتمل بر شعور روحی که تعبیر ازان بماه مناسب است بر سر اصل سخن رویم باید دانست که پوشیدن روی ماه ابر سیاه کنایت از ظهور صفات بشریه است که متبدیان را باستتار آن حضور وآگاهی میرساند واین استتار تا توسط احوال است چه متوسطان را این استتار نیست هرچند بی استتار نیست تواند بود که بهمین معنی گفته باشد که چون نیم شبی شد دیگر پاره ماه از ابر بیرون واثر قدم آن دوجوان مرد بازیافتم چه در حالت لبط که اوان حضور وآگاهیست راه روشن می گردد وقطع مسافت بیشتر نموده می آید چون صبح رسید یعنی آن غیبت وذهول زائل شد وآن حضور وآگاهی قوت گرفت با توجه خلق جمع گشت وکنایت ازین حضور بطلوع آفتاب کرده است که عبارت از وجود بشریت است که درین وقت بروی ظاهر ساخته اند که درین طریق تزکیه نفس بعد از تصفیه قلب است وچون آن دو ترکمان قوت جذب داشتند واستیلا ومحبت لاجرم مردوار پای بر بالای کوه بشریت نهادند ویک ساعت بران بالا شدند نجوی از فاخر شرف گشتند وحسین قصاب چون آن قوت جذب نداشت به محنت تمام بالای آن برآمد آن هم ببرکت متابعت آن دو ترکمان میسر شد والا سرش بر میدانشتند لشکرگاه عبارت از مرتبه اعیان ثابت است که جامع تعینات حقائق امکانی است وتعین علمی وجوبی که خیمهای بی نهایت کنایه ازان تعینات است ودر ان میان خیمه عظیم اشارت بتعین علمی وجوبی است تعالی وتقدس که آنرا خیمه سلطانی گفتند وچون حسین قصاب شنیده که آن خیمه سلطانی است خیال کرده که مطلب

www.ahnafmedia.com

رسیده خواست که از مرکب سکر و مستی که قطع ازین راه بی مدد آن مرکب میسر نیست فرود آید که بوصول مطلوب بیاساید پای راست که عبارت از روح است چه درین راه نامسلوک بپای قلب و روح میروند نه بپای علم و عمل که آن براه مسلوک مناسبت دارد اول از مستی که فرود می آید همان روح است و ثانیاً قلب که پای چپ معبر از النست از رکاب بیرون آورده بود که الهام بگوشش رسیده که سلطان در خیمه نیست و الحق که چنین است حسین قصاب چون قوت جذب نداشت باندک بشارت از مستی فرود آمد و آن دو ترکان چون جذب قوی داشتند و غلبهٔ محبت بامثال این بی شراب گول نشدند و مردوار بالا گذشتند حسین قصاب اگر هزار سال انتظار بکشد سلطان را هرگز در خیمه نخواهد یافت که او تعالی و را را فوار است قوله بر نشسته است و شکار شده یعنی بر مجالی و مظاهر جمیله بر نشسته است و بصید دلهای عشاق شده و این آواز و این معنی باندازهٔ فهم و درایت حسین قصاب بود که بطریق تنزل با وی سخن کرده اند والّا آنجا که اوست تعالی و تقدس بر نشستن و شکار شدن معنی ندارد **بیت** لاو هو زان سرای روزبهی ✣ بازگشتند و جیب و کیسه تهی ✣ و این عبارت را معنی دیگر نیز بخاطر فاتر میرسد که مناسب مقام تفرد و کبریائی است هر چند این معنی نیز شایان جناب قدس آنحضرت نیست جل سلطانه اما از معانی دیگر اولی و انسب است و این معنی آنست که بر وحدت که تعین اول است و فوق مرتبهٔ واحدیت بر نشسته است و چون در مرتبهٔ وحدت اضمحلال و استهلاک تعینات علمی و عینی است شکار که سبب هلاک و حوش و طیور است مناسب آن مقام دانسته شکار شده فرموده شیخ محمد معشوق طوسی و امیر علی عیوبه شکارگاه سلطان رسیدند و صید او گشتند اما معشوق طوسی اقدم و اقرب است و حسین قصاب با امید برگشتن سلطان در خیمه ها یی واحدیه ماند والله سبحانه اعلم بحقیقة المراد و ما فیه من الصواب و السداد و مخدوما اکابر طریقه نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم همین راه نامسلوک را اختیار کرده اند و آن راه نامعهود در طریقه این بزرگواران راه معهود گشته است و عالم عالم را ازین راه بتوجه و تصرف بمطلب می رسانند این طریق را وصول لازم است اگر مراعات آداب پیر مقتدا نموده آید چه درین طریق پیر و جوان در وصول برابر اند و نسبت صبیان مساوی بلکه موقی نیز ازین دولت امید وار اند حضرت خواجه نقشبندیه قدس سره فرموده اند که از حق سبحانه طریقی خواسته ام که البته موصل باشد

وحضرت خواجہ علاء الدین عطار قدس سرہ کہ خلیفہ نخستین ایشان است در ضمن بیت میخواند ؎

گر نشکستی دل و زبان راز ؛ قفل جہانرا ہمہ بکشادمی ؛ تبتنا اللہ سبحانہ علی طریقۃ ہولاء الاکابر والسلام

مکتوب دوصد و یکم بکوچک بیگ حصاری صدور یافتہ در استفسار او الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی جناب بکوچک بیگ حصاری پرسیدند کہ شخصی میگوید کہ علوم بتمام در دو سہ حرف مندرج است این سخن را باور میتوان کرد یا نہ در جواب گفتہ شد کہ ظاہر آن شخص از روی علم و سماع و مطالعہ کتب گفتہ باشد کہ از کبار متقدمین امثال این سخنان برنخیزدہ اند حضرت امیر کرم اللہ تعالیٰ وجہہ فرمودہ اند کہ جمیع علوم در بسملہ مندرج است بلکہ در نقطۂ آن و اگر آن شخص درین سخن دعوی کشف میکند پس امر او از دو حال خالی نیست اگر گوید بر من منکشف ساختہ اند کہ تمام علوم در دو سہ حرف مندرج است عام تر از آنکہ آن دو سہ حرف را مخصوص علوم او کردہ باشند یا نہ احتمال صدق دارد و اگر گوید کہ تمام علوم را در ضمن دو سہ حرف بر من منکشف گردانیدہ اند در صفحہ آن دو سہ حرف تمام علوم را مطالعہ میکنم پس مدعی کذاب است از دو باور نباید کرد والسلام علی من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا

مکتوب دوصد و دوم بمیر زا فتح اللہ حکیم صدور یافتہ در تاسف از حال جماعہ کہ خود را در سلک ارادہ این اکابر داخل ساختہ اند و بموجب قطع این بزرگواران نمودہ شبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی الطریقۃ المستقیمۃ المرضیۃ المصطفویۃ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ روزی سخنی از غیرت مشائخ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم مذکور میشد در ان اثنا مذکور شد کہ حال آن جماعہ چہ خواہد شد کہ خود را در سلک ارادہ این اکابر داخل ساختہ اند و یا در ضمن اینہا خود را در آوردہ اند و ایشانیان قبول فرمودہ و در ثانی الحال بے حمیت و بموجب قطع این بزرگواران نمودہ اند و لطن و تخئین متشبث اذیال دیگران گشتہ درین ضمن نام شما و نام قاضی سنام مذکور شدہ بود و آن فراموش کردہ معلوم نیست کہ یک لمحہ کشیدہ باشد و آنہم مبتنی بر تقریب بودہ بعد از ان خدانکند جلشانہ کہ فقیری آزار مسلمانی را خواستہ باشد یا در دل کینہ نگاہداشتہ خاطر شریف آن رہگذر جمع باشد معلوم شما شدہ باشد کہ طریق ما طریق دعوت اسمائیست اکابر این طریقت استہلاک در سمای این اسما اختیار فرمودہ اند از ابتداء توجہ ایشان باحدیت صرف است از اسم وصف

جزوات نمیخواهند تعالی وتقدس لاجرم نهایت دیگران در بدایت ایشان مندرج گشته است ع
قیاس کن زگلستان من بهار مرا فی الحال چون آن تذاکره بتوسط نقلهای متعدده بهیئت دیگر پیدا کرده و
شایان آن گشته که از آن جانب توهمات دیگر ناشی گردد از برای دفع آن باین چند کلمه اقدام نمود از
آشنائی شما هیچ نمی افزاید و از عدم آشنائی هیچ نقصی راه نمی یابد ملحوظ و منظور خیر اندیشی شما بود والامر کما
بالفور لایستحق النظر مثل مشهور است یقین دانند که این فقیر خیر شما نخواسته و نخواهد خواست انشاء الله تعالی
سخنی بود از روی غیرت که در دیشان را میباشد تقریبی گفته بود بخاطر بارندهند دیگر شخصی که خود را در حضرت
صدیق رضی الله تعالی عنه افضل داند امر او از دو حال خالی نیست زندیق محض است یا جاهل صرف
این فقیر پیش ازین بچند سال مکتوبی که بجناب شما نوشته بود در بیان فرقه ناجیه که اهل سنت و جماعت اند
عجب است که بعد از مطالعه آن این قسم سخنان را تجویز مینمایند کسی که حضرت امیر رضی را افضل از حضرت
صدیق رضی گوید از جرگه اهل سنت می برآید تکلیف که خود را افضل داند و مقرر این طائفه است اگر سالکی
خود را از سلک کرکین بهتر داند از کمالات این بزرگواران محروم است اجماع سلف بر افضلیت حضرت
صدیق رضی بر جمیع بشر بعد از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات منعقد گشته است احمقی باشد که توهم خرق این
اجماع نماید این فقیر در کتب و رسائل خود نوشته است که وحشی قاتل حضرت حمزه رضی که یکمرتبه بصحبت خیر البشر
علیه وعلی آله الصلوة والسلام رسیده از اویس قرنی که خیر التابعین است بهتر است پس در حق این
طور شخصی آن قسم سخنان تخیل نمودن از عقل دور اندیش دور است عبارتیکه مردم این توهم را از آنجا پیدا
کرده اند باید دید و بحقیقت معامله وارسیده مجرد تقلید ارباب حسد نمودن چه مناسب است با آنکه مشائخ
در غلبه سکر چیزهای نامناسب گفته اند شیخ بسطام میگوید لوائی ارفع من لوائی محمد از اینجا پی بافضلیت
نتوان برد کرعین زندقه است و در عبارت غیر حاشا و کلا که این قسم کلام چیزی مذکور شده
باشد والسلام **مکتوب دوصد و سوم** بملا حسینی صدور یافته در تحریص بر محبت این طائفه
علیه و در بیان آنکه جلیس ایشان از شقاوت محفوظ است و مانا سب ذلک احسن الله تعالی
احوالکم واصلح بحانه اعمالکم وآمالکم مکتوب شریف چون مبنی بر محبت خترا بود بر سیدن آن فرحت
فزا دان وی واو حق بحانه و تعالی محبت این طائفه علیه را روز بروز زیاده گرداند و نیازمندی
نسبت بایشان سرمایه روزگار سازد بکلم المرء مع من احب محبان ایشان بایشانند و ایشانند

کہ جلیس ایشان از شقاوت محفوظ است در حدیث نبوی ست علیہ من الصلوات اتمہا و من التحیات اکملہا کہ خدای تعالی را فرشتگانند ورای کتبۂ اعمال در راہہا و سر گذرہا طلب اہل ذکر میکنند تا آنکہ یابند این طائفہ را کہ در ذکر اند و یکدیگر ندا کنند کہ بشتابید بسوی حاجت خویش پس گرد گیرند ایشانرا باجنحۂ خویش و از بسیاری تا آسمان رسند پس خداوند تعالی کہ داناتر است بحال بندگان از ملائکہ بپرسد چون دید بندگان مرا فرشتگان گویند الٰہی حمد و ثنای تو میگفتند و ترا بہ بزرگی یاد میکردند و ترا از جملہ عیوب و نقصان تبری می نمودند خداوند تعالی میفرماید ایشان مرا دیدہ اند گویند ندیدہ اند فرماید اگر ببینند چگونہ باشند گویند بیشتر تمجید و تکبیر گویند خداوند تعالی فرماید ایشان از من چہ می طلبیدند گویند بہشت میطلبیدند خداوند تعالی فرماید ایشان بہشت را دیدہ اند گویند ندیدہ اند فرماید اگر بہ بینند چگونہ باشند گویند بیشتر طلبند و بیشتر حرص آن نمایند ملائکہ گویند یارب آن طائفہ از دوزخ می ترسیدند و بتو پناہ میجستند حق سبحانہ و تعالی فرماید ایشان دوزخ را دیدہ اند گویند ندیدہ اند فرمان آید کہ اگر بہ بینند چگونہ باشند گویند اگر بہ بینند بیشتر تعوذ نمایند و راہ فرار از ان بیشتر اختیار کنند خداوند تعالی فرشتگان را فرماید شما را گواہ گرفتم ایشانرا ہمہ بیامرزیدم ملائکہ گویند یارب در ان مجلس ذکر آن فلان از برای ذکر نیامدہ بود حاجت دنیاوی داشت برای آن آمدہ بود حق سبحانہ فرماید ایشان جلیسانند یعنی جلیسان من اند بحکم انا جلیس من ذکرنی ہمنشین ایشان بدبخت نباشد پس از ین حدیث و از حدیث سابق کہ المرء مع من احب لازم می آید کہ محبان این طائفہ با ایشانند و ہر کہ با ایشان است بدبخت نباشد تبتنا اللہ سبحانہ و ایاکم علی محبتہ یا مولا الکرام بحرمۃ النبی الامی و الہاشمی علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات و التحیات کلما ذکرہ الذاکرون و کلما غفل عن ذکرہ الغافلون و اینکہ از احوال خویش در مکتوب میان شیخ اگر داد طلبی نموده بودند این قسم عدمات و کم شد تما طالبان را بسیار روی دہد ہمت بلند دارند و ہر چہ بدست افتد قناعت بکنند ؎ بس بی رنگ است یار دل خواہ ای دل ؛ قانع نشوی برنگ ناگاہ ایدل ؛ صحبت این طائفہ از جملہ ضروریات است حق سبحانہ و تعالی در صحبت ایشان انداز و سہ گردستان گرد اگر کم میرسد بوئی رسد ؛ گر چہ بوئے ہم نباشد رویت ایشان بس است ؛ بہمان طریقے کہ از حضرت قبلہ گاہی یعنی خواجۂ عبد الباقی قدس سرہ اخذ کردہ باشند اسم مبارک اللہ را یعنی چونی

وچگونگی بعد از توجه بالکلیه بتقلب گزرانند و بمعنی حاضر و ناظر تصور نکنند هیچ صفت ملحوظ ندارند همین اسم مبارک را بعد از توجه نیکو هموار در دل حاضر دارند بعضی امور ضروریه منوط بحضور و صحبت است اگر ملاقات میسر شد مذکور خواهد شد تا زمان ملاقات احوال مجدده نویسان باشند که مطالعه آنها باعث توجه غائبانه میگردد والسلام **مکتوب دوصد و چهارم** بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافت در بیان آنکه از تعرضات اهل حسران محنت نکشند و بکاریکه در پیش دارند مشغول باشند و در جمعیت و دستان وحصول ترقیات ایشان خدمت میر نعمان از سخنان پریشان ارباب حسران محنت نکشند کل یعمل علی شاکلته لائق آنکه بمکافات و مجازات متعرض نشوند دوغی را فروغی نیست باعث کساد بازار آنها کلمات متناقضهٔ آنها خواهد بود من لم یجعل اللہ لہ نورا فما لہ من نور شغلی که در پیش دارند در همان کوشند و از غیر آن چشم بپوشند قل اللہ ثم ذرہم فی خوضہم یلعبون اخوی خواجه محمد صادق بوقت رسیدند عشره اعتکاف باتفاق بجا آوردند و فتوحات و واردات محدوده مشرف گشتند والحمد للہ سبحانه که اوقات سائر دوستان نیز مقرون بجمعیت است و ترقیات پی در پی ذلک فضل اللہ یؤتیه من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم **مکتوب دوصد و پنجم** بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته فی بیان ان متابعة صاحب الشریعة علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام والتحیة ملاک الامر شرفکم اللہ سبحانه بکمال المتابعة المصطفویة علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة فانه ملاک الامر ومنیة الصدیقین وملجا سوی ذلک فادهام باطلة وخیالات فاسدة نجانا اللہ سبحانه وایاکم عنها والسلام علی من تبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات دائما **مکتوب صد و ششم** ملا عبدالغفور سمرقندی صدور یافته در مذمت دنیا و نکوهش بگرفتاری به تنعمات آن اللهم بنبینا قبل ان نبلغ الموت بحرمة سید المرسلین علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها وافضلها مفاوضهٔ لطیفهٔ وملاطفهٔ شریفه که نامزد این حقیر دور افتاده نموده بودند بوصول آن متبهج و مسرور گردید جزاکم اللہ سبحانه خیر الجزاء اے برادر آدمی را در دنیا از برای طعامهای چرب ولذیذ و لباسهای فریب و نفیس نیاورده اند و از برای تمتع و تنعم ولهو ولعب نیافریده مقصود از خلقت او ذل و انکسار و عجز و افتقار است که حقیقت بندگی است اما آن انکسار و افتقار که شریعت مصطفویه علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة بآن اذن فرموده چه ریاضات و مجاهدات اهل باطن که موافقت بشریعت عزاندارد و چه خسارت

وخذلان نمی آرد وغیر از حسرت وندامت نمی گمارد باید کہ بعد از تجلی وتزین بانیان احکام شرعیہ عملاً واعتقاداً بروفق آرای علماء اہل سنت وجماعت شکر اللہ تعالیٰ سیم باطن خود را بذکر الٰہی جل سلطانہ معمور دارند وسبقی کہ در طریقہ علیہ واکابر نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم اخذ کردہ اند تکرار فرمایند کہ در طریق این بزرگواران اندراج نہایت در بدایت است ونسبت ایشان فوق نسبتہا است کوتہ اندیشان سخن را باور دارند مایہ مقصود ترغیب وتشویق دوستان است مخالفان خارج از مبحث اند ؎ ہر کس افسانہ نخواند افسانہ است ؎ وانکہ دیدش نقد خود مردانہ است ؎ بالجملہ فلاح اخروی را مربوط بذکر کثیر داشتہ اند کما قیل واذکروا اللہ کثیرا لعلکم تفلحون - شاہد ایں معنی است پس ذکر کثیر باید قرار داد وہر چہ منافی این دولت است آزاد شمن باید داشت علاج زستگاری ایں است ما علی الرسول الا البلاغ ؎ ذکر گو ذکر تا تراجان است ؎ پاکی دل ز ذکر رحمان است ؎ الا بذکر اللہ تطمئن القلوب نص قاطع است المسئول من اللہ سبحانہ التوفیق علی ذلک والثبات والاستقامۃ علیہ فانہ ملاک الامر والسلام علیٰ من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وآلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا جامہ فرجی کہ در اوقات نیک مکرر پوشیدہ است مرسل داشتہ خواہند پوشید عواقب جمیع امور بخیر باد بحرمۃ النبی وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوۃ والسلام

مکتوب دوصد وہفتم

بمرزا حسام الدین احمد صدور یافتہ در بیان آنکہ قرب ابدان را در قرب قلوب تاثیر عظیم است ودر بیان آنکہ وجد حال را تا بمیزان شرع نسنجند بہیم جبیل نیخرند الحمد للہ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ مدتی است اخبار سلامتی جناب شما وحضرات مخدوم زادہا فرزندی میان جمال الدین حسین وسائر اعزہ وخدمت عتبۂ علیہ وعلی الخصوص میان شیخ آلہ داد ومیان شیخ آلہ دیا نرسیدہ مانع آن غیر از نسیان دور افتادہا نخواہد بود آرے قرب ابدان را در قرب قلوب تاثیر عظیم است لہذا ہیچ ولی بمرتبۂ صحابہ نرسد وقرنی بآن رفعت شان کہ بشرف صحبت خیر البشر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات نرسیدہ بمرتبہ ادنیٰ صحابی نرسد شخصے از عبد اللہ بن المبارک رضی اللہ عنہ پرسیدہ ایما افضل معاویۃ ام عمر بن عبد العزیز در جواب فرمود الغبار الذی دخل انف فرس معاویۃ مع رسول صلعم خیر من عمر بن عبد العزیز کذا مرۃ احوال واوضاع ایشاں ودیگر لواحق وتوابع مقرون بعافیت است للہ الحمد والمنۃ علیٰ ذلک بل علیٰ جمیع النعماء والآلاء وعلی الخصوص علی نعمۃ الاسلام ومتابعۃ سید الانام علیہ وعلیٰ آلہ الصلوۃ

والسلام فانه ملاک الامر و مدار النجاة و مناط الفوز بالسعادات الدنیویة والاخرویة ثبتنا الله سبحانه وایاکم علی ذلک بحرمة سید المرسلین علیه وعلی آله الصلوة اتمها واکملها ع کار انست عزیزان همه هیچ ؛ از ترهات صوفیه چه میکشاید واز احوال ایشان چه می افزاید آنچه وجد حال را تابمیزان شرع نسنجند به نیم جتیل نیرزند وکشوف والهامات را تا بر محک کتاب وسنت نزنند به نیم جوی نمی پسندند مقصود سلوک طریق صوفیه حصول ازدیاد یقین ست بمعتقدات شرعیه که حقیقت ایمان ست ونیز حصول بصیرت در ادا احکام شرعیه نه امرے دیگر ورای آن چه رویة موعود بآخرت است در دنیا البته واقع نیست ومشاهدات وتجلیاتی که صوفیه بآن خرسندند آرام بظلال است وتسلی بشبه ومثال او تعالی وراء الوراست عجائب کاروبار است اگر حقیقت مشاهدات وتجلیات ایشان را کماهی گفته شود خوف آن دارد که فتوری در طلب متدیان این راه پیدا شود وقصوری در شوق ایشان افتد وازان نیز می ترسد که اگر نگوید باوجود علم بتجویز التباس باطل بحق کرده باشد یا دلیل المتحیرین ولی بحرمة من جعلته رحمة للعالمین علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات گاه گاه اگر از کیفیات احوال اعلام فرمایند موجب ازدیاد محبت است والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتحیات والتسلیمات افضلها واکملها مکتوب دوصد وهشتم بحضرت مخدوم زاده امنی میان محمد صادق سلمه الله سبحانه علی مفارق الجبین صدور یافته در جواب سوالی که نموده بودند که سالک این طریق گاهست که خود را در مقامات انبیای یا بد علیهم التسلیمات والصلوات بلکه در بعضی اوقات می بیند که از ان مقام نیز بالا رفته است سر انیمنی چیست فرزندی پرسیده بود که سالک این طریق در مقامات عروج گاه هست که خود را در مقامات انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها می یابد بلکه در بعضی اوقات میداند که از ان مقام نیز بفوق رفته است سر انیمنی چیست وحال آنکه مقرر است ومجمع علیه که فضل انبیا راست علیهم الصلوات والتحیات اولیا هر چه بیابند ونیابند ونگیالات ولایت پیرسند بمتابعت ایشان میرسند جوابش آنست که آن مقامات انبیا علیهم الصلوات والبرکات نهایت مقامات عروج ایشان نیست بلکه عروج این بزرگواران بمراتب ازان مقامات بالا رفته است چه آن مقامات عبارت از اسماء الهیست جل سلطانه که مبادی تعینات ایشان است ووسائل فیوض از حضرت ذات تعالی وتقدس چه حضرت ذات را بی توسط اسما بعالم هیچ مناسبتی نیست

وغیر از غنا هیچ حاصل نه کریمه اِنَّ اللّٰہَ لَغَنِیٌّ عَنِ الْعٰلَمِیْنَ شاهد باینمعنی است وچون این بزرگواران از مراتب عروج نزول میفرمایند وانوار بالا را خود گرفته فرود می آیند درین اسماء علی تفاوت مراتبها که مشابهت باخبار طبقهٔ ایشان دارند اقامت میفرمایند و توطن مینمایند لهذا اگر کسی ایشانرا بعد از استقرار جوید در همان اسما یابد پس بلند استعداد او که متوجه حضرت ذات است تعالیٰ وتقدس ناچار در وقت عروج بآن اسما خواهد رسید و ازانجا بفوق خواهد گذشت الا ماشاء اللّٰہ تعالیٰ چون آن سالک را از بالا فرود آید و باسمیکه مبدأ تعین وجودی اوست نزول نماید آن اسم البته پایان تر ازان اسامی که مقامات انبیا است علیهم الصلوات والتسلیمات خواهد بود و تفاوت مقامات اینجا ظاهر خواهد شد که مناط افضلیت است هر که مقام او بلند است افضل است وتا سالک باز باسم خود نگردد و اسم خود را پایان تر ازان اسامی نیابد افضلیت آن بزرگواران را به طریق ذوق وحال نتواند دریافت به تقلید ایشان را افضل میگوید و به یقین سابق حکم بافضلیت آنها میکند اما وجدان او مکذب حکم اوست در ینوقت التجاء تضرع و عجز و نیاز بحضرت حق سبحانه در کار است تا آنچه حقیقت کار است ظاهر گردد و اینمقام مزلة اقدام سالکان است این جواب را بامثالی واضح گردانیم ارباب معقول گفته اند که دخان مرکب از اجزاء ارضی واجزاء ناری است وقتیکه دخان صعود نماید اجزاء ارضی بمصاحبت اجزای ناری بالا خواهند رفت و بحصول قسر قاسر عروج خواهند نمود گفته اند اگر دخان قوی باشد عروج او تا کرهٔ نار تحقق می شود درین صعود اجزاء ارضی بمقامات اجزاء آبی واجزاء هوائی که بالطبع تفوق دارند خواهند رسید و ازانجا عروج نموده بالا خواهند رفت درینصورت نمیتوان گفت که رتبهٔ اجزاء ارضی بلند ترست از مرتبهٔ اجزاء هوائی چه آن تفوق باعتبار قاسر بوده است نه باعتبار ذات و بعد از وصول به کرهٔ نار چون آن اجزاء ارضی هبوط نمایند و بمرکز طبعی خود برسند هر آئینه مقام اینها فرود تر از مقام آب و هوا خواهد بود پس در ما نحن فیه عروج آن سالک ازان مقامات باعتبار قاسر است که آن قاسر افراط از حرارت محبت است وقوت جذب عشق و باعتبار ذات مقام او تحت آن مقامات این جواب که گفته شد مناسب حال منتهی است اما در ابتدا اگر این توهم پیدا شود خود را در مقامات اکابر یابد وجهش آنست که هر مقام را در ابتداء توسط ظل و مثال است و مبتدی و متوسط چون بطلال آنها میرسند خیال میکنند که بحقیقت آن مقامات رسیدند فرق

درمیان ظلال حقائق نمیتوانند کرد وهمچنین شبه وامثال اکابر راچون درظلال مقامات ایشان پابند خیال میکنند که شرکتی باکابر در مقامات پیدا کرده اند نه چنین است بلکه اینجا اشتباه ظل شئ است به نفس شئ اللهم ارنا حقائق الاشیاء کما هی وجنبنا عن الاشتغال بالملاهی بحرمة سید الاولین والآخرین علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها **مکتوب دوصد ونهم** بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافته در حل بعضی از عبارات متعلق رساله مبداء ومعاد که پرسیده بودند وبعضی از عبارات دیگر که بتقریب مسطور گشته ودر جواب مکتوب اوکه مشتمل است بر بعضی ضروریات این راه الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وآله الطاهرین اجمعین سیادت پناهی اخوی اعزی میر محمد نعمان بجمعیت باشند احوال ایشان وستوجب حمد است در وقت وداع در سرای فرخ شما اخوی خواجه محمد اشرف بعضی العبارات که در رساله مبداء ومعاد واقع شده پرسیده بودند چون وقت مساعدت نکرد موقوف مانده بود الحال بخاطر رسید که در حل آن عبارت چیزی نوشته شود که موجب تشفی احباب گردد وعبارت آن رساله اینست که بعد از هزار وچند سال از زمان رحلت آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام زمانی می آید که حقیقت محمدی از مقام خود عروج فرماید ومقام حقیقت کعبه متحد گردد واین زمان حقیقت محمدی حقیقت احمدی نام یابد ومظهر ذات احد جل سلطانه گردد وهر دو اسم مبارک بسمی متحقق شود ومقام سابق از حقیقت محمدی خالی ماند تا زمانیکه حضرت عیسی علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام نزول فرماید وعمل بشریعت محمدی نماید علیهم الصلوات والتحیات در ان وقت حقیقت عیسوی از مقام خود عروج فرموده بمقام حقیقت محمدی که خالی مانده بود استقرار کند باید دانست که حقیقت شخصی عبارت از تعین وجوبی است که تعین امکانی آن شخص ظل آن تعین است وآن تعین وجوبی اسمیست از اسماء الهی جل سلطانه کالعلیم والقدیر والمرید والمتکلم وامثالها وآن اسم الهی جل سلطانه رب آن شخص است ومبداء فیوض وجودی وتوابع وجودی او واین اسم را نسبت بحضرت ذات تعالی شانه مراتب شتی است ودر مرتبه شان صفت که وجود آن زائد است بر وجود ات این اسم اطلاق میابد ودر مرتبه شان که زیادتی آن بر ذات بمجرد اعتبار است نیز این اسم صادق می آید وفرق درمیان صفت وشان در مکتوبیکه در بیان سلوک وجذبه نوشته شده به تفصیل ذکر یافته است اگر خفائی باشد بآن رساله رجوع نمایند وشک نیست که حصول شان

اگرچہ مجرد اعتبار است نیز رضای آن میکند کہ فوق آن معنی زائد دیگر باشد مناسب آن شان کہ مبداء وجود اعتباری او گردد پس این اسم را از ان مرتبہ نصیبی حاصل شدہ و در فوق آن معنی زائد نیز این احتمال جاری است اما قوت بشری از ضبط آن عاجز است این فقیر کم بضاعت یک مرتبہ دیگر را هم گزرانیدہ است اما در فوق آن مرتبہ غیر از استهلاک و اضمحلال نصیب ندارد و فوق کل ذی علم علیم شعر هنیا لارباب النعیم نعیمها ؛ وللعاشق المسکین ما یتجرع ؛ تفاضل اقدام اهل الله باعتبار سطے ایمز اتب شتی است علی تفاوت الاستعداد و التقابلیات و الواصلون الی الاسم قلیلون من الاولیاء فان اکثرهم واصلون الی ظل من ظلال ذلک الاسم بعد ان عرجوا من المراتب الامکانیة باسرها بطریق السلوک والسیر التفصیلے و قد یتوهم الوصول الی ذلک الاسم فی طریق الجذبة الصرفة ایضا لکنه غیر معتبر و لا یعتد به والذین عرجوا من ذلک الاسم و قطعوا مرتبة المتفاوتة قلت او کثرت فهو لاء اقل قلیل منهم بر سر اصل سخن رویم و گوئیم کہ حقیقت شخص چنانکہ تعین وجوبی را گویند تعین امکانی او را نیز گویند چون این مقدمات معلوم شد گوئیم کہ محمد رسول الله صلی الله علیه و آله الصلوات و التحیات در رنگ کافهٔ انام مرکب از عالم خلق و عالم امر است و اسم الهی جل شانه کہ رب عالم خلق اوست شان العلیم است و آنکہ ترتیب عالم امر او میفرماید آن معنی است کہ مبدار وجود اعتباری آن شان است کما مر حقیقت محمدی عبارت از شان العلیم است و حقیقت احمدی کنایه از ان معنی کہ مبدار آن شان ست و حقیقت کعبه سجانی بهمان معنی است و نبوتی کہ پیش از خلق حضرت آدم علی نبینا و علیه الصلوة و السلام آن سرور را حاصل بوده و ازان مرتبه خبر داده و گفته کنت نبیا و آدم بین الماء و الطین باعتبار حقیقت احمدی بوده است کہ بعالم امر تعلق دارد و همین اعتبار حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة و السلام کہ کلمة الله بوده اند و بعالم امر مشیر مناسبت داشته بشارت قدوم آن سرور علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات باسم احمد داده و فرموده و مبشرا برسول یاتی من بعدی اسمه احمد و نبوتی کہ بنشاء عنصری تعلق دارد و باعتبار حقیقت محمدیست بلکه باعتبار حقیقتین است و رب او در هر مرتبه آن شان و مبدار آن شان لهذا دعوت ایمز مرتبه اتم است از دعوت مرتبه سابق چه دران مرتبه دعوت او مخصوص بعالم امر بوده است و تربیت او مقصور بر روحانیان و درین مرتبه دعوت او شامل خلق و امر است و تربیت او مشتمل بر اجساد و ارواح غایت ما فی الباب درین نشاء نشاء عنصری او را علیه و علی آله الصلوة و السلام غالب ساخته بودند بر نشاء ملکی او تا مناسبت

کہ سبب افادہ و استفادہ است بیشتر پیدا شود بخلائق کہ جانب بشریت در ایشان غالب است حضرت حق سبحانہ تعالیٰ حبیب خود را صلی اللہ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم باکد وجہ امر میفرماید باظہار بشریت خود کما قال سبحانہ وتعالیٰ قل انما انا بشر مثلکم یوحی الی اتیان لفظ مثلکم از برای تاکید بشریت است و بعد از ارتحال از نشاء عنصری جانب روحانیۃ او علیہ الصلوٰۃ والسلام غالب آمد و مناسبت بشریت رو بنقص آورد و نورانیت و عوت تفاوت پیدا کرد بعضی از اصحاب کرام فرموده اند کہ ہنوز از دفن آن سرور علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام فارغ نشده بودیم کہ در دلہای خود تفاوت یافتیم بلے ایمان شہودی بایمان غیبی مبدل گشت و معاملہ از آغوش بگوش کشید و از دیدن بشنیدن آمد و از زمان رحلت او علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام چون ہزار سال گذشت کہ مدت مدید است و از منہ متطاولہ جانب روحانیت برنجے غالب آمد کہ جانب بشریت را بتمام متلون بلون خود ساخت کہ عالم خلق منصبغ بعالم امر گردانید پس ناچار انچہ از عالم خلق او علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام رجوع بحقیقت خود نموده بود یعنی حقیقت محمدی عروج فرموده ملحق بہ حقیقت احمدی گشت و حقیقت محمدی با حقیقت احمدی متحد شد مراد از حقیقت احمدی و حقیقت محمدی در نجا تعین امکانی خلق و امر اوست علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام نہ تعین وجوبی کہ تعین امکانی او ظل آنست چہ عروج تعین وجوبی را معنی نیست و متحد گشتن بآن تعین معقول نہ چون حضرت عیسیٰ علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام نزول خواہد فرمود و متابعت شریعت خاتم الرسل علیہما الصلوٰۃ والسلام خواہد نمود از مقام خود عروج فرموده بہ تبعیت بمقام حقیقت محمدی خواہد رسید و تقویت دین او علیہما الصلوات والتحیات خواہد نمود از اینجاست کہ نقل میکنند از شرائع ماتقدم کہ بعد از ہزار سال از ارتحال پیغمبران اولوالعزم از انبیاء کرام و رسل عظام مبعوث میشدند کہ تقویت شریعت آن پیغمبران فرمایند و اعلاء کلمہ او نمایند و چون دورۂ دعوت شریعت او تمام میشد پیغمبر اولوالعزم دیگر مبعوث مے گشت و تجدید شریعت خود میفرمود و چون شریعت خاتم الرسل علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات از نسخ و تبدیل محفوظ است علماء امت او را حکم انبیاء داده کار تقویت شریعت و تائید ملت را بایشان تفویض فرموده مع ذلک یک پیغمبر اولی العزم را متابع او ساخته ترویج شریعت او نموده است قال اللہ سبحانہ وتعالیٰ انا نحن نزلنا الذکر وانا لہ لحافظون بدانند کہ بعد از ہزار سال بعد از ارتحال خاتم الرسل علیہ

وعلیہم الصلوٰۃ والسلام اولیاء امت او کہ بظہور آیند ہر چند اقل باشند اکمل بوند تا تقویت این شریعت بروجہ اتم نمایند حضرت مہدی خاتم الرسل علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام از قدوم مبارک او بشارت فرمودہ اند بعد از ہزار سال بوجود خواہند آمد و حضرت عیسیٰ علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام خود نیز بعد از ہزار سال نزول خواہند فرمود بالجملہ کمالات اولیاء این طبقہ شبیہ بکمالات اصحاب کرام ست ہر چند بعد از انبیاء فضل مر اصحاب کرام راست علیہم السلام اما جاے آن دادہ کہ از کمال قشابہی را بر دیگری فضل نتوان داد واز ینجا تواند کہ آن سرور فرمودہ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام لا یدری اول خیر ام آخرہم نفرمود لا دری اول خیر ام آخرہم بلکہ بحال کل من الفریقین لہذا قال خیر القرون قرنی اما چون از کمال مشابہت جاے تردد بود فرمود لا یدری اگر پرسند کہ آن سرور علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام بعد از قرن اصحاب قرن تابعین را خیر ساختہ است و بعد از قرن تابعین قرن تبع تابعین را پس خیریت این دو قرن نیز برین طبقہ تحقق باشد پس نثار این طبقہ در کمالات با اصحاب کرام چہ بود در جواب گویم تواند بود کہ خیریت آن قرن برین طبقہ باعتبار کثرت ظہور اولیاء اللہ باشد و قلت وجود اہل بدعت و ندرت ارباب فسق و معصیت وہو لا ینافی کون بعض الافراد من اولیاء اللہ فی ہذہ الطبقۃ خیرا من اولیاء ذلک القرن کخضرۃ المہدی مثلا فیض روح القدس ارباز مدد فرماید بہ دیگران ہم بکنند انچہ میکند اما قرن اصحاب از جمیع وجوہ خیر است آنجا سخن کردن از فضولی است سابقان سابقانند در جنت نعیم مقربان ایشانند انفاق کوہ ذہب دیگران بمد شعیر ایشان نرسد واللہ یحقق برحمتہ من یشاء باید دانست کہ از بیان سابق واضح گشت معنی آن عبارت کہ در رسالہ مبدا و معاد فوق این مذکور مسطور گشتہ است کہ حقیقت کعبہ ربانی مسجود حقیقت محمدی گشت چہ حقیقت کعبہ ربانی بعینہا حقیقت احمدی است کہ حقیقت محمدی فی الحقیقت ظل اوست پس ناچار مسجود حقیقت محمدی باشد اگر سوال کنند کہ کعبہ بطواف اولیاء امت او می آید واز ایشان برکات می جوید چون حقیقت او را تقدم باشد بر حقیقت محمدی انیمنی چگونہ جائز باشد در جواب گوئیم کہ حقیقت محمدی نہایت مقامات نزول محمد است از اوج تنزیہ و تقدیس و حقیقت کعبہ نہایت مقامات عروج کعبہ است مرتبہ اول در عروج حقیقت محمدی بر مرتبہ تنزیہ حقیقت کعبہ است و نہایت عروجات

اورا غیر از حق سبحانه اطلاع ندارد و چون اولیا را اکمل امت اورا از عروجات آنسرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام نصیب تمام است اگرچه کعبه از برکات این بزرگواران دریوزه نماید چه عجب بیت زمین زاده بر آسمان تاخته بر زمین و زمانرا پس انداخته ؛ و عبارت دیگر ازان رساله که در مقام واقع شده بود نیز حل شد و آن عبارت اینست که صورت کعبه همچنانکه مسجود صور اشیاست حقیقت کعبه نیز مسجود حقائق آن اشیاست چه از مقدمات سابق معلوم شده است که حقائق اشیا عبارت از اسمای الهیست جل سلطانه که مبادی فیوض وجودی و توابع وجود ایشان است و حقیقت کعبه فوق آن اسماء است پس هر آئینه حقیقت کعبه متبوع حقائق اشیا باشد آری اگر اکمل اولیا را سیر بالاتر از حقیقت کعبه واقع شود و انوار بالا را گرفته بمراتب حقائق خود که شبیه باجبار طبعی اشیاست در مراتب عروج فرود آیند کعبه از برکات ایشان توقع خواهد نمود کما مر سابقاً و ایضاً در رساله مبدا و معاد چند فقره نوشته است، در بیان فضلیت انبیاء اولوالعزم صلوات الله تعالیٰ و تسلیماته علیهم بمعنی افضلیت ایشان را از بعض دیگر و چون مبنای آن بر کشف و الهام ست که ظنی است ازان نوشتن و تفرقه نمودن در فضل آدم و مستغفر است چه دران باب سخن جز بدلیل قطعی جائز نیست استغفر الله والتوب الی الله من جمیع ما کره الله قولاً و فعلاً در مکتوب خود نوشته بودند که در سرای فرخ پرسیده بودم که تعلیم طریقت مرطالبانرا نسبت بمن مرضی است یا نه تو در جواب گفته بودی که به خاطر فتیر نمانده است که نفی مطلق کرده باشد بلکه گفته بود که مشروط بشرائط ست مطلقاً مرضی نیست والحال هم همین طور میدانند باید که در رعایت شرائط نیک احتیاط نمایند مبادا مساهله کنند تا باستخارها یقین نشود که باید گفت نگویند و اخوی مولانا یار محمد قدیم را نیز همین معنی دلالت نمایند و تاکید بگویند که در تعلیم طریقت سرعت نمایند مقصود وکان پس کردن نیست مرضی حق را سبحانه باید ملاحظه نمود خیر شرط است دیگر از مسترشدان خود گله نموده بودند گله از وضع خود باید کرد که بآن جماعت برنخورد زندگانی میکنند که البته عاقبت آن از آنست گفته اند که پیر باید که در نظر مرید خود را متحمل نماید نه آنکه در اختلاط بکشاید و مصاحبانه سلوک کند و بحرف و حکایت هنگامه را گرم دارد والسلام مکتوب دوصد و دهم ملا شکیبی اصفهانی صدر دریافته در حل عبارت نفحات که پرسیده بود و در ذکر بعضی از نصائح فروریه که مسئله نموده بود مراسله شریفه و ملاطفه لطیفه که از روی شفقت و مهربانی نامزد این حقیر قلیل البضاعت فرموده بودند بمطالعه آن مشرف گشته بتبهج و مسرت گردید سلامت باشند و بسلامت بروند و تا باشند بر محبت فقرا باشند و چون بروند محبت

ایشانرا سرمایه ببرند و چون خیزند محبت ایشان خیزند بحرمة من افتخر بالفقر و آثره علی الغنا علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات اتما و اکملها از روی کرم مرقوم فرموده بودند که حقیقت معامله آن حکایت چیست که در نفحات مذکور است از مرید شیخ ابن السکینه قدس سره که روزی در آب دجله بتقریب غسل غوطه زده بود و سر از آب نیل برآورده بمصر درآمد و آنجا که خداشد و فرزندان بهم رسانیده و تا هفت سال در مصر اقامت ورزید اتفاقاً روزی بتقریب غسل در آب نیل غوطه زده بود سر از آب دجله برآورد دید که در کنار دجله همه جامهای او که در اول بر کنار دجله گذاشته بود بحال خود است جامها را پوشیده بخانه درآمد اهلیهٔ او گفت طعامیکه از برای مهمانان فرموده بودی طیار است الی آخر القصه مخدوما مکرما اشکال این حکایت نه ازان رهگذر است که در یکساعت کار سنین چگونه میسر شود چه این قسم معامله بسیار بوقوع آمده است حضرت رسالت خاتمیت علیه و علی آله الصلوة و السلام و التحیة در شب معراج بعد از طی معارج عروج و قطع منازل وصول که بالوف سنین میسر شود چون بوثاق خود رجوع فرمودند دیدند که هنوز حرارت بستر خواب زائل نشده است و حرکت آب که در ابریق برای طهارت جدا کرده بودند تسکین نیافته و جنبش همانست که در نفحات بعد از نقل این حکایت مذکور است که از قبیل بسط زمان است بلکه اشکال آن حکایت ازین رهگذر است که در بغداد آن یک باشد و در مصر همان آن امتداد هفت سال پیدا کند مثلاً اهل بغداد در آنزمان در سال سه صد و شصت باشند از تاریخ هجری و اهل مصر در آنوقت در سال سه صد و شصت و هفت عقل و نقل تجویز انمینی نمایند این معامله نسبت بیک شخص یا دو شخص مجوز است اما نسبت به بلاد مختلفه و امکنه متعدده محال انچه بخاطر کلیل این حقیر میگذرد آنست که این حکایت نه از عالم تیقظ است بلکه از قبیل رویا و واقعات است که مستمع رویا برویه مشتبه گشته است و نوم به تیقظ التباس یافته این قسم اشتباه بسیار واقع میشود بلکه از منطوی آن اشتباه است در خواب دیده است و در خواب به پیر خود گفته و فرزندانرا آورده و حکایتیکه بعد ازین حکایت از شیخ محی الدین بن العربی قدس سره نقل میکنند نیز ازین قبیل است و الله سبحانه اعلم بحقائق الامور کلها نوشته بودند که شرح این عبارت باید نوشت که مربی جسد روح است و مربی قالب قلب مخدوما مودای این هر دو عبارت واحد است و آن تربیت عالم خلق انسان استتار عالم امر او چون لفظ جسد مقرون بلفظ روح در اطلاقات بسیار واقع میشود و مناسبت لفظی درمیان قالب و قلب بوده هر کدام را التباست

ف شرح عبارت که مربی جسد روح است و مربی قالب قلب ۱۲

خود جمع کردہ تعین عبارت اختیار افتادہ است طلب نصائح رفتہ بود مخدوما عطوفت آثار اشرم می آید
باوجود ایں ہمہ خرابی و گرفتاری و کم بضاعتی و بیحاصلی ازان باب چیزی نویسد و بصریح یا باشارت ازان
مقولہ حرف زند لیکن ازان نیز می ترسد کہ اگر از قول معروف ہم خود را معاف دارد و مبادا کار بخست و دناوت
بکشد و بضنہ و بخل انجامد بنا علی ذلک بچند کلمہ جرأت مینماید مخدوما مدت بقای دنیا بسیار قلیل است و ازان قلیل
ہم اکثر تلف شد و اقل ماندہ و مدت بقای آخرت خلود و دوام ست معاملہ خلود را بہ بقای چند روزہ
مربوط ساختہ اند بعد ازان یا نعیم دائمی است یا عذاب سرمدی مخبر صادق ازان خبر دادہ است احتمال
تخلف ندارد عقل دور اندیش را کار باید فرمود مخدوما اشرف عمر در ہوا و ہوس گذشت و بمرضی اعدائے
خدا جل شانہ بسر آمد و ازل عمر ماندہ اگر امروز آنرا ہم بمرضیات حق جل سلطانہ صرف بکنیم و تلافی
اشرف بارذل ہم نمائیم و محنت اقل را وسیلۂ راحت مخلد نسازیم و کفایت حیات کثیرہ را بحسنات قلیلہ
ہم نفرمائیم فردا بکدام رو پیش او تعالیٰ خواہیم رفت و کدام حیلہ را پیش خواہیم برد خواب خرگوش تا کے
خواہد بود و پنبۂ غفلت در گوش تا چند آخر غشاوہ از بصارت خواہند برداشت و پنبۂ غفلت از
سامعہ ازالہ خواہند نمود اما سود نخواہد برداشت و جز حسرت و ندامت نقد وقت نخواہد بود پیش از ورود
موت کار خود باید ساخت و اشتیاق گویان باید مرد اولا از درستی اعتقاد چارہ نبود و از تصدیق بانچہ
از دین معلوم شدہ است بطریق ضرورت و تواتر گزرد ثانیا علم و عمل بانچہ فقہ متکفل آنست نیز
ضروریست و ثالثا سلوک طریق صوفیہ ہم درکار ست نہ از برای آن غرض کہ صور و اشکال غیبی را
مشاہدہ نمایند و انوار و الوان را معاینہ فرمایند این خود داخل لہو و لعب است صور و انوار حسی چہ
نقصان دارد کہ کسے اینہا را گذاشتہ بریاضات و مجاہدات ہوس صور و انوار غیبی نماید این صور و انوار
و آن صور و انوار ہر دو مخلوق حق اند سبحانہ و از آیات دالہ بر صانعیت او تعالیٰ نور آفتاب و ماہتاب
کہ از عالم شہادت است بوجوہ مزیت دارد بران انوار کہ در عالم مثال بیند اما چون این دید دائمی ست
و خواص و عوام دران شرکت دارند از نظر اعتبار ساقط ساختہ ہوس انوار غیبی مینمایند بے مصرع
آبے کہ رود پیش درت تیرہ نمایند بلکہ مقصود از سلوک طریق صوفیہ تحصیل ازدیاد یقین است
در معتقدات شرعیہ تا از مضیق استدلال بفضای کشف آیند و از اجمال بہ تفصیل گرایند مثلا وجود
واجب الوجود تعالیٰ و تقدس و وحدۃ او سبحانہ اول بطریق استدلال یا بتقلید معلوم شدہ بود

وبا اندازۂ او یقین بہم رسیدہ چون سلوک طریق صوفیہ میسر شود آن استدلال وکشف وشہود مبدل میگردد و یقین اکمل حاصل میشود علیٰ ہذا القیاس سائر الاعتقادیات وایضا مقصود تحصیل یسر است در ادای احکام فقہیہ وازالہ عسر کہ از امارگی نفس منجر و یقین این خیر آنست کہ طریق صوفیہ فی الحقیقت خادم شرعیہ است نہ امری مبائن از شریعت وایمنی را در کتب ورسائل خود تحقیق نمودہ است واز برای حصول این غرض اختیار طریق علیہ نقشبندیہ در میان سائر طرق اولیٰ وانسب است چہ این بزرگواران التزام متابعت سنت نمودہ اند واجتناب از بدعت فرمودہ لہذا اگر دولت متابعت دارند واز احوال ہیچ ندارند خرسند اند واگر باوجود احوال در متابعت فتور دانند آن احوال را می پسندند حضرت خواجہ احرار قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ اگر احوال ومواجید را ما بدہند وحقیقت ما را باعتقاد اہل سنت وجماعت نتوازند جز خرابی ہیچ نمی دانیم واگر اعتقاد اہل سنت وجماعت را بدہند واز احوال ہیچ ندہند غم نداریم وایضا درین طریق اندراج نہایت در بدایت ست پس در اول قدم آن میابند کہ دیگران در نہایت یابند اگر فرق است باجمال وتفصیل است وشمول وعدم شمول ہمین نسبت بعینہا نسبت اصحاب کرام است علیہم الرضوان چہ در اول صحبت خیر البشر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات آن یافتہ اند کہ اولیا امت را معلوم نیست کہ در نہایت میسر شود از اینجا است کہ اویس قرنی قدس سرہ کہ خیر التابعین است بمرتبہ وحشی قاتل حضرت حمزہ علیہ الرضوان کہ یکبار بصحبت خیر البشر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام رسیدہ نرسد زیرا کہ فضل صحبت فوق جمیع فضائل وکمالات است چہ ایمان ایشان شہودی است ودیگران اہرگز ایندولت میسر نشدہ مصرع شنیدہ کے بود مانند دیدہ لہذا انفاق مدخیر ایشان بہتر از انفاق کوہ ذہب دیگران آمد وجمیع اصحاب درین فضیلت برابر اند پس ہمہ را بزرگ باید داشت وبہ نیکی یاد باید کرد زیرا کہ صحابہ ہمہ عدول اند ودر روایت وتبلیغ احکام ہمہ برابر روایت یکے بر روایت دیگر مزیتے نیست حاملان قرآن مجید ایشان بودہ اند وآیات متفرقہ را باعتماد عدالت ایشان از ہر کدام وایہ ہر آیہ کم وبیش اخذ نمودہ جمع ساختہ اند اگر در یکے از اصحاب کسی جرح نماید آن جرح منجر بقرآن مجید مے گردد چہ حامل بعضے آیات تواند بود کہ او باشد و مخالفات ومنازعات کہ در میان آن بزرگواران گذشتہ بر محامل نیک صرف باید نمود واز ہوا ورو تعصب خود را دور باید ساخت قال الشاعر رحمہ اللہ سبحانہ وہو اعلم بحال الصحابۃ

علیہم الرضوان تلک وما طہر اللہ عنہا ایدنا فلنطہر عنہا السنتنا ومثل این مقولہ از امام اجل جعفر صادق نیز منقول است والسلام اولاً وآخراً **مکتوب دوصد ویازدہم** بملا یار محمد قدیم بدخشی صدور یافتہ درجواب سوال کہ کردہ بود از مقولہ مولوی علیہ الرحمہ در بیان شرائط ضروریہ مقام تکمیل وارشاد مکتوب مرغوب اخوے اعزی مولانا یار محمد قدیم وصول یافت موجب فرحت گشت حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ بدرؤہ کمال وتکمیل رساناد بحرمۃ النبی المختار وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات از مقولہ مولوی علیہ الرحمۃ پرسیدہ بودند کہ گفتہ اند آن نازنینی کہ در کنار من بودہ حق بودہ است آیا این گفتن جائز است یا نہ بدانند کہ این قسم امور درین راہ بسیار واقع میشود بزبان می آید این نوع معاملہ تجلی صوری است کہ صاحب معاملہ آن صورت متجلی را حق می انگارد وتعالیٰ شانہ سخن ہمان ست کہ شیخ اجل امام ربانی حضرت خواجہ یوسف ہمدانی فرمودہ اند تلک خیالات ترہی بہا اطفال الطریقۃ دیگر چون نوعے از اجازت تعلیم طریقت بشما کردہ شدہ است درینباب بعضے فوائد نوشتہ میشود بگوش ہوش استماع نمودہ بعمل خواہند در آورد بدانند کہ چون طالبے بارادہ پیش شما بیاید در تعلیم طریقت او تامل بسیار باید کرد مبادا درین امر استدراج شما خواستہ باشد وخرابی منظور باشد علی الخصوص کہ در آمدن مرید فرحے وسروری پیدا شود باید کہ درینباب راہ انجا وتفرع اختیار نمودہ استخاوہای متعدد نمایند تا آنکہ بیقین پیوندد کہ طریقہ را باو باید گفت واستدراج وخرابی مراد نیست زیرا کہ در بندہا حق سبحانہ تصرف کردن ووقت خود را در عقب ایشان غارت نمودن بی اذن سبحانہ مجوز نیست آیہ کریمہ لتخرج الناس من الظلمات الی النور باذن ربہم دلالت برین معنی دارد عزیزے فوت کرد خطاب آمد کہ تولی کہ زرہ پوشیدہ بودی در دین من بر بندہاے من گفت بلی فرمود ہلا کلت خلقی الی قلبت بقلبک علی واجازت تکیہ بشما ودیگران کردہ شدہ است مشروط بشرائط است ومنوط است بحصول علم برضی او تعالیٰ ہنوز آنوقت نیامدہ است کہ اجازت مطلق کردہ شود تا در وقت آن وقت شرائط را نیک مرعے دارند خبر شرط است وبمیر نعمان ہم ایمنی نوشتہ است از انجا نیز معلوم خواہند نمود بالجملہ سعے نمایند کہ آنوقت برسد واز تنگے شرائط وارہند والسلام **مکتوب دوصد ویازدہم** بمولانا محمد صدیق بدخشی صدور یافت درجواب بعضے اسولہ کہ پرسیدہ بود وحل واقعہ کہ دیدہ بود نوشتہ دو مکتوب مرغوب پے در پے رسید فرحت

برفرحت افزود حضرت حق سبحانه وتعالی ترقیات بی نهایت کرامت فرماید بحرمت سید المرسلین علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها پرسیده بودند که پیر صاحب تصرف مرید مستعد را بتصرف خود بمراتبی که فوق از استعداد اوست تواند رسانید یا نه بلی تواند رسانید اما بان مراتب فوق که مناسب استعداد اوست نه بمراتبی که متبائن استعداد او باشد مثلا مریدیکه استعداد ولایت موسوی دارد ونهایت قوت استعداد تا وصول بمنصب راه آنولایت است پیر صاحب تصرف او را خود تواند باقصای درجات آنولایت رسانید اما آنکه او را از ولایت موسوی بولایت محمدی آرد ودرین ولایت او را ترقیات بخشد معلوم الوقوع نیست وایضا پرسیده بودند که آن کدام مرتبه است اخفی که لطف لطائف انسانی ست دران مرتبه حکم نفس اماره دارد ودر دنائت وخساست شبه او پیدا میکند معلوم اخوی باد که خفی هر چند لطف لطائف است اما داخل دائره امکان ست وبدایع حدوث قسم چون سالک پا از دائره امکان بیرون نهد که در مراتب وجوب سیر فرماید واز ظلال وجوبی باصول آن برسد واز تقیید صفت وشان فارغ ناچار نامکن در نظر او خوار وبی اعتبار در آید واخس والطف را در دنائت وخساست برابر بیند ونفس واخفی را در یک مقام تواند این انکار ردد نوشته بودند که بواسطه یابی واسطه از نوشنده ایم که در وقت عبادت حق را سبحانه حاضر دیده عبادت کردن موجب تنزل اوست سبحانه بنده وار عبادت باید کرد این که او را سبحانه حاضر داشته عبادت کند سوی او بسبب محبت آثار این قسم مقوله معلوم نیست که ازین فقیر سر برزده باشد جای دیگر دیده باشند وواقعه که نوشته بودند حضرت رسول اکرم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام را دران واقعه دیده بسیار نیک ست که اصالت دارد وآب کنایه از علم است دست دران کردن حصول قدرت است در علم ومشارکت حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام در نیمنی موکد حصول است چه آنحضرت تلمیذ حضرت رحمن است وعلم آدم الاسماء کلها غایة مافی الباب مراد از علم درین واقعه علم باطن است بلکه نوعی از علم باطن که مناسبت به نسبت اهل بیت دارد علیهم الرضوان والباقی عند التلاقی والسلام مکتوب دوصد وسیزدهم بسیادت پناهی شیخ فرید صدور یافت در بیان مواعظ ونصائح ودر ترغیب بر متابعت علماء اهل سنت وجماعت که فرقه ناجیه اند واجتناب از صحبت علماء سوء که علم را وسیله حطام دنیوی ساخته اند عصمکم الله سبحانه عما لا یلیق بجنابکم بحرمة جدکم الامجد علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات قال الله سبحانه وتعالی هل جزاء الاحسان الا الاحسان نمیدانند که احسان شمارا

بکدام احسان مکافات نماید غیر از آنکه در اوقات نیک بدعای سلامتی دارین رطب اللسان باشد الحمد للہ سبحانہ والمنۃ کہ ایمنی نجواست میسر است و احسان دیگر کہ لائق مکافات است موعظت و تذکیر است اگر در معرض قبول افتد چہ نعمتیست نقابت و نجابت دستگاہا خلاصۂ مواعظ و زبدہ نصائح اختلاط و انبساط با اہل تدین و ارباب تشرع است تدین و تشرع منوط بسلوک طریقہ حقہ اہل سنت و جماعت ست کہ فرقہ ناجیہ اند در میان سائر فرق اسلامیہ نجات بی متابعت این بزرگواران محالست و فلاح بی اتباع آرای اینہا ممتنع دلائل عقلی و نقلی و کشفی بر ہمنی شاہدست کہ احتمال تخلف ندارد و اگر معلوم نشود کہ شخصی از ایں خرد ول از صراط مستقیم این بزرگواران جدا افتادہ است صحبت او را سم قاتل باید دانست و مجالست او را زہر ہاضی باید انگاشت طالب علمان مبارک از ہر فرقہ کہ باشند بصوص دین اند اجتناب از صحبت اینہا نیز از ضروریات است و این ہمہ فتنہ و فساد کہ در دین پیدا شدہ است از شومی این جماعت ست کہ بواسطہ حطام دنیوی آخرت خود را برباد دادہ اند و لنعم ما قیل اولئک الذین اشتروا الضلالۃ بالہدیٰ فما ربحت تجارتہم و ما کانوا مہتدین بلبیس لعین را شخصے دید کہ آسودہ و فارغ البال نشستہ است و دست بدامن اغواء و اضلال کوتاہ کردہ سر از زانو بر آورد لعین گفت علماء سوء را ایں وقت کار مرا کفایت کردہ اند متکفل اغواء و اضلال گشتہ از طلبہ آنجائے مولانا زعر نیک نہاد است بشرط آنکہ او را دل بر ہند و در اظہار حق دلیر سازند و حافظ امام نیز جنون اسلام دارد کہ در اسلام از ان جنون چارہ نبود ان یومن احدکم حتی یقال انہ مجنون معلوم شریف است کہ فقیر بگفتن و نوشتن در تحریص بر صحبت نیک تقصیر نکردہ است و در مبالغہ نمودن از اجتناب از مصاحبت سوء خود را معاف نداشتہ کہ آنرا اصل عظیم میداند و القبول عندکم بل کل من عند اللہ فطوبی لمن جعلہ اللہ سبحانہ مظہر الخیر تذکر احسانہائے شما برین گفت و گوی می آرد و ملاحظہ تصدیع و ملال را از میان بری انداز د و السلام

مکتوب دوصد و چہاردہم

بخانخانان صدور یافتہ در بیان آنکہ دنیا مزرعہ آخرت است و در جواب آن سوال مشہور کہ کفار را بواسطہ کفر موقت عذاب مخلد چون باشد و سفارش حاجتمندی ملوبی لمن جعلہ اللہ سبحانہ مظہر الخیر حضرت حق سبحانہ دنیا را مزرعہ آخرت گردانید بیدولت باشد کسیکہ تخم را در دست نجورد و بر زمین استعداد نیندازد و از یگدانہ نعمت صدد انہ نسازد و از برائے روزی کہ برادر از برادر گریزد و مادر بفرزند نیامیزد ذخیرہ نکند خسارت دنیا و آخرت نقد وقت ست و حسرت و ندامت دارین بر کف دست و صاحب دولتان فرصت دنیا را غنیمت

می شمرند نه از برای آنغرض که در آن فرصت تنعمات وتلذذات فرمایند که بمدار وثبات است مع ذلک معدات محن وعقبات بلکه نادران فرصت کشت وکار فرمایند واز یکدانه عمل خیر کریمه واللہ یضاعف لمن یشاء ثمرات بی نهایت حاصل کنند از نجا است که اعمال صالحهٔ چند روزه را به تنعمات مخلد جزا فرموده اند واللہ ذو الفضل العظیم اگر پرسند که تضاعف اجر در حسنات است ودر سیات جزا مثل است پس کفار را بواسطهٔ سیات معدوده عذاب مخلد چون باشد گوئیم که مماثلة جزا امر عمل را مفوض بعلم واجبست تعالی وتقدس علم ممکن از ادراک قاصر است مثلاً در قذف محصنات جزا را مماثل آن نهاده تازیانه فرموده ودر حد سرقه قطع یمین سارق جزا آن نموده ودر حد زنا در صورت بکر به بکر صد تازیانه وتغریب عام تقدیر نموده ودر صورت شیخ وشیخه حکم برجم فرموده علم احد ووتقدیرات از طوق بشر خارج است ذلک تقدیر العزیز العلیم پس در مادهٔ کفار حق سبحانه تعالی کفر موقت را عذاب مخلد وجزا وفاق فرموده معلوم شد که جزا مماثل مر کفر موقت را عین عذاب مخلد است وکسی که خواهد که جمیع احکام شرعیه را معقول خود سازد وبادلهٔ عقلیه برابر نماید آن کس منکر طور نبوت است علیه ما یستحق باد سخن کردن از بحر دلیست **بیت** زان کس که بقرآن وخبر زو نبری آنست جوابش که جوابش ندهی به بقیة المرام رافع رقیهٔ فقرا سیان شیخ احمد ولد اعز مغفرت پناهی شیخ سلطان تهانیسری ست الطاف واحسانهای شمار اکه نسبت به پدر بزرگوار او بوده یاد نموده بخدمت علیه موصل این فقیر خود را رسانیده است واز جملهٔ الطاف ایشان موضعی بود که در پرگنه اندری کرم فرموده بودند والامر عندکم بل کل من عند اللہ والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات **مکتوب دوصد ویانزدهم** بهمزاد ارباب صدور یافته در مدت دنیا مکتوب شریف که از حسن نشاء استعداد فطری به نیاز تمام بنقرارئ بضاعت ارسال داشته بودند رسید جزاکم اللہ سبحانه عنا خیر الجزاء بصدقهٔ حبیبه علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اے فرزند ارباب دنیا واصحاب غنا به بلای عظیم گرفتار اند وبا بتلاء عظیم مبتلا زیرا که دنیا مبغوضهٔ حق است سبحانه ومردار ترین جمیع نجاسات در نظر ایشان مزین ساخته اند وفریب گردانیده در رنگ آنکه نجاستی راز راند وده سازند وزهری را شکر آلود مع ذلک عقل دور اندیش را بشناعت این دسیسه مهتد ساخت وبر قباحت این نامرضیه دلالت فرمود لهذا علما فرموده اند که اگر شخصی وصیت کرد که مال مرا باعقل زمانه بدهند به زاهد میباید داد که از دنیا بیرغبت است وآن بی رغبتی از کمال عقل اوست معهذا از کمال رحمت بیک شاهد

www.ahnafmedia.com

عقل کفایت ننمود شاهد دیگر از نقل نیز بآن ضم فرموده و بزبان رسل علیهم الصلوات والتحیات که رحمت عالمیانند بر حقیقت آن اطلاع بخشید و از محبت و گرفتاری بآن قحبه مکار منع بلیغ فرموده باوجود این دو شاهد عدل هم اگر کسی بطمع شکر موهوم زهر بخورد و بامید زر تخیل نجاست اختیار کند سفیه محض است و بلید بالطبع بلکه فی الحقیقت منکر اخبار رسل است علیهم الصلوات والتحیات حکم منافق دارد که صورت ایمان در آخرت سودمندش نخواهد گشت و نتیجهٔ آن غیر از عصمت دماء و اموال و نیوی چیز دیگر نخواهد بود امروز پنبهٔ غفلت از گوش باید برداشت که فردا غیر از حسرت و ندامت سرمایه نخواهد ماند خبر شرط است **بیت** همه اندرزمن تبوانیست ۔ که تو طفلی و خانه رنگین است ۔ والسلام **مکتوب دوصد و شانزدهم** بمرزا حسام الدین احمد صدور یافته در بیان سر کثرت ظهور خوارق از بعضی اولیاء و قلت ظهور از بعضے دیگر و در بیان آنیست مقام تکمیل وارشاد و مایناسب ذلک الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وآله الطاهرین اجمعین بخاطر فاتر میرسد که چون درمیان احیا بعد صوری حائل گشته است و ملاقات ظاهر غفار متعذر شده اگر احیاناً بعضے از علوم و معارف بایشان نوشته شود مناسب مینماید بناء علی ذلک گاه گاه ازین قسم چیزی مینویسد امیدست که ملال نگمارند مخدوما چون بحث ولایت درمیان است و نظر عوام بر ظهور خوارق ازین مقوله سخنی چند مذکور میسازد و استماع خواهند فرمود ولایت عبارت از فناء و بقاست که خوارق و کشوف از لوازم آنست قلت او کثرت لیکن نه هر که خوارق بیشتر دارد ولایت او اتم بود بلکه بسیار است که خوارق کمتر ظاهر شود و ولایت اکمل بود و مدار کثرت ظهور خوارق بر دو چیز است در وقت عروج بلندتر رفتن و در وقت نزول کمتر فرود آمدن بلکه اصل عظیم در ظهور کثرت خوارق قلت نزول است از جانب عروج بهر کیف که باشد زیرا که صاحب نزول بعالم اسباب فرود آید وجود اشیاء را مربوط باسباب بیابد و فعل مسبب الاسباب را در پس پردهٔ اسباب می بیند و آنکه نزول نکرده است یا نزول کرده باسباب نرسیده و نظر او بر فعل مسبب الاسباب ست و بس زیرا که اسباب بتمام از نظر او بر فعل مسبب الاسباب مرتفع گشته است لازم حق سبحانه تعالی به مقتضای ظن با هر کدام علیحده معامله میفرماید و کار اسباب بین ما با اسباب مے اندازد و آنکه اسباب را نمی بیند کار او را بتوسط اسباب مهیا میسازد و حدیث قدسی انا عند ظن عبدی بی شاهد این معنی

است تا مدتها بخاطر میخلید که وجه چیست که اولیاء اکمل این امت بسیار گذشته اند اما آن قدر خوارق که از حضرت سید محی الدین جیلانی قدس سره ظاهر گشته است از هیچ کدام آنها ظهور نیافته آخر الامر حضرت حق سبحانه سر این معما را ظاهر ساخت و معلوم فرمود که عروج ایشان از اکثر بلندتر واقع شده است و در جانب نزول تا مقام روح فرود آمده اند که از علم اسباب بلندتر است مناسب اینمقام حکایت خواجه حسن بصری و حبیب عجمی است قدس سرهما منقول است که روزی خواجه حسن بصری بر لب دریا ایستاده بودند و انتظار کشتی میبردند که از و بگذرند و درین اثنا حبیب عجمی رسید پرسید که چرا ایستاده اید گفت انتظار کشتی میبرم حبیب گفت چه احتیاج کشتی ست شما یقین ندارید خواجه حسن گفت تو علم نداری حبیب بی اعانت کشتی از آب گذشت و خواجه در انتظار کشتی استاده ماند حسن بصری چون بعالم اسباب فرود آمده بود با او توسط اسباب معامله میفرمودند و حبیب عجمی چون اسباب را درست از نظر انداخته بودند بی توسط اسباب باو زندگانی میکردند اما فضل حسن راست که صاحب علم است و عین الیقین را بعلم الیقین جمع ساخته است و اشیاء را چنانکه هست دانسته چه نفس الامر قدرت را در پس حکمت مستور ساخته اند و حبیب عجمی صاحب سکر است یقینی بفاعل حقیقی ندارد و بی آنکه اسباب را مدخلی بود این دید مطابق نفس امر نیست زیرا که توسط اسباب بحسب واقع کائن است اما معامله تکمیل و ارشاد بر عکس معامله ظهور خوارق است زیرا که در مقام ارشاد هر چند نازل تر کاملتر که در ارشاد حصول مناسبت درمیان مرشد و مسترشد درکار است که متوسط به نزول بدانند که اغلب آنست که هر چند بالا رود پایان تر فرود آید لهذا حضرت رسالت خاتمیت علیه و علی آله الصلوة و السلام و التحیة از همه بالاتر رفت و در وقت نزول از همه پایان تر فرود آمد از اینجاست که دعوت او اتم گشت و به کافهٔ انام مرسل شد چه بواسطه نهایت نزول مناسبت بهمه پیدا کرده و راه افاده تمام تر گشته و بسیار است که از متوسطان این راه آنقدر افادهٔ طالبان بوقوع آید که از منتهیان غیر مرجوع میسر نشود زیرا که متوسطان بیشتر مناسبت دارند مبتدیان خبر مرجوع ازاینجاست که شیخ الاسلام هروی قدس سره گفته اگر خرقانی و محمد قصاب بجای بودندی من شما را بوی فرستادمی نه بخرقانی که وی شما را سودمند تر بود از خرقانی یعنی خرقانی منتهی بود مرید از وی بهره کمتر یافتی یعنی منتهی غیر مرجوع نه منتهی مطلقا که عدم افادهٔ تام در حق او غیر واقع است زیرا که محمد رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم منتهی تر بود از همه حال آنکه افادهٔ او

از همه زیاده تر بود پس مدار زیادتی افاده و کمتر آن بر جوع و هبوط آمدنه بر انتها و عدم انتها اتحاد دقیقه ایست باید دانست که همچنانکه در حصول نفس ولایت مرولی را علم بولایت خود شرط نیست چنانکه مشهور است علم بوجود خوارق خود هم شرط نیست بلکه بسیار است که مردم از وی خوارق نقل کنند و او را از ان خوارق اصلا اطلاع نه و اولیا را که صاحب علم و کشف اند جائز هست که بر بعضی از خوارق خود اطلاع پیدا کنند بلکه صور مثالیه ایشان را در امکنه متعدده ظاهر سازند و در مسافات بعیده کارهای عجیبه و غریبه از ان صور بظهور آرند که صاحب آن صور را از انها اصلا اطلاع نیست **مصرع** از ما و شما بهانه بر ساخته اند به حضرت مخدومی قبله گاهی قدس سره میفرمودند که عزیزی میگفت عجائب کاروبار است مردم از اطراف و جوانب می آیند بعضی میگویند که ترا در مکه معظمه دیده ام و در موسم حج حاضر بوده ایم و باتفاق حج کرده ایم و بعضی دیگر میگویند که ترا در بغداد دیده بودیم و اظهار آشنائی مینمایند و من هرگز از خانهٔ خود نه برآمده ام و هرگز این قسم مردم را ندیده ام چه تهمتی است که بر من میکنند الله سبحانه اعلم بحقائق الامور کلها زیاده برین اطناب ست اگر تعطش ایشان را معلوم ساخت زود تر و بیشتر خواهد نوشت انشاء الله تعالی **مکتوب دوصد و هفتدهم** بملا طاهر بدخشی صدور یافت در بیان آن که نسبت باطن هرچند بجهالت و حیرت کشد زیاتر است و در بیان آنکه سبب چیست که در بعضی از کشوف اولیاء الله غلط واقع میشود و خلاف آن ظاهر میگردد و فرق در میان قضاء معلق و قضاء مبرم و حکم هرکدام اینها و در بیان آنکه انچه قطعی است و شایان اعتماد کتاب و سنت است و در بیان آنکه اجازت تعلیم طریقت بعضی مخلصان را علامت کمال و تکمیل نیست و ما یتعلق بذلک **الحمد لله رب العالمین** والصلوة والسلام علی سید المرسلین و علی آله الطاهرین اجمعین مدتیست که از احوال و اوضاع خود اطلاع نداده اند بهر حال استقامت مطلوب است سعی نمایند که سر موی خلاف شریعت اعتقاداً و عملاً بوقوع نیاید و محافظت نسبت باطن خود از اهم مهام است و هر چند بجانب جهالت کشد زیاتر بود و چندان که بجانب حیرت انجامد بهتر باشد که کشوف الهی و ظهورات اسمائی در اثناء راه است بعد از وصول اینها همه کوتهی میکنند و غیر از جهالت و عدم یافت مطلوب دیگر نمی ماند از کشوف کوتی چه نویسد که آنجا مجال خطا بسیار ست و منشاء غلط غالب وجود و عدم آنرا مساوی باید دانست اگر پرسند سبب چیست که در بعضی از کشوف کونی که از اولیاء الله صادر میگردد و غلط واقع

میشود و خلاف آن بظهوری آید مثلاً خبر کردند که فلانی بعد از یکماه خواهد مرد یا از سفر بوطن مراجعت خواهد نمود اتفاقاً بعد از یکماه ازین دو چیز هیچکدام بوقوع نیامد در جواب گوئیم که حصول آن بکشوف و مخبر عنه مشروط بشرائط بوده است که صاحب کشف در آنوقت به تفصیل آن شرائط اطلاع نیافته و حکم کرده بحصول آن شی مطلقاً یا آنکه گوئیم حکمی از احکام لوح محفوظ بر عارف ظاهر شده که آن حکم فی نفسه قابل محو و اثبات است از قبیل قضاء معلق اما آن عارف را از تعلیق و قابلیت محو وی خبر نه در نفسورت اگر بمقتضای حکم خود حکم کند ناچار احتمال تخلف خواهد داشت منقول ست که روزی حضرت جبرئیل علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام پیش حضرت پیغمبر ما علیه و علی آله الصلوٰة والسلام آمده اخبار کرد در حق شخصی که این جوان فردا علی الصباح خواهد مرد حضرت پیغمبر علیه و علی آله الصلوٰة والسلام بر حال جوان رحم آمد پرسیدند که از دنیا چه آرزو داری گفت دو چیز منکوحه بکر و حلوا فرمودند تا هر دو مهیا ساختند آن جوان شب با اهلیهٔ خود در خلوت خانه نشسته بود و طبق حلوا در پیش اتفاقاً سائل محتاج بر در آمده اظهار احتیاج نمود این جوان طبق حلوا را در دست برداشته بآن فقیر داد چون صباح شد حضرت پیغامبر علیه و علی آله الصلوٰة والسلام انتظار خبر فوت آن جوان بردند چون دیر شد فرمودند که خبر بیارید که آن جوان چه حال دارد خبر آوردند که خوش و خرم است متحیر ماندند درین اثنا حضرت جبرئیل علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام آمده گفت که بصدق حلوا دفع بلای آن جوان نمود زیر بستر او مار کلانی یافتند که مرده و در درون آن مار آن حلوا کوفته اند که از بسیاری حلوا جان داده ست و این فقیر این نقل را نمی پسندد و تجویز خطا بر جبرئیل امین نمی نماید که حامل وحی قطعی اوست و احتمال خطا بر حامل وحی تجویز نمودن مستقبح می داند مگر آنکه گوئیم که عصمت و امانت و عدم احتمال خطای او مخصوص بوحی است که به تبلیغ است از قبل حق سبحانه درین جزو از قسم وحی نیست بلکه اخبار است از علمی و مستفاد از لوح محفوظ است که محل محو و اثبات است پس خطا در ین خبر مجال پیدا شد بخلاف وحی که مجرد تبلیغ است فافرقا کالفرق بین الشهادة والاخبار فان الاول معتبر فی الشرع لا الثانی بدان ارشدک الله تعالی سبحانه که قضا بر دو قسم است قضاء معلق و قضاء مبرم در قضاء معلق احتمال تغییر و تبدیل است و در قضاء مبرم تغییر و تبدیل را مجال نیست قال الله سبحانه و تعالی ما یبدل القول لدی این در قضای مبرم است و در قضای معلق میفرماید یمحو الله ما یشاء و یثبت و عنده ام الکتاب

حضرت قبلہ گاہی ام قدس سرہ میفرمودند کہ حضرت سید محی الدین جیلانی قدس سرہ در بعضی از رسائل خود نوشتہ اند کہ در قضاء مبرم ہیچ کس را مجال نیست کہ تبدیل بدہد مگر مرا کہ اگر خواہم آنجا ہم تصرف کنم و ازین سخن تعجب بسیار میکردند و استبعاد میفرمودند و این نقل مدتہا در خزینہ ذہن این فقیر بود تا آنکہ حضرت سبحانہ تعالیٰ باین دولت عظمیٰ مشرف ساخت روزی در صدد دفع بلیۂ بودم کہ بعضی از دوستان نامزد شدہ بود و در آنوقت التجا و تضرع و نیاز و خشوع تمام داشتم ظاہر شد کہ در لوح محفوظ قضاء این امر معلق بامری نیست و مشروط بشرطی نہ یک گونہ یاس و ناامیدی دست دادہ و سخن حضرت سید محی الدین قدس سرہ بیاد آمد مرۃ ثانیۃ باز ملتجی و متضرع گشت و راہ عجز و نیاز پیش گرفتہ متوجہ شدہ بمحض فضل و کرم ظاہر ساختند کہ قضاء معلق بر دو گونہ است قضائی است کہ تعلیق او را در لوح محفوظ ظاہر ساختہ اند و ملائکہ را بران اطلاع دادہ و قضای کہ تعلیق او نزد خداست جل شانہ و بس در لوح محفوظ صورت قضاء مبرم دارد این قسم اخیر از قضاے معلق نیز احتمال تبدیل دارد در رنگ قسم اول ازانجا معلوم شد کہ سخن سید مصروف باین قسم اخیر است کہ صورت قضاء مبرم دارد یعنی قضائی کہ بحقیقت مبرم است کہ تصرف و تبدیل دران محال ست عقلاً و شرعاً کما لا یخفی و الحق کہ کم کسے را بحقیقت آن قضاء اطلاع است فکیف کہ در انجا تصرف نماید و بلیہ کہ متوجہ آن دوست شدہ بود در ان قسم اخیر یافت و معلوم شد کہ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ دفع آن بلیہ فرمودہ و الحمد للہ سبحانہ علی ذلک حمدا کثیرا طیبا مبارکا علیہ کما یحب ربنا و یرضی و الصلوۃ و السلام و التحیۃ علی سید الاولین و الآخرین خاتم الانبیاء و المرسلین الذی ارسلہ رحمۃ للعالمین و علی آلہ و اصحابہ و علی جمیع اخوانہ من النبیین و الصدیقین و الشہداء و الصالحین و الملائکۃ المقربین اجمعین اللہم اجعلنا من محبیہم و متابعی آثارہم ببرکۃ ہؤلاء الکبراء و یرحم اللہ عبدا قال آمینا بر سر اصل سخن رویم و گوئیم و در بعضی اوقات خطائی کہ در بعضی علوم الہامی واقع میشود سبب آنست کہ بعضی از مقدمات مسلم کہ نزد صاحب الہام ثابت ست و در نفس امر کاذب با علوم الہامی فدا میشود و بہ حیثیتی کہ صاحب الہام نمی تواند تمیز نمود بلکہ مجموع علوم را الہامی انگارد پس ناچار در مجموع خطا واقع شود بسبب خطا در بعضی اجزاء آن و ایضاً گاہ ہست کہ در کشوف و واقعات امور غیبی را می بیند و خیال میکند کہ محمول بر ظاہر ست و مقصود بر صورت باندازہ آن خیال حکم میکند و خطاء واقع میشود نمیداند کہ آن امور

ومصروف الظاهر است محمول بر تاویل و تعبیر بمقام از جمله اغلاط کشفیه است بالجمله انچه قطعی است وشایان اعتماد کتاب وسنت است که بوحی قطعی ثابت شده است وبه نزول ملک مقرر گشته واجماع علما واجتهاد مجتهدین نیز راجع باین دو اصل است وماورای این چهار اصل شرعی هرچه باشد اگر موافق است باین اصول مقبول والا فلا اگرچه از علوم ومعارف صوفیه باشد واز الهام ایشان بود انجا وجد وحال را تا بمیزان شرع نسنجند بنیم جو نمیخرند وکشوف والهام را تا بمحک کتاب وسنت نزنند بنیم جبل نمی پسندند مقصود از سلوک طریق صوفیه حصول ازدیاد یقین است بحقیقت معتقدات شرعیه که حقیقت ایمان است وحصول بسیار است در ادا احکام شرعیه نه امری دیگر ورای آن چه رویت موعود بآخرت است در دنیا واقع نیست ومشاهدات وتجلیات که صوفیه بآن خرسند اند آرام بطلال است وتسلی به شبه ومثال او تعالی وراء الوراست می ترسم که اگر حقیقت این مشاهدات وتجلیات را کماهی بگویم فتوری در طلب متبدیان این راه افتد وقصوری در شوق ایشان پیدا آید واز ان میترسم که اگر نگویم باوجود علم تجویز التباس حق بباطل کرده باشم بضرورت اینقدر اظهار مینمایم که مشاهدات وتجلیات این راه را بمحک تجلی وشهود کوه موسی کلیم الله علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام باید زد اگر درست نیاید ناچار بطلال وشبه ومثال باید برد البته درست نخواهد آمد چه دک وفک مقصود است ودر دنیا ازان چاره نبود اگر بر باطن متجلی شود واگر بر ظاهر دک وفک البته باید خاتم الانبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات ازین همه مبرا است اورا در دنیا رویت میسر شد وسر موی از جا نرفت واکمل تابعان اوراکه ازین مقام نصیب دارند گفته اند بی پرده ظلی از ظلال نخواهد بود صاحب تجلی فهد یانه هرگاه کلیم الله را از مشاهده این حال بی آنکه تجلی شود صعقه در گرفت دیگران چه باشند دیگر بدانند که مقصود از اجازت بعضی از مخلصان آن بود که درین طور گرداب ضلالت جمعی را براه حق جل وعلا رهنمونی نمایند وخود هم باتفاق آن طالبان مشغولی کنند وترقیات نمایند این سررشته را نگاهداشته سعی نمایند که بقای خود را بباد داده کوشش کنند که مسترشدان نیز باین دولت مشرف شوند نه آنکه این اجازت در توهم کمال وتکمیل اندازد واز مقصود باز دارد وما علی الرسول الا البلاغ والسلام

مکتوب دوصد وهیجدهم بملا داؤد صدور یافته در بیان رعایت پیر طریقت مکتوب شریف اخوی اعزی مولانا داؤد رسید موجب بهجت گشت حضرت حق سبحانه تعالی ظاهر وباطن را بمرضیات خود متجلی ومتزین دارد

بحرمة النبی وآله الامجاد علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات در تکرار سبق باطن استقامت بر طریقت اکابر قدس
الله تعالی اسرارهم باید که از توجهات شتی فتوری واقع نشود واگر فرضا ظلمتی وکدورتی طاری شود علاج
آن التجاء وتضرع ونیاز وشکستگی است بجناب قدس خداوندی جل سلطانه وتوجه تام است بمربی خود که
وسیلهٔ حصول این دولت اوست ودر حضور نیت رعایت آداب واساس این دولت عظمی را ملحوظ نمایند و
رضای این بزرگواران را وسیله رضای حق سازند سبحانه طریق نجات وفلاح انیست والسلام مکتوب
دوصد ونوزدهم بمرزا ایرج صدور یافته در بیان آنکه آدمی از نادانی خود در فکر ازاله امراض ظاهر خود
است واز مرض باطنی که عبارت از گرفتاری دل است غافل ومانیاسب ذلک عصمکم الله سبحانه مما یصمکم
وصانکم عما شانکم بحرمة سید الاولین والآخرین علیه وعلی آله اجمعین من الصلوات اتمها ومن التسلیمات
اکملها سعادت ونجابت آثار آدمی را چون مرضی از امراض ظاهر طاری میگردد وعضوی از اعضای
او را آفتی میرسد آنقدر سعی ومبالغه مینماید که آن مرض دفع شود وآن آفت زائل گردد ومرض قلبی
که عبارت از گرفتاریست بمادون حق جل وعلا بر نهجی بروی استیلا یافته است که نزدیک است
که او را بموت ابدی رساند وبعذاب سرمدی گرفتارش گرداند هیچ فکر در ازاله آن نمی نماید وسعی در
دفع آن نمی فرماید اگر این گرفتاری را مرض نمیداند سفیه محض است واگر میداند وباک ندارد وبلید صرف
ماناکه از برای ادراک این مرض عقل معاد درکار است عقل معاش از کوته اندیشی خود مقصور بر ظاهر بینی
است عقل معاش چنانچه آفات معنویه را بواسطه تلذذات فانیه مرض نمی انگارد عقل معاد نیز امراض
صوریه را بواسطه مثوبات اخرویه مرض نمیداند عقل معاش قصیر النظر است وعقل معاد حدید البصر
عقل معاد نصیب انبیا واولیاست علیهم الصلوات والتسلیمات وعقل معاش مرغوب اغنیای ارباب
دنیا وشتان ما بینهما واسبابی که محصل عقل معاد است ذکر موت است وتذکر احوال آخرت و
مجالست با جماعه که بدولت دار آخرت مشرف شده اند ؎ دادیم ترا زگنج مقصود نشان ؛ گر ما
نرسیدیم تو شاید برسی ؛ باید دانست که مرض ظاهر چنانچه موجب تعسر ادای احکام شرعیه است
مرض باطن نیز مستلزم آن تعسر است قال الله تبارک وتعالی کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه وقال
سبحانه وانها لکبیرة الا علی الخاشعین وظاهر ضعف قوی وجوارح مستلزم آن عسر است ودر باطن ضعف
یقین ونقص ایمان موجب عدم یسر والا در تکالیف شرعیه همه تخفیف است وتمام یسر وسهولت کریمه

یرید اللہ بکم الیسر ولا یرید بکم العسر و کریمہ یرید اللہ ان یخفف عنکم وخلق الانسان ضعیفا ہر دو شاہد انمی
است مصرع خورشید نہ مجرم ار کسی بنا نیست پس فکر ازالۂ این مرض لازم آمد باطبا، حاذق
التجا آوردن فرض عین گشت ما علی الرسول الا البلاغ والسلام مکتوب دو صد و بستم بشیخ حمید بنگالی
صدور یافتہ در بیان بعضی از اغلاط صوفیہ و منشاء غلط آنہا الحمد للہ رب العالمین والسلام علی سید المرسلین
وعلی آلہ و اصحابہ اجمعین احوال اوضاع فقراء اینجا روز بروز موجب از دیاد شکر است ہمین توقع
را در مادہ دوستان دور افتادہ دارد ای عزیز درین راہ غیب الغیب مزلۂ اقدام سالکان بسیار است
سر رشتہ شریعت را در اعتقادیات و عملیات نیک نگاہ داشتہ زندگانی فرمایند در حضور و غیبت
ہمین نصیحت است مبادا غفلت واقع شود بعضے از اغلاط این راہ را نمی نویسد و منشاء غلط را
تعیین نمی ماید بنظر اعتبار ملاحظہ خواہند نمود و در ما در ای جزئیات مذکورہ باندازۂ آن کار خواہند
فرمود بدانند کہ بعضی از اغلاط صوفیہ آنست کہ گاہ سالک در مقامات عروج خود را فوق دیگران
یابد کہ فی الحقیقت افضلیت آنہا باجماع علما ثابت شدہ است و بیقین مقام این سالک دون مقامات
آن بزرگواران ست بلکہ این اشتباہ گاہ ہست کہ نسبت بانبیا کہ بہترین خلائق اند قطعا علیہم الصلوات
والتسلیمات واقع شود عیاذا باللہ سبحانہ من ذلک منشاء غلط جمعی از آنست کہ ہر یکی از انبیا و اولیاء
را اولا عروج تا باسماء است کہ مبادی تعینات وجود ایشانست و باین عروج اسم ولایت متحقق
میشود ثانیا عروج دران اسماء است و ازان اسما الی ما شاء اللہ تعالی اما با وجود این عروج
ماوای و منزل ہر کدام ایشانان ہمان اسم ست کہ مبدا تعین وجود اوست لہذا در مقامات عروج
ہر کہ ایشانرا جوید اکثر در ہمان اسما یابد چہ مکان طبعی این بزرگواران در مراتب عروج ہمان اسماء
است و عروج و ہبوط ازان اسما بواسطہ عوارض است پس سالک بلند فطرت چون سیر او از
اسما بلند تر واقع شود لاجرم ازان اسما نیز بالاتر خواہد رفت و آن توہم پیدا خواہد کرد عیاذا باللہ سبحانہ
ازانکہ آن توہم بیقین سابق را زائل گرداند و در افضلیت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات اولویتہ
اولیاء کہ باجماع افضل اند اشتباہ پیدا آرد این مقام از مزال اقدام سالکان است در آن وقت
سالک نمیداند کہ آن اکابر ان ازان اسما عروجات بی نہایت فرمودند و بفوق فوق رسیدہ
و نیز نمیداند کہ آن اسما بمنزلہ طبیعہ عروجی ایشان ہست و اورا نیز در انجا مکانی طبعی کہ او دن

آن اسما است وازل آنها چه افضلیت هر شخصی باعتبار اقدمیت اسم اوست که مبدا تعین او گشته است ازین قبیل است انچه بعضی از مشائخ گفته اند که گاه هست که عارف در مقامات عروج برزخیت کبریٰ را حائل نیابد وبی توسط او ترقی فرماید حضرت خواجه ما میفرمودند که رابعه نیز ازین جماعه است این جماعه در وقت عروج چونکه از اسمی که مبدا تعین برزخیه کبری ست بفوق گذشته اند توهم کرده اند که برزخیت کبریٰ درمیان حائل نمانده است واز برزخیه کبریٰ حقیقت حضرت رسالت خاتمیت علیه وعلیٰ آله الصلوة والسلام مراد داشته اند وحقیقت معامله آنست که بالا گذشت ونشاء آن غلط جمعی دیگر را آنکه چون سیر سالک در اسمی واقع شود که مبدا تعین اوست وآن اسم جامع جمیع اسماست بسبیل اجمال چه جامعیت انسان بواسطه جامعیت آن اسم است پس ناچار درین ضمن اسمای که مبادی تعینات مشائخ دیگر است بطریق اجمال نیز بآن سیر قطع خواهد کرد واز هریکے گذشته به منتهای آن اسم خواهد رسید وتوهم فوقیت خود پیدا خواهد کرد ونمیداند که انچه او دیده است از مقامات مشائخ واز آنها گذشته انموذجی است از مقامات ایشان حقیقت آن مقامات وچون درین مقام خود را جامع میابد ودیگر اجزاء خود می انگارد ولاجرم توهم اولویت خود پیدا می آرد ودرینمقام شیخ بسطام میگوید لوائی ارفع من لواء محمد از غلبهٔ سکر نمیداند که ارفعیت لوای او نه از لوای محمد است علیه وعلی آله الصلوة والسلام بلکه از انموذج لوای اوست که درضمن حقیقت اسم او مشهود گشته است ازین قبیل است انچه او گفته از وسعت قلب خود که اگر عرش ومافیه ورزاویهٔ قلب عارف بنهند هیچ محسوس نشود وانجا نیز اشتباه انموذج بحقیقت است والا عرش که حضرت حق سبحانه اورا عظیم میفرماید قلب عارف را در جنب او چه اعتبار وچه مقدار ظهور یکه در عرش ست عشر عشیر آن در قلب نیست اگرچه قلب عارف باشد رویه اخروی بطهور عرشی متحقق خواهد شد این سخن امروز هر چند بر بعضی از صوفیه گران خواهد آمد اما آخر ایشان معقول خواهد شد این سخن را بمثالی واضح گردانیم انسان را که جامع عناصر وافلاک است هرگاه نظر بر جامعیت خود افتد عناصر وافلاک را اجزاء خود بیند وچون این دید غالب آید دور نباشد که بگوید که من از کرهٔ زمین کلان ترم واز سموات عظیم ترین در نیوقت حکمای می فهمند که عظمت وکلانی از اجزاء خود است وکرهٔ زمین وسموات فی الحقیقت اجزاء او نیستند انموذجات ازین اجزاء او ساخته اند وکلانی او از ان انموذجات است که اجزاء وی اند نه از حقیقت کرهٔ ارضی

وسمادی وبهمین اشتباه انموذج بحقیقت شئی صاحب فتوحات مکیه گفته است که جمع محمدی اجمع است نمونه از جمع الهی چه جمع محمدی مشتمل بر حقائق کونی والهی پس اجمع باشد نمیداند که آن اشتمال بر ظلی از ظلال مرتبهٔ الوهیت است وانموذجی است از انموذجات آن نه بر حقیقت آن مرتبه مقدسه بلکه نسبت بآن مرتبه مقدسه عظمت وکبریائی از لوازم آنست جمع محمدی را هیچ مقداری نیست ما للتراب ورب الارباب وهم درین مقام که سیر سالک در اسمی که رب اوست واقع شود گاه هست که پندارد که بعضی از اکابر که بیقین ازدی افضل اند بتوسط او بعضی از درجات فوق رسیده اند وبتوسل او ترقی فرموده اینجا نیز مزال اقدام سالکان است عیاذاً بالله سبحانه که باین کمال خود را افضل داند وبخسارت ابدی پیوندد چه عجب وکدام فضیلت اگر بادشاه عظیم الشان وتمام السلطان در نصرت زمینداری که داخل مملکت اوست برود وبتوسط آن زمیندار به بعضی از مقامات برسد وبتوسل آن فتح بعضی مواضع نماید غایة ما فی الباب اینجا احتمال فضل جزئی هست که خارج از مبحث است چه هر حجام وحائک به بعضی از وجوه مخصوصهٔ خود بر عالم ذوفنون وحکیم بوقلمون فضل دارد اما آن فضیلت از اعتبار خارج است انچه معتبر است فضل کلی است که عالم وحکیم را ثابت است این درویش را نیز ازین اشتباهات بسیار واقع شده بود ازین تخیلات بسیار ناشی گشته وتا مدتها این حالت در او بود مع ذلک حفظ خداوندی جلشانه شامل حال او بوده که در یقین سابق سرمدی تذبذب نرفت ودر اعتقاد مجمع علیه فتوری راه نیافت الله سبحانه الحمد والمنة علی ذلک وعلی جمیع نعمائه وانچه خلاف مجمع علیه ظاهر میشد در خیز اعتبار نمی آورد وبه محامل نیک صرف میکرد وبجملة انیقدر میدانست که بر تقدیر صحت این کشف این زیادتی راجع به فضل جزئی خواهد بود هرچند این وسوسه معارض میشد که مدار فضل بر قرب الهیست جل سلطانه وازین زیادتی در آنقرب است پس جزئی چون باشد اما در جنب یقین سابق وسوسه بیمقدار مینمود وهیچ اعتبار ندانست بلکه بتوبه واستغفار وانابت التجای آورد وبتضرع وزاری دعا میکرد که ازین قسم کشوف ظاهر نشود وخلاف معتقدات اهل سنت وجماعت سر موی منکشف نگردد روزی این خوف غلبه کرد که مبادا برین کشوف مؤاخذه نمایند واین توهمات مسألت فرمایند وغلبهٔ این خوف بیقرار وبی آرام ساخت التجا وتضرع را بجناب قدس خداوندی جل سلطانه مضاعف گردانید واین حالت تا مدتی کشید اتفاقاً در بیوقت گزر برمزار عزیزی افتاد ودرین معامله آن عزیز را ممد ومعاون خود کرد درین اثنا عنایت خداوندی

جلشانه در رسید و حقیقت معامله را کما ینبغی دانمود روحانیت حضرت رسالت خاتمیت علیه وعلی آله الصلوة والسلام که رحمت عالمیان ست در نیوقت حضور ارزانی فرمود و تسلی خاطر حزین نمود و معلوم گشت که آری قرب الهی موجب فضل کلی است اما این قرب که ترا حاصل شده است قرب ظلی است از ظلال مراتب الوهیت که مخصوص باسمی است که رب تست پس موجب فضل کلی نباشد و صورت مثالی انمقام را بر نهجی منکشف گردانیدند که جای ریب نماند و محل این بالکلیه زائل گشت و این درویش بعضی از علوم که محل اشتباه دارند و گنجایش تاویل و توجیه در کتب و رسائل خود نوشته بود بمشرگشته خواست که منشاء اغلاط آن علوم را که بمحض فضل خداوندی جلشانه لائح گشته است بنویسد و انتشار دهد که گناه مشتهر را اشتهار توبه در کار ست تا مردم ازان علوم خلاف شریعت فهم نکنند و بتقلید در ضلالت نیفتند تا به تعصب و تکلف تضلیل و تجهیل نورزند که درین راه غیب الغیب این گلها بسیار میشگفند جمعی را بهدایت میبرد و جمعی دیگر را بضلالت رهنمونی می فرماید از والد بزرگوار خود شنیده ام قدس سره میفرمودند که اکثر از گروه های هفتاد و دو ملت که بضلالت رفته اند و راه راست گم کرده منشاء آن دخول در طریق صوفیه است که کار بانجام نارسانیده غلطها کرده اند و بضلالت رفته والسلام

مکتوب دوصد و بست و یکم بسید حسین مانک پوری صدور یافته در بیان خصائص و کمالات طریقه علیه نقشبندیه مشتمل بر فضلیت این طریق و اندراج نهایت در بدایت آن با بیان نهایت این طریق و مشتمل سفر در وطن و خلوت در انجمن و تقدیم جذبه بر سلوک و ابتدای او سیر از عالم امر بودن این طریق اقرب طرق که البته موصل است و بودن این طریق بر نهجی که در ابتداء آن حلاوت و وجدان است و در انتها بیزگی و فقدان که از لوازم یاس است و همچنین در ابتداء این طریق قرب و شهود ست و در انتها بعد و حرمان و اکابر این طریقه احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته و اذواق معارف را خادم علوم دینیه داشته و درین طریق پیری و مریدی بر تعلیم و تعلم طریقت است نه بکلاه و شجره و درین طریق ریاضات و مجاهدات بانفس اماره باتیان احکام شرعیه است و التزام متابعت سنت سنیه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة و درین طریق تسلیک طالب مربوط بتصرف شیخ مقتدا است و این بزرگواران همچنانکه قدرت کامله در اعطای نسبت دارند در سلب این نسبت نیز قدرت تامه دارند و درین طریق بیشتر افاده و استفاده بسکوت است و آن سکوت از لوازم طریق ایشانست و مایناسب ذلک و الحمد لله رب العالمین والصلوة

والسلام علی سید المرسلین وآله الطاهرین اجمعین اخوی اعزی سیادت پناهی میر سید حسین دور افتادگان را فراموش نکرده باشند ورعایت آداب این طریقه علیه که از سائر طرق مشائخ کرام بوجوه امتیاز دارد از دست نداده باشند که فرصت ملاقات شما بسیار اندک بود بنابر ملاحظه اینمعنی بعضی از خصائص کمالات این طریقه علیه را در ضمن علوم بلند و معارف ارجمند در معرض تحریری آرد هر چند میداند که ادراک این قسم علوم ومعارف بالفعل از اذهان مستعدان بعید است اما اثبارا بچنین معارف بدو ملاحظه است یکی آنکه مستمع را استعداد این علوم هست اگرچه بالفعل دور از کار او مینماید دوم آنکه اگرچه در ظاهر مخاطب معین است اما فی الحقیقت مخاطب کسی ست که محرم این معامله است السیف للضارب مثل مشهور است آمی بر اهل سر حلقهٔ این طریقهٔ سنیه حضرت صدیق اکبر است رضی الله تعالی عنه که بتحقیق افضل جمیع بنی آدم ست بعد از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات وبهمین اعتبار در اعتبارات اکابر این طریقه واقع شده است که نسبت مافوق همه نسبتها است چه نسبت ایشان که عبارت از محو و آگاهی خاص است همان نسبت وحضور حضرت صدیق است که فوق سائر آگاهی ها است ودرین طریق اندراج نهایت در بدایت است حضرت خواجه نقشبند قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم ع قیاس کن ز گلستان من بهار مرا اگرچه پرسند که چون نهایت دیگران در بدایت ایشان مندرج شد پس نهایت ایشان چه خواهد بود ایضاً نهایت دیگران هرگاه وصول بحق باشد سبحانه پس مبدا ایشان از حق بکجا خواهد شد لیس وراء العبادات قریة مثل مشهور ست جواب گوییم که نهایت این طریق علیه اگر مبدا شود وصل عریان است که علامت حصول آن حصول یاس ست از حصول مطلوب فافهم فان کلامنا اشارة لایدرکها الا الاول من الخواص بل من اخص علامة حصول آن دولت عظمی را برای آن مذکور ساخت که جمعی ازین طائفه دم از وصل عریان زده اند وطائفه دیگر بیاس از حصول مطلوب قائل گشته اما جمع این دو دولت را اگر بر ایشان عرض کرده شود نزدیک است که جمع از اضدین انکارند واز جمله محالات شمارند جمعی که ادعاء وصل می نمایند یاس را حرمان میدانند وجماعت که مدعی اند وصل را عین فضل می انکارند اینهمه علامت نارسائی است بآن منزلت علیا غایة مافی الباب پرتوی ازان مقام عالی بر باطن ایشان تافته است جمعی آنرا وصل انگاشته اند وجمعی دیگر یاس این تفاوت از راه استعداد هر کدام میخیزد ومناسب استعداد طائفه وصل است موافق استعداد طائفه

دیگر یاس نزد این حقیر استعداد یاس نیکوتر از استعداد وصل است هرچند آنجا وصل و یاس ملازم یکدیگر اند جواب اعتراض دوم نیز ازین جواب لائح گشت چه وصل مطلق دیگر است و وصل عریان دیگر و شان ما بینهما و یعنی بالوصول العریانی رفع الحجب کلها و زوال الموانع باسرها ولما کان اعظم الحجب و اقواها هی التجلیات المتنوعة والظهورات المختلفة لابد ان یتقضی و تتم تلک التجلیات والظهورات بتمامها سواء کان التجلی والظهور فی المرایا الامکانیة او المجالی الوجوبیة فانهما فی حصول نفس الحجب سواء وانما کان التفاوت بینهما فی الشرف والرتبة وهو خارج عن نظر الطالب اگر پرسند ازین بیان لازم می آید که تجلیات را نهایت باشد و حال آنکه مشائخ طریقت تصریح کرده اند که تجلیات را نهایت نیست جواب گوئیم که بے نهایتی تجلیات بر تقدیر یست که سیر در اسماء و صفات به تفصیل واقع شود برین تقدیر وصول بحضرت ذات تعالی و تقدس میسر نیست و وصل عریان حاصل نه وصول بحضرت ذات تعالی و تقدس منوط بطے اسما و صفات ست بر سبیل اجمال پس تجلیات را نهایت باشد اگر گفته شود که تجلیات ذاتی را نیز بی نهایت گفته اند چنانکه حضرت مولوی جامی قدس سره در شرح لمعات بآن تصریح نموده است پس تجلیات را نهایت گفتن بکدام وجه راست آید جواب گوئیم که آن تجلیات ذاتیه نیز بملاحظه شیون و اعتبارات نیست که تجلی بے آن ملاحظه ممکن نیست و آنچه ما در صدد بیان آنیم امریست ماورای تجلیات صفاتی باشد آن تجلیات یا ذاتی چه اطلاق تجلی در ان موطن جائز نیست هر تجلی که باشد زیرا که تجلی عبارت از ظهور شئی است در مرتبه ثانی یا ثالث یا رابع الی ماشاء الله تعالی و اینجا مراتب همه ساقط گشته است و مسافت بتمام طی شده اگر پرسند که آن تجلیات را ذاتی بکدام اعتبار گفته شود گوئیم که تجلیات اگر بملاحظه معانی زائده است تجلیات صفات است و اگر بملاحظه معانی غیر زائده تجلیات ذات لهذا ظهور وحدت را که تعین اول است و زائد بر ذات نیست تعالی تجلی ذات گفته اند و مطلب با حضرت ذات است تعالی و تقدس که ملاحظه معانی را در ان موطن اصلا گنجایش نیست زائد باشند آن معانی یا غیر زائد زیرا که معانی تمام بطریق اجمال طے شده بحضرت ذات تعالی و تقدس وصول میسر شده است باید دانست که وصل در ان موطن در رنگ مطلب بیچون و بیگون ست اتصالی که عقل از فهم کند از مبحث خارج است و شایان آنجناب قدس نیست زیرا که چون را به بیچون راه نیست لایحمل عطایا الملک الا مطایاه ؎ اتصال بی تکیف بیقیاس

ہست رب الناس را باجان ناس ۔ بیکبس از مشائخ این طریقہ علیہ از نہایت طریق خود خبر نداده است از ابتدار طریقت خود گفتہ اند کہ نہایت را دران اندراج است ہرگاہ بدایت ایشان نہایت آمیز باشد۔ نہایت ہم باید کہ مناسب آن بدایت باشد و آن ہمانست کہ این فقیر باظہار آن امتیاز یافت ؎ اگر باد شہ بر در پیر زن ۔ بیاید تو ای خواجہ سلطنت بکن ۔ للہ سبحانہ الحمد والمنۃ علی ذلک ای برادر و اصلان این نہایت ازین طریق کہ از طرق دیگر اقل قلیل اند اگر تعداد فرادان نماید نزدیک است نزدیکان دوری جویند و از انکار بعیدان خود چہ استبعاد نماید کل ذلک لکمال الوصول الی نہایۃ النہایۃ بصدق وجیہ علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات اتماما۔ کملہا و از جملہ خصائص این طریقہ علیہ سفر در وطن است کہ عبارت از سیر انفسی است ہر چند سیر انفسی در جمیع طرق مشائخ ثابت است امّا آن سیر در نہایت میسر میشود بعد از سیر قطع آفاقی و درین طریق ابتدار از سیر است و سیر آفاقی در ضمن این سیر قطع میباید پس منشار این سیر کہ در ابتدار حاصل میگردد اندراج النہایت فی البدایت گشت و خاصۂ خلوت دیگر دران انجمن است کہ متفرع است بر سفر در وطن میسر شد پس در انجمن تفرقہ نیز در خلوتخانۂ وطن سفر نماید و تفرقۂ آفاق بجمعۂ انفس راہ نیابد این خلوت ہر چند میان طرق دیگر را نیز میسر است امادرین طریق چون در ابتداوست مدد ہا از خواص این طریق گشت باید دانست کہ خلوت در انجمن بر تقدیر است کہ درہای خلوتخانۂ وطن را بربستۂ باشد و روزنہار امسدود ساختہ یعنی در انجمن تفرقہ ملتفت احدی نگردد و تکلم و مخاطب نباشد نہ آنکہ چشم را بپوشد و حواس را بتکلف معطل سازد کہ آن منافی این طریق است اے برادر اینہمہ تحمل و تکلف در ابتداو در وسط است و در انتہا ازین تحملات ہیچ درکار نیست در عین تفرقہ بجمعیت است و در نفس غفلت حاضر از اینجا کسی گمان نکند کہ تفرقہ و عدم تفرقہ در حق منتہی مطلقاً مساویست لا بلکہ مراد آنست کہ تفرقہ در نفس جمعیت باطن او برابر اند مع ذلک اگر ظاہر را با باطن جمع سازد و تفرقہ را از ظاہر نیز دفع نماید اولی انسب خواہد بود و قال اللہ سبحانہ آمر النبیہ علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام واذکر اسم ربک وتبتل الیہ تبتیلا باید دانست کہ در بعضی اوقات از تفرقۂ ظاہر چارہ نبود کہ حقوق خلق ادا باید پس تفرقہ ظاہر نیز در بعضی اوقات مستحسن گشت امّا تفرقۂ باطن در ہیچ وقتے از اوقات جائز نیست کہ آن خالص از برای حق است سبحانہ پس سہ حصہ از عباد مسلم از برائے حق شد تعالی باطن تمام و نصفی از ظاہر و نصف دیگر از ظاہر از برائے ادای حقوق خلق باقی ماند

امداد ادای آن حقوق هرگاه امتثال اوامر حق ست سبحانه آن نصف دیگر نیز مراج بحق گشت سبحانه الیه یرجع الامر کله فاعبده وتوکل علیه وماربک بغافل عما تعملون ودرین طریق تقدم جذبه است بر سلوک وابتدا ر سیر از عالم امر ست نه از عالم خلق بخلاف اکثر طرق دیگر و قطع منازل سلوک در ضمن طی معارج جذبه مندرج است وسیر عالم خلق در تحت سیر عالم امر میرس پس اگر باین اعتبار درین طریق اندراج البدایة فی النهایت هم بگویند گنجایش دارد پس معلوم شد که سیر ابتدا درین طریق در سیر انتها مندرج است نه آنکه از انتها برای سیر ابتدا فرود آیند وبعد از تمامی سیر نهایت در بدایت سیر کنند ازینجا باطل شد زعم کسیکه میگوید نهایت این طریق بدایت طرق سائر مشائخ است اگر کسی گوید در عبارت بعضی از مشائخ این طریقه واقع شده است که ایشانرا سیر در اسما وصفات بعد از تمامی نسبت ایشان واقع میشود پس درست آمد که نهایت ایشان بدایت دیگران شد چه سیر در اسما وصفات بعد از سیر در تجلیات ذاتیه نیست چه سیر در اسما وصفات در ابتدا است بلکه در ضمن همین سیر آن سیر هم واقع میشود غایت ما فی الباب چون سیر اسمائی وصفاتی بسبب عروض بعضی از عوارض ظهور ے کند سیر تجلیات ذاتی مستور می گردد وتخیل میشود که آن سیر وا تمام کرده داخل تجلیات اسمائی وصفاتی بسبب عروض گشته است ونه چنین است که آرے بعد از تمامی سیر مدارج ولایت رجوعی بعالم واقع میشود از برای دعوت خلق بحق جل وعلا اگر آن رجوع را نهایت ایشان دانسته بدایت خود تصرف کرده باشند بعید نیست اما چه میگوید مشائخ او نیز در نهایت همین رجوع دارند وایضاً مراد از نهایت وبدایت نهایت ولایت ست واین سیر رجوع بولایت تعلق ندارد ونصیبی است از مرتبهٔ دعوت وتبلیغ واین طریق اقرب طرق است والبته موصل حضرت خواجهٔ نقشبند قدس سره فرموده اند طریق ما اقرب طرق است وفرموده اند از حق سبحانه وتعالی طریقی خواستم که البته موصل باشد واین خواست ایشان باجابت مقرون گشته است چنانچه در سجات از حضرت خواجهٔ احرار قدس سره نقل کرده است چرا اقرب نباشد وموصل نبود که آنها در ابتدا ر آن اندراج یافته است خیلی بے دولتی باشد که درین طریق داخل شود واستقامت نورزد وبے نصیب برود مصرع خورشید نه مجرم ار کسی بینا نیست ؛ آرے اگر طالبی بدست ناقصی افتد گناه طریق چیست وتقصیر طالب کدام زیرا که فی الحقیقت راهبر این طریق موصل ست نه نفس این طریق ودرین طریق در ابتدا حلاوت ووجد است ودر انتها بیزگی وفقدان که از لوازم یاس بخلاف طرق دیگر که در ابتدا بیزگے وفقدان دارند ودر انتها

حلاوت

حلاوت و وجدان و همچنین درین طریق در ابتدا قرب و شهود است و در انتها بُعد و حرمان بخلاف طرق سائر مشائخ کرام تفاوت طرق ازینجا قیاس باید کرد و بزرگی این طریق عالی را باید دریافت چه قرب و شهود و حلاوت و وجدان از دوری و مهجوری خبر میدهد و بُعد و حرمان و بیحلاوتی و فقدان از نهایت قرب و فهم من فهم در شرح این سر اینقدر و اینماید که هیچکس از نفس خود بخود نزدیکتری ندارد و نسبت قرب و شهود و حلاوت و وجدان در حق نفس خود او را مفقود است و نسبت بغیر خود که با او مباینت دارد این نسبتها موجود فالعاقل تکفیه الاشارة و اکابر این طریقه علیه احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند و اذواق و معارف را خادم علوم دینیه داشته جواهر نفیس شرعیه را در رنگ طفلان بجوز و مویز وجد و حال عوض نمیکنند و به ترهات صوفیه مغرور و مفتون نمیگردند احوالی که بارتکاب محظورات شرعیه و خلاف سنت سنیه حاصل شود قبول ندارند و نخواهند از ینجاست که سماع و رقص را تجویز نمی نمایند و بذکر جهر اقبال نمی فرمایند حال ایشان بر دوام است و وقت ایشان بر استمرار تجلی ذاتی که دیگر انرا کالبرق است ایشان را دائمی است حضوری که غیبت در قفای آن باشد نزد این بزرگواران از خیر اعتبار ساقط است بلکه کارخانه ایشان از حضور تجلی بلندتر است چنانکه اشارتے بآن رفته حضرت خواجهٔ احرار قدس سره فرموده اند که خواجگان این سلسلهٔ علیه قدس الله تعالیٰ اسرارهم بهر زراقی و رقاصی نسبت ندارند کار ایشان بلندست و درین طریق پیری و مریدی به تعلیم و تعلم طریقه است نه بکلاه و شجره که در اکثر طرق مشائخ رسم شده است حتی که متاخران ایشان پیری و مریدی را منحصر بر کلاه و شجره ساخته اند ازینجاست که تعدد پیر تجویز نمی نمایند و معلم طریق را مرشدی نامند پیر نمیدانند و رعایت آداب پیری را در حق او بجا نمی آرند این از کمال جهالت و نارسائی ایشان است نمیدانند که مشائخ ایشان پیر تعلیم پیر صحبت را نیز پیر گفته اند و تعدد پیر تجویز فرموده اند بلکه در عین حیات پیر اول اگر طالبی رسد خود را در جائے دیگر بیند بے انکار پیر اول جائز ست که پیر ثانی اختیار کند حضرت خواجهٔ نقشبند قدس سره در باب تجویز اینمعنی از علماء بخارا فتویٰ درست فرموده بودند آرے اگر از پیری خرقهٔ ارادت گرفته باشند از دیگرے خرقهٔ ارادت نه گیرد اگر گیرد خرقه بترک گیرد ازینجا لازم نمی آید که پیر دیگر اصلا نگیرد بلکه رواست که خرقه ارادت از یکی گیرد و تعلیم طریقت از دیگری و صحبت با ثالث دارد و اگر این هر سه دولت از یکی میسر گردد چه نعمتی است و جائز است که تعلیم و صحبت از مشائخ متعدده

استفادہ نماید باید دانست کہ پیر آنست کہ مرید را بہ حق سبحانہ رہنمائی فرماید یعنی در تعلیم طریقت بیشتر ملحوظ و واضح است پیر تعلیم ہم استاد شریعت و ہم رہنمای طریقت بخلاف پیر خرقہ پس رعایت آداب پیر تعلیم بیشتر بجا باید آورد و باسم پیری او احق باشد و درین طریق ریاضات و مجاہدات بانفس امارہ باتیان احکام شرعیہ است و التزام متابعت سنت سنیہ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ زیرا کہ مقصود از ارسال رسل و انزال کتب رفع ہوا ہای نفس امارہ است بعبادات مولای خود جل سلطانہ منصب گشتہ است پس رفع ہوای نفس مربوط باتیان احکام شرعیہ گشت ہر قدر کہ در شریعت راسخ تر باشد از ہوای نفس بعید تر بود پس ہیچ چیز بر نفس امارہ شاق تر از امتثال اوامر و نواہی شریعت نبود و خرابی او جز در تقلید صاحب شریعت متصور نباشد ریاضات و مجاہدات کہ بادرار تقلید سنت اختیار کنند معتبر نیست کہ جوگیہ و براہمۂ ہند و فلاسفہ یونان درین امر شرکت دارند و آن ریاضات در حق ایشان جز ضلالت نمی افزاید و بغیر خسارت راہ نمی نماید و درین طریق تمسک طالب مربوط بتصرف شیخ مقتدی ست بی تصرف او کار نمی گشاید چہ اندراج نہایت در بدایت اثر از توجہ شریف اوست و حصول معنی ہیچ دانی و ہیچگونگی نتیجہ کمال تصرف اوکینیت ہیچ دی کہ آنرا راہ مخفی اعتبار کردہ اند حصول آن در اختیار مبدی نیست و توجہی کہ معراز شش جہت ست وجود آن در خور حوصلۂ طلبہ نہ ؎ نقشبند یہ عجب قافلۂ سالار اند نہ کہ برند از رہ پنہان بحرم قافلہ را نہ این بزرگواران ہمچنان کہ قدرت کاملہ بر اعطا نسبت دارند و حضور و آگاہی را در اندک وقت بطالب صادق عطا میفرمایند در سلب آن نسبت نیز قدرت تامہ دارند و بیک بے التفاتی صاحب نسبت را مفلس میسازند بلی آنہا کہ مید ہند می ستانند ہم اعاذنا اللہ سبحانہ من غضبہ و غضب الاولیاء الکرام و درین طریقہ علیہ بیشتر افادہ و استفادہ بسکوت فرمودہ اند ہر کہ از سکوت ما منتفع نشد از کلام چہ نفع خواہد گرفت و این سکوت را بہ تکلف اختیار نکردہ اند بلکہ از لوازم طریق ایشانست چہ از ابتدا در توجہ این بزرگواران باحدیث مجردہ است از اسم و صفت جز ذات نمی خواہند و معلوم ست کہ مناسب آن توجہ و ملایم آنمقام سکوت و خرس ست من عرف اللہ کل لسانہ مصداق این سخن است و اختم ہذہ المقالۃ بحمد اللہ سبحانہ و بصلوۃ حبیبہ الحمد للہ رب العالمین و الصلوۃ و السلام علی سید المرسلین و آلہ الطاہرین اجمعین و السلام **مکتوب دوصد و بست و دوم** بخواجہ محمد اشرف کابلی صدور یافتہ در بیان حزابی

احوال دیدو متہم داشتن حسنات خود او جمع شدن این دید تصور باکمالات ولایت بلکہ این دید اثر آن
کمالات ست وما نیاسب ذلک واللہم فنسئلک رضاتک ونتبتنا علی طاعتک بحرمۃ سید الاولین والآخرین
علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات بزرگی فرمودہ است مرید صادق آنست کہ مدت بست سال کاتب
شمال او چیزی نیابد کہ بردی بنویسد واین فقیر پر تقصیر بذوق ووجدان در حق خود میابد کہ کاتب
یمین معلوم نیست کہ در مدت بست سال حسنۂ بیابد کہ در صحیفہ اعمال او درج نماید خدادانا است
جل سلطانہ کہ این سخن را بہ تصنع وتکلف نمیگوید وایضاً بذوق میابد کہ کافر فرنگ ازوی براتب بہتر است
واگر لم آزار پرسند از جواب عاجز نیاید وایضاً بطریق ذوق خود را محک خطیات مید اند ومشمول
سیئات می انگارد وحسناتی کہ بوجود می آید کاتب شمال خود را بکتابت آن احق می بیند ومیابد کہ کاتب
شمال او ہمیشہ در کار است وکاتب یمین او معطل وبیکار وصحف یمین را خالی وسفید میداند وصحف
شمال را مملو وسیاہ امید می جز بہ رحمت ندارد ودست آویزے جز مغفرت نہ وعا اللہم مغفرتک اوسع
من ذنوبی ورحمتک ارجی عندی من عملی موافق حال اوست عجائب کارو بارست فیوض وواردات
الٰہی جل سلطانہ کہ علی الدوام در مدارج کمال وتکمیل فائض وواردات تایید این دید تصور نماید و
تقویت این عیب بینی میفرماید بجائے تعجب منقصت می افزاید ودر محل ترفع را بتواضع وفروتنی میکشاید
در آن واحد ہم بکمالات ولایت مشرف است وہم بدید تصور متصف ہر چند بالاتر میرود پایان تر خود را
می بیند بلکہ ہمان بالارفتن سبب پایان تر دیدن شدہ است خرفا آنرا باور دارند یا نہ واگر سر آنرا معلوم
کنند شاید باور دارند سوال سر این جمع متنافیین چیست ووجود احد المتنافیین سبب وجود تنافی دیگر
چرا باشد جواب استحالۂ جمع متنافیین مشروط باتحاد محل ست ودر ما نحن فیہ محل متعدد است بالا روند ہا
لطائف عالم امر است از انسان کامل وفرود آیند ہا از عالم خلق او لطائف عالم از ہر چند بالاتر روند
بمناسب ترمیگردند بعالم خلق وہمان بمناسبتی سبب پایان تر آمدن عالم خلق است وعالم خلق
ہر چند پایان تر می آید سالک را بی حلاوت تر میسازد ودید عیوب ونقائص را زیادہ ترمیگرداند از بجا
کہ منتہیان مرجوع آرزوی آن التذاذ وحلاوت دارند کہ در ابتدا الیشانرا میسر شدہ بود ودر اثنا از دست
رفتہ بیزگی بجای آن نشستہ وہم از ایجاست کہ کافر فرنگ را عارف از خود بہتر میداند زیرا کہ در کافر نورانیتی
ہست بواسطہ امتزاج عالم امر بعالم خلق ودر عارف این امتزاج حائل شدہ است عالم خلق تنہا کرانا را

عارف بردی سے افتد جدا ماندہ است کہ سراسر پر از ظلمت و کدورت است و ہر چند لطائف عالم امر فرود می آیند با عالم خلق اختلاطی ندارند و امتزاجی حاصل نمیکنند چنانچہ در ابتدا داشتند مکتوب بیکہ بدست اخوی خواجہ محمد طاہر ارسال داشتہ بودند رسید حصول رابطہ کہ مبنی بر مناسبت تامہ است در زمان غیبت از نعمتہای عظیم شمرند و تا موانع مرتفع شود اکتفا بقرب قلوب نمایند با وجود این قرب خواہش قرب ابدان از دست ندہند کہ تمامی نعمت مربوط باین قرب است اویس قرنی با وجود قرب قلوب چون ابدان نداشت با دنای آن جماعہ کہ اقرب ابدان داشتند نرسد لہذا انفاق کوہ ذہب او بد شعیر ایشان کہ انفاق کنند برابری نکند فلا تعدل بالصحبۃ شیئاً کائناً ما کان والسلام **مکتوب دویصد و بست و سوم** بخواجہ جمال الدین حسین کولابی صدور یافتہ در تحریص بر اظہار احوال و واقعات نمودن شیخ بزرگوار خود اخوی خواجہ جمال الدین حسین مدتی است کہ از کیفیات احوال خود اعلام نداده اند نشنیده اند کہ مشائخ کبرویہ مریدی را کہ تا سہ روز از احوال و واقعات خود بعرض شیخ خود نرساند کف پای میفرمایند مضی ما مضی و دیگر چنین نکنند و ہر چہ رود بد نویسان باشند قدوم مبارک اخوی اعزی را مغتنم دانستہ در خدمت دو لجوئی کوشند و صحبت گرامی ایشانرا عزیز دانند ع دادیم ترا گنج مقصود نشان **مکتوب دویصد و بست و چہارم** بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافتہ در بیان رعایت آداب و دفع مظنہ آنرا کہ توہم نموده بود و امر باحتیاط و تاکید در تعلیم طریقت و تحمل نمودن بجفای فقر و نامرادی و بعضی نصائح و تنبیہات کہ ببلایا رمحمد قدیم در پشت این مکتوب نوشتہ شدہ مکتوب شریف اخوی ارشدی سیادت پناہی میر محمد نعمان وصول یافت مضمون مقدماتی کہ ترتیب داده بودند و فحوای تشکیکاتی کہ نموده بوضوح انجامید بعضی مردم شمار اعقل زمان میگویند این قسم سخنان در میان آوردن یا کسی کہ ازوی گزیر و چارہ نباشد چہ مناسب است قطع نمیتوان کرد و مفارقت نمیتوان جست مع ذلک خیال نکنند کہ ازین نوع سخنان غباری بخاطر این جانب راہ یافتہ باشند کہ بآزار انجامد چہ جای آنکہ بہ بیزاری بکشد خوبہای شما در نظر است و زلات شما از اعتبار ساقط ہیچگونہ خاطر خود را مشوش ندارند و ہیچ آزار اینجانب تصور ننمایند کہ بوجہ من الوجوہ آزار واقع نیست چرا آزار متصور شود کہ موجب آزار منتفی است امری کہ بسہو و نسیان بمقتضای بشریت سر برزند شایان مؤاخذہ نیست توہم آزار از خاطر بر آورده بہ تعلیم طریقہ و افادۂ طلبہ سرگرم باشند امر باستخارہا از برائے تاکید این امر است نہ از برای نفی این امر ہر گاہ دشمن لعین و نفس بدقرین در کمین این مسکین باشد از

احتیاط و تاکید چاره نبود مبادا بمکر و حیله از جا ببرند و به تسویل و تمویه سیئات را بصورت حسنات وانمایند فرموده اند که دشمن لعین چون از راه اطاعت و نصیحت در آید دفع کردن آن متعسر است پس همیشه ملتجی و متضرع باید بود و از حق سبحانه و تعالی به شکستگی و زاری باید طلبید که ازین راه خرابی او نخواهند و استدراج او نطلبند طریق استقامت آنست که بسعادت ابدی رهنمائی فرماید دیگر فقر و نامرادی جمال این طائفه است بسید کونین علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات حضرت حق سبحانه و تعالی از کمال کرم کفیل رزق عباد خود شده است و ما و شما را ازین تردد فارغ ساخته هر چند اشخاص بشیر رزق زیاده تر بکج است متوجه مرضیات حق باشند تعالی و تقدس و غم متعلقان را بکرم او سبحانه حواله نمایند و الباقی عند التلاقی یعنی یاران که از ان طرف آمدند اظهار نمودند که هنوز توهم آزار در خاطر میر متمکن است بناز علی ذلک تاکید و مبالغه نوشته شد که رفع توهم آزار نمایند دیگر کتابتی بملا یار محمد قدیم نوشته بود که متضمن نصائح و مواعظ باشد ظاهرا مضمون آن کتابت مقبول طبیعتش نیفتاد که جواب کتابت نفرستاد بلکه در فرستادن دعا نیز خود را معاف داشت گو مقبول طبیعتش نیفتد جماعه که باین حقیر منسوب اند اگر مظان غلط و مواد خطا را یشان را اعلام نکند و حق را از باطل جدا نسازد از عهده چگونه برآید و در آخرت چه رو نماید باو بگویند ؎ من انچه شرط بلاغ است با تو میگویم ؎ تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال ؎ بدانکه مقام شیخی و دعوت خلق بحق جل و علا بس مقام عالی است الشیخ فی قومه کالنبی فی امته شنیده باشند هر بیسر و برگ را باین منزلت علیه چه مناسبت ؎ هر گدائی مرد میدان کی شود ؎ پشه آخر سلیمان کی شود ؎ علم به تفصیل احوال و مقامات و معرفت بحقیقت مشاهدات و تجلیات و حصول کشوف و الهامات و ظهور و تعبیرات و واقعات از لوازم این مقام عالی است و بدونها خرط القتاد غایت ما فی الباب کار بر طریقت قدس الله تعالی اسرارهم بعضی از مریدان خود را بملاحظه بعضے از مصالح پیش از انکه بمقام شیخی برسند نوعی از اجازت میدهند و نحوے از تجویز می فرمایند که بطالبان تعلیم طریقت نمایند که بر احوال و واقعات مطلع گردند درین نوع تجویز بر شیخ مقتدا لازم است که آن مرید مجاز را امر باحتیاط درین کار فرماید و تاکید مواد غلط را ادا نماید و تکرار بر بعض آنها اطلاع بخشد و بمبالغه تمامی آنها را ظاهر سازد در نصورت اگر شیخ در اظهار حق مسامحه نماید خائن باشد و اگر مرید را بدآید بید دولت بود مگر نمی داند که رضای حق جل و علا منوط برضای

شیخ است و خط او تعالیٰ مربوط بخط او چه باشد نمی فهمد که قطع کردن از ما منجر بکجا میشود اگر از ما قطع کند بکه خواهد پیوست و اگر عیاذاً باللہ سبحانہ این قسم امرے بخاطر او راہ یافتہ باشد بی توقف گویند کہ توبہ کند و استغفار نماید و بحضرت حق سبحانہ ملتجی و متضرع باشد کہ باین ابتلای عظیم مبتلا نسازد و باین بلای خطرناک گرفتار نگرداند للہ سبحانہ الحمد والمنۃ کہ ازین ہمہ ناپروائی و اضطراب یاران ہیچ غباری و آزارے بر خاطر اینجانب راہ نداده است از اینجا امیدوار است کہ عواقب امور بخیر بگذرد و باقی احوال و اوضاع را اخوی ارشدی مولانا محمد صالح بتفصیل مذکور خواہند ساخت و محل بعضی اشتباہات را از ایشان استفسار خواہند نمود والسلام علیٰ من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا

مکتوب دوصد و بست و پنجم

بملا طاہر لاہوری صدور یافتہ در بیان آنکہ در بدایت این طریقۂ علیہ احوالی کہ دیگران را در نہایت میسر میگردد میسر میشود و لیکن بطریق اندراج نہایت در بدایت کہ لوازم این طریق عالی است و ظہور ازینچنین احوال در بدایت مستلزم آن نیست کہ صاحب آن احوال را کامل مکمل گویند و اجازت تعلیم طریقت نمایند و مانا سب ذلک بہ نحمدہ ونصلی علیٰ نبیہ ونسلم علیہ وعلیٰ آلہ الکرام مراسلات شریفہ پی در پی وصول یافت از گرمی ہنگامۂ طالبان واقتدا در جمعیت ایشان اندراج یافتہ بود فرحت بر فرحت افزود غایت مانی الباب چون درین طریق اندراج نہایت در بدایت ست مبتدیان این طریق عالی را در ابتدا احوال رومیدہد کہ شبیہ باحوال منتہیان است بحیثیتی کہ فرق درمیان این دو نوع احوال نتواند کرد مگر عارفی کہ حدت نظر داشتہ باشد پس برین تقدیر اعتماد بر حصول احوال بامنحصر آن صاحب احوال را اجازت تعلیم طریقت نباید فرمود کہ درین صورت ضرر آن صاحب احوال فوق ضرر مسترشدان اوست تخیل کہ تخیل کمال او را از ترقیات باز دارد و تواند بود کہ حصول جاہ و ریاست کہ از لوازم مقام ارشاد است او را در بلا اندازد کہ امارۂ او ہنوز بر کفر خود است تزکیۂ او راہ نیافتہ مفتی ہا مفتی جمعی را کہ اجازت دادہ اند بملائمت معقول آنہا سازند کہ این نوع اجازت مبنی بر کمال نیست کار بسیار ہنوز در پیش ست این احوال کہ در ابتدا رو دادہ است از قبیل اندراج نہایت در بدایت است و نصائحی کہ مناسب دانند در کار دارند و بر منصت آنہا اطلاع بخشند و چون اجازت دادہ اند از تعلیم طریقت منع شان نکنند کہ شاید ببرکت نفس شما بہ حقیقت مقام ارشاد برسند دیگر چون شروع درین امر عظیم القدر نموده اند مبارک است سعی و اہتمام را در کار دارند و سرگرم باشند کہ باعث از دیاد گرمی ہنگامۂ طالبان

آنسرور گردد والسلام **مکتوب دویصد و بست و ششم** به برادر حقیقی خود میان شیخ محمد مودود املا نموده اند در بیان آنکه فرصت حیوة بسیار قلیل است و عذاب ابدی متفرع بران دمانیاسب ذلک مکتوب مرغوب اخوی اعزی وصول یافت موجب فرحت گشت ای برادر و فقنا الله سبحانه وایاک فرصت حیوة بسیار قلیل ست و عذاب ابدی متفرع بران حیف باشد که کسی این فرصت را در تحصیل امور لاطائل صرف نماید و ملتزم آلام مخلد گردد ای برادر مردم از اطراف و جوانب ترک اسباب و بنوی نموده در رنگ مور و ملخ میریزند و شما قدر دولت خانگی را نا شناخته در طلب دنیای دنیه بذوق میدوید و به شوق خواهان حصول آنید الحیاء شعبة من الایمان حدیث نبوی ست علیه من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها ای برادر این نوع اجتماع اهل الله و این قسم جمعیت لله فی الله که امروز در سرهند میسر است اگر گردعالم گردید معلوم نیست که عشر عشیر این دولت پیدا آرید و ثمرهٔ ازین ماجرا حاصل کنید و شما آنچنین دولت را مفت از دست داوید داز جواهر نفیس بجوز و مویز در رنگ طفلان اکتفا نمودید **مصرع** شرمت باد ازین شرمت باد ۱۲ ای برادر تا وقت دیگر شاید فرصت ندهند و اگر بدهند این اجتماع برپا نگذارند آن زمان علاج چیست و تدارک بچه بود و تلافی بچه چیز حاصل آید غلط کرده آید و خطا فهمیده اید بلقمهای چرب و شیرین مفتون نشوید و بلباسهای نفیس و مزیب فریب نخورید و نتایج آنها غیر از حسرت و ندامت چه در دنیا و چه در آخرت هیچ نیست بواسطه رضا طلبی اهل و عیال خود را در بلا اندا ختن و اختیار عذاب اخروی نمودن از عقل دور اندیش بسیار دور است حق سبحانه و تعالی عقل عباد و عقبة کناد ای برادر دنیا که در بیوفائی مثل است و اهل دنیا که در دنارت و خست مشهور حیف باشد که عمر گرامی خود را از پی بیوفا و خسیس صرف نماید ما علی الرسول الا البلاغ والسلام **مکتوب دویصد و بست و هفتم** ببلا طاهر لاهوری صدور یافته در بیان بعضی از نصائح و مواعظ که بمقام شیخی تعلق دارد ۱۲ الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب شریف وصول یافت موجب فرحت گشت از حلاوت و انتداد یاران نوشته بودند فرحت بر فرحت افزود ای برادر حق سبحانه و تعالی که شما را این منصب گرامت فرموده است شکر این نعمت را بروجه اتم ادا نمایید و مخالفت کنید که امر سے صادر نشود که باعث نفرت خلائق گردد که وبال عظیم است نفرت خلق مناسب حال ملامتیه است که بشیخی و دعوت کار ندارند بلکه مقام نقص ملامت نقص مقام شیخی است مباد این و

مقام را غلط نمایند و در عین شیخی آزردی ملامت نکنند کہ ظلم عظیم است و در نظر مریدان خود را متجمل دارند و در اختلاط و موانست با مستر شدان افراط نمایند کہ باعث استخفاف است کہ منافی افادہ و استفادہ است و در محافظت حدود شرعیہ نیک رعایت نمایند مہما امکن عمل بر خفت تجویز نکنند کہ ہم منافی این طریقہ علیا است و ہم مناقض دعوای متابعت سنت سنیہ عزیزے فرمودہ است ریا عالعارفین خیر من اخلاص المریدین چہ ریای عارفان از برای انجذاب قلوب طلاب است بجناب اقدس خداوندی جل سلطانہ پس ناچار از اخلاص مریدان بہتر باشد و ایضاً اعمال عارفان اسباب تقلید است مر طالبان را در اتیان اعمال اگر عارفان عمل نکنند طالبان محروم مانند پس عارفان برای آن کنند تا طالبان بآن اقتدا نمایند این ریا عین اخلاص است بلکہ بہتر از اخلاص کہ از برای نفع خود باشد از ینجا کسی گمان نکند کہ عمل عارفان محض از برائے تقلید طالبان ست و عارفان را بہ عمل احتیاج نیست عیاذاً باللہ سبحانہ این خود عین الحاد و زندقہ است بلکہ عارفان در اتیان اعمال بسائر طالبان برابر اند و از اتیان اعمال ہیچکس را استغنا نیست غایت مافی الباب در اعمال عارفان گاہ ہست کہ نفع طالبان کہ مربوط بہ تقلید است نیز ملحوظ است و بآن اعتبار آنرا ریائے نامند بالجملہ در قول و فعل نیک محافظت نمایند کہ اکثر خلائق درین آوان ہنگامہ طلب اندکاری بوقوع نیاید کہ منافی مقام باشد و جمال را بطعن اکابر رساند از حضرت حق سبحانہ تعالیٰ استقامت طلبند دیگر از حصول نسبتہای مشائخ نوشتہ بودند وجہ آن را مکرر بشما بالمشافہ گفتہ شدہ است ورای آن چیزے نفہمند کہ در آن خیریت نیست زیادہ چہ نویسد والسلام

مکتوب دوصد و بست و ہشتم بمیر محمد نعمان صدور یافتہ در بیان بعضی از نصائح کہ بمقام تکمیل و تعلیم طریقت تعلق دارد و مناسب ذلک مکتوب مرغوب اخوی سیادت پناہی رسید موجب فرحت گشت ہمی برادر مکرر بشما گفتہ شدہ است کہ مدار این طریق بر دو اصل است استقامت بر شریعت بحدیکہ بتارک ادنای آداب آن راضی نباید شد در سوخ و ثباتست بر محبت و اخلاص شیخ طریقت بر نہجیکہ اصلا بر وی مجال اعتراض نماند بلکہ جمیع حرکات و سکنات او بباد محبوب در نظر مرید در آید عیاذاً باللہ سبحانہ در امرے از امور کہ باین دو اصل متعلق ست خللی واقع شود و اگر بعنایت اللہ سبحانہ این دو اصل مستقیم است سعادت دنیا و آخرت نقد وقت است و نصائح و وصایای دیگر نیز گوش زد شما شدہ است

در مراعات آن احتیاط فرمایند و بتضرع و زاری تلافی تقصیرات نمایند و در عشرهٔ این ذی الحجه باعتکاف نشینند بنیت قضای اعتکاف عشرهٔ اخیرهٔ ماه رمضان که وقت ازماه ترک شده باشد تا باین نیت مرتکب سنت باشند و در ان عشرهٔ اعتکاف بتضرع و زاری و ابتهال و نیاز عذر تقصیرات جویند فقیر نیز در ان عشره مدد شما خواهد نمود انشاء الله تعالی در تحریر اجازت نامه که اینهمه مبالغه و ابرام دارند مقصود چیست اجازت تعلیم طریقت بشما داده است اگر او کفایت نکند اجازت نامه چه کار خواهد کرد لازم نیست که هرچه در خاطر بگذرد آنرا البته سعی باید کرد چیزیکه بخاطر میگذرد که ترک آن اولی و انسب است نفس را بجو امری را که پیش گرفت میخواهد آنرا بانصرام رساند و بجهت و بطلان آن ملاحظه نمیکند بخاطر شما چند کلمه نوشته شد حضرت حق سبحانه نافع آرد فکر کار خود باید کرد تا ایمان بسلامت ببرد اجازت نامه و مریدان بکار نخواهند آمد در ضمن کار خود اگر شخصی بطلب صادق بیابد آنرا تعلیم طریقت بکنند نه آنکه تعلیم طریقت را اصل کار پگیرند و معامله خود را تابع آن سازند آن خود را سراسر ضرر و خسران است **مکتوب دوصد و بست و نهم** بمرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیان آنکه طریق ما همان طریق حضرت ایشان است و نسبت همان نسبت لیکن تکمیل صناعت و تتمیم نسبت تلاحق افکار و تعاقب انتظار است

الحمد لله و السلام علی عباده الذین اصطفی مراسلات شریفه که نامزد مخلص مشتاق خود ساخته بودند پی در پی رسید موجب ازدیاد فرحت و باعث افراط محبت گشت جزاکم الله سبحانه عنا خیر الجزاء مجملا بعضی از شبهات و تردیدات که اندراج یافته بود آنکه طریق ما طریق حضرت ایشان است قدس الله تعالی سره الاقدس و نسبت همان نسبت شریفه آنحضرت کدام طریق ازان طریق عالی و کدام نسبت ازان نسبت علیه اولی و انسب است که کسی آنرا اختیار نماید غایت مافی الباب تکمیل صناعت و تتمیم هر نسبت تلاحق افکار و تعاقب انوار است مثلا نحوی که در زمان سیبویه بوده تلاحق افکار متاخران دوچندان زیاده گشته است و محرر و منقح شده مع ذلک همان نحو سیبویه است که افکار متاخران بیش از پیش مشاطگی و تزئین آن نموده است مقولهٔ شیخ علاء الدوله قدس سره بسمع شریف رسیده باشد که فرموده هرچند وسائط بیشتر بود راه نزدیکتر و روشن تر گردد این قسم زیادتی بران نسبت علیه که بطریق مشاطگی و تزئین پیدا شده باشد و در گفت آمده جمعی را در تخیلات انداخته است حقیقت معامله آنست که بی تکلف و تصنع نموده آید

مکتوبات و رسائل این فقیر را به بینند که این طریق را طریق اصحاب کرام علیهم الرضوان ثابت کرده است
و این نسبت را فوق همه مدلل ساخته و مداحی این طریق عالی و اکابر این طریق را بر نهجی نموده است که هیچکس
از خلفای این خانوادهٔ بزرگ بایراد عشر عشیر آن موفق نگشته و ایضاً این فقیر در روزمره و در نشست و برخاست
رعایت آداب و لوازم این طریق بر وجه اتم مینماید و سر موی مخالفت و احداث تجویز نمیکند عجب
است که اینهمه هنرها از نظر مستور مانده است و اگر بالفرض در ایام آزار نسبت ببعضی یاران در کلمه و کلام
سخن ناملائم واقع شده باشد در نظر در آمده عجب تر آنکه شما امثال این سخنان را با در میدارید و بجرد
شنیدن از جا میروید اگر حسن ظن است چرا مخصوص بآن جماعة است یا مگر قابل حسن ظن نیستم بالجمله
اگر مدار بر گفت و شنود است از دست سخن چنان خلاصی متصور نیست و اخلاص متوقع نه از گفت
و شنود بگذرند و از امور گذشته یاد نکنند تا اخلاص متصور شود و رفع کلفت دیرینه گردد و نوشته بودند
که وقت تربیت حضرات پیرزادگان رسیده و میگذرد و وصیت حضرت ایشان را قدس سره یاد داده بودیم
مخدومانرا سعادت خادمان است که بخدمت مخدوم زادهای خود فائز گردند لیکن درین مدت از خدمت
ظاهری بواسطه موانع معلوم خود را معاف میداشت و انتظار ظهور زمان وصیت علیه میکرد حالا اگر میدانند
که مانعی نیست و راه گفت و شنود مسدود گشته است اشارت فرمایند که چند روز آمده بانجا خدمت استغال
نماید و اگر نیک ملاحظه نماید میداند که درین کار بجرد امتثال وصیت باید نمود والا تربیت ظاهر و باطن
شما ایشانرا کافیست احتیاج دیگری نیست دیگر اخوی مولانا عبد اللطیف میفرمودند که میان محمد
قلیچ مخدوم زاده کلانرا در حق تعلیم و تربیت ظاهری بخود گرفته است و ایشان نیز تجویز یعنی خود دانند
استماع این خبر در عجب آورد و اگر او از نارسائی خود چیزی تخیل کند ایشان چون تجویز نمایند ازین
تر سد که مبادا آزار محمد قلیچ جای دیگر سرایت کند **مکتوب دوصد و سی ام** بشیخ یوسف برکی
حصول یافته در علو همت و عدم اکتفا بانچه حاصل شود بلکه تفنی انچه مشهود و معلوم گردد و اثبات معبود
بچون و بچگون که ماورای دید و دانش است الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی اشمه از احوال
گرامی شما میان بابو بامر شما اظهار نمودند و استفسار حقیقت آن فرمودند بنا علی ذلک چند کلمه نوشته آید
مخدوما نیتم احوال در اوائل اقدام مبتدیان این راه را بسیار دست می دهد هیچ در اعتبار
نمی آرند بلکه نفی آن مینمایند اصل کو نهایت کدام شعر کیف الوصول الی سعاد و دونها قلل الجبال

وودونمن خیوف بہ اللہ تعالی بچون وبچگونہ است ہرچہ در دید ودانش وشہود وکاشفہ در آید غیر اوست سبحانہ وتعالی وراء است زنہار بجوز وسویز این راہ در رنگ طفلان گول نشوند وبوصول نہایت مغرور نگردند وواقعات احوال را پیش شیخان ناقص ظاہر نسازند کہ ایشان باندازۂ یافت خود قلیل را کثیر می انگارند وبدایت را نہایت می شمرند لاجرم طالب مستعد در زعم کمال می افتد وفتور در طلب او راہ می یابد شیخ کامل باید طلبید ومعالجۂ امراض باطنیہ را از وباید خواست تا زمانیکہ بشیخ کامل نرسید باید کہ این احوال را در تحت لا در آوردہ نفی بکنید واثبات معبود برحق کہ بچون وبچگونہ است نمائید حضرت خواجہ نقشبند قدس سرہ فرمودہ اند ہرچہ دیدہ شد وشنیدہ شد ودانستہ شد آنہمہ غیر است بحقیقت کلمہ لا نفی آن باید کرد وبیشتر ہرچہ رود ہ نفی بکنید کہ او تعالی وراء الوراست درجات اثبات غیر از متکلم بکلمۂ مستثنی ہیچ در دست نباشد طریق اکابر این طریقت نیست والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا وکملہا

مکتوب دوصد وسی ویکم

بمیر محمد نعمان صدور یافت در جواب اسولۂ کہ نمودہ وپرسیدہ کہ فرق در میان حصول ووصول چیست واسمائی کہ مبادی تعینات انبیاست علیہم الصلوات والتسلیمات ہمان اسمای مبادی تعینات اولیا است یا نہ واگر ہست فرق چیست وپرسیدہ بود کہ منع از ذکر جہری می کنند کہ بدعت است وحال آنکہ ذوق وشوق می بخشد چرا از چیزہای دیگر کہ در زمان آنسرور نبود علیہ الصلوۃ والسلام منع نمی نمایند مثل لباس فرجی وشال وسرادیل نحمدہ ونصلی علی نبیہ ونسلم علیہ وعلی آلہ الکرام دو مکتوب شریف متعاقب رسید مکتوب اول ہرچند مبنی بر سوزش واضطراب بود اما مکتوب ثانی ملائم ہموارہ بودہ است وشعر از شوق وسرگرمی محبت آثار از زمانیکہ میر سعدالدین راہی می شدند طلب کتابت نمودند در آن وقت بیدماغ ومقبوض بود بحدیکہ بخط خود نتوانست نوشت بمولانا یار محمد جدید گفتہ کہ بنویسد در وقت بیدماغی اگر کلمۂ ناملائم مندرج شدہ باشد معذور خواہند داشت باآنکہ باید کہ باندک چیزے بیجا نگردند ومعاملہ را برہم نزنند حق سبحانہ وتعالی نکند کہ آزارے در میان باشد ویا از روے رنجش واعراض چیزی نوشتہ آید از روے نصیحت اگر چیزی نوشتہ شود خوشحال باید بود مکتوب ثانی شما بسیار محظوظ ساخت حرارت در ہر امر درکار است پژمردگی وافسردگی نصیب اعدا باد نوشتہ بودند کہ فرق در میان حصول

ووصول نمیتواند فهمید اے برادر حصول باوجود بعد متصورست و وصول متعذر عقارا کہ بصورت مخصوصہ تصور میکنم میتوان گفت کہ عقا در مدرکۂ ما حاصل است امّا وصول بعقا متحقق نیست زیرا کہ ظلیت کہ عبارت از ظہور شئی است در مرتبۂ منافی حصول آن شئی نیست اما وصول شئی ظلیت را بر نتابد فافہم قا ایضا پرسیدہ بودند کہ اسمائی کہ مبادی تعینات انبیا است علیہم الصلوات والتسلیمات ہمان اسمای مبادی تعینات اولیا است یا نہ و اگر ہست فرق چیست اے عزیز مبادی تعینات انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات کلیات اسما است و مبادی تعینات اولیا جزئیات آن اسما کہ در تحت آن کلیات مندرج است و مراد از جزئیات آن اسما ہمان اسما است کہ بقیدی از قیود ما خوذ گشتہ است کالارادۃ المطلقۃ والارادۃ المقیدۃ بشئ و چون اولیارا بواسطۂ متابعت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ترقی واقع می شود راجع آن قید نمودہ لمحق بمطلق خواہد بود این فرق را در بعضی مکاتیب بہ تفصیل مذکور ساختہ است ملاحظہ خواہند نمود و ایضا پرسیدہ بودند کہ منع از ذکر جہر میکنند کہ بدعت ست با آنکہ ذوق و شوق می بخشد چرا از چیز ہای دیگر کہ در زمان آنسرور نبود علیہ وعلیٰ آلہ الصلوۃ والتسلیمات منع نمیکنند مثل لباس فرجی و شال و سراویل مخدوما عمل آن سرور علیہ وعلیٰ آلہ الصلوۃ والسّلام بر دو نوع است برسبیل عبادت است یا بر طریق عرف و عادت عملیکہ برسبیل عبادت بودہ خلاف آنرا از بدعتہاے منکر میدانیم و در منع آن مبالغہ مینمایم کہ احداث در دین است و آن مردود است و عملیکہ بنا بر عرف و عادت است خلاف آن را بدعت منکر نمیدانیم کہ در منع آن مبالغہ نمی نمایم کہ بدین تعلق ندارد وجود و عدم آن مبنی بر عرف و عادت ست نہ بر دین و ملت چہ عرف بعضی بلاد خلاف عرف بعضی از بلاد دیگر است و ہمچنین در یک بلدہ باعتبار تفاوت از منہ تفاوت عرف واقع است مع ذلک رعایت سنت عادی نیز مثمر نتائج است و منتج سعادات ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علیٰ متابعۃ سید المرسلین علیہ وعلیہم وعلیٰ تابعی کل من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا والسّلام

مکتوب دوصد و سی و دوم

بنجانخانان صدور یافت در بیان حقیقت دنیای دنیہ و قبح مزخرفات رویۂ آن و علاج ازالہ و محبت این دنیہ و ما یناسب ذلک۔ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ حقیقت دنیای دنیہ نامرضیہ را و قبح مزخرفات

وممو ہات، رویہ را در نظر بصیرت منکشف گردانیدہ حسن و جمال آخرت را باطراوت جنات و انہار آنہا را باز یادتی تقاپر وردگار آن جل سلطانہ جلوہ گر گردانا د بحرمت سید المرسلین علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا تا ازین قبیح سریع الزوال بے رغبتی حاصل گشتہ بکلیہ توجہی بعالم بقا کہ محل رضائے مولی است جل سلطانہ میسر آید وتا ہم این دنیہ ظاہر نشود خلاصی از گرفتاری آن محالست وتا خلاصی از گرفتاری آن میسر نشود فلاح ونجات اخروی متعسر حب الدنیا راس کل خطیئۃ قضیہ مقررست وچون معالجہ باید اوست علاج ازالۂ محبت این دنیہ منوط باشد برغبت نمودن در امور آخرت واتیان اعمال صالح بر وفق احکام شریعت غراحق سبحانہ تعالی حیوٰۃ دنیا را منحصر بر پنج چیز بلکہ در چہار چیز گردانیدہ حیث قال اللہ تعالی انما الحیوٰۃ الدنیا لعب ولہو وزینۃ وتفاخر بینکم وتکاثر فی الاموال والاولاد پس تا چار وقتیکہ اشتغال باعمال صالح نماید جزو اعظم آن کہ لعب ولہو است رو بنقصان آرد واجتناب از لبس حریر وتلبیس بذہب ونضہ کہ عمدہ در تحصیل زینت اند فرمایند جزو دیگرش کہ زینت است رو بزوال آرد وچون یقین نماید کہ فضیلت وکرامت نزد خدای عزوجل بورع وتقوی است نہ بحسب ونسب ہر آئینہ از تفاخر باز ماند وچون داند کہ اموال واولاد ما نع ذکر حق اند سبحانہ ومعرض از جناب قدس او تعالی تا چار از تکاثر دران تقاعد فرماید وتزاید آنرا از معاتب شمرد با جملہ ما اتاکم الرسول فخذوہ وما نہکم عنہ فانتہوا کیلا یفرکم شی بیت دادیم ترا از گنج مقصود نشان ۔ گر ما نرسیدیم تو شاید برسی ۔ بقیۃ المرام میان شیخ عبد المومن بزرگ زادہ اند تحصیل علوم بانجام رسانیدہ سلوک طریقت صوفیہ میفرمایند ودر ضمن این سلوک احوال غریبہ مشاہدہ مینمایند ضرورت بشری از تعیل اہل وعیال مجرد بی اختیار مضطر میسازد این فقیر از برای دفع این اضطرار دلالت بجناب شما نمودہ من دق باب الکریم انفتح والسلام **مکتوب دوصد وسی وسوم** بعا بجناب شیخ فرید در بعضی نصائح بحسن اوصدور یافتہ بتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی ما جاء بہ جدکم الامجد علیہ وعلی آلہ واصحابہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا در ایام عرس حضرت خواجہ قدس سرہ بحضرت دہلی رسیدہ بخاطر داشت کہ در ملازمت علیہ نیز برسد درین اثنا خبر کوچ منتشر گشت بضرورت توقف نمودہ بچند کلمۂ نامربوط تصدیع دہ گشت اگر در حضور است واگر در غیب ہمگی ہمت خواہان سلامتی ایشان است از انچہ نباید ونشاید ودر بعضی اوقات غلبۂ خیر اندیش برآن می آرد کہ لفکی ایشانرا اختیار کردہ از انچہ شایان عتبۂ علیہ ایشان نباشد تباکید ومبالغہ مانع آید ودر مجلس شریف نااہلان را نگذارد اما ے واند

ف نقطہ زکی بعضی از ہر

کہ جمیع آرزو ہا میسر نیست بضرورت بدعای ظہر الغیب رطب اللسان است شاید کہ بعرض قبول افتد
حضرت خواجہ احرار قدس سرہ از بزرگی وکلانی خود میفرمودند کہ ہر چند کفر است کہ کسی چنان کلان شود
کہ اگر او برہم شود کہ ہمہ عالم برہم شود اما چہ توان کرد کہ ما را بی ما کلان ساختہ اند امروز آن قسم بزرگی
وکلانی نزدیک است کہ در مادۂ جناب شما صادق آید چہ در رفاہیت خلائق است وبالعکس از ینجا است
کہ نزد مردم وعاء خیر شما در رنگ دعا نزد دل مطر است کہ بعامۂ خلائق نافع است پس عیب باشد کہ
بآن کلانی وبزرگی برابر دانۂ خشخاش جای انگشت بماند واین دانۂ خشخاش بردل دوستان وخیر اندیشان
بار عظیم ست کرم نمودہ ایشان را بسیار سازند چند گاہ ہست کہ این خیر اندیش ازین مقولہ فرحی ننوشتہ است
کہ مبادا تکرار ومبالغہ گران آید ؎ یار نازک بدن از باد ہوا میرنجد ۔ ہمچو گلبرگ زآسیب صبا میرنجد ۔ اما
از دوستی دور نمود کہ بملاحظۂ گرانی خاطر در مقام سکوت آید ؎ حافظ وظیفۂ تو دعا گفتن ست وبس ۔
در بند آن مباش کہ نشنید یا شنید ۔ چند گاہ است داعیۂ زیارت حرمین شریفین حرسہما اللہ سبحانہ
عن الآفات پیدا شدہ است وباعث این سفر ہمان داعیہ است وچون ایمنی منوط التجاء و
استرضاء ایشان بودہ خبر کوچ آن داعیہ را در تسویف انداخت الخیر فیما صنع اللہ سبحانہ والسلام مکتوب
دوصد وسی وچہارم بحقائق آگاہ معارف دستگاہ عالم ربانی عارف سبحانی مخدوم زادۂ کلان
اعنی الشیخ محمد صادق سلمہ اللہ تعالیٰ سبحانہ وابقاہ وادصلہ الی غایۃ ما یتمناہ صدور یافتہ در بیان آنکہ
حقیقت واجب الوجود تعالیٰ وجود محض است کہ منشاء ہر خیر وکمال وحقائق ممکنات عدمات
اند کہ مبادی ہر شر ونقص اند ومعنی من عرف نفسہ فقد عرف ربہ وبیان تجلی ذاتی کہ فوق جمیع نسب
واعتبارات ست ومعنی تاویلی کریما الہدنور السموات والارض ومانیاسب ذلک مع اسولتہ واجوبتہ
یتعلق بتوضیح ہذا المقام وتنبیہات تلیق بتلخیص ہذا المرام بسم اللہ الرحمن الرحیم اما بعد حمد خدائے
بیچون ودرود پیغمبر رہنون معلوم فرزندی باد کہ حقیقت حق سبحانہ وجود صرف ست کہ امرے دیگر بآن
انضمام یافتہ است وآن وجود تعالیٰ منشاء ہر خیر وکمال ست ومبداء ہر حسن وجمال وجزئی است
حقیقی وبسیطی است کہ ترکیب اصلا بآن راہ نیافتہ است لا ذہنا ولا خارجا وبسبب حقیقت ممتنع التصور
است ومحمول ست بر ذات تعالیٰ مواطاۃ لا اشتقاقا ہر چند نسبت حمل را نیز در الموطن فی الحقیقت گنجایش
زیرا کہ جمیع نسب در انجا ساقط گشتہ اند ووجود یکہ عام ومشترک است از ظلال آن وجود خاص است تعالیٰ

وتقدس واین ظل محمول ست بر ذات تعالی وتقدس وبر اشیاء بر سبیل تشکیک اشتقاقا لا مواطاة ومراد از ان ظل ظهور حضرت وجود است تعالی در مراتب تنزلات واز افراد آن ظل اولی واقدم واشرف فرد یست که محمول بر ذات است تعالی اشتقاقا پس در هر مرتبه اصالت الله تعالی وجود تو ان گفت نه الله تعالی موجود ودر مرتبهٔ آن ظل الله تعالی موجود صادق ست نه الله تعالی وجود وچون حکما وطائفه از صوفیه که بعینیة وجود قائل گشته اند وبحقیقت این فرق اطلاع نیافته اند وظل را از اصل جدا نساخته حمل اشتقاق وحمل مواطاة هر دو در یک مرتبه اثبات نموده ودر تصحیح حمل اشتقاق محتاج بتحمل وتکلف گشته والحق ما حققت بالهام الله سبحانه واین اصالت وظلیت در رنگ اصالت وظلیت سائر صفات حقیقیه است زیرا که در هر مرتبه اصالة که موطن اجمال است وغیب الغیب حمل این صفات بطریق مواطاة ست نه بطریق اشتقاق توان گفت الله تعالی علیم ونمیتوان گفت که الله تعالی عالم زیرا که در حمل اشتقاق، ز حصول مغائرة چاره نبود ولو بالاعتبار وهو منفقود فی ذلک الموطن راسا واذ انتفاء یر لا یکون الا فی المراتب الظلیة ولا ظلیة ثمة لانه فوق التعین الاول بمراحل لان المنسب ملحوظة بطریق الاجمال فی ذلک التعین ولا ملاحظة شئی من الاشیاء بوجه من الوجوه فی ذلک الموطن ودر مرتبهٔ ظل که تفصیل آن اجمال است حمل اشتقاق صادق است نه حمل مواطاة لیکن عینیة این صفات در انمرتبه فرع عینیة وجود است تعالی که مبدا هر خیر وکمال است ومنشاء هر حسن وجمال واین فقیر در کتب ورسائل خود هر جا نفی عینیت وجود کرده است مراد از ان وجود ظلی باید داشت که مصحح حمل اشتقاق است واین وجود ظلی نیز مبداء آثار خارجیه است پس ما بهایی که بآن وجود متصف گردند در هر مرتبه از مراتب موجودات خارجیه خواهند بود فافهم فانه ینفعک فی کثیر من المواقع پس صفات حقیقیه نیز موجودات خارجیه باشند وممکنات نیز در خارج موجود بودند هذا اے فرزند سر خاص بشنو که کمالات ذاتیه در مرتبهٔ حضرت ذات تعالی وتقدس عین حضرت ذات است مثلا صفت علم در الموطن عین حضرت ذات است تعالی وهمچنین قدرت وارادت وسائر صفات والیضا در الموطن حضرت ذات بتمامه علم است که همچنان بتمامه قدرت است نه آنکه بعض حضرت ذات علم ست وبعض دیگر قدرت ست که تبعض وتجزی آنجا محال است واین کمالات که گویا منتزع از حضرت ذات تعالی در مرتبه حضرت علم تفصیل یافته است وتمیز پیدا کرده مع بقاء حضرت الذات تعالت وتقدست علی تلک المعرفة الاجمالیة الوحدانیة بعد ازان هیچ چیز در الموطن نمانده که درین تفصیل داخل نشده وتمیز نگشته بلکه جمیع کمالات متمیز

کہ ہرکدام ایشان عین ذات بود تعالی در مرتبہ علم آمدہ است و این کمالات مفصلہ در مرتبہ ثانی وجود ظلی پیدا کردہ صفات نام یافتہ اند و قیام بحضرت ذات کہ اصل اینہاست پیدا کردہ اند و اعیان ثابتہ نزد صاحب فصوص علیہ الرحمۃ عبارت از ہمان کمالات مفصلہ است کہ در خانہ علم وجود علمی حاصل کردہ است و نزد فقیر حقائق ممکنات عدمات اند کہ ماوای ہر شر و نقص اند بآن کمالات کہ در آنہا منعکس گشتہ اند این سخن تفصیلی میطلبد بگوش ہوش باید شنید ارشدک اللہ تعالیٰ کہ عدم مقابل وجود است و نقیض اوست پس بالذات منشاء ہر شر و نقص باشد بلکہ عین ہر شر و فساد بود چنانچہ وجود در مرتبہ اجمال عین ہر خیر و کمال ست و چنانچہ حضرت وجود در موطن اصل الاصل محمول بر ذات تعالیٰ بطریق اشتقاق نیست عدم نیز کہ در مقابل آن وجود است محمول بر ماہیۃ عدمیہ بطریق اشتقاق نیست در آن مرتبہ آن ماہیۃ را معدوم نمیتوان گفت بل ہو عدمٌ محضٌ و در مراتب تفصیل علمی کہ بآن ماہیت عدمیہ تعلق یافتہ است جزئیات آن ماہیت متصف بعدم میگردند و حمل اشتقاق در آنہا راست می آید و مفہوم عدم کہ گویا منتزع از ان ماہیت اجمالیہ عدمیہ است و کانطل است مر آن ماہیت را بر جمیع افراد مفصلہ آن بطریق اشتقاق حمل می باید کما یجئ و چون آن عدم در مرتبہ اجمال عین ہر شر و فساد بودہ و در علم اللہ سبحانہ ہر شرے از شر دیگر جدا گشتہ و ہر فسادی از فساد دیگر امتیاز داشتہ چنانکہ در جانب وجود در مرتبہ اجمال حضرت وجود عین ہر خیر و کمال بودہ و در مرتبہ تفصیل علمی ہر کمالی از کمال دیگر امتیاز یافتہ و ہر خیری از خیر دیگر جدا گشتہ پس ہر کمالی ازین کمالات وجود فیض ہر نقصی ازین نقائص عدمیہ کہ مقابل اوست در خانہ علم منعکس گشتہ است و صور علمیہ یکدیگر باہم دیگر مزجے پیدا کردہ است و آن عدمات کہ عبارت از شرور و نقائص اند بآن کمالات منعکسہ کہ در مرتبہ حضرت علم تفصیل علمی یافتہ اند ماہیات ممکنات اند غایت مافی الباب آن عدمات در رنگ اخلال و مواد آن ماہیات اند و آن کمالات ہمچو صور حالہ در ان پس اعیان ثابتہ نزد این حقیر عبارات ازین عدمات و ازان کمالات است کہ بایکدیگر ممتزج گشتہ اند و قادر مختار جل سلطانہ این ماہیات عدمیہ را بالوازم اینہا و باکمالات ظلال وجودیہ کہ در اینہا در حضرت علم منعکس گشتہ اند و ماہیات ممکنات نام یافتہ ہرگاہ خواست بآن وجود ظلی منصبغ گردانیدہ موجودات خارجیہ ساخت و مبدا آثار خارجیہ گردانید باید دانست کہ منصبغ ساختن صور علمیہ را کہ عبارت از اعیان ثابتہ ممکنات اند و ماہیات ایشان نہ بآنمعنی است کہ صور علمیہ از خانہ علم

برآمده وجود خارجی پیدا میکند که آن محال است و مستلزم جهل تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا بلکه بآن معنی است که ممکنات در خارج بر طبق آن صور علمیه وجودی پیدا کرده اند ورای وجود علمی وجود خارجی موافق آن وجود علمی حاصل نموده در رنگ آنکه استاد بنجار در ذهن صورت سریر تصویر نموده در خارج اختراع آن نماید در نیصورت آن صورت ذهنیه سریر که در معنی ماهیت آن سریر است از خانهٔ علم آن بنجار نه برآمده است بلکه در خارج آن سریر وجودی بر طبق آن صورت ذهنیه پیدا کرده است فافهم بدانکه هر عدمی بظلی از ظلال کمالات وجودیه که مقابل اوست منعکس در وی منصبغ گشته در خارج وجود ذهنی پیدا کرده است بخلاف عدم صرف که باین ظلال متاثر گشته است و رنگی نگرفته است چگونه رنگی بگیرد که مقابل این ظلال نیست اگر مقابله دارد بحضرت وجود صرف دارد تعالی و تقدس پس عارف تام المعرفه بحضرت وجود ترقی نموده در مقام عدم صرف نزول نماید بتوسل او و این عدم نیز بآن حضرت انصباغی پیدا کرده زین میگردد و مستحسن میشود این زمان جمیع مراتب اعدام آن عارف کونی الحقیقه جمیع مراتب ذاتیه اوست اجمالی و تفصیلی حسن و خیریت پیدا کرده است و کمال و جمال حاصل نموده است این خیریت که در جمیع مراتب ذاتیه سرایت نماید مخصوص بایچنین عارف است و غیر او را اگر خیریت سرایت نموده است یا تصور است بر بعضی مراتب تفصیلیه اعدام ذاتیه او و یا جمیع مراتب تفصیلی او دیده است علی تفاوت الدرجات و این قسم اخیر نیز نادر الوجود است اما در مرتبه اجمال عدم که عین هر شر و نقص است هیچ یکی را از غیر آن عارف بوئی از خیریت نیافته است در رنگی از حسن پیدا نکرده پس ناچار شیطان آن عارف که بخیریت تمام متصف گشته نیز حسن اسلام پیدا کند و نفس امّاره مطمئنه گشته از مولای خود راضی گردد و از اینجا است که سید المرسلین علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات فرموده اسلم شیطانی پس هیچ غازی در غزا از وی سبقت نکند و مثل شیطان را دلالت بخیر نماید سبحان اللہ معارفی که ازین خمیر بنوا است بظهوری آید اگر اکثری جمع شده در تصویر آن کوشد معلوم نیست که میسر شود یا نه که حظ وافر از این معارف نصیب حضرت مهدی موعود علیه الرضوان خواهد بود اگر باد شمه بر در پیرزن بیاید تو ای خواجه بسلامت مکن فتبارک اللہ احسن الخالقین والحمد للہ رب العالمین پس ذوات ممکنات عدمات باشند که ظلال کمالات وجودی در آنها منعکس گشته زین ساخته است پس ناچار ممکنات بالذات ماورای هر شر و فساد باشد و ملاذ هر سوء و نقص هر خیر و کمال که در ماهنا

تعبیه فرموده اند عاریتی است که از حضرت وجود که خیر محض است فائض شده است کریمه ما اصابک من حسنة فمن الله واما اصابک من سیئة فمن نفسک شاهد این معنی است وچون فضل خداوندی جل سلطانه این وید رعایت استیلا یابد و کمالات خود را در دست ازان طرف بیند خود را شر محض یابد و نقص خالص داند و هیچ کمالی در خود مشاهده نکند اگرچه بطریق انعکاس باشد در رنگ آن شخص که برهنه بود و جامه عاریت در بر کرده باشد این وید عاریت بروی کمال استیلا یابد بر نهجیکه دست جامهارا در تحلیل بصاحبش بدهد هر آئینه خود را بدوق برهنه یابد اگرچه عاریت واسطه باشد صاحب این وید مشرف بمقام عبدیت میگردد که فوق جمیع کمالات ولایت است این اجتماع خیر و شر و نقص و کمال که فی الحقیقت اجتماع وجود و عدم است از قبیل جمع نقیضین نیست که تو آنرا محال دانی زیرا که نقیض وجود صرف عدم صرفست و این مراتب ظلیه چنانکه در جانب وجود از ذروهٔ اصل بتخفیض تنزلات نزول فرموده اند در جانب عدم نیز آن مراتب ظلیه از تخفیض صرافت عدم ارتقائی نموده اند اجتماع اینها در رنگ اجتماع عناصر متضاده است که صورت ضدیه هر کدام را منکسر ساخته جمع فرموده اند فسبحان من جمع بین الظلمة والنور اگر گفته شود که تو در بالا عدم صرف را نیز حکم بانصباغ کردهٔ بوجود صرف که نقیض اوست پس اجتماع نقیضین پیدا شد گوئیم که اجتماع نقیضین در یک محل محالست اما قیام یک نقیض به نقیض دیگر و اتصاف یکی بدیگرے محال نیست چنانکه ارباب معقول گفته اند که وجود معدوم است و اتصاف وجود بعدم محال نیست پس اگر عدم موجود شود منصبغ بوجود گردد و چرا محال باشد اگر گویند که عدم از معقولات ثانیه است که منافی وجود خارجی است پس وجود خارجی چگونه متصف گردد در جواب گوئیم که مفهوم عدم را از معقولات ثانویه گفته اند اما اگر فردی از افراد عدم متصف گردد بوجود چه فساد است چنانچه ارباب معقول در وجود گفته اند بطریق اشکال که وجود باید که عین ذات واجب الوجود تعالی وتقدس نباشد زیرا که وجود از معقولات ثانویه است که وجود خارجی ندارد و ذات واجب الوجود تعالی وتقدس در خارج موجود است پس عین نباشد و در جواب این گفته اند که مفهوم وجود از معقولات ثانویه است و جزئیات او پس جزوی از جزئیات او منافی وجود خارجی نباشد و تو اند بود که در خارج موجود بود سوال و تحقیق سابق معلوم شد که وجود صفات حقیقیه در مراتب ظلال است و در مرتبه اصل اشیا نزا وجودے حاصل نیست این سخن مخالف رای اهل حق است شکر الله تعالی سعیهم چه صفات را هیچ وقتی از ذات تعالی وتقدس جدا نمیدانند و ممتنع الانفکاک تصور میفرمایند جواب آنکه ازین بیان جواز انفکاک

لازم نمی آید زیرا که این ظل لازم آن اصل است فلا انفکاک غایة مافی الباب عارف که قبلهٔ توجه احدیت ذات است تعالی و تقدس و از اسماء و صفات هیچ ملحوظ او نیست در انوطن هر آئینه ذات را میباید تعالی و از صفات هیچ ملحوظ او نمیشود نه آنکه صفات در انوقت حاصل نیستند پس انفکاک صفات از حضرت ذات تعالی و تقدس باعتبار ملاحظه عارف ثابت نشد نه باعتبار نفس امر تا باهل سنت مخالف باشد فافهم ازین بیان لائح گشت معنی قول من عرف نفسه فقد عرف ربه زیرا که کسی که شناخت حقیقت خود را شبرارت و نقص دانست که هر خیر و کمال که در وی تصور کرده اند مستعار از حضرت واجب الوجود ست تعالی و تقدس پس ناچار حق را سبحانه بخیر و کمال و حسن و جمال خواهد شناخت ازین تحقیقات واضح گشت معنی تاویل کریمهٔ الله نور السموات والارض زیرا که مبین شد که ممکنات با سرها عدمات اند که سراسر ظلمت و شرارت است و خیر و کمال و حسن و جمال در اینها از حضرت وجود است که نفس ذات ست تعالی و تقدس و عین هر خیر و کمال ناچار نور آسمانها و زمینها حضرت وجود باشد که حقیقت واجب است تعالی و تقدس و چون این نور در آسمانها و بزمین بتوسط ظلال بوده است از برای رفع وهم واهمان که بے توسط فهمند تمثیلی از برای آن نور آورده حیث قال تعالی مثل نوره کمشکوة فیها مصباح المصباح فی زجاجة الی آخر الآیة الکریمة تا ثبوت وسائط فرماید و تفصیل تاویل این کریمه انشاء الله تعالی در جای دیگر ثبت خواهد یافت که مجال سخن در انجا بسیار است و این مکتوب گنجایش تفصیل آن ندارد و آنکه گفتیم که معنی تاویلی کریمه است زیرا که معنی تفسیر بشروط منقل و مسموع ست من فسر القرآن برأیه فقد کفر شنیده باشند و در تاویل مجرد احتمال کافی است بشرط آنکه مخالف کتاب و سنت نباشد پس مقرر شد که ذوات و اصول ممکنات عدمات است و صفات نقائص و رذائل انشان مقتضیات آن عدمات که بایجاد قادر مختار جل سلطانه بوجود آمده اند و صفات کامله در انشان مستعار از ظل کمالات حضرت وجود است تعالی و تقدس که بطریق انعکاس ظهور یافته بایجاد قادر مختار جل سلطانه نیز موجود شده اند و مصداق حسن و قبح اشیاء آنست که هر چه رو باخرت دارد و برای آخرت معد است حسن است اگرچه بظاهر مستحسن ننماید و هر چه رو بدنیا دارد و برای دنیا معد است قبیح است اگرچه بظاهر حسن نماید بحلاوت و طراوت ظاهر شود کالمزخرفات الدنیویة از انجاست که در شریعت مصطفویه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة منع فرموده اند از نظر کردن بمیل و خواهش بحسن امارد و نساء اجنبیه و مزخرفات دنیه که این حسن و طراوت از مقتضیات عدم ست که ماوای هر شر و فساد است اگر منشاء این حسن و

جمال کمالات وجودیه میبوده منع نمیفرمودند مگر ازین راه که توجه نمودن نظرها وجود اصل مستحسن است و این منع منع استحبابی است نه وجوبی بخلاف منع سابق پس حسنی که در مظاهر جمیله دنیوی ظاهر و هویدا است نه از ظلال حسن اوست تعالی بلکه از لوازم عدم اوست گو بواسطه مجاورت حسنی در مظاهر پیدا کرده است و فی الحقیقت قبیح و ناقص است در رنگ آنکه زهر را بشکر غلاف سازند و نجاست را زر اندوده نمایند و آنکه تجویز تمتعات نسا جمیله نکاحیه و اماء فرموده است بواسطه تحصیل اولاد و بقاء نسل است که مطلوبست و بقاء نظام عالم پس بعضی از صوفیه که بمظاهر جمیله و نغمات مستحسنه گرفتار اند به تخیل آنکه این جمال و حسن مستعار از کمالات حضرت واجب الوجود سبحانه و تقدس که درین مظاهر ظهور فرموده است و این گرفتاری را نیک و مستحسن می انگارند بلکه راه وصول تصور مینمایند نزد این حقیر خلاف آن ثابت شده است چنانچه شمه از ان بالا مذکور شده است عجب کاریست بعضی ازینها در ان مطلب خود این قول را سند می آرند که گفته ایاکم والمرد فان فیهم لونا کلون الدم کلمه کلون الدم ایشانرا در اشتباه می اندازد نمی دانند که این قول منافی طلب ایشان است و مؤید معرفت این درویش زیرا که کلمه تحذیر آورده است منع توجه بایشان نموده است و مشابه غلط را بیان فرموده که حسن ایشان مشابه حسن و جمال حق است سبحانه حسن او تا در غلط نیفتند قال علیه السلام والصلوة ما الدنیا والاخرة الا الفرقتان ان رضیت احدهما سخطت الاخری درین حدیث نیز تصریحی است آنکه در میان حسن و جمال اخروی تقاضه و مبانیه است و مقرر است که حسن دنیوی نا مرضی باشد و حسن اخروی مرضی پس ضرور لازم حسن دنیوی باشد و غیر لازم حسن اخروی پس ناچار مفتشار اول عدم بود و مفتشار ثانی وجود آری بعضی از اشیا هستند که یک وجه بدنیا دارند و وجه دیگر با آخرت این اشیا را از وجه اولی قبیح اند و از وجه ثانیه حسن و امتیاز در میان این وجوه در میان حسن و قبح هر کدام انیما مفوض بعلم شریعت است قال الله سبحانه ما اتاکم الرسول فخذوه و ما نهاکم عنه فانتهوا در خبر آمده است که از انوقت که دنیا آفریده شده است حضرت حق سبحانه و تعالی بروی نظر نکرده است و مغضوب حق است سبحانه انیمه بواسطه قبح و شرارت و فساد او است که از مقتضیات عدم ست که ماوای هر شر و فساد ست حسن و جمال دنیوی و حلاوت و طراوت آن کالمطروح فی الطریق اند و منظور نظر نیستند جمال آخرت است که شایان نظر است و مرضی حق است سبحانه قال الله سبحانه حکایة عن حالهم یریدون عرض الدنیا والله یرید الآخرة اللهم صغر الدنیا باعیننا و کبر الآخرة فی قلوبنا بحرمة من افخر بالفقر و تجنب عن الفخار علیه و علی آله الصلوات اتمها و اکملها و چون شیخ اجل شیخ محی الدین العربی نظر بحقیقت شرارت و نقص و فساد اینها نیفتاده است حقائق ممکنات را صور علمیه حق جل و علا داشته است که صور

مرآت حضرت ذات تعالیٰ وتقدس کہ در خارج جزاو موجود نمیداند انعکاس پیدا کردہ نمود خارجی وحاصل کردہ است وآن صور علمیہ را غیر از صور شیون وصفات واجبی ندانستہ است جل سلطانہ لاجرم حکم بوحدت وجود کردہ است ووجود ممکنات را عین وجود واجب گفت تعالیٰ وتقدس وشر ونقص را امتی گفتہ نفی شرارت مطلق ونقص محض کردہ است از ینجاست کہ خیر را قبیح بالذات نمیداند حتی کہ کفر وضلالت نسبت ایمان وہدایت بد میداند نہ بذات خود کہ آنرا عین خیر وصلاح می انگارد ونسبت بارباب خود انہا را باستقامت حکم مینماید وکریمۂ وما منا الا لہ مقام معلوم آخذ بناصیتہا ان ربی علیٰ صراط مستقیم شاہد انیعنی بیسازد آرے ہر کہ حکم بوحدۃ وجود نہاید از امثال این سخنان چرا تحاشی فرماید انچہ برین حقیر ظاہر ساختہ اند آنست کہ ماہیات ممکنات عدمات اند بکمالات وجودیہ کہ در انہا منعکس گشتہ است وممتزج شدہ کما مر مفصلا واللہ سبحانہ یحق الحق وہو یہدی السبیل اے فرزند این علوم ومعارف کہ ہیچ یک از اہل اللہ بدان تکلم نفرمودہ است نہ بصریح ونہ باشارت از اشرف معارف اند واجل علوم کہ بعد از ہزار سال در منصۂ ظہور آمدہ وحقیقت واجب تعالیٰ وتقدس ممکنات را کما ینبغی وینبغی بیان فرمودہ اند نہ مخالفت بکتاب وسنت دارند ونہ مباینت باقوال اہل حق مانا کہ مراد از دعا نبوی علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ گویا از برای تعلیم است فرمودہ اند اللہم ارنا حقائق الاشیاء کما ہی این حقائق اند کہ در ضمن این علوم مبین گشتہ اند ومناسب مقام عبودیت اند وبر نقص وذل وانکسار کہ ملائم حال بندگی است دلالت دارند بندۂ عاجز کہ خود را عین مولای قادر خود دارد وچہ لطائف دارد از کمال بی ادبی خبر میدہد اے فرزند این آن وقتیست کہ در امم سابقہ در ینظور دقتیکہ پرتو ظلمت است پیغمبر او لوالعزم مبعوث میگشت واحیاء شریعت جدیدہ میکرد ودرین امت خیر الامم است وپیغمبر ایشان خاتم الرسل علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات علماء امت بمرتبہ انبیاء بنی اسرائیل دادہ اند وبوجود علماء از وجود انبیاء کفایت فرمودہ اند لہذا جبر ہر آئینہ از علماء این امت مجددی تعین مینمایند کہ احیای شریعت فرماید علی الخصوص بعد از مضی الف کہ در امم سابقہ وقت بعثت پیغمبر اولی العزم است وبر ہر پیغمبری در انوقت اکتفا نمودہ اند در ینظور وقت عالمی عارفی تام المعرفۃ درکار است کہ قائم مقام اولی العزم امم سابقہ باشد شعر فیض روح القدس ارباز مدد فرماید ۔ دیگران ہم بکنند انچہ مسیحا می کرد ۔ اے فرزند وجود صرف مقابل عدم صرف است وبالا گذشت کہ وجود صرف حقیقت واجب الوجود است تعالیٰ وتقدس وعین ہر خیر وکمال ہر چند ملاحظہ این عینیت ہم اگرچہ بسبیل اجمال باشد در ان موطن گنجائش ندارد کہ شائبۂ ظلمیت دارد وعدم صرف کہ

مقابل آن وجود است آن عدم ست که هیچ نسبتی و اضافتی باو راه نیافته است و عین هر شر و نقص است هر چند این عدمیت نیز در انجائی گنجد که بوئی از اضافته دارد معلوم است که ظهور شئی بروجه اتم که در مقابل حقیقی آن شئی صورت بندد و بفصد ها تمیز الاشیا پس ناچار ظهور وجود صرف بروجه اتم در مرآت عدم صرف حاصل گردد و مقرر که نزول باندازهٔ عروج است پس کسیکه عروج بعنایت الله سبحانه بحضرت وجود صرف متحقق شود نزول او ناچار بعدم صرف که مقابل اوست خواهد بود لیکن در وقت عروج آنجا استهلاک عارفست که حبل آنرا لازم ست و در وقت نزول بصحو متحقق است که مقام علم معرفت است درین مقام صحو اورا تجلی ذاتی که مبراست از شائبه ظلیت و منزه است از ملاحظهٔ شیون و اعتبارات ذاتیه مشرف میسازند و می دانند که پیش ازین هر تجلی که حاصل شده بود در پردهٔ ظلی از ظلال اسماء صفات و شیون و اعتبارات بود هر چند عارف آن تجلی را بی ملاحظه اسماء و شیون داند و تجلی حضرت وجود صرف شمرد سبحان الله این عدم که ماورای هر شر و نقص است بواسطهٔ ظهور نام حضرت وجود تعالی معنی حسن پیدا کرده و آن یافت که هیچکس نیافت قیچ لذاته بواسطهٔ حسن عارضی مستحسن گشت نفس امّاره انسانی که بالذات بشر رات مائل است از همه مناسبت تمام بآن عدم دارد لهذا در تجلی خاص از همه فائق آمد و بر همه ترقی گزید ع که مستحق کراست گناهگار انند نه باید دانست که عارف تمام المعرفه بعد از سلوک مقامات عروج و مراتب نزول فرماید و آئینه داری حضرت وجود نماید هر آئینه جمیع کمالات اسمائی و صفاتی در وی ظهور خواهد یافت و تفصیلا همه را داد خواهد نمود بالطافتیکه مقام اجمال متضمن آنست که این دولت غیر اورا میسر نیست و این آئینه داری لباسی است فاخر که بر قد او دوخته اند در خزینهٔ حضرت علم هر چند این تفصیل صورت یافته است اما آن آئینه در مرتبهٔ علم است و آئینه آن عارف در مرتبهٔ خارج که در خارج جمیع کمالات را دانموده است **سوال** معنی مراتب عدم چیست و عدم که لاشئی محض است بکدام اعتبار مرآت وجود گفته اند **جواب** عدم باعتبار خارج لاشئی محض است اما در علم امتیازی پیدا کرده است بلکه وجود علمی نیز حاصل کرده نزد شبستان وجود ذهنی و او را مرآت وجود بآن اعتبار گفته اند که در مرتبهٔ عدم هر چه از نقص و شرارت که ثابت شود از وجود که نقیض اوست لاجرم مسلوب خواهد بود و هر کمالیکه در مرتبهٔ عدم مسلوب گردد در حضرت وجود مثبت خواهد بود پس ناچار عدم سبب ظهور کمالات وجودی گشت و لا معنی للمرآتیة الا هذا فافهم فانه نفیس والله سبحانه اللهم ای فرزند این معارف که مسوده یافته است امید است که از الهامات رحمانی باشند که شائبه اضلال و وساوس شیطانی

وکمالات ہمہ منسوب باد تعالیٰ الحمد للہ سبحانہ رب العالمین اولاً وآخراً والصلوٰۃ والسلام علیٰ رسولہ دائماً وسرمداً وعلیٰ آلہ الکرام واصحابہ العظام والسلام علیٰ سائر من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا

مکتوب دوصد و سی و پنجم

بملا عبد الغفور سمرقندی وحاجی بیگ فرکنی و خواجہ اشرف علی کابلی صدور یافت در بیان آنکہ محبت ایمن طائفہ سرمایۂ سعادت دنیویہ واخرویہ است و توفیق اتیان احکام شرعیہ وتحصیل جمعیت معنویہ از ثمرات آن محبت است ومانیاسبک لک بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات معلوم شریف دوستان حقیقی ومشتاقان تحقیقی باد کہ مکاتبات شریفہ مبنی از فرط محبت واشتیاق بودہ بوصول آن مبتہج ومسرور گردیدہ تمتکم اللہ سبحانہ علیٰ ہذہ المحبۃ این محبت را سرمایۂ سعادات دنیویہ و اخرویہ دانستہ از حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ ثبات واستقامت بران مسالت باید نمود وتوفیق اتیان احکام شرعیہ نتیجۂ این محبت ست وتحصیل جمعیت باطن ازین مودت اگر عالم عالم ظلمات وکدورت را در باطن بریزند واین محبت را برپا دارند غم نباید خورد بلکہ امیدوار باید بود اگر کوہ کوہ انوار واحوال را در باطن اضافہ کنند وسر موی ازین محبت برندارند جز خرابی ہیچ نباید دانست واستدراج باید شمرد واین سررشتہ را نیک محکم داشتہ متوجہ کار خود باشند وبامور لاطائل عمر گرانمایہ را تلف نسازند ؎ ہمہ اندر زمن بتوانیست ؎ کہ تو طفلی وخانہ رنگین ست ؎ والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا

مکتوب دوصد و سے و ششم

بمخدوم زادگی میان شیخ محمد صادق سلمہ اللہ تعالیٰ در بیان بعضی از اسرار صدور یافت بعد الحمد للہ والصلوٰۃ معلوم فرزندی ارشدی باد کہ از مکتوب شما کہ در شرح احوال نوشتہ بودید چنان مفہوم گشتہ بود کہ شما را مناسبتی بولایت خاصۂ محمدیہ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ پیدا شدہ است ازین معنی شکر خداوندی جل سلطانہ بجا آوردہ کہ از مدتہا آرزوی این دولت داشتہ کہ در حق شما بحصول پیوندد واین زمان امیدوار گشتہ متوجہ آن شد کہ شما را باین دولت جذب نماید اتفاقاً درین حبست وجوشما را داخل ولایت موسوی یافت علیٰ نبینا وعلیہ الصلوات والتسلیمات واز انجا کشیدہ داخل دائرۂ ولایت خاصہ ساخت للہ سبحانہ الحمد والمنۃ علیٰ ذلک وچون شما را بہ قصر درین ولایت در آوردہ اند زیادہ از بست روز است کہ در کنار خود نگاہ داشتہ پرورش مینمایند معلوم نیست کہ از ضعف این نسبت معلوم شما شدہ باشد وحالا چون او بقوۃ آوردہ است امید است کہ معلوم شما نیز گردد واز انعامات

حضرت حق سبحانہ چہ نویسد کہ در باب این عاصی علی التواتر والتوالی فائض ست ؎ من آن خاکم کہ ابر نوبہاری ؛ کند از لطف بر من قطرہ باری ؛ اگر بر روید از تن صد زبانم ؛ چو سوسن شکر لطفش کے توانم ؛ دیگر فرزندی اعزی محمد سعید کہ در مکتوب خود اظہار احوال خود نمودہ بود بسیار اصیل ست بآن خصوصیت از یاران کم کسے را روداده است امید وارست کہ حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ او را نیز بولایت خاصہ مشرف گرداند وفرزندی محمد معصوم خود بفضل خداوندی جل سلطانہ بالذات قابل آند ولت ست حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ از قوہ بفعل آرد بصدقہ حبیبہ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام **مکتوب دو صد وسی وہفتم** بملا محمد طالب بیانکی صدور یافتہ در ترغیب بر متابعت سنت سنیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ در مداحی طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم بثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی جادۃ الشریعۃ الحقۃ المصطفویۃ علے صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ وعلی آلہ الکرام واصحابہ العظام اخوی ارشدی اکابر طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم التزام متابعۃ سنت سنیہ نمودہ اند واختیار عسل بعریت فرمودہ اگر باین التزام واختیار ایشان را باحوال ومواجید مشرف سازند نعمت عظیم میدانند واگر احوال ومواجید بایشان بدہند ودرین التزام واختیار فتوری یابند آن احوال را نمی پسندند وآن را بر ایچ نمی خواہند ودران فتور جز خرابی خود ہیچ نمی بینند زیرا کہ برہمنان وجوگیان ہند وفلاسفہ یونان از قسم تجلیات صوری ومکاشفات مثالی علوم توحیدی بسیار دارند اما غیر از خرابی ذر سوائی نتیجہ آن ندارند وجز بعد وحرمان نقد وقت شان نیست آن برادر چون بفضل الٰہی جل سلطانہ خود را در سلک ارادت این اکابر داخل ساختہ ناچار ست کہ متابعت ایشان را التزام نماید وسر موی مخالفت را گنجایش ندہد تا از کمالات ایشان سود مند وبرخوردار گردد اولا تصحیح عقاید بر وفق معتقدات اہل سنت وجماعت کثرہم اللہ سبحانہ فرماید ثانیا علم فرض وسنت وواجب ومندوب وحلال وحرام ومکروہ ومشتبہ کہ در علم فقہ مذکور است وعمل بمقتضائی این علم حاصل باید ثالثا نوبت بعلوم صوفیہ برسد تا آن دو جناح درست کنند طیران عالم قدس محال است واگر احوال ومواجید بی حصول آن دو بازو میسر شد خرابی خود را دران باید دانست واز ان احوال ومواجید استعاذہ باید نمود ع کار اینست غیر ازینہ ہیچ ؛ ما علی الرسول الا البلاغ اخوے سلیمان شیخ داؤد آنجا آمدہ اند صحبت ایشان را مغتنم شمرند بانچہ نصیحت ودلالت نمایند انقیاد نمایند کہ در صحبت مریدان این اکابر بسیار بودہ اند وراہ روش ایشان معلوم نمودہ یا از انیکہ آنجا اند وتوسط خدمت میر نعمان داخل این طریقہ علیہ گشتہ باید کہ صحبت مشار الیہ را غنیمت شمرند ودر حلقہ یکجا نشینند ودر یکدیگر فانی باشند

تا جمعیت حاصل شود و معامله بر ترقی انجامد مطالعه مکتوبات را لازم گیرند که سود مند است ع دادیم ترا گنج مقصود نشان ۲ والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها **مکتوب دو صد و سی و ششم** بمیر نعمان صدور یافت در بیان آنکه در تکثیر اخوان امیدوار میباست و در تنبیه آنکه مباد ا احوال و معارف مریدان باعث توقف پیران شود و منجر بعجب گردد و در بیان آنکه احوال مریدان باید که موجب حیا باشد که ترغیب بر ترقیات نماید الحمد لله رب العالمین والصلوٰة علی سید المرسلین وعلی آله الطیبین الطاهرین اجمعین مکتوب شریف که بمصحوب کس خواجه رحمی ارسال داشته بودند وصول یافت موجب فرحت فراوان گشت وچون احوال مسترشدان ایشان بتفصیل اندراج یافته بود فرحت افزود زیرا که در تکثیر اخوان بموجب اکثروا اخوانکم فی الدین امیدوار میباشد و کریمه سنشد عضدک باخیک نیز مؤید اینمعنی است لیکن باید که منظور نظر احوال و اعمال خود باشد و ملحوظ سکون و حرکت خود بود مباد اکه ترقیات مریدان باعث توقفات پیران گردد و حرارت مسترشدان در خانه مرشدان برودت اندازد و از تمنی ترسان و لرزان باید بود و احوال مقامات مریدان را در رنگ شیر و شیر باید دانست چه جائے آنکه با آنها مفاخرت و مباهات باید کرد که مباد ازین راه دروازهٔ عجب گشاده گردد و بلکه باید که بکلم الحیا شعبة من الایمان ترقیات مریدان باعث شرمندگی و خجالت باشد و حرارت طلب طالبان موجب غرت و غیرت بود باید که قصور اعمال و متهم داشتن نیات لازم وقت بود لسان حال و قال بکلمة هل من مزید مرطوب باشد هر چند متوقع از او ضاع پسندیده شما همین قسم معاملات است اما ملاحظه اعدای دین که اماره لعین بود نموده بطریق تاکید مبالغه کرده آمد ازین راه مباد ابرودتے در سرگرمی توجه طالبان افتد که مقصود جمع کردن این دو دولت است اقتصار بریک قصور است خواجه رحمی و سید احمد باید که در خدمت شما حاضر باشند توجه شما بحال ایشان بوجه اتم مرعی باشد میر عبد اللطیف هم اگر توفیق توبه یافته باشند و نمایند که استقامت پیدا کنند نوشته بودند که بعضے از طالبان طریقهٔ قادریه را التماس مینمایند باید که غیر از طریقهٔ نقشبندیه بهیچکس هیچ طریقه تعلیم نکنند که خلط دو طریقه نشود و اما اگر کلاه و شجره طلبند و استخاره راه دهد مرید بگیرند و نصیحت فرمایند والسلام علیکم و علی سائر اصحابکم و احبابکم و علی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام اتمها واکملها **مکتوب دو صد و سی و ششم** بملا احمد برکی صدور یافت در جواب

کتابت او که نوشته بود و استفسار ها نموده الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وآله
واصحابه الطاهرین اجمعین صحیفه گرامی که از روی شفقت و مهربانی مرسل داشته بودند بمطالعه مضامین آن
بتهیج و مسرور گردید نوشته بودند که عرض احوال بر تقدیر احوال است الخ مخدوما مقصود از حصول احوال گرفتاری
بحول احوال ست و چون این گرفتاری حاصل است حصول احوال گو نباشد نوشته بودند که در حضور مذکور شده بود
که در حق شما تخم ریزی بسیار کردیم الخ مخدوما الواقع کذلک لکن حصول الثمرات منوط بمرور الدهور والازمان
حال الحیوة وبعد الممات البشر ولا تعجل از مقوله مولانا محمد صالح نوشته بودند چون مولانا مذکور حاضر نبود که مراد
او فهمیده شود ازان مقوله معترض نشده اما خیر است بخاطر هیچ نرسانید از سوء ادب که رفته بود نوشته
بودند از تخلصان زلات مغفور است بخاطر هیچ نرسانند از احوال خود تفتیش نموده بودند لله سبحانه الحمد والمنة
که شما را از مقبولان ساخته اند قبل من قبل بلا علة نوشته بودند که دو شیخ زاده آمده بودند که تلقین ذکر بگیرند
الخ مخدوما استخاره در هر امر مسنون است و مبارک لیکن در کار نیست که بعد از استخاره امری ظاهر شود در
خواب یا در واقع یا در بیداری که دلالت بر فعل یا ترک نماید بلکه بعد استخاره یا رجوع بقلب باید نمود
اگر در اقبال بآن امر زیاده از پیش است دلالت بر فعل دارد و اگر اقبال همانقدر است که سابق داشت و
نقصان پیدا نکرده هم منع نیست در نصورت استخاره ها مکرر سازد تا زیادتی اقبال مفهوم شود نهایت تکرار استخاره
تا هفت مرتبه است و اگر بعد از ادای استخاره نقصانی در اقبال سابق مفهوم شد دلالت بر منع است
در نصورت نیز اگر استخاره ها مکرر سازد گنجایش دارد بلکه بهر تقدیر استخاره مکرر ساختن اولی و انسب است
و احتیاط است در اقدام و عدم اقدام دران امر معنی عبارت رسالت مبداء و معاد که در بیان جسد مکتسب
روح تحریر یافته است پرسیده بودند مخدوما مباشرت روح مر افعالی را که مناسب افعال اجسام است بواسطه همان
جسد مکتسب است ازین قبیل است مدد هائی که از روحانیت اکابر قدس الله تعالی اسرارهم که مناسب
افعال اجسام است کاهلاک الاعداء و نصرة الاحباء بوجوه مختلفه و انجاء شتی طلب امان از فتنه ظلمت فتنه
بود حضرت حق سبحانه تعالی شما را بلکه بقعه شما را از شر آن ظلمه محفوظ ساخته است بفراغ خاطر متوجه جناب
قدس او باشند تعالی و تقدس و امید ست که این حفظ را موقت نسازند ان ربک واسع المغفرة اما اهل آن
بقعه را نصیحت فرمایند که تغییر وضع صلاح و خیر اندیشی مسلمانان نکنند قال الله سبحانه وتعالی ان الله لا یغیر ما بقوم
حتی یغیروا ما بانفسهم والسلام **مکتوب دو صد و چهلم** بشیخ یوسف برکی صدور یافت در بیان نهایتی

این راہ و بعضے از فوائد کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ الحمد للہ والسلام علی عبادہ الذین اصطفی رسالہ کہ متضمن احوال خیر مآل شما بود رسید مطالعہ آن باعث مسرت گشت ع در عشق چنین بوالعجبہا باشد ۔ اما باید کہ از احوال گذشتہ بکلی قطع نظر نمودہ بمجہول احوال باید رسید کہ آنجا ہمہ جہالت و نادانیست بعد ازان اگر بمعرفت مشرف سازند زہی دولت بالجملہ ہر چہ در دید و دانش در آید قابل نفی است اگرچہ شہود وحدت در کثرت باشد چہ آن وحدت را در کثرت اصلا گنجایش نیست انچہ مینماید شبیح و مثال آن وحدتست نہ او پس مناسب حال شما درین وقت ذکر کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ است و تکرار این کلمہ تا بحدیکہ در دید و دانش ہیچ نگذارد دور خت را بحیرت و جہالت نبرد و معاملہ را بمثابہ اندازد تا بحیرت و جہل برود از فنا نصیبے نیست انچہ شما فنا دانستہ اید سیر بعدم است نہ فنا و چون بعد از وصول بمحل فنا دست دہد اول قدم درین راہ زدہ باشند وصل کجا و اتصال کجا ۔ کیف الوصول الی سعاد و دونہا ۔ ظل الجبال و دونہن خیوف ۔ احوال شما درست است اما گذشتن ازان لازم ست والسلام علی من اتبع الہدی نصیحت دیگر استقامت بر شریعت است و تطبیق احوال است باصول شریعت کہ عیاذا باللہ سبحانہ در قول و فعل خلافی باشریعت پیدا آید خرابی خود دران باید دانست طریق ارباب استقامت انیست والسلام

مکتوب دوصد و چہل و یکم بجانب مولانا صالح محمد صدور یافت در بیان ترقی بعضے یاران بعد الحمد و الصلوۃ معلوم اخوی ارشدی باد کہ احوال ایشان مستوجب حمد است یاران اینجای خرم و خوشوقت اند علی الخصوص مولانا محمد صدیق درین ایام بعنایت اللہ سبحانہ بولایت خاصہ مشرف گشتند و از اسم جزئی باسم کلی ملحق شدند مع ذلک نظر بفوق دارند از انجا نصیب وافر حاصل کردہ شاید میل رجوع ننمایند واللہ تعالی مخصص برحمتہ من یشاء گاہ گاہ از احوال خود و یارانیکہ داخل طریقہ شدہ اند و میشوند نوشتہ باشند چند روز در انجا استقامت ورزند والسلام

مکتوب دوصد و چہل و دوم بجانب ملا بدیع الدین صدور یافتہ در جواب بعضے سوالہا کہ نمودہ بودند بعد الحمد و الصلوۃ و تبلیغ الدعوات معلوم اخوی اعزی باد کہ درویش کمال صحیفہ شریفہ رسانید موجب فرحت گشت از دید تصور و تہم داشتن نیات و اعمال خود نوشتہ بودند بوضوح انجامید از حضرت حق سبحانہ و تعالی مزید این دید مسئول است و اتمام این انتہام مطلوب کہ درین راہ این ہر دو دولت از ملاک امور است نوشتہ بودند و استفسار نمودہ کہ شغل اسم ذات تعالی و تقدس تا کجاست و چہ مقدار حجب از مداومت این اسم مبارک برطرف میگردند و نہایت نفی و اثبات تا بچہ حد است و ازین کلمہ متبرکہ

چه گنجایش ها پیش می آیند و چه مقدار حجب مرتفع میشوند بدانند که ذکر عبارت از طرد غفلت است و چون ظاهر را از غفلت چاره نیست چه در ابتدا و چه در انتها پس ظاهر همه وقت محتاج بذکر گشت غایة مافی الباب در بعضی اوقات ذکر اسم ذات عزوجل انفع است و در بعضی دیگر از اوقات ذکر نفی و اثبات انسب باقیماند معامله باطن در انجا نیز تا زمان ارتفاع غفلت بالکلیه از ذکر گفتن چاره نبود اینقدر هست که در ابتداء این دو ذکر متعین است و در توسط و انتها این دو ذکر متعین نیست اگر تلاوت قرآن و اداء صلوة نیز طرد غفلت نموده آید گنجایش دارد لیکن تلاوت قرآن بحال متوسط مناسب و ادای نماز نوافل مناسب حال منتهی است باید دانست که حضور حضرت ذات تعالی و تقدس که بملاحظه اسما و صفات باشد اگرچه دائمی بود نزد متوجهان بحدیت مجرده داخل غفلت است این غفلت را نیز طرد باید نمود و بورا دالورا باید رفت ؎ فراق دوست اگر اندک است اندک نیست ؎ درون دیده اگر نیم موست بسیار ست ؎ از وقائع که رو سیه شده نوشته بودند پیش ازین بیشتر در جواب نوشته بود که اینها بشارات اند هنوز وقت ظهور اینها نرسیده است منتظر باشند و کار کنند ؎ کیف الوصول الی سعاد ودونها ؎ قلل الجبال ودونهن حتوف ؎ والسلام

مکتوب دویصد و چهل و سوم بجانب ملا ایوب محتسب صدر یافت در ترغیب بر طریقه علیه نقشبندیه بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات معلوم اخوی اعزی باد که چند دفعه در کتابهای متعدده طلب نصائح نموده بودند و ما این حقیر نظر بر خرابیهای خود انداخته اقدامی در اجابت آن مسئول نمی نمود چون طلب مکرر گشت بضرورت چند فقره نامربوط نوشته آمد استماع نمایند و بدانند که انچه برین کس است ولابد است و بآن مکلف امتثال اوامر است و انتهاء از نواهی کریمه ما اتاکم الرسول فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا شاهد این معنی است و چون امور باخلاص است الا لله الدین الخالص و آن بی فنا صورت نمی بندد و بی محبت ذاتیه متصور نمی شود لاجرم سلوک طریق صوفیه که محصل فنا و محبت ذاتیه است نیز ضروری آمد تا حقیقت اخلاص صورت بندد و طرق صوفیه در مراتب کمال و تکمیل چونکه متفاوت اصالة است پس هر طریقی که ملتزم متابعت سنت سنیه باشد و او فی باتیان احکام شرعیه از برای اختیار اولی و انسب بود و آن طریق اکابر نقشبندیه است قدس الله تعالی اسرارهم العلیة چه این بزرگواران درین طریق التزام سنت نموده اند و اجتناب از بدعت فرموده مهما امکن عمل برخصت تجویز نمی کنند اگرچه بظاهر در باطن نافع یابند و عمل بعزیمت از دست نمی نهند اگرچه بصورت در سیرت بتضرر دانند احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند و اذواق معارف را خادم علوم دینیه دانسته جواهر نفیس شرعیه را در رنگ طفلان

بجوز دمویز وجد و حال عوض نمیکنند و تبرّیات صوفیه مغرور و مفتون نمیگردند از نص بفص نمیگرایند و از فتوحات مدنیه بفتوحات مکیه التفات نمینمایند ازینجاست که حال ایشان دوام است و وقت ایشان بر استمرار از تقوش ماسوی از باطن ایشان برنجی متلاشی میگردد که اگر هزار سال تکلف و را حضار ماسوا نمایند میسر نشود و آن تجلی ذاتی که دیگران را کالبرق است این بزرگواران را دائمی است حضوری که غیبت در قفای آن باشد نزد این عزیزان از حیز اعتبار ساقط است رجال لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله بیان حال شانست مع ذلک طریق ایشان اقرب طرق است و البته موصل است و نهایت دیگران در بدایت این بزرگواران مندرج است و نسبت ایشان که بحضرت صدیق منسوب است رضی الله تعالی عنه فوق همه نسبتهای مشائخ است اما فهم هر کس بمذاق این اکابر نزدیک است که قاصران این طریقه علیه نیز از بعضی کمالات ایشان انکار نمایند قاصری گر کند این طائفه را طعن قصور حاش لله که برآرم بزبان این گله را شاعر عرب فرماید شعر فذلک آبائی فجئنی بمثلهم اذا جمعتنا یا جریر المجامع حضرت خواجه احرار قدس سره فرموده اند که خواجگان این سلسله علیه قدس الله تعالی اسرارهم بهر زراقی و رقاصی نسبت ندارند کارخانه ایشان بلند است شعر بیت باشد شرح او اندر جهان هجور از عشق باید در نهان لیک گفتم وصف او تا ره برند پیش ازان کز فوت آن حسرت خورند اگر وفا تر در بیان خصائص و کمالات این برگزیدگان ثبت نموده آید حکم قطره باشد در دریای بینهایت ع دادیم تر از گنج مقصود نشان والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها۔ مکتوب دویصد و چهل و چهارم بملا محمد صالح کولابی صدور یافته در جواب کتابتی که نوشته بودند در بیان خرابی خود۔ مکتوب شریف اخوی ارشدی خواجه محمد صالح وصول یافت از خرابی احوال خود نوشته بودند امید است که ازان هم خراب تر گردد و نهایت این خرابی در مکتوبی که باسم فرزندی ارشدی درین ایام نوشته اند راج یافته است از انجا معلوم خواهند فرمود اگر میدانند که بودن شما آنجا چند روز سبب جمعیت یاران است اگر صلاح دانند چند روز دیگر هم مکث نمایند این فقیر نیز درین نزدیکی ارادهٔ سفر حضرت دارد که استخارها و توجهات بواعث آن سفر اند و اینمقام را بفرزندی ارشدی عنایت فرموده اند و اخل ولایت ایشان ساخته اند فقیر این جا در رنگ مسافران در ولایت ایشان نشسته است یاران که داخل طریقه علیه شده اند علی الخصوص میر سید مرتضی و مولانا شکر الله و میر سید نظام بدعوات فراوان مخصوص اند فرزندی

خواجہ محمد صادق و سائر برادران شما و جمیع یاران را دعا میرساند **مکتوب دو صد و چہل و پنجم** بملا صالح صدور یافت در جواب استفسارہا کہ نموده بود بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات مینماید کہ مکتوب شریف کہ بمصحوب قاصد ارسال داشته بودند رسید موجب فرحت گشت نوشته بودند کہ ذکر نفی و اثبات تا بہ بست و یکبار در سانیده است امداد امت نمیشود وضعیت ہم گاہ گاہ رو میدہد محبت آثار او در ذکر گفتن ظاہر اشرطی از شرائط مفقود است کہ نتیجہ بر آن عدد مترتب نگشته بالمشافہہ انشاء اللہ تعالیٰ استفسار خواہد نمود دیگر استفسار نموده بودند معنی این قول را او نوشته بودند کہ حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ کار خود را تمام کرده فرمودند کہ ذکر اللسان تعلقہ و ذکر القلب وسوسہ و ذکر الروح شرک و ذکر السر کفر بدانند کہ چون ذکر مبنی از ذاکر و مذکور است ہر ذکرے کہ باشد مقصود فنائے ذاکر و ذکر است در مذکور لاجرم ذکر را تعلقہ و وسوسہ و شرک و کفر فرمودند بہر چہ از دوست دامانی چہ کفر آنحرف چہ ایمان، بہر چہ از راہ وا افتی چہ زشت آنحرف و چہ زیبا، اما ذکر را عوض این اسامی پیش از حصول فنا و بقا باید دانست زیرا کہ بعد از حصول بقا وجود ذاکر و ثبوت ذکر از وی مذموم نیست اگر در یمنے خفائی مانده باشد در حضور استفسار خواہند نمود کہ حوصلہ کتابت تنگ است پس این قول را نسبت بحضرت صدیق نمودن خصوصا بعد از تمامی کار مستحسن نیست استفسار دوم آن بود کہ نوشته بودند کہ شیخ ابو سعید ابو الخیر طلب دلیل بمقصود از ابو علی سینا نموده بودند او در جواب نوشته کہ در آمی در کفر حقیقی و برآمی از اسلام مجازی و شیخ ابو سعید بین القضاة نوشته کہ اگر لکھ سال عبادت میکردم انچہ از ین کلمۂ ابی علی سینا حاصل شد از دنی شد عین القضاة نوشته کہ اگر می فہمیدند مثل آن بیچارہ مطعون و ملام گرامی شدند باید دانست کہ کفر حقیقی عبارت از رفع نسبتہ است بالکل و استتار کثرت است بتمام کہ مقام فناست و فوق آن کفر حقیقی مقام اسلام حقیقی است کہ موطن بقاست کفر حقیقی نسبت باسلام حقیقی منقصت بتمام دارد از کوتہ نظری ابن سینا است کہ باسلام حقیقی دلالت نموده و فی الحقیقت او را از کفر حقیقی ہم نصیبے نبوده از روی علم و تقلید گفتہ و نوشته بلکہ او از اسلام مجازی ہم حظ وافر نگرفتہ و در خرخشہای فلسفی مانده امام غزالی تکفیر او نمیاید و الحق کہ اصول فلسفے او منافی اصول اسلام ست دیگر شیخ ابو سعید از عین القضاة بسیار مقدم است یا چہ نویسد اگر شائبہ از اشتباہ باقی مانده باشد در حضور استفسار خواہند نمود والسلام **مکتوب دو صد و چہل و ششم** بمیر محمد نعمان صدور یافت در بیان حصول مقام کہ متوقع و مترصد بوده است در مراتب کمال و تکمیل

وبیان وجہ بی توفیقی کہ در بعضی اوقات طاری میگردد بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ علی سید المرسلین وآلہ واصحابہ الطاہرین اجمعین صحائف شریفہ کہ تواتر و توالی رسید فرحتہائے فراوان سایند قاصدی متوجہ آن حدود نبودہ تا جواب ہریک را علیحدہ مینوشت معذور خواہند داشت بعد از وصول مکتوب کہ بمحبوب میر دادار سالہ داشتہ بودند روزی بعد از نماز بامداد در حلقہ یاران نشستہ بودند خواست باین خواست توجہی بجانب شما پیدا شد و در صدد رفع بقایای آثار کہ بنظری در آمد گشت و اہتمام در رفع ظلمات وکدورت کہ محسوس میگشت نمود تا آنکہ ہلال کمال شما بدر کامل گشت و آنچہ در آفتاب ہدایت ودیعت نہادہ بودند ہمہ دران بدر منعکس شد حتے کہ در جانب کمال ہیچ متوقعی و منتظری نماند الا ان یتبع الطرف بعد ذلک یاخذ بقدر وسعتہ شیئا فشیئا و تا زمان تطویل صورت شایعہ اینمعنی را در نظر داشت و تا یقینی کہ مصداق صدق است حاصل آمد الحمد للہ سبحانہ علی ذلک حصول این دولت تاویل آن واقعہ ایست کہ شما دیدہ بودید و حصول آن را بمبالغہ و تاکید مسئلہ مینمودید للہ الحمد سبحانہ والمنۃ کہ وام شما بتمام ادا یافت و سوء ظن بحسن معہود مبدل گشت امید وارست کہ تکمیل باندازہ این کمال حاصل آید و دشت و صحرای آن حدود بوجود شریف شما منور گردد و از بے توفیقی خود نوشتہ بودند ظاہرا سبب آن فیض مفرط است و چون فیضہای شما مفرط و طویل الذیل است سبب آن نیز باندازہ سبب طویل خواہد بود مع ذلک خود را بتکلف براتیان اعمال و اداء عبادات دارند و تعمل برا نمیغنے باشند دیگر درین سال علوم بلند و معارف ارجمند بظہور آمدہ است از انجملہ رسودہ را آخوند مولانا محمد امین ہمراہ آوردہ اند یکے در حل شرح بعضے از رباعیات حضرت خواجہ ما ست قدس سرہ کہ در وقت قرات یاران فیروز آبادی نوشتہ شدہ است دران رسالہ علوم توحید آمیز بتقریب آن رباعیات اندراج یافتہ است و تطبیقے دادہ در میان علما و صوفیہ کہ بوحدت وجود قائلند و برنہجے تحریر یافتہ است کہ نزاع فریقین بلفظ راجع گشتہ و ہم ازان رسودہ مکتوبی است کہ بفرزندی ارشدی بہ الطاف و بسط تحریر یافتہ است علوم درجہ آن علوم وقت مطالعہ خواہند دریافت اگر امری از ان بماند استفسار نمایند مکتوب دو صد و چہل و ہفتم بعرفان پناہی مرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیان آنکہ دلیل بر وجود حق تعالی و تقدس ہمان وجود حق است جل سلطانہ ماسوا کو نعم وما ثبتا سبب لک عرفت ربی بفسخ العزائم لا بل عرفت فسخ العزائم بربی جل وعلا فانہ سبحانہ الدلیل علی ماسواہ لا العکس فالی الدلیل تظہر من المدلول وای شئی اظہر منہ سبحانہ لان الاشیاء انما ظہرت بہ ومنہ سبحانہ وتعالی فہو الدلیل علی نفسہ

وعلی ماسواہ فلا جرم عرفت ربی بربی وعرفت الاشیاء بہ تعالی فالبرہان ہہنا لمی وزعم الاکثر انہ انی والتفاوت بتفاوت النظر والاختلاف باختلاف النظر بل لامجال للاستدلال والبرہان ثمہ اذ لاخفاء فی وجودہ سبحانہ ولاریب فی ظہورہ تعالی فہو من اجلی البدیہیات وما خفی ذلک علی احد الا لمرض فی قلبہ او غشاوۃ علی بصرہ والاشیاء محسوسۃ بالحواس الظاہرۃ ومعلوم بالضرورۃ ان وجودہا منہ تعالی وتقدس وفقدان ہذا العلم للبعض بواسطۃ عروض المرض لا لیضر فی المطلوب والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام اتمہا واکملہا مکتوب دویست وچہل وہشتم نیز بجناب میرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیان آنکہ کمل تابعان انبیاء علیہم الصلوات والتسلیمات از جمیع کمالات ایشان نصیب است بطریق تبعیت وبیان آنکہ ہیچ ولی ہرگز بہ پایۂ نبی نرسد وتحقیق آنکہ تجلی ذاتی کہ مخصوص بآنسرور علیہ الصلوۃ والسلام گفتہ اند ہیچ معنے است وماینا سب ذلک الحمد للہ الذی ہدانا لہذا وما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق صلوات اللہ تعالی والتسلیمات سبحانہ علیہم وعلی اتباعہم اعوانہم وخزنۃ اسرارہم کمل تابعان انبیاء علیہم الصلوات والتسلیمات بجہت کمال متابعت وفرط محبت بلکہ بمحض عنایت وموہبت جمیع کمالات انبیاء متبوعہ خود را جذب مینمایند وبکلیت برنگ ایشان منصبغ میگردند حتی کہ فرق نمی ماند درمیان متبوعان وتابعان الا بالاصالۃ والتبعیۃ والاولیۃ والآخریۃ مع ذلک ہیچ تابعی اگرچہ از متابعان افضل الرسل باشد مرتبہ ہیچ نبی اگرچہ ادون انبیاء باشد نرسد لہذا حضرت صدیق کہ افضل بشر است بعد از انبیاء وسرور ہمیشہ زیر قدم پیغمبری میباشد کہ پایان ترجمہ پیغمبران است ازین جا است کہ مبادی تعینات جمیع انبیاء وارباب ایشان از مقام اصل است مبادی تعینات امتان از اعالی واسافل ارباب ایشان از مقامات خلال آن اصل علی تفاوت الدرجات فکیف تیصور المساوات بین الاصل والظل قال اللہ تبارک وتعالی ولقد سبقت کلمتنا لعبادنا المرسلین انہم لہم المنصورون وان جندنا لہم الغالبون وآنکہ گفتہ اند کہ تجلی ذات تعالی وتقدس درمیان انبیاء مخصوص نجاتم ارسل علیہ وعلیہم الصلوات والتحیات وکمل تابعان آنسرور را ازان تجلی نصیب است نہ بایں معنے است کہ تجلی ذات نصیب انبیاء نیست وبہ تبعیت نصیب کمل است حاشا وکلا سر ان نیتصور ہذا المعنے فان فیہ مزیۃ الاولیاء علی الانبیاء بلکہ مخصوص بودن آن تجلی بآنسرور بایں معنے است کہ دیگران را حصول آن بطفیل وتبعیت اوست علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات وانبیاء را علیہم الصلوات والتحیات

ف ۱ وجود واحد کو بحار من اجلی البدیہیات کہنا

حصول آن تجلی للطفیل اوست علیہ الصلوٰۃ والسلام وکمل اولیاء این است بہ تبعیت او علیہ الصلوٰۃ والسلام انبیاء
برخوان این نعمت غلمی طفیلی وجلیس اویند علیہ وعلیہم الصلوات والتحیات واولیاء خادم اویش خوار اویند جلیس طفیلی تا
خادم اویش خور فرق بسیار ست این مقام از مزلات اقدام است در تحقیق آن شبہ ازان این فقیر در مکتوبات
ورسائل خود وجوہ شتی ذکر کردہ والحق ما حققت فی ہذہ المسودۃ بفضل اللہ سبحانہ وکرمہ تعالی معلوم شریف
بودہ باشد کہ ہرچند جمیع انبیاء را علیہم الصلوات والتسلیمات بطفیل آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات ازان تجلی
نصیب وافر است اما معلوم میشود کہ این ولایت خاصہ در اولیاء امتان ایشان سرایت نکردہ است واز ان تجلی
نصیبے وافر نگرفتہ اند چہ ہرگاہ در اصول آنہا این دولت طفیلی وانعکاسی باشد بفروع بطریق عکس العکس چہ رسد
بمصداق انیمنے گشت صریح است نہ استدلالی عقلی انچہ سابقا مذکور شد کہ کمل تابعان تمام کمالات متبوعان
را جذب مینمایند مراد ازان کمالات اصلیہ متبوعان است نہ مطلقا تا تناقض پیدا نشود بلکہ ایشان را ولایت
مخصوصہ ہرکدام انبیاء خود بہ تبعیت بہرہ گشتہ اند درمیان امتان ہمین امت بہ تبعیت باین تجلی مخصوص
اند وباین دولت علمی مشرف لہذا خیر الامم گشتہ وعلماء امتہا در رنگ انبیاء بنی اسرائیل شدہ ذلک فضل اللہ
یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم خواست کہ از فضائل وخصائص نیولایت خاصہ شمہ بنویسد تنگی وقت
مساعدت نکرد وکاغذ کوتہی آورد بعنایت اللہ سبحانہ علوم ومعارف در رنگ باران نیسان میریزند وبر
عجائب وغرائب سر را اطلاع می بخشند محرمان این راز فرزندان گرامی اند علی قدر الاستعداد یاران دیگر
چند روز در حضور اند وچند روز دیگر در غیبت از نجا گفتہ اند ہرچند ولی باشد اما بمرتبہ صحابی نرسد شوق
دریافت ملازمت فوق الحد است صحیفہ گرامی کہ نامزد این حقیر فرمودہ بودند بورود آن مشرف گشت دید
حضور اعمال از اجل نعم است اما توسط احوال در جمیع امور محمود است افراط در رنگ تفریط از حد اعتدال بیرون
است والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات مکتوب
دو صد وچہل ونہم در بیان فضائل متابعۃ سید الاولین والآخرین وکمالات مرتبہ بران ومراتب مخصوصہ
آن بمیرزا داراب صدوریافت الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی نجات اخروی وفلاح سرمدی
منوط بمتابعت سید الاولین والآخرین است علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام اتمہا واکملہا لہذا متابعت او بمقام
محبوبیت حق جل سلطانہ میرسند ومتابعت او تجلی ذات تعالی وتقدس مشرف میگردند ومتابعت او بمرتبہ عبدیت
کہ فوق جمیع مراتب کمالست وبعد از حصول مقام محبوبیت ست سرفراز میازد ومتابعان کمل اورا

مثل انبیاء بنی اسرائیل میفرمایند و پیغمبران اولوالعزم آرزوی متابعت او مینمایند و لو کان موسی حیا فی زمنه ما وسعه الا اتباعه و قصهٔ نزول روح الله و متابعت حبیب الله معلوم و مشهور امته او بواسطه متابعت او خیر الامم گشته است و اکثر اهل جنت شده فردا بدولت متابعت ایشان بمثابی از جمیع امم پیشی خواهند و آمد و شفاعت خواهند فرمود کذا و کذا افعلیکم بمتابعته و التزام سنته و اتیان شریعته علیه و علی جمیع اخوانه من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها ثانیا سفارش شیخ اسماعیل مینماید از آشنایان معارف آگاهی حالیے عبد لحق است و السلام مکتوب دو صد و پنجاهم بملا احمد برکی صدور یافت در حل بعضی استفسارها که نموده بود بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات میرساند که احوال و اوضاع فقراء ایخجند و مستوجب حمد است المسئول من الله سبحانه عافیتکم صحیفه شریفه وصول یافت نوشته بودند که ذوقے و فرحی که اول داشت حالا در خود نمییابد و این را تنزل خود میدانند معلوم اخوی باد که حالت اولی در رنگ حالت اهل وجد و سماع بوده است که جسد را در انجا دخل تمام بوده و حالتیکه الحال میسر شده است جسد از انجا قلیل النصیب است بقلب و روح تعلق بیشتر دارد و بیان این معامله تفصیلے میطلبد بالجمله حالت ثانیه فوق حالت اولی است بمراتب و جدان ذوق و فقدان قرصت فرح فوق جدان ذوق و فرح است چه نسبت هرچند بحالت بکشد و بحیرت انجامد و از حد در گذرد و اصیل است و بحصول مطلوب نزدیکتر زیرا که در ان سوطن جز عجز و جهل را گنجایش نیست جهل را تبدیل بمعرفت میکنند و عجز را ادراک می نامند نوشته بودند که آن نسبت را تاثیرے که در اول بوده است حالا نمانده بلی تاثیر جسدی نمانده اما تاثیر روحی بیشتر پیدا کرده هرچند هر کس آن را درک نکند چه توان کرد مدت صحبت شما با این فقیر بسیار کم بوده است و علوم و معارف خاصه کم مذکور شد مگر آنکه حضرت حق سبحانه تعالی خواسته باشد که صحبت ثبتی شود و چند روز بهم باشیم ایضا استفسار نموده بودند که آیا با وجود زاد در اهله درین زمانه که رفتن فرض است یا نه مخدوم و مرادیات فقه درین باب اختلاف بسیار دارند و مختار درین مسئله فتوای فقیه ابو اللیث که گفته است اگر غالب بر ظن امن از عدم هلاک است در راه پس فرضیتش ثابت است والا لا لیکن این شرط شرط وجوب ادا است شرط فرض وجوب کما هو الصحیح پس وصیت بحج درینصورت واجب باشد چون وقت مساعدت نکرد وجوب استفسارهاے دیگر شما را بر کتابت دیگر موقوف داشته والسلام مکتوب دو صد و پنجاه و یکم بمولانا محمد اشرف

صدور یافت در بیان فضائل خلفاء راشدین و فضل حضرات شیخین در بعضے از خصائص حضرت امیر و در بیان تعظیم و توقیر اصحاب کرام علیهم الرضوان و در بیان محامل صحیحه از برائے منازعات و مشاجرات ایشان و ما یتعلق بذلک بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات معلوم اخوی ارشدی خواجه اشرف باد بعضے از علوم غریبه و اسرار عجیبه و مواهب لطیفه و معارف شریفه که اکثر آنها تعلق بفضائل و کمالات حضرات شیخین و ذی النورین و حیدر کرار رضی الله عنهم اجمعین داشته بحسب فهم قاصر خود مینویسد بگوش هوش استماع فرمایند که حضرت صدیق و حضرت فاروق رضی الله عنهما با وجود حصول کمالات محمدی و وصول بدرجات ولایت مصطفوی علیه و علی آله الصلوة والسلام در میان انبیاء ما تقدم در طرف ولایت مناسبت بحضرت ابراهیم صلوات الله تعالی و تسلیماته علی نبینا و علیه دارند و در طرف نبوت که مناسب تمام نبوت است مناسبت بحضرت موسی دارند صلوات الله تعالی و تسلیماته علی نبینا و علیه و حضرت ذی النورین در هر دو طرف مناسبت بحضرت نوح دارند صلوات الله تعالی و تسلیماته علی نبینا و علیه و حضرت امیر رضی الله عنه هر دو طرف مناسبت بحضرت عیسی دارند صلوات الله تعالی و تسلیماته علی نبینا و علیه و چون حضرت عیسی روح الله است و کلمة الله لاجرم طرف ولایت در ایشان غالب است از جانب نبوت و حضرت امیر نیز بواسطه آن مناسبت طرف ولایت غالب است و مبادی تعینات خلفای اربع صفة العلم علی اختلاف الجهات اجمالاً و تفصیلاً و آن صفت باعتبار اجمال رب محمدی است و باعتبار تفصیل رب حضرت خلیل و باعتبار برزخیت اجمال و تفصیل رب حضرت نوح است چنانکه رب حضرت موسی صفة الکلام است و رب حضرت عیسی صفة القدرة و رب حضرت آدم صفة التکوین بر سر اصل سخن رویم حضرت صدیق رضی الله عنه و حضرت فاروق حامل بار نبوة محمدی اند علی اختلاف المراتب و حضرت امیر بواسطه مناسبت حضرت عیسی و غلبه جانب ولایت حامل بار ولایت محمدی اند و حضرت ذی النورین باعتبار برزخیت عمل بار هر دو طرف فرموده اند و تواند بود که بین اعتبار نیز ایشان را ذو النورین گویند و چون حضرت شیخین عمل بار نبوة فرموده اند مناسبت بحضرت موسی بیشتر دارند چه مقام دعوت که ناشی از مرتبه نبوت است در میان سائر انبیا بعد از پیغمبر ما در ایشان اتم و اکمل است و کتاب ایشان بعد از قرآن مجید بهترین کتب منزله لهذا است ایشان در امم ما تقدم بیشتر دعوت خواهند رفت هر چند شریعت حضرت ابراهیم و ملت او را جمیع شرائع و ملل افضل و اکمل است از نجا است که پیغمبر افضل الرسل را امر متابعت او فرموده کریمه ثم اوحینا الیک ان اتبع ملة ابراهیم حنیفا شاهد این معنی است و حضرت مهدی موعود که رب او نیز صفت العلم است در رنگ حضرت امیر

مناسبت بحضرت عیسیٰ دارند گویا یک قدم حضرت عیسیٰ بر حضرت امیر است و قدم دیگر بر سر مہدی دانند
کہ ولایت موسیٰ جانب یمین ولایت محمدی واقع شدہ است و ولایت عیسوی جانب یسار آن ولایت و چون حضرت امیر حامل
بار ولایت محمدی بودہ اند اکثر سلاسل اولیا بایشان منتسب گشت و کمالات حضرت امیر بیش از کمالات حضرات شیخین بر
اکثر اولیاء عظام کہ بکمالات ولایت مخصوص اند ظاہر شد اگر نہ اجماع اہل سنت بر افضلیت شیخین بود کشف اکثر
اولیاء عظام بر افضلیت حضرت امیر حکم کردی زیرا کہ کمالات حضرت شیخین شبیہ کمالات انبیا است علیہم الصلوات
والتسلیمات و دست ارباب ولایت از دامان آن کمالات کوتاہ است و کشف ارباب کشوف بواسطہ علو درجات
آنہا در راہ کمالات ولایت در جنب آن کمالات کالمطروح فی الطریق اند کمالات ولایت زینہا اند از بڑی
عروج بر کمالات نبوۃ پس مقدمات را از مقاصد چہ خبر بود و مبادی را از مطالب چہ شعور امروز این سخن
بواسطہ بعد عہد نبوت بر اکثرے گرانست و از قبول دور لیکن چہ توان کرد سہ در پس آئینہ طوطی صفتم
ساختہ اند ہر چہ اوستاد ازل گفت ہمان میگویم ۔ اما الحمد للہ سبحانہ والمنۃ کہ درین گفتگو بعلماء اہل سنت
شکر اللہ تعالیٰ سعیہم موافقم و بہ اجماع ایشان متفق استدلالی ایشان را بر من کشفے ساختہ اند
و اجمالے را بر تفصیلے این فقیر را تا زمانیکہ بکمالات مقام نبوت بمتابعت پیغمبر خود نرسانیدند
از ان کمالات بہرۂ تمام ندادند بر فضائل شیخین بطریق کشف اطلاع نہ بخشیدند و غیر از تقلید راہی
نمودند الحمد للہ الذی ہدانا لہذا وما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق روزے
شخصے نقل کرد کہ نوشتہ اند کہ نام حضرت امیر بر در بہشت ثبت کردہ اند بخاطر رسید کہ حضرات
شیخین را از خصائص آن موطن چہ باشد بعد از توجہ تمام ظاہر شد کہ دخول این امت در بہشت
باستصواب و تجویز این دو اکابر خواہد بود گویا حضرت صدیق بر در بہشت ایستادہ اند و تجویز
دخول مردم میفرمودند و حضرت فاروق دست گرفتہ بدرون می برند و مشہود می گردد کہ گویا تمام
بہشت بنور حضرت صدیق مملو است در نظر این حقیر حضرات شیخین را در میان جمیع صحابہ شان
علیحدہ است و درجۂ منفردہ گویا بہیچ احدے شرکت ندارند حضرت صدیق با حضرت پیغمبر
علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات گویا ہم خانہ است اگر تفاوت است بعلو و سفل است و حضرت فاروق
بطفیل حضرت صدیق نیز باین دولت مشرف اند و سائر صحابہ کرام ہا نسبۃ ورعایہ وعلیہم الصلوات
والتسلیمات نسبت ہمسرے او ندارند یا ہم شہری با ولیاء امت خود چہ سدع این بسکہ رسد زور باگاہ جیم

پس ازینها از کمالات شیخین چه دریابند این هر دو بزرگوار از بزرگی و کلانی در انبیا معدود اند و بفضائل انبیا محفوف
قال النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آلہ وسلم لو کان بعدی نبی لکان عمر امام غزالی نوشته که در ایام غزای حضرت فاروق
عبد اللہ بن عمر تحضر صحابہ گفت مات تسعة اعشار العلم چون در بعضی در فهم اینمعنی توقف دید گفت مراد من علم باشد
نه علم حیض و نفاس از حضرت صدیق چه گوید که جمیع حسنات حضرت عمر یک سنه اوست چنانچه مجتهد صادق ازان خبر
داده و محسوس میگردد اتخطاطی که حضرت فاروق را از حضرت صدیق است زیاده ازان اتخاط است که
حضرت صدیق را از حضرت پیغمبر علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات پس قیاس کن که اتخاط دیگران از حضرت
صدیق چه قدر خواهد بود و شیخین بعد از موت نیز از حضرت پیغمبر جدا نشدند و حشر نیز در میان ایشان خواهد بود
چنانچه فرموده پس فضلیت بواسطه قربیت ایشانرا بود این حقیر تقلیل البضاعت از کمالات ایشان چه گوید و از
فضائل ایشان چه بیان نماید ذره را چه یارا آنکه سخن از آفتاب گوید و قطره را چه مجال که حدیث بحر عمان بر زبان آرد اولیا
که برای دعوت خلق مرجوع اند و از هر دو طرف ولایت و دعوت بهره دارند و علماء مجتهدین از تابعین تبع
تابعین بنور کشف صحیح و فراست صادقه و اخبار متتابعه فی الجمله کمالات شیخین را دریافته اند و شمه از فضائل
ایشان شناخته ناچار حکم بافضلیت شان نموده اند و بر اینمعنی اجماع فرموده اند و کشفی که بر خلاف
این اجماع ظاهر شده بر عدم صحت حمل نموده اعتبار نکرده اند کیف وقد صح فی الصدر الاول افضلیتهما کما روی
البخاری عن ابن عمر رض قال کنا فی زمن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا نعدل بابی بکر احدا ثم عمر ثم عثمان ثم ترک
اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا نفاضل بینهم وفی روایة لابی داؤد قال کنا نقول ورسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
حی افضل امة النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بعده ابو بکر ثم عمر ثم عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنهم وآنکه گفته الولایة افضل
من النبوة از ارباب سکر است واز اولیا غیر مرجوع که نصیب و افر از کمالات مقام نبوة ندارد بنظر شما در آمده
باشد که فقیر در بعضی از رسائل خود تحقیق نموده است که نبوة افضل از ولایت است اگرچه ولایت آن نبی باشد
وحق همین ست وآنکه بر خلاف آن گفته از جهالت کمالات مقام نبوة است چنانچه بالا گذشت و معلوم
است که سلسلهٔ علیهٔ نقشبندیه در میان سائر سلاسل اولیا منتسب بحضرت صدیق است پس نسبت
صحو در ایشان غالب باشد و دعوت ایشان اتم بود و کمالات حضرت صدیق بر ایشان بیشتر
ظاهر شود ناچار نسبت ایشان فوق جمیع نسبتهای سائر سلاسل باشد پس دیگران به کمالات
ایشان چه پی برند و از حقیقت معاملهٔ ایشان چه دریابند نمی گویم که جمیع مشائخ نقشبندیه

ف نبوة افضل از ولایت است و آنچه بر خلاف گفته از کمالات نبوة است

www.ahnafmedia.com

در نیمعاملہ تساوی اند کیف بل لو وجد واحد من الاولون علی ہذہ الصفۃ لاغتنم انکارم کہ حضرت مہدی موعود کہ باکملیت ولایت معہود است نیز برین نسبت خواہد بود و تتمیم و تکمیل این سلسلہ علیہ خواہد فرمود چہ نسبت جمیع ولایات دون باین نسبت علیہ است زیرا کہ سائر ولایت الکمالات مرتبہ نبوت تکمیل التصیب ندارند ولایت بواسطہ انتساب بحضرت صدیق اکبر کمالات خط وافر دارد کما مر آنفا مصرع ببین تفاوت رہ از کجاست تا بکجا ای برادر حضرت امیر چونکہ حامل بار ولایت محمدی اند علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام تربیت مقام اقطاب وابدال داد تا دکہ از اولیا غرلت وجانب کمالات ولایت در ایشان غالب است مفوض بامداد واعانت آنحضرت است سر قطب الاقطاب کہ قطب مدار است زیر قدم اوست قطب مدار بحمایت و رعایت او مہم خود را سرانجام مینماید واز عہدۂ مداریت برمی آید حضرت فاطمہ علیہا السلام وامامین نیز درین مقام با حضرت امیر رضی اللہ تعالیٰ عنہم شریک اند بدانند کہ اصحاب پیغمبر علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والتسلیمات ہمہ بزرگ اند و ہمہ را بہ بزرگی یاد باید کرد خطیب از انس روایت کند کہ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ فرمودہ ان اللہ اختارنی واختار لی اصحابا واختار لے منہم اصہارا و انصارا فمن حفظنی فیہم حفظ اللہ ومن اذانی فیہم اذاہ اللہ وطبرانی از ابن عباس روایت کند رسول فرمودہ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام من سب اصحابی فعلیہ لعنۃ اللہ والملائکۃ والناس اجمعین ابن عدی از عائشہ روایت کند رضی اللہ تعالیٰ عنہا کہ رسول فرمودہ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام ان شر امتی اجراہم علی اصحابی ومنازعات ومحاربات کہ درمیان ایشان واقع شدہ است بر محامل نیک صرف باید کرد واز ہوا وتعصب دور باید داشت زیرا کہ آن مخالفات مبنی بر اجتہاد وتاویل بودہ نہ بر ہوا وہوس چنانکہ جمہور اہل سنت بر آنند اما باید دانست کہ محاربان حضرت امیر کرم اللہ وجہہ بر خطا بودہ اند وحق بجانب حضرت امیر بودہ لیکن چون این خطا خطاء اجتہادی است از ملامت دور است واز مؤاخذہ مرفوع چنانکہ شارح مواقف از آمدی نقل میکند کہ واقعات جمل وصفین از روی اجتہاد بودہ شیخ ابو شکور سلمی در تمہید تصریح کردہ کہ اہل سنت وجماعت بر آنند کہ معاویہ با جمعے از اصحاب کہ ہمراہ او بودند بر خطا بودند خطای ایشان اجتہادی بود و شیخ ابن حجر در صواعق گفتہ کہ منازعت معاویہ با امیر از روے اجتہاد بودہ واین قول را از معتقدات اہل سنت فرمودہ وانچہ شارح مواقف گفتہ کہ بسیارے از اصحاب ما بر آنند کہ آن منازعت از روی اجتہاد نبودہ مراد از اصحاب کدام گروہ را

داشته باشد اہل سنت برخلاف آن حاکم اند چنانکہ گذشت وکتب القوم مشحونۃ بالخطاء الاجتہادی کما صرح الامام الغزالی والقاضی ابوبکر وغیرہما پس تفسیق وتضلیل درحق محاربان حضرت امیر جائز نباشد قال القاضی فی الشفا قال مالک رضی اللہ تعالی عنہ من شتم احدا من اصحاب النبی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم ابا بکر وعمر وعثمان ومعاویۃ وعمرو ابن العاص رضی اللہ عنہم فان قال کانوا علی ضلال وکفر وان شتمہم بغیر ہذا من مشاتمۃ الناس لکل نکالا شدیدا فلا یکون محاربو علی کفرۃ کما زعمت الغلاۃ من الرفضۃ ولا فسقۃ کما زعم البعض ونسبہ شارح المواقف الی کثیر من اصحابہ کیف وقد کانت الصدیقۃ وطلحۃ والزبیر وکثیر من الاصحاب الکرام منہم وقد قتل طلحۃ والزبیر فی قتال الجمل قبل خروج معاویۃ مع ثلثۃ عشر الفا من التقی فتضلیلہم مما لا تجرء علیہ المسلم الا ان یکون فی قلبہ مرض وفی باطنہ خبث وانچہ در عبارات حقیت خلافت او از زمان خلافت حضرت امیر خواہد بود نہ جوریکہ باتش فسق وضلالت است تا باقول اہل سنت موافق باشد مع ذلک ارباب استقامت از اتیان الفاظ موہمہ خلاف مقصود اجتناب می نمایند وزیادہ برخطا تجویز نمی کنند کیف یکون جائزا وقد صح انہ کان اماما عادلا فی حقوق اللہ سبحانہ وفی حقوق المسلمین کما فی الصواعق وحضرت مولانا عبد الرحمن الجامی کہ خطا منکر گفتہ است نیز زیادہ کردہ است بر خطا ہر چہ زیادت کند خطاست وانچہ بعد ازان گفتہ است کہ اگر مستحق لعنت است الخ نیز نامناسب گفتہ است چہ جائے تردید است وچہ محل اشتباہ اگر این سخن در باب یزید می گفت گنجایش داشت اما در مادہ حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ لعنت گفتن شناعت دارد ودر احادیث نبوی باسناد ثقات آمدہ کہ حضرت پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام درحق معاویہ دعا کردہ اند اللہم علمہ الکتاب والحساب وقہ العذاب وجائے دیگر دردعا فرمودہ اند اللہم اجعلہ ہادیا مہدیا ودعاء آن حضرت مقبول ظاہر ا این سخن از مولانا بر سبیل سہو ونسیان سر برزدہ باشد وایضا مولانا در ہمان ابیات تصریح نام ناگردہ گفتہ است آن صحابی دیگر این عبارت نیز از ناخوشی خبر میدہد ربنا لا تواخذنا ان نسینا او اخطانا وانچہ از امام شعبی در ذم معاویہ رضی اللہ عنہ نقل کردہ اند ونکوہش او را از فسق بالا گذرانیدہ اند بہ ثبوت نہ پیوستہ است امام اعظم کہ از تلامیذ است بر تقدیر صدق او حق بود باین نقل وامام مالک کہ از تابعین است ومعاصر او واعلم علماء مدینہ شاتم معاویہ رضی اللہ تعالے عنہ وعمرو بن العاص را بقتل حکم کردہ است چنانکہ بالا گذشت اگر او مستحق شتم بود چرا حکم بہ قتل شاتم

او میکرد پس معلوم شد که شتم او را از کبائر دانسته حکم بقتل شاتم او کرد و ایضا شتم او را در رنگ شتم ابی بکر و عمر رضی الله عنهما و عثمان رض ساخته است چنانکه بالا گذشت پس معاویه مستحق ذم و نکوهش نباشد ای برادر معاویه تنها درین معامله نیست نصف از اصحاب کرام کم و بیش در نیمعامله باوی شریک اند پس محاربان امیر اگر کفره یا فسقه باشند اعتماد از شطر دین بخیزد که از راه تبلیغ ایشان بما رسیده است و تجویز نکند اینمعنی را مگر زندیقی که مقصود خرابی دین است ای برادر منشاء اثارة این فتنه قتل حضرت عثمان ست رضی الله تعالی عنه و طلب قصاص نمودن از قتلهٔ او طلحه و زبیر که اول از مدنیه برآمدند بواسطه تاخیر قصاص برآمدند و حضرت صدیقه نیز بایشان درین امر موافقت نمود و جنگ جمل که در آنجا سیزده هزار آدم بقتل رسیدند و طلحه و زبیر که از عشرهٔ مبشره اند نیز بقتل رسیدند بواسطه تاخیر قصاص حضرت عثمان بوده بعد ازان معاویه از شام بیرون آمده بایشان شریک شده جنگ صفین نمودند امام غزالی تصریح کرده که آن منازعت برامر خلافت نبوده بلکه در استیفاء قصاص در مدد خلافت حضرت امیر بوده و شیخ ابن حجر نیز اینمعنی را از معتقدات اهل سنت گفته است و شیخ ابو شکور سلمی که از اکابر حنفیه است گفته است که منازعت معاویه با امیر در امر خلافت بوده که پیغمبر علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات معاویه رضی الله عنه را فرموده بودند اذا ملکت الناس فارفق بهم ازانجا معاویه را طمع در خلافت پیدا شده بود اما او مخطی بود درین اجتهاد و امیر محق زیرا که وقت تاخیر خلافت حضرت امیر بوده و توفیق درمیان این دو قول آنست که منشاء منازعت نواند بود که تاخیر قصاص باشد بعد ازان طمع خلافت نیز پیدا کرده باشد بر تقدیر اجتهاد در محل خود واقع شده است اگر مخطی است یک درجه است و محق را دو درجه بلکه ده درجه ای برادر طریق اسلم در نیموطن سکوت از ذکر مشاجرات اصحاب پیغمبر است علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات و اعراض از تذکره منازعات ایشان پیغمبر فرمود علیه الصلوة والسلام ایاکم وما شجر بین اصحابی و نیز فرموده علیه الصلوة والسلام اذا ذکر اصحابی فامسکوا و نیز فرموده علیه الصلوة والسلام الله الله فی اصحابی لا تتخذوهم غرضا یعنی بترسید از خدای عز و جل در حق اصحاب من بپرهیزید از خدا جل و علا در حق ایشان ایشان را نشانهٔ تیر خود نسازید قال الشافعی وهو منقول عن عمر بن عبد العزیز ایضا تلک دماء طهر الله عنها ایدینا فلنطهر عنها السنتنا ازین عبارت مفهوم میشود که خطاء ایشان را هم بر زبان نباید آورد و غیر از ذکر خیر ایشان نباید کرد

ہذا نزید بیدولت از زمرۂ فسقہ است توقف در لعنۃ او بنا بر اصل مقرر اہل سنت است کہ شخص معین را اگرچہ کافر باشد بجویز لعنۃ نکردہ اند مگر آنکہ بتعین معلوم کنند کہ ختم او بر کفر بودہ کابی لہب و ابی جہل و امراۃ نہ آنکہ او شایان لعنۃ نیست ان الذین یوذون اللہ و رسولہ لعنہم اللہ فی الدنیا والآخرۃ بدانند کہ درین زمان چون اکثر مردم بحث امامت را پیش داشتہ ہمواره سخن از خلافت اصحاب کرام علیہم الرضوان نصب عین ساختہ اند و تقلید جملۂ ارباب و مردۂ اہل بدعت اکثر اصحاب کرام را نیک یاد نمیکنند و امور نا مناسبہ بجناب ایشان منتسب میسازند بضرورت شمہ از انچہ معلوم داشت در قید کتابت اوردہ بدوستان مرسل داشت قال علیہ علی آلہ الصلوۃ والسلام اذا ظہرت الفتن وشاع البدع وسب اصحابی فلینظر العالم علمہ فمن لم یفعل ذلک فعلیہ لعنۃ اللہ والملائکۃ والناس اجمعین لا یقبل اللہ منہ صرفا ولا عدلا اما الحمد للہ سبحانہ والمنۃ کہ سلطان وقت خود را حنفی مذہب میگیرد و از اہل سنت میداند و الا کار بر مسلمانان بسیار تنگ میشد شکر این نعمت عظمی بجا باید آورد و پس باید کہ مدار اعتقاد را بر انچہ معتقد اہل سنت است دارند و سخنان زید و عمرو را در گوش نیارند مدار کار بر افسانہائے دروغ ساختن خود را ضائع کردنست تقلید فرقۂ ناجیہ ضروریست تا امید نجات پیدا شود و بدو نہ خرط القتاد والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام

مکتوب دویست و پنجاہ و دوم

بجناب شیخ بدیع الدین صدور یافتہ در جواب استفسار ہائے کہ رفتہ بود الحمد للہ والسلام علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب مرغوب اخوی ارشدی رسید فرحت فراوان رسانید استفسار ہا رفتہ بود معلوم شریف بودہ باشد کہ مبدا تعین حضرت نوح و حضرت ابراہیم صلوات اللہ تعالی و تسلیماتہ سبحانہ علی نبینا و علیہما صفۃ العلم ست چنانکہ مبدا تعین محمدی علیہ الصلوۃ والسلام نیز ہمان صفۃ است تفاوت بجہات و اعتبارات است چہ آن صفت را وجہ بعالم است و وجہ دیگر بمعلوم وجہ اولی بوحدت ملائم است و وجہ ثانیہ بکثرت و آن صفت را نیز اجمال است و تفصیل ہر یک از اعتبار مبدا تعین بزرگی شدہ است دیگر معارفیتکہ تعلق بحمل بار نبوت و ولایت داشتہ بود در مکتوبیکہ بخواجہ محمد اشرف نوشتہ بہ تفصیل اندراج یافتہ است بتکرار ننوشتہ از انجا طلبند دیگر خواست در جواب استفسار فرق میان قطب و غوث و خلیفہ نویسند ما دون نگشت بر وقت موقوف دارند والسلام

مکتوب دویست و پنجاہ و سوم

بشیخ محمد آب شیخ اوریسی سامانی صدور یافت در بیان جواب سوالہ او در بیان بعض ناتمامی این راہ و تفصیل

بعضے از مقامات و منازل و طریق بر سبیل مزد اجمال بعد الحمد و الصلوات و تبلیغ الدعوات میرساند کہ احوال او ضاع
فقیر ایخدود مستوجب حمد است و المسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم و عافیتکم و ثباتکم و استقامتکم علی الطریقۃ المرضیۃ
المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوۃ و السلام و التحیۃ بیان احوال و مواجید کہ بلسان مولانا عبد الرحمن حوالہ نمودہ بود مد
و استفسار جواب آن فرمودہ مولانا بتفصیل ہمہ را وانمود گفت کہ فرمودہ اند کہ اگر بجانب زمین نظر میکنم زمین را نمی
یابم و اگر بجانب آسمان نظر می اندازم آنرا نیز نمی یابم و پیش کسیکہ میروم او را نیز وجود نمی یابم و ہمچنین عرش و
کرسی و بہشت و دوزخ را نیز وجود نمی یابم و خود را نیز وجود نمیدانم وجود حق جل شانہ بی پایان است نہایت
او را ہیچکس نیافتہ است بزرگان نیز تا ہمین جا گرفتہ اند و تا اینجا ماندہ اثر سیر ماندہ شدہ اند و زیادہ بر ہمین
اختیار ننمودہ اند اگر شما نیز ہمین را کمال میدانید و در ہمین مقام میدید پس من پیش شما برای چہ ایم و تصدیع بکشم
و تصدیع بدہم و اگر امری دیگر ورای این کمال ست پس اعلام بخشند تا دیار دیگر کہ در و طلب بسیار دارد آنجا
برسیم چندین سال توقف در آمدن بواسطۂ حصول این تردد بودہ مخدومی این احوال در امثال این احوال از
تلونیات قلبست مشہور دیگر دد کہ صاحب این احوال از مقامات قلب زیادہ از ربع طی نکردہ است بلکہ حصہ دیگر
از مقامات قلب طی باید کرد تا معاملہ قلب را تمام طی کردہ باشد از گذشت قلب روح است و از گذشت
روح سر ست و از گذشت سر خفی است بعد ازان اخفی ہر کدام ازین چہار باقیماندہ احوال و مواجید علاوہ
دارد و ہمہ را جدا جدا طی باید کرد و بہ کمالات ہر کدام متحلی باید شد کہ از گذشت این پنجگانہ عالم امر و طی منازل
اصول آنہا مرتبہ بعد مرتبہ و قطع مدارج ظلال اسماء و صفات کہ اصول این اصول است رتبہ بعد رتبہ تجلیات
اسما و صفات است و ظہورات شیون و اعتبارات از گذشت این تجلیات تجلیات ذاتست تفرد و تقدس
این زمان معاملہ باطمینان نفس می افتد و حصول رضای پروردگار جل سلطانہ میسری آید کمالاتیکہ درین موطن
حاصل میگردد در جنب این کمالات سابق حکم قطرہ دارد در جنب دریای محیط بیکران اینجا شرح صدر
میسر گردد و بہ اسلام حقیقی متعرف شود ع کار این است غیر اینہمہ ہیچ تجلیات اسما و صفات کہ پیش از قطع منازل
این پنجگانہ عالم امر با اصول و اصول اصول متوہم شود ظہورات بعضے از خواص عالم امر است و نصیبے از پرتوی
و بہرہ از لامکانیت دارد نہ تجلیات اسما و صفات سالکی درین مقام گفتہ است کہ سی سال روح
را بخدائے پرستیدم پس وصول کجا است دیرے کار شد کہ بوصول بی سعادتے دو دنیا قلل الجبال و
دونہن خیوف چون التفات ننمودہ طلب کشف حقیقت این راہ فرمودہ بود مدتہا ازان بطریق

مکتوب دو صد و پنجاه و چهارم

اجمال نوشته آمده والامر عند الله سبحانه والسلام علیکم و علی من لدیکم بملا احمد برکی صدور یافت در جواب بعضی سوله که پرسیده بود الحمد لله والسلام علی عباده الذین اصطفی نوشته بودند که بعضے اکابر فرموده اند که آدمی هر چه کند بفرمان صاحب زمان کند تا نتیجه بدهد اگرچه کار ها شروع باشد اگر این سخن صحیح است امید وار فرمان است در کل شروعات مخدوم ما سخن اکابر صحیح است و شما را اذن حاصل کرده ما ذون ساخت اما بدانند که مراد از نتیجه نتیجه معتد بها ست نه مطلقا نوشته بودند که در رساله تحریر یافته است که حضرت خواجه احرار قدس سره فرموده اند که قران بحقیقت از مرتبه عین جمع است یعنی از احدیت ذات تعالی و تقدس پس معنی انچه در رساله مبدا و معاد تحریر یافته که حقیقت کعبه ربانی فوق حقیقت قرآنی است چه باشد مخدوم ما مراد از احدیت ذات احدیت مجرده نیست که هیچ صفتی و شانی در انجا ملحوظ نباشد چه حقیقت قرآن ناشی از صفت کلام است که یکے از صفات ثمانیه است و حقیقت کعبه ناشی از مرتبه ایست که از تلونیات صفات و فیوضات برتر است پس تفوق قرآن کجا و نشانش شد نوشته بودند که در بعضی از تفاسیر نوشته اند که اگر کسے گوید که من کعبه را سجده میکنم کافر میشود چه سجده بطرف کعبه باید نه بکعبه و در جاے دیگر نوشته اند که در اول اسلام در سجده لک سجدت میگفتند مدلول ضمائر نفس ذات ست تعالی و تقدس پس معنے انچه در رساله مبدا و معاد تحریر یافته که صورت کعبه همچنانکه مسجود صور اشیا ست حقیقت کعبه نیز مسجود حقائق اشیا است چه باشد مخدوم ما این از مسامحات عبارات است چنانکه میگویند آدم مسجود ملائکه است سجده مر خالق را ست جل سلطانه نه مخلوق و مصنوع او را هر مخلوقیکه باشد والسلام علیکم و علی اصحابکم واحبابکم علی الخصوص ملا پاینده شیخ حسن

مکتوب دو صد و پنجاه و پنجم

بملا طاهر لاهوری صدور یافت در تحریض بر احیاے سنت سنیه و رفع بدعت شنیعه الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب شریف که بمحبوب حافظ بهاء الدین ارسال داشته بودند رسید فرحت افزاوان رسانید چه نعمتی است که محبان و مخلصان بهمگی همت خود متوجه احیاے سنتی از سنن مصطفوی علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة باشند و بکلیة خود خواهان رفع بدعتے از بدع منکره شنیعه مرضیه بوند سنت و بدعت ضدیکدیگرند وجود یکے مستلزم نقیض نفے دیگری ست پس احیاے یکے مستلزم اماتت دیگرے بود احیاے سنت بموجب اماتت بدعت است و بالعکس پس بدعت حسنه یا سیئه مستلزم رفع سنت است مگر حسن نسبتی اعتبار کرده باشد که حسن بمطلق انجا گنجایش ندارد و چه جمیع

سنن مرضی حق اند جل سلطانہ و اضداد آنہا مرضیات شیطان امروز این سخن بواسطہ شرح بدعت بر اکثری گران است
ما فرد اسعلوم خواہند کرد کہ ما بر بدایتیم یا ایشان منقول است کہ حضرت مہدی در زمان سلطنت خود چون ترویج دین نماید
واحیای سنت فرماید عالم مدینہ کہ عادت بعمل بدعت گرفتہ بود واز احسن پنداشتہ طبق بدین ساختہ از تعجب گوید کہ این
مرور رفع دین ما نموده واماتت ملت ما فرموده حضرت مہدی امر بکشتن آن عالم فرماید وحسنہ اورا سیئہ انکارد
ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم والسلام علیکم وعلی سائر من لدیکم نسیان بر فقیر غالب
آمدہ است معلوم نشد کہ مکتوب شما را بکہ سپرده بود تا جواب را براستفسار ہا نویسد معذور خواہند داشت
میان شیخ احمد فرلی از محبان است چون در جوار شما واقع است التفات وتوجہ در ماده مشار الیہ مرعی خواہند
واشت **مکتوب دو صد و پنجاه و ششم** بیان بدیع الدین صدور یافت در جواب سوالہ کہ نموده بود
پرسیده بود کہ معنی قطب و قطب الاقطاب و غوث و خلیفہ چیست وما یتعلق بذلک پرسیده بود از تحقیق حدیث
لو وزن ایمان ابی بکر الخ وغیر ذلک الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب شریف کہ بمحبوب
درویشی ارسال داشتہ بودند رسید فرحت فزاوان رسانید پرسیده بودند کہ معنی قطب و قطب الاقطاب
غوث وخلیفہ چیست وہر کدام بچہ خدمت مامور اند واز خدمت خود اطلاع دارند یا نہ وبشارت
قطب الاقطابی کہ از عالم غیب میرسد اصلی دارد یا اختراع واہم وخیال است باید دانست کہ کمل تابعان
نبی علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات چون بہ تبعیت کمالات مقام نبوت را تمام کنند بعضے ایشان را بمنصب
امامت سرفراز میسازند وبعضے را بمجرد حصول آن کمال اکتفا میفرمایند این ہر دو بزرگ در نفس حصول آن کمال برابرند
تفاوت در منصب وعدم منصب است ودر امور یکہ تعلق بآن منصب دارند وچون تابعان کمل کمالات ولایت
را تمام کنند بعضے را بمنصب خلافت مشرف میسازند وبعضے را بمجرد حصول آن کمالات اکتفا مینمایند چنانکہ بالا
گذشت این ہر دو منصب تعلق بکمالات اصلیہ دارند ودر کمالات ظلیہ مناسب منصب امامت ومنصب قطب ارشاد است
ومناسب منصب خلافت منصب قطب مدار گویا این دو مقام کہ در تحت اند ظلال آن دو مقام اند کہ در فوق
اند وغوث نیز در شیخ محی الدین العربی ہمان قطب مدار ست نزد او غوث منصب علیحدہ نیست او منصب
قطبیت وآنچہ معتقد فقیر است آنست کہ غوث غیر قطب مدار یست بلکہ ممد ومعاون روزگار او ست
قطب مدار در بعضے امور مدد از وے میخواہد ودر نصب مناسب مقام ابدال نیز او را دخل است
وقطب را باعتبار اعوان وانصار او قطب الاقطاب نیز گویند چہ اعوان وانصار قطب الاقطاب

حکمی انداز نیجا است که صاحب فتوحات مکیه مینویسد ما من قریه مومنة کانت او کافرة الا وفیها قطب ہدا نند که صاحب منصب البته صاحب علم است وانکه کمال آن منصب دارد و منصب ندارد لازم نیست که از ارباب علم بود واز خدمات خود مطلع باشد وبشارتیکه از عالم غیب میرسد بشارت حصول کمالات آنمقام است نه بشارت منصب آنمقام که منوط بعلم است وایضا پرسیده بودند که مراد از ایمان که در حدیث لو وزن ایمان ابی بکر مع ایمان امتی لرجح واقع شده است چیست وسبب رجحان آن کدام است بدانند که رجحان ایمان بواسطه رجحان مومن بداست وچون متعلق ایمان حضرت صدیق فوق متعلقات ایمان امت است هر آئینه راجح باشد فخذوما در عروجات معامله تا بجائے میرسد که اگر یک نقطه بالاتر رود کمالیکه بسبب عروجات آن نقطه حاصل شده است از جمیع کمالات ما تقدم افزون تر بود زیرا که آن نقطه از جمیع انچه ما تحت اوست افزون تر است بچنین است حال آن نقطه که فوق آن نقطه ما تقدم است چه نقطه ما تقدم بانچه در تحت اوست در جنب نقطه فوق حقیر و نقیر ست علی هذا القیاس پس هر که متعلق ایمان او کمال فوق بود هر آئینه راجح خواهد بود از جمیع انچه ما تحت آن بود از نیجا گفته اند که معامله عارف بجائی میرسد که در طرفة العین کسب جمیع کمالات ما تقدم می نماید و باندازه تحقیق فقیر در یک لمحه تحصیل زیاده از جمیع کمالات ما تقدم مینفرماید ذلک فضل الله یوتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم وایضا پرسیده بود که شیخ ابن العربی و تابعان ایشان نوشته اند که آنقدر اطفال که بسبب حضرت موسی علی نبینا و علیه الصلوة و السلام کشته شدند استعدادات جمیع آن مقتولان بحضرت موسی منتقل گشت علی نبینا و علیه الصلوة و السلام حقیقت این سخن را بتفصیل نویسند بدانند که این اصیل است زیرا که بتحقیق نوشته است که چنانچه یک شخص را سبب حصول کمالات جماعه میگردانند همچنان جماعه را نیز سبب حصول کمالات یک شخص میسازند پیر هر چند سبب کمالات مریدان است لیکن مریدان نیز اسباب کمالات پیر اند انچه فقیر در ماکولات و مشروبات که اجزاء بدن خود میساخت نیز احساس میکرد که هر طعامی و شرابی که تناول میکرد سبب جامعیت استعداد او میگشت و قابلیت دیگر پیدا میکرد و در بعضے اوقات که قصد ترک ماکولات لذیذه مینمود ممنوع میشد بواسطه تحصیل انجامعیت و بترک آن طعام لذیذ ماذون نمیگشت و سبب حصول آن قابلیت و بسا است که استعداد یکی بدیگرے انتقال کرده است کلا او بعضا محسوس شده است که آن یکے خالی مانده است و دیگرے جمعیت هم رساینده پرسیده بودند که شیخ نجم الدین کبری

مرید خود را پیش عزیزی فرستاده بودند تا بتوسل او معلوم کنند که ایشان زیر قدم کدام پیغمبر اند عزیز فرمود که یهود تو
در چه کار است شیخ ازین عبارت فهمیدند که زیر قدم حضرت موسی اند صلوات اللہ تعالی و تسلیماته علی نبینا و علیه
ازین عبارت یعنی چه طور مفهوم گشت بدانند که یهود یعنی راگویند که است حضرت موسی بودند علی نبینا و علیه الصلوة و السلام
پرسیده بودند که در نفحات مینویسد که ولایت جمیع اولیا بعد از مردن سلب میشود مگر چهار کس را بدانند که مراد
از ولایت تصرفات و ظهور کرامات داشته باشند نه اصل ولایت که عبارت از قرب الهی است جل سلطانه و
نیز مراد از سلب سلب کثرت ظهور کرامات خواهد بود نه سلب اصل آن ظهور با آنکه این سخن کشفی است و در کشف
مجال خطا بسیار است تا چه دیده باشد و چه فهمیده طلب ظهور بعضے از کرامات اولیا نموده بودند منتظر باشند
که بجمل الله بعد عسر یسرا پرسیده بودند که در نیشاپوری مینویسد ان شاء الله هوالاتبر بالیاء تحقیق چیست بهمزه
است یا بیا بهمزه است و آنکه بیا نوشته قراءتی خواهد بود غیر مشهوره نوشته بودند که بعضے عورات طلب
مشغولی مینمایند اگر محارم اند چه مانع است والا در پرده بنشینند و طریقه را اخذ نمایند پرسیده بودند که در هر ماهے
ارباب حدیث ایام منهی قرار داده اند و حدیثے در بیناب نقل میفرمایند چه باید کرد والد فقیر قدس سره
میفرمودند که شیخ عبد الله و شیخ رحمت الله که از اکابر محدثین بودند و در حرمین ایشان ملقب بشیخین بودند
بتقریبے بهندوستان آمده بودند میفرمودند که آن حدیث را کرمانی شارح بخاری نقل کرده است اما ضعیف
است حدیث صحیح در بیناب لا ایام ایام الله و العباد عباد الله است نیز میفرمایند که نحوست ایام بولادت
رحمت عالمیان علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات زائل گشته است ایام نحسات نسبت باما تقدم بوده
و عمل فقیر نیز بهمین است و هیچ روزی را بر روز دیگر ترجیح نمیدهد تا آنکه ترجیح آنها از شارع معلوم نمیکند کالجمعة
و رمضان و نحو هما نوشته بودند که معارفی که تحمل بار نبوة تعلق دارد در مکتوب خواجه محمد اشرف نیافتم
کجا یابند که آن مکتوب درین ایام نوشته شده است و نقل آن بشمار رسیده مکتوب دور دراز ست و یاده
از یک جزو خواهد بود گفته ام که نقل آن را فرستند والسلام مکتوب دوصد و پنجاه و هفتم به میر نعمان صدور
یافت در بیان طرق بطریق اجمال بعد الحمد و الصلوات و تبلیغ الدعوات میرساند که مکتوب شریف
که بمحبوب شیخ احمد قرملی ارسال داشته بودند رسید فرحت فراوان رسانید طلب ساله بیان طریق نموده بودند
مسودها افتاده است اگر توفیق یافت به بیاض رسانیده خواهد فرستاد الحال چند فقره در بیان طرق بطریق
اجمال می نویسد بگوش هوش استماع فرمایند سیادت پناها طریقیکه اختیار کرده ایم ابتدای سیر آن از قلب ست

گذشت قلب سیر در مراتب روح است که فوق وست واز گذشت روح اینمعامله باسر است که فوق او ست وهکذا الحال الخفی والاخفی بعد از طی منازل این لطائف پنجگانه وبعد از حصول علوم ومعارف که تعلق هرکدام اینها علیحده دارد بعد از تحقیق احوال مذکوره باید که بهریکے ازین پنجگانه جدا جدا مخصوص است سیر در اصول این پنجگانه است که در عالم کبیر است چه هرچه در عالم صغیر است اصل آن در عالم کبیر ست مراد از عالم صغیر انسان ست واز عالم کبیر مجموعهٔ کائنات وشروع سیر در اصول این پنجگانه از عرش مجید است که اصل قالب انسان ست وفوق آن اصل روح انسانی است وفوق فوق آن اصل سر انسانی است وفوق اصل سر اصل خفی است وفوق اصل خفی اصل اخفی است وچون این پنجگانه عالم کبیر را بتفصیل طے کند وبنقطهٔ آخر آن برسد دائره امکان را تمام کرده باشد وقدم در اول منزل از منازل فنا نهاده بود بعد ازان اگر ترقی واقع شود سیر در ظلال اسما وصفات واجبی جل سلطانه خواهد بود واین ظلال کالبرازخ اند بین الوجوب والامکان واصول اند آن پنجگانه عالم کبیر را وسیر درین ظلال نیز بهمان ترتیب خواهد بود که در فروع آنها ذکر یافته است واگر بفضل ایزدی جلشانه منازل متکثره این ظلال را نیز طے کرده بنقطهٔ آخر آن برسد شروع سیر در اسما وصفات واجبی جل سلطانه خواهد بود وتجلیات اسما وصفات روخواهد نمود وظهورات شیون واعتبارات جلوه خواهد فرمود واین زمان معامله پنجگانهٔ عالم امر را تمام کرده باشد وحق اینها را ادا کرده بود بعد ازان اگر بفضل خداوند جلشانه از آنمقام نیز ترقی واقع شود معامله باطمینان نفس خواهد افتاد وحصول مقام رضا که نهایت مقامات سلوک است میسر خواهد شد درینموطن شرح صدر حاصل میگردد وبشرف اسلام حقیقی مشرف می شود کما لاینبغی که درین موطن حاصل میشود درجنب این کمالات کمالاتیکه بعالم امر متعلق بوده است حکم قطره دارد درجنب دریاے محیط این همه کمالات که ذکر یافته است تعلق باسم الظاهر دارد وکمالاتیکه تعلق باسم الباطن دارد دیگر است که باستتار وتبطن مناسب است وچون کمالات این دو اسم مبارک بتمامها حاصل شود وبازوی طیران از برای سالک میسر گردد که بقوت آن دو بازو طیران عالم قدس فرماید وترقیات بی اندازه نماید تفصیل اینمعامله در بعضے مسودات تحریر یافته است فرزندے ارشدے بجمیع آن بجد است دیگر اگر میسر شود خود را یکبار تبلیغ اینجا رسانند اما بشرط آنکه آن مقام را خالی نگذارند وآن سررشته را برهم نزنند خود تنها بیایند واز یاران هرکرا پیشقدم دانند پیشوا سے آنجماعه ساخته متوجه اینجانب گردند والله سبحانه اعلم تا وقت دیگر فرصت

دہندیانہ والسلام مکتوب دو صد و پنجاہ و ہشتم بشریف خان صدور یافت در بیان اقربیت حق تعالی
الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ شریفہ کہ از روی کرم نامزدہ فقراء ایں حدود ساختہ بودند
بلور و دآن متبج گشت و مسرور گردید جزاکم اللہ سبحانہ خیر الجزاء محمد و ما ہر چند اقربیت او تعالی بما ازما بنص قطعی
ثابت شدہ است اما چہ توان کرد کہ او تعالی از عقول و افہام ما و از علوم و ادراکات ما وراء الوراء است
با آنکہ دانیم کہ این در ائیت در جانب قریب است نہ در جانب بعید کہ او سبحانہ از ہر نزدیکے نزدیکتر است
حتی کہ ذات احدیت او را سبحانہ نزدیکتر می یابیم از صفاتیکہ ما افعال و آثار آن صفاتیم این معرفت در اے
طول نظر عقل است زیرا کہ عقل از خود نزدیک تر یرا نتواند تصور نمود مثالیکہ توضیح این مبحث نماید ہر چند تتبع
نمودہ آمد پیدا نشد مستند این معرفہ نص قطعی است و کشف صحیح مشائخ طریقت از توحید و اتحاد سخن گفتہ اند و از
قرب و معیت بیان فرمودہ اند اما از قربیت او تعالی سکوت ورزیدہ اند و بیان شافی در آن باب نفرمودہ
عجائب کار و بار است قربیت او سبحانہ سبب بعدیت ما گشتہ است ہذا الی ان یبلغ الکتاب اجلہ فافہم فان
کلامنا اشارات و بشارات والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ
الصلوات و التسلیمات اتمہا و اکملہا مکتوب دو صد و پنجاہ و نہم بمجدد م زادگی خواجہ محمد سعید کہ جامع
علوم عقلیہ و نقلیہ اند و صاحب نسبت علیہ در بیان فوائد ارسال رسل و عدم استقلال عقل در معرفت واجب
الوجود تعالی و تقدس و حکم خاص کہ در مادہ شاہق جبل و مشرکان زمان فترۃ رسل و اطفال مشرکان
دار حرب بیان فرمودہ اند و در بیان تحقیق بعثت انبیاء در زمین ہند از اہل ہند در ایام سابق و مانیاسب
ذلک الحمد للہ الذی ہدانا لہذا و ما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق شکر نعمت
ارسال رسل علیہم الصلوات و التسلیمات بکدام زبان بجا آوردہ شود و بکدام دل اعتقاد منعم آن نمودہ
آید و جوارح کو کہ با عمال حسنہ مکافات این نعمت عظمی نماید اگر وجود شریف این بزرگواران نمی بود ما
قاصر فہمان را بوجود صانع تعالی و وحدت او جل سلطانہ کہ دلالت می نمود قدماے فلاسفہ یونان
باوجود زیرکیہای بوجود صانع جلشانہ معتد نگشتند و وجود کائنات را بہر سنتب ساختند و چون
روز بروز انوار دعوت انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات ساطع گشت متاخران فلاسفہ ببرکت آن انوار
رد مذہب قدماء خود نمودہ بوجود صانع جلشانہ قائل گشتند و اثبات او تعالی نمودند پس عقول ما
بے تائید انوار نبوت ازین کار معزول است و افہام ما بتوسط وجود انبیا علیہم الصلوات و التحیات ازین

مسئلہ دور فیہا لیت شعری ماذا اراد اصحابنا الماتریدیۃ من استقلال العقل فی بعض الامور کاثبات وجود الصانع
تعالیٰ و وحدتہ سبحانہ فکلفوا الشاہق الجبل العابد للصنم لہما و ان لم تبلغہ دعوۃ الرسول و حکموا بترک النظر فیہما بالکفر و
خلودہ فی النار و نحن لا نفہم الحکم بالکفر و الخلود فی النار الا بعد ابلاغ البیین و الحجۃ البالغۃ المنوطۃ بارسال
الرسل نعم العقل حجۃ من حجج اللہ تعالیٰ لکنہ لیس حجۃ بالغۃ فی الحجۃ یترتب علیہ اشد العذاب سوال اگر
شاہق جبل کہ عابد صنم است در دوزخ مخلد نباشد در بہشت خواہد بود و این جائز نیست زیرا کہ دخول
بہشت بمشرکان حرام است و ماوای ایشان دوزخ است کما قال اللہ تعالیٰ حاکیا عن عیسیٰ علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ
و السلام انہ من یشرک باللہ فقد حرم اللہ علیہ الجنۃ و ماواہ النار و واسطہ میان جنت و نار ثابت
نشدہ است اصحاب اعراف بعد از چند روز بہ بہشت خواہند رفت پس خلود در جنت است یا در نار
این سوال بسیار متعصب است آن فرزندی ارشدی سیداند کہ مدتہا برین فقیر تکرار سوال میکرد و جواب
خافی نمی یافت و آنچہ صاحب فتوحات میکند در حل این سوال گفتہ و بعثت بہ پیغمبری در روز قیامت از برائے
دعوت این قوم ثابت کردہ و باندازۂ انکار و قبول ایشان آن دعوت را حکم بدوزخ و بہشت نمودہ
نزد این فقیر مستحسن نیست چہ آخرت دار جزا است نہ دار تکلیف تا بعثت پیغمبرے نمودہ آید بعد از مدت
مدید عنایت خداوندی جل سلطانہ رہنمونی فرمود و حل این معما نمود و منکشف ساخت کہ جماعہ کہ نہ در
بہشت مخلد خواہند بود نہ در دوزخ بلکہ بعد از بعث و احیائے اخروی ایشانرا در مقام حساب داشتہ
باندازۂ جریمہ معاقب و معذب خواہند ساخت و استیفائے حقوق نمودہ در رنگ حیوانات غیر مکلف
ایشانرا نیز معدوم مطلق و لاشئے محض خواہند فرمود پس خلود کرا بود و مخلد کدام باشد این معرفت
غریبہ را چون در محضر انبیاء علیہم الصلوات و التسلیمات عرض نمودہ شد ہمہ تصدیق آن فرمودند و قبول
داشتند و العلم عند اللہ سبحانہ برین فقیر بسیار گران می آید کہ حکم کنند با آنکہ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ
باکمال رافت و رحمت خود بندہ را بحر دعقل کہ مجال خطا و غلط در وی بسیار است بی آنکہ ابلاغ
بیین بتوسط انبیا علیہم الصلوات و التحیات فرمایند در آتش مخلد دارد و بعذاب ابدی گرفتار
سازد چنانچہ گرانست حکم کردن او را باوجود شرک بخلود در جنت کما یلزم من مذہب الاشعری لعدم
القول بالواسطۃ بین الجنۃ و النار فالحق بالہمت بہ من عدا مہ بعد استیفاء محاسبہ یوم النشور کما مر و ہمین حکم است
نزد فقیر در اطفال مشرکان دار الحرب چہ دخول بہشت منوط بایمانست باصالت یا بہ تبعیت اگرچہ

ف ۱۲ از اطلاق میان جنت و نار ثابت نشدہ است اصحاب اعراف بعد از چند روز بہشت خواہند رفت ۱۲

تبعیت در اسلام باشد چنانچه امر اطفال اهل فرمه راست و ایمان در حق اینها مطلق مفقود است پس خول بهشت اینها را تصور نباشد و دخول دوزخ و خلود دران مربوط بشرک بعد ثبوت تکلیف و آن نیز در حق اینها مفقود است فحکمهم حکم البهائم من الاعدام بعد البعث و النشور للحساب تفاوت الحوق و همین حکم است در مشرکان زمان فترة رسل که دعوت پیغمبری بایشان نرسیده است ای فرزند این فقیر هر چند ملاحظه نماید و نظر را رسید بهیچ جائی یابد که دعوت پیغمبری ما علیه و علی آله الصلوة و السلام بانجا نرسیده است بلکه محسوس میگردد که در رنگ آفتاب همه جانور دعوت او علیه و علی آله الصلوة و السلام رسیده است حتی که در یاجوج و ماجوج نیز که سد حائل دارند و در امم سابق که ملاحظه میکند کم بقعه می یابد که در انجا بعثت پیغمبری نشده باشد حتی که در زمین هند که دور ازین معامله مینماید نیز می یابد که از اهل پیغمبران مبعوث شده اند و دعوت بصانع جلشانه فرموده اند و در بعضی از بلاد هند محسوس میگردد که انوار انبیا علیهم الصلوات و التسلیمات در ظلمات شرک در رنگ مشعلها انداخته اند و اگر خواهد تعیین آن بلاد هند نماید و می بیند که پیغمبری است که همچکس او را نگرویده است و دعوت او را قبول نکرده و پیغمبر یست دیگر که یک کس بوی ایمان آورده ست و دیگر یست که دو کس بوے گرویده اند و بعضی را سه کس ایمان آورده اند زیاده از سه کس در نظر نیایند که در هند بپیغمبری ایمان آورده باشند ناچار کس است یک پیغمبر بودند و انچه رؤساء کفر هند از وجود واجب تعالی و از صفات او سبحانه و از تنزیهات و تقدیسات او تعالی نوشته اند همه مقتبس از انوار مشکوة نبوتست چه در هر یک عصری در امم سابقه نبی از انبیا گذشته است و از وجود واجب تعالی و از صفات ثبوتیه او سبحانه تعالی و از تنزیهات و تقدیسات او سبحانه تعالی خبر کرده و اگر نه وجود شریف این بزرگواران بودے عقل لنگ کوران این بیدولتان که ملوث بظلمات کفر و معاصی است کے باین دولت مهتد شدے عقول ناقصه این بیدولتان فی حد ذاتها بالوهیت خود حاکم اند و غیر از خود الهی اثبات می کنند چنانکه فرعون مصر گفته ما علمت لکم من الٰه غیری و نیز گفته لئن اتخذت الٰها غیری لاجعلنک من المسجونین و چون از اخبار انبیا علیهم الصلوات و التسلیمات معلوم کردند که عالم را صانعی است واجب الوجود تعالی بعضے ازین بیدولتان بر قبح ادعاء خود اطلاع یافته تقلید و تستر اثبات صانع نموده اند و او را در خود حال او ساری دانسته اند و باین حیله مردم را بپرستش خود خوانده تعالی الله عما یقول الظالمون علوا کبیرا این جا کوته اندیشی سوال نکنند که اگر در زمین هند مبعوث می شد هر آئینه خبر بعثت ایشان نیز بما میرسید بلکه آن خبر از جهت

ف از اهل هند پیغمبران مبعوث نشده اند ۱۲

تو فرد واحد تبواتر منقول نگشت ولیس فلیس زیرا که گوئیم که دعوت این پیغمبران مبعوث عام نبود بلکه دعوت بعضے مخصوص بیکقوم بوده و بعضے دعوت مخصوص بیکقریه دیا بیک بلده بود و تواند بود که حضرت حق سبحانه و تعالے در قومی یا در قریه شخصے را باین دولت مشرف ساخته باشد و آن شخص آن قوم یا اهل آن قریه را دعوت معرفت صانع جلشانه کرده باشد که منع از عبادت غیر او تعالی نموده و آن قوم یا اهل قریه انکار او کرده بگشتند و تذلیل و تجهیل او نموده و چون انکار و تکذیب ایشان بنهایت رسیده باشد عذاب حضرت حق جل و علا آمده ایشان را هلاک کرده باشد و همچنین بعد از مدتے پیغمبرے دیگر به قومے یا بقریه مبعوث شده باشد و عامل معهم کما عامل الاول لقومه و فعل بهم ما فعل باولئهم و هکذا الی ما شاء الله تعالی و آثار هلاکت قری و بلاد در زمین هند بسیار است و این قوم هر چند هلاک شدند اما آن کلمه دعوت در میان اقران آنها باقیمانده و جعلها کلمة باقیة فی عقبه لعلهم یرجعون خبر نبوت انبیاء سبوث وقتے بما رسیده که جمع کثیر بایشان گرویده باشند و قومے پیدا کرده یک کس آمد و چند روز دعوت کرد و گذشت و هیچکس او را قبول نکرد و دیگرے آمد و همین کار را کرد یک کس او را گرویده و دیگرے را دو کس یا سه کس گردیدند خبر زکجا منتشر شود کفار همه در مقام انکار بودند و مخالف دین آبا خود را روا می کردند ناقل که بود و به که نقل کند دیگر الفاظ رسالت و نبوت و پیغمبری از لغات عرب و فارس آمده بواسطه اتحاد دعوت پیغمبر ما علیه و علی جمیع الانبیاء الصلوات والتسلیمات این الفاظ در لغت هند نبوده تا انبیاء مبعوثه هند را نبی یا رسول یا پیغمبر گویند و باین اسامی ایشان را یاد کنند و ایضاً در جواب آن سوال بطریق معارضه گوئیم که اگر انبیاء در هند مبعوث نشده باشند و هم بزبان ایشان بایشان دعوت نکرده باشند بهر آئینه حکم اینها حکم شاهق جبل بود با وجود تمرد و دعوے الوهیت بدوزخ نه در آیند و عذاب مخلد ایشان را نشود هذا والا یرتضیه العقل السلیم ولا یساعده الکشف الصحیح فانا نشاهد بعض هردتهم فی وسط الجحیم والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال

مکتوب دو صد و شصتم بحقائق آگاه معارف دستگاه مظهر فیض الهی منبع رحمت نامتناهی مخدوم زادگی میان شیخ محمد الصادق سلمه الله تعالی صدور یافت در بیان طریقے که حضرت ایشان را بآن طریق ممتاز ساخته اند و متضمن است آن بیان ولایت سه گانه را که ولایت صغری است و آن ولایت اولیاست دو ولایت کبرے که ولایت انبیا است و ولایت علیا که ولایت ملاء اعلی و مشتمل است بر بیان افضلیت نبوة بر ولایت هر ولایت

که باشد و بیان لطائف عشرهٔ انسانی که پنج ازان از عالم امر ست و پنج دیگر از عالم خلق که نفس و عناصر اربعه باشد باکمالاتیکه مخصوص بهر کدام ازین لطائف است و بیان افضلیت عالم خلق بر عالم امر یا بیان کمالاتیکه مخصوص به عنصر خاک است و بیان علوم و معارف غریبه که مناسب هر مقام ست و امثال ذلک بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی سید المرسلین و علی آله و اصحابه الطیبین الطاهرین - بدان اے فرزند اسعدک الله تعالی و سبحانه که پنجگانه عالم امر قلب و روح و سر خفی و اخفی که اجزاء عالم صغیر انسانی است اصول اینها در عالم کبیر است در رنگ عناصر اربعه که اجزاء انسانست اصول خود در عالم کبیر دارد و ظهور اصول آن پنجگانه فوق العرش است که بلا مکانیت موصوف است ازینجا است که عالم امر را لامکانی گویند دائره امکان چه خلق و چه امر دو چه صغیر و چه کبیر بنهایت این اصول تمام شود و امتزاج عدم بوجود که منشاء امکانست درین موطن منتهی گردد و چون سالک رشید محمدی المشرب پنجگانه عالم امر را به ترتیب طی کرده سیر در اصول اینها که در عالم کبیر است فرماید و به بلند فطرتی بلکه بمحض فضل یزدی جل شانه آن همه را بترتیب و تفصیل طے کرده به نقطهٔ آخر آن برسد هر آئینه دائره امکان را بالبیر الی الله تمام کرده باشد و اطلاق اسم فنا بر خود حاصل کرده شروع در ولایت صغرا که ولایت اولیا ست نموده بود و بعد ازان اگر سیر در ظلال اسماء وجود بی تعالت و تقدست که فی الحقیقت آن ظلال اصول این پنجگانه عالم کبیر است و شائبه عدم انجا راه نیافته واقع شود و آن همه را بفضل خداوندی جل سلطانه بطریق سیر فی الله طی کرده بنهایت آن برسد دائره ظلال اسماء وجوبی را نیز تمام کرده باشد و وصول بمرتبهٔ اسماء و صفات وجبی جل سلطانه حاصل نموده بود نهایت عروج ولایت صغری تا اینجا است و درینموطن شروعی در حقیقت فنا متحقق میگردد و قدمی در بدایت ولایت کبری که ولایت انبیا ست علیهم الصلوات والتسلیمات نهاده می آید باید دانست که این دائره ظل متضمن مبادی تعینات خلائق ست سوائے انبیاء کرام و ملائکه عظام علیهم الصلوة والسلام و ظل هر اسم مبداء تعین شخصے ست از اشخاص حتی که مبداء تعین حضرت صدیق اکبر که افضل بشر است بعد از انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات نقطهٔ فوق این دائره است و آنکه گفته اند که چون سالک بنامی که مبداء تعین اوست برسد سیر الی الله را تمام کرده باشد مراد ازان اسم ظل اسم آنی جل شانه باید داشت و جزئی از جزئیات آن اسم نه اصل آن اسم و این دائره ظل فی الحقیقت تفصیل مرتبهٔ آنها و صفات است مثلا علم صفتے است حقیقی که جزئیات دارد تفصیل آن جزئیات ظلال صفت ست که باجمال مناسبت

فی بیان ولایت صغری و ولایت کبری و ولایت علیا ۱۲

دارد ہر جزی آن صفت حقیقت شخص است از اشخاص غیر انبیاء کرام و ملائکہ عظام علیہم الصلوٰۃ والسلام وسایری تعینات انبیاء و ملائکہ اصول این ظلال است یعنی کلیات این جزئیات مفصلہ مثلاً صفۃ العلم وصفۃ القدرۃ وصفۃ الارادۃ وغیرہا وبسیارے از اشخاص در یک صفت کہ مبدأ تعین است شرکت دارند باعتبارات مختلفہ مثلاً مبدأ تعین خاتم الرسل شان العلم است وہمان صفۃ العلم باعتبارے مبدأ تعین حضرت ابراہیم است علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ ونیز آن صفت باعتباری مبدأ تعین حضرت نوح ست علی بنیا وعلیہم الصلوات والتسلیمات وتعین این اعتبارات در مکتوب خواجہ محمد اشرف ذکر یافتہ است وآنکہ بعضے از مشائخ گفتہ اند حقیقت محمدی تعین اوست کہ حضرت اجمال است ومسمی بوحدت مراد ایشان انچہ برین فقیر ظاہر ساختہ اند واللہ سبحانہ اعلم مرکز ہمین دائرۂ ظل ست این دائرہ ظل را تعین اول انگاشتہ اند ومرکز او را اجمال دانستہ بوحدت نامیدہ اند وتفصیل آن مرکز را کہ محیط این دائرہ است واحدیت گمان بردہ اند ومقام فوق دائرہ ظل را کہ دائرہ اسماء وصفات است ذات بچون کہ بر است از تعین تصور نمودہ نہ اینچنین است بلکہ گوئیم کہ مرکز این دائرہ ظل ظل مرکز دائرہ فوق است کہ اصل اوست وسمی است بدائرہ اسماء وصفات وشیون واعتبارات فی الحقیقت حقیقت محمدی مرکز این دائرہ اصل است کہ اجمال اسماء وشیونات است وتفصیل اسماء وصفات درین دائرہ مرتبہ احدیت است و اطلاق وحدت واحدیت در مرتبہ ظلال اسماء نمودن مبنی بر اشتباہ ظل است باصل وازین قبیل ست یا اطلاق سیر فی اللہ دران موطن چہ فی الحقیقت آن سیر داخل سیر الی اللہ ست ہذا بعد از آن اگر عروجی در دائرہ اسماء وصفات کہ در اصل این دائرہ ظل ست بطریق سیر فی اللہ واقع شود شروع در کمالات ولایت کبری خواہد بود واین کمالات کبری مخصوص بانبیا است علیہم الصلوات والتسلیمات بالاصالۃ وبتبعیت ایشان باصحاب کرام ایشان نیز بایندولت رسیدہ ونصف سافل این دائرہ متضمن اسماء وصفات زائد است ونصف عالی آن مشتمل بر شیون واعتبارات ذاتیہ نہایت عروج بچگانہ عالم امر تا نہایت این دائرہ اسماء وشیونات است بعد ازان اگر بمحض فضل ایزدی جلشانہ از مقام صفات وشیونات ترقی واقع شود سیر در دائرہ اصول انتہا خواہد بود واز گذشت این دائرہ اصول دائرہ اصول آن اصول است بعد از طے آن دائرہ قدسی دائرہ فوق ظاہری خواہد بود آنرا نیز قطع باید نمود وچون ازان دائرہ فوق جز از قوسی ظاہر نشد ہمان قوس اقتصار نمودہ آید درینجا سری خواہد بود بران سر اطلاع نہ بخشیدہ اند

واین اصول سه گانه اسماء صفات که مذکور شد بجبر و اختیار اند در حضرت تعالی و تقدس که مبادی صفات و شیونات گفته حصول کمالات این حصول سه گانه مخصوص بنفس مطمئنه است و حصول اطمینان مراورا در نیموطن میسر میگردد و در همین مقام شرح صدر حاصل میشود و سالک باسلام حقیقی مشرف میگردد و همین موطن است که مطمئنه بر تخت صدر جلوس میفرماید بمقام ارضاء ارتفاع مینماید موطن تنهائی ولایت کبری است ولایت انبیا است علیهم الصلوات والتسلیمات وچون سیر را تا باینجا رسانند موهم شد که مگر کار را تمام کرده باشند در داوند که این همه تفصیل اسم ظاهر بوده که یک بازوی طیران است و اسم باطن هنوز در پیش است که بازوی دوم است از برای طیران عالم قدس چون آن را بتفصیل بانجام رسانی دو جناح از برای طیران طیار کرده باشی چون بعنایت الله سبحانه سیر اسم باطن نیز بانجام رسید دو جناح طیران میسر شد فالحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق ای فرزند از سیر اسم الباطن چه نویسد که مناسب حال آن سیر استتار تبطن است اینقدر از مقام وامی نماید که سیر در اسم الظاهر سیر در صفات است بی آنکه در ضمن آنها ذات ملحوظ گردد تعالی و تقدس و سیر در اسم الباطن نیز هرچند سیر در اسماء است اما در ضمن آنها ذات ملحوظ است و آن اسماء در رنگ سیر باشند که روپوش حضرت ذات تعالی و تقدس گشته مثلاً در صفت العلم ذات تعالی اصلا ملحوظ نیست و در اسم آن علیم ملحوظ ذاتست تعالی در پس پرده صفت زیرا که علیم ذاتی است که مراورا علم ست فالسیر فی العلم سیر فی الاسم الظاهر والسیر فی العلیم سیر فی الاسم الباطن و قس علی هذا سائر الصفات والاسماء واین اسماء باسم الباطن تعلق دارد مبادی تعینات ملائکه ملاء اعلی است علی نبینا و علیهم الصلوات والتحیات و شروع سیر درین اسماء نمودن و قدم نهادن در ولایت علیا که ولایت ملاء اعلی است و فرقی درمیان علم و علیم در بیان اسم الظاهر و اسم الباطن نموده آید که آن فرق را اندک خیال نکنی و نگوئی که از علم تا علیم اندک راه ست لا بلکه فرقی که درمیان مرکز خاک محدب عرش است نسبت بآن فرق حکم قطره دارد نسبت بدریای محیط در گفت نزدیک و در حصول دور دارد ازین قبیل است ذکر مقاماتیکه برسبیل اجمال در بیان می آید مثلا گفته شده است که پنجگانه عالم امر را طی کرده سیر اصول اینها نماید تا دائره امکان تمام شود و درین عبارت سیر الی الله بتمام ذکر یافته است و حصول ازین سیر بر تقدیر بمدت پنجاه هزار ساله راه نموده کریمه تعرج الملائکة والروح فی یوم کان مقداره خمسین الف سنة رمزی ازین نمیخند مینماید غایت ما فی الباب جذب عنایت جل سلطانه نزدیک است که کار این

مدت مدیده را در طرفة العین میسر آرد رع باکریمان کارها دشوار نیست همچنین گفته است که دائره اسما وصفات وشیون واعتبارات را طی کرده سیر در اصول اینها نمایند طی کردن جمیع اسما وصفات وشیون واعتبارات در گفتن آسانست ودر طی کردن مشکل از صعوبت این طی مشائخ فرموده اند منازل الوصول لاینقطع ابدالآبدین ومنع نموده اند تمامی سیر این مراتب را سه نه حسنش غایتے دارد نه سعدی را سخن پایان - بمیرد تشنه ستسقے دریا همچنان باقی - گمان نکنی که عدم انقطاع مراتب اصول باعتبار ذاتیه گفته باشند باعتبار تجلیات صفاتیه مراد از حسن حسن ذاتی داشته باشند نه حسن صفاتی زیرا که گوئیم که آن تجلیات ذاتیه بملاحظه شیون واعتبارات نیست وآن حسن ذاتی بی روپوش صفات جمالیه نه چه گفت وگو رابی این روپوش درانموطن مجال نیست من عرف الله کل لسانه وتجلی نحوی از خلیت سیطلبد پس از ملاحظه شیون در آنمقام چاره نبود پس آن منازل وصول ومراتب حسن داخل همان دائره اسما وشیونات است که انقطاع آن نزد ایشان متعسر است دامریکه برین درویش ظاهر ساختند ماوراء تجلیات وظهورات است چه تجلی ذاتی وچه تجلی صفاتی ودراء احسن اجمال ست چه حسن ذاتی وچه حسن صفاتی بالجمله مطالب بلند ومقاصد ارجمند را در سلک عبارات محققه بطریق اجمال انتظام نموده است دریاهای بی نهایت را در کوزهای چند درآورده ولاتکن من القاصرین بر سر اصل سخن رویم گوئیم که بعد از حصول دو جناح اسم الظاهر واسم الباطن چون طیران میسر شد وعروجات واقع گشت معلوم شد که این ترقیات بالاصالة نصیب عنصر ناری است وعنصر هوائی وعنصر آبی که ملائکه کرام را علی نبینا وعلیهم الصلوات والتسلیمات نیز ازین عناصر سه گانه نصیب است چنانکه وارد شده است که بعضے از ملائکه از نار وثلج مخلوقند وتسبیح ایشان سبحان من جمع بین النار والثلج است ودر اثنای این سیر در واقع نمودند که گوئیا بسرائے میروم از بسیارے رفتن سخت درمانده شده ام آرزوے چوب وعصا دارم که بمدد آن شاید توانم راه رفت میسر نمیشود وبهر خس وخاشاک دست مے اندازم که تقویت راه رفتن بنماید چاره ندارم غیر از راه رفتن وچون مدت باین حال سیر نمودم فنائے شهرے ظاهر شد بعد از طی مسافت آن فنا دخول بآنشهر واقع شده معلوم کردند که این شهر عبارت از تعین اول است که جامع جمیع مراتب اسما واصول صفات وشیون واعتبارات است ونیز جامع است مر اصول باین مراتب را واصول اینها را ومنتهائے عبارات ذاتیه لست که تمائز آنها بعلم حصولی مناسب است بعد ازان اگر سیر واقع شود مناسب علم حضوری خواهد بود ای فرزند

نشود دام باز چیں و اینجا ہمیشہ باد بدست است دام راہ فہو سبحانہ بعد و راء الورا ثم وراء الورا و ہنوز ایوان استغنا بلند است ہمراہ فکرے رسیدن ناپسندست و آن درایت نہ باعتبار وجوب عجب است چہ عجب بتمام مرتفع گشتہ است بلکہ باعتبار ثبوت عظمت و کبریائی است کہ بالغ ادراک است و منافی وجدان فہو سبحانہ اقرب فی الوجود و ابعد من الوجدان آرے بعضے از کمل مردان باشند کہ دران سرادقات عظمت و کبریائی بطفیل انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ایشانرا جاد ہند و محرم بارگاہ سازند فعومل معہم ما عومل معہم ای فرزند اینہا ملہ مخصوص بہیات وجدانی انسانی است کہ از مجموع عالم خلق و عالم امر ناشے گشتہ است مع ذلک در نیموطن نیز رئیس ہمہ عنصر خاک است و انکہ گفتہ لیس وراءہ الا العدم المحض زیرا کہ بعد از تمامی مراتب وجود خارجی و وجود علمی حصول است کہ نقیض او ست و ذات اللہ سبحانہ وراء این وجود و عدم است ہمچنانکہ عدم را آنجا راہ نیست وجود را نیز گنجایش نہ زیرا کہ وجود یکہ عدم بر نقاضت او برپا باشد چہ شایان آنحضرت است جل سلطانہ و اگر اطلاق وجود در امر تبکیم از تنگی عبارت مراد وجودی خواہد بود کہ عدم را با او مجال نقاضت نباشد و انچہ این فقیر در بعضے مکاتیب خود نوشتہ است کہ حقیقت حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ وجود محض است از زبان رسائی خود نوشتہ است بحقیقت اینہا ملہ و ازین قبیل است بعضے از معارف کہ در توحید وجودی و غیر آن نوشتہ سرش عدم اطلاع بودہ است و چون از حقیقت کار آگاہ ساختند از انچہ در ابتداء و وسط نوشتہ است و گفتہ ندوم و مستغفر گشتہ استغفر اللہ و اتوب الی اللہ من جمیع ما کرہ اللہ سبحانہ و تعالیٰ ازین بیان لائح گشت کہ کمالات نبوت در مراتب صعود ست و ایضاً در عروجات نبوۃ رد بحق است سبحانہ نہ آنچنانکہ اکثری گمان بردہ اند کہ در ولایت رد بحق است سبحانہ و تعالیٰ و در نبوۃ رد بخلق و ولایت در مراتب عروج است و نبوۃ در مدارج نزول ازینجا توہم کردہ اند کہ ولایت افضل از نبوۃ بود آرے ہر کدام ولایت و نبوۃ را عروجی است و ہبوطی در عروج ہر دو رار و بحق است سبحانہ و تعالیٰ و در ہبوط رد بخلق غایت ما فی الباب در مرتبہ ہبوط ولایت بکلیہ رو بخلق نیست بلکہ باطنش بحق است و ظاہرش بخلق سرش آنست کہ صاحب ولایت مقامات عروج را تمام ناکردہ نزول نمودہ است لاجرم نگرانی فوق ہمہ وقت دامنگیر او ست و مانع توجہ او ست کلیۃ بخلق بخلاف صاحب نبوۃ کہ مقامات عروج را تمام کردہ ہبوط فرمودہ است لہذا بکلیت خود متوجہ دعوت خلق است بحق جل و علا فافہم فان ہذہ المعرفۃ الشریفۃ وہبنا لما قالا یتکلم بہا احد باید دانست کہ در مراتب عروج چنانکہ عنصر خاک از ہمہ بالاتر

ف در افضلیت نبوۃ و ولایت و اینکہ کدام یک بالذات افضل است

در منازل ہبوط آن عنصر از ہمہ پایان تر فرود می آید چرا پایان تر فرود نیاید کہ مکان طبعی آن ہمہ پایان تر است وچون از ہمہ پایان تر فرود آید ناچار دعوت صاحب آن اتم بود و افادۂ آن اکمل باشد بدان ہم فرزند چون طریقہ نقشبندیہ ابتداء سیر از قلب بود کہ از عالم امر است ابتدائے سخن از عالم امر نمودہ آید بخلاف سائر طرق مشائخ کرام کہ شروع در تزکیہ نفس مینمایند و تطہیر قالب می فرمایند بعد ازان بعالم امر می درآیند و الی ماشاء اللہ تعالی آنجا عروج مینمایند از انجا است نہایت دیگران در بدایت این بزرگواران اندراج یافتہ است و این طریق اقرب گفتہ است چہ حصول تزکیہ و تطہیر در ضمن این سیر ایشان بوجہ احسن میسر شدہ است کہ مسافت کوتاہ گشتہ لاجرم این بزرگواران سیر عالم خلق را قصد اضائع دانستہ اند بیکار شمردہ اند بلکہ مضر و مانع وصول بمطلب یقین نمودہ اند زیرا کہ سالکان طریق بقدم تزکیہ و بریاضات شاقہ و مجاہدات شدید قطع بادیہ ہائے صورت عالم خلق نمودہ چون شروع در سیر عالم امر فرمایند و در انجذاب قلبی التذاذ روحی افتند بسیار است کہ باین انجذاب قناعت کنند و باین التذاذ کفایت در زہد و سلوک لامکانیۃ این عالم دامنگیر شان شود و شائبہ بچونی آن عالم لاچون حقیقی باز دارد مگر در نیمقام سالکی گفتہ است سی سال روح را بخدائے پرستیدم و دیگری گفتہ کہ سر استواء و ظہور تنزیہ فوق العرش از معارف فائضہ است و از بیان سابق معلوم شدہ است کہ آن تنزیہ نیز داخل دائرہ امکان است تنزیہ نماست فی الحقیقت تشبیہ است بخلاف بزرگواران این طریقہ علیا کہ شروع از مقام جذبہ مینمایند و بعد التذاذ ترقیات میفرمایند این انجذاب و التذاذ در حق ایشان در رنگ ریاضات و مجاہدات است در حق دیگران پس آنچہ دیگران را مانع وصول است این بزرگواران را ممد و معاون لامکانیت عالم امر را عین مکانیۃ تصور نمودہ بلامکانی حقیقی توجہ میفرمایند و بچونی آن عالم را عین چون دانستہ نہ بچون حقیقی ارتقا مینمایند لاجرم بغرور وجد و حال در رنگ دیگران مفتون نمیگردند و بجوزو سویزاین راہ بر مثال طفلان گول نمی شوند و بہ ترہات صوفیہ مباہات نمیکنند و بہ تلمیحات مشائخ افتخار نمی نمایند تو جہ باحدیت صرف اند و از اسم و صفت جذبات مقدس نمی خواہند باید دانست کہ این عروج کہ در ما تقدم ذکر یافتہ است مخصوص بمحمدی المشرب است کہ تمام الاستعداد است کہ از کمالات جواہر خمسۂ عالم امر نصیب کامل دارد چہ از عالم صغیر و چہ از عالم کبیر ہمچنین از اصول آن پنجگانہ کہ ظلال اسمای وجوبی است حظ وافر دارد و ہمچنین از وصول آن ظلال کہ مقام اسماء و صفات ست و انکہ گفتم کہ تمام الاستعداد بود زیرا کہ نبی است کہ بہ مظاہر محمدی المشرب بود

ف نہایت دیگران در بدایت این بزرگواران اندراج یافتہ است ۱۲

کہ از کمالات اخفی کہ نہایت مراتب امرست نیز نصیب داشتہ باشد اما معاملہ اخفی را بانجام نرساند و بنقطۂ آخر او منتہی نشود بلکہ در ابتداء او یا در وسط او ماند و چون در اخفی کوتہی کند در اصول آن نیز باندازہ آن کوتہی خواہد کرد و کار را بانجام نخواہد رسانید و ہمین نسبت در باقی چہار گانہ عالم امر کہ تمامی استعداد ہر مرتبہ وابستہ بوصول ست بنقطۂ آخر آن مرتبہ ابتداء و وسط از نقص خبر میدہد اگرچہ برابر موازنہ نہایت کوتہی کند سہ فراقِ دوست اگر اندک است اندک نیست ؛ در دن دیدہ اگر نیم موست بسیار است ؛ و این کوتہی در اصول و اصول اصول نیز سرایت خواہد کرد و از اصول بمطلب باز خواہد داشت و آنکہ گفتم کہ این بیان مخصوص محمدی المشرب است زیرا کہ غیر محمدی المشرب کسی باشد کہ کمال او مقصور بر درجہ اولی باشد از درجات ولایت و مراد از درجہ اولے مرتبہ قلب و دیگرے بود کہ کمال او مقصور بر درجہ ثانی باشد از درجات ولایت کہ مقام روح است و شخص ثالث باشد کہ نہایت عروج کمال او تا درجہ ثالث بود کہ مقام سر ست و شخصی رابع بود کہ نہایت کمال او تا درجۂ رابع باشد کہ مقام اخفی است درجہ اولی را مناسبت بتجلی صفات افعال است و درجۂ ثانیہ را بتجلی صفات ثبوتیہ ذاتیہ و درجہ ثالث را بشیون و اعتبارات ذاتیہ مناسبت و درجۂ رابع بصفات سلبیہ کہ مقام تقدیس و تنزیہ است مناسبت دارد و ہر درجہ از درجات ولایت زیر قدم نبی است از انبیاء اولے العزم درجۂ اولے از ولایت زیر قدم حضرت آدم است علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام رب او صفت تلوین است کہ منشاء صدور افعال است و درجۂ ثانیہ زیر قدم حضرت ابراہیم است و حضرت نوح نیز درین مقام مشارکت دارند علی نبینا و علیہم الصلوات والتسلیمات ورب ایشان صفت العلم ست کہ اجمع صفات ذاتیہ است و درجۂ ثالث زیر قدم حضرت موسی علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام ورب او از مقام شیونات شان الکلام است و درجۂ رابع زیر قدم حضرت عیسی ست علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام ورب او از صفات سلبیہ است نہ ثبوتیہ کہ موطن تقدیس و تنزیہ است و اکثر ملائکہ کرام علی نبینا و علیہم الصلوۃ والسلام درین موطن مشارکت بحضرت عیسی دارند و شان عظیم الشانرا درین مقام حاصل ست و درجۂ خامس زیر قدم خاتم الرسل است علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات و رب او علیہ الصلوۃ والسلام رب الارباب است کہ جامع صفات و شیونات و تقدیسات و تنزیہات است و مرکز دائرہ این کمالات است و در مرتبہ صفات و شیونات تبعیت از ان رب جامع بشان العلم مناسب است کہ این شان عظیم الشان جامع جمیع کمالات است و ہمین مناسبت ملت او علیہ الصلوۃ والسلام ملت حضرت ابراہیم گشت

و قبلہ او قبلہ او علیہما الصلوات والتسلیمات باید دانست کہ تفاضل قدام ولایت نہ باعتبار تقدم و تاخر درجات است تا صاحب اخفی افضل باشد از دیگران و علی ہذا القیاس بلکہ باعتبار قرب باصل و بعد ست از اصل فبعلی منازل درجات ظلال کثرت و قلت پس روا بود کہ صاحب قلت باعتبار قرب باصل افضل باشد از صاحب اخفی کہ آن قرب پیدا نکردہ ست کیف و ولایۃ النبی التی فی الدرجۃ الادنی من لولایۃ افضل قطعا من ولایۃ الولی الذی فی الدرجۃ الاخری پوشیدہ نماند کہ سلوک لطائف بترتیب مذکور کہ از قلب بروح روند و از روح بسر و از سر بخفی و از خفی باخفی نیز مخصوص محمدی المشرب است کہ بر ترتیب این پنجگانہ عالم امر را تمام ساختہ بترتیب در اصول نہایت میرسد و بعد ازان در اصول اصول ہمین ترتیب را مرعی داشتہ کار بانجام میرساند و این راہ بترتیب مذکور شاہ راہ است مر وصول را و صراط مستقیم است مر متوجہان احدیت را بخلاف ولایات دیگر کہ در آنجا گویا از ہر درجہ نقبی کندہ اند و تا بمطلوب رسانیدہ اند از مقام قلب نقبی کندہ اند و بصفات افعال کہ اصل اصول دست رسانیدہ و ہمچنین از مقام روح گویا نقبے کندہ اند و بصفات ذاتیہ رسانیدہ و علی ہذا القیاس و شک نیست کہ افعال و صفات و تعالے از ذات او منفک نیست اگر انفکاک است در ظلال است پس در آن موطن و اصلان افعال و صفات را نیز نصیبے از تجلیات ذات بچون تعالے و تقدس حاصل خواہد شد چنانچہ صاحب اخفی را بعد از تمامی کار انید دولت میسر خواہد شد اگرچہ تفاوت باعتبار علو و سفل باقی خواہد ماند و صاحب قلب بصاحب اخفی برابری نخواہد جست اما اینجا غلط نکنی کہ این تفاوت در میان اولیاء با یکدیگر متصور است کہ صاحب ولایت قلب رون است از صاحب ولایت اخفی بعد از وصول ہر دو مرتبہ کمال ما اولیاء را نسبت بانبیاء علیہم الصلوات والتسلیمات این تفاوت مفقود است زیرا کہ ولایت نبی کہ از مقام قلب ناشی شدہ ست افضل است از ولایت ولی کہ از مقام اخفی ناشی گشتہ است اگرچہ آن ولی کمالات اخفی را بانجام رسانیدہ باشد و سر این صاحب ولایت ہمیشہ زیر قدم نبی آن ولایت است قال اللہ سبحانہ تعالی و لقد سبقت کلمتنا لعبادنا المرسلین انہم لہم المنصورون و ان جندنا لہم الغالبون آرے این تفاوت در میان انبیاء با یکدیگر متصور است و صاحب علو افضل است از صاحب سفل لیکن این تفاوت در انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات نیز باخر دائرہ کمالات عالم امر است بعد ازان تفاضل مربوط باین علو و سفل نیست تواند کہ صاحب این سفل دران موطن افضل باشد از صاحب این علو کما شاہدنا التفاوت فی ذلک الموطن بین موسی و عیسی علی نبینا و علیہم الصلوات والتسلیمات فان موسی جسمہ جسیم ذو شان عظیم

لیس کمثلہ شیئی علی نبینا و علیہا الصلوٰۃ والسلام تلک الجسامۃ والشان فعلمنا ان التفاوت فی ذلک الموطن بامر آخر دراو ذلک العلو والسفل وہا انا اجتنبہ من بعد مفصلاً انشاء اللہ تعالیٰ بحسن توفیقہ وکمال منہ وکرمہ تعالیٰ وکذلک عبدنا التفاوت بین خلیل الرحمان وسائر الانبیاء غیر خاتم الرسل علیہم الصلوات والتسلیمات فی الکمالات التی تتعلق بحقیقت الکعبۃ الربانیۃ التی ہی فوق جمیع الحقائق البشریۃ والملکیۃ فان للخلیل ثم شانا عظیما ومرتبۃ رفیعۃ لم تیسر لاحد ذلک الشان والرتبۃ درین مقام شنگرف کہ مناسب مقام ظہور سرادقات عظمت وکبریائی است کمالات مرکز آن مقام کہ مقام اجمال است نصیب خاتم الرسل است و باقی ہمہ مفصل بحضرت خلیل مسلم ہر کہ دیگر است در آنجا طفیلی ایشانست از انبیاء وکمل اولیاء علیہم الصلوات والتسلیمات مانا کہ حضرت پیغمبر ما علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام تفصیل آن اجمال طلب فرمودہ اند آنہا کہ تشبیہ دادہ اند صلوات وبرکات مسئول خود را بصلوات وبرکات حضرت ابراہیم علی نبینا و علیہ الصلوات والتسلیمات وبرین فقیر ظاہر ساختہ اند کہ بعد از مضی ہزار سال آن تفصیل ایشانرا نیز میسر شد ومسئول مجاب گشت الحمد للہ سبحانہ علی ذلک وعلی جمیع نعمائہ وکمالات آن مقام عالے فوق کمالات ولایات وکمالات نبوت ورسالت است چرا فوق نباشد کہ آن حقیقت سجود ایما است مر انبیاء کرام وملائکہ عظام را علیہم الصلوات والتحیات وانچہ این فقیر در رسالہ مبدا و معاد نوشتہ است کہ حقیقت محمدی از مقام خود عروج نمودہ بمقام حقیقت کعبہ کہ فوق اوست رسیدہ ممتد گردد حقیقت محمدی حقیقت احمدی نام یابد آن حقیقت کعبہ ظلے از ظلال این حقیقت بودہ در وقت عدم ظہور این حقیقت ہمہ آنرا حقیقت انگاشتہ این اشتباہ بسیار واقع میشود کہ ظل را در وقت عدم ظہور اصل مسلمی انگارد وبحقیقت می نامد از اینجاست کہ یک مقام چند مرتبہ ظاہر میشود وسرش آنست کہ ظہورات آن مقام باعتبار ظلال آن مقام است فی الحقیقت حقیقت آن مقام ہمان ست کہ در مرتبہ اخیر ظاہر شدہ است اگر گویند از کجا معلوم شود کہ ایں مرتبہ مرتبہ اخیر ظہورات اوست تا بحقیقت دانستہ شود گوئیم کہ حصول علم بہ نہایت ظہورات سابق شاہد عدل است بر آخریت آن ظہور چہ این علم در وقت ظہورات سابق حاصل نیست بلکہ ہر ظہور را حقیقت میداند کہ ہیچ یکے را ظلال نمی انگارد اگرچہ نداند کہ اختلاف این حقائق از کجا آمدہ است فافہم ای فرزند از معارف سابق معلوم شد کہ کمالاتیکہ بعالم امر تعلق دارد ہر مقدمات امد و معارج ہر کمالاتے را کہ بعالم خلق متعلق اند وکمالات اولی از نہایت خالی نیستند ومخصوص اند بمقامات

ولایت وکمالات شانیه از شائبه ظلیت که مناسب ظهورات این نشاء دنیویه اند برآمده اند و از مقامات نبوة نصیب کامل یافته پس طریقت وحقیقت که بولایت مربوط اند خادمان باشند مر شریعت را که فاضلی زمرتبه نبوة است و ولایت زنیه باشد عروج نبوة را ازاین بیان معلوم شد که سیری که اکابر نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم اختیار کرده اند وابتداء از عالم امر نموده اولی وانسب است چه ترقی از دنی که عالم امر است باعلی که عالم خلق است باید نمود نه از اعلی بادنی چه توان کرد این همه را برهم نکشوده اند دیگران بصورت نظر انداخته عالم خلق را پست دیده شروع از پستی به بلندی صوری ارتقاء نموده اند ندانسته اند که حقیقت کار دیگرگون است و پستی فی الحقیقت بلندی است و بلندی پستی علی نقطه آخر که عالم خلق ست نزدیک افتاده ست نقطه اولی که اصل الاصل است این اقرب نقطه دیگر را میسر نشده است ع که مستحق کرامت گناهگارانند به این دید مقتبس از مشکوة نبوة است ارباب ولایت ازین معرفت قلیل نصیب اند انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات شروع سیر از عالم امر نموده اند واز حقیقت بشریعت آمده اند غایت مافی الباب اولیاء کمل را که سیر ایشان موافق سیر انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات افتاده است در ابتداء صورت شریعت ست و در وسط شریعت و حقیقت که بولایت تعلق دارند و مناسب عالم امر اند و در آخر حقیقت شریعت است که ثمرهٔ نبوت است پس مقرر شد که حصول طریقت مقدمه است مر حصول حقیقت شریعت را پس بدایت اولیا کمل و بدایت انبیاء رسل حقیقت شد و نهایت هر دو شان شریعت فلا معنی لقول من قال بدایة الاولیاء نهایة الانبیاء و از بدایة اولیا و نهایت انبیاء شریعت خواسته آرے آن بیچاره چون از حقیقت کار آگاهے نداشت لاجرم باین شطح تکلم نمود این معارف هر چند کسے نگفته است بلکه کثرے بر عکس آن گفته اند و مستبعد از ادراک است اما منصفیکه جانب بزرگی انبیا را علیهم الصلوات والتسلیمات ملاحظه نماید و عظمت شریعت بروے ستولے بود یحتمل که قبول این اسرار غامضه فرماید و این قبول را وسیله زیادتے ایمان خود نماید اے فرزند بشنو که انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات دعوت را مقصور بر عالم خلق ساخته اند نبی الاسلام علی شمس و چون قلب را مناسبت بعالم خلق بیشتر بود بتصدیق او نیز دعوت فرموده اند و از ماوراء قلب سخن نفرموده اند و آنچه را کالمطروح فی الطریق ساخته اند و از مقاصد نه شمرده اند بے نهایت بهشت و آلام دوزخ و دولت دیدار و بیدو لقی حرمان همه وابسته بعالم خلق است عالم امر را بان تعلق نیست دیگر عملے که فرض و واجب و سنت است اتیان آن بقالب تعلق دارد که

ف طریقت وحقیقت از ان شریعت اند ۱۲

ف یعنی قول من قال بدایة الاولیاء نهایة الانبیاء را ۱۲

کہ از عالم خلق ست و آنچہ نصیب عالم امر ست از اعمال ناقلہ است پس قریبکہ ثمرۂ ادا این اعمال ست باندازۂ اعمال خواہد بود پس تا چار قریبکہ ثمرۂ ادا فرائض ست نصیب عالم خلق باشد و قریبکہ ثمرۂ ادا نوافل ست نصیب عالم امر و شک نیست کہ نفل باندازۂ فرض ہیچ اعتدادی نیست کاشکے حکم قطرہ داشت نسبت دریاے محیط بلکہ نفل باندازۂ سنت نیز ہمین نسبت ست اگرچہ درمیان سنت و فرض نیز نسبت قطرہ و دریا ست پس تفاوت درمیان دو قرب از نجا قیاس باید کرد و مزیت عالم خلق را بر عالم امر ازین تفاوت باید دانست اکثر خلائق چون از زینہا نصیب ندارند فرائض را خراب ساختہ در ترویج نوافل میکوشند صوفیۂ خام ذکر و فکر را از ہمہ مہام دانستہ در اتیان فرائض و سنن مساہلات می نمایند و اربعینات و ریاضات اختیار نمودہ ترک جمعہ و جماعت میکنند نمی دانند کہ ادا ے یک فرض بجماعت از ہزاران اربعین ایشان بہتر ست آرے ذکر و فکر باعراعات آداب شرعیہ بہتر و مہم تر ست و علماء بی سرانجام نیز در ترویج نوافل سعی دارند و فرائض را خراب و ابتر میسازند مثلاً نماز عاشورا کہ از حضرت پیغمبر علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات بصحت نہ پیوستہ است بجماعت و جمعیت تمام میگذارند و حال دیگر میدانند کہ روایات فقہیہ بکراہت جماعت نافلہ ناطق ست و در ادا ے فرائض کسل می ورزند کم ست کہ فرض را در وقت مستحب ادا نمایند بلکہ از اصل وقت ہم تجاوز میکنند و بجماعت نیز چندانی تقید ندارند بیک کس یا بدو کس در جماعت قناعت دارند بلکہ بسا ست کہ بتنہائی کفایت کنند ہر گاہ مقتدایان اسلام اینمعاملہ نمایند از عوام چہ گوید از شومی این عمل ضعف در اسلام پیدا ست و از ظلمت این کردار ہوا ے بدعت ہویدا ست اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم کہ دل آزردہ شوی ورنہ سخن بسیار ست و ایضاً ادا ے نوافل قرب ظلی از ظلال می بخشد و ادا ے فرائض قرب اصلی کہ شائبہ ظلیت ندارد مگر نوافل کہ برائے تکمیل فرائض ادا کردہ شود آن نیز مدد و معاون قرب اصل ست و از ملحقات فرض پس ناچار ادا ے فرائض مناسب عالم خلق بود کہ باصل نزدیک ست و ادا ے نوافل مناسب عالم امر کہ رویش بظلال ست فرائض ہمہ ہر چند قرب اصل می بخشند اما افضل و اکمل اینہا صلوات ست الصلوۃ معراج المومن شنیدہ باشی و اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوات وقت خاص کہ حضرت پیغمبر را بودہ علیہ و علیہا کہ الصلوۃ والسلام کہ تعبیر ازان بہ سے سح اللہ وقت فرمود نیز فقیر در نماز بودہ نماز ست کہ مکفر سیئات است و نماز است کہ نہی از فحشاء و منکر میفرماید و نماز ست کہ پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام راحت خود را در ان مجوید

انجا که میفرماید ارحنی یا بلال و نماز است که ستون دین است و نماز است که فارق اسلام و کفر گشته بر سر اصل سخن رویم
واز مزیت عالم خلق بر عالم امر گوئیم که عالم امر انجا خط خود را فراگرفته است و مشاهده و معائنه حاصل
کرده فردا در نشست سالمه بعالم خلق فتد و رویت بلا کیف دراید و ایضا متعلق مشاهده ظلی است از
خلال وجوب و مرئی در اخرت واجب الوجود پس هر قدر که فرق درمیان مشاهده و رویت است درمیان
ظلیت دارد بهمانقدر فرق عالم امر و عالم خلق بدان و دیگر بدان که مشاهده ثمرة ولایت است و رویت ثمرة
نبوت که بتبعیت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات عائله متابعان را نیز میسر خواهد شد ازین جا تفاوت
درمیان ولایت و نبوت نیز دریاب تنبیه هر عارفی را که بعالم امر مناسبت بیشتر باشد قدم او در کمالات
ولایت زیاده تر خواهد بود و هر که را بعالم خلق بیشتر مناسبت است قدم او در کمالات نبوت افزون تر از بنجاست
که حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة والسلام در ولایت قدم بیشتر دارند و حضرت موسی را قدم در نبوت
زیاده تر علی نبینا و علیه الصلوة والسلام چه جانب امر در حضرت عیسی غالب است لهذا بحق بروحانیان گشت
و جانب خلق در حضرت موسی غالب علی نبینا و علیهم الصلوة والسلام لهذا بمشاهده اکتفا نموده طالب رویت
نگردید این است بیان سبب تفاوت اقدام انبیا در کمالات نبوت که در ما تقدم وعده بیان آن نموده
بودیم نه علو بعضی اطائف و سفلی آن که در تفاوت کمالات ولایت معتبر است و الله سبحانه الملهم للصواب ای فرزند
چون علم نبوت که شریعت و احکام است تعلق بقالب بیشتر داشت و انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات را نیز
مناسبت بعالم خلق بیشتر بوده از انجا گمان برده اند که نبوت عبارت از نزول بدعوت خلق است
بعد از عروج بمقامات قرب که بولایت تعلق دارند ندانسته اند که نهایت عروج و غایت قرب در نبوت
قریکه سابق حاصل شده بود ظلی از خلال این قرب بوده که بصورت بعد متصور میگردد و عروجی که اول میسر
شده بود عکسی از عکوس این عروج بوده که بظاهر نزول مینماید نمی بینی که مرکز دائره که بعد نقطه است نسبت
بمحیط دائره و حال آنکه فی الحقیقت هیچ نقطه اقرب بمحیط نیست از نقطه مرکز زیرا که محیط تفصیل آن نقطه اجمال
است و این نسبت نقطه دیگر را میسر نشده است عوام صورت بین این قرب را نتوانند دریافت حکم
بالبعدیت آن نقطه مینمایند و حکم اقربیت آن نقطه را جهل مرکب تصور میکنند و حاکم این حکم را نسبت تعمیل و تحقیق
می نمایند والله المستعان علی ما تصفون باید دانست که مطمئنه بعد از حصول شرح صدر که از لوازم
کمالات ولایت کبری ست از مقام خود عروج فرموده بر تخت صدر ارتقا مینماید و انجا تمکین

(ف) دیگر فرق درمیان مراتب انبیا علیهم السلام

وسلطنت پیدا میکند و استیلاء بر ممالک قرب میفرماید این تخت صدر فی الحقیقت فوق جمیع مقامات عروج مرتبهٔ ولایت کبریٰ ست برآیندهٔ این تخت را نظر بالطن بطون نفوذ میکند و بغیب الغیب سرایت مینماید بلے کسے کہ بارفع امکنہ صعود فرماید بصراد تا بابعد ابعاد نفوذ خواہد نمود و بعد از تمکین این مطمئنہ عقل نیز از مقام خود برآمدہ باو ملحق خواہد شد و عقل معاد نام خواہد یافت و ہر دو باتفاق بلکہ باتحاد متوجہ کار خود خواہند بود اے فرزند مطمئنہ را گنجایش مخالفت نماندہ است و مجال سرکشی نہ بکلیت خود متوجہ مطلوب ست و بتمامی گرفتار مقصود ہمتش جز برضاء پروردگار نیست جل سلطانہ و مطلبش جز طاعت و عبادت او تعالیٰ و سبحانہ نہ امارہ کہ اول بدترین خلائق بودہ بعد از اطمینان و حصول رضا حضرت سلطان رئیس الطائف عالم امر گشتہ است و در اس اقران خود شدہ بلی مخبر صادق فرمود علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام خیارکم فی الجاہلیۃ خیارکم فی الاسلام اذا فقہوا بعد ازین اگر صورت خلاف و سرکشی ست نمایان گردد مخلوط عناصر اربعہ است کہ اجزاء قالب اند اگر قوت غضبیہ است از انجا ناشی ست اگر شہویہ است ہم از انجا و اگر حرص و شرہ است ہم از انجا خاستہ است اگر خست و دنائت است ہم از انجا یعنی سائر حیوانات کہ نفس امارہ ندارند این اوصاف رذائل در آنہا بوجہ اتم و اکمل حاصل ست پس تواند بود کہ مراد از جہاد اکبر کہ حضرت پیغمبر فرمودہ علیہ و علیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات رجعنا من الجہاد الاصغر الی الجہاد الاکبر جہاد با قالب بود نہ جہاد با نفس کما قیل کہ نفس باطمینان انجامیدہ است و از ما فنی و مرحی گشتہ پس صورت خلاف و سرکشی از وی متصور نیز نباشد و صورت خلاف و سرکشی از اجزاے قالب عبارت از ارادات ترک اولی است و از ارتکاب امور مرخصہ و ترک عزیمت نہ ارادہ ارتکاب شیاء محرمہ و ترک فرائض و واجبات کہ آن در حق او نصیب عدم گشتہ است ای فرزند ہر چند کمالات عناصر اربعہ فوق کمالات مطمئنہ است چنانکہ گذشت اما مطمئنہ بواسطہ آنکہ مناسبت بمقام ولایت دارد و ملحق بعالم امر گشتہ است صاحب سکر ست و در مقام استغراق لاجرم مجال مخالفت در وے نماندہ و عناصر را چونکہ مناسبت بمقام نبوت بیشتر است صحو در ایشان غالب است ناچار صورت مخالفت در ایشان باقیماندہ از برائے تحصیل بعضے منافع و فوائد کہ بآن مربوط است فافہم باید دانست کہ منصب نبوت ختم بر خاتم الرسل شدہ است علیہ و علیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات اما از کمالات آن منصب بطریق تبعیت متابعان او را نصیب کامل ست این کمالات در طبقہ صحابہ بیشتر است و در تابعین و تبع تابعین نیز

این دولت بر سبیل قلت سرایت کرده است بعد ازان روبا ستتار اورده است و غلبهٔ کمالات ولایت ظلی جلوه گر گشته است اما امید ست که بعد از مضی الف ایند دولت از سر تازه گردد و غلبه و شیوع پیدا کند و کمالات اصلی رو بظهور آرند و ظلی استتار پیدا کنند و حضرت مهدی علیه الرضوان بظاهر و باطن مروج این نسبت علیه باشد ای فرزند تاج کامل نبی علیه و علی آله الصلوة والسلام چون تبعیت کمالات مقام نبوت را تمام کند اگر از اهل مناصب ست بمنصب اماتش سرفراز میسازند و چون کمالات ولایت کبری را تمام کند اگر از اهل منصب باشد بمنصب خلافتش مشرف میسازند و از مقامات کمالات ظلی مناسب اما ست منصب قطب ارشاد ست و مناسب منصب خلافت منصب قطب مدار گوئیا این دو مقام که در تحت اند ظلال آن دو مقام اند که در فوق اند و غوث نزد شیخ محی الدین العربی همان قطب مدار ست غوثیه منصب علیحده نیست و انچه معتقد فقیر ست آنست که غوث قطب مدار است قطب از وے در بعضے امور مدد خواهد و در نصب مناصب ابدال او را نیز دخل ست ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم تذییل علوم و معارفیکه مناسب مقام نبوت ست و ولایت آن نبوت شرائع انبیا است علیهم الصلوات والتسلیمات و چون در اقدام نبوت تفاوت ست در شرائع انبیا نیز باندازهٔ آن تفاوت اختلاف پیدا آمده است و معانے که مناسب مقام ولایت اولیاء ست شطحیات مشائخ ست و علومیکه از توحید و اتحاد خبر دهد و از احاطه و سریان نبا نماید و از قرب و معیت نشان نبخشد و از مراتیت و ظلیت اشعار فرماید و مشهود و مشاهده اثبات کند بالجمله معارف انبیا کتاب و سنت ست و معارف اولیا فصوص و فتوحات مکیه ع قیاس کن ز گلستان من بهار مرا ۔ ولایت اولیا بے تقرب حق برد و ولایت انبیا نشان قربیت و تعالے نماید و ولایت اولیا ولالت بشهود نماید ولایت انبیا نسبت مجهول الکیفیة اثبات فرماید ولایت اولیاء قربیت را نشناسد که چیست و جهالت راند اند که کدام ست و ولایت انبیا با وجود اقربیت قرب را عین بعد داند و شهود النفس غیب شمرد ع گر بگویم شرح این بیحد شود ۔ ای فرزند سخن را در بیان کمالات نبوت و مزیت آن بر ولالت و فرق در میان ولایت سه گانه که ولایت صغرے و ولایت کبری و ولایت علیا ست و معارف و مناسب هر کدام و محال متعلقه هر یک طویل الذیل ساخت و قصور انگاشته و تکثره در بیان اینمعنے اندراج نمود تا بود که از کمال غرابت از استبعاد افهام بر آید و از مظان

ف بیان کمالات نبوت و مزیت آن بر ولایت ۱۲

انکار وارد ہدا این عوام کیفی ست وضروری نہ استدلالی ونظری ذکر بعضے مقدمات از برای تنبیہ است
وتقریب باتہام عوام بلکہ تبیین وتشریح ست برائے ادراک خواص نام اینست بیان طریقیکہ حضرت حق سبحانہ
این حقیر را بآن طریق ممتاز ساختہ است از ہدایت تا نہایت وبنیاد ش نقشبندیہ است کہ متضمن اندراج نہایت
در بدایت ست برین بنیاد عمارتہا ساختہ وکوشکہا بنا فرمودہ اگر این بنیاد نمی بود معاملہ تا بایجائی فرود وتخم از بخارا وکمر قند
آوردہ در زمین ہند کہ ماہ اش از خاک شیرب وبطحا ست کشتند وبآب فضل سبحانی آن را سیراب داشتند وتربیت
احسان مربی ساختند چون آن گشت وکار بکمال رسید این علوم ومعارف ثمرات بخشید الحمد للہ الذی ہدانا
لہذا وما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق باید دانست کہ سلوک این طریق عالی
مربوط ست برابطہ محبت شیخ مقتدا کہ بسیر مرادی باین راہ یافتہ باشد وقوت انجذاب باین کمالات متصبغ
گشتہ نظر او شافی امراض قلبیہ است وتوجہ او رافع علل معنویہ صاحب این کمالات امام وقت است وخلیفہ
روزگار اقطاب وابدال بہ خلال مقامات خرسند نبود او تا دو نجبا از بحار کمالات او بقطرہ قانع نور ہدایت
وارشاد او در رنگ نور آفتاب بیخواست او بر ہمہ کس فائض ست فکیف کہ بخواہد ہر چند کہ خواہش
او در اختیار او نباشد چہ بساست کہ طلب خواہش او مرے نماید وآن خواہش در وی پیدا نشود لازم
نیست جماعہ کہ نبوت را دہندہ شوند کہ تبوسل او رشد پیدا کنند انبیغے را بدانند بلکہ بسیار ست کہ اصل
ہدایت ورشد خود را نیز کما ینبغی ندانند مع ذلک بکمالات شیخ مقتدا متحقق شوند کہ عالمی را
ہدایت نمایند چہ علم ہمہ را نمید ہند ومعرفت تفصیل سیر مقامات ہمہ را نمی بخشند آرے
شیخے کہ مدار بناء خصوصیت طریقے از طرق وصول منوط بوجود شریف او ست البتہ صاحب علم
است واز تفصیل سیر گاہ دیگران را بعلم او کفایت نمودہ بتوسط او بمرتبہ کمال وتکمیل میرسانند و
بفنا وبقا مشرف میسازند ع خاص کند بندۂ مصلحتِ عام را افادہ واستفادہ ما الفکاکی الفبانی
است مرید برابطۂ محبت کہ بشیخ مقتدا دارد ساعۃً فساعۃً برنگ او منصبغ میگردد وبطریق انعکاسی
باو انوار میشود در نیصورت علم چہ درکار بود وہم در افادہ وہم در استفادہ خرپزہ کہ بتابش خورشید
ساعۃً فساعۃً پختہ میگردد وبہ مرور ایام می پرسد چہ درکار ست کہ او را علم بہ پختگی خود بود ویا آفتاب
داند کہ آن را پختہ می سازد آرے علم از برائے سلوک وتسلیک اختیارے درکار ست کہ
بسلاسل دیگر مربوط ودر طریق ما کہ طریقۂ اصحاب کرام ست علیہم الرضوان علم بسلوک وتسلیک

بظهور می آید و عالم ظلمانی که نور ظهور او نورانی میگردد و نور ارشاد و هدایت او شامل تمام عالم ست از محیط عرش تا مرکز فرش هر کسے را که رشد و هدایت و ایمان و معرفت حاصل میشود از راه او می آید و از و مستفاد میگردد و بتوسط او بهیچکس نمی رسد مثلاً نور او در رنگ دریای محیط تمام عالم را فرا گرفته است و آن دریا گویا منجمد است اصلا حرکت ندارد و شخصے که متوجه آن بزرگ ست و با و اخلاص دارد دریا آنکه اگر آن بزرگ متوجه حال طالبے شده در وقت توجه گویا روزنی در دل طالب کشاده میشود و ازان راه بقدر توجه و اخلاص دریا سیراب می گردد و همچنین شخصے که متوجه ذکر آلی ست جلشانه و بآن عزیز اصلا متوجه نیست نه از انکار بلکه او را نمی شناسد همین قسم افاده انجام حاصل میشود لیکن در صورت اولے بیشتر از صورت ثانیه ست اما شخصے که منکر آن بزرگ ست و با آن بزرگ از دریا ست هرچند بذکر آلی تعالی و تقدس مشغول ست اما از حقیقت رشد و هدایت محروم ست همان انکار و آزار سد راه فیض او میگردد و بے آنکه آنعزیز متوجه عدم افاده او شود و قصد ضرر او نماید حقیقت هدایت از وی مفقود ست صورت رشد ست صورت بمعنے قلیل النفع ست و جماعه که اخلاص و محبت آنعزیز دارند هرچند از توجه مذکور و ذکر آلی تعالی جلشانه خالی باشند نیز ایشانرا بواسطه مجرد محبت نور رشد و هدایت میرسد و لیکن هذه المعرفة آخر المکتوب

بس کنم این زیرکانرا این بس ست ؛ بانگ دو کردم اگر دروه کس ست ؛ الحمد لله رب العالمین الرحمن الرحیم اولا و آخرا و الصلوة و السلام علی رسوله محمد و آله دائما و سرمدا

مکتوب دوصد و شصت و یکم

بسیادت مآب میر نعمان صدر یافت در بیان فضائل نماز و کمالات مخصوصه آن در ضمن معارف بلند و حقائق ارجمند بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات معلوم اخوی اعزی ارشدے لله سبحانه یاد که نماز رکن دوم ست از ارکان پنجگانه اسلام و جامع عباداتست جزوی آنست که از جامعیت حکم کل پیدا کرده است و فوق جمیع مقربات اعمال آمده دولت رویت که سرور عالمیان علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات در شب معراج در بهشت میسر شده بود و از نزد دل در دنیا مناسب این نشاء آن دولت ایشان را در نماز میسر میشد لهذا فرمود علیه و علی آله الصلوة و السلام الصلوة معراج المومن و نیز فرمود علیه و علی آله الصلوة و السلام اقرب ما یکون من الرب فی الصلوة و کمل تابعان او را علیه و علیهم الصلوات و التحیات ازان دولت درین نشاء در نماز خط وافر ست و نصیب کامل اگرچه رویت نیست که این نشاء آن را برنتابد اگر بنماز کردن نمی فرمود نقاب از چهره مقصود که می کشود

وطالب را مطلوب کہ ولالت بنمود ولذت بخش ہیچ در کار نیست ہر چند شیخ مقتدا کہ ہم چو پانی آن طریقہ است بکمال علم و وفور معرفت متحقق ست پس ناچار درین طریق عالی در حق وصول احیاء و اموات و صبیان و شیوخ وجوان و کہول مساوی باشند کہ بر ابطہ محبت یا بتوجہ صاحب دولت بہ منتہای مقاصد برسند ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم امابدانند کہ منتہی ہر چند صاحب علم بود اما از ظہور خوارق چارہ نباشد گاہ باشد کہ او را در ان ظہور اختیار نبودہ بلکہ بسیار ست علم ظہور آن نیز نباشد مردم از وے خوارق بینند و او را ازان اطلاع نہ و آنکہ گفتہ شد کہ منتہی صاحب علم بود مراد از عدم علم تفصیل احوال ست نہ عدم علم مطلقاً بحیثیتی کہ احوال خود ہیچ نفہمد کما مرت الاشارۃ الیہ و این نور ہدایت او در مریدان او بے واسطہ و بواسطہ و بوسائط تا زمانے سار یست کہ طریقہ مخصوص او را بلوث تغیرات و تبدیلات ملوث نساختہ و بالحاق مخترعات و بتدعات خراب نگردانیدہ ان اللہ لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسہم عجب آنکہ جماعت این تبدیلات را تکمیلات آن طریقہ گمان می برند و آن الحاقات تتمات آن نسبت تصور مینمایند نمیدانند کہ تتمیم و تکمیل آن کار نہ سرانجامی غیست والحاق و اختراع فراخور ہر بیسر و برگی نہ ؎ ہزار نکتۂ باریک تر ز مو اینجاست ؎ نہ ہر کہ سر بتراشد قلندری داند ؎ نور سنت سنیہ را علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ ظلمات بدعتہا مستور ساختہ اند در ونق ملت مصطفویہ را علی مصدرہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ کدورات امور محدثہ ضائع گردانیدہ عجب تر آنکہ جمعی آن محدثات را امور مستحسنہ میدانند و آن بدعتہا را حسنات می انگارند و تکمیل دین و تتمیم ملت ازان حسنات می جویند و در اتیان آن امور ترغیبات مینمایند ہدانا اللہ سبحانہ سواء الصراط نگرنمی دانند کہ دین پیش ازین محدثات کامل شدہ بود و نعمت تمام گشتہ و رضا و حضرت حق سبحانہ و تعالی بحصول پیوستہ کما قال اللہ تعالی الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا پس کمال دین ازین محدثات جستن فی الحقیقت انکار نمودن است بمقتضائے این کریمہ بیت انکہ پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ؎ کہ دل آزردہ شوی ورنہ سخن بسیار است ؎ علماء مجتہدین انچہ را احکام دین فرمودہ اند نہ احداث مالیس منہ پس احکام اجتہادیہ از امور محدثہ ہا شد بلکہ از اصول دین بوند لان الاصل الرابع الموافقۃ اے فرزند معرفتی در رسالہ مبداء و معاد در باب فائدہ و استفادہ کہ بقلب ارشاد تعلق دارد نوشتہ است چون مناسبت باینمقام داشت و سود مند بود این معرفت درین مکتوب نیز نوشتہ ازینجا اعتبار نمایند قلب ارشاد کہ جامع کمالات فردیہ نیز باشد بسیار عزیز الوجود ست و بعد از قرون بسیار رو از منہ

بیشمار منتظم گوہری غمگسار ست نماز ست کہ راحت دہ بیمار انست ارحنی یا بلال مرغیست ازین ہا جرا وقرۃ عینی فی الصلوۃ اشارہ ایست باین متمنا اذواق ومواجید وعلوم ومعارف واحوال ومقامات وانوار وانوان وتلوینات وتمکینات وتجلیات تنکیفہ وغیر تنکیفہ تطورات متلونہ وغیر متلونہ ہرچہ ازینہا در بیرون نماز میسر شود وبی آگاہی از حقیقت نماز رود ہدر نثار آن ظلال واشال ست بلکہ ناشی از وہم وخیال مصلی کہ از حقیقت نماز آگاہ ست در وقت ادا صلوۃ گویا از نثار دنیوی می برآید ودر نثار اخروی می درآید لاجرم در نیوقت دولتی کہ مخصوص باخرت ست نصیبی ازان فرامیگیرد وخطی از اصل بی شائبہ ظلیت بدست می آرد چہ نثار دنیوی مقصور بر کمالات ظلی است کہ معاملہ بیرون ظلال ست مخصوص باخرت است پس از معراج چارہ نبود وآن نماز ست در حق مومنان ایندولت مخصوص باین امت ست کہ بہ تبعیت پیغمبر خود علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات کہ در شب معراج از دنیا باخرت رفت وبہ بہشت درآمدہ بدولت رویت ومشرف شدہ باین کمال مشرف گشتند وباین سعادت مستسعد شدند اللہم اجزہ عنا ما ہو اہلہ واجزہ عنا افضل ما جزیت نبیا عن امتہ واجزل الانبیاء کلہم جزاء فانہم دعاۃ الخلق الی اللہ سبحانہ وہداتہم الی لقاء اللہ تعالی جمعے را ازین طائفہ کہ بحقیقت نماز آگاہ نساختند وبکمالات مخصوصہ آن اطلاع نہ بخشیدند معالجات امراض خود را از امور دیگر جستند وحصول مرادات خود را باشیاء دیگر مربوط ساختند بلکہ گروہی از ینہا نماز را دانستہ بنای آن بر غیر وغیریت داشتند وعلوم را از صلوۃ افضل انگاشتند صاحب فتوحات مکیہ میگوید کہ در صوم کہ ترک اکل وشرب ست بصفت صمدیت تحقق شدن ست ودر نماز تغیر وغیریت آمدن دعابد ومعبود دانستن وہو کما تری مبنی علی مسئلۃ التوحید الوجودی الذی ہو من احوال السکاری از عدم آگاہی حقیقت نماز ست کہ جم غفیر ازین طائفہ تسکین اضطراب خود را از سماع ونغمہ وجد وتواجد جستند ومطلوب خود را در پردہ ہای نغمہ مطالعہ نمودند لاجرم رقص در قاصی را دیدن خود گرفتند یا آنکہ شنیدہ باشند ما جعل اللہ فی الحرام شفاء بلی الغرض تعلق بکل شیء حسب الشی یعنی ویلہم اگر شمہ از حقیقت کمالات صلواتیہ برایشان منکشف شدی ہرگز دم از سماع ونغمہ نزدندے ویاد وجد وتواجد نکردندے ع چون ندیدند حقیقت رہ افسانہ زدند اے برادر ہر قدر فرق کہ در میان نماز ونغمہ است ہمان قدر فرق در میان کمالات کہ منشاء آن نماز ست وکمالاتیکہ منشاء آن نغمہ است بدان العاقل تکفیہ الاشارۃ این کمالیست کہ بعد از ہزار سال بوجود آمدہ است وآخریتے ست کہ برنگ اولین برآمدہ مگر ازینجا فرمودہ علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات الہم خیرا وآخرہم نفرمودند

اولهم خیرهم او سطهم چه مناسبت آخر را باول بیشتر دیده که محل تردد گشته و در حدیث دیگر فرموده علیه و علی آله الصلوة والسلام که بهترین این امت اول ست یا آخر و در میان گذاشت آرے در متاخرین این امت اگرچه نسبت علو است اما قلیل است بل قلیل و در متوسطان هرچند نسبت بآن علو نیست لیکن کثیر است بل اکثر و لکل وجهة کمیة کیفیة اما قلیت آن نسبت متاخران را بدرجات علیا رسانیده و بسابقان مناسبت داده و بشر ساخته قال علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات الاسلام بدا غریبا و یعود کما بدا فطوبی للغرباء و شروع آخریت این امت از بدایت الف ثانی ست از ارتحال آن سرور علیه و علی آله الصلوة والسلام زیرا که معنی الف اخاصیتے است عظیم در تغیر امور و تاثیر لیست قوی در تبدیل اشیاء و چون درین امت نسخ و تبدیل نبود ناچار نسبت سابقان همان طراوت و نضارت در متاخران جلوه گر گشته است و تائید شریعت و تجدید ملت در الف ثانی فرموده گواهان عدل بر اینمعنے حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة والسلام و حضرت مهدی اند علیه الرضوان ؎ فیض روح القدس ار باز مدد فرماید ؛ دیگران هم بکنند آنچه مسیحا می کرد

اے برادر این سخن امروز بر اکثر خلائق گران است و افهام اینها دور و دور اما اگر بر سر انصاف بیایند و علوم معارف یکدیگر را موازنه کنند و صحت و سقم احوال را بمطابقت علوم شریعه و عدم مطابقت آن ملاحظه نمایند و تعظیم و توقیر شریعت نبوت را به بینند که در کدام یکی مبنی ترست شاید از استبعاد برآیند دیده باشند که فقیر در کتب و سائل خود نوشته که طریقت و حقیقت خادمان شریعت اند و نبوت افضل از ولایت است اگرچه ولایت آن نبی باشد و نوشته که کمالات ولایت را نسبت به کمالات نبوت هیچ مقداری نیست کاشکے حکم قطره داشتے نسبت بدریاے محیط و امثال این بسیار نوشته است خصوصا در مکتوبیکه بنام فرزندی در بیان طریق نوشته است آنجا ملاحظه نمایند مقصود ازین گفتگو اظهار نعمت حق است سبحانه و ترغیب طالبان این طریقت نه تفضیل خود بر دیگران معرفت خداے جل و علا بر آنکس حرام است که خود را از کافر فرنگ بهتر داند فکیف از اکابر دین **ابیات** لی چون شه مرا برداشت از خاک ؛ منزه گر بگذرانم سر ز افلاک ؛ من آن خاکم که ابر نوبهاری ؛ کند از لطف بر من قطره باری ؛ اگر بر روید از من صد زبانم ؛ چو سوسن شکر لطفش کے توانم ؛ بعد از مطالعه این مکتوبات اگر شوقے بتعلیم نماز و حصول بعضے از کمالات مخصوصه آن در شما پیدا شود و بی آرام سازد بعد از استخارها متوجه ایخدمت گردند شطری از عمر بتعلیم نماز صرف نمایند و الله سبحانه الهادی

الی سبیل الرشاد والسلام علی من اتبع الهدیٰ والتزم متابعة المصطفی علیه وعلیٰ آله الصلوٰة والسلام اتمها واکملها

مکتوب دوصد و شصت دوم بمولانا محب علی صدور یافت دربیان آنکه ارتباط ماجی است ونسبت ما افتکاسی در قرب و بعد تفاوت ندارد و مانیاسب ذلک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی صحیفه شریفه که از روے التفات مرقوم فرموده بودند بوصول آن مشرف گردید چون منتی از فرط محبت و کمال اختصاص بود ازدیاد فرحت بخشید سخن از وفاے عهد سابق اندراج یافته بود حمد و مابر وضعی که باشند از اوضاع شرعیه محل مضائقه نیست بشرط آنکه رشته محبت گسسته نشود بلکه روز بروز قوت پیدا کند و نائره این اشتیاق سرد نگردد بلکه ساعة فساعة در التهاب بیفزاید چه ارتباط ماجی است ونسبت ما افتکاسی انصیاغی در قرب و بعد تفاوت ندارند مگر در سرعت و بطوء و علم و بعضے از خصوصیات طریق و عدم علم به آن تحقیق انیمغنے را از خاتمهٔ مکتوبی که بنام فرزندی ارشدی در بیان طریق نوشته است طلب فرمایند نقل آن مکتوب را یاران سیادت پناه اخوی میر محمد نعمان آورده اند از انجا طلبند زیاده چه اطناب نماید والسلام

مکتوب دوصد و شصت و سوم بجناب معارف اکتساب میان تاج الدین صدور یافت دربیان معارف که تعلق بکعبهٔ ربانی دارد و دربیان فضائل صلوات و مانیاسب ذلک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی خبر قدوم مسرت لزوم محبان مشتاق را فرحت فراوان رساند لله سبحانه الحمد والمنة علی ذلک ؎ انصاف بده اے فلکِ مینا فام ۔ تا زین دو کدام خوبتر کرد خرام ۔ خورشید جهانتاب تو از جانب شرق یا ماه جهان گرد من از جانب شام ۔ چون قدم رنجه فرموده اند زود تر تشریف آرند که مشتاقان را زود باز انتظار اند وارزوے استماع احبار بیت الله دارند نزد فقیر چنانچه صورت کعبهٔ ربانی مسجود الیها است مر صور خلائق را چه بشر و چه ملک حقیقت آن نیز مسجود الیها است مر حقائق آن صور را الاجرم آن حقیقت فوق جمیع حقائق آمده است و کمالات متعلقهٔ آن فوق کمالات متعلقهٔ سائر حقائق گشته گویا این حقیقت برزخ است میان حقائق کونی و حقائق الهی مرآة ذات عظمت و کبریائی داشته که هیچ رنگے و کیفے بدامان قدس آن نرسیده و هیچ ظلمتے به آن راه نیافته نهایت عروجات و نیوی و ظهورات آن نا متناهے حقائق کونی است نصیبے از حقائق آلهے جل شانه مخصوص باخریت است الا در نماز که معراج مومن است و دران معراج که گویا از دنیا به آخرت رفتن است خطے از انچه در آخرت میسر خواهد شد میسر میگردد و انکارم که عمده در حصول

این دولت در نماز توجه مصلی است بجهة کعبه که موطن ظهورات حقائق آلهی است تعالت و تقدست پس کعبه عجوبه ایست در دنیا بصورت از دنیا است و فی الحقیقت از آخرت است نماز بتوسط آن نیز این نسبت پیدا کرده است بصورت و حقیقت جامع دنیا و آخرت گشته و تحقیق پیوسته است که حالتے که در ادای نماز میسر میشود فوق جمیع حالات است که در بیرون نماز حاصل میشوند چه آن حالات از دائرهٔ ظل نه برآمده اند هر چند علو پیدا کنند و این حالت نصیبے از اصل دارد هر قدر فرق که در میان ظل و اصل است همان قدر فرق در میان آن حالات و این حالت باید دانست و مشاهده می گردد که حالتے که بعنایت الله سبحانه در وقت موت روخواهد داد فوق حالت نماز خواهد بود چه موت از مقدمات احوال آخرت است و هر چه بآخرت نزدیک است اتم و اکمل است چه اینجا ظهور صورت است و آنجا ظهور حقیقت شتان ما بینهما و همچنین حالتے که بکرم آلهی جل سلطانه در برزخ صغری میسر خواهد بود فوق آن حالت خواهد بود که در وقت مرگ میسر شده بود و همین نسبت برزخ کبری را که روز قیامت است با برزخ صغری که مشهود آنجا اتم و اکمل است و مشهود جنات النعیم نسبت به مشهود برزخ کبری اتمیت و اکملیت دارد و فوق جمیع اینها آن موطن است که مخبر صادق علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات ازان خبر داده فرموده ان اسد خبتة لیس فیها حور ولا قصور تجلی فیها ربنا ضاحکا پس پایان تر جمیع ظهورات دنیا و ما فیها اند و بالاتر جمیع آنها خبثة بلکه دنیا اصلا از مواطن ظهور نیست ظهورات ظلال و نمودار مثال که مخصوص بدنیا است نزد فقیر معدود از امور دنیویه اند و فی الحقیقت داخل دائرهٔ امکان آن ظهورات را خواه تجلیات صفات گویند و خواه تجلیات ذات تعالی الله عما یقولون علوا کبیرا فقیر دنیا را بتمام ملاحظه مینماید خالی محض می یابد و آنچه از مطلوب آنجا بمشام او نمیرسد غایة ما فی الباب مزعه ایست مر آخرت را مطلوب و اینجا جستن خود را پریشان کردن است یا غیر مطلوب را مطلوب دانستن چنانچه اکثرے بآن گرفتار اند و بخواب و خیال آرام گرفتند نماز است درین موطن که خبری از اصل دارد بوئی از مطلوب می آرد و دوڑ خرط القتاد

مکتوب دوصد شصت و چهارم

بمیر سید باقر سمارتپوری صدور یافت در بیان آنکه معاملهٔ خود را بحیرت و جهالت باید برد و اعتماد بر احوال کشوف نباید کرد درین ضمن واقع که بعضے از مشائخ نواحی اظهار نموده بودند ذکر یافته و تعبیر آن فرموده الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی صحیفهٔ شریفهٔ که از فرط محبت و کمال اشتیاق صادر فرموده بودند فرحت فزا وان شاء الله متوجه کار خود

باشند بذکر اسم ذات تعالی و تقدس بملاحظہ اسماء و صفات اشتغال نمایند تا معاملہ بکمالات نکشد و کار بحیرت انجامد چہ ملاحظہ اسماء و صفات بسیار است کہ باعث ظہور احوال گردد و واسطہ وجود و مواجید آید شنیدہ باشند کہ اشتمال خفا در احوال و مواجید بسیار است و اشتباہ باطن بحق در آنموطن بیشتر بشنوند کہ درین ایام یکے از مشائخ نواحی باین فقیر پیغام فرستاد و اظہار احوال خود نمود کہ فنا و محویت بجائے رسیدہ است کہ بہر چہ نظر میکنم ہیچ نمی یابم آسمان و زمین را کہ نگاہ میکنم نمی یابم و عرش و کرسی را نیز نمی یابم و خود را کہ ملاحظہ میکنم ہیچ نمی یابم و پیش کسے سیر دم او را نیز نمی یابم و خدای عزوجل و علا بے نہایت است نہایت او را کس نیافتہ است مشائخ ہمین را کمال دانستہ اند اگر تو نیز ہمین را کمال میدانی پس طلب حق جل و علا برائے چہ پیش تو بیایم و اگر امر دیگر را کمال میدانی بنویس فقیر در جواب او نوشت کہ این احوال از تلوینات قلب ست و قلب زینہ اول است ازین راہ و صاحب این احوال ربعے از مقام قلب طے کردہ است سہ حصہ دیگر از قلب او را طے باید کرد بعد ازان بر زینہ دوم کہ عبارت از روح است عروج باید نمود ان ماشاء اللہ تعالیٰ بعد از مدتے ازین ماجرا یکے از یاران فقیر کہ طریقہ اخذ نمودہ بوطن خود رفتہ بود برگشتہ آمد و چون بیان احوال خود کرد معلوم شد کہ حال و موافق حال آن شیخ مستفسر است بلکہ این دران مقام از و قدمی بیشتر دارد و چون نیک بحال او ملاحظہ نمودہ آمد ظاہر شد کہ آن فنا و محویت او را در عنصر ہوا است کہ محیط ہر دو رہ از ذرا تست و مشہود او غیر از ہوا امر دیگر نیست و ہمان را خدائے بے نہایت دانستہ تعالے اللہ سبحانہ عن ذلک علوا کبیرا مرتبہ دیگر او را طلبیدہ تفتیش احوال او نمود یقین شد کہ گرفتاری او بغیر عنصر ہوا بامر دیگر نبودہ است و او را نیز بر نعمتی مطلع ساخت و چون او بوجدان خود رجوع نمود نیز معلوم کرد کہ حاصل او غیر از ہوا امر دیگر نیست و ازان احوال مستغفر گشتہ قدم بیشتر گذاشت بدانند کہ قلب برزخ است درمیان عالم خلق کہ عالم عناصر اربع است و درمیان عالم ارواح درنگے از ہر دو عالم دارد پس گویا کہ نصف قلب از عالم خلق ست و نصف دیگر او از عالم ارواح و نصف عالم خلق آن را کہ نصف سازیم معاملہ بغیر خواہد افتاد پس ربع قلب عبارت از مقام ہوا باشد کہ قلب متضمن آنست پس نچہ آخر ظاہر شد موافق جواب اول ست و بیان کشف حقیقت دست الحمد للہ الذی ہدانا لہذا و ما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق زیادہ برین گنجایش وقت نبود والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی واتزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا

مکتوب دوصد و شصت و پنجم بشیخ عبدالسلام بداونی صدر یافت در بیان آنکه در اختیار عزلت باید که حقوق مسلمانان ضائع نشود با بیان حقوق و مایناسب ذلک بعد الحمد والصلوة و تبلیغ دعوات میرساند که مکتوب مرغوب اخوی ارشدی رسید فرحت فراوان رسانید للہ سبحانہ الحمد والمنة که تمادی ایام مفارقت تاثیری در محبت و اخلاص مودت و اختصاص نکرده مع ذلک اگر میرسیدند مناسب بود الخیر فیما صنع اللہ سبحانہ ارزوے عزلت نموده بودند بلی العزلة نیة الصدیقین مبارک باشد عزلت اختیار کنند و انزوا گزینند لیکن مراعات حقوق مسلمانان از دست ندهند قال علیہ و علی آلہ الصلوة والسلام حق المسلم علی المسلم خمس رد السلام و عیادة المریض و اتباع الجنائز و اجابة الدعوة و تشمیت العاطس ما در اجابت دعوت شرائط است فی الاحیاء و یمنع من الاجابة الکان الطعام طعام شبهة او التماثیل علی سقف او حائط او سماع شئ من المزامیر والملاهی والتشاغل بنوع من اللهو واللعب وکل ذلک مما یمنع الاجابة و یوجب تحریمها و کراهتها و کذلک ان کان الداعی ظالما او مبتدعا او فاسقا او شریرا او متکلفا طالبا للمباهات والفخر و فی شرعة الاسلام و لا یجیب الی طعام صنع ریاء و سمعة فی المحیط لا ینبغی ان یقعد علی المائدة اذا کان علیها لعب و غناء او قوم یغتابون او یشربون الخمر کذا فی مطالب المومنین اگر این موانع همه مفقود شوند از اجابت دعوت چاره نبود هرچند درین زمانه فقدان این موانع دشوار است و نیز بدانند که ع عزلت از اغیار باید نے زیارة که صحبت باهمزاران سنت موکده این طریقه علیه است حضرت خواجه نقشبند فرموده اند قدس سره که طریق ما صحبت است که در خلوت شهرت است و در شهرت آفت مراد از صحبت صحبت موافقان طریق است نه مخالفان طریق زیرا که نفی در یکدیگر شرط صحبت داشتند که بی موافقت میسر نمیشود و عیادت مریض سنت است اگر ان مریض را شخصے متعهد بود و بیمارداری او نماید و الا عیادت آن مریض واجب است چنانچه در حاشیه مشکوٰة گفته اند و به نماز جنازه حاضر شدن لا اقل چند قدم در متابعت جنازه باید رفت تا حق میت ادا کرده باشند و حضور جمعه و جماعة پنجگانه و نماز عیدین از ضروریات اسلام است کدام ازان چاره نبود باقی اوقات را به تبتل و انقطاع بگذرانند اما اول تصحیح نیت کنند و عزلت را به لوث هیچ غرضے از اغراض عاجله ملوث نسازند و هیچ مقصدی غیر از جمعیت باطن بذکر آلهی جل سلطانه و اعراض از اشتغال لاطائل و ملاهی هیچ نبود در تصحیح نیت نیک احتیاط نمایند مبادا غرضے نفسانی در ضمن آن مختفی باشد و درین تصحیح التجاء و تضرع بسیار نمایند و عجز و انکسار

پیش آرند تحمل کند بحقیقت نیت میسر شود و نیت استخاره ادا نموده بہ نیت درست غزلت گزینند امید ست کہ ثمرات عظیمہ بران مترتب شود باقی احوال را موقوف بر ملاقات داشتہ والسلام

مکتوب دوصد و شصت و ششم

بحضرت میرزا دہا اعنی خواجہ عبید اللہ و خواجہ عبید اللہ صدور یافت در بیان بعضے از عقائد کلامیہ بر وفق آرای اہل سنت و جماعت شکر اللہ تعالی سعیہم کہ حضرت ایشانرا از روی الہام و فراست حاصل گشتہ نہ از روے تقلید و تخمین در اوائل احوال حضرت پیغمبر را علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات بخواب دیدہ بودند کہ میفرمایند تو از مجتہدان علم کلامی و این واقعہ را بحضرت خواجہ خود گذرانیدہ بودند ازان روز حضرت ایشانرا در ہر مسالہ از مسائل کلامیہ رای علحدہ است و حکم جدا لیکن در اکثر مسائل موافقت بمشائخ ماتریدیہ دارند با بیان رد فلاسفہ و ذم دنکوہش ایشان و رد ملاحدہ و زنادقہ کہ مراد صوفیہ را نافہمیدہ بضلالت افتادہ اند و در بیان بعضے از احکام فقہیہ کہ بصلوٰۃ متعلق اند و در بیان کمالات طریقہ نقشبندیہ و التزام ایشان بر متابعت سنت را در بیان منع استماع غنا و منع از حضور مجالس رقاصان و ماینا سب ذلک بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات بجناب مخدوم زادہای کرام مینماید کہ این فقیر از سر تا قدم غرق احسانہاے والد بزرگوار شماست درین طریق سبق الف و بی را از ایشان گرفتہ است و تحی حروف این راہ از ایشان آموختہ و دولت اندراج النہایۃ فی البدایۃ ببرکت صحبت ایشان حاصل کردہ و سعادت سفر و وطن را بصدقہ خدمت ایشان یافتہ توجہ شریف ایشان در دو نیم ماہ این ناقابل را بہ نسبت نقشبندیہ رسانیدہ و حضور خاص این اکابر را عطا فرمودہ و درین مدت قلیلہ انچہ از تجلیات و ظہورات و انوار و الوان و بے رنگیہا و بے کیفہا کہ بطفیل ایشان رو دادہ چہ شرح دہد و چہ بیان تفصیل آن نماید بہ یمن توجہ شریف ایشان کم دقیقہ ماندہ باشد در معارف توحید و اتحاد و قرب و احاطہ و سریان کہ برین فقیر نکشادند و از حقیقت آن اطلاع ندادند شہود وحدت در کثرت و مشاہدہ کثرت در وحدت از مقامات مبادی این معارف است بالجملہ کہ نسبت نقشبندیہ است و خصوص خاص این اکابر نام این معارف بر زبان آوردن و نشان این شہود و مشاہدہ را بیان نمودن از کوتہ نظری است کارخانۂ این اکابر بلند است بہر زراتی در قاضی نسبت ندارد دہر گاہ این طور دولتے رفیع القدر از حضرت ایشان بلین فقیر رسیدہ باشد اگر در مدت عمر سر خود را پامال اقدام خدمتہ علیہ بہ شما کردہ باشد ہیچ نکردہ باشد از تقصیرات خود چہ عرض نماید و از شرمندگیہاے خود چہ اظہار نماید اما معارف آگاہ

خواجہ حسام الدین احمد را حضرت حق سبحانہ از ما جزا خیر دہاد کہ کوتاہی ما مقصران را بر خود التزام نمودہ مگر ہمت را در خدمت خدمۂ عتبہ علیہ بستہ اند و ما دور افتادگان را فارغ ساختہ ؎ گر بر تن من زبان شود ہر موے یک شکر وی از ہزار نتوانم کرد ؎ سہ مرتبہ فقیر بدولت عتبہ بوسی حضرت ایشان مشرف گشت مرتبۂ اخیر فقیر را فرمودند کہ ضعف بدن بر من غالب آمدہ است امید حیات کم ماندہ از احوال طفلان خبر دار خواہی بود و در حضور خود شمار اطلبیدند و شما در حجور مرضعات بودید و بفقیر امر کردند کہ با ایشان توجہ بکن بامر ایشان در حضور ایشان بشما توجہ کردہ بحدیکہ ظاہر اثر آن توجہ نیز ظاہر شدہ بعد ازان فرمودند کہ حضرت والدات ایشان را نیز غایبانہ توجہ بکن حسب الامر غایبانہ توجہ نمودہ آمد امید است کہ ببرکت حضور ایشان ان توجہ ثمر نتائج باشد تصور نکنند کہ از امر واجب الامتثال دو صیت لازمۂ ایشان ذہولی واقع شدہ است یا تغافلے زدہ باشد کلا بلکہ انتظار اشارت دارد و منتظر اذن است الحال چند فقرہ بطریق نصیحت نوشتہ می آید بگوش ہوش استماع خواہند فرمود اسعدکم اللہ سبحانہ فرض نخستین بر عقلا تصحیح عقاید است بموجب آرای صائبۂ اہل سنت و جماعت شکر اللہ تعالی سعیہم کہ فرقۂ ناجیہ اند بعضے از مسائل اعتقادیہ کہ در آنجا نوع خفا بودہ بیان آن مینماید باید دانست کہ اللہ تعالی و تقدس خود موجود است و اشیاء بایجاد او تعالی موجود اند و او تعالی یگانہ است ہم در ذات و ہم در صفات و ہم در افعال و ہیچکس را در ہیچ امرے با او تعالی فی الحقیقت شرکتے نیست چہ وجود و چہ غیر آن مشارکت اسمی و مناسبت لفظی ہر بحث خارج است صفات و افعال او تعالی در رنگ ذات او سبحانہ تعالی چون ہیچگونہ اند و بصفات و افعال ممکنات ہیچ مناسبت ندارد مثلا صفت العلم او را سبحانہ صفتی است قدیم و بسیطی است حقیقی کہ ہرگز تعدد و تکثر باآن راہ نیافتہ است اگر با عتبار تعدد و تعلقات باشد زیرا کہ آنجا یک انکشافی است بسیط کہ معلومات ازل و ابد بہمان انکشاف منکشف میگردد جمیع اشیا را با حوال سابقہ متضادہ ایشان کلیت و جزئیت با اوقات مخصوصہ ہر کدام دران واحد بسیط دانستہ است در ہمان آن زید را ہم موجود دانستہ است و ہم معدوم و جنین دانستہ است و صبی و جوان دانستہ است و پیر و زندہ دانستہ است و مردہ و قائم دانستہ است و قاعد و مستند دانستہ است و مضطجع و خندان دانستہ است و گریان و متلذذ دانستہ است و متالم و عزیز دانستہ است و ذلیل ہم در ہر زرخ دانستہ است ہم در حشر و ہم در جنت دانستہ است ہم در تلذذ ذات پس تعدد تعلق نیز دران موطن مفقود باشد چہ تعدد تعلقات تعدد ذات می طلبد

دیگر از سنه میخواهد و لیس قبلہ الا آن واحد و بسیط من الازل الی الابد لا تعدد فیہ اصلا اذ لا جزی علیہ تعالی زمان و لا تقدم و لا تاخر پس در علم او تعالی اگر تعلق بمعلومات اثبات کنیم یک تعلق خواہد بود کہ بجمیع معلومات متعلق گشتہ است و آن تعلق نیز مجہول الکیفیۃ است و در رنگ صفۃ العلم بیچون و بیچگونہ است استبعاد این تصور را بمثالے زائل گردانیم و بگوئیم کہ رواست کہ شخصے در یک وقت کلمہ را باقسام متبائنہ و احوال متغائرہ و اعتبارات متضادہ او بداند پس درہمانوقت کلمہ را ہم اسم داند و ہم فعل و ہم حرف و ہم ثلاثی و ہم رباعی و ہم معرب داند و ہم مبنی و ہم متمکن داند و ہم غیر متمکن و ہم منصرف و ہم غیر منصرف و ہم معرفہ داند و ہم نکرہ و ہم ماضی داند و ہم مستقبل و ہم امر داند و ہم نہی بلکہ جائز است کہ آن شخص بگوید کہ این ہمہ اقسام و اعتبارات کلمہ را در مرأت کلمہ در یک وقت بتفصیل مے بینم ہرگاہ در علم ممکن بلکہ در دید ممکن جمع اضداد متصور بود در علم واجب تعالی و للہ المثل الاعلی چرا مستبعد باشد باید دانست کہ اینجا ہرچند صورت جمع ضدین است اما فی الحقیقت درمیان اینہا ضدیت مفقود است زیرا کہ ہرچند زید را دران واحد موجود و معدوم دانستہ است اما در ہمان آن دانستہ است کہ وقت وجود او مثلا بعد از ہزار سال سنہ ہجریست و وقت عدم سابق او پیش زان بسال معین است و وقت عدم لاحق او بعد از ہزار و یکصد سال ست فلا تضاد و بنا فی الحقیقۃ لتغائر الزمان و علی ہذا القیاس سائر الاحوال فافہم ازین تحقیق واضح گشت کہ علم او تعالی ہرچند بجزئیات متغیرہ تعلق گیرد شائبہ تغیر در وے راہ نمی یابد و منشاء حدوث در آن صفت پیدا نمیشود کما زعمت الفلاسفۃ زیرا کہ تغیر بر تقدیرے متصور باشد کہ یکے را بعد از دیگرے دانستہ باشد و چون ہمہ را در آن واحد بداند گنجائش تغیر و حدوث نبود پس حاجت نباشد باثبات تعلقات متعددہ مراد ما تغیر و حدوث راجع بآن تعلقات بود نہ بصفت علم کما فعلہ بعض المتکلمین لدفع شبہۃ الفلاسفۃ آرے اگر تعدد تعلقات در جانب معلومات اثبات کنیم گنجایش دارد و ہمچنین یک کلام بسیط است کہ از ازل تا ابد ہمان یک کلام گویا است اگر امر است از ہمانجا نشاے است و اگر نہی است ہم از انجا اگر اعلام است ہم از انجا ماخوذ است و اگر استعلام است ہم از انجا اگر تمنی است ہم از انجا مستفاد است و اگر ترجی است ہم از انجا جمیع کتب منزلہ و صحف مرسلہ ورقیست از ان کلام بسیط اگر توریت است از انجا انتساخ یافتہ و اگر انجیل است ہم از انجا بصورت نقلی گرفتہ است اگر زبور است ہم از انجا مسطور گشتہ و اگر فرقان است ہم از انجا تنزل فرمود ؎ و اللہ کلام حق کہ من الحق یکست بس ؛ پس در نزول مختلف آثار آمدہ ؛ ہمچنین یک

فعل است

فعل است ومصنوعات اولین وآخرین بهمان یک فعل بوجود می آیند کریمه وما امرنا الا واحدة کلمح بالبصر نیز
ازین اگر احیا است واگر اماتت مربوط بآن فعل است واگر ایلام واگر انعام منوط بهم بآن فعل وهمچنین اگر
ایجاد است واگر اعدام ناشی ازان فعل است پس در فعل حق سبحانه نیز تعدد وتعلقات ثابت نه بود بلکه
بیک تعلق مخلوقات اولین واخرین باوقات مخصوصه وجود خود بوجود می آیند این تعلق نیز در رنگ فعل او
تعالی بیچون وبیچگونه است زیرا که چون را بچون راه نیست لایحل عطایا الملک الا مطایاه واشعری
چون از حقیقت فعل حق جل سلطانه اطلاع نیافته تکوین را حادث گفت وافعال وسبحانه را حادث
دانست ندانست که اینها آثار فعل ازلی حق اند سبحانه نه افعال او تعالی وازین قبیل است انچه بعضے
از صوفیه تجلی افعال اثبات نموده اند ودر انموطن در مرأت افعال ممکنات جز فعل واحد جل سلطانه ندیده
اند آن تجلی فی الحقیقت تجلی آثار فعل حق است سبحانه نه تجلی فعل او تعالی زیرا که فعل او تعالی که بچون وبیچگونه
وقدیم است وقایم بذات اوست تعالی که آنرا تکوین گویند در مرایاے محدثات گنجایش
نیست ودر مظاهر ممکنات ظهور نه ؎ در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد ؛ در کلبهٔ گدایان معنے چه
کار دارد ؛ تجلی افعال وصفات نزد فقیر بے تجلی ذات متصور نیست چه افعال وصفات را از حضرت
ذات تعالی وتقدس انفکاکی نیست تا تجلی آنها بے تجلی ذات متصور بود وانچه منفک از ذات
است تعالی وتقدس ظلال افعال وظلال صفات اوست سبحانه پس تجلی آنها تجلی ظلال افعال
وصفات بود نه تجلی افعال وصفات اما فهم هر کس باین کمال نرسد ذلک فضل الله یؤتیه
من یشاء والله ذو الفضل العظیم بر سر اصل سخن رویم او تعالے در هیچ چیز حلول نکند وهیچ چیز در و
حال نبود اما او تعالی محیط اشیا بود وقرب ومعیت با ایشان دارد نه آن احاطه وقرب ومعیت که
در خور فهم قاصر ما باشد که آن شایان جناب قدس ونیست تعالی انچه بکشف وشهود معلوم کنند
ازان نیز منزه است چه ممکن را از حقیقت ذات وصفات در افعال او تعالی جز جهل وحیرت
نصیب نیست ایمان بغیب باید آورد وهر چه بکشوف ومشهود گردد تحت لانفی باید ساخت
؎ عنقا شکار کس نشود دام باز چین ؛ کاینجا همیشه باد بدست است دام را بیتے از مثنوی حضرت
ایشان مناسب این مقام است ؎ هنوز ایوان استغنا بلند است ؛ مرا فکر رسیدن ناپسند است ؛ پس ایمان
آریم که او تعالی محیط اشیا است وقریب است بایشان وبا ایشان ست اما معنے احاطه وقرب ومعیت

اورا تعالیٰ ندانیم کہ چیست احاطہ و قرب علمی گفتن از تاویلات متشابہ است و ما قائل بتاویل آن نیستم و او تعالیٰ بہیچ چیز متحد نشود و ہیچ چیز با و سبحانہ متحد نمیگردد آنچہ از بعضے عبارات صوفیہ اتحاد مفہوم میشود خلاف مراد ایشان است زیرا کہ مراد ایشان ازین کلام کہ موہم اتحاد است اذا تم الفقر فہو اللہ آنست کہ چون فقر تمام شود و نیستی محض حاصل آید باقی نمی ماند مگر اللہ تعالیٰ نہ آنکہ آن فقیر بخدا متحد شود و خدا گردد کہ آن کفر و زندقہ است تعالیٰ سبحانہ عما یتوہم الظالمون علوا کبیرا و حضرت خواجہ قدس سرہ می فرمودہ اند کہ معنے عبارت انا الحق نہ آنست کہ من حقم بلکہ آن است کہ من نیستم و موجود حق است سبحانہ و تغیر و تبدیل را بذات و صفات و افعال او تعالیٰ راہ نیست فسبحان من لا یتغیر بذاتہ و صفاتہ و لا فی افعالہ بحدوث الاکوان و آنچہ صوفیہ وجودیہ تنزلات خمس اثبات نمودہ اند نہ از قبیل تغیر و تبدیل است در مرتبۂ وجوب کہ آن کفر و ضلالت است بلکہ این تنزلات در مراتب ظہورات کمال او تعالیٰ اعتبار کردہ اند و بے آنکہ تغیرے و تبدیلے در ذات و صفات و افعال او تعالیٰ راہ یابد و او تعالیٰ عینے مطلق است ہم در ذات و ہم در صفات و ہم در افعال و در ہیچ امرے ہیچ چیز محتاج بنود چنانچہ در وجود محتاج نیست در ظہور نیز محتاج نہ و آنچہ از عبارات بعضے صوفیہ مفہوم میشود کہ او تعالیٰ در ظہور کمالات اسمائی و صفاتی بما محتاج است این سخن بریں فقیر بسیار گران است میداند کہ مقصود از آفرینش ایشان حصول کمالات است مر ایشان را نہ کمالی کہ عائد بجناب قدس او باشد تعالیٰ و تقدس کریمہ و ما خلقت الجن والانس الا لیعبدون ای لیعرفون مؤید اینمعنے ست پس مقصود از خلقت جن و انس حصول معرفت ایشان بود کہ کمال ایشان است امریکہ عائد بجناب حق بود سبحانہ و آنچہ در حدیث قدسی واقع شدہ است فخلقت الخلق لاعرف مراد ازانجا نیز معرفت ایشان است نہ آنکہ من معروف شوم و بتوسط معرفت ایشان کمالی حاصل نمایم تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا و او تعالیٰ از جمیع صفات نقص و سمات حدوث منزہ و مبرا است جسم و جسمانی نیست و مکانی و زمانی نہ و صفات کمال او را ثابت است از انجملہ ہشت صفت کمال در وے موجود اند بوجود زائد بر وجود ذات تعالیٰ و تقدس و آن صفات حیات و علم و قدرت و ارادت و بصر و سمع و کلام و تکوین است این صفات در خارج موجود اند نہ آنکہ در علم موجود بوجود زائد از وجود ذات او در خارج نفس ذات او تعالیٰ و تقدس چنانچہ بعضے از صوفیہ وجودیہ گمان بردہ اند و گفتہ اند از روے تعقل ہمہ غیر اند صفات باذات تو از روی تحقق ہمہ عین کہ آن فی الحقیقت نفی صفات است چہ تفاوت صفات

معتزله و فلاسفه نیز تغائر علمی و اتحاد خارجی گفته اند و از تغائر علمی انکار نموده و نگفته اند که مفهوم علم عین مفهوم ذات است تعالی و تقدس یا عین مفهوم قدرت و ارادت است و اتحاد باعتبار وجود خارجی گفته اند پس تا تغائر وجود خارجی اعتبار نکنند از تفاوت صفات خارج نشوند و التغائر الاعتباری لا یجدیهم نفعا کما عرفت و او تعالی قدیم و ازلی است و غیر او را قدم و ازلیت ثابت نبود و جمیع مسلمین برین حکم اجماع فرموده اند و هر کسیکه بقدم و ازلیت غیر حق جل و علا قائل گشته است بکفر رو نموده است امام غزالی ازین راه تکفیر ابن سینا و فارابی و غیرایشان نموده است که قائل بقدم عقول و نفوس اند و بقدم هیولی و صورت گمان برده اند و سموات را بانچه در ایشان است قدیم دانسته اند و حضرت خواجه ما قدس سره میفرمودند که شیخ محی الدین بن العربی بقدم ارواح کمل قائل است این سخن را از ظاهر مصروف باید داشت و محمول بر تاویل باید ساخت تا باجماع اهل ملل مخالف نشود و او تعالی قادر مختار است از شائبه ایجاب و منظنهٔ اضطرار منزه و مبرا است فلاسفه بی خبر و کمال را در ایجاب دانسته نفی اختیار از واجب تعالی نموده اثبات ایجاب نموده اند این بیخبردان واجب را تعالی و تقدس معطل و بیکار داشته اند و جز یک مصنوع که آنهم بایجاب است از خالق سموات و الارض صادر ندانسته وجود حوادث را نسبت بعقل فعال داده که وجود آن جز در توهم ایشان ثابت نشده است بزعم فاسد ایشان ایشانرا بحق سبحانه و تعالی هیچ کاری نیست ناچار باید که در وقت اضطراب و اضطرار التجا بعقل فعال آورند و بحضرت سبحانه هیچ رجوعی نکنند که او تعالی را در وجود حوادث مدخلی نداده اند گویند که عقل فعال است که بایجاد حوادث تعلق دارد بلکه بعقل فعال هم رجوع ندارند که او را در دفع بلیات ایشان نیز اختیاری نیست این بیدولتان در حق بلاهت پیشقدم فرق ضاله اند کافران التجا بحضرت حق سبحانه و تعالی می آرند و دفع بلیه از و تعالی می طلبند بخلاف این سفیهان دو چیز درین بیدولتان از جمیع فرق ضلالت و بلاهت بیشتر است یکے کفر و انکار است باحکام منزله و عناد و عداوت است باخبار مرسله دوم ترتیب مقدمات فاسده است و تلبیس دلائل و شواهد باطله در اثبات مقاصد و مطالب واهیه آنقدر خبط در اثبات مقاصد خود کرده اند هیچ سفیهے نخورده سموات و کواکب که هر وقت بیقرار و سرگردانند مدار کار بر حرکات او و صناع ایشان داشته اند و از خالق سموات و موجد کواکب و محرک اینها و مدبر امر ایشان چشم پوشیده اند و دور از معاملہ دانسته زهے بیخبران زهے بیدولتان سفیه تر از ایشان آنکه ایشانرا زیرک داند و صاحب فطانت انگارد از علوم متسق

ومنظم ایشان علم ہندسہ است امالا یعنی مخصوص است ولاطائل حرف مساوات زوایای ثلث مثلث ہر دو قائمہ رابچہ کارمی آید وشکل عروسی وماموفی کہ جانگاہ ایشان ست بکدام غرض مربوط است علم طب وعلم تہذیب اخلاق کہ بہترین علوم ایشان است از کتب انبیاء ماتقدم علی نبینا وعلیہم الصلوۃ والسلام سرقہ کردہ ترویج اباطیل خود نمودہ اند کما صرح بہ الامام الغزالی فی المنقذ عن الضلال اہل ملت ومتابعان انبیا علیہم الصلوۃ والسلام اگر در دلائل وبراہین خلط کنند باکے نیست کہ مدار کار ایشان بر تقلید انبیا است علیہم الصلوۃ والسلام دلائل وبراہین برائبات مطالب عالیہ خود بر سبیل شرع می آرند ہمان تقلید ایشان را کافیست بخلاف این بید ولتان کہ از تقلید خود را برآوردہ اند ودر صدد اثبات بدلائل گشتہ ضلوا فاضلوا دعوت نبوت حضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام چون با فلاطون کلان تر این بید ولتان بودہ رسیدہ گفت نحن قوم مہتدون لاحاجۃ بنا الی من یہدینا زہے سفیہ مالا یعنی شخصے کہ احیاے اموات مینماید وابراء اکمہ وابرص مے کند کہ خارج از طور حکمت ایشان است اورا میدید وتفطن احوال وسیکردہ نادیدہ جواب دادن از کمال عناد وسفاہت است

ع فلسفہ چون اکثرش باشد سفہ پس کل آن ہم سفہ باشد کہ حکم کل حکم اکثر است ۔ نجانا اللہ سبحانہ عن ظلمات معتقداتہم السوء درین ایام فرزندی محمد معصوم جواہر شرح مواقف را تمام کردہ در اثناء سبق او قباحتہاے این بیچیزان بوضوح آمد وفائدہا برآن مرتب شد الحمد للہ الذی ہدانا لہذا وما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق وعبارات شیخ محی الدین ابن العربی نیز ناظر بایجاب است ودر معنی قدرت موافقت بفلسفہ دارد کہ صحت ترک از قادر بتجویز نمایند وجانب فعل را لازم میدانند عجائب کار روبار است شیخ محی الدین از مقبولان در نظر درمی آید واکثر علوم او کہ مخالف آرای اہل حق اند خطا وناصواب ظاہر میشود ما نا کہ بخطای کشفی معذور داشتہ اند ودر رنگ خطاء اجتہادی از ملامت مرفوع ساختہ این اعتقاد خاص است این فقیر را در بارہ شیخ محی الدین کہ او را از مقبولان میدانند وعلوم مخالفہ او را خطا ومضر می بینند جمعے ہستند ازین طائفہ کہ ہم شیخ را طعن وملامت میکنند وہم علوم او را تخطیہ می نمایند وجمعے دیگر ازین طائفہ تقلید شیخ را اختیار کردہ جمیع علوم او را صواب میدانند وبدلائل وشواہد حقیت آن علوم را اثبات مے نمایند وشک نیست کہ این ہر دو فریق راہ افراط وتفریط

اختیار کرده اند واز توسط حال دور مانده شیخ را که از اولیاء مقبولان است بواسطه خطا کشفی چگونه رو کرده شود و علوم او را که از صواب دور اند و مخالف آرای اهل حق اند چگونه بتقلید قبول توان کرد فالحق هو التوسط الذی وفقنی الله سبحانه بمنه وکرمه آرے در مسئله وحدت وجود جمع غفیر از ین طائفه با شیخ شریک اند هر چند سخن درین مسئله نیز طرز خاص دارد اما در اصل سخن شرکت دارند این مسئله نیز هر چند بظاهر مخالفت بمعتقدات اهل حق دارد اما قابل توجیه است وشایان جمع این فقیر بعنایت الله سبحانه در شرح رباعیات حضرت ایشان این مسئله را بمعتقدات اهل حق جمع ساخته است ونزاع فریقین را بلفظ عائد داشته وشکوک و شبهات طرفین را حل بساخته برنجیکه محل ریب واشتباه نمانده کما لایخفی علی الناظر فیه باید دانست که ممکنات باسرها چه جواهر وچه اعراض وچه اجسام وچه عقول وچه نفوس وچه افلاک وچه عناصر همه مستند بایجاد قادر مختار اند که از کتم عدم اینها را بوجود آورده است وچنانچه اینها در وجود باو تعالی محتاج اند در بقا نیز باو سبحانه محتاج اند وجود اسباب و وسائط را روپوش فعل خود ساخته است وحکمت را آفتاب قدرت گردانیده لا بلکه اسباب را دلائل ثبوت فعل خود کرده و حکمت را وسیله وجود قدرت فرموده زیرا که ارباب فطانت بصیرت ایشان بکحل متابعت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات مکحل شده است میدانند که اسباب ووسائل که در وجود و بقا باو سبحانه محتاجند وثبوت وقیام از و دارند و بوے دارند تعالی وتقدس وفی الحقیقت جماد محض اند چگونه در دیگرے که مثل نداست تاثیر کنند واحداث واختراع آن نمایند قادری است ورای آنها که ایجاد آن میفرماید وکمالات لائقه او را عطا مینماید چنانچه عقلاے فعلی از جماد محض بینند از انجا پی برند به فاعل ومحرک او چه میدانند که این فعل فراخور حال او نیست فاعلے است ورای او که ایجاد آن فعل میفرماید پس فعل جماد نزد عقلاء روپوش فعل فاعل حقیقی نشد بلکه آن فعل نظر بجماد یه او دلیل شد بر فاعل حقیقی فکذا هذا آرے در فهم اهلے فعل جماد روپوش فعل فاعل حقیقی است که از کمال غباوت جماد محض را بواسطه آن فعل صاحب قدرت دانسته است و از فاعل حقیقی کافرگشته بفضل به کثیرا یهدی به کثیرا این معرفت مقتبس از مشکوة نبوت است فهم هر کس اینجا نرسد جمعے کمال را در دفع اسباب می دانند وابتداء اشیارا توسط اسباب بحضرت حق سبحانه وتعالی منتسب می سازند نمیدانند که در رفع اسباب رفع حکمت است که در ضمن آن چندان

مصالح ملحوظ است ربنا ما خلقت ہذا باطلا انبیاء علیہم الصلوات والتسلیمات مراعات اسباب می نمایند و
تفویض امر با این مراعات بحضرت حق سبحانہ وتعالیٰ میفرمایند چنانچہ حضرت یعقوب علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام
ملاحظہ چشم زخم نمودہ پسران خود را وصیت فرمود یا بنی لا تدخلوا من باب واحد وادخلوا من ابواب
متفرقۃ باوجود این مراعات تفویض امر حق فرمودہ جل سلطانہ گفت وما اغنی عنکم من اللہ من شیٔ ان
الحکم الا للہ علیہ توکلت وعلیہ فلیتوکل المتوکلون وحضرت حق سبحانہ وتعالیٰ این معرفت را در تحسین فرمودہ
است وبخود نسبت دادہ کہ بعد ازان فرمودہ وانہ لذو علم لما علمناہ ولکن اکثر الناس لا یعلمون
وحضرت حق سبحانہ وتعالیٰ در قرآن مجید حضرت پیغمبر ما را نیز بتوسط اسباب بشارت میفرماید یا ایہا
النبی حسبک اللہ ومن اتبعک من المومنین باقی ماند تاثیر اسباب روا است کہ حضرت حق سبحانہ در بعض
اوقات در اسباب تاثیر نیز خلق فرماید تا موثر افتند و در بعضے اوقات تاثیر در آنہا خلق نکنند پس
ناچار ہیچ اثر بر آنہا مترتب نشود چنانچہ مشاہدہ مینماید اینمعنے را در اسباب کہ وجود مسببات گاہی از ان
اسباب مترتب میشود و گاہے ہیچ اثری ازان بظہور نمی آید انکار از مطلق تاثیر اسباب مکابرہ است
تاثیر باید گفت وآن تاثیر را در رنگ وجود آن سبب باید دانست حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ باید دانست را
فقیر در ین مسئلہ اینست واللہ سبحانہ اعلم ازین بیان لائح گشت کہ توسط اسباب منافی توکل نیست چنانچہ
ناقصان گمان بردہ اند بلکہ در توسط اسباب کمال توکل است حضرت یعقوب علی نبینا وعلیہ
الصلوۃ والسلام مراعات سبب را با تفویض امر بحق جل وعلا توکل فرمودہ علیہ توکلت وعلیہ
فلیتوکل المتوکلون واو تعالے مرید خیر وشر است وخالق این ہر دو الا از خیر راضی است
واز شر راضی نہ این فرقیست دقیق در میان ارادہ ورضا کہ حضرت حق سبحانہ وتعالے اہل سنت
را بآن فرق معتد ساختہ است سائر فرق بواسطۂ عدم اہتدا باین فرق در ضلالت ماندہ اند
معتزلہ در نجا عبد را خالق فعل خود گفتہ اند وایجاد کفر ومعاصی را با و منسوب ساختہ واز کلام شیخ
محی الدین ومتابعان او مفہوم میشود کہ چنانچہ ایمان واعمال صالح مرضی اسم الہادی است کفر و
معاصی نیز مرضی اسم المضل است این سخن نیز مخالف اہل حق است تاویلی بایجاب دارد کہ منشاء رضا
گشتہ است چنانکہ گویند کہ اشراق وانارۃ مرضی آفتاب است حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ عباد را
قدرت وارادۃ دادہ است کہ باختیار خود کسب افعال نمایند خلق افعال بحضرت حق سبحانہ

منسوب است وکسب بایشان عادت اللہ سبحانہ بریں جاری شدہ است و بعد از قصد عبد مر فعل خود را خلق حق سبحانہ و تعالیٰ بآن فعل متعلق میشود و چون فعل عبد بقصد و اختیار او صدور می یابد پس ناچار متعلق مدح و ذم و ثواب و عقاب بود و آنکہ گفتہ اند کہ اختیار عبد ضعیف است اگر ضعیف باعتبار قوت اختیار حق سبحانہ گفتہ اند مسلم است اگر ضعیف بایں معنے گفتہ اند کہ در ایجاد فعل ما مور کافی نیست پس غیر صحیح است قال اللہ لا یکلف اللہ نفسا الا وسعہا بل یرید بکم الیسر و لا یرید بکم العسر غایت ما فی الباب جزاء مخلد مر فعل معرفت را عفو فضل تقدیر حق است العزیز الحکیم اینقدر تبوفیق اللہ سبحانہ ما ہم میدانم کہ کفر و زیدن نسبت بحضرت حق سبحانہ و تعالیٰ کہ مولی نعم ظاہرہ و باطنہ است و موجد سموات و ارض است و ہر بزرگی و کمال کہ ہست مر جناب قدس او را ثابت است جزاء آن کفر باید کہ از شدائد عقوبات بود و آن خلود است در عذاب و ہمچنین ایمان آوردن بغیب ہمچنین منعم بزرگے را و استگو داشتن او را با وجود مزاحمت نفس و شیطان باید کہ جزاء او بہترین جزا یا بود و آن خلود است از نعمات و تلذذات بعضی از مشائخ فرمودہ اند کہ دخول بہشت فی الحقیقت مربوط بفضل حق است سبحانہ و منوط ساختن آنرا بایمان بنا بر انست کہ جزاء اعمال بود و الذ باشد و نزد فقیر دخول بہشت فی الحقیقت مربوط بایمان است لیکن ایمان فضل اوست سبحانہ و عطیۂ او تعالیٰ و دخول نار مربوط بکفر است و کفر ناشی است از ہوائے نفس امارہ ما اصابک من حسنۃ فمن اللہ و ما اصابک من سیئۃ فمن نفسک باید دانست کہ مربوط ساختن دخول بہشت را بایمان فی الحقیقت تعظیم ایمان است بلکہ تعظیم مومن بہ است کہ اینچنین اجر عظیم القدر بران مترتب شدہ است و ہمچنین منوط ساختن دخول نار را بکفر تحقیر کفر است و تفصیلے آنکہ نسبت بہ او تعالیٰ این کفر بوقوع آمدہ است کہ این طور عقوبتے بر دوام مترتب گشتہ است بخلاف آنچہ بعضی از مشائخ گفتہ اند کہ ازین دقیقہ خالی است البقا در دخول نار کہ عدیل او ست مثل اینوجہ متمشی نیست چہ دخول نار فی الحقیقت مربوط بکفر است و اللہ سبحانہ اللہم ہذا و حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ را مؤمنان در آخرت بہ بہشت خواہند دید بجہت و بے کیف و بے شبہہ و بے مثال این مسئلہ ایست کہ جمیع فرق اہل ملت و غیر اہل ملت غیر اہل سنت ہمہ منکر اند و رویت بے جہت و بے کیف را تجویز نمی نمایند حتے کہ شیخ محی الدین بن العربی نیز رویت آخرت را بتجلی صوری فرود می آرد و بجز این تجلی تجویز نمی نماید روزے حضرت ایشان

از شیخ نقل میکردند که اگر معتزله رویت را بمرتبه تنزیه مقید نمی کردند و به تشبیه نمی گشتند و رویت را باین تجلی نیز سید انستند هرگز از رویت انکار نمیکردند و محال نمیدانستند یعنی انکار ایشان از بیچیدی و بی کیفی است که مخصوص بمرتبهٔ تنزیه است بخلاف این تجلی که جهت و کیف دران ملحوظ است پوشیده نماند که رویت آخرت را بتجلی صوری فرود آوردن فی الحقیقت انکار کردن است مر رویت را چه آن تجلی صوری اگرچه از تجلیات صوریه دنیا جدا بود رویت حق تعالی اینست ﷺ براه المؤمنون بغیر کیف و ادراک و ضرب من مثال و بعثت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات رحمت عالمیان است اگر توسط وجود این بزرگواران نمی بود ما گمراهان را بمعرفت ذات و صفات واجب الوجود تعالی و تقدس که دلالت میفرمود و مرضیات مولای ما را جلشانه از عدم مرضیات او سبحانه که تمیز مینمود عقول ناقصهٔ ما بے تائید نور دعوت ایشان از نیمنے معزول است و افهام ناتمام ما بے تقلید این بزرگواران درین معامله مخذول آرے عقل هرچند حجت است اما در حجت ناتمام است و بمرتبهٔ بلوغ نرسیده حجة بالغة بعثت انبیا است علیهم الصلوات والتسلیمات که عذاب و ثواب اخروی دائمی منوط بآنست **سوال** چون عذاب اخروی دائمی منوط به بعثت شد پس بعثت را رحمت عالمیان گفتن بچه معنی بود **جواب** بعثت عین رحمت است که سبب معرفت ذات و صفات واجب الوجود است تعالی و تقدس که متضمن سعادت دنیویه و اخرویه است و بدولت بعثت معلوم و ممیز گشته است انچه مناسب جناب قدس او تعالی است و انچه نامناسب جناب قدس اوست سبحانه زیرا که عقل لنگ دکور ما که بداغ امکان و حدوث قسم است چه داند که مناسب حضرت وجوب قدم از لوازم اوست از اسما و صفات و افعال او کدام است و نامناسب کدام تا اطلاق آن نموده آید و اجتناب ازین کرده شود بلکه بسیار است که از نقص خود کمال را نقصان داند و نقص را کمال انگارد و این تمیز نزد فقیر فوق جمیع نعم ظاهره و باطنه است بید ولت ترا نکه امور نامناسبه را به جناب قدس او تعالی نسبت دهد و اشیاء ناشایسته را بحضرت او سبحانه منتسب سازد بعثت است که باطل را از حق جدا ساخته است و نامستحق عبادت را از مستحق عبادت تمیز داده بعثت است که براه حق جل و علا بتوسط آن دعوت می فرمایند و بندهارا بسعادت قرب و وصل مولی جل سلطانه میرسانند و بوسیلهٔ بعثت اطلاع بر مرضیات مولی جلشانه میسر شود کما مر و جواز

تصرف در ملک او تعالیٰ از عدم جواز ان متمیز میگردد و امثال این فوائد بعثت بسیار است پس مقرر شد که بعثت رحمت است و آنکه منکر و هوائے نفس امارہ گشتہ بحکم شیاطین بعین انکار بعثت نماید و بمقتضائے بعثت عمل کند گناہ بعثت چیست و بعثت چرا رحمت نبود سوال عقل فی حد ذاتہ ہر چند در احکام الٰہی جلشانہ ناقص و ناتمام است اما چرا نتواند کہ بعد از حصول تصفیہ و تزکیہ عقل را مناسبتے و اتصال غیر متکیف بمرتبۂ وجوب تعالیٰ و تقدس پیدا شود کہ بسبب آن مناسبت و اتصال احکام از انجا اخذ نماید و حاجت معیت کہ بتوسط ملک است نشود جواب عقل ہر چند آن مناسبت و اتصال پیدا کند اما تعلقیکہ باین پیکر ہیولانی داشت بالکل زائل نگردد و تجرد تمام پیدا نکند پس واہمہ ہمیشہ دامنگیر او بود و متخیلہ ہرگز خیال او را نگذارد و قوت غضبیہ و شہویہ ہموارہ مصاحب او بوند در ذیلۂ حرص و شرہ ہمہ وقت ندیم او باشد و شہود و نسیان کہ از لوازم نوع انسان است از و منفک نبوند و خطا و غلط کہ از خواص این نشاء اند از و جدا نباشد پس عقل شایان اعتماد نبودہ احکام ماخوذۂ او از سلطان وہم و تصرف خیال مصئون نبوند و از شائبۂ نسیان و مظنۂ خطا محفوظ نباشند بخلاف ملک کہ از این اوصاف پاک است و از رذائل مبرا پس ناچار شایان اعتماد بود و احکام ماخوذۂ او از شائبۂ وہم و خیال و مظنۂ نسیان و خطا مصون باشند و در بعضے اوقات محسوس میگردد در علومیکہ بتلقی روحانی اخذ نمودہ است در اثنائے تبلیغ آن بقوی و حواس بعضے از مقدمات مسلمۂ غیر صادقہ کہ از راہ وہم و خیال یا غیر آن حاصل شدہ اند بے اختیار بآن علوم منضم میشود بحیثیتے کہ در آنوقت اصلا تمیز نتواند کرد و در ثانی الحال گاہ بود کہ علم آن تمیز دہند و گاہ ندہند پس لاجرم آن علوم بواسطۂ اختلاط آن مقدمات ہیئت کذب پیدا می کند و از اعتماد می برآیند یا آنکہ گوئیم کہ حصول تصفیہ و تزکیہ نمودہ است باتیان اعمال صالحہ کہ مرضیات مولیٰ باشد سبحانہ و اینمعنے موقوف بر بعثت است چنانکہ گذشت پس بغیر بعثت حصول حقیقت تصفیہ و تزکیہ میسر نشود و صفائی کہ کفار و اہل فسق را حاصل میشود آن صفائی نفس است نہ صفائی قلب و صفائی نفس غیر از ضلالت نمی افزاید و بجز از خسارت دلالت نمی نماید و کشف بعضے از امور غیبیہ کہ در وقت صفائی نفس کفار و اہل فسق را دست میدہد استدراج است کہ مقصود از ان خرابی و خسارت آن جماعۃ است نجانا اللہ سبحانہ عن ہذہ البلیۃ بحرمۃ سید المرسلین علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات و علی آلہ این تحقیق واضح گشت کہ تکلیف شرعی کہ از راہ بعثت ثابت شدہ است نیز رحمت است نہ آنچنانکہ منکران تکلیف شرعی از ملاحدۂ زنادقہ گمان

بردہ اند و تکلیف را از کلفت تصور نمودہ معقول دانستہ اند و گویند کدام مہربانی است کہ عباد را بامور شاقہ تکلیف کنند و گویند کہ اگر بمقتضاے آن تکلیف عمل کنند بہشت خواہند رفت و اگر خلاف آن از امر تکلب شوند بدوزخ خواہند رفت چرا تکلیف نکنند و گذارند کہ بخورند و بخسپند و بطور خود باشند این بیدولتان و بخیردان مگر نمیدانند کہ شکر منعم واجب است عقلا و این تکلیفات شرعیہ بیان آن شکر است پس تکلیف بعقل واجب باشد و ایضا نظام عالم منوط باین تکلیف است اگر ہر یکے را بطور خود میگذاشتند غیر از شرارت و فساد بظہور نمی آمد ہر لوالہوسی در نفس و مال دیگر دست درازی می کرد و بہ خبث و فساد پیش می آمد و ہم خود ضائع میشد و ہم اموال ضائع میساخت عیاذا باللہ سبحانہ اگر زواجر و موانع شرعی نبودند کم فی القصاص حیوٰۃ یا اولی الالباب ؎ کند زنگے مست در کعبہ قے ؛ اگر چوب حاکم نباشد زپے ؛ یا آنکہ گوئیم کہ او تعالے مالک علی الاطلاق است و عباد مملوک و بندہ سبحانہ پس ہر حکمے و تصرفے کہ در ایشان فرماید عین خیر و صلاح است و از شائبہ ظلم و فساد منزہ و مبرا است لایسال عما یفعل ؎ کرا زہرہ آنکہ از بیم او ؛ کشاید زبان جز بتسلیم او ؛ و اگر ہمہ را بدوزخ فرستند و عذاب ابدی فرمایند جاے اعتراض نیست و در ملک غیر ما را تصرف بے شائبہ ستم پیدا کند بخلاف املاک ما کہ فی الحقیقت املاک او بندہ سبحانہ جمیع تصرفات از ما در آنہا عین ستم است زیرا کہ صاحب شرع بواسطہ بعضے مصالح آن املاک را بما نسبت دادہ است و فی الحقیقت املاک او بندہ سبحانہ پس تصرف ما در آنہا ہمان قدر مجوز باشد کہ مالک علی الاطلاق آن تصرف را تجویز فرمودہ است و مباح ساختہ انچنانین بزرگواران علیہم الصلوات والتسلیمات باعلام حق جل و علا اختیار نمودہ اند و بیان احکام فرمودہ ہمہ صادق اند و مطابق واقعہ در احکام اجتہادیہ این بزرگواران علیہم الصلوات والتحیات ہرچند خطا تجویز نمودہ اند اما تقریر بر خطا در حق ایشان مجوز نداشتہ اند و گفتہ اند زود ایشان را بان متنبہ میسازند و تدارک آن بصواب می فرمایند فلا اعتداد بذلک الخطا و عذاب قبر مر کافران را و بعضے از عاصیان اہل ایمان را حق است مخبر صادق علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات ازان خبر دادہ و سوال منکر و نکیر مؤمنان را و کافران را در قبر نیز حق است قبر برزخی است در میان دنیا و آخرت عذاب او نیز بیک وجہ مناسبت بعذاب دنیوی دارد و انقطاع پذیر است و بوجہ دیگر مناسبت بعذاب اخروی کہ فی الحقیقۃ از عذابہاے آخرت است کریما لا یعیر فمن علیہا عذبوا و عشیانا تولت فی عذاب القبر و بہمین راحت

قبر نیز وجہت دارد سعادتمند کسے است کہ از زلات و معاصی او بکمال کرم و رافت در آمرزند و اصلا مواخذہ نفرمایند و اگر در مقام مواخذہ آیند از کمال رحمت کفارت گناہان را در آلام و محن دنیوی سازند و اگر سیئہ ماندہ باشد بضغطۂ قبر و محنتہائے کہ در آنموطن مقرر ساختہ اند کفارت کنند تا پاک و پاکیزہ بحشر مبعوث گردد و ہر کرا ایشین نکنند مواخذہ او را باخرت اندازند عین عدلست اما وائے بر گناہگاران شرمساران لیکن اگر از اہل سلام است مآل بر رحمت است و از عذاب ابدی محفوظ این نیز نعمتے است عظیم ربنا اتمم لنا نورنا و اغفر لنا انک علی کل شئ قدیر بحرمۃ سید المرسلین علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات روز قیامت حق است و در آن روز سموات و کواکب و ارض و جبال و بحار و حیوان و نبات و معاون ہمہ معدوم و ناچیز خواہند گشت آسمانہا منشق گردند و ستارہا انتشار پیدا کنند و بریزند و زمین کوہہا ہبا منثور شوند این اعدام و فنا بنفخۂ اولی تعلق دارد و بنفخۂ ثانیہ باز قرار یابند و برانگیزند و محشور روند فلاسفہ اعدام سموات و کواکب را تجویز نکنند و فناد فساد بر اینہا جائز ندارند اینہا را ازلی و ابدی گویند مع ذلک متاخران ایشان از تجویز ی خود و در زمرۂ اہل سلام میگیرند و اتیان بعضے از احکام اسلام مینمایند عجب آنکہ بعضے از اہل سلام اینمعنے را از ایشان باور میدانند و بی تحاشی ایشان را مسلمان میدانند عجب تر آنکہ بعضے از مسلمانان اسلام بعضے را کہ ازین جماعہ اند کامل میدانند و طعن و تشنیع اینہا را منکری انکارند و حال آنکہ اینہا منکر نصوص قطعی اند و انکار اجماع انبیا مینمایند علیہم الصلوات و التسلیمات قال اللہ تعالی اذا الشمس کورت و اذا النجوم انکدرت و قال اللہ تعالی اذا السماء انشقت و اذنت لربہا و حقت و قال اللہ تعالی و فتحت السماء فکانت ابوابا و امثال ذلک فی القرآن کثیرۃ نمیدانند کہ مجرد تفوہ بکلمۂ شہادت در اسلام کافی نیست تصدیق جمیع ما علم مجیئہ من الدین بالضرورۃ باید و تبری از کفر و کافری نیز در کار است تا اسلام صورت بندد و بدون خرط القتاد و حساب و میزان و صراط حق است کہ مخبر صادق علیہ و علی آلہ الصلوۃ و السلام از ان خبر دادہ استبعاد بعضے از جاہلان طور نبوت از وجود این امور از حیز اعتبار ساقط است چہ طور نبوت ورائے طور عقل است اخبار صادقہ انبیا را بہ نظر عقل موافق ساختن فی الحقیقت انکار طور نبوت است الخ معاملہ بر تقلید است بدانند کہ طور نبوت مخالف طور عقل نیست بلکہ طور عقل بے تائید انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات بآن

مطالب عالی نخواند مجتهد شد مخالفت دیگر است در رسیدن دیگر چه مخالفت بعد از رسیدن متصور بود دبهشت
بود دوزخ موجود اند بعد از محاسبهٔ روز قیامت گروهے را بہشت خواہند فرستاد و گروہی را بدوزخ و ثواب و
عقاب اینہا ابدی است کہ انقطاع ندارد کما دلت علیہ النصوص القطعیۃ الموکدۃ صاحب فصوص گوید کہ آں ہمہ رحمت است
ان رحمتی وسعت کل شئی کفار را عذاب دوزخ تا سہ حقبہ ثابت کند بعد ازاں گوید کہ غایت رحمت ایشان بردد سلام
گردد چنانچہ بر حضرت ابراہیم علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام شدہ بود و خلف در وعید حق جائز دارد و گوید لا یکذب
از اہل دل بخلود عذاب کفار رفتہ است درین مسئلہ نیز از صواب دور افتادہ است ندانستہ است کہ وسعت رحمت
در حق مؤمنان و کافران مخصوص بدنیا است و در آخرت بولی از رحمت بکافر نرسد کما قال اللہ تعالیٰ انہ لا ییئس من
روح اللہ الا القوم الکافرون و قال تعالیٰ بعد قولہ سبحانہ ورحمتی وسعت کل شئی فساکتبہا للذین یتقون ویؤتون
الزکوٰۃ والذین ہم بآیاتنا یؤمنون شیخ اول آیت را خواندہ و آخر را کار نفرمودہ و کریمہ فلا تحسبن اللہ مخلف
وعدہ رسلہ دلالت ندارد بر خصوصیت خلف وعدہ تواند بود کہ اقتضاء عدم خلف بوعدہ اینجا بواسطۂ آن بود کہ
مراد از وعدہ اینجا نصرت رسل است وغلبۂ اینہا بر کفار و آں متضمن عدد وعید است و عدا است مر رسل
را و وعید است مر کفار را پس گویا درین کریمہ ہم خلف وعد منتفی شد و ہم خلف وعید قالہ آیۃ مستشہدۃ علیہ لالہ
وایضاً خلف در وعید در رنگ خلف در وعد مستلزم کذب است و ناشایان آنحضرت جل سلطانہ زیرا کہ
در ازل دانستہ بود کہ کفار را عذاب مخلد نخواہم کرد مع ذلک برای مصلحتے مخالف علم خود گفتہ کہ عذاب
مخلد خواہم کرد اینمعنے را تجویز نمودن شفاعت تمام دارد سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام
علی المرسلین اجماع اہل دل بر عدم خلود عذاب کفار کشف شیخ است و مجال خطا در کشف بسیار است
فلا اعتداد بہ مع کونہ مخالفا لاجماع المسلمین ملائکہ بندہاے خدا اند جل سلطانہ کہ از معاصی معصوم
اند و از خطا و نسیان محفوظ لا یعصون اللہ ما امرہم ویفعلون ما یؤمرون از خوردن و آشامیدن
پاک اند و از زناشوئی منزہ و مبرا و تذکیر ضمائر در قرآن مجید در حق ایشان باعتبار
شرف صنف ذکور است از صنف نساء کما اور دسبحانہ تذکیر الضمائر فی حق
نفسہ و حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بعضے از ایشان را برسالت برگزیدہ است چنانچہ
بعضے از انسان را نیز باین دولت مشرف ساختہ اللہ یصطفی من الملائکۃ رسلا و من
الناس جمہور علماء اہل حق بر انند کہ خواص بشر افضل اند از خواص ملک امام غزالے

وامام الحرمین وصاحب فتوحات مکیہ بافضیلت خواص ملک از خواص بشر قائل اند وانچہ برین فقیر ظاہر ساختہ اند آنست کہ ولایت ملک افضل است از ولایت نبی علیہم الصلوات والتسلیمات اما در نبوت و رسالت درجہ ایست مر نبی را کہ ملک بآن نرسیدہ است وآن درجہ از راہ عنصر خاک آمدہ است کہ مخصوص بشر است ونیز برین فقیر ظاہر ساختہ اند کہ کمالات ولایت را نسبت بکمالات نبوت ہیچ اعتدادی نیست کاش حکم قطرہ داشت نسبت بدریای محیط پس مزیتے کہ از راہ نبوۃ آمد باضعاف زیادہ خواہد بود از ان مزیت کہ از راہ ولایت حاصل شود پس افضلیت مطلق مر انبیا را بود علیہم الصلوات والتسلیمات وفضل وخوبی مر ملائکہ کرام راست علی نبینا وعلیہم الصلوات والتسلیمات فالصواب ما قال الجمہور من العلماء شکر اللہ تعالی سعیہم ازین تحقیق لائح گشت کہ ہیچ ولی بدرجہ نبی از انبیا نرسد علیہم الصلوات والتسلیمات بلکہ طرائق ولی ہمیشہ زیر قدم آن نبی بود باید دانست کہ در ہر مسئلہ از مسائل کہ علماء وصوفیہ در آن اختلاف دارند چون نیک ملاحظہ مینمایند حق بجانب علماء می یابند سر ش آنست کہ نظر علما بواسطہ متابعت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات بکمالات نبوت وعلوم آن نفوذ کردہ است ونظر صوفیہ مقصور بر کمالات ولایت ومعارف آنست پس ناچار علمیکہ از پیشگاہ نبوت اخذ نمودہ شود اصوب واحق خواہد بود از انچہ از مرتبہ ولایت ماخوذ شود تحقیق بعضے از ین معارف در مکتوبیکہ بنام فرزندی ارشدی در بیان طریق نوشتہ است اندراج است اگر خفا میماند بآنجا رجوع فرمایند ایمان عبارت از تصدیق قلبی است انچہ از دین بطریق ضرورت وتواتر ما رسیدہ است واقرار بآں نیز رکن ایمان گفتہ اند کہ احتمال سقوط دارد علامت این تصدیق تبریست از کفر ونیز اے از کافرے وانچہ در کافر یست از خصائص ولوازم آن ہمچنان بستن زنار ومثل آن واگر عیاذا باللہ سبحانہ باد عوے این تصدیق تبرا از کفر ننماید مصدق ومبین است کہ بداغ ارتداد متسم است وفی الحقیقت حکم او حکم منافق است لا الی ہؤلاء ولا الی ہؤلاء پس در تحقق ایمان از تبری کفر چارہ نبود وادنای آن تبری قلبی است واعلای آن تبرے قلبی وقالبے وتبری عبارت از دشمنی ست با دشمنان حق جل وعلا آن دشمنی خواہ بقلب بود اگر خوفی از ضرر ایشان داشتہ باشد وخواہ بقالب قالب بود در وقت عدم آن خوف کریمہ یا ایہا النبی جاہد الکفار والمنافقین وا غلظ علیہم مؤید اینمعنے است چہ محبت خدائے عزوجل محبت رسول وعلیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات بی دشمنے دشمنان او صورت نہ بندد ع تولی بے تبرا

نیست ممکن و اینجا صادق است شیعہ کہ این قاعدہ را در موالات اہل بیت جاری ساختہ اند و تبری غلطای ثلثہ و غیر ایشان را شرط آن موالات داشتہ تا مناسب است زیرا کہ تبری از دشمنان شرط موالات دوستان داشتہ اند نہ تبری مطلق از غیر ایشان و ہیچ عاقل منصف تجویز نکند کہ اصحاب پیغمبر علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات دشمن باشند و حال آنکہ این بزرگواران در محبت او علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام اموال و نفس خود را صرف کردہ اند و جاہ و ریاست را بر باد دادہ چگونہ دشمنے اہل بیت را بایشان منسوب توان ساخت و حال آنکہ نبض قطعے محبت اہل قرابت آن سرور علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات ثابت شدہ است و اجرت دعوت را محبت ایشان ساختہ کما قال اللہ تعالی قل لا اسئلکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربی و من یقترف حسنۃ نزد لہ فیہا حسنا حضرت ابراہیم خلیل الرحمن علی نبینا و علیہ الصلوات والسلام اینہمہ بزرگی کہ یافت و شجرۂ انبیا گشت بواسطہ تبری از دشمنان او تعالی بودہ قال اللہ تعالی لقد کان لکم اسوۃ حسنۃ فی ابراہیم والذین معہ اذ قالوا لقومہم انا برآء منکم و مما تعبدون من دون اللہ کفرنا بکم و بدا بیننا و بینکم العداوۃ والبغضاء ابدا حتی تومنوا باللہ وحدہ و ہیچ عملی در نظر فقیر از برائے حصول رضای حق جل و علا برابر این تبری نیست تبری باید کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ را با کفر و کافرے عداوت ذاتی ست و آنکہ آفاقے مثل لات و عزی و عبدہ ایشان بالذات دشمنان حق اند جل سلطانہ و خلود نار جزاء این عمل شنیع است و آنکہ ہوائے نفسانی و سائر اعمال سیئہ این نسبت ندارند زیرا کہ عداوت و غضب نسبت بایشہا ذاتی نیست اگر غضب است بصفات منسوب است و اگر عقاب و عتاب است بافعال راجع لہذا خلود نار جزاء این سیئات نگشتہ بلکہ مغفرت ایشان را منوط بمشیت خود داشتہ باید دانست کہ چون بکفر و کافران عداوت ذاتی متحقق گشت ناچار رحمت در افت کہ از صفات جمال است در آخرت بکافران نرسد و صفت رحمت رفع عداوت ذاتی نکند چہ آنچہ بذات تعلق دارد قوے دارد رفع است از آنچہ بصفت تعلق دارد پس مقتضائے صفت تبدیل مقتضائے ذات نتواند کرد و آنچہ در حدیث قدسی آمدہ است سبقت رحمتی علی غضبی مراد از غضب غضب صفاتی باید داشت کہ مخصوص بعصاۃ مومنان است نہ غضب ذاتی کہ بمشرکان مخصوص است سوال اگر گویند کہ در دنیا کافران را از رحمت نصیب است چنانکہ تو بالا تحقیق ان کردہ پس در دنیا صفت رحمت رفع عداوت ذاتی چگونہ نمودہ جواب گوئیم کہ حصول رحمت در دنیا کافران را باعتبار ظاہر و صورت است و فی الحقیقت

استدراج وکید است در حق ایشان کریمه ایحسبون انما نمدهم به من مال وبنین نسارع لهم فی الخیرات بل لایشعرون وکریمه سنستدرجهم من حیث لایعلمون دلیل هم ان کیدی متین شاهد این معنی است فلیفهم فائده جلیله عذاب ابدی دوزخ جزاے کفر است پس اگر پرسند که شخصے با وجود ایمان رسوم کفر بجامی آورد و تعظیم مراسم اهل کفر مے نماید وعلماء بکفر او حکم مے کنند واورا از اهل ارتداد مے شمرند چنانکه اکثر مسلمانان هندباین بلا مبتلا اند پس بفتوی علما باید که آن شخص در آخرت بعذاب ابدی گرفتار گردد وحال آنکه در اخبار صحاح آمده است که کسے که در دل او مقدار ذره از ایمان بود از دوزخ او را بیرون خواهند آورد و در عذاب مخلد نخواهند گذاشت تحقیق این مسئله نزدیک تو چیست گوئیم که اگر کافر محض است عذاب مخلد نصیب اوست عیاذا بالله سبحانه منه واگر با وجود اتیان مراسم کفر ذره از ایمان نیز دارد بعذاب دوزخ مبتلا خواهد شد اما ببرکت آن ذره ایمان امید است که از خلود عذاب خلاص شود واز گرفتاری دائمی نجات یابد فقیر یکبار ی بعیادت شخصے رفته بود که معامله او قریب باحضار رسیده بود چون متوجه حال او شد دید که قلب او ظلمات بسیار دارد هر چند متوجه دفع آن ظلمات شد که آن ظلمات را بیرون نمیکند قبول نکرد بعد از توجه بسیار معلوم شد که آن ظلمات ناشی از صفات کفار است که در وے مکنون است ومنشاء آن کدورات موالات اوست با کفر واهل کفر توجهات دفع ان ظلمات نمایند تنقیه او از ان ظلمات مربوط بعذاب نار است که جزاء کفر است ومعلوم شد که ذره از ایمان دارد که ببرکت آن آخر او را از دوزخ خواهند برآورد چون این حال را در وی مشاهده نمود بخاطر گذشت که آیا بر جنازه او نماز باید کرد یا نه بعد از توجه ظاهر شد که نماز باید کرد پس مسلمانانی که با وجود ایمان رسوم اهل کفر می نمایند وتعظیم ایام ایشان میکنند بر جنازه اینها نماز باید وبکفار ملحق نباید ساخت کما هو العمل الی الیوم وامیدوار باید بود که آخر ببرکت ایمان از عذاب ابدی نجات یابند پس معلوم شد که اهل کفر را عفو ومغفرت نیست ان الله لایغفران یشرک به اگر کافر صرف است عذاب ابدی جزاء اوست واگر ذره ایمان نیز دارد جزاے او عذاب موقت است از نار ودر سائر کبائر انشاء الله تعالی اغفر وان شاء عذب نزد فقیر عذاب دوزخ موقت باشد یا مخلد مخصوص بکفر است وبصفات کفر کما سیجیئ تحقیقه واهل کبائر که گناهان ایشان بمغفرت نه آمده اند بتوبه یا شفاعت یا بمجرد عفو و احسان ونیز آن کبائر را بالام ومحن دنیوے یا شدائد وسکرات موت مکفر ساخته امید است که

در عذاب آنہا جمعے را بعذاب قبر کفایت کنند و جمعے دیگر را باوجود محنتہاے قبر یا اہوال قیامت و شدائد آن روز کفایت فرمایند و از گناہان باقی نگذارند کہ محتاج بعذاب نار گردند کریمہ الذین آمنوا ولم یلبسوا ایمانہم بظلم اولئک لہم الامن مؤید اینمعنے است مجمل مراد از ظلم شرک است واللہ سبحانہ اعلم بحقائق الامور کلہا اگر گویند کہ در جزاے بعضے از سیئات غیر کفر عذاب دوزخ نیز آمدہ است کما قال تعالی ومن یقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤہ جہنم خالدا فیہا و در اخبار آمدہ است کہ کسے کہ یک نماز فرض بعمد قضا کند یک حقبہ او را در دوزخ عذاب کنند پس عذاب دوزخ مخصوص بکفار نگشت گوئیم کہ عذاب قاتل مخصوص بمستحل قتل است و مستحل قتل کافر است کما ذکرہ المفسرون در سیئات غیر کفر کہ عذاب دوزخ آمدہ است از شائبہ صفات کفر خالی نخواہد بود مثل استخفاف آن سیئہ و عدم مبالات باتیان آن و خوار داشتن اوامر و نواہی شرعیہ را در خبر آمدہ شفاعتی لاہل الکبائر من امتی و در جاے دیگر فرمودہ امتی امتہ مرحومۃ لا عذاب لہا فی الآخرۃ الخ کریمہ الذین آمنوا ولم یلبسوا ایمانہم بظلم اولئک لہم الامن مؤید اینمعنے است کما مر و احوال اطفال مشرکان و شاہقان جبل و مشرکان زمان فترۃ رسل در مکتوبیکہ بنام فرزندی محمد سعید نوشتہ است بتفصیل ثبت یافتہ از انجا معلوم فرمایند و در زیادتی و نقصان ایمان علما را اختلاف است امام اعظم کوفی رضی اللہ تعالی عنہ میفرماید الایمان لا یزید ولا ینقص و امام شافعی رحمہ اللہ سبحانہ میفرماید کہ یزید و ینقص و شک نیست کہ ایمان عبارت از تصدیق و الیقین قلبے است کہ زیادتی و نقصان را در انجا گنجایش نیست و انچہ قبول زیادتی و نقصان کند داخل دائرہ ظن است نہ یقین غایۃ ما فی الباب اتیان اعمال صالح انجلاء آن یقین میفرماید و اعمال غیر صالح آن یقین را مکدر میسازد پس زیادتی و نقصان باعتبار اعمال در انجلاء آن یقین ثابت شد نہ در نفس آن یقین جمعے یقین را کہ منجلے و روشن یافتند زیادہ گفتند ازان یقینے کہ آن انجلاء و روشنی ندارد گویا بعضے غیر منجلے یقین را یقین ندانستند ہمان بعض منجلی را الیقین دانستہ ناقص گفتند و جمعے دیگر کہ حدت نظر داشتند دیدند کہ این زیادتی و نقصان راجع بصفات یقین است نہ نفس یقین لاجرم یقین را غیر زائد و ناقص گفتند مثل آنکہ دو آئینہ برابر کہ در انجلای و نورانیت تفاوت دارند شخصے بیند آئینہ را کہ انجلاء زیادہ دارد و نمایندگی در و بیشتر است گوید کہ این آئینہ زیادہ است ازین آئینہ دیگر کہ انجلاء و نمایندگی ندارد و شخصے دیگر گوید کہ ہر دو آئینہ برابر اند زیادۃ و نقصان

ونقصان ندارند تفاوت در انجلا و نمایندگی است کہ از صفات ذاتیہ آن است پس نظر شخص ثانی صائب است و بحقیقت شی نافذ و نظر شخص اول مقصور است و از صفت بذات نرفتہ یرفع اللہ الذین آمنوا منکم والذین اوتوا العلم درجات ازین تحقیق کہ این فقیر باظہار آن موفق شدہ است اعتراضات مخالفان کہ بر عدم زیادتی و نقصان ایمان نمودہ اند زائل گشت و ایمان عامۂ مومنان در جمیع وجوہ مثل ایمان انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات نشد زیرا کہ ایمان انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات کہ تمام تجلی و نورانی است ثمرات و نتائج باضعاف زیادہ دارد و از ایمان عامۂ مومنان کہ ظلمات و کدورات دارد علی تفاوت درجاتہم و ہمچنین ایمان ابی بکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ در وزن زیادہ از عامیان این امت است اعتبار انجلا و نورانیت باید داشت و زیادتی را راجع بصفات کاملہ باید ساخت نمی بینی کہ انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات با عامۂ در نفس انسانیت برابر اند و در حقیقت ذات ہمہ متحد تفاضل باعتبار صفات کاملہ آمدہ است و آنکہ صفات کاملہ ندارد گویا از ان انواع خارج ست و از خواص و فضائل آن نوع محروم با وجود این تفاوت در نفس انسانیت زیادتی و نقصان راہ نمی یابد و نمیتوان گفت کہ آن انسانیت قابل زیادتی و نقصان است واللہ سبحانہ الملہم للصواب و ایضاً گویند کہ مراد از تصدیق ایمانی نزد بعض تصدیق منطقی است کہ شامل ظن و یقین است بریں تقدیر زیادتی و نقصان را در نفس ایمان گنجایش گشت لیکن صحیح آنست کہ مراد از تصدیق اینجا یقین و اذعان قلبی است نہ معنے عام کہ شامل ظن ہم بود امام اعظم رح گوید انا مؤمن حقا و امام شافعی گوید انا مؤمن ان شاء اللہ تعالیٰ فی الحقیقت نزاع ایشان لفظی است مذہب اول باعتبار ایمان حال است و مذہب ثانی باعتبار مآل و عاقبت کار اما تخلفے از صورت استثنا اولے و احوط است کما لا یخفی علی المنصف و کرامات اولیاء اللہ حق است و از کثرت وقوع خوارق عادت از ایشان اینمعنے از ایشان عادت مستمرہ گشتہ است و منکر این منکر امر عادی و ضروریست معجزہ نبی مقرون بدعوی نبوت است و کرامت ولی از ینمعنی خالی است بلکہ مقرونست باعتراف متابعت آن نبی فلا اشتباہ بین المعجزۃ والکرامۃ کما زعم المنکرون و ترتیب در میان خلفاء راشدین ترتیب خلافت است اما افضلیت شیخین باجماع صحابہ و تابعین ثابت شدہ است چنانچہ نقل کردہ اند اجماع از اکابر ائمہ کہ یکے از ایشان امام شافعی است قال الشیخ امام ابو الحسن الاشعری ان تفضیل ابی بکر رض

ثم عمر رض علی بقیۃ الامۃ قطعا قال الذہبی وقد تواتر عن علی فی خلافۃ وکرسی مملکتہ بین الجم الغفیر من شیعتہ ان ابا بکر وعمر افضل
الامۃ ثم قال ورواہ عن علی کرم اللہ تعالی وجہہ بنحو ثمانون نفسا وعدوا منہم جماعۃ ثم قال فقبح اللہ الرافضۃ ما
اجہلہم وروی البخاری عنہ انہ قال خیر الناس بعد النبی علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام ابو بکر رض ثم عمر رض ثم رجل
آخر فقال لہ محمد بن الحنفیۃ ثم انت فقال ما انا الا رجل من المسلمین وصحح الذہبی وغیرہ عن علی انہ قال لا اوتی
بلغنی ان رجلا یفضلونی علیہما ومن وجدتہ فضلنی علیہما فہو مفتری علیہ ما علی المفتری وفی اخری الدار قطنی عنہ
لا اجد احدا فضلنی علی ابی بکر رض وعمر رض الا جلدتہ المفتری وامثال ذلک منہ ومن غیرہ من الصحابۃ متواترۃ بحیث لا
مجال فیہا لانکار احد حتی قال عبد الرزاق من اکابر الشیعۃ افضل الشیخین رض تفضیل علی ایاہما علی نفسہ والا لما
فضلتہما کفی بی وزرا ان اجبہ ثم اخالفہ کل ذلک مستفاد من الصواعق واما تفضیل عثمان بر علی رضی اللہ
عنہما پس اکثر علماء اہل سنت بر انند کہ افضل بعد از شیخین عثمان رض است پس علی ومذہب ائمہ اربعہ مجتہدین
نیز ہمین است وتوقفے کہ در فضیلت حضرت عثمان رض از امام مالک نقل کردہ اند قاضی عیاض گفتہ کہ او
رجوع کردہ است از توقف بسوی تفضیل عثمان رض وقرطبی گفتہ است ہو الاصح انشاء اللہ تعالی وتوقفین
توقفے کہ از ین عبارت امام اعظم رحمہ اللہ فہمیدہ اند کہ من علامات السنۃ والجماعۃ تفضیل الشیخین ومحبۃ
الختنین نزد این فقیر اختیار این عبارت را محل دیگر است کہ چون ظہور فتن واختلال در امور مردم
در زمان خلافت حضرت ختنین بسیار شدہ بود وبدلہای مردم ازین راہ کدورتے یافتہ امام
ایمنے را ملاحظہ فرمودہ در حق ایشان لفظ محبت اختیار نمودہ است ودوستی ایشان را از علامات سنت
ساختہ بے آنکہ شائبہ توقف ملحوظ بود کیف وکتب الحنیفیۃ مشحونۃ بان افضلیتہم علی ترتیب خلافتہم بالجملۃ افضلیت
شیخین یقینی است وافضلیت حضرت عثمان رض دون اوست اما احوط آنست کہ منکر افضلیت حضرت عثمان رض را
بلکہ افضلیت شیخین را نیز حکم بکفر نکنم وبمبتدع وضال دانیم چہ علماء را در تکفیر او اختلاف است ودر قطعیت
این اجماع قیل وقال این منکر قرین تردید بیدولت است کہ بواسطۂ احتیاط در لعن او توقف
کردہ اند ایذا ئیکہ بحضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم از راہ ایذاء خلفاء راشدین او میرسد در رنگ
ایذاے است کہ از راہ ایذاے امین باو رسیدہ علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات قال علیہ
الصلوٰۃ والسلام اللہ اللہ فی اصحابی لا تتخذوہم غرضا من بعدی فمن احبہم فبحبی احبہم ومن
ابغضہم فببغضی ابغضہم ومن اذاہم فقد اذانی ومن اذانی فقد اذی اللہ ومن اذی اللہ درسولہ

فیوشک ان یوقد و قال عز و جل ان الذین یوادون اللہ و رسولہ لعنہم اللہ فی الدنیا والآخرۃ و انچہ مولانا سعد الدین در شرح عقائد نسفی درین افضلیت انصاف دانستہ است از انصاف دور است و تردیدی کہ نمودہ است بے ما حصل است چہ مقرر علما ست کہ افضلیت باعتبار کثرت ثواب نزد خدای جل و علا انجا مراد است نہ افضلیتی کہ بمعنی کثرت ظہور فضائل و مناقب بود کہ نزد عقلاء اعتبار ندارد زیرا کہ سلف از صحابہ تا بعین آنقدر فضائل و مناقب کہ از حضرت امیر نقل کردہ اند از ہیچ صحابی منقول نشدہ است حتی قال الامام احمد ما جاء لاحد من الصحابۃ من الفضائل ما جاء لعلی مع ذلک ہم ایشان حکم کردہ اند بافضلیت خلفاء ثلثہ پس معلوم شد کہ وجہ افضلیت دیگر است و ورای این فضائل و مناقب و اطلاع بران افضلیت مشاہدان دولت وحی را میسر است کہ بصریح یا بالقرائن معلوم نمودہ باشند و آن صحابہ پیغمبرند علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات پس انچہ شارح عقائد نسفی گفتہ است اگر مراد از افضلیت کثرت ثواب است پس توقف را جہت ست ساقط است زیرا کہ توقف را وقتے گنجایش باشد کہ آن افضلیت را قبل از صاحب شریعت صریحا او دلالۃ معلوم نکردہ باشند و چون معلوم کردہ باشند چرا توقف نمایند و اگر معلوم نکردہ باشند چرا حکم بافضلیت کنند و آنکہ ہمہ را برابر داند و فضل یکی بر دیگری فضولی انکارد بوالفضول است عجب بوالفضولی کہ اجماع اہل حق را فضولی داند مگر لفظ فضل او را باین فضولی بردہ است و انچہ صاحب فتوحات یکیہ گفتہ است کہ سبب تیہ خلافتہم مدۃ اعمارہم دلالت بر مساوات در افضلیت ندارد چہ امر خلافت دیگر است و مبحث افضلیت دیگر و لو سلم این دو امثال این از شطحیات اوست کہ شایان تمسک نیست کثر معارف کشفیہ او کہ از علوم اہل سنت جدا افتادہ است از صواب دور است پس متابعت نکند آنرا مگر کسے کہ دلش مریض است یا مقلد صرف و انچہ در میان صحابہ از منازعات و مشاجرات گذشتہ بر محامل نیک صرف باید کرد و از ہوا و تعصب دور باید داشت قال التفتازانی مع افراط فی حب علی کرم اللہ تعالی وجہہ ما وقع من المخالفات والمحاربات لم یکن عن نزاع فی خلافۃ بل عن خطاء فی الاجتہاد و فی حاشیۃ الخیالی علیہ فان معاویۃ واخرابہ بغوا عن طاعۃ مع اعترافہم بانہ افضل اہل زمانہ و انہ الاحق بالامامۃ مدۃ بقیۃ ای ترک القصاص عن قتلۃ عثمان رضی اللہ تعالی عنہ ونقل فی حاشیۃ کمال القری عن علی کرم اللہ تعالی وجہہ انہ قال اخواننا بغوا علینا ولیسوا بکفرۃ ولا فسقۃ لما بہم من التاویل و شک نیست کہ خطاء اجتہادی از ملامت دور است و از طعن و تشنیع مرفوع مراعات حقوق صحبت خیر البشر را علیہ و علی آلہ الصلوات والتحیات نمودہ جمیع اصحاب کرام را بہ نیکی یاد باید کرد و بدوستی پیغمبر علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات باید شناخت دوست

باید داشت قال علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام من احبہم فبحبی احبہم ومن ابغضہم فببغضی ابغضہم یعنے محبتے کہ با اصحاب من تعلق کردہ ہمان محبت است کہ بمن تعلق خندہ است وہمچنین بغضے کہ بایشان تعلق گیرد ہمان بغض است کہ بمن تعلق گرفتہ است ما را بجاربان حضرت امیر ہیچ آشنائی نیست بلکہ جای آنست کہ از ایشان دور ودراز باشیم ما چون اصحاب کرام پیغمبر اند کہ ما بمحبت ایشان مامور یم واز بغض وایذاء ایشان ممنوع ناچار ہمہ را دوست میداریم بدوستی پیغمبر علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات واز بغض وایذاء ایشان گریزان کہ آن بغض وایذاء منجر بآن سرور میشود ولیکن مجوز محق گوئیم ومخطی را مخطی حضرت امیر برحق بودند ومخالفان ایشان بر خطا زیادہ برین فضولیست تحقیق این مبحث در مکتوبیکہ بخواجہ محمد اشرف نوشتہ است بتفصیل ذکر یافتہ است اگر خفای ماندہ باشد بآن مکتوب رجوع فرمایند بعد از تصحیح عقائد از تعلم احکام فقہ چارہ نبود واز دانستن فرض وواجب وحلال وحرام وسنت ومندوب ومشتبہ ومکروہ گذر نہ وہمچنین عمل بمقتضائے این علم نیز ضروریست مطالعہ کتب فقہ از ضروریات شمردہ بلیغ وراستیان اعمال صالحہ مرعی دارد مشمہ از فضائل ارکان صلوٰۃ کہ عماد دین است ایراد مینماید استماع فرمایند اول از اسباغ وضو چارہ نبود ہر عضو را سہ بار بتمام وکمال باید شست تا بر وجہ سنت ادا یابد در مسح سر استیعاب باید نمود در مسح گوش ومسح رقبہ احتیاط باید فرمود وتخلیل بخنصر دست چپ از جانب زیر ان اصابع آمدہ است آنرا مراعات فرمایند اتیان مستحب را اندک ندانند مستحب دوست داشتہ شدہ حق است جل وعلا ومرضی او تعالی اگر تمام دنیا یک فعل مرضی ومحبوب حق جل سلطانہ معلوم شود وعمل بمقتضائے آن میسر گردد مغتنم است حکم آن دارد کہ کسے بخزف ریزہای چند جواہر نفیس بخرد وبجماد لاطائل روح را بدست آرد بعد از ظہور کمال واسباغ وضو قصد نماز کہ معراج مؤمن است باید فرمود واہتمام باید نمود کہ نماز فرض بی جماعت ادا نیابد بلکہ تکبیر اولے با امام ترک نشود ونماز در وقت مستحب ادا یابد ودر قرأت مراعاۃ قدر مسنون باید کرد ودر رکوع وسجود از طمانینت چارہ نبود کہ فرض است یا واجب بقول مختار در قومہ راست باید ایستاد بحیلہ انحنوا نہا بمقر خود رجوع نماید وبعد از راست ایستادن طمانینت در کار است نیز باید کہ فرض است یا واجب یا سنت علی اختلاف الاقوال وہمچنین در جلسہ کہ میان دو سجدہ است بعد از نشستن درست اطمینان نیز در کار است چنانچہ در قومہ واقل تسبیح رکوع وسجود سہ بار ہست واکثرش تا ہفت بار یا یازدہ بار علے اختلاف الاقوال وتسبیح امام باندازۂ حال مقتدیان است شرم مے آید کہ کسے در حال انفراد در وقت استطاعت اقتصار بر اقل تسبیحات نماید اگر نتواند

پنج بار یا هفت بار بگوید و در وقت سجده رفتن آنچه بزمین نزدیک است اول او را بر زمین نهد پس اول دو زانو بر زمین نهد بعد ازان هر دو دست بعد ازان بینی را بعد ازان جبین را و در وقت وضع زانو و دست ابتدا از یمین باید نمود و در وقت رفع راس آنچه بآسمان نزدیک است اول باید برداشت پس بتدریج از جبین باید نمود و در وقت قیام نظر بر موضع سجود باید دوخت و در وقت رکوع بر پایهای خود نظر باید کرد و در سجود بر نوک بینی خود و در جلوس بر دو دست خود یا بر کنار خود ملاحظه باید نمود چون نظر را از پراگندگی دوخته شود بر موضع مذکور گماشته گردد نماز بجمعیت میسر شود و صلوٰة بخشوع حاصل آید کما هو المنقول عن النبی علیه و علی آله الصلوٰة والسلام و همچنین تفریج اصابع دو دست در وقت رکوع و ضم ساختن آن اصابع در وقت سجود سنت است آنرا مراعات فرمایند انگشت گشادن یا ضم ساختن بے تقرب نیست فوائد در ضمن آن ملاحظه نموده صاحب شرع بعمل درآورده است ما را هیچ فائده برابر متابعت صاحب شریعت نیست علیه و علی آله الصلوٰة والسلام انیهمه احکام در کتب فقهیه مذکورند بتفصیل و ایضاح مقصود ازایراد اینجا ترغیب براعمال است بمقتضاے علم فقه و فقنا الله سبحانه و ایاکم علی الاعمال الصالحة الموافقة للعلوم الشرعیة بعد ان وفقنا الله سبحانه لتصحیح العقائد الدینیة بحرمة سید المرسلین علیه و علیهم و علی آل کل من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها اگر شوقے بفضائل صلوٰة و دانستن کمالات مخصوصه آن در خود یابند پس سه مکتوب که متصل و قریب یکدیگرانند انرا مطالعه فرمایند اول مکتوب بنام فرزندی محمد صادق نوشته شده است و مکتوب دوم بنام محمد نعمان و مکتوب سوم باسم مشیخت مآب میان شیخ تاج بعد از تحصیل وجناح اعتقادی و عملی اگر توفیق یزدی جل سلطانه رهنمونے فرماید سلوک طریقه علیه صوفیه است نه از برائے آن غرضکه شے زائد ازان اعتقاد و عمل حاصل کنند و امر مجدد یدست آرند بلکه مقصود آنست که نسبت بمعتقدات یقینے و اطمینانی حاصل کنند هرگز بر شکوک و شبهات باطل نشوند چه پاے استدلال چوبین است و مستدل بے تمکین لا بذکر الله تطمئن القلوب و نسبت باعمال یسری و سهولتے حاصل کنند و کسل و سرکشی که از اماره ناشے میشود زائل گردانند و ایضا مقصود از سلوک طریقه صوفیه نه آنست که صور اشکال غیبیه را مشاهده نمایند و انوار و الوان را معائنه کنند این خود داخل لهو و لعب است صور و انوار عینی چه نقصان دارد که کسے اینها را گذاشته بریاضات و مجاهدات تمنای صور و انوار غیبی نماید چو این صور

وآن صور واین انوار وآن انوار ہمہ مخلوق حق اند جل وعلا وازایات دالہ بر وجود او تعالیٰ ودرمیان طریق صوفیہ اختیار کردن طریقہ علیہ نقشبندیہ اولی وانسب است چہ این بزرگواران التزام متابعت سنت نمودہ اند واجتناب از بدعت فرمودہ لہذا اگر دولت متابعت دارند وازاحوال ہیچ ندارند خرسند ند واگر با وجود احوال در متابعت فتور دانند آن احوال رانمی پسندند اینجاست کہ سماع ورقص را تجویز نکردہ اند واحوالیکہ بران مترتب شود اعتبار ننمودہ اند بلکہ ذکر جہر را بدعت دانستہ منع آن فرمودہ اند وثمراتیکہ بران مترتب شود التفات بآن ننمودہ روزے بمجلس طعام از ملازمت حضرت ایشان حاضر بودیم شیخ کمال کہ یکے از مخلصان حضرت خواجہ ما بود در وقت افتتاح طعام درحضور ایشان اسم اللہ را بلند گفت ایشانرا ناخوش آمد بحدیکہ زجر بلیغ فرمودند کہ اورا منع کنند کہ درمجالس طعام ما حاضر نشود واز حضرت ایشان شنیدہ ام کہ حضرت خواجہ نقشبند علماء آنجا را جمع کردہ بخانقاہ حضرت امیر کلال برده بودند تا ایشانرا از ذکر جہر منع فرمایند علماء بحضرت امیر گفتند کہ ذکر جہر بدعت است نمیکنند ایشان درجواب فرمودند کہ نمیکنیم اکابر این طریقت ہرگاہ درمنع ذکر جہر این ہمہ مبالغہ نمایند از سماع ورقص ووجد چہ گوید احوال ومواجید کہ براسباب ناشروعہ مترتب شوند نزد فقیر از قبیل استدراجات است چہا ہل استدراج رانیز احوال واذواق دست میدہد وکشف توحید ومکاشفہ معائنہ درمرایاء صور عالم بظہور می آید حکماء یونان وجوگیہ وبراہمہ ہند درینمعنے شریک اند علامت صدق احوال موافقت علوم شرعیہ است باجتناب ازارتکاب امور محرمہ ومشتبہہ بدانند کہ سماع ورقص فی الحقیقت داخل لہو ولعب است کریمہ ومن الناس من یشتری لہو الحدیث درشان منع سرود نازل شدہ است چنانچہ مجاہد از شاگردان عباس است واز کبائر تابعین گوید کہ مراد از لہو الحدیث سرود است فی المدارک لہو الحدیث السمر والغناء وکان ابن عباس وابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہم یحلفان انہ الغناء وقال مجاہد فی قولہ تعالیٰ والذین لایشہدون الزور ای لایحضرون الغناء وحکی عن امام الہدی ابی المنصور الماتریدی من قال للمغنی زدنا احسنت عند قرائنہ یکفر وبانت منہ امراتہ واجبط اللہ تعالیٰ کل حسناتہ وحکی عن ابی نصیر البوسی عن القاضی ظہیر الدین الخوارزمی من سمع الغناء من المغنی وغیرہ اوری فعلا من الحرام فحسن ذلک باعتقاد او بغیر اعتقاد یصیر مرتدا فی الحال بناء علی انا بطل حکم الشریعۃ ومن ابطل حکم الشریعۃ فلا یکون مومنا عند کل مجتہد ولا یقبل اللہ تعالیٰ طاعتہ واجبط اللہ کل حسناتہ اعاذنا اللہ سبحانہ من ذلک وآیات احادیث وروایات فقہیہ درحرمت غنا بسیار است بحدے کہ

احصای آن متعذر است مع ذلک اگر شخصے حدیث فسوخ یا روایت شاذ را در اباحت سرود بیارد اعتبار نباید کرد
کہ فقیہے در ہیچ وقتے و زمانے فتوی باباحت سرود نداده است در قص و پاکوبی را مجوز نداشتہ چنانچہ در ملتقا سا امام
ہمام ضیاء الدین شامی مذکور است و عمل صوفیہ در حل و حرمت سند نیست ہمین بس است کہ ایشانرا معذور داریم
و ملامت نکنیم و مر ایشانرا بحق سبحانہ تعالی مفوض داریم اینجا قول امام ابی حنیفہ و امام ابی یوسف و امام محمد معتبر است
نہ عمل ابو بکر شبلی و ابی حسن نوری صوفیان خام این وقت عمل پیران خود را بہانہ ساختہ سرود و رقص را
دین و ملت خود گرفتہ اند و طاعت و عبادت ساختہ اولئک الذین اتخذوا دینہم لہوا و لعبا و از روایت
سابق معلوم شدہ است کسیکہ فعل حرام را مستحسن داند از زمرۂ اہل اسلام می برآید و مرتد میگردد پس خیال
باید کرد کہ تعظیم مجلس سماع و رقص نمودن بلکہ آن را طاعت و عبادت دانستن چہ شناعت دارد للہ سبحانہ
الحمد و المنۃ کہ پیران ما باین امر مبتلا نشدند و ما متابعان را از تقلید این امر وا رہانیدند شنیدہ
میشود کہ مخدوم زادہا میل بسرود دارند و مجلس سرود و قصیدہ خوانی در شبہا جمعہ منعقد میسازند
و اکثر یاران درین امر موافقت مینمایند عجب ہزار عجب مریدان سلاسل دیگر عمل پیران خود را بہانہ
ساختہ ارتکاب این امر مینمایند و حرمت شرعے را بعمل پیران خود دفع میکنند اگرچہ فی الحقیقت
درین امر محق نباشند یاران درین ارتکاب چہ معذرت خواہند فرمود حرمت شرعی یکطرف و مخالفت
طریقت پیران خود یکطرف نہ اہل شریعت ازین فعل راضی اند و نہ اہل طریقت اگر حرمت شرعی نبودی
مجرد احداث امر در طریقت شنیع بودی تکلیف کہ حرمت شرعی بآن جمع شود یقین است کہ جناب مرزا جیو
باین امر راضی نخواہند بود امامراعات آداب شما نموده تصریح منع ہم نمی کنند و یاران را ازین اجماع نہی نمی نمایند
این فقیر چون در آمدن خود توقف دید چند فقره فراہم آورده نوشتہ فرستاد این سبق در ملازمت مرزا جیو
بگذارند و از اول تا آخر پیش ایشان بخوانند والسلام **مکتوب دو صد و شصت و ہفتم**
بمرزا حسام الدین احمد صدر یافت در بیان آنکہ اسرار دقائق کہ حضرت ایشان بآن متمیز گشتہ اند
شمۂ ازان بتصور نمی توان آورد بلکہ بر مزد اشارت نیز ازان باب سخن نمیتوان کرد و آن اسرار جمعیتش از
مشکوۃ نبوت است و ملائکہ علیین نیز درین دولت شریک اند و ما یناسب ذلک بعد الحمد و الصلوۃ
و تبلیغ الدعوات میرساند کہ صحیفہ شریفہ کہ از روے کرم نامزد این احقر ساختہ بودند
بمطالعہ آن مشرف گشت جزاکم اللہ سبحانہ خیرا از انعامات حق جل سلطانہ چہ نویسد و چہ

شکر آن نماید علوم و معارفی که افاضه میشود بتوفیق خداوندی جلشانه اکثر آن در قید کتابت می آید و بسمع اهل و نا اهل میرسد اما اسرار دقائقی که بآن متمیز است شمه از آن بظهور نمیتواند آورد بلکه برمز و اشارت نیز از آن مقوله سخن نمیتواند کرد فرزندی اعزی که مجموعه معارف فقیر است و نسخه مقامات سلوک و جذبه رمزی از این اسرار دقیقه با او در میان نمی آرد و بسی تمام در استتار آن می کوشد با آنکه میداند که فرزندی از محرمان اسرار است و از خطا و غلط محفوظ اما چه کند که وقت معانی زبان را میگیرد و لطافت اسرار لبها را می بندد و ضیق صدری و لا ینطلق لسانی نقد و قسمت آن اسرار نه از آن قبیل اند که در بیان نیاید بلکه در بیان نمی آرند سه فریاد حافظ این همه آخر بهره نیست ۔ هم قصه غریب و حدیث عجیب هست ۔ این دولت که ما در استتار آن میکوشیم مقتبس از مشکوٰة نبوت انبیا است علیهم الصلوات والتسلیمات و ملائکه ملاء اعلی علی نبینا و علیهم الصلوات والتسلیمات شریک این دولت اند و از متابعان انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات هر کرا باین دولت مشرف سازند ابو هریره گوید رضی الله عنه که من از رسول خدا صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم دو نوع علم اخذ نمودم یکے از آن دو علم آنست که در میان شما منتشر ساختم و علم دیگر را اگر منتشر سازم حلقوم مرا ببرند و آن علم دیگر علم اسرار است که فهم هر کس بآن نرسد ذلک فضل الله یوتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم ثانیا مرقوم آنکه کتابتے که بحضرت خواجه زاده ها نوشته است بنظر شریف خواهد گذشت مخدوما مکررا احدائی که در طریقت پیدا کنند نزد فقیر کم از بدعتے نیست که در دین احداث کنند برکات طریقت بسازمانی قائض است که احدائی در طریقت پیدا نکنده است و چون امر محدث در طریقت پیدا شد راه فیوض و برکات آن طریق مسدود گشت پس محافظت طریقت از اهم مهام آمد و اجتناب از مخالفت طریقت از ضروریات گشت پس هر جا که از هر مخالف طریقت خود ببینند بزجر و مبالغه منع آن فرمایند و در ترویج تقویت آن طریقت کنند والاعلام والاکرام مکتوب وی نیست و شصت و هشتم بخان خانان صدور یافت در بیان آنکه علم وراثت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات چیست و مراد از علماء که در حدیث علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل واقع شده اند کدام اند و در بیان آنکه علم اسرار که از وراثة انبیا باقی مانده است علیهم الصلوات والتسلیمات غیر آن اسرار است که اولیاء امت بآن تکلم کرده اند از علم توحید وجودی و بیان احاطه و سریان و قرب و معیت و ما شاکل ذلک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی احوال

وادفاع فقرا ایزد و دستوجب حمد است المسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم و عافیتکم و ثباتکم و استقامتکم چون
مبحث علم و وراثت در میان بوده چند کلمه ازان مقوله بمقتضاے وقت نوشته آمد در اخبار آمده العلماء ورثة الانبیاء
علمیکه از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات باقی مانده است دو نوع است علم احکام و علم اسرار عالم
وارث کسے است که او را از هر دو نوع علم سهم بود نه آنکه او را از یک نوع نصیب بود نه از نوع
دیگر که آن منافی وراثت است چه وراثت را از جمیع انواع ترکه مورث نصیب است نه از بعض دون
بعض و آنکه او را از بعض معین نصیب است داخل غرباست که نصیب او بجنس حق او تعلق گرفته است و
همچنین فرموده علیه وعلی آله الصلوة والسلام علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل مراد از علماء وارثانند نه
غرباکه نصیبے از بعض ترکه فراگرفته اند چه وارث را بواسطه قرب وجنسیت هم مورث میتوان گفت
بخلاف غریم که ازین علاقه خالی است پس هرکه وارث نبود عالم نباشد مگر آنکه علم را
مقید بیک نوع سازیم و گوئیم که عالم علم احکام است مثلا و عالم مطلق آن بود که وارث باشد و
از هر دو نوع علم او را نصیب وافر بود اکثر مردم گمان دارند که علم اسرار عبارت از علم توحید
وجود است و شهود و وحدت در کثرت مشاهد کثرت در وحدت و کنایه است از معارف احاطه و سریان
وجود و قرب و معیت او تعالی بر نهجیکه بمکشوف و مشهود ارباب احوال است حاشا و کلا ثم حاشا
و کلا که این علوم و معارف از علم اسرار بود ند شایان مرتبه نبوت باشد زیرا که مبنای این
عارف سکر و فنست و غلبه حال که منافی صحو است و علم انبیا علیهم الصلوات والتحیات چه علم از احکام
و چه علم اسرار همه صحو در صحو است که شمه از سکر بآن ممتزج نگشته است بلکه این معارف مناسب مقام ولایت اند که قدم راسخ
در سکر دارد پس این علوم از اسرار ولایت بوند بر اسرار نبوت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات هر چند ولایت نیز نهایت است
اما احکام آن مغلوب اند و در جنب احکام نبوت بمنزله محل ؎ بلے هر جا شود مهر آشکارا ؎ شمارا جز نهان بودن چه یارا
فقیر در کتب و رسائل خود نوشته است و تحقیق نموده که کمالات نبوت حکم دریاے محیط دارد و
کمالات ولایت در جنب آن قطره است محقرا ما چه توان کرد جمعے از ناآشنائی بکمالات نبوت
گفته اند که الولایة افضل من النبوة وجمعے دیگر در توجیه آن گفته اند که ولایت نبی افضل است از نبوت
و این هر دو فریق حقیقت نبوت را نادانسته حکم بر غائب کرده اند نزدیک باین حکم است حکم ترجیح
سکر بر صحو اگر حقیقت صحو میدانستند هرگز سکر را بصحو نسبت نمی دادند ع چه نسبت خاک را

با عالم پاک ؛ آنانکه صحو خواص را نیز مثل صحو عوام دانسته سکر را بر آن ترجیح داده اند کاش سکر خواص را مثل سکر عوام دانسته جرأت باین حکم نمی نمودند چه مقرر عقلا است که صحو بهتر از سکر است اگر صحو و سکر مجازی است این حکم ثابت است و اگر حقیقی است نیز این حکم ثابت است ولایت را از نبوت افضل گفتن و سکر را بر صحو ترجیح دادن در رنگ آنست که کسے کفر را باسلام ترجیح دہد و جہل را از علم بہتر داند زیرا کہ کفر و جہل مناسب مقام ولایت است و اسلام و معرفت مناسب مرتبہ نبوت منصور گوید ؎ کفرت بدین اللہ والکفر واجب لدی و عند المسلمین قبیح ؛ و محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ و علی آلہ وسلم از کفر استعاذہ می نماید قل کل یعمل علی شاکلتہ چنانچہ در عالم مجاز اسلام بہتر از کفر است در حقیقت نیز اسلام را بہتر از کفر باید دانست فان المجاز قنطرۃ الحقیقۃ اگر گویند کہ در مقام ولایت چنانچہ در مرتبہ جمع کفر و جہل ثابت است در مرتبہ فرق بعد الجمع اسلام و صحو و معرفت نیز متحقق پس کفر و سکر و جہل را بمقام ولایت مناسب گفتن بچہ معنے بود گوئیم کہ صحو و مانند آن در فرق مرتبہ اثبات نمودن نسبت بمرتبہ جمع است کہ سراسر سکر و استتار است والا صحو آن مرتبہ نیز ممتزج بسکر است و اسلام آن مختلط بکفر و معرفت مشوب بجہل اگر در کتاب گنجایش مے دانست احوال معارف مرتبہ فرق را بتفصیل ذکر کردہ امتزاج سکر و مانند آنرا دران مرتبہ بیان می نمود ارباب فطانت شاید ایمنے را بتفرس نیز دریابند العجب کل العجب این قدر باید فہمید کہ انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات این ہمہ بزرگی و کمالاتی کہ یافتند نہ از راہ نبوت یافتہ اند نہ از راہ ولایت بیش از خادمی نیست از برای نبوت و اگر ولایت را بر نبوت مزیت مے بود ملائکہ ملاء اعلے کہ ولایت ایشان اکمل است از سائر ولایات از انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات افضل میشدند و گروہے ازین طائفہ چون ولایت را افضل از نبوت دانستہ و ولایت ملاء اعلے را اکمل از ولایت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات دیدند ناچار ملائکہ علیین را از انبیا افضل گفتند علیہم الصلوات والتسلیمات واز جمہور اہل سنت بمدا افتادند کل ذلک لعدم الاطلاع علی حقیقۃ النبوۃ وچون در نظر مردم بواسطہ بعد عہد نبوت در جنب کمالات ولایت حقیر می درآیند لاجرم سخن را در ینباب مبسوط ساخت وشمہ از حقیقت معاملہ وانمود ربنا اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا فی امرنا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکافرین اخوی ارشدی شیخ داؤد چون مترددآن حدود بودند باعث این تصدیع گشتند مکتوب دویست و شصت و نہم بمرتضی خان صدور یافت

در ترغیب براہانت رسانیدن باعدای دین و تخریب و توہین آمدہ باطلہ ایشان خبیر دان و بید و لتان و اظہار تمنای خود باین امر عظیم القدر و ما یناسب ذلک محمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی ہر کسی را در دل تمنائے امریست از امور و تمنای این فقیر شدت نمود نسبت بدشمنان خدا جل و علا و دشمنان پیغمبر و علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات واہانت رسانیدن است باین بید و لتان و خوار دانستن ایشان را و آلہ باطلہ ایشان را و یقین میدانند کہ ہیچ عملی نزد حق جل و علا ازین عمل مرضی تر نیست بنا بر آن مکرر ایشان را باین عمل مرضی ترغیب می نمایند و اینان باین عمل از اہم مہام اسلام میدانند چون بدولت آنجا تشریف برده اند و برای تحقیر و اہانت رسانیدن آن بقعۂ کثیفہ و اہل آن متعین شده اند اول شکر این نعمت بجا باید آورد کہ جمع کثیر برای تعظیم و توقیر آنمقام و اہل آن میروند للہ سبحانہ و تعالی الحمد و المنۃ کہ ما را باین بلا مبتلا نساخت و بعد از شکر این نعمت عظمی در تحقیر و توہین این بید و لتان و آلہ باطلہ ایشان سعی بلیغ باید فرمود ہر قدر کہ میسر شود بخفیہ یا جہر در تخریب این جماعہ باید کوشید و انواع اہانت باین بت تراشیده تراشیده باید رسانید امید است کہ بعضے از مداہنتہا کہ واقع شده است باین عمل تلافی آنہا نمایند و کفارہ سازند ضعف بدن و شدت سرما مانع است والا نخوابست ایشان رسیده ترغیب این امر می نمود و باین تقریب یکبار تفی بران سنگ می انداخت و آنرا سرمایۂ سعادت میساخت زیاده چہ مبالغہ نماید والسلام

مکتوب دویست و ہفتادم

بشیخ نور محمد صدور یافت در بیان ترجیح بعضے صحبتہا بر عزل الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی اخوی شیخ نور محمد دور افتادگانرا بنجے فراموش ساختہ اند کہ بسلامی و پیامی ہم یاد نمیکنند تمنای شما عزلت و انزوا بوده کہ میسر شد اما بعضے از صحبتہا ہست کہ بر عزلت می چربد قیاس از حال اویس قرنی نمایند کہ چون عزلت اختیار کرده بصحبت خیر البشر علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات نرسید از کمالات صحبت بہرہ نیافت و از تابعین گشت و از خیریت پایۂ اولی بدرجۂ دوم رسید بعنایت اللہ سبحانہ صحبت ہر روز بہ طرز دیگر است

من استوی یوماہ فہو مغبون والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ الصلوات والتحیات

مکتوب دویست و ہفتادویکم

بشیخ حسن برکی صدور یافتہ در حل استفسار واقعہ کہ دیده بود الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب شریف اخوی اعزی شیخ حسن احسن اللہ سبحانہ حالہ و اوصلہ الی کمالہ رسید واقعۂ روشن

که رو داده بود و نوشته بودند بوضوح انجامیدا میدوار باشند و بانچه ماموراند در اتیان آن بجان کوشند و سر موے از اتیان احکام شرعیه تجاوز تجویز نکنند و بمعتقدات حقه اهل سنت و جماعة متحلی باشند ع کار انست وغیر این همه هیچ و اگر والدین شما تجویز بکنند و آخوند راضی باشند سیر مهند و ستا نرا مغتنم شمرند والسلام +

مکتوب دویست و هفتاد و دوم بمیر سید محب الله مانکپوری صدور یافته در بیان ایمان بغیب آنکه شهودی و توحید شهودی و توحید وجودی و انچه در حصول فنا در کار است توحید شهودی است توحید وجودی هیچ در کار نیست و در بیان اصناف هر کدام و فضل و ادنی ایمان غیب بر ایمان شهادت و در بیان آنکه اول کسے که اظهار توحید وجودی نموده است و تصریح بآن کرده صاحب فتوحات مکیه است عبارات مشائخ ما تقدم هر چند از توحید و اتحاد خبر میدهند اما محمول بر توحید شهودی اند و ما ینا سب ذلک بعد الحمد و الصلوة سیادت پناه اخوے اغنی میر محب الله سلموا فرمایند که ایمان بغیب بوجود واجب تعالی و بسائر صفات او سبحانه نصیب انبیا است و نصیب اصحاب انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات و نصیب اولیاے که بکلیت مرجوع عند و نسبت ایشان نسبت اصحاب است اگرچه انها قلیل اند بل اقل و نصیب علماء و نصیب عامهٔ مومنان از ایمان شهودی نصیب عامهٔ صوفیه است از ارباب عزلت بوند یا از ارباب عشرت چه ارباب عشرت هر چند مرجوع عند اما بکلیت رجوع نموده اند باطن ایشان همچنان نگران فوق است ظاهر بخلق اند و باطن بحق جل سلطانه پس همه وقت ایمان شهودی نصیب شان است و انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات چون بکلیت مرجوع عند و بظاهر و باطن متوجه دعوت خلق بحق جل و علا لاجرم ایمان بغیب نصیب شان است و این فقیر در بعضے رسائل خود تحقیق نموده است که باوجود رجوع نگرانی فوق علامت نقص است و عدم وصولست بانجام کار و رجوع بکلیت علامت وصول است به نهایة النهایة صوفیه کمال را در جمع بین التوجهین دانسته اند و جامع تشبیه و تنزیه را از کمل شمرده مصرعه آن ایشانند و من چنینم یارب و انبیا علیهم الصلوة و السلام چون از مقام دعوت فارغ میگردند و متوجه عالم بقا میشوند و مصلحت رجوع تمام میشود بشوق تمام نداء والرفیق الاعلی برآورده بکلیت متوجه حق جلشانه میگردند در مراتب قرب بخیر مینمایند ۵ هنیئا لارباب النعیم نعیمها و للعاشق المسکین ما یتجرع و نزد فقیر کمال آنست که در وقت رجوع کثرت بکلیت از نظر مرتفع شود حتے که اسماء و صفات نیز ملحوظ نباشد و جز احدیت مجرده هیچ مشهود نبود +

تم عمل معه ما عمل معه در وقت رجوع نظر بتمام بکثرت افتد و غیر از خلق در رنگ عامه مومنان

امر دیگر مشہود او نبود و غیر از ادای طاعت و دعوت خلق بحق جل و علا او را کار نباشد و چون این مرد دعوت تمام کند و عالم فانی را وداع نماید بکلیت بجناب قدس متوجہ شود و رخت از غیب بشہادت کشد و معاملہ را از گوش بہ آغوش برد ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم قصے رجوع بکلیت را نقص خیال نکند و توجہ باطن را کہ بحق است جل سلطانہ بہتر از توجہ بخلق کہ برای دعوت و تکمیل ایشانست نداند زیرا کہ صاحب رجوع باختیار خود در مقام رجوع نیامدہ است بلکہ مراد حق جل سلطانہ او را علی الہ سفل نزول کردہ است و از وصل بہ ہجر خود قرار دادہ پس صاحب رجوع قائم بمراد حق است جلشانہ و فانی از مراد خود صاحب توجہ بوصل و شہود محفوظ است و بہ قرب و معیت شادان ؎ ہجرے کہ بود مراد محبوب ؤ از وصل ہزار بار خوشتر ؤ لانی فی الوصال اعیب نفسے ؤ و فی ہجران مولی للموالی ؤ شغلی بالحبیب لکل حال ؤ احب الی من شغلے لحالی ؤ و فضائل و کمالات رجوع بسیار است صاحب توجہ نسبت بصاحب رجوع قطرہ ایست نسبت بدریا یا محیط این رجوع از فضائل نبوت است و آن توجہ از آثار ولایت شتان ما بینہما اما فہم ہر کس باین کمال نرسد ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم بعضے از جامعان تنزیہ و تشبیہ گویند کہ ایمان بہ تنزیہ ہمہ مؤمنان را حاصل است عارف آنست کہ ایمان بہ تشبیہ با آن جمع کند و خلق را ظہور خالق بیند و کثرت را کسوت وحدت داند و صانع را در صنع مطالعہ کند بالجملہ توجہ بتنزیہ صرف نزد ایشان نقصان است و شہود وحدت بی ملاحظہ کثرت عیب این جماعہ متوجہان احدیت صرف را ناقص می شمرند و ملاحظہ وحدت را بی مطالعہ کثرت تجدید میدانند و تقیدی انکارند سبحان اللہ و بحمدہ دعوت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات بہ تنزیہ صرف است و کتب سماوی ناطق بایمان تنزیہی است انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات نفی آلہہ باطلہ آفاقی و انفسی مینمایند و بہ ابطال انہا دعوت میفرمایند و بہ وحدت واجب الوجود کہ بیچون و بیچگونہ است دلالت میکنند ہیچ شنیدہ کہ پیغمبری دعوت بایمان تشبیہ نمودہ است و خلق را ظہور خالق گفتہ جمیع پیغمبران علیہم الصلوات والتسلیمات در کلمہ توحید واجب الوجود تعالی و تقدس متفق اند نفی ارباب ما دون او سبحانہ مینمایند قال اللہ تبارک و تعالی قل یا اہل الکتاب تعالوا الی کلمۃ سواء بیننا و بینکم الا نعبد الا اللہ و لا نشرک بہ شیئا و لا یتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون اللہ فان تولوا فقولوا اشہدوا بانا مسلمون این جماعہ اسباب بے نہایت اثبات مے نمایند و ہمہ را ظہورات رب الارباب تخیل میکنند و کتاب و سنت را کہ در مطالب خود مستشہد می آرند

الکتاب ہوالاول والآخر والظاہر والباطن وما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمی ان الذین یبایعونک انما یبایعون اللہ یداللہ فوق ایدیہم واستہ اللہم انت الاول فلیس قبلک شئی وانت الآخر فلیس بعدک شئی وانت الظاہر فلیس فوقک شئی وانت الباطن فلیس دونک شئی ہیچ استثنا نیست زیرا کہ این عبارت حصر از برائے نفی کمال وجود از ماسوا است و بلیغ وجہ نہ نفی اصل وجود چنانکہ فرمودہ الاصلوۃ الا بفاتحۃ الکتاب و فرمودہ لا ایمان لمن لا امانۃ لہ وامثال آن در کتاب و سنت بسیار است این توجیہ نہ تاویل نصوص است چنان کہ گمان بردہ اند بلکہ حمل نصوص است بر کمال بلاغت و در عرف چون اہتمام بامر رسالت شخصی مینمایند میفرمایند کہ دست او دست منست مقصود اینجا حقیقت نیست مجاز است کہ ابلغ از حقیقت است و چون فعل از انداز و قدرت فاعل کہ عبد و مملوک صاحب قدرت کاملہ است زیادہ بوقوع آید و التفات و توجہ آن مالک قادر در آن فعل مرعی باشد مالک را سزد کہ بگوید این فعل را من کردم نہ تو سخن را ہیچ دلالت نیست بر اتحاد فعل و نہ بر اتحاد ذات حاشا و کلا کہ فعل عبد مملوک عین فعل مالک مقتدر بود و یا ذات او عین ذات او و این جماعۃ مذاق انبیا را علیہم الصلوات والتسلیمات مگر نفہمیدہ اند کہ مدار دعوت ایشان بر اثنینیت است و وجود غیر و غیریت عبارات ایشان را بر توحید و اتحاد فرود آوردن از تکلفات بارد است اگر فی التحقیق موجود یکے بود و ماسوائے او ظہورات او بوند و عبادت ماسوی عبادت او باشد چنانچہ این جماعۃ گمان بردہ اند چرا انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات مبالغہ و تاکید منع آن نمایند و عقوبتہای ابدی بر عبادت ماسوی مترتب سازند و عائد آنہا را دشمنان خدا گویند چون بر منشاء غلط ایشان را اطلاع نہ یابند و دیدہ غیریت را کہ از جعل و ایشان ناشی شدہ است زائل نگردانند و عبادت ایشان را عین عبادت حق جل و علا نہ دانند بعضے از این جماعہ گویند کہ پیغمبران علیہم الصلوات والتسلیمات بواسطہ قصور فہم عوام اسرار توحید وجود را پوشیدہ بنای دعوت را بر غیر و غیریت کردہ اند و وحدت را پوشیدہ بہ کثرت دلالت نمودہ اند این سخن در رنگ تقیہ شیعہ نامسموع است پیغمبران علیہم الصلوات والتسلیمات حق اند بہ تبلیغ آنچہ نفس الامر است ہر گاہ نفس الامر موجود یکے بود غیر او را موجود نباشتند چرا پوشیدہ داشتہ اظہار خلاف نفس نمایند علی الخصوص احکامی کہ بذات و صفات و افعال واجب الوجود تعالی و تقدس تعلق داشتہ باظہار و اعلان احق اند کوتہ نظران اگر چہ در فہم آن قاصر بوند نہ بینی کہ متشابہات قرآنی را کہ در احادیث آمدہ است از متشابہات چہ جائے عوام کہ خواص نیز در فہم آن عاجز اند مع ذلک در اظہار آن ممنوع نشدند

و غلط عوام مانع اظهار آنها نگشت این جماعه کسیکه به دو وجود قائل است و از عبادت ماسوای او تعالی انتزه مینمایند
او را مشرک می نامند و آنکه بیک وجود قائل است او را موحد میگویند اگرچه عبادت هزار صنم نماید تخییل آنکه اینها
ظهورات حق اند سبحانه و عبادت ایشان عبادت حق است تعالی شانه انصاف باید نمود که ازین صنف
مشرک کدام است و موحد کدام انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بوحدت وجود دعوت نکرده اند و دو وجود
گوینده را مشرک بگفته دعوت ایشان بوحدت معبود است جلشانه عبادت ماسوی را شرک گفته اند اگر
صوفیه وجودیه ماسوا را بعنوان غیریت ندانند در دفع شرک نمیکنند ماسوی ماسوی است و اند یا نداند بعضے
از متاخران ایشان عالم را عین حق جل سلطانه نمیگویند و از غیریت تحاشی مینمایند و طعن و تشنیع بقائلان
غیریت میکنند و شیخ محی الدین و تابعان او را ازین راه بکنار پیش می آیند و بدیار میکنند مع ذلک
این جماعه عالم را غیر حق جل سلطانه نمی گویند بلکه نه عین حق و نه غیر حق جل و علا میدانند این سخن از صواب دور است
والاثنان متغائران قضیه مقرر است منکر اثنینیت مصادم بدرجهٔ عقل است غایة مافی الباب متکلمین در صفات
واجبی جل سلطانه لاهو و لاغیر هو گفته و از غیر مصطلح مراد داشته جواز انفکاک و متغایرین مراعات نموده اند
چه صفات واجبی جل سلطانه از حضرت ذات تعالی و تقدس منفک نیستند و جواز انفکاک درمیان ذات و
صفات قدیمهٔ او تعالی و تقدس متصور نیست پس لاهو و لاغیر هو در قدیمهٔ صادق است بخلاف عالم کاین
نسبت در و مفقود است کان الله ولم یکن معه شیء پس نفی غیریت از عالم نمودن هم بلغت و هم باصطلاح از صدق
دور است ازین جماعه از نارسائی خود عالم را در رنگ صفات قدیمه انگاشته اند و حکم مخصوص آنرا اینجا
اطلاق نموده و این جماعه چون به نفی عینیت عالم قائل گشته اند لازم است برایشان که به غیریت عالم
قائل شوند و از زمرهٔ ارباب توحید وجودی برآیند و به وجودات متعدده عالم گردند و در توحید وجود
از عین گفتن چاره نیست چنانچه شیخ محی الدین و تابعان او گفته اند و عین گفتنش بایں معنے است که عالم باصانع
متحد است حاشا و کلا بلکه بآن معنے است که عالم معدوم است و وجود واجب ست تعالی و تقدس چنانچه
این فقیر در بعضے رسائل خود تحقیق ایں معنے نموده است سوال صوفیهٔ وجودیه گویندهٔ دو وجود را که مشرک
گویند باعتبار آنست که او دو بینی است مشرک طریقت است جواب دفع دو بینی که شرک طریقت است بتوحید شهودی
حاصل میشود توحید وجودی در آنموطن هیچ درکار نیست باید که مشهود سالک ملحوظ او غیر از یکذات مقدس
امری دیگر نبود تا فنا متحقق شود و شرک طریقت مندفع گردد و در روز که آفتاب انتهاے می بیند دستار بها

نمی بیند دفع دو بینی حاصل ست هر چند هزاران از ستارها در روز موجود باشند مقصود آنست که یک آفتاب
مشهود باشد ستارها معدوم باشند یا موجود بلکه گوئیم که کمال فنا دران صورتست که اشیاء موجود باشند سالک از کمال فنای
که بمطلوب حقیقی دارد هیچ چیز التفات ننمایند بلکه هیچ چیز را مشاهده نکنند و هیچ چیز در دیدهٔ بصیرت او نه در آید و اگر اشیاء
موجود نباشند فنا از کمال تحقق شود و فانی از کمال بقا باشد و این سخن را فراموش نسازد اول کسیکه تصریح بتوحید وجودی کرده است
شیخ محی الدین بن العربی است عبارت مشائخ ما تقدم هر چند که از توحید و اتحاد خبر میدهد اما قابل حمل اند بر توحید شهودی
چه هرگاه غیر حق را جلشانه نه بینند بعضی گویند لیس فی الجبة سوی الله و بعضی ندای سبحانی زنند و بعضی لیس فی
الدار غیره یار را نداده و هند انهمه گلهاست که از شاخ یک بنی میشگفد هیچ کدام را دلالت بر وحدت وجود نیست و
آنکه مسئله وحدت وجود را مبوب و منفصل ساخته است و در رنگ صرف و نحو تدوین نموده شیخ محی الدین است و بعضی
از معارف غامضه این مبحث را مخصوص بخود گردانیده حتی که گفته خاتم النبوة بعضی از علوم و معارف را از خاتم
الولایت اخذ میکنند و خاتم الولایة محمدی خود را میداند و شراح در توجیه آن گفته اند که بادشاه اگر از خزینه خود از
چیزی بگیرد چه نقصان دارد با لجمله در تحصیل فنا و بقا و حصول کمالات دلالت کبری توحید وجودی هیچ در کار نیست
توحید شهودی باید تا فنا متحقق شود و نسیان ماسوی حاصل گردد تواند بود که سالکی از بدایت تا نهایت سیر کند و از
علوم معارف توحید وجودی هیچ بروی ظاهر نشود بلکه نزدیکست که انکار این علوم نماید نزد فقیر راهیکه بی ظهور
این معارف بسلوک میسر شود اقرب است ازان راهی که متضمن این ظهور بود و ایضا سالکان این راه اکثر
خان بمطلوب میرسند و رونده های آن راه اکثر شان در راه میمانند و از دریا بقطره سیر میگردند و تبوهم اتحاد ظل
گرفتار میمانند و از وصل محروم میشوند و این معنی را تجربها معلوم ساخته است و الله سبحانه الملهم للصواب
و نیز فقیر هر چند براه ثانی میسر شده است و از ظهورات علوم و معارف توحیدی حظ وافر یافته اما چون
عنایت خداوندی جل سلطانه شامل حال بود و سیر محبوبی داشته بوادی مهاوز راه را با مداد فضل عنایت
طی نموده است و از کمال کرم او را از ظلال گذرانیده باصل رسانیدند و چون اما به بهتر شدن افتاد دید که راه دیگر اقرب
بوصول است و اسهل بحصول الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق تنبیه بر تحقیق
سابق معلوم شد که اگر چه موجودات متعدد باشند و ماسوی حق جل و علا موجود بود است که فنا و بقا متحقق شود و ولایت
صغری و کبری حاصل آید چه نسیان ماسوی فنا است شاء عدام ماسوی و دید ماسوی باید که مفقود شود نه آنکه ماسوی
معدوم و ناچیز بود این سخن با وجود ظهور بر اکثر خوانس پوشیده مانده است از عوام چه گوید

توحید شہودی را عین وجودی خیال کردہ معرفت و وحدت وجود را از شرائط راہ دانستہ اند و وجود گوینده را ضال و مضل انگاشتہ حتی کہ بسیاری از ایشان معرفت حق جل سلطانہ منحصر در معارف توحید وجودی خیال کردہ اند شہود وحدت را در مرایای کثرت از انجام کار قصور نمودہ تا آنکہ بعضے از ایشان تصریح کردہ کہ حضرت پیغمبر ما علیہ وعلی جمیع اخوانہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا بعد از حصول کمالات نبوت در مقام شہود وحدت در کثرت بودہ است کریمہ انا اعطیناک الکوثر را اشارت بآن مقام مینمایند و ترجمہ کریمہ را باین عبارت میکنند بدرستیکہ دادیم ترا شہود وحدت در کثرت ما تا کہ از توسط داد کوثر در میان حروف کثرت این اشارت را فہمیدہ اند حاشا وکلا کہ این قسم معارف شایان مقام نبوت باشند چہ انبیا علیہم الصلوات والتحیات بخدا سے بیچون جل سلطانہ دعوت مینمایند و ہر چہ در مرایاے چون گنجایش دارد از بیچونی بی نصیب است و بداغ چونی و چندی قسم حضرت حق سبحانہ و تعالی ایشانرا انصاف دہاد مگر امینان را علیہم الصلوات والتسلیمات بہ ترازوی کمالات خود میسنجند و کمالات ایشانرا مماثل کمالات خود میدانند کبرت کلمۃ تخرج من افواہہم ؎ چو آن کرمی کہ در سنگے نہانست زمین و آسمان او ہمان است بہ کمینہ امت او را ازین قسم معرفت کہ اوائل حاصل شدہ بودند ہمت و استغفار ہست و آن شہود را در رنگ حلول نصاری از انجناب قدس نفی مینمایند حضرت خواجہ نقشبند قدس سرہ میفرماید ہر چہ دیدہ شد و شنیدہ شد و دانستہ شد آن ہمہ خیر است بحقیقت کلمۂ لا نفی آن باید کرد پس شہود وحدت و کثرت نیز شایان نفی گشت و ہر چہ شایان نفی است از آنجناب قدس منتفی است این کلام حضرت خواجہ مرا ازین شہود برآوردہ است و از گرفتاریہای مشاہدہ و معاینہ نجات بخشیدہ و رخت از علم بجہل کشیدہ و از معرفت بحیرت بردہ جزاہ اللہ سبحانہ عنی خیر الجزاء من بہ این یک سخن مرید حضرت خواجہ ام و حلقہ بگوش ایشان و الحق از اولیاء کم کسے بمثل این عبارت تکلم نمودہ است و جمیع مشاہدات و معاینات را بدین نہج نفی ساختہ درین مقام حقیقت این سخن ایشان کہ فرمودہ اند معرفت خدائے بر بہاء الدین حرام اگر ابتداء او انتہا بایزید بنا شد باید جست چہ بایزید بان بزرگے از شہود و مشاہدہ نگذشتہ است و از تنگناے سبحانی قدم بیرون نزدہ بخلاف حضرت خواجہ کہ بیک کلمۂ لا نفی جمیع مشاہدات او فرمودہ اند و ہمہ را غیر حق ساختہ جل سلطانہ تنزیہ او نزد خواجہ تشبیہ است و ہمچون وجون کمال از نقص ناچار انتہاء او کہ از تشبیہ نگذشتہ است ابتداء خواجہ باشد چہ بدایت از تشبیہ است و نہایت بہ تنزیہ مگر بایزید را در آخر حال برین نقص اطلاع بخشیدند

کہ نزدیک باحتضار میگفت ماذکرتک الا عن غفلۃ وما فقدتک الا عن فترۃ حضور سابق را غفلت دانست کہ حضور او تعالیٰ
بلکہ حضور ظلی بود از ظلال و ظہور بود از ظہورات پس ناچار از و غافل باشد جل سلطانہ و تعالیٰ و را ورا ست ظلال
و ظہورات ہمہ از مبادی و مقدمات اند و از معارج و معدات و آنچہ حضرت خواجہ فرمودہ اند ما نہایت را
در بدایت درج میکنم مطابق واقع است زیرا کہ از ابتدائے توجہ ایشان براحدیت صرف است و از اسم و صفت
جز ذات نمی خواہند تعالیٰ بتدریج رسید این طائفہ علیہ را این دولت بطریق انعکاس از شیخ مقتدا
کہ باین کمال مشرف شدہ است حاصل میشود ندانند پس ناچار نہایت کمل در بدایت این بزرگواران مندرج
باشد غایۃ ما فی الباب این توجہ احدیت در ایشان اگر غلبہ پیدا کند و ظاہر را نیز برنگ باطن منصبغ سازد و
سالک از مشاہدات سفلی کہ در مرایائے ممکنات ظاہر شود آزاد است و از معارف تشبیہیے خلاص و اگر این توجہ
غلبہ پیدا کرد و بر باطن مقصور گشت لبسا ست کہ ظاہر بشہود وحدت در کثرت ملتذ بود و بتوحید و اتحاد محظوظ
باشد اما این شہود در حق ایشان مقصور بہ ظاہر است بباطن سرایت نکند باطن شان متوجہ احدیت
صرفست و ظاہر شان مشاہد وحدت از کثرت باشد کہ توجہ باطن بواسطۂ غلبۂ نسبت ظاہر معلوم نشود و غیر
از شہود ظاہر امر دیگر مفہوم نبود چنانچہ در اوائل حال کاتب این سطور بودہ است کہ بواسطۂ غلبۂ نسبت ظاہر
از توجہ بباطن کہ باحدیت صرف بود آگاہی نداشت و بکلیت خود را متوجہ شہود وحدت در کثرت می یافت
بعد از مدتے حضرت حق سبحانہ بر توجہ باطن اطلاع بخشید و باطن را بر ظاہر نصرت داد معاملہ را تا بایجا رسانید
الحمد للہ سبحانہ علی ذلک ازین قبیل است معارف توحیدی و مشاہدات سفلی کہ از بعض خلفاء این
خاندان بزرگ سر بر زدہ است نہ آنکہ ایشان بظاہر و باطن متوجہ این شہود اند و گرفتار این معرفت
بخلاف دیگران کہ بظاہر و باطن گرفتار این شہود اند و این شہود را جامع تنزیہ و تشبیہ دانستہ از کمال
مے دانند این جماعہ ہر چند باطن ایشان نیز ابائے بہ تنزیہ صرف دارد اما گرفتارے دیگر است
و ایمان دیگر و حال دیگر است و علم دیگر جماعۂ کہ ایمان بہ تنزیہ صرف ندارند و جز مشاہدۂ سفلے
امر دیگر را معتقد نیستند از ملاحدہ اند کہ از مبحث خارج اند نزد فقیر شہود حق جل و علا
در مرایائے ممکنات کہ جماعۂ از صوفیہ آنرا کمال می شمرند و جمع بین التشبیہ و التنزیہ می انگارند
آن شہود و شہود حق نیست جل و علا شہود دران جز تخیل و منحوت ایشان نہ آنچہ در ممکن
مے بیند واجب نیست تعالیٰ و تقدس و آنچہ در حادث می یابد قدیم نہ و بہر چہ در تشبیہ

ظاہر شود تنزیہ نزنہار تبرہات صوفیہ مفتون نگردی وغیر حق را جل سلطانہ حق ندانی این جماعہ بواسطہ غلبہ حال اگر معذور اند و در رنگ مجتہد مخطی از مؤاخذہ مرفوع اما با مقلدان ایشان تا چہ معاملہ کند کاش در رنگ مقلدان مجتہد مخطی باشند و اگر چنین نکنند کار مشکل است قیاس و اجتہاد اصلی است از اصول شرعیہ کہ ما بہ تقلید آن مامور یم بخلاف کشف و الہام کہ ما را بتقلید بآن امر نفرمودہ اند الہام بر غیر حجت نیست و اجتہاد بر مقلد حجت است پس تقلید علماء مجتہدین باید کرد و اصول دین را موافق آرای ایشان باید جست و صوفیہ انچہ بگویند و بکنند مخالف آرار علماء مجتہدین آنرا تقلید نباید کرد و بحسن ظن از طعن ایشان لب باید بست و از شطحیات ایشان باید شمرد و از ظاہر مصروف باید ساخت عجب است کہ بسیاری از صوفیان عوام را بایمان امور کشفیہ و الہامیہ خود ہمچو وحدت وجود مثلاً دلالت میکنند و ترغیب بتقلید آنہا مینمایند و بر عدم آن ایمان تہدیدات مے کنند کاش دلالت بر عدم انکار این امور مینمودند و بر منکران تہدیدات میفرمودند چہ ایمان دیگر است و عدم انکار دیگر ایمان این امور لازم ست اما از انکار انہا محافظت باید نمود تا مبادا انکار این امور بہ انکار ارباب این امور کشد و بہ اولیاء حق جل و علا بغضے و عداوتی پیدا کند بر وفق آرای علماء اہل حق کار باید کرد و از کشفیہ صوفیہ بحسن ظن سکوت باید ورزید و بہ لا و نعم جرأت نباید کرد ہذا ہو الحق المتوسط بین الافراط و التفریط و اللہ سبحانہ الملہم للصواب عجائب کار و بار است جمعے از مدعیان این را باین شہود و مشاہدہ قناعت ندارند بلکہ این شہود را تنزل انگاشتہ درین اثنا بروتیہ بصری قائل میگویند کہ ذات بچون واجب الوجود را جل سلطانہ می بینیم و میگویند کہ آن دولت کہ حضرت پیغمبر ما علیہ الصلوۃ و السلام یکبار در شب معراج میسر شدہ بود ما را ہر روز میسر است و نوریکہ مرئی ایشان را میشود آن را باسفار صبح تشبیہ مینمایند و نور را مرتبہ یک بینی می انگارند و نہایت مراتب عروج را ظہور آن نور تصور مینمایند تعالی سبحانہ عما یقول الظالمون علوا کبیرا و ایضاً اثبات کلام و مکالمہ با آنحضرت جلشانہ مینمایند و میگویند کہ خدای تعالی چنین فرمودہ است و چنان گاہے در حق دشمنان خود از ان حضرت غرشاد و غیرہا نقل میکنند و گاہے دوستان خود را بشارتہا میدہند بعضے از ایشان گویند کہ بقیہ ثلث شب یا ربع شب تا نماز صبح با حق سبحانہ و تعالی مکالمہ داشتم و از ہر باب سخنان پرسیدم جواب یافتم لقد استکبروا فی انفسہم و عتوا عتوا کبیرا از سخنان این جماعہ مفہوم میشود کہ آن نور مرئی را عین حق می دانند جل سلطانہ و آن نور را ذات او تعالی تصور میکنند نہ آنکہ آنرا ظہوری از ظہورات او تعالی لے انگارند

وظلی از ظلال او دانند و شک نیست کہ آن نور را ذات حق گفتن جل سلطانہ افترا محض است والحاد صرف و زندقہ خالص نہایت تحمل خداوندی است جلشانہ کہ امثال این مفتریان را بعذابہاے گوناگون استعجال نمی فرماید و استیصال آنہا نمی نماید سبحانک علی حلمک بعد علمک سبحانک علی عفوک بعد قدرتک قوم حضرت موسے علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام بجرد طلب رویۃ ہلاک گشتند و حضرت موسیٰ علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام بعد از طلب رویۃ زخم لن ترانی خورد و بیہوش افتاد و از ان طلب تائب گشت و محمد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ محبوب رب العالمین است و بہترین موجودات اولین و آخرین با وجود آنکہ بدولت معراج بدنی مشرف شد و از عرش و کرسی درگذشت و از مکان و زمان بالا رفت علماء را در رویۃ او علیہ وعلی آلہ الصلوۃ و السلام باوجود اشارتہاے قرآنی اختلاف است اکثر علماء بعدم رویۃ او علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام قائل گشتہ اند قال الامام الغزالی والاصح انہ علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام ما رای ربہ سبحانہ لیلۃ المعراج این بے سرانجامان بزعم باطل خود ہر روز خدا را می بینند جلشانہ حال آنکہ علماء در یک دیدن محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم قیل وقال دارند فضحہم اللہ سبحانہ ما اجہلہم وایضاً از سخنان این جماعہ معلوم گردد کہ آن کلام را کہ می شنوند نسبت آنرا بحضرت حق سبحانہ ہیچ نسبت کلام بمتکلم میدانند و این عین الحاد است حاشا و کلا کہ از حضرت حق سبحانہ کلامی صادر شود بطریق تکلم کہ در وے ترتیب باشد و تقدیم و تاخیر بود کہ آن علامات حدوث است سخنان مشائخ کبار ایشان را در غلط انداختہ است چہ مشائخ نیز اثبات کلام و مکالمہ با بحضرت جل سلطانہ نمودہ لیکن باید دانست کہ مشائخ نسبت آن کلام را بحضرت حق سبحانہ ہیچ نسبت کلام بمتکلم نمیتوانند بلکہ ہیچ نسبت مخلوق بخالق یقین میکنند و درینجا ہیچ محظور نیست حضرت موسے علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام کہ از شجرۂ مبارکہ کلام حق شنید جلشانہ نسبت این کلام بحق جل سلطانہ ہیچ نسبت مخلوق بود بخالق نہ ہیچ نسبت کلام بمتکلم و ہمچنین کلامیکہ از حضرت جبرئیل علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام شنید نسبت آن کلام بحضرت حق سبحانہ و تعالے ہیچ نسبت مخلوق بود بخالق غایۃ ما فی الباب آن کلام نیز کلام حق است جل سلطانہ و منکران آن کافر و زندیق گویا کلام حق مشترک است درمیان کلام نفسے و کلام لفظے کہ بتوسط امرے حق سبحانہ و تعالیٰ ایجاد آن فرماید پس کلام لفظے نیز بحقیقت کلام حق باشد جل و علا پس ناچار

منکر آن کافر بود فافهم فان هذا التحقیق ینفعک فی کثیر من المواضع واللہ سبحانہ الموفق باید دانست وجودی که در ممکنات اثبات میکنیم وجودیست ضعیف در رنگ سائر صفات ممکنات را در حسب علم واجب تعالی چه مقدار است و قدرت حادثه را در حسب قدرت قدیمه چه اعتبار همچنین وجود ممکن در جنب وجود واجب تعالی لاشئ محض است چه جای آن دارد که بواسطه تفاوت مراتب این دو وجود در شک افتد که آیا اطلاق وجود بر این دو فرد بطریق حقیقت است یا اطلاق او بر یک فرد بطریق حقیقت است و بر فرد دیگر بطریق مجاز نمی مبنی که جمعی غفیر از صوفیه بشق ثانی یقین نموده اند اطلاق وجود بر وجود ممکن بر سبیل تجوز دانسته اند موجود ممکنات را اثبات نکنند مگر عوام یا اخص خواص مراد از اخص انبیا اند علیهم الصلوات والتسلیمات و از امتان ایشان کسیکه بولایات اصلیه ایشان مشرف شده است و دائره ظلال را تمام طی کرده عوام ظاهر بین اند وجود واجب تعالی و وجود ممکن را از اقسام مطلق وجود میدانند و هر دو را موجود تصور مینمایند و اخص خواص حدید البصر اند هر دو وجود را از افراد مطلق وجود می یابند و تفاوت مراتب افراد وجود را راجع بصفات و اعتبارات وجود مینمایند نه راجع بحقیقت و ذات وجود تا یکی حقیقت شود و دیگر مجاز و جماعه متوسطان که از رتبه عوام قدم فوق مانده است و از کمالات اخص خواص کوتاه دست اند مشکل است که قائل بوجود ممکنات گردند و اطلاق وجود بر وجود ممکن بطریق حقیقت نمایند از نیجاست که گفته اند که ممکن را موجود به این علاقه میگویند که او را نسبتی است بوجود کما یقال بالشمس آنکه وجودی بوی قائم است تا بطریق حقیقت موجود شود و بعضی ازین جماعه از وجود ممکن ساکت اند نفی و اثبات آن تصریح نمی نمایند و بعضی دیگر نفی وجود از ممکن مینمایند و موجود جز واجب تعالی را نمیدانند و طائفه از ایشان وجود ممکن را غیر وجود نمیدانند چنانچه عین نمیدانند و گروهی از ایشان تصریح کرده اند بانیکه وجودی که واجب تعالی بآن وجود موجود است ممکن نیز بآن وجود موجود است این عبارت نیز نفی وجود از ممکن مینماید بالجمله در اثبات وجود ممکن حدت نظر باید تا در عین شعشعه نور وجود واجب تعالی تواند ان را دید تیز بینان در روز با وجود شعشعه آفتاب ستارها را می بینند و آنکه تیز بین نیست نمیتواند دید پس وجود ممکنات در رنگ وجود ستارهاست در روز هر که حدید البصر است تواند دید هر که ضعیف البصر است ازین دید بی نصیب است اگر بیند نه عوام با وجود ضعف بصر در کوری بصیرت چگونه وجود ممکنات را میتواند دید و حال آنکه شعشعه انوار وجود واجب تعالی مانع رؤیت اوست آنچه ما از ارباب علم اند نه ارباب دید سخن ما در ارباب دید است نه در

ارباب علم چه ارباب علم از بحث خارج اند پس گویا ظهور انوار واجب تعالی در حق ایشان مفقود است پس مانع رویت وجود ممکنات نباشد یا آن گوییم که ظهور انوار مانع شهود وجود ممکنات است نه مانع علم بوجود ممکنات چه علم اشیا بساست که بسماع و تقلید نیز حاصل شود و بنظر استدلال هم صورت بندد چنانچه علم بوجود ستارها در روز ضعیف بصر از انیز حاصل است با وجود ظهور نور از آفتاب عوام را علم بوجود ممکنات هست نه شهود و وجود آنها چه شهود از صفات بصیر است و بصیرة ایشان کور است مشهود ملک بود یا ملکوت جبروت باشد یا لاهوت اے عزیز عوام چنانچه درین مبحث شارک خص خواص اند در جاهای دیگر نیز در میان ایشان شرکتے حاصل است از نجاست که انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات در بسیاری از احکام در رنگ عوام زندگانی مینمایند در معاشرت با خلق یا اهل و عیال خیر البشر با اهل و عیال مثل ایشان معامله میفرماید اخبار حسن معاشرت خود علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات مشهور اند منقول است که روزے سید البشر علیه و علی آله الصلوات والسلام تقبیل امامین میفرمودند و به انبساط تمام با ایشان معاشرت می نمودند شخصی از حاضران گفت یا رسول الله من یازده پسر دارم و هرگز هیچ یکے را بوسه نکرده ام حضرت پیغمبر فرمودند علیه و علی آله الصلوات والسلام که این رحمت است که بر بنده هائی رحیم خود عطا می فرماید و چون خص خواص و بعضی اوصاف بعوام مشارک اند اگرچه شرکت باعتبار صورت باشد و ناچار عوام از نارسائی خود از کمالات ایشان قلیل النصیب اند و ایشانرا در رنگ خود با خیال میکنند و آنکه در اوصاف و شمائل از ایشان جدا بود اورا میکروند و بزرگ میدانند از نجاست که اوصاف و اخلاق اولیارا که از اوصاف اخلاق ایشان جدا است بهتر میدانند از ان اوصاف و اخلاق که مشابه اخلاق ایشان است اگرچه آن اخلاق در انبیاء موجود بودند علیهم الصلوات والتسلیمات بشنو نقل کرده اند از مخدوم شیخ فرید گنجشکر که چون یکے از فرزندان ایشان می مرد و خبر موت او با ایشان میرسید هیچ تغیرے در ایشان راه نمی یافت و میگفتند که سگ بچه مرده است بیرون تابید و چون فرزند سید البشر ابراهیم نام علیه الصلوات والسلام فوت کرد حضرت پیغمبر علیه و علی آله الصلوات والسلام بروے گریه کردند و محزون گشتند و فرمودند انا بفراقک یا ابراهیم لمحزونون تاکید مبالغه بیان حزن خود فرمودند گنجشکر بهتر است یا سید البشر نزد عوام کالانعام معامله اول بهتر است و آنرا بی تعلق میدانند و ثانی را عین تعلق و گرفتاری می انگارند اعاذنا الله سبحانه عن معتقداتهم السوء و چون این وارد از آزمایش و ابتلاست عوام را شبهه ساختن و در شبهات انداختن عین حکمت و مصلحت است اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه بحرمة سید البشر

علیہ وعلی آلہ واصحابہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا بر اصل سخن رویم وگوئیم کہ ایمان انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات وایمان اصحاب ایشان وایمان اولیا کہ ملحق باصحاب اند بعد از شہود بواسطۂ رجوع بدعوت بہ غیبت قرار یافتہ است در رنگ آنکہ شخصے آفتاب را در روز نہ بیند وایمان شہودی بوجود آفتاب پیدا کند وچون شب شود ایمان شہودی او مبدل بہ ایمان غیبت گردد وایمان علما ہر چند بغیب است تا غیب ایشان بواسطۂ متابعت انبیا علیہم الصلوات والتحیات حکم حدیث پیدا کردہ است واز نظر نہ برآمدہ است مراد اینجا علماء آخرت ست نہ علماء دنیا زیرا کہ علماء دنیا داخل عامۂ مؤمنانند وایمان بغیب کہ بعامۂ مؤمنان منسوب است بہترین اقسام ایمانی است کہ بتقلید انبیاء علیہم الصلوات والتسلیمات مربوط است قال اللہ وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم منوط سوال علماء فرمودہ اند ایمان استدلالی بہتر است از ایمان تقلیدی حتی کہ بسیاری از علماء استدلالی باشرائط ایمان نمودہ اند وایمان تقلیدی را معتبر نداشتہ وتو ایمان تقلیدی را بہتر گفتۂ جواب ایمانی کہ بر تقلید انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات حاصل شود ایمان استدلالی است زیرا کہ صاحب تقلید بدلیل میداند کہ انبیا علیہم الصلوات والتحیات در تبلیغ رسالت صادق اند چہ تخصیصکہ حضرت حق سبحانہ وتعالے بمعجزات تصدیق او نمودہ است البتہ صادق است پس انبیا کہ ہمہ مؤید بمعجزات اند ہمہ صادق باشند. علیہم الصلوات والتسلیمات تقلید غیر معتبر آن ست کہ در ایمان تقلید آن وجود نماید وصدق انبیا علیہم الصلوات والتحیات وحقیت تبلیغ ایشان ہیچ منظور او نبود این ایمان نزد بسیاے از علماء معتبر نیست باقی ماند استدلالی کہ بمقدمات ارباب نظر حاصل کند وبہ ترتیب صغری وکبری ایمان نتیجہ پیدا سازند. آن است. لال امریست کہ بمکان نزدیکست واز وقوع دور ودر مقام استدلالی باثبات واجب تعالی مثل مولانا جلال الدین دوانی از ارباب نظر معلوم نیست کہ کسے گذشتہ باشد زیرا کہ او ہم محقق است وہم متاخر در اثبات این مطلب عالی سعی بسیار نمودہ مع ذلک ہیچ مقدمہ از مقدمات استدلالات او نباشد کہ مخیالان رسائل او در آن مقدمہ بمنع یا بنقض پیش نیامدہ باشند. ودخلہای موجہ نکردہ باشند وای بہ صاحب استدلال کہ ایمان را بچنین استدلال حاصل نماید وتقلید انبیا علیہم الصلوات دستگیری او نماید ربنا آمنا بما انزلت واتبعنا الرسول فاکتبنا مع الشاہدین

مکتوب دویست وہفتاد وسوم بمیرزا حسام الدین احمد صدر یافت

دربیان آنکہ سالک را باید کہ ملتزم طریق شیخ خود باشد وبطریق مشائخ دیگر التفات نکند. واگر وقائع برخلاف آن رود بندا اعتبار نکند کہ شیطان دشمنے است قوی از مکر وکید او غافل نباید شد

وانا اسب فلک الحمد لله الذی ہدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان ہدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق علیهم من الصلوات اتمها والتسلیمات اکملها صحیفهٔ التفات کہ از روے کرم نامزد این حقیر ساختہ بودند بوصول آن مبتهج ومسرور گردید جزاکم الله سبحانه خیرا اندراج یافتہ بود کہ اگر چنانچہ مبالغہ در منع سماع متضمن منع مولود کہ عبارت از قصائد نعت واشعار غیر لغت خواندن است نیز بود اخوی واعزی میر محمد نعمان وبعض یاران اینجائی کہ در واقعہ آنحضرت را صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم دیده اند کہ ازین معرکہ مولود بسیار راضی اند بر نهی ترک شنودن مولود بے شکل است مخذوما اگر وقائع را اعتبار بود وبر تقامات اعتبار باشد مریدان را بہ پیران ہیچ احتیاج نباشد والتزام طریقے از طرق عبث می افتد چہ ہر مریدی موافق وقائع خود عمل خواہد کرد ومطابق منامات خود زندگانی خواہد نمود آن وقائع ومنامات موافق طریق پیر باشند یا نباشند ومرضی او بوند یا نبوند برین تقدیر سلسلهٔ پیری ومریدی برہم میخورد وہر بوالهوسے بوضع خود مستقل میگردد ومرید صادق ہزار وقائع را باوجود پیر بہ نیم جو نمیخرد وطالب رشید بدولت حضور پیر منامات را از اضغاث احلام می شمرد وہیچ التفات بہ آنہا نمی نماید شیطان لعین دشمنی است قوی منتهیان از کید لعین ایمن نیستند واز مکر او ترسان ولرزان اند از مبتدیان ومتوسطان چہ گوید غایة ما فی الباب منتهیان محفوظ اند از سلطان شیطان مصئون بخلاف مبتدیان ومتوسطان پس وقائع ایشان شاید ان اعتماد نباشد واز مکر دشمن محفوظ نبوند سوال واقعہ کہ دران واقع حضرت پیغمبر را بہ بیند صادق است واز کید ومکر شیطان محفوظ فان الشیطان لا یتمثل بصورته کما ورد پس وقائع ما نحن فیه صادق باشند واز مکر شیطان محفوظ بوند جواب صاحب فتوحات مکیه عدم تمثیل شیطان را مخصوص بصورت خاصهٔ آنسرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام کہ مدفون در مدینه است میسازد وحکم بعدم آن تمثیل بہر صورتیکہ بہ بیند تجویز نمی نمایند وشک نیست کہ تشخیص آن صورت علی صاحبها الصلوٰة والسلام خصوصاً در منامات بسیار متعسر است پس چگونہ شاید ان اعتماد بود واگر عدم تمثیل شیطان را مخصوص بصورت خاصهٔ آنسرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام نسازیم وبہر صورتیکہ بہ بیند عدم آن تمثیل را در صورت تجویز تمائیم چنانچہ بسیار از علماء بدان رفته اند ونیز مناسب رفعت شان آنسرور است علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام گوئیم کہ اخذ احکام از آنصورت ودریافتن مرضی آن از مشکلات است چہ تواند بود کہ دشمن لعین درمیان متوسط شده باشد وخلاف واقع را بواقع نموده بود وبیننده را در اشتباه والتباس انداخته عبارت واشارت خود را عبارت واشارت آن صورت علی صاحبها الصلوٰة گردانیده باشد چنانچہ مرویست کہ روزے سید البشر علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام مجلسے داشتند

ومنا ویقریش ورؤسائے اہل کفر آنجا حاضر بودند وبسیارے از اصحاب کرام نیز در آن مجلس بودند سید البشر علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام بر ایشان سورۂ والنجم میخواندند چون ذکر آلہہ باطلۂ ایشان بکلام آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام منضم ساخت برنجکیہ حاضران آنرا از کلام آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام انگاشتند وہیچ را بہ تمیز آن نیافتند کافران کہ حاضر بودند غلغلہ برآوردند وگفتند کہ محمد با ما صلح کرد وستائش بتان ما نمود وحاضران اہل اسلام نیز ازان کلام متحیر ماندند وآن سرور از کلام آن یعنی اطلاع نداشتند فرمودند چہ واقعہ است صحابہ کرام عرض کردند کہ این فقرہا در اثناء کلام شما ظاہر شد آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام متفکر ومحزون گشتند درین اثنا جبرئیل امین علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام آمد وحی آورد کہ آن کلام القاء شیطانی بودہ وہیچ نبی ورسولی نگذشتہ است کہ شیطان در کلام او القاء نکردہ است پس ازان حق سبحانہ وتعالی آنرا رد کردہ است وکلام خود را محکم ساختہ است پس ہرگاہ در زمان حیات آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام در حالت یقظہ در مجلس صحابہ شیطان یعنی در کلام آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام کلام باطل خود را القاء نماید وہیچکس تمیز نکند بعد از وفات آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام در حالت منام کہ محل تعطیل حواس است وجاے التباس واشتباہ با وجود تنہائی رائی از کجا معلوم شود کہ آن واقعہ از تصرف شیطان محفوظ است واز تلبیس او مصئون یا آنکہ گوئیم چون در اذہان قصائد نعت خوانندگان وشنوندگان متمکن شدہ بود کہ آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام ازین عمل راضی خواہند بود چنانچہ ممدوحان از مادحان راضی اند واین معنے در متخیلہ ایشان متنقش گشتہ تواند بود کہ در واقعہ آن صورت متخیلہ خود را دیدہ باشند بے آنکہ واقعہ حقیقے باشد ویا تمثیل شیطانی بود وایضاً واقعات در رویا رصادقہ گاہے محمول بر ظاہر وحقیقت آنہا ہمانست کہ رائی دیدہ است مثلاً صورت زید را در خواب دیدہ است ومراد ہمان حقیقت زید است وگاہے مصروف از ظاہر اند ومحمول بر تعبیر مثلاً صورت زید را در خواب دیدہ است ومراد ازان عمرو داشتہ اند مثلاً بواسطہ علاقہ مناسب کہ درمیان عمرو وزید بودہ است پس این وقائع یاران از کجا معلوم شود کہ محمول بر ظاہر اند واز ظاہر مصروف نیند چرا نتوان بود کہ مراد ازان وقائع تعبیرات بود وآن وقائع کنایات باشد از امور دیگر بے آنکہ تمثیل شیطانی را گنجائش بود باجملہ اعتبار وقائع نباید نہاد اشیاء در خارج موجود اند سعی باید نمود کہ اشیاء را در یقظہ بینند کہ شایان اعتماد است وگنجائش تعبیر نہ آنچہ در خیال

دیده شود و خواب و خیال است یاران آنجا مدتیست که بوضع خود زندگانی نموده اند اختیار بدست ایشانست اما
میر محمد نعمان را غیر از انقیاد چه چاره است عیاذا باللہ سبحانہ اگر لمحہ بعد از منع توقف نماید اگر فرضاً توقف کند که
آمرزخواهد کرد و مبالغہ فقیر در منع بواسطہ مخالفت طریقت خود است مخالفت طریق خواہ بسماع و رقص بود خواہ بمولود
و شعر خوانی ہر طریق را در صولیت بمطالب خاص و وصول بمطلب خاص این طریق متوسط بترک این امور بر اطالب مطلب
این طریق بود باید که از مخالفت این طریق اجتناب نماید و مطالب طریق دیگر منظور نظر او نباشد حضرت خواجہ نقشبند
قدس سرہ فرموده اند نہ این کار میکنم و نہ آنکار میکنم یعنی این کار نسبتی بطریق خاص است پس نکنیم چون مشائخ دیگر کرده اند
بر آن انکار ہم نمائیم لکل وجهة ہو مولیها فیر وز آباد کہ بجای و ملاذ ما فقر است و قدوه ما پیروان ہر گاه در کاری حادث شود
کہ مخالف این طریقہ علیہ بود جای اضطراب ما فقر است مخدوم زاده با حق بحافظت طریق والد بزرگوار خود فرزندان
حضرت خواجہ احرار قدس سرہ بعد از تغیر والد بزرگوار ایشان طریق اصل را ایشان محافظت نمودند و با تغیر کنندگان
مجادله فرمودند چنانچہ بسمع شریف شما نیز رسیده باشد از مشرب قوی العذب حضرت خواجہ ما نوشته بودند آری در اوائل
حال در بعض امورات رعایت مذہب ملامتیہ نموده مسامحہ میفرمودند و ملامت را ترجیح داده ترک غریبت در بعض شهار
ارتکاب مینمودند اما در اواخر ازین امور ہم اجتناب داشتند و با ملامت و ملامتیہ نیکردند به نظر انصاف به بینند و اگر
فرضاً حضرت ایشان درین آوان در دنیا زنده بودند و این مجلس و اجتماع منعقد میشد آیا باین امر راضی میشدند
و این اجتماع را می پسندیدند یا نه یقین فقیر آنست که ہرگز این معنی تجویز نمیفرمودند بلکه انکاری نمودند مقصود فقیر
اعلام بود قبول کنید یا نکنید ہیچ مضائقہ نیست و گنجائش مشاجره نه اگر مخدوم زاده ها و یاران آنجای بر ہمان
وضع مستقیم باشند با فقیران را از صحبت ایشان غیر از حرمان چاره نیست زیاده چه تصدیع دہد والسلام

اولاً و آخراً مکتوب دویست و ہفتاد و چہارم بشیخ یوسف برکی صدور یافته در بیان

بلند ہمتی و عدم التفات به شهودات سفلی که تعلق بمرایای کثرت دارد و مانیاست ذلک بعد الحمد والصلوٰة
و تبلیغ الدعوات میرساند رسائل ثلثه شما که ارسال داشته بودید رسیده واز وقائع احوال و کرامات که
اندراج یافته بود بوضوح انجامید حالیکه در آخر حال شهود وحدت در کثرت نوشته اند و باین عبارت ادا
نموده اند که دیگر انتہا آنست که بحال اول شهود وگم شدن کم کند یعنی بنده ام و خلقت محمد مصطفیٰ م
صلے اللہ تعالیٰ علیہ وعلےٰ آلہ وسلم آن حال اصیل است و فوق احوال مذکوره است اما
انتہا دیگر است و نہایت از ان حال بمراحل بعید ؎ ہنوز ایوان استغنا بلند است

مرا فکر رسیدن ناپسند است بہ مقصود تکرار کلمہ طیبہ لا الٰہ الا اللہ کہ فقیر در مکتوب سابق بشما نوشتہ بود نفی این شہود بود کہ بکثرت تعلق دارد سبحانہ الحمد و المنۃ کہ ببرکت این کلمہ طیبہ این شہود از شما زائل گشت ہمت بلند دارند و بجز ذوق سوز این راہ اکتفا ننمایند ان اللہ سبحانہ یحب معالی الہمم از کوچہ تنگ توحید برآمدہ بشاہراہ برافتادہ اند چہ نعمتی است اگر ندارد احوال سابق نگویند و یاد لذتہای شہود و کثرت آمیز ننمایند و استقامت عمری درین راہ تنگ و پو فرمایند بسیاری از کوکنار یاد دیدہ ام کہ کوکنار را گذاشتہ اند و بر قبح آن فعل مطلع گشتہ اتفاقاً بعد از مدتے تذکرہ احوال کوکنار خوردن و یاد لذتہای آن حالت نمودن باز ایشان را بحالت قدیم ایشان برد و است مخمور ما شہود یکہ برایای کثرت تعلق دارد لذت بخش است و شہود تنزیہی کہ رو بجہل دارد از التذاذ بعید است بی مدد شیخ مقتدا بآن راہ رفتن متعذر است اخوای اعزی مولانا احمد برکی کہ عوام او را از علماء و ظاہر میدانند و او نیز علم باحوال خود و احوال یاران خود نداد ہ سرش آنست کہ باطن او متوجہ شہود و تنزیہی است کہ موطن جہل است و ایمان او در رنگ علماء ایمان بغیب است باطن او از بلند فطرتی التفاتی بہ شہود کثرت آمیز نکردہ است و ظاہر بتجربات صوفیہ مفتون و مغرور نگشتہ وجود شریف او در ان نواحی منعتم است این حالت را شما از حصول آن خبر دادہ اید مولانا دیر است کہ بآن حالت تحقق است علم اولم یعلم نزد فقیر مدار آن بقعہ بر وجود مولانا است عجب است کہ بر اہل کشوف آن نواحی این معنی چگونہ مخفی ماندہ است و در علم فقیر بزرگی مولانا در سنگ وجود آفتاب ظاہر و باہر است دیادہ چہ تصدیع دہد۔ التماس دعا و فاتحہ دارد والسلام

مکتوب و ویست و ہفتاد و پنجم بملا احمد برکی صدور یافتہ در جواب استفسار کہ از قبول خود نمودہ و بیان احوال یاری از یاران خود نوشتہ بود و تحریص نمودن بر تعلیم علوم شرعیہ و نشر احکام فقہیہ و مناسب ذلک بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کہ دو صحیفہ شریفہ کہ بمصحوب شیخ حسن و غیرہ ارسالداشتہ بودند رسید فرحت فراوان رسانید در یک صحیفہ بیان احوال خواجہ اویس نمودہ اند و در صحیفہ دیگر استفسار از قبول خود فرمودہ درین اثنا توجہی بحال ایشان نمودہ اند دید کہ مردم آن نواحی بجانب شما میدوند و التجا بشما می آرند معلوم شد کہ شما را مدار آن زمین ساختہ اند و مردم آن حدود را بہ شما مربوط داشتہ للہ سبحانہ الحمد و المنۃ علی ذلک ظہور این معاملہ را از جملہ واقعات نہ انگارند کہ از مظان ریب و اشتباہ است بلکہ از محسوسات و مشاہدات شمرند عمدہ در تحصیل اینہ دولت شما را از تعلیم علوم شرعیہ است و نشر احکام فقہیہ در مواضعیکہ در آنجا متمکن گشتہ است و بدعت رسوخ پیدا کردہ بآن محبت و اخلاص کہ شما را

بدوستان خود بعض عطا فرموده است تعالی فعلیکم بتعلیم العلوم الدینیة ونشر الاحکام الفقهیة ما استطعتم فانها ملاک الامر ومناط الارتقاء ومدار النجاة کمر همت را مضبوط بسته خود را در جرگهٔ علماء دارند وبامر معروف ونهی منکر خلق را براه حق جل سلطانه دلالت فرمایند قال الله سبحانه وتعالی ان هذه تذکرة فمن شاء اتخذ الی ربه سبیلا ذکر قلبی که بآن مجاز اند نیز مؤید ایشان احکام شرعیه است ودافع سرکشی نفس امارهٔ آن طریق را نیز جاری دارند واز عدم اطلاع باحوال یاران خود در آزار نباشند واز ادلیل بحاصلی خود بدانند احوال یاران در آئینه داری کمالات شما کافی است احوال شما است که بطریق انعکاس در یاران ظاهر گشته است شیخ حسن یکی از ارکان دولت شما است ومعد ومعاون معاملهٔ شما اگر فرضاً شما را سیل ماوراء النهر ویا سیر بلاد وستان پیدا شود ونائب مناب شما آنجا شیخ حسن است التفات وتوجه در حق او مرعی دارند وکوشش بلیغ فرمایند که از تحصیل علوم دینیه ضروریه زود تر فارغ شود این سیر بلاد وستان هم در حق او مغتنم بود وهم در حق شما رزقنا الله سبحانه وایاکم الاستقامة علی ملة الاسلام علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة نوشته بودند که آن یار رشید شما است که ترقی واقع شده است انچه در غیبت وبی شعوری دست میدهد از ارواح طیبات حالا در افاقت می بیند مخدوما این دید را هیچ دلالت بر ترقی نیست در شعور بیند یا در بی شعوری قدم اول درین راه آنست که غیر حق را سبحانه هیچ نه بیند واز ماسوای او سبحانه در بیدار اندیشه او هیچ نماند نه باین معنی که اشیاء را غیر او تعالی نه بیند وبعنوان ماسوای انداند این خود کثرت بینی است بلکه غیر او را سبحانه اصلا نه بیند وندانداین حالت سیر لبقا است ومنزل اول است از منازل این راه وبدونه خرط القتاد است هیچکس را تا نگردد او فنا نیست ره در بارگاه کبریا ✤ مکتوبات باقی که درین ایام نوشته شده است بسیار عزیز الوجود است وفوائد غریبه در انجا اندراج یافته نقل آنرا شیخ حسن آورده اند نیک ملاحظه خواهند فرمود التماس دعا مغفرت والده مرحومه خود نموده بودند اجابت نموده آمد باقی احوال اینجا ودر شیخ حسن بتفصیل معروض خواهند داشت

والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التحیات اکملها فقیر وفقیر زاده با التماس دعای سلامتی خاتمه دارند والسلام

مکتوب دویست وهفتاد وششم بیان شیخ بدیع الدین صدور یافته در بیان محکمات ومتشابهات قرآنی وبیان علماء راسخین وبیان کمالات ایشان ومایناسب ذلک

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین علیه وعلی آله وصحابه الطیبین الطاهرین اجمعین جعلنا الله سبحانه وایاکم من الربانیین فی العلم اے برادر حضرت حق سبحانه وتعالی کتاب مجید خود را دو قسم ساخت محکمات ومتشابهات قسم اول منشاء علم شرائع واحکام است

وقسم ثانی مخزن علم حقائق واسرار بدو وجه وقدم وساق واصابع وانامل که در قرآن وحدیث آمده است همه از متشابهات است وهمچنین حروف مقطعات که در اوائل قرآن وارد شده اند نیز از متشابهات اند که بر تاویل آنها اطلاع نداده مگر علماء راسخین را خیال نکند که تاویل عبارت از قدرت است که به یدیه تعبیر آن نموده اند و یا ذات است که به وجه آنرا معبر ساخته بلکه تاویل آنها از اسرار غامضه است که با خص خواص آنرا نموده اند از حروف مقطعات قرآنی چه نویسد که هر حرفی از ان حرف بحریست مواج از اسرار خفیه عاشق ومعشوق ورمزیست غامض از رموز دقیقه محب ومحبوب ومحکمات هرچند امهات کتاب اند اما نتائج وثمرات آن که متشابهات اند از مقاصد کتاب اند امهات از وسائل بیش نیستند از برای حصول نتائج پس لب کتاب متشابهات اند ومحکمات کتاب قشر آن لب متشابهات اند که بر مزه واشاره بیان اصل مینمایند واز حقیقت معامله آن مرتبه نشان میدهند بخلاف محکمات متشابهات حقائق اند ومحکمات نسبت به متشابهات صور آن حقائق عالم راسخ کسی بود که لب را بقشر تواند جمع ساخت وحقیقت را بصورت تواند فرو آورد وعلماء قشر به قشر فرو مانده اند وبه محکمات اکتفا نموده وعلماء راسخین علم محکمات را حاصل نموده از تاویل متشابهات حظ وافر فرا میگیرند وجمع صورت وحقیقت کرده که محکم ومتشابه است مینمایند اما کسیکه بعلم محکمات وبعمل بمقتضای آن محکمات تاویل متشابهات جوید وصورت را گذاشته بحقیقت پوید آنکس جاهل است که از جهل خود بخبر است وضالست خود بی شعور نمیداند که این نشاء مرکب از صورت وحقیقت است تا این نشاء است هیچ حقیقت از صورت منفک نیست قال الله تعالی واعبد ربک حتی یاتیک الیقین ای الموت کما قال المفسرون عبادت را تا زمان موت منتهی ساخت که منتهای این نشاء است لان من مات فقد قامت قیامته ودر نشاء اخروی که ظهور حقائق است انفکاک صور از حقائق آنجا حاصل است پس حکم هر نشاء علیحده است خلط نکند یکی را بدیگری مگر جاهل بازندیق که مقصودش ابطال شرائع است چه هر حکمی که شریعت را بر مبتدیست همان حکم برمنتهی است عامهٔ مومنان واخص خواص از عارفان درین معنی متساوی الاقدام اند متصوفان خام وملحدان بی سرانجام درصدد آنند که گرد نهای خود را از ربقهٔ شریعت برآرند واحکام شرعیه را مخصوص بعوام دارند خیال میکنند که خواص مکلف بمعرفت اند ولیس چنانکه از جهل امراء سلاطین را بجز عدل انصاف مکلف نمیدانند ومیگویند که مقصود از اتیان شریعت حصول معرفت است وچون معرفت میسر شد تکلیفات شرعیه ساقط گشت واین کریمه واعبد ربک حتی یاتیک الیقین ای الله

کما قال سهل التستری بستشهد می آرند یعنی انتهاء عبادت تا حصول معرفت حقتعالی است ظاهر اکیسکه بیان کرده است یقین را بالله سبحانه مرادش انبیا کلفت عبادت بوده باشد تا زمان حصول معرفت حق جل وعلا نه نفس عبادت که آن مقتضی الحاد و زندقه است و می انگارد که عبادت عارفان ریائی است برای آن میکند که مبتدیان و پس روان ایشان بآن اقتدا کنند نه آنکه عارفان محتاج بعبادتند و در تائید این قول از مشائخ نقل میکند که گفته اند تا پیر منافق و مرائی نباشد مرید از وی منتفع نگردد و خذلهم الله سبحانه ما اجهلهم آنقدر احتیاج که عارفان را بعبادات است عشر آن مبتدیان را از ان احتیاج حاصل نیست و عروجات ایشان مربوط بعبادات است و ترقیات ایشان منوط به اتیان احکام و شرائع ثمرات عبادات که عوام را فرا متوقع است عارفان را ثمرات آن امر وز میسر است پس ایشان احق بعبادت باشند و احوج باتیان شریعت بوند باید دانست که شریعت عبارت از مجموع صورت و حقیقت است صورت ظاهر شریعت است و حقیقت باطن شریعت پس قشر و لب هر دو اجزاء شریعت اند و محکم و متشابه هر دو افراد آن علما ظاهر بقشر آن کفایت نموده اند و علماء راسخین قشر آنرا لب جمع ساخته اند و از مجموع صورت و حقیقت حظ وافر فراگرفته پس شریعت را در رنگ شخصے که مرکب از صورت و حقیقت است تصور باید کرد و جمعے بصورت آن گرفتارے پیدا کرده اند و از حقیقت آن انکار نموده اند و پیر مقتدائے خود را غیر از هدایه بزودے ندانسته اند این جماعه علماء قشر اند جماعه دیگر گرفتاران حقیقت گشته اما ان حقیقت را حقیقت شریعت ندانسته اند بلکه شریعت مقصور بر صورت داشته اند و قشر انگاشته اند و لب ورا ر آن تصور نموده اند مع ذلک سر موی از اتیان احکام شریعت باز نمانده اند که صورت را از دست نداده اند و تارک حکمے از احکام شریعت را بطال و ضال شمرده اما انبیا و اولیاء خدا اند جل سلطانه و بجبت او تعالی از ماسوای او سبحانه بریده اند و بجمعے دیگر آنند که شریعت را مرکب از صورت و حقیقت دانسته و مجموع قشر و لب یقین نموده حصول صورت شریعت بی تحصیل حقیقت آن نزد ایشان از حیز اعتبار ساقط است و حصول حقیقت آن بی ثبات صورت ناتمام و ناقص بلکه حصول صورت را که بے ثبوت حقیقت بود آنرا از اسلام نیز میدانند و نجات بخش تصور میکنند کما هو حال ظواهر العلماء و عوام المومنین و حصول حقیقت از بی ثبوت صورت از جمله محالات تصور مینمایند و قائل آنرا زندیق و ضال می نامند بالجمله کمالات صوری و معنوی نزد این بزرگواران منحصر در کمالات شرعیه است و علوم و معارف الهیه مقصور بر عقائد

کلامیکه برای اهل سنت به ثبوت پیوسته است هزاران شهود و مشاهدات را بیک مسئله بیچونی و بیچگونگی حق جل و علا که از مسائل کلامیه است برابر نمی اندازند و احوال و مواجید و تجلیات و ظهورات را که بخلاف حکمی از احکام شرعیه ظاهر گردد به نیم جو نمیخرند و آن ظهور را از مظان استدراج می شمرند او لئک الذین هدی الله فبهدیهم اقتده الیشانان علماء راسخان اند که بر حقیقت معامله ایشانرا اطلاع بخشیده اند و ببرکت مراعات آداب شریعت ایشانرا بحقیقت شریعت رسانیده بخلاف فرقه ثانیه که هرچند متوجه حقیقت اند و گرفتاری بحقیقت دارند و در اتیان احکام شرعیه مهما امکن سر موی تجاوز نمی نمایند اما چون آن حقیقت را ورای شریعت دانسته اند و شریعت را قشر آن حقیقت تصور نموده ناچار بظلی از ظلال آن حقیقت فرو مانده اند و بحقیقت معامله آن حقیقت راه وصول نیافته لاجرم ولایت ایشان ظلی آمد و قرب ایشان صفاتی بخلاف ولایت علماء راسخ که اصل است در راه وصول باصل یافته و از حجب ظلال تمام گذشته لاجرم ولایت ایشان ولایت انبیاست علیهم الصلوات والتسلیمات و ولایت آن اولیا ظل ولایت انبیا علیهم الصلوات والتحیات و فقیر علماء راسخان را غیر از ایمان بمتشابهات نصیب نمی یافت و تاویلاتی که علماء صوفیه بیان کرده اند آنهارا لائق بایشان آن متشابهات نمی دانست و از اسراری که قابل استتار باشد آن تاویلات را تصور نمیکرد چنانکه عین القضاة در تاویل بعضے از متشابهات گفته مثلا از الف لام میم الم خواسته که یعنی در دست که لازم عشق و محبت است و امثال آن آخر کار چون حضرت حق سبحانه تعالی بمحض فضل خود ثمرهٔ از تاویلات متشابهات را بمین فقیر ظاهر ساخت و جدولی از ان دریای محیط به زمین استعداد این مسکین کشاده گردانید دانست که علماء راسخانرا نیز از تاویلات متشابهات نصیب وافر است الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق تعبیرات و قائع مسطوره را که طلب نموده بودند حوالهٔ بر حضور داشته ازان مقوله هیچ ننوشت چه کند قلم بمعارف دیگر جاری گشت و معامله دیگر پیش آمد معذور خواهند داشت والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزام متابعة المصطفی علیه وعلی آله وعلی اخوانه الصلوات والتسلیمات العلی

مکتوب دویست و هفتاد و هفتم بملا عبد الحی صدر یافت

در بیان علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین این علوم از علوم سابقه است که در توسط حال تحریر یافته بود درین معرفت نهایت شهود شهود انفسی است و معارفیکه اخیر نوشته اند شهود انفسی را در رنگ شهود آفاقی بے ماحصل دانسته و ورای انفس شهود اثبات نموده اند در رنگ

شهود آفاقی بی حاصل دانسته ورائی النفس و آفاق شهود اثبات نموده اند بلکه نفس شهود را دروازهٔ وصول دانسته از ماورای آن علوم و معارف نوشته اند چنانکه بسیعنے از کتب و رسائل ایشان لائح است بدان ارشدک الله تعالی که علم الیقین در ذات حق سبحانه و تعالی عبارت از شهود آیاتیست که دال اند بر قدرت او تعالی و تقدس و شهود آن آیات را سیر آفاقی گویند اما شهود و حضور ذاتی جز سیر النفسی متصور نیست و آن جز در نفس سالک نمی باشد ؎ ذره گر بین نیک و ربس بدبود ؛ گرچه عمری تنگ دندر خود بود ؛ و آنچه در بیرون خود مشاهده میکند همه از قبیل مشاهدهٔ آثار و دلائل است بر ذات او تعالی نه مشاهده ذات عز سلطانه قطب المحققین سید العارفین ناصر الدین خواجه عبد الله قدس سره الاقدس فرموده اند که سیر بر دو نوع است سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر قرب در قرب سیر مستطیل مراد از خارج دائرهٔ خود طلبیدنست و سیر مستدیر برگردول خود گشتن است و مقصود از خود جستن پس تجلیاتے که در صور حسی هیولانی و تجسمی در پردهٔ انوار میباشند داخل علم الیقین اند هر صورتیکه باشد و هر نوریکه ظاهر شود رنگین باشد آن نور یا بیرنگ متناهی باشد یا غیر متناهی محیط کائنات بود یا نه حضرت مخدومی مولوی عبد الرحمن الجامی قدس الله سره السامی در شرح لمعات میفرمایند در بیان این بیت ؎ اے دوست ترا بهر مکان میجستم + هر دم خبرت زاین و آن میجستم ؛ که این اشارت بمشاهدهٔ آفاقیست که مفید علم الیقین است و این شهود چون از مقصود منه خبر نمیدهد و حضور آن نمی بخشد الا بالامارات والاستدلال لاجرم در رنگ شهود و دود و حرارت باشد که دلالت میکند بر ذات آتش پس این شهود از دائره علم نه برآید و مفید عین الیقین نشود و مفنی وجود سالک نباشد عین الیقین عبارت از شهود حق است ایزد سبحانه بعد انکان معلوماً بالعلم الیقینی و این شهود مستلزم فنای سالک است در غلبه این شهود تعین او بالکلیه گم میگردد و در دیدهٔ شهود او اثرے ازان باقی نمیماند و در شهود فانی و مستهلک می گردد و این شهود نزد طائفه علیه قدس الله تعالی اسرارهم معتبر است باداراک بسیط و معرفت نیز گویند و درین ادراک عوام و خواص شریک اند لیکن فرق آنست که خواص را شهود علق مزاحم شهود حق جل و علا نیست بلکه در دیدهٔ شهود شان جز حق جل و علا شهود نه عوام را مزاحم است لهذا از آن شهود ذهول تمام دارند و از ادراک خبر ندارند و این عین الیقین حجاب علم الیقین است کما ان علم الیقین حجابه در وقت تحقیق این شهود همه حیرت و نادانی است علم را دران موطن اصلا گنجائش نیست قال بعض الکبراء

قدس اللہ تعالیٰ سرہ علم الیقین حجاب عین الیقین وعین الیقین حجاب علم الیقین وقال ایضا وعلامۃ من عرف حق المعرفۃ ان یطلع علی سرہ فلا یجد علما بہ فذلک الکامل فی المعرفۃ التی لا معرفۃ وراءہا وقال بعضہم ایضا قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم العلیۃ اعرفہم باللہ اشدہم تحیرا فیہ حق الیقین عبارت از شہود اوست سبحانہ بعد ارتفاع التعین و اضمحلال المتعین اما این شہود او حق را سبحانہ بحق است جل وعلا اذ لا یحل عطایا الملک الا عطایاہ و این در بقا باللہ کہ مقام بی تسمع و بی بصر است صورت بندد وگاہ سالک را بعد از تحقق بفنا مطلق کہ فنای ذات و صفات است حق سبحانہ وتعالیٰ بمحض عنایت خویش از نزد خود وجودی می بخشد و از سکر حال و بخودی بصحو و افاقت می آرد و این وجود را وجود موہوب حقانی گویند دران موطن علم و عین حجاب یکدیگر نمی شوند در عین شہود عالم و در عین علم مشاہد و ہمین تعین اوست کہ عارف در ایں موطن آنرا عین حق می یابد عزشانہ متعین کونی چہ اثری ازان در دیدۂ شہود او نمانده است واز تجلیات صوریہ کہ تعینات و صور خود ہا را حق می یابند تعالے شانہ آن تعینات کونیہ است کہ فنای باو راہ نیافتہ است فاین احدہما عن الآخر ما للتراب و رب الارباب اگرچہ ظاہر عبارت نزد عوام موہم عدم فرق است میان تجلی صوری کہ خود را حق یافتن است و میان حق الیقین کہ در انجا سر خود را حق یافتن است اما در تجلی صوری انا بر صورت نیفتد و در حق الیقین بر حقیقت و نیز در تجلی صوری حق را بخود می بیند و درین موطن حق را بحق می بیند تعالے شانہ حق را بخود نمیتوان دید پس اطلاق شہود در تجلی صوری بر سبیل تجوز است چہ حق را جز بہ حق نمیتوان دید آن در مرتبۂ حق الیقین است کہ حقیقت شہود دران مقام متحقق است و بعض شیوخ الزمان لما لم یطلع علی ہذا الفرق ولم یعلم التعین الا التعین الکونی اطال لسان الطعن علی الاکابر قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم فی تفسیرہم حق الیقین علی النہج الذی قرر و زعم ان ہذا التعین قد یحصل فی التجلی الصوری الذی ہو اول القدم فی السلوک وہم فسروا بہ حق الیقین الذی ہو نہایۃ الاقدام فکیف یستقیم بل حکم ان حق الیقین الذی حصل لہم فی النہایۃ یحصل لنا فی التجلی الصوری الذی ہو اول اقدامنا واللہ یہدی من یشاء الی صراط مستقیم والسلام **مکتوب دویست و ہفتاد و ہشتم** بملا عبد الکریم سنامی صدور یافت در بیان آنکہ لازم بر ہر کسے بعد از تصحیح عقائد و عمل بمقتضائے شریعت غرا سلامت داشتن قلب لازم است از ماسوی اللہ جل وعلا کہ نسیان ماسواست و مداحی طریقہ علیہ

نقشبندیہ و در تحریص بامداد و اعانت موتی و ما یناسب ذلک الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی

مکتوب مرغوب اخوی رسید موجب فرحت گشت نصیحتے کہ بہ یاران کردہ و میکند آنست کہ بعد از تصحیح

عقائد بروفق کتب کلامیۂ اہلسنت و جماعت شکر اللہ تعالی سعیہم بعد از ایشان احکام فقہیہ از فرض و واجب و سنت

و مندوب و حلال و حرام و مکروہ و مشتبہ امتثالا و انتہارسلامت داشتن قلب است از گرفتاری ماسوی حق سبحانہ

و تعالی و سلامتی قلب وقتے میسر شود کہ در قلب ماسوے حق جل و علا مخطور نشود فرضا اگر ہزار سال

حیات و فا کند غیر حق سبحانہ در دل خطور نکند بآن معنے کہ اشیاء در خاطر گذرند و آنہا را غیر حق نداند

جل سلطانہ زیرا کہ این معنی در ابتدار مراقبان توحید را نیز میسر است بلکہ بآن معنی کہ اشیاء اصلا در دل

خطور نکنند و این عدم خطور مبنی بر نسیان قلب است ماسوی حق را سبحانہ بر نہجے کہ اگر بہ تکلف اشیاء را

بیاد او بدہند یاد نکنند این دولت معبر بفنار قلب است و قدم اول است درین راہ و سائر کمالات لایت

متفرع برین دولت اند ؎ ہیچکس را تا نگردد او فنا ؛ نیست رہ در بارگاہِ کبریا ؛ و اقرب طرق

از برای وصول باین دولت خطے طریقہ علیہ نقشبندیہ است قدس اللہ تعالی اسرارہا بہا چہ این بزرگواران

ابتدار سیر از عالم امر نمودہ اند و از قلب بمقلب قلب راہ جستہ ایشانرا بجاے ریاضات و مجاہدات

دیگران التزام سنت است و اجتناب از بدعت حضرت خواجہ نقشبند قدس سرہ فرمودہ اند طریق ما اقرب

طرق است اما التزام سنت کار مشکل فطوبے لمن توسل بہم و اقتدے بہداہم للمولوی الجامی ؎

نقشبندیہ عجب قافلہ سالارانند ؛ کہ برند از رہِ پنہان بحرم قافلہ را ؛ از دلِ سالکِ رہ جاذبۂ

صحبت شان ؛ می برد وسوسۂ خلوت و فکرِ چلہ را ؛ قاصری گر کند این طائفہ را طعن قصور ؛ حاش للہ کہ

برآرم بزبان این گلہ را ؛ ہمہ شیران جہان بستۂ این سلسلہ اند ؛ روبہ از حیلہ چسان بگسلد این سلسلہ را

ثانیا مرفوع آنکہ صحیفہ محبت اطوار قاضی محمد شریف رسید چون مبنی از فرط محبت فقرا بودہ موجب فرحت

گشت دعاء فقیر را بایشان رسانند ثالثا لائح باد کہ مکتوب مرغوب بشیخ حبیب اللہ رسید از فوت

والد مرحوم خود نوشتہ بودند انا للہ و انا الیہ راجعون از جانب فقیر دعا رسانیدہ عزاے

مصیبت نمایند و گویند کہ بدعا و فاتحہ و صدقہ و استغفار امداد و اعانت والد مرحوم خود

نمایند فان المیت کالغریق ینتظر دعوۃ تلحقہ من ولد او اب او ام او اخ او صدیق رابعا

بکشوف آنکہ شیخ احمدی طریقہ این بزرگواران را نمودہ متاثر گشتہ است حضرت

حق سبحانہ وتعالیٰ استقامت بران کرامت فرماید کہ مشار الیہ چون در اسلام نو در آمدہ است اورا تعلیم عقائد کلامیہ
کہ در کتب فارسی مذکور اند نمایند وہمچنین تعلیم احکام فقہیہ نیز نمایند تا معرفت فرض وواجب وسنت ومندوب
وحلال وحرام ومکروہ ومشتبہ پیدا کند وبمقتضائے آن زندگانی نماید وتعلم وتعلیم کتاب گلستان وبوستان
داخل بیکاریست والسلام **مکتوب دویست وہفتاد ونہم** بملا حسن کشمیری صدور یافت
در اداء شکر نعمت دلالت او بر طریقہ علیہ نقشبندیہ وتحریص بر صحبت وخدمت حضرت ایشان قدس سرہ
الاقدس ودر ضمن آن اظہار نعم خداوندی جل سلطانہ کہ بتوسط آن مرتب گشتہ وذکر یافتہ الحمد للہ والسلام
علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ شریفہ کہ از روے کرم والتفات نام زد این فقیر ساختہ بود بجناب مولانا مہدی علی
رسانیدند موجب فرحت فراوان گشت سلامت باشند استفسار رفتہ بود ازین عبارت شیخ محی الدین
بن العربی قدس سرہ کہ سبب ترتیب خلافتہم مدۃ اعمارہم کہ در کدام کتاب از مصنفات ایشان واقع
شدہ است مخدوما فقیر این عبارت را مدتیست کہ در فتوحات مکیہ دیدہ بود در ینولا ہر چند تفحص کرد تعیین الموضع
میسر نشد اگر مرۃ ثانیۃ بنظر در آمد اعلام خواہد نمود انشاء اللہ تعالیٰ دیگر فقیر در اداء شکر نعمت دلالت شما اعتراف
بقصور دارد ودر مکافات آن احسان شما معترف بعجز انیمہ کاروبار متمنی بر آن نعمت است وانیمہ بدو داد
مربوط باحسان بحسن توسط شما آن داد وہ اند کہ کم کسے دیدہ است وہمین توسل شما آن بخشیدہ اند کہ کم کسے
چشیدہ است از خواص عطایا آنقدر عطا فرمودہ اند کہ اکثرے را از علوم عطایای آن مقدار میسر نشدہ است
احوال ومقامات واذواق ومواجید وعلوم ومعارف وتجلیات وظہورات ہمہ زینہ ہا را عروج ساختہ بمدارج
قرب ومنازل وصول رسانیدہ اند لفظ قرب ووصول از تنگی میدان عبارت اختیار کردہ است والا فلا قرب
ثمہ ولا وصول ولا جہۃ ولا اشارۃ ولا شہود ولا حلول ولا اتحاد ولا کیف ولا این ولا زمان ولا مکان ولا
احاطۃ ولا سریان ولا علم ولا معرفۃ ولا جہل ولا حیرۃ ؎ چہ گویم باتو از مرغے نشانہ ؛ کہ باعنقا بود
ہم آشیانہ ؛ ز عنقا ہست نامے پیش مردم ؛ ز مرغ من بود آن نام ہم گم ؛ چون اظہار این احسانہای
خداوندے جل سلطانہ کہ در عالم اسباب ظہور آنہا مترتب است بران نعمت شما بودہ است
متضمن شکر نعمت شما نیز بودہ است در ضمن چند فقرہ مندرج ساختہ بقید کتابت در آوردہ بود
کہ لختے از شکر آن نعمت شما ادا یابد والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم
متابعۃ المصطفی علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات **مکتوب دویست وہشتادم**

بحافظ محمود صدور یافته محبت این طائفه سرمایه سعادتست و هر کرا باین نعمت مشرف سازند و استقامت
دهند همه چیز خواهند داد و بعد الحمد لله والصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند که مکتوب شریف که بمصحوب جناب مولانا
محمد یحیی ارسال داشته بودند رسید موجب فرحت گشت لله سبحانه الحمد که محبت فقرا که سرمایه سعادت دنیویه و اخرویه است
رسوخ تمام دارد و تمادی ایام مفارقت تاثیری دران نکرده دو چیز را محافظت لازم است متابعت صاحب شریعت
علیه و علی آله الصلوٰة و السلام و محبت و اخلاص با شیخ مقتدا با این دو چیز هر چه دهند نعمتی است و اگر هیچ ندهند این دو چیز
راسخ باشد هم نیست آخر خواهند داد و اگر حیاذا بالله سبحانه در یکی ازین دو چیز خلل رفت مع ذلک احوال و اذواق
بحال خود است از استدراج باید دانست و خرابی خود باید انگاشت طریق استقامت اینست والله سبحانه الموفق
والسلام مکتوب دویست و هشتاد و یکم بسیادت مآب میر محمد نعمان صدور یافت در شکر نعمت انتساب بسلسلهٔ
علیه نقشبندیه و آنکه درین طریق راه بکمالات نبوت بطریق تبعیت و وراثت میکشایند و هر که درین طریق بنا را عتماد
بر وقائع و منامات خود سازد و اختراع امور محدثه نماید و مراعات آداب آن نکند خاسر و خائب است و ما یناسب
ذلک الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی شکر این نعمت عظمی بکدام زبان بجا آید که حضرت حق سبحانه و تعالی ما
فقرا را بعد از تصحیح عقائد بموجب آرا راهل سنت و جماعه مشکر الله تعالی سعیهم بسلوک طریقه علیه نقشبندیه مشرف ساخت و
از مریدان منتسبان این خاندان بزرگ گردانید نزد فقیر یک گام در بن طریق زدن بهتر از هفت گام طرق دیگر است
را هیکه بکمالات نبوت بطریق تبعیت و وراثت کشاده میشود مخصوص باین طریق عالی است منتهای طریق دیگر تا نهایت کمالات
ولایت است از انجا را هی بکمالات نبوت نکشاده انداز نیجاست که این فقیر در کتب و رسائل خود نوشته است که طریق این بزرگواران
طریق اصحاب کرام است علیهم الرضوان چنانچه اصحاب کرام بوراثت از کمالات نبوت حظ وافر گرفته اند منتهیان این طریق نیز ازین
کمالات بطریق تبعیت نصیب کامل میابند مبتدیان و متوسطان که ملتزم این طریق اند و محبت کامل منتهیان این طریق دارند نیز
امیدوار ند المرء مع من احب بشارتی است دور افتادگان را غائب و خاسر در طریق کسی است که داخل این طریق شود و مراعات
آداب این طریق نکند و امور محدثه در طریق اختراع نماید و باعتماد منامات و وقائع خود بخلاف این طریق اقدام کند
در نصورت گناه طریق چیست او براه منامات و واقعات خود متمشی است که روے بترکستان دارد و به اختیار از
راه کعبه منحرف گشته است ؎ ترسم نرسی بکعبه اے اعرابی ؛ این ره که تو میروی بترکستان است ؛ خوش نمی آید که با وجود
جمعیت یاران و سرگرمی طالبان این طریق شما را از اینجا بچا سازم پیش ازین اگر اشارتے بسیر انجا بود و رفته بود
مشروط بشرائط بوده الحال نیز مشروط بشرائط است بعد از استخارهاے مکرر و انشراح قلب بے شبهه و بے تردد

و بعد از اجلاس دیگرے بجاے خود بنحیکہ ہیچ فتوری بوضع سابق راہ نیابد اگر متوجہ ایخدود شوند گنجایش دارد بدان
این شرائط معاملہ آنجا را برہم نزنند و در جمعیت طالبان فتور نہ اندازند زیادہ چہ مبالغہ نماید والسلام **مکتوب**
دویست و ہشتاد و دوم بیان بدیع الدین صدور یافتہ در بیان ملاقات حضرت الیاس و حضرت
خضر علی نبینا و علیہما الصلوٰۃ والسلام و شمہ از احوال ایشان الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی مدتی بود کہ
یاران از احوال حضرت خضر علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام استفسار مینمودند فقیر را چون اطلاع بر احوال ایشان
کما ینبغی نداده بودند در جواب توقف میکرد اتفاقاً امروز در حلقہ یاران مذاکرہ بمیان آمد کہ حضرت الیاس و حضرت خضر علی نبینا و
علیہ الصلوٰۃ والتسلیمات بصورت روحانیان حاضر شدند و بہ تلقی روحانی حضرت خضر فرمودند کہ ما از عالم ارواحیم
حضرت حق سبحانہ و تعالی ارواح ما را قدرت کاملہ عطا فرمودہ است کہ بصورت اجسام متمثل شدہ کارہاے کہ
از اجسام بوقوع می آید از ارواح ما صدوری یابد از حرکات و سکنات جسمانی و طاعات و عبادات جسدی دریں
اثنا پرسیدہ کہ شما نماز بہ مذہب شافعی ادا مینمایند فرمودند ما بشرائع مکلف نیستیم چون مہمات قطب مدار را بما مربوط
ساختہ اند و قطب مدار بر مذہب شافعی است ما ہم در پس او نماز بمذہب شافعی ادا مینمایم در آنوقت معلوم شد کہ بر
طاعت ایشان جزا مترتب نیست در ادا طاعات موافقت با اہل طاعت مینمایند و مراعات صورت
عبادت میکنند و نیز معلوم شد کہ کمالات ولایت را موافقت بفقہ شافعی است و کمالات نبوت را مناسبت
بفقہ حنفی اگر فرضاً درین امت پیغمبرے مبعوث میشد موافق فقہ حنفی عمل میکرد و در آنوقت حقیقت سخن
حضرت خواجہ محمد پارسا قدس سرہ معلوم شد کہ در فصول ستہ نقل کردہ اند کہ حضرت عیسی علی نبینا و علیہ
الصلوٰۃ والسلام بعد از نزول بمذہب امام ابو حنیفہ رضی اللہ عنہ عمل خواہد کرد در آنوقت بخاطر رسید کہ
ازین دو بزرگوار در رویزہ نماید فرمودند کہ کسی را کہ عنایت خداوندی جلشانہ شامل حال او بود ما را در آنجا چہ دخل
باشد گو یا خود را از میان کشیدند و حضرت الیاس علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام درین گفتگو ہیچ تکلم نفرمودند
والسلام **مکتوب دویست و ہشتاد و سوم** بہ صوفی قربان صدور یافت در بیان
رویت حضرت رسالت خاتمیت علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات در شب معراج کہ
آن در دنیا واقع نشدہ است بلکہ در آخرت واقع شدہ است پرسیدہ بودند کہ اجماع اہل سنت و
جماعت است کہ رویت در دنیا واقع نیست کہ اکثر علماء اہل سنت منع رویت حضرت رسالت خاتمیت
علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات در شب معراج نمودہ اند قال حجۃ الاسلام و الاصح

انه علیه الصلوٰة والسلام مارأی ربه لیلة المعراج وتو در رسائل خود بوقوع رویة آنسرور علیه الصلوٰة والسلام
در شب معراج در دنیا اعتراف نموده وجه آن چه باشد در جواب گوئیم که رویة آنسرور علیه الصلوٰة والسلام در
شب معراج در دنیا واقع نشده است بلکه در آخرت واقع شده زیرا که آنسرور علیه الصلوٰة والسلام در آن
شب چون از دائرهٔ امکان و زمان بیرون جست و از تنگی امکان برآمد ازل و ابد را آن واحد یافت بدایت
و نهایت را در یک نقطه متحد دید اهل بهشت که بعد از چندین هزار سال به بهشت خواهند یافت در بهشت دید
عبد الرحمن بن عوف که بعد از پانصد سال از فقرای صحابه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین به بهشت خواهند رفت
دید که به بهشت قبل از مضی آن مدت در آمد و سر توقف را از وی پرسید ندپس وی که دران موطن شود
رویة آخرت خواهد بود و منافات باجماع بر عدم وقوع آن نخواهد داشت و آن رویة دنیوی گفتن محمول
بر تجوز است و مبنی بر ظاهر و الله سبحانه اعلم بحقائق الامور کلها مکتوب دویست و هشتاد و چهارم
بملا عبد الغفار در ابتلای صدور یافت در بیان آنکه احوال و مواجید نصیب عالم امر است و علم باحوال نصیب
عالم خلق این معرفت از معارف سابقه است حقیقت معامله آنست که در مکتوبات حضرت مخدوم زاده کلان
علیه الرحمة در بیان طریقت تحریر یافته است بدانکه انسان مرکب است از عالم خلق که ظاهر اوست و از عالم
امر که باطن اوست احوال و مواجید و مشاهدات و تجلیات که در ابتدا رتوسط ظهور مینمایند نصیب عالم امر است
که باطن امر انسان است و همچنان حیرت و جهالت و عجز و یاس که در انتها حاصل میشود نیز نصیب عالم امر است
که باطن انسان ست ظاهر ایحکم والارض من کاس الکرام نصیب بے روقت قوت دارد ازین ماجرا نیز نصیب است
هر چند ثبات و استقامت نیست امانحوے ازان عالم پیدا میگردد و باصالت کاری که بظاهر تعلق دارد علم آن
بحوال است زیرا که باطن را حصول احوال ست نه علم بآن احوال اگر ظاهر نمیبود راه دانش و تمیز نمی گشود ظهور
صور مثالیه و معانی مقامات از برائے ادراک ظاهر است پس حال باطن است علم بآن حال ظاهر ازین بیان
معلوم شد که اولیائے که صاحب علم اند و آثار نیکو از علم بے نصیب اند در نفس حصول احوال فرقے ندارند اگر
فرقے هست از راه علم بران احوال است و عدم علم به آنها مثلا شخصے که حالهٔ جوع بروے طاری
شده است و بے قرار و بے آرام ساخته مع ذلک میداند که این حالت را جوع می نامند و همچنین شخصی
دیگر است که طریان آن حالت در حق وے ثابت شده است اما نمی داند که آن حالهٔ معینه جوع
ست پس این هر دو شخص در نفس حصول آن حالت برابر اند فرقے ندارند مگر در علم و عدم علم باید دانست جماعة که علم ندارند

دو قسم اند طائفہ اند کہ علم بنفس حصول احوال ندارند واز تلوینات آنہا اصلاً واقف نیستند وجمعی دیگر تلوینات احوال را خبر دارند اما تشخیص احوال نمی توانند کرد این جماعہ ہرچند تشخیص احوال نمیتوانند کرد اما داخل ارباب علم اند و شایان مشیخت وتشخیص احوال کار ہر شیخ نیست بلکہ ایں دولت بعد از قرون متطاولہ ظہور مینمایند تا یکی را بآن دولت بنوازند ودیگران را بعلم او حوالہ فرمودہ طفیلی او سازند انبیاء اولوالعزم صلوات اللہ تعالی وتسلیماتہ علیہم بعد از مدتہای مدیدہ مبعوث میشدند باحکام متمایزہ ہرکدام از ایشان مخصوص می گشت وانبیاء دیگر علیہم الصلوات والتحیات مامور بہ تبعیت آنہا میشدند ودر دعوت بہمان احکام اکتفا میفرمودند خاص کند بندۂ مصلح عام راہ والسلام مکتوب دویست وہشتاد ونجم بمیر سید محب اللہ مانکپوری صدور یافتہ در بیان احکام سماع ووجد ورقص وبعضی از معارف کہ بروح تعلق دارند بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی بدان ارشدک اللہ تعالی طریق السداد وانہماک صراط الرشاد کہ سماع ووجد جماعہ را نافع است کہ بتقلب احوال متصف اند وتبدل اوقات متسم وقتی حاضر اند ووقتی غائب گاہی واجد گاہی فاقد ایشانند ارباب قلوب کہ در مقام تجلیات صفاتیہ از صفتے بصفتے واز اسمی باسمے تنقل ومتحول اند تلون احوال نقد وقت ایشان است وتشتت آمال حاصل مقام ایشان ودوام حال در حق ایشان محال واستمرار وقت در شان شان ممتنع زمانی در قبض اند وزمانی در بسط فہم ابناء الوقت وخلو بوہ قمرۃ یعسر جون واخرے یہبطون ارباب تجلیات ذاتیہ کہ بتمام از قلب برآمدہ بمقلب قلب پیوستہ اند وبکلیت رستہ وقت ایشان دائمی است وحال شان سرمدی لا بل لا وقت ولا حال فہم آبار الوقت وارباب التمکین وہم الواصلون الذین لا رجوع لہم اصلا ولا فقد لہم قطعا فمن لا فقد لہ لا وجد لہ آرے قسمی از منتہیانند کہ سماع باوجود استمرار وقت ایشان را نیز نافع است بیان آن بتفصیل در آخر این مبحث تحریر خواہد یافت انشاء اللہ تعالی اگر سوال کنند کہ حضرت رسالہ خاتمیت علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والتحیۃ فرمودہ است لی مع اللہ وقت ولا یسعنی فیہ ملک مقرب ولا نبی مرسل ازین حدیث مفہوم میشود کہ وقت دائمی نمی باشد جواب گوئیم کہ بر تقدیر صحت این حدیث بعضی از مشائخ ازین وقت وقت مستمر خواستہ اند لی مع اللہ وقت مستمر فلا اشکال جواب دیگر گوئیم کہ در وقت مستمر کیفیت خاصہ احیانا دست میدہد تواند بود کہ از وقت وقت نادرہ مراد دارند واین کیفیت نادرہ خواہند این زمان نیز اشکال مرتفع میشود واگر سوال کنند کہ سماع نغمہ تواند بود کہ در تحصیل آن کیفیت نادرہ مدخلے داشتہ باشد پس منتہی نیز برائے تحصیل آن کیفیت محتاج

بسماع گشت جواب گوئیم کہ تحقیق آن کیفیت غالباً در حین ادار نماز است و اگر در بیرون نماز احیاناً دست دہد نیز از نتائج و ثمرات آنست تواند بود کہ در حدیث قرۃ عینی فی الصلوۃ اشارہ باین کیفیت نادرہ باشد و ایضاً خبر است اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوۃ و قال تبارک و تعالی واسجد واقترب و شک نیست کہ در ہر وقتیکہ قرب الٰہی جل شانہ بیشتر است گنجایش غیر در آنوقت منتفی تر پس از زیخبر و از کریمہ نیز مفہوم میشود کہ آنوقت در نماز مست دلیل بر استمرار وقت دوام وصل اتفاق مشائخ است قال ذو النون المصری ما رجع من رجع الا من الطریق و من وصل لا رجع و یاد داشت کہ عبارت از دوام حضور است بجناب قدس خداوندی جل سلطانہ در طریقۂ حضرات خواجگان قدس اللہ ارواحہم امر مقرر است بالجملہ انکار از دوام وقت علامت نارسائے است و شرذمہ قلیلہ از مشائخ کابن العطا و امثالہ کہ بجواز رجوع واصل بصفات بشریت قائل گشتہ اند و از انجا عدم دوام وقت مفہوم میشود خلاف در جواز رجوع دارند نہ در وقوع چہ رجوع البتہ واقع نیست کما لا یخفی علی ارباب البصائر اجماع مشائخ بر عدم رجوع واصل ثابت شد و خلاف بعض را جع بجواز رجوع گشت بنا طائفہ از منتہیاستند کہ بعد از وصول بدرجہ از درجات کمال وصول مشاہدہ جمال لایزالی ایشان را بر دوت قویہ دست میدہد و نسبت تامہ حاصل میشود کہ از عروج بمنازل وصول باز میدارد و جہ منازل وصول ہنوز در پیش دارند و مدارج قرب تا غایت منقطع نگشتہ اند باوجود این بر دوت میل عروج دارند و از روے کمال قرب در صیورت سماع ایشانرا سود مند است و حرارت بخش ہر زمان بعد سماع ایشانرا عروج بمنازل قرب میسر میشود و بعد از تمکین ازان منازل فرود می آیند امارنگے ازان مقامات عروج ہمراہ می آرند و بآن رنگ منصبغ می گردند این وجہ بعد از فقد نیست چہ فقد در حق ایشان مقصود است بلکہ باوجود دوام وصل از برائے ترقی بمنازل وصول است ازین قبیل است سماع وجد منتہیان و واصلان آرے بعد از فنا و بقا ایشان را ہر چند جذبہ عطافہ مایند لیکن چون بر دوت قوت دارد جذبہ تنہا در تحصیل ترقیات منازل عروج کفایت نمی کند محتاج بہ سماع مے گردند طائفہ دیگر از مشائخ اند قدس اللہ تعالی اسرارہم کہ بعد از وصول بدرجہ ولایت نفوس ایشان در مقام بندگی فرود می آیند و ارواح ایشان بی مزاحمت نفوس در مقام اصلی متوجہ جناب قدس اند ہر زمان از مقام نفس مطمئنہ کہ در مقام بندگی متمکن و راسخ گشتہ است مددی بروح میرسد روح را بواسطۂ آن امداد مناسبت خاصہ مطلوب پیدا میگردد و آرام این بزرگواران بعبادات است

وتسکین در ادای حقوق بندگی وطاعات میل عروج در نهایت ایشان کم است وشوق صعود در بواطن شان قلیل ہنوز متابعت ملت جبین وقت ایشان لامع است ومکحل باتباع سنت دیدۂ بصیرت شان متکحل لاجرم حدید البصر اند از دو چیزے بینند کہ نزدیکان در ابصار آن عاجز ند ہر چند عروج کتر دارند اما نورانی کہ بنور اصل منور و در ہمان مقام شان عظیم دارند وجلیل لقدر اند ایشانرا احتیاج بسماع ووجد نیست عبادات ایشانرا کار سماع میکند و نورانیت اصل از عروج کفایت میبخشد جماعۂ متقلد از اہل سماع ووجد کہ بر عظم شان این بزرگواران واقف نیستند خود را از عشاق میگیرند وایشانرا از زہاد گویا عشق محبت را منحصر در رقص ووجد میدانند وطائفہ دیگر از فہمیان آنانند کہ بعد از قطع مسالک سیر الی اللہ وتحقق بہ بقاء باللہ ایشانرا جذب قوی عنایت میفرمایند و بقلاب انجذاب کشان کشان می برند بر دوت آنجا از سرایت ممنوع است وتسلیۂ ایشانرا غیر جائز در عروج محتاج بامور غریبہ نیستند سماع ورقص را در تنگنائے خلوت ایشان بار نیست ووجد وتواجد را با ایشان کار نہ باین عروج انجذابی بنہایت نہایت مرتبہ ممکن الوصول میرسند وبواسطۂ متابعت آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والتحیات از مقامیکہ مخصوص بآنسرور است علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ نصیبے مے یابند این نوع وصول مخصوص طائفۂ افراد است اقطاب نیز ازان مقام نصیب ندارند اگر بمحض تفضل ایزدے جل سلطانہ این نوع واصل نہائت النہایت را بعالم باز گردانند وتربیت مستعدان باو حوالہ نمایند نفس او در مقام بندگی فرود می آید وروح بمیرغ نفس متوجہ جناب مقدس است اوست کہ جامع کمالات فردیہ است وحاوی تکمیلات قطبیہ واعنی بالقطب ہہنا قطب الارشاد ولا قطب الاوتاد علوم مقامات ظلی ومعارف مدارج اصلی اورا میسر است بلکہ آنجا کہ اوست نہ ظل است ونہ اصل از ظل واصل اورا گذر نیست این کامل مکمل بسیار عزیز الوجود است اگر بعد از قرون متطاولہ وازمنہ متباعدہ بظہور آید ہم مغتنم است عالمے از وے منور گردد ونظر او شافی امراض قلبیہ است وتوجہ او دافع اخلاق رذیلہ نامرضیہ اوست کہ مدارج عروج را تمام کردہ در مقام بندگی فرود آمدہ است وآرام وانس بعبادات گرفتہ بمقام عبدیت کہ فوق آن مقامی نیست در مقامات ولایت ازین طائفہ بعضے را انتخاب نمودہ مشرف میسازند وقابلیت منصب محبوبیت نیز ایشانرا مسلم است جامع جمیع کمالات مرتبہ ولایت است وحاوی تمام مقامات درجہ دعوت از ولایت خاصہ ونبوت بہرہ مند است بالجملہ در شان او این مصراع صادق است ع انچہ خوبان ہمہ دارند تو تنہا دارے ہذا مبتدی را سماع ووجد مضر است ومنافی عروج نہر چند بشرائط واقع شود ثمرۂ از ثمرات سماع در آخر این رسالہ تحریر

خواہد یافت انشاء اللہ تعالیٰ وجد او معلول است حال و وبال حرکت او طبعی است تحرک او مشوب بہوائے نفسانی و اعنی بالمبتدی من لا یکون من ارباب القلوب و ارباب القلوب متوسطون بین المبتدین و المنتہین ہو الفانی فی اللہ و الباقی و ہو الواصل الکامل و للانتہاء درجات بعضہا فوق بعض و للوصول مراتب لا یکن قطعہا ابد الآبدین بالجملہ سماع متوسطان را نافع است و قسمی از منتہیان را نیز چنانکہ بالا گذشت لیکن باید دانست کہ ارباب قلوب را نیز سماع مطلقاً محتاج الیہ نیست بلکہ جاعۂ راست کہ بدولت جذب مشرف نشدہ اند بریاضات و مجاہدات شاقہ میخواہند کہ قطع مسافت نمایند سماع و وجد در نصورت این جاعہ را ممد و معاون است و اگر ارباب قلوب از مجذوبان باشند قطع مسالک سیر ایشان را بمدد جذبہ است محتاج بسماع نیستند و نیز باید دانست کہ سماع ارباب قلوب غیر مجذوب را مطلقاً نافع نیست بلکہ انتفاع از ان مشروط بشرائط است و بدونہا خرط القتاد و از جملہ شرائط عدم اعتقاد است بکمال خویش و اگر بتمامی خود معتقد است محبوس است آرے سماع او را نیز نحوی از عروج میبخشد اما بعد از تمکین از انمقام فرود می آید و شرائط در کتب اکابر مستقیم الاحوال کعوارف المعارف و نحو ہا مبین شدہ کہ اکثر آنہا در ابتدای این وقت مفقود است بلکہ این قسم سماع و رقص کہ در ینوقت شائع شدہ است و این نوع اجتماع کہ در ین اوان متعارف گشتہ شک نیست کہ مضر محض است و منافی صرف عروج در انجا معنی ندارند و صعود در انصورت متصور نیست امداد و اعانت از سماع در ین محل مفقود است مضرت و منافات موجود و تنبیہ سماع و رقص ہر چند نسبت بعضی منتہیان نیز درکار است لیکن ایشان چون ہنوز مراتب عروج در پیش دارند از اوساط اند و تمام مراتب عروج ممکن الحصول بتمام طی نکنند حقیقت انتہا از نہا مفقود است نہایت گفتن باعتبار نہایت سیر الی اللہ است و نہایت این سیر تا اسمی است کہ سالک مظہر آنست بعد از ان سیر در ان اسم و ما یتعلق بہ است و چون از اسم و ما یتعلق بہ ما یکشف علی ارباب گذشتہ بہ مسمای حقیقی برسد در انجا فنائی و بقائی پیدا کند منتہی حقیقی است و فی الحقیقت نہایت الی اللہ در نصورت است نہایت اول را کہ نہایت تا اسم است نیز نہایت سیر الی اللہ اعتبار کردہ اند و باعتبار فنائے و بقائے کہ در آنمرتبہ حاصل میشود اطلاق اسم ولایت نمودہ اند و آنکہ گفتہ اند کہ سیر فی اللہ را نہایت نیست این سیر در وقت بقاست و بعد از طی منازل عروج معنے بے نہایتی آن سیر آنست اگر سیر در ان اسم واقع شود بتفصیل بشیونات مندرج در ان تخلق گردد ہرگز بنہایت آن نرسد چہ ہر اسم مشتمل بر شیونات مندرج و بی نہایت است اما در وقت عروج

فف: بالجملہ سماع متوسطان را نافع است و قسمی از منتہیان را نیز۔

اگر خواہند کہ او را ازان اسم گذرانند تواند بود کہ بیک قدم آن اسم را طی نماید و بنہایۃ النہایۃ برسد و اگر جا بجا مستملک گشت زہے شرافت و اگر برائے تربیت خلق بازش آورد مزید فضیلت گمان نکنی کہ وصول بآن اسم امر آسان است جای نمی باید کرد تا باین دولت مشرف سازند و تا کرا ازین میان باین نعمت قصوے سرفراز گردانند و آنکہ تو آنرا تنزیہ و تقدیس خیال میکنی بساست کہ عین تشبیہ و تنقیص است بلکہ بسیاری از مراتب کہ تو آنرا تنزیہ خیال میکنی از مقام روح نیز پایان تر است تنزیہی کہ فوق العرش ترا متخیل میشود نیز داخل دائرۂ تشبیہ است وان مکشوف منزہ از عالم ارواح است چہ عرش محدود جہات و منتہاے ابعاد است عالم ارواح ماوراء عالم جہات و ابعاد است چہ روح لامکانی است در مکان نمیگنجد و روح را در ماوراء عرش اثبات نمودن تر اورد وہم نیندازد کہ روح از تو بعید است و مسافت دور دراز در میان تو و روح است نہ چنین است روح را نسبت باجمیع امکنہ باوجود لامکانیت برابر است ماوراء عرش گفتن معنے دیگر دارد و تا بآنجا ترسی نتوانی دریافت طائفہ از صوفیہ کہ بہ تنزیہ روحی رسیدہ اند و فوق العرش آنرا دریافتہ تنزیہ الٰہی جل شانہ تصور نمودہ اند و علوم و معارف آن مقام را از غوامض علوم گفتہ و سر استوار را درین مقام حلکردہ حق آنست کہ آن نور نور روح است این فقیر را نیز در وقت حصول آن مقام این نوع اشتباہ پیدا شدہ بود اما چون عنایت خداوندے جل سلطانہ ازان ورطہ گذرانیدہ دانست کہ آن نور نور روح بود نہ نور الٰہی جل سلطانہ الحمد للہ الذی ہدانا لہذا وما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ و چون روح لامکانی است و بصورت بیچگونگی مخلوق است لاجرم محل اشتباہ میگردد و اللہ یحق الحق وہو یہدی السبیل وجماعۃ از ایشان کہ آن نور روح فوق العرش را گرفتہ فرو می آیند و بآن بقا پیدا می کنند خود را جامع بین التشبیہ و التنزیہ میدانند و اگر آن نور را از خود جدا می یابند مقام فرق بعد الجمع تصور میکنند امثال این مغالطات صوفیہ را بسیار است و ہو سبحانہ العاصم عن مظان الاغلاط و محال الاحتیاط باید دانست کہ روح ہر چند نسبت بعالم بچون است حقیقی داخل دائرہ چونست گویا برزخ است در میان عالم چون و در میان جناب قدس حقیقی پس رنگ ہر دو طرف دارد و ہر دو اعتبار درو صحیح است بخلاف بچون حقیقی کہ چون را اصلا بوے راہ نیست پس تا از جمیع مقامات روح عروج ننماید بآن اسم نرسد پس اول از جمیع طبقات سلموات حتی العرش می باید گذشت و بتمام از لوازم مکان می باید برآمد بعد ازان مراتب لامکانیت عالم ارواح را نیز طی باید نمود آنزمان تا بآن اسم رسد ؎ خواجہ بپندار کہ مرد و اصل است

حاصل خواجہ بجز پندار نیست پس فہو سبحانہ وراء الوراء این عالم خلق عالم امر است و وراء عالم امر مراتب اسما وشیونات ظلا واصالۃ واجمالاً وتفصیلاً و وراء این مراتب ظلی واصلی وکونی والٰہی واجمالی وتفصیلی مطلوب حقیقی رامی باید جست تا کرا باین جست وجو بنوازند وکدام صاحب دولت را باین سعادت مشرف سازند ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم ہمت بلند باید داشت وبہر چہ در راہ بدست افتد قناعت نباید کرد و وراء وراء وراء باید جست سہ کیف الوصول الی سعاد ودو نہاۃ قلل بجبال ددو نہن خیوف ۔ تنبیہ آخر دوام وصل واستمرار وقت کسی را مسلم است کہ بعد از تحقیق فنا مطلق باللہ مشرف شدہ باشد وعلم حصولی او بعلم حضوری تبدیل یافتہ این مبحث را بہ بیان واضح ولائح گردانیم بدانکہ ہر علمیکہ عالم را از ماوراء ذات خود حاصل میگردد بطریق حصول آن حصول صورت معلوم است در ذہن عالم وہر علمیکہ محتاج بحصول صورت نباشد وآن علم ذات خود است علم حضوری است چہ ذات بنفسہ حاضر در عالم است در علم حصولی تا صورت معلوم حاصل است در ذہن متوجہ معلوم است وچون صورت از ذہن زائل گشت آن توجہ ذہن نیز زائل گشت پس دوام توجہ در علم حصولی محال عادی است بخلاف در علم حضوری کہ غفلت از معلوم در انجا غیر متصور است چہ منشاء تحقق آن علم حضور ذات عالم است وچون این حضور ذاتی است علم نیز بذات وائی باشد پس زوال توجہ از ذات خود ممکن نباشد و در بقاء باللہ علمی است حضوری کہ زوال آن متصور نیست گمان نکنی کہ بقاء باللہ عبارت است از آنکہ خود را عین حق یابی چنانکہ بعضے ازین طائفہ حق الیقین را باین عبارت تعبیر نمودہ اند نہ چنین است بقاء باللہ کہ بعد از فنا مطلق میسر شود باین قسم علوم مناسبت ندارد واین حق الیقین کہ بعضی گفتہ اند مناسب بقاء است کہ در جذبہ دست میدہد بقائی کہ مقصود ماست دیگر است ع ذوق این مے نشناسی بخدا تا نچشی ۔ پس استمرار توجہ ودوام حضور در صورت بقاء باللہ ثابت شد پیش از تحقق ببقاء باللہ دوام ممکن نیست اگرچہ بسیاری را پیش از رسیدن باین مقام اینمعنی متوہم میشود علی الخصوص در طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم والحق ما حققت والصواب ما الہمت واللہ تعالی اعلم بالصواب والیہ المرجع والمآب الحمد للہ رب العالمین اولا وآخرا والصلوۃ والسلام علی رسولہ دائما وسرمدا تمکتوب دویصد وہشتاد وششم بمولانا امان اللہ فقیہ صدر یافت در بیان اعتقاد صحیح ماخوذ از کتاب وسنت ست بروفق آرائے صائبہ اہل سنت وجماعۃ ورد جماعتیکہ از کتاب وسنت خلاف معتقدات اہل سنت وجماعۃ فہمیدہ اند ویا بکشف خلاف اہل حق معلوم ساختہ اند

بسم اللہ الرحمن الرحیم بدان ارشدک اللہ تعالیٰ والہمک سواء الصراط کہ از جملہ ضروریات طریق سالک اعتقاد صحیح است کہ علماء اہلسنت آنرا از کتاب و سنت و آثار سلف استنباط فرمودہ اند و کتاب و سنت را محمول داشتن بر معانی کہ جمہور علماء اہل حق یعنی علماء اہلسنت و جماعۃ آنمعنی را از ان کتاب و سنت فہمیدہ اند ضرور است و اگر بالفرض خلاف آن معانی مفہومہ مکشف و الہام امرے ظاہر شود آنرا اعتبار نباید کرد و ازان استعاذہ باید نمود مثلاً آیات و احادیث کہ از ظواہر آنہا توحید وجود مفہوم میشود و ہمچنین احاطہ و سریان و قرب و معیت ذاتیہ معلوم میگردد چون علماء اہل حق ازان آیات و احادیث این معانی نفہمیدہ اند اگر در اثنائے راہ بر سالک ایں معانی منکشف شود و موجود جز یکے نیابد یا او را بالذات محیط داند و قریب ذاتا بیابد ہر چند او در ین بواسطہ غلبہ حال و سکر وقت معذور است اما باید کہ ہمیشہ بحق سبحانہ و تعالیٰ ملتجی و متضرع باشد کہ او را ازین ورطہ برآورد و امور یکہ مطابق آرائے صائبہ علماء اہل حق ست بروے منکشف گرداند و سر موی از خلاف معتقدات حقہ ایشان ظاہر نسازد و بالجملہ معانی مفہوم علماء اہل حق را مصداق کشف خود باید ساخت و محک الہام خود را جز آن نباید داشت چہ معانی کہ خلاف معانی مفہومہ ایشانست از حیز اعتبار ساقط است زیرا کہ ہر مبتدع و ضال مقتدے معتقدات خود را کتاب و سنت میداند و باندازۂ افہام رکیکۂ خود ازان معانی غیر مطابقہ می فہمد یضل بہ کثیرا و یہدے بہ کثیرا و آنکہ گفتم کہ معانے مفہومہ علماء اہل حق معتبر است و خلاف آن معتبر نیست بنا بر آنست کہ آن معانی را از منبع آثار صحابہ و سلف صالحین رضوان اللہ تعالے علیہم اجمعین اخذ کردہ اند و از انوار نجوم ہدایت شان اقتباس فرمودہ اند لہذا نجات ابدے مخصوص با ایشان گشت و فلاح سرمدے نصیب شان آمد اولئک حزب اللہ الا ان حزب اللہ ہم المفلحون و اگر بعضے از علماء با وجود حقیت اعتقاد در فرعیات ہدایت نمایند و مرتکب تقصیرات باشند در عملیات انکار از مطلق علماء نمودن و ہمہ را مطعون ساختن بی انصافی محض است و مکابرہ صرف بلکہ انکار است از اکثر ضروریات دین چہ ناقلان آن ضروریات ایشانند و ناقدان جید آنرا از ردیہ آن ایشانند لولا انور ہدایتہم لما اہتدینا لولا تمیزہم الصواب عن الخطاء لغوینا و ہم الذین بذلوا جہدہم فی اعلاء کلمۃ الدین القویم و اسلکوا طریق کثیر من الناس علی الصراط المستقیم فمن تابعہم نجی و افلح و من خالفہم ضل و اضل باید دانست کہ معتقدات صوفیہ بالآخرۃ یعنی بعد از تمامے منازل سلوک و وصول باقصے درجات الولایت ہمین معتقدات علماء اہل حق است

علمارا نقل وباستدلال ست وصوفیہ رابکشف والہام اگرچہ بعضی صوفیہ راور اثنار راہ بواسطہ سکر وقت وغلبہ
حال امور مخالفہ آن معتقدات ظاہر میشوند لیکن اگر اور ازان مقام گذرانیدہ بنہایت کار رسانند آن مخالفات انباز
نشور میگردند والا برہمان مخالفت مینمایند آیا امید ست کہ اورا بآن مخالفت اخذ میکنند حکم او حکم مجتہد مخطی است
مجتہد در استنباط خطا نمود او در کشف از جملہ مخالفات بعضی ازین طائفہ حکم بوحدت وجود ست واحاطہ وقرب ومعیت
ذاتی چنانکہ بالا گذشت وہمچنین ست انکار ایشان از وجود صفات سبعہ یا ثمانیہ در خارج بوجود زائد بر ذات عز سلطانہ
زیرا کہ علمارا اہلسنت صفات را موجود میدانند ودر خارج بوجود زاید بر وجود ذات تعالی انکار ایشان ازین راہ پیدا
شدہ است کہ در ینوقت مشہود ایشان ذات تعالی وتقدس در مرآت این صفات ومعلوم است کہ مرآت از نظرائی
مختفی میباشد پس بواسطہ آن انتفا حکم بعدم وجود آنہا در خارج کردہ اند وگمان بردہ اند کہ اگر موجود میبود مشہود
میگشت فحیث لا شہود لا وجود وبر علما بواسطہ حکم ایشان بوجود صفات طعنہا کردہ اند بلکہ بکفر وشنوعیہ حکم نمودہ
اعاذنا اللہ سبحانہ من الجراۃ فی الطعن واگر ایشانرا ازین مقام ترقی واقع میشد وشہود ایشان ازین پردہ
می برآمد وحکم مرآتیت زائل میگشت صفات را جدا میدیدند وحکم بانکار نمیکردند وکار ایشان بطعن اکابر علما نمیکشید
واز جملہ مخالفات آن بعض حکم بعضے امور ست کہ مستلزم ایجاب واجب اند تعالی وتقدس اگرچہ ایشان لفظ
ایجاب را طلاق نمیکنند واثبات ارادت مینمایند امافی الحقیقت نافی ارادہ اند ودرین حکم جمیع اہل ملل را
مخالفند یکے از انجملہ امور حکم ایشانست بآنکہ حق سبحانہ قادر ست بقدرت بمعنی ان شاء فعل وان لم یشاء
لم یفعل اما شرطیہ اولے واجب الصدق میدانند وثانیہ را ممتنع الصدق واین قول بایجاب ست بلکہ انکار
قدرت ست نیز بمعنی کہ مقرر اہل ملل ست چہ نزد ایشان قدرت بمعنی صحت فعل وترک ست ولازم از
قول ایشان وجوب فعل وامتناع ترک ست فاین ہذا من ذلک مذہب ایشان درین مسئلہ بعینہ مذہب
حکماست واثبات ارادہ نمودن باوجود وجوب صدق اولے وامتناع صدق ثانیہ وخود را بایں اثبات
از حکما جدا ساختن نافع نیست چہ ارادت تخصیص احدے المتساویین ست فحیث لا تساوی لا ارادۃ و
ہہنا التساوی معدوم للوجوب والامتناع فافہم واز جملہ آن امور بیان ایشانست در تحقیق مسئلہ قضاو
قدر بنہجیکہ ظاہرش ایجاب است واز جملہ عبارات ایشان دران مبحث اینست کہ الحاکم محکوم والمحکوم حاکم
قطع نظر از ایجاب حق سبحانہ را محکوم احدے ساختن وحاکمی بروے گماشتن بسیار مستقبح است انہم لیقولون
منکرا من القول وزورا وامثال اینہا از مخالفات بسیار ست کقولہم بعدم امکان رویۃ الحق سبحانہ

الا بتجلی صوری و این قول مستلزم انکار رویۃ حق است سبحانہ رویتی کہ بتجلی صوری تجویز نمودہ اند فی الحقیقۃ رویۃ حق نیست سبحانہ قریب ست از شیخ و مثالی ست براہ المؤمنون بغیر کیف ؛ و ادراک و ضرب من مثال ؛ و کقولہم بقدم ارواح الکمل و ازلیتہا و ہذا القول ایضاً مخالف لاہل الاسلام فان عندہم العالم بجمیع اجزائہ محدث و الارواح من جملۃ العالم لان العالم اسم لجمیع ماسوی اللہ تعالی فافہم پس سالک را باید کہ پیش از وصول بحقیقت کار باوجود مخالفت کشف و الہام خود تقلید علمار اہل حق را لازم داند و علمار را محق و خود را مخطی انگارد چہ مستند علمار تقلید انبیار است علیہم الصلوات و التسلیمات کہ بوحی قطعی موید اند و از خطا و غلط معصوم و کشف و الہام او بر تقدیر مخالفت باحکام ثابتہ بوحی خطا و غلط است پس کشف خود را بر قول علمار مقدم داشتن فی الحقیقت مقدم داشتن است بر احکام قطعیہ منزلہ و ہو من الضلالۃ و محض الخسارۃ و ایضاً ہمچنانکہ اعتقاد بموجب کتاب و سنت ضروریست عمل بمقتضای آنہا بر نہجیکہ ائمہ مجتہدین از کتاب و سنت استنباط فرمودہ اند استخراج احکام از انہا نمودہ از حلال و حرام و فرض و واجب و سنت و مستحب و مکروہ و مشتبہ و علم باین احکام نیز ضروری ست مقلد را نمیرسد کہ خلاف رائے مجتہد از کتاب و سنت احکام اخذ کند و بران عامل باشد و در عمل قول مختار را از مذہب مجتہدی کہ خود را تابع او ساختہ اختیار کند و از رخصت اجتناب نمودہ بعزیمت عمل نماید و مہما امکن در جمع کردن اقوال مجتہدین سعی نماید تا بر قول متفق علیہ عمل واقع شود مثلاً امام شافعی در وضو نیت را فرض می گوید بے نیت وضو نکند و ہمچنین ترتیب در غسل اعضا و ولا را نیز لازم میداند رعایت ترتیب و ولا باید کرد امام مالک دلک را در غسل اعضا فرض میگوید البتہ دلک بکند ہمچنین لمس نساء و مس ذکر را ناقض وضو گفتہ اند بر تقدیر وقوع لمس نساء و مس ذکر تجدید وضو بکند علی ہذا القیاس بعد از حصول این دو جناح اعتقادے و عملی متوجہ عروج مدارج قرب ایزدی گردد و جلشانہ کہ طالب قطع منازل ظلمانی و مسالک نورانے باشد لیکن بداند کہ این قطع منازل و عروج مدارج وابستہ توجہ و تصرف حضرت شیخ کامل مکمل راہ دان راہ بین راہ نماست کہ نظر او شافی امراض قلبیہ ست و توجہ او دافع اخلاق رویۃ نامرضیہ پس اول طلب شیخ نماید اگر بہ محض فضل خداوندے جل شانہ شیخ را باو دانا مذہب معرفت شیخ را نعمت عظمیٰ تصور کردہ خود را ملازم او سازد و تمام منقاد تصرفات او گردد شیخ الاسلام بروے میفرماید الٰہی چیست اینکہ دوستان خود را کردے کہ ہر کہ ایشان را شناخت ترا یافت و تا ترا نیافت ایشان را نشناخت اختیار خود را بالکلیہ در اختیار شیخ گم کند و خود را از جمیع مرادات نہی ساختہ کمر ہمت را در خدمت او بندد و بہر چہ شیخ او را امر فرماید سرمایۂ سعادت خود را دران دانستہ در امتثال آن بجان

سعی نماید شیخ مقتدے اگر مناسب استعداد او ذکر خواہد دید بآن امر خواہند نمود و اگر توجہ و مراقبہ مناسب
بآن اشارت خواہد کرد و اگر در مجرد صحبت کفایت معلوم خواہد کرد بآن امر خواہد نمود و بالجملہ باوجود دریافت صحبت
شیخ احتیاج ذکر بہیچ شرطے از شرائط راہ نیست ہر چہ مناسب حال طالب خواہد دید خواہد فرمود و اگر در بعضی از
شرائط راہ تقصیرے واقع خواہد شد صحبت شیخ آنرا کافی خواہد کرد و توجہ او جبر نقصان آن خواہد نمود و اگر بشرف
صحبت اخیرین شیخ مقتدا مشرف نشد اگر از مراد است جذبش خواہند کرد بمحض عنایت بیغایت کار او را کفایت
خواہند نمود: ہر شرطی و ادبیکہ در کار شود اعلام خواہند فرمود و در قطع منازل سلوک روحانیات بعضی اکابر را
وسائل راہ او خواہند ساخت چہ بطریق جرے عادۃ اللہ سبحانہ در قطع راہ سلوک توسط روحانیات مشائخ
در کار است: اگر از مرید است کار او بے توسط شیخ مقتدا در خطر است تا زمان وصول شیخ میباید کہ ہمیشہ بحق
سبحانہ ملتجی و متضرع باشد کہ او را بشیخ مقتدا رساند و نیز میباید کہ رعایت شرائط راہ لازم داند شرائط در کتب
مشائخ بتفصیل بیان یافتہ است از انجا ملاحظہ نمودہ مرعی دارند کہ عبارت معظم شرائط راہ مخالفت با نفس
است و آن موقوف بر رعایت مقام ورع و تقوے است کہ عبارت از انتہا از محارم ست و انتہا از
محارم صورت نہ بندد تا از فضول مباحات اجتناب نکند چہ ارخای عنان در ارتکاب مباحات با شیار
مشتبہات میرساند و مشتبہ بمحرم نزدیک است و احتمال وقوع در ان قوی تر و من حام حول الحمی یوشک ان
یقع فیہ پس اجتناب از محرمات موقوف شد بر اجتناب از فضول مباحات پس در ورع اجتناب از فضول
مباحات نیز مرعی شد و ترقی و عروج وابستہ بورع است بیانش آنست کہ اعمال را دو جزو ست امتثال
اوامر و انتہا از مناہی در امتثال اوامر قدسیان نیز شریک اند اگر در امتثال ترقی واقع میشد قدسیان را نیز
واقع میشد و انتہا از مناہی در قدسیان نیست چہ ایشان بالذات معصوم اند مجال مخالفت ندارند تا
ازان نہی کردہ شود پس لازم آمد کہ ترقی وابستہ بہمین جزو است و این اجتناب سراسر مخالفت
نفس است چہ شریعت برائے رفع ہوائے نفسانی و دفع رسوم ظلمانی وارد شدہ است زیرا کہ مقتضائے
طبیعت نفس یا ارتکاب محرم ست یا فضولی کہ بانجام بمحرم رساند پس اجتناب از محرم و فضول عین مخالفت
نفس ست اگر سوال کنند کہ در امتثال اوامر نیز مخالفت نفس است زیرا کہ نفس نمیخواہد کہ بعبادات اشتغال
نماید پس امتثال نیز مستلزم ترقی باشد و چون در ملائکہ در امتثال مخالفت مفقود است سبب ترقی نشد
فالقیاس مع الفارق جوابش آنست کہ عدم رضاء نفس در ادای عبادات بواسطہ آنست کہ او خواہان

فراغت خود است نمیخواهد که خود را بچیزے مقید گرداند و آن فراغت و عدم تقید نیز داخل محرم است یا فضول
پس در امتثال اوامر مخالفت با نفس اماره اجتناب ازین محرم یا فضول آمد نه از راه آدای اوامر فقط که
ملائکه نیز دارند فالقیاس صحیح پس هر طریقے که مخالفت نفس دران بیشتر ست اقرب طرق است و شک نیست
که رعایت مخالفت نفس از سائر طرق در طریقه علیه نقشبندیه بیشتر است چه این بزرگواران عمل بعزیمت اختیار
کرده اند و از رخصت اجتناب نموده و معلوم است که در عزیمت هر دو جزء اجتناب محرم و فضول مرعی
است بخلاف در رخصت که اجتناب از محرم است و بس اگر گفته شود که تواند بود که سائر طرق نیز
عزیمت اختیار کرده باشند گوئیم که در اکثر طرق سماع و رقص است بعد از تحمل بسیار کار بر خصت
میرسد عزیمت را دران چه مجال و همچنین ذکر جهر که پیش از رخصت دران متصور نیست و
ایضاً مشائخ سلاسل دیگر در طرق خود بواسطهٔ بعضے نیات حقانیه امور محدثه پیدا کرده اند
که نهایت تصحیح دران حکم بر خصت است بخلاف اکابر این سلسله علیه که سر موی مخالفت
سنت تجویز نکرده اند و ابداع و احداث روا نداشته پس مخالفت نفس درین طریق اتم باشد
پس اقرب طرق باشد پس طالب را اختیار این طریق اولے و انسب باشد چه راه بغایت
اقرب است و مطلب در کمال رفعت و جماعه از متاخرین خلفاے ایشان ترک اوضاع این
بزرگواران گرفته بعضے امور درین طریق احداث نموده اند و سماع و رقص و جهر اختیار کرده غشار
آن عدم وصول است بحقیقت نیات اکابر این خانوادهٔ بزرگ خیال کرده اند که براین محدثات
و مبدعات تکمیل و تتمیم این طریقه مینمایند ندانسته اند که در تخریب و اضاعت آن میکوشند
و الله یحق الحق و هو یهدے السبیل مکتوب دو صد و هشتاد و هفتم بحقائق آگاه
برادر حقیقی حضرت ایشان میان غلام محمد صدور یافته در بیان جذبه و سلوک و معارفے که
مناسب این دو مقام اند بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما کنا لنهتدی لولا ان
هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق و ختمهم بافضلهم و اکملهم محمد الذی جاء بالصدق صلوات الله
سبحانه و برکاته علیه و علیهم و علی من تابعهم اجمعین الے یوم الدین آمین چون دیده شد که طالبان
بواسطهٔ دنارت همت و پستی فطرت و عدم دریافت صحبت شیخ کامل مکمل مسلک طویل را و مطلب بفیع
را براه قصیر و مقصد وضیع فرود آورده اند و بهر چه ایشان را در راه میسر شده از حقیر و نقیر اکتفا نموده اند

و ہمانرا مقصد پنداشتہ و خود را بحصول آن کامل و منتہی انگاشتہ اند احوالیکہ منتہیان راہ و واصلان درگاہ
از انجام کار و نہایت روزگار خود بیان فرمودہ اند این جماعت پست فطرتان باستیلاء رقوت متخیلہ خود آن
احوال کاملہ را بر احوال ناقصہ خود تطبیق دادہ اند ہمان قصہ است مرد بخواب اندر مگر موشی شتر شدہ از بحر عمیق بقطرہ
بلکہ بصورت قطرہ از دریاے عمان بر شحہ بلکہ بصورت رشحہ قناعت کردہ اند چون را بچون تصور کردہ از بچون
آرام گرفتہ و مانند را بیمانند تخیل نمودہ از بیمانند بمانند گردیدہ اند احوال جماعہ کہ بتقلید ایشان بہ بچون آوردہ اند و
بیمانند را گردیدہ از احوال این طالبان سلوک تمام ناکردہ و تشنگان آرام بسراب گرفتہ بمراتب بہتر است از
محق تا مبطل و از مصیب تا مخطی فرق بسیار است وای بر طالبان بمطلب نارسیدہ کہ محدث را قدیم میدانند و چون
را بچون می انگارند اگر بکشف غیر صحیح ایشانرا معذور ندارند و باین خطا و غلط مواخذہ نمایند ربنا لا تواخذنا ان نسینا
او اخطانا مثلا شخصے طالب کعبہ شد و از شوق متوجہ وصول آن گشت اتفاقا در اثناء راہ خانہ شبیہ بخانہ کعبہ
او را پیش آمد اگرچہ آن مشابہت در صورت است آن شخص خیال کرد کہ کعبہ است و ہمانجا معتکف گشت و
شخصے دیگر خواص کعبہ را از واصلان کعبہ معلوم ساختہ تصدیق بہ کعبہ کرد این شخص ہر چند گامی از طلب براہ
کعبہ نزدہ است اما غیر کعبہ را کعبہ ندانستہ است و در تصدیق خود محق ست حال او از حال طالب مخطی مذکور
بہتر است آرے حال طالبی کہ ہر چند بمطلب نرسیدہ است اما غیر مطلب را مطلب ندانستہ است از حال متعلد
محق کہ قدمے در راہ مطلب نزدہ است بہتر ست چہ او با وجود حقیقت تصدیق بمطلوب قطع مسافت راہ
مطلوب بوجہ الجملہ کردہ است پس مزیتہ او را تحقق باشد و طائفہ ہم از ایشان باین کمال خیالی و وصال
وہمی خود را بمسند شیخی و اقتدا خلق کشیدہ اند و بعلت منقصت خویش استعداد بسیارے از مستعدان
کمالات را ضائع ساختہ اند و بشومی برودت صحبت خود حرارت طلب طالبان را زائل گردانیدہ اند ضلوا
فاضلوا اضاعوا فاضاعوا این تخیل کمالات و این توہم وصال در مجذوبان سلوک ناکردہ از سالکان
مجذوب نارسیدہ بیشتر است زیرا کہ مبتدے و منتہی در صورت جذب منتشر کند و بہ ظاہر در عشق محبت
متساوے اگرچہ فی الحقیقت با یکدیگر مناسبت ندارند و احوال یکدیگر جدا ست ع چہ نسبت خاک را
با عالم پاک ؛ در ابتدا ہر چہ ہست معلول ست و بر غرض محمول و در انتہا چون بحق ست برای حق است
تفصیل این سخن عنقریب مذکور خواہد شد انشاء اللہ تعالے این مشابہت صوری و این مناسبت ظاہری
باعث آن تخیل میشود و چون در طریقہ علیہ نقشبندیہ جذب سلوک مقدم ست مجذوبان

این طریق را که بدولت سلوک مشرف نشده اند انقسیم تخیل و این نوع توهم پر بسیار ست و جمعی را هم از ایشان که منقلب در مقام جذبه حاصل میشود از حالی بحالی میروند قطع منازل سلوک و طی مسالک سیر الی اللہ می انگارند و بآن تقلیبات خود را مجذوب سالک میدانند بخاطر فاتر قرار یافت که فقره چند نوشته شود در بیان حقیقت جذبه و سلوک و فرق در میان این هر دو مقام باذکر بعضی از خواص ممیزه هر یکی از دیگری و فرق در میان جذب مبتدی و جذب منتهی و حقیقت مقام تکمیل و ارشاد و علوم دیگر که مناسب آن مقام باشد لیحق الحق و یبطل الباطل ولو کره المجرمون فشرعت فیه بحسن توفیقه سبحانه وهو یهدی السبیل ونعم المولی ونعم الوکیل این مکتوب مشتمل ست بر دو مقصد و یک خاتمه مقصد اول در بیان معارفیکه بمقام جذبه متعلق اند و مقصد ثانی در انچه تعلق بسلوک دارد و در خاتمه بیان بعضی علوم و معارف متفرقه است که طالبان را دانستن آنها کثیر المنفعت است مقصد اول بدانکه مجذوبان سلوک تمام ناکرده هر چند جذب قوی داشته باشند و از هر راهیکه منجذب شوند داخل جرگه ارباب قلوب اند بی سلوک و تزکیه نفس از مقام قلب نمی توانند گذشت که مقلب القلوب پیوست انجذاب ایشان قلبی است محبت شان عرضی ست نه ذاتی عرضی ست نه اصلی چه نفس با روح در یک مقام ممتزج است و ظلمت با نور در یکجا مخلط بالکلیه از ضیق مقام قلب برآمدن و بمقلب قلب پیوستن و انجذاب روحی بمطلوب پیدا کردن بی تخلص روح از نفس از برای توجه بمطلوب و جدا شدن نفس از روح و فرو آمدن او در مقام بندگی متصور نیست مادام که این هر دو نی الحقیقت مجتمع اند ما حقیقت جامعه قلبیه بحکم و بریاست انجذاب خالص روحی متصور نیست و تخلص روح از نفس بعد از قطع منازل سلوک و طی مسالک سیر الی اللہ و تحقق سیر فی اللہ بلکه بعد از حصول مقام الفرق بعد الجمع که بسیر عن اللہ باللہ تعلق دارد صورت بندد سه

بهر گدائی مرد میدان کی شود ؛ پشته آخر سلیمان کی شود

مظهر الفرق بین جذب المنتهی و جذب المبتدی شهود این مجذوبان ارباب قلوب در پرده کثرت ست یعنی را معلوم کند یا نه و مشهود شان درین کثرت نیست الا عالم ارواح که بلطافت و احاطه و سریان بوجود خود بصورت شبه است ان اللہ خلق آدم علی صورته و باین مناسبت شهود روح با شهود حق سبحانه تعالی و تقدس و احاطه سریان و قرب و معیت همبرین قیاس ست زیرا که نظر سالک عبور نمیکند مگر تا بمقام فوق نه بمقام فوق فوق و فوق مقام ایشان مقام روح ست پس نظر شان از مقام روح بالا نرود و مشهود جز روح امر دیگر نباشد نظر بفوق روح موقوف است بر سیدن بمقام روح و محبت و انجذاب هم در رنگ شهود ست شهود حق سبحانه بلکه محبت و انجذاب بجناب قدس او وابسته بحصول مناسبت

کہ نہایت سیر الی اللہ معبر است سہ ہیچکس را ہم نکردہ او فنا بہ نیست رہ در بارگاہ کبریا بہ اطلاق شہود
در ہیچ مقام از تنگی میدان عبارت است و الا کارخانہ این بزرگواران بماورا رورا رشہود متعارفست ہمچنانکہ مقصد
ایشان بچون و بچگونہ است اتصال ایشان باو سبحانہ نیز بچون و بچگونہ است چون را بہ بچون راہ نیست
لا یحمل عطایا الملک الا مطایاہ سہ اتصال بے تکیف بیقیاس ؛ ہست رب الناس را با جان ناس ؛
احاطہ و سریان و قرب و معیت حق سبحانہ نزد محققین ارباب سلوک کہ بنہایت کار رسیدہ اند علمی است موافق
علماء اہل حق شکر اللہ تعالی سعیہم حکم کردن بقرب ذاتی و امثال آن نزد ایشان از بجا صلی و دور ریست
نزد یکان حکم بقرب نمیکنند بزرگی میفرماید ہر کہ گوید نزدیکم دور ست و ہر کہ دور ست نزدیک ست تصوف
اینست علمیکہ متعلق بتوحید وجود است منشاء آن محبت و انجذاب قلبی ست ارباب قلوب کہ جذبہ پیدا
نکردہ اند و براہ سلوک قطع منازل ننمایند این علم با ایشان مناسبت ندارد و ہمچنین مجذوبانی کہ بسلوک از
قلب بکلیت متوجہ بمقلب قلوب انداز ین علوم تبرے مینمایند و مستغفر میباشند بعضی از مجذوبان باشند کہ ہر چند
براہ سلوک در آیند و طی منازل نمایند اما نظرشان از مقام مالوف قطع نشود و رو بفوق پیدا نکند امثال
این علوم دامن ایشان نمیگذارد و از ین ورطہ نمیتوانند برآمد لہذا در عروج بمدارج قرب و صعود بمعارج
قدس کند و لنگ اند ربنا اخرجنا من ہذہ القریۃ الظالم اہلہا و اجعل لنا من لدنک ولیا و اجعل لنا
من لدنک نصیرا علامت وصول بنہایت مطلب تبرے از ین علوم است چہ ہر چند بہ تنزیہ بیشتر مناسبت
پیدا شود عالم را با صانع بے مناسبت تر مییابد این زمان عالم را عین صانع داشتن و یا صانع را محیط
عالم پنداشتن بالذات معنی ندارد و ما للتراب و رب الارباب **معرفت** حضرت خواجہ نقشبند
قدس اللہ تعالی سرہ الاقدس فرمودہ اند کہ ما نہایت را در بدایت درج میکنیم معنی این عبارت آنست کہ
انجذاب و محبتی کہ منتہیان را در نہایت میسر میشود در طریق انجذاب و محبت کہ در ابتدا پیدا میشود مندرج
ست زیرا کہ انجذاب منتہی روحی ست و مبتدے جذب قلبی و چون قلب برزخ است میان روح و نفس
در ضمن جذب قلبی جذب روحی نیز حاصل ست و تخصیص کردن این اندراج را بآن طریق ہر چند آنمعنی
در جمیع جذبات حاصل است بنا بر آنست کہ اکابر این خانوادہ طریقے از برائے حصول آنمعنی
وضع نمودہ اند و مسلکے از برائے وصول این مطلب تعین کردہ اند و دیگران را آنمعنی بر سبیل اتفاق
میسر مے شود و ضابطہ بدست ندارد و ایضاً این بزرگواران را در مقام جذبہ شان خاص

ف معرفت در معنی نہایت و در بدایت درج میکنیم ۱۲

است که دیگر انزا نیست واگر هست نادر است ولهذا البعضی ایشانرا در نیمقام بے آنکه قطع منازل سلوک نمایند فنا و بقا و شبیه بفنا و بقاے ارباب سلوک حاصل میشود و شربے از مقام تکمیل که شبیه بمقام سیر عن اللہ باللہ است نیز بدست می آید که بآن تربیت مستعدان مینمایند تحقیق این مبحث عنقریب بتحریر خواهد یافت انشاء اللہ تعالی ایجاد دقیقه است باید دانست که روح را پیش از تعلق به بدن نحوی از توجه بمقصود حاصل بود چون به بدن متعلق گشت آن توجه زائل شد اکابر این سلسله علیه طریقے از براے ظهور آن توجه سابق وضع نموده اند لیکن چون روح متعلق به بدن است توجه قلبی حاصل میشود که جامع توجه نفس و روح است و شک نیست که توجه روحی در توجه قلبی مندرج است اما توجه روحی که منتهیان راست بعد از فناے روح است و بقاے او بوجود حقانی که معبر به بقا باللہ است و توجه روحی که در ضمن توجه قلبی است بلکه توجه روح که پیش از تعلق به بدن بود نیز توجهی است که با وجود هستی روح است که فنا باو راه نیافته است و فرق درمیان توجه روح با وجود هستی روح و توجه روح با فنای روح بسیار است پس نهایت گفتن آن توجه روحی مندرج را با عتبار آنست که توجه روح است که در نهایت همین توجه میماند و بس پس مراد از اندراج نهایت در بدایت اندراج صورت نهایت است در بدایت نه حقیقت نهایت که اندراج او در بدایت محال است تواند بود که عدم اتیان لفظ صورت برای ترغیب طلب از طریق بوده باشد و الحقیقة ما حققت بعون اللہ تعالی و سابقان که انجذاب ایشان بی تعمل و کسب ست بلکه بتوجه و حضور آمده اند آن انجذاب نیز قلبی است و اثرے است از توجه سابق روح که بالکل بواسطه تعلق به بدن زائل نشده است کسب و تعمل از براے ظهور توجه سابق جاعل است که بواسطه این تعلق توجه سابق را فراموش کرده اند کسب گویا از برای تنبیه بر توجه سابق است و تذکیر است مر آن دولت گم شده را لیکن ناسیان توجه سابق از سابقان مذکورین لطیف الاستعداد اند و جه نسیان توجه سابق بالکلیه از توجه کلی بمتوجه الیه بالفعل و گم شدن دران خبر میدهد و عدم نسیان توجه بچنین است غایت مافی الباب در سابقان آن توجه و شمول و سریان در کلیه ایشان پیدا میکند و بدن ایشان نیز محکم روح شان میگردد کما هو شان المحبوبین المرادین اما فرق درمیان شمول محبوبان و شمول سابقان در رنگ فرق میان حقیقت شئی و صورت شئی است کما هو الظاهر علی اربابه آری محبان واصل و مریدان کامل را این قسم شمول نیز متحقق است لیکن کالبرق است دائمی نیست شمول دائمی خاصه

محبوبان است معرفت مجذوبان ارباب قلوب چون در مقام قلب تمکن در رسوخ پیدا کنند و معرفتے و صحوے کہ مناسب آنمقام است ایشانرا میسر شود میتوانند کہ طالبانرا فائدہ رسانند و در صحبت ایشان انجذاب محبت قلبی جماعہ طلاب را حاصل شود ہرچند از ایشان بکمال نرسند چہ ایشان خود بحد کمال نرسیدہ اند دیگرے را واسطہ حصول کمال نمیتوانند شد مشہور است کہ از ناقص کامل نیاید افادہ ایشان ہر قدر کہ باشد پیش از افادہ ارباب سلوک است ہرچند بنہایت سلوک رسند و جذب بمنتہیان پیدا کنند اما بمقام قلب ایشانرا بطریق سیر عن اللہ باللہ فرود نیاورده باشند چہ منتہی غیر مرجوع بعالم مرتبہ تکمیل و افادہ ندارد چہ او را بعالم مناسبتے و توجہے نماندہ تا افادہ تواند نمود شیخ مقتدا را کہ برزخ میگویند باعتبار آنست کہ او در مقام برزخیت کہ مقام قلب است فرود آمدہ است و از ہر دو جہت روح و نفس حظی وافر گرفتہ است از جہت روح از فوق استفادہ میکند و از جہت نفس بمادون خود افادہ مینماید زیرا کہ او را توجہ حق سبحانہ با توجہ خلق جمع شدہ است کہ ہیچ کدام حجاب دیگرے نیست پس افادہ و استفادہ معا او را حاصل است بعضی از مشائخ ازین برزخیت برزخیت بین الخلق و الحق میخوانند و شیخ برزخ را جامع بین التشبیہ و التنزیہ میگویند پوشیدہ نماند کہ ایں قسم برزخیت کہ بنار آن بر سکر است لائق مقام شیخی کہ مبنای آن بر صحو است نیست زیرا کہ نفس شان درین مقام در غلبات انوار روح مندرج است و ہمان اندراج منشاء سکر شدہ است و در مقام برزخیت قلب نفس و روح از یکدیگر جدا است پس ناچار سکر را دران گنجائش نباشد بلکہ آنجا ہمہ صحو است کہ مناسب مقام دعوت ہذا و شیخ کامل را چون در مقام قلب فرود می آرند بواسطہ برزخیت مناسبت بعالم پیدا میکند و واسطہ حصول کمالات مستعدان کمالات میشود و مجذوب متمکن نیز چون در مقام قلب است بعالم مناسبت دارد توجہ را از ایشان دریغ نمیدارد و از انجذاب و محبت اگرچہ قلبی باشد نیز نصیبے بدست آوردہ است لاجرم راہ افادہ بروے گشادہ است بلکہ گوئیم کہ کمیت افادہ مجذوب متمکن پیش از کمیت افادہ منتہی مرجوع است و کیفیت افادہ منتہی زیادہ از کیفیت افادہ مجذوب است زیرا کہ منتہی مرجوع را ہرچند بعالم مناسبت پیدا شدہ است اما در صورت است فی الحقیقت جدا است منصبغ برنگ اصل است و باقیست باو و این مجذوب را بالعالم مناسبت فی الحقیقت است و از جملہ افراد عالم است و باقی است ببقائی کہ عالم بآن بقا باقی است پس ناچار طالبان بواسطہ مناسبت حقیقی از مجذوب بیشتر فائدہ گیرند از منتہی مرجوع کمتر لیکن افادہ مراتب کمالات ولایت

مخصوص بمنتہی است پس لاجرم در کیفیت افادہ منتہی راجح باشد و ایضاً منتہی را فی الحقیقت ہمت و توجہ نیست و مجذوب صاحب ہمت و توجہ است بہمت و توجہ کار طالب را پیش میبرد ہر چند بحد کمال نرساند و ایضاً نہایت توجیکہ طالبانرا از مجذوبان حاصل میشود ہمان توجہ سابق روح است کہ فراموش کردہ بودند و در صحبت شان بیاد ایشان آمدہ بطریق اندراج در توجہ قلبی حاصل گشتہ بخلاف توجیکہ در صحبت منتہیان پیدا میشود توجہ حادث است کہ بیشتر اصلا موجود نبود و موقوف بود بر فنای روح بلکہ بر بقاے او بوجود حقانی پس لابد توجہ اول اسہل الحصول باشد و توجہ ثانی متعسر الوجود و ہر چہ سہل است بیشتر است و ہر چہ متعسر است کمتر ازینجاست کہ گفتہ اند کہ تحصیل جہت جذبہ شیخ مقتدا واسطہ نیست چہ آن نسبت او را اول حاصل شدہ بود کہ بواسطہ نسیان بہ تنبیہ و تعلیم محتاج گشتہ این شیخ را شیخ تعلیم میگویند و شیخ تربیت و در جہت سلوک از برای قطع منازل سلوک شیخ مقتدا در کار است و تربیت آن ضروری شیخ مقتدا را نشاید کہ انقسیم مجذوب متمکن را بافادہ عام رخصت بدہد و در مقام تکمیل و شیخی نشاند چہ بعضی از طالبان باشند کہ استعداد ایشان بلند افتادہ باشد و قابلیت کمال و تکمیل بر وجہ اتم داشتہ باشند در صحبت این مجذوب اگر افتند بیم آن است کہ آن استعداد ضائع شود و آن قابلیت برطرف گردد مثلا زمینی کہ قابلیت تمام از برای زراعت گندم داشتہ باشد اگر تخم جید گندم در ان زمین اندازند بار باندازہ استعداد نیکوی آرد و اگر در ان زمین تخم ردی گندم یا تخم نخود اندازند چہ جای بار کہ مسلوب القابلیت گردد و اگر بالفرض شیخ مقتدا مصلحت در رخصت او نبیند و معنی افادہ در وے یابد باید کہ افادہ او را مقید سازد ببعضی قیود مثل ظہور مناسبت طالب بطریق افادۂ او و عدم اضاعت استعداد این در صحبت او و عدم طغیان نفس او و در ین ریاست و اقتدار ہوای نفسانی ازوی زائل نشدہ است بواسطہ عدم تزکیہ نفس و چون معلوم کند کہ طالب ازوے بنہایت افادہ او رسیدہ است و در استعداد طالب ہنوز قابلیت ترقی است باید کہ بوی انمعنی را اظہار سازد و او را رخصت بدہد تا کار خود را از شیخ دیگر یا تمام رساند و خود را منتہی ندانند و باین حیلہ راہ زنی مردم نکنند و امثال این شرائط کہ مناسب وقت و حال او داند مذکور سازد و بآن وصیت تمام نمودہ رخصت بدہد اما منتہی مرجوع در افادہ و تکمیل محتاج باین قیود نیست چہ او را بواسطہ جامعیت بجمیع طرق و استعدادات مناسبت است ہر کس ازوی بقدر استعداد و مناسبت بہرہ تواند یافت ہر چند تفاوت در سرعت و بطوء بواسطہ قوت مناسبت و ضعف آن در صحبت شیوخ و مقتدایان نیز متصور است اما در اصل افادہ متساوی الاقدام اند شیخ

مقتدا را در وقت افاده طالب التجا بجناب حق سبحانه و اعتصام بحبل متین او خوفا لمکره سبحانه فی ضمن
ہذا الاشتہار لازم است و این التجا چه درین امر بلکه در جمیع امور و در جمیع اوقات حق سبحانه و تعالی او را
عطا فرموده است در ہیچ وقتی از او قات در ہر افعال ازدی منفک نمیشود ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء
واللہ ذو الفضل العظیم

مقصد ثانی در بیان آنچه تعلق بسلوک دارد

بدانکه طالبی چون بطریق سلوک متوجه بفوق گردد اگر باسمیکه رب اوست برسد و دران فانی و مستهلک گردد و اطلاق فنا بروے درست می آید و بعد ازان بقا بدان اسم اطلاق بقا بروے مسلم است و باین فنا و بقا بمرتبه اولی از ولایت مشرف گردد لیکن اینجا تفصیلی است که بسط سخن دران ضروریست بتمہید فیضی که از ذات تعالے و تقدس میرسد دو نوع است نوعی است که بایجاد و ابقا و تخلیق و ترزیق و احیا و اماتت و امثال آنہا تعلق دارد نوعدیگر بایمان و معرفت و سائر کمالات مراتب ولایت و نبوت متعلق است نوع اول از فیض بتوسط صفاتست و بس و نوع ثانی بعضے را بتوسط صفات است و بعضی دیگر را بتوسط شیونا تست و فرق درمیان صفات و شیونات بسیار دقیق است لا یظہر الا علی احاد من الاولیاء المحمدی المشرب و لم یعلم انه تکلم به احد یا جمله صفات در خارج موجود ند بوجود زائد بر ذات تعالی و تقدس و شیونات مجرد اعتبارات اند در ذات عز سلطانه این مبحث بمثالی روشن گردد آب مثلا بالطبع از بالا به پایان فرود می آید این فعل طبعی در وی اعتبار حیات و علم و قدرت و ارادت پیدا میکند چه ارباب علم بواسطه نقل خود بمقتضای علم از بالا به پایان می آیند و توجه فوق نمیکنند و علم تابع حیوة است و ارادہ تابع علم است و قدرت نیز ثابت شد چه ارادت تخصیص احد المقدورین است این اعتبارات در ذات آب اثبات کرده شود و بمنزله شیونا تست اگر باوجود این اعتبارات صفات زائده در ذات آب اثبات کرده شود بمنزله صفات موجود است بوجود زائد آب را باعتبارات اولی حی و عالم و قادر و مرید توان گفت از برائے این اسامی ثبوت صفات زائده درکار است پس آنچه در عبارت بعضی مشائخ در اثبات اسامے مذکوره از برائے آب واقع شده است بنای آن عدم فرق است میان شیون و صفات و همچنین حکم نفی وجود صفات نیز مجعول است بر عدم آن فرق و فرق دیگر درمیان شیون و صفات آنست که مقام شیون مواجهه ذاتیاست و مقام صفات بخلافین است محمد رسول اللہ صلی اللہ علیه و آله وسلم و اولیائیکه بر قدم وی اند رضوان اللہ تعالی علیهم اجمعین وصول فیض ثانی ایشان را بتوسط شیونا تست و سائر انبیاء و جماعه که بر قدم ایشانند صلوات اللہ تعالی

ف مقصد ثانی در بیان سلوک ۱۲

وبرکاتہ علی نبینا وعلیہم وعلی جمیع اتباعہم وصول این فیض بلکہ فیض اول ہم ایشانرا بتوسط صفاتست
پس گویم اسمی کہ رب آنسرور است علیہ الصلوۃ والسلام وواسطہ وصول فیض دوم است ظل شان العلم
است واین شان جامع جمیع شیون اجمالی است وآن ظل معبر بقابلیت ذاتست تعالیٰ وتقدس مرشان
علم رابلکہ جمیع شیون اجمالی وتفصیلے رالیکن باعتبار شمول علم مراتہارا باید دانست کہ این قابلیت
اگرچہ برزخ است میان ذات عزشانہ ومیان شان العلم اما چون بمحبت اوبیرنگ است وآن جہت ذات
است تعالیٰ شانہ در برزخ نیز رنگ آن پیدا نمیشود پس آن برزخ برنگ جہت دیگر کہ شان العلم است
منصبغ است پس ناچار اثر ظل آن شان گفتہ شد وایضاً ظل شی عبارت از ظہور شی است اگرچہ بشبہ و
مثال باشد در مرتبۂ دوم وچون حصول برزخ بعد حصول طرفین است لاجرم این برزخ در وقت مکاشفہ
در تحت آن شان منکشف میشود پس بنا عتبار این ظہور یا آخر اطلاق ظلیت مناسب افتاد وطائفہ از
اولیاء اللہ کہ بر قدم وی اند صلی اللہ علیہ وعلیہم وسلم وبارک اسمائی کہ ارباب ایشان اند در وصول فیض ثانی
ظلال آن قابلیت راجامع اند وکالتفاصیل اند مر آن ظل مجمل راواز ارباب سائر انبیا صلوات اللہ تعالیٰ
وتسلیماتہ علی نبینا وعلیہم وواسطۂ وصول فیض اول وثانی ایشانرا قابلیات اتصاف ذاتست عزسلطانہ بہ
صفات موجود زائدہ وطائفہ کہ بر اقدام ایشانند ارباب ایشان صفات است در حق وصول فیض اول وثانی
وواسطۂ وصول فیض اول مر آنسرور راعلیہ الصلوۃ والسلام قابلیت اتصاف ذاتست تعالیٰ وتقدس مر جمیع
صفات راگویا قابلیاتے کہ وسائل فیوض سائر انبیا اند صلوات اللہ وبرکاتہ علی نبینا وعلیہم ظلال این قابلیت
جامعاند وکالتفاصیل اند مر آن جامع مجمل راوطائفہ کہ بر قدم آنسرور اند علیہ الصلوۃ والتحیۃ وسائط وصول
فیض اول نیز ایشانرا بحد است کہ صفات اند پس محمد یانرا وسائل وصول فیض اول جدا آمد از وسائط
وصول فیض ثانی بخلاف دیگرانرا کہ یکی است بعضے از مشائخ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم کہ رب آنحضرت را
علیہ الصلوۃ والتحیۃ در قابلیت اتصاف منحصر ساختہ اند منشا آن عدم فرق است میان شیون وصفات
بلکہ عدم علم است بمقام شیون واللہ یحق الحق وہو یہدی السبیل پس محقق شد کہ رب آنحضرت
علیہ الصلوۃ والسلام والتحیۃ رب الارباب است ہم در مقام شیون وہم در خانۂ صفات وواسطۂ
وصول ہر دو فیض است ونیز معلوم گشت کہ وصول فیض مراتب کمالات ولایت آنحضرت
علیہ الصلوۃ والسلام از ذاتست بی توسط امرے زائد چہ شیون عین ذات اند اعتبار زیادتی در ایشان

از منتزعات عقل است لہذا تجلی ذاتی مخصوص او گشت و کمل تابعان او چون از راہ او فیض میگیرند ایشان را نیز از ہمیقام مشرب بدست آمد و دیگر یراجون وسائط صفاتی درمیان است و صفات بوجود زائد موجود اند حاجز حصین درمیان افتاد و تجلی صفاتی نام زد ایشان گشت باید دانست کہ قابلیت اتصاف ہرچند اعتبار است وجود زائد ندارد وجہ صفات وجود اند نہ قابلیات اینہا اما چون قابلیات در رنگ برازخ اند میان ذات و صفات بلکہ میان شیون و صفات در برزخ رنگ طرفین خود میگیرد و قابلیات نیز رنگ صفات گرفتہ حائلیت پیدا کردہ اند ۵ فراق دوست اگر اندک است اندک نیست چو درون دریدہ اگر نیم موست بسیار است ۵ ازین بیان لاح گشت کہ ظہور ذات تعالی و تقدس بی پردہ منافی تجلی شہودی نیست لیکن تجلی وجودی را منافی است لہذا آنحضرت علیہ الصلوۃ والسلام والتحیۃ در جانب وصول فیض وجود کمالات ولایت حائلے درمیان نیامد و در جانب فیض وجودے حائلی درمیان آمد کہ قابلیت اتصاف است چنانکہ گذشت گفتہ نشود کہ چون شیون و قابلیات اینہا از اعتبارات عقل باشند وجود ذہنی ثابت شد و ازان حجاب علمی لازم آمد غایت مافی الباب حجب صفات خارجی است و حجب شیون علمی زیرا کہ گوئیم کہ موجود ذہنی درمیان دو موجود خارجی پردہ نمیشود و موجود خارجی را پردہ نمیشود مگر موجود خارجی و لو سلم فالحجاب العلمی یمکن ارتفاعہ من البین بحصول بعض المعارف بخلاف الخارجی فانہ لا یمکن زوالہ چون این مقدمات معلوم گشت پس بدانکہ اگر محمدیست منتہای سیر او کہ مسمی بسیر الی اللہ تا بظل شان ست کہ اسم اوست و بعد از فنا دران اسم بفنائے فی اللہ مشرف میگردد و اگر بآن اسم باقی گشت بقا باللہ او را نیز میسر گشت و باین فنا و بقا در مرتبہ اولی از ولایت خاصۂ محمدیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ داخل میشود و اگر محمدی مشرب نیست بقابلیت صفت یا نفس صفت کہ رب او ست میرسد و اگر درین اسم فانی گشت فانے فی اللہ بروی اطلاق نباید کرد و ہمچنین بر تقدیر بقا بآن اسم باقی باللہ نیست چہ اسم اللہ عبارت از مرتبہ ایست کہ جامع جمیع شیون و صفات است و چون در جہت شیون زیادت اعتباریست عین ذاتند و عین یکدیگر پس فنا در یک اعتبار فنا در جمیع اعتبار است بلکہ فنا در ذات است تعالی و تقدس و ہمچنین بقا بیک اعتبار بقا بجمیع اعتبار است پس فانی فی اللہ و باقی باللہ درین صورت گفتن درست میشود بخلاف در جانب صفات کہ موجود اند بوجود زائد بر ذات مغائرت اینہا با ذات عز سلطانہ و بایکدیگر تحقیقی است پس فنا در یک صفت مستلزم فنا در جمیع نیست و ہکذا الحال فی البقا پس ناچار

این فانی را فانی فی اللہ نباید گفت و باقی را باقی باللہ بلکہ مطلق فانی و باقی میتوان گفت یا مقید بصفتے یعنے فانی در صفت علم یا باقی بآن صفت پس ناچار فنای محمدیان اتم آمد و بقای ایشان اکمل و ایضاً عروج محمدی چون بجانب شیون است و شیون را با عالم ہیچ مناسبتے نیست چہ عالم ظل صفاتست نہ ظل شیون پس فنائے سالک در شانی مستلزم فنای مطلق او باشد بر نہجیکہ ہیچ بقا وجود سالک و اثر او نماند و ہمچنین بر تقدیر بقائے خود بآن شان باقی میگردد بخلاف فانی در صفت کہ بتمام از خود نمی برآید و اثرش زائل نمیگردد چہ وجود سالک اثر ہمان صفت است و ظل آن پس ظہور اصل ماحی وجود ظل بالکل نباشد و بقا باندازۂ فناست پس محمدی از رجوع بصفات بشریت ایمن باشد و از خوف او محفوظ چہ او بکلی از خود برآمدہ است و با و سبحانہ باقی گشتہ درین محل عود ممنوع باشد بخلاف در صورت فنای صفاتی کہ عود در انجا بواسطہ بقای اثر وجود سالک ممکن است از ینجا تواند بود اختلافیکہ در میان مشائخ در جواز رجوع و اصل و عدم جواز آن واقع است حق آنست کہ اگر محمدیست محفوظ است از عود و الا در خطر است و ہمچنین است اختلافیکہ در زوال اثر وجود سالک بعد از فنای او واقع است بعضے بزوال عین و اثر قائل گشتہ اند و بعضے دیگر زوال اثر را جائز نداشتہ اند حق درین باب نیز تفصیل است اگر محمدیست عین و اثر ہر دو را گم میسازد و غیر او را اثر زائل نمیشود چہ اصل صفت کہ اصل وست باقی است پس زوال ظل آن را سا ممکن نباشد ایجاد دقیقہ ایست باید دانست کہ مراد از زوال عین و اثر شہود زوال شہود ایست نہ وجودی چہ قول بزوال وجودی مستلزم الحاد و زندقہ است و جماعہ ازین طائفہ زوال وجودی تصور کردہ اند و از زوال اثر ممکن گریختہ اند و آنرا الحاد و زندقہ دانستہ اند و الحق ما حققت با علامہ عجیب است کہ با وجود قول بزوال وجودے بزوال عین نیز قائل گشتہ اند چہ حکم بزوال عین وجود در رنگ حکم بزوال اثر مستلزم الحاد و زندقہ است بالجملہ زوال وجودی در عین و اثر محالست و شہودی در ہر دو ممکن بلکہ واقع لیکن مخصوص بمحمدے مشرب است پس محمدیان کہ بتمام از قلب می برآیند و بمقلب قلب می پیوندند از تقلب احوال آزاد ند و از رقیت ماسوے بالکلیہ محرر و دیگر انرا چون وجود آثار دامنگیر است و تقلب احوال نقد وقت مخلصے از مقام قلب ندارند چہ وجود آثار و تقلب احوال از شعب حقیقہ جامعۂ قلبیہ است پس شہود دیگران ہمیشہ در پردہ باشد چہ ہر قدر کہ از بقایائے وجود سالک ثابت است پردۂ مطلوب ہما نقدر است چون اثر باقیست پردہ ہمان اثر است **معرفت** اگر سالک از راہ سلوک غیر متعارف در مرتبہ از مراتب فوق آں کہ رب او ست برسد بی آنکہ بآن اسم رسد در آن مرتبہ فانی و مستہلک گردد فنائے فی اللہ در آنصورت گفتن درست است و ہمچنین است بقا بآن

مرتبہ پس تخصیص فنا فی اللہ بآن اسم باعتبار آنست آنمرتبہ اولی است از مراتب فنا فی اللہ معرفت سلوک انواعست بعضے را بی تقدم جذبہ است و بعضی دیگر را جذبہ بر سلوک شان مقدم است و جماعہ را در اثنار قطع منازل سلوک جذبہ حاصل میشود و جمیع راطی منازل سلوک میسر میشود اما نا بجد جذبہ نمیرسند تقدم جذبہ بمحبوبان راست و باقی اقسام ہمچنین تعلق دارد سلوک محبان عبارت ازطی مقامات عشرہ مشہور است بہ ترتیب و تفصیل و در سلوک محبوبان خلاصہ مقامات عشرہ حاصل میشود بی ترتیب و تفصیل کارے ندارند علم بوحدت وجود و مانند آن از احاطہ و سریان و معیت ذاتیہ بجذبہ مقدم یا بتوسط وابستہ است سلوک خالص و جذبہ منتہیانرا با مثال این علوم مناسبت نیست چنانکہ بالاگذشت وحق الیقین منتہیانرا نیز بعلوم مناسبہ توحید وجود مناسبت نیست ہر جا بیان حق الیقین بمقام مجذوبان مناسب مقام ارباب توحید وجود کردہ اند آن حق الیقین مجذوبان ابتدے یا متوسط است معرفت بعضی مشائخ فرمودہ اند کہ چون کار طالب بجذبہ برسد بعد ازان راہبر ہمان جذبہ است و بس یعنے احتیاج بتوسط راہبر دیگر ندارد ہمان جذبہ کافی است اگر ازین جذبہ بجذبہ سیر فی اللہ ارادہ نمودہ اند بلے کافی است اما لفظ راہبر منافی این ارادہ است چہ بعد از سیر فی اللہ مسافتی نیست کہ در قطع آن محتاج براہبر باشد و ہمچنین جذبہ بمتقدم ہم مراد نیست چنانکہ متبادر از عبارتست پس ناچار جذبہ متوسط ارادہ نمودہ باشند و کفایت او در وصول بہ مطلوب معلوم نمیشود چہ بسیارے از متوسطان در وقت حصول این جذبہ از عروج بفوق تقاعد نمودہ اند و ہمان جذبہ را جذبہ بہ نہایت انگاشتہ اند اگر کافی بیود در اثنار راہ نمیگذاشت آرے جذبہ متقدم چون بمحبوبان تعلق دارد اگر کافی باشد گنجایش دارد و محبوبانرا بانقلاب عنایت خواہند کشید و در اثنار طریق نخواہند گذاشت اما این کفایت در حق جمیع جذبات متقدم ہم ممنوع است جذبہ کہ انجام کار او بسلوک کشد کافی است و اگر بسلوک نیاید مجذوب ابتر است از محبوبان نیست **خاتمہ** طائفہ از مشائخ قدس اللہ تعالی اسرارہم گفتہ اند کہ تجلی ذاتی مذہل شعور است و معطل حس بعضی از ایشان از حال خود چنین گفتہ اند کہ در وقت ظہور این تجلی ذاتی تا مدتے بے حس و حرکت افتادہ بودند و مردم مردہ می انگاشتند و بعضے دیگر منع کلام و جز آن در تجلی ذات کردہ اند حقیقت این سخن آنست کہ این تجلی ذات در پردہ اسمی است از اسمار بقا پردہ بواسطہ بقایاے اثر وجود صاحب تجلی است و آن بے شعورے بواسطہ آن بقیہ است اگر بتمام فانی میگشت و بہ بقا باللہ مشرف میشد آن تجلی ہرگز او را بے شعور نمی ساخت شعر یحرق بالنار من لمس بہ من ہو النار کیف یحترق

بلکہ گوئیم آن تجلی کہ در پردہ است تجلی ذات نیست داخل تجلی صفاتست تجلی ذات کہ مخصوص آنحضرت است علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ تجلی بے پردہ است و علامت پردہ بے شعورے است و بے شعوری از دوریست و دلیل بے پردگی شعور است و شعور در کمال حضور است بزرگی از حال صاحب این تجلی کہ بالاصالۃ والاستقلالیست چنین خبر داد علیہ الغفران آنجا کہ گفت ؎ موسیٰ از ہوش رفت بیک پرتو صفات ؎ تو عین ذات می نگری در نبسمی ؎ ہمین تجلی ذاتی کہ بے پردہ است محبوبان را دائمی است و محجبانرا برقے زیرا کہ ابدان محبوبان رنگ ارواح شان گرفتہ اند آن نسبت در کلیہ الیشان سرایت کردہ است و در محجبان این سرایت بر سبیل ندرت و آنچہ در حدیث نبوی علیہ من الصلوٰۃ اتمہا و اکملہا واقع شدہ است لی مع اللہ وقت مراد از وقت نہ این تجلی برقے است زیرا کہ این تجلی در حق آنسرور کہ بادشاہ مراد انست علیہ الصلوٰۃ والسلام دائمی است بلکہ نوعی از خصوصیت این تجلی دائمی است کہ آن بر سبیل قلت واقع است کما لا یخفی علی ارباب معرفت مشائخ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم در بیان حدیث لی مع اللہ وقت لا یسعنی فیہ ملک مقرب ولا نبی مرسل دو طائفہ اند جمعی از وقت وقت مستمر ارادہ نمودہ اند و دیگر جمعی بندرت وقت قائل گشتہ اند و حق آنست کہ با وجود استمرار وقت در وقت نادر نیز متحقق است کما مرت الاشارۃ الیہ آنفا نزد این حقیر تحقق آنوقت نادر در وقت ادار نماز است و ہمانا کہ آنسرور علیہ الصلوٰۃ والسلام در حدیث قرۃ عینی فی الصلوٰۃ بآن اشارت فرمودہ است و ایضاً آنسرور فرمودہ علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوٰۃ وقال تبارک و تعالیٰ واسجد واقترب پس در ہر وقتے کہ قربت الٰہی جلشانہ بیشتر است گنجائش غیر در آنوقت منتفی تر است و آنچہ بعضی از مشائخ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم فرمودہ اند از وقت حال و وقوف و استمرار آن چنین خبر دادہ است حیث قال حالی فی الصلوٰۃ کحالی قبل الصلوٰۃ فالاحادیث المذکورۃ بل النص المذکور ینفی المساواۃ والاستمرار باید دانست کہ استمرار وقت متحقق است سخن در آنست کہ با وجود استمرار حالتے نادرہ ہم واقع است یا نہ جمعی را کہ بر ندرت وقت اطلاع نداد اند نبفی آن قائل گشتہ اند و جمعی دیگر را کہ ازان مقام بہرہ دادہ اند بآن اعتراف نمودہ اند و الحق کسی را کہ بطفیل آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ در نماز جمعیت دادہ اند ازدولت قرب آن شربے ارزانی داشتہ اند اقل قلیل اند رزقنا اللہ سبحانہ بکمال کرمہ نصیبا من ہذا المقام بجرمۃ محمد علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والتحیۃ والسلام معرفت منتہیان ارباب صفات در علوم و معارف

مجذوبان نزدیک اند و در شهود هر دو شان نیز یکرنگ چه هر دو از ارباب قلوب اند غایة ما فی الباب ارباب صفات از تفاصیل مطلع اند بخلاف مجذوبان و ایضاً ارباب صفات بواسطه سلوک و عروج بفوق قرب بیشتر دارند از مجذوبان عروج ناکرده لیکن محبت اصل و منگیه شان است اگرچه حب در میان است چه عجب گر بحکم المرء مع من احب در مجذوبان نیز قرب و معیت اصل اعتبار کرده شود پس مجذوبان در محبت مناسبت بمجذوبان دارند چه حب ذاتی را و لو مع الحجب در مجذوبان نیز متحقق است **معرفت** در عبارت بعضے ازین طائفه واقع است که قطاب را تجلی صفاتست و افراد را تجلی ذات درین سخن مجال تامل است چه قطب محمدی مشرب است محمد یا را تجلی ذاتست آرے درین تجلی نیز تفاوتها است قریبکه افراد راست اقطاب را نیست اما هر دو را از تجلی ذات نصیب است مگر آنکه گوئیم که از قطب قطب ابدال مراد داشته باشند که بر قدم حضرت اسرافیل است نه بر قدم محمد **معرفت** ان الله خلق آدم علی صورته الله تعالی بیچون و بیچگونه است روح آدم که خلاصه اوست بر صورت بیچونی و بیچگونگی آفرید پس همچنانکه حق سبحانه لامکانیست روح نیز لامکانی آمده و نسبت روح با بدن همچو نسبت اوست تعالی و تقدس با عالم نه داخل است و نه خارج نه متصل نه منفصل پیش از قیومیت نسبتی مفهوم نمیشود و هر ذره از ذرات بدن را مقوم روح است همچنانکه الله تعالی قیوم عالم است قیومیت او تعالی مر بدن را بواسطه قیومیت روح است هر فیضی که وارد میشود محل ورود آن فیض ابتدا ار روحست و بواسطه روح آن فیض ببدن میرسد و چون روح بصورت بیچونے و بیچگونگی آفریده شد لاجرم بیچون و بیچگون حقیقے را در وے گنجایش آمد لا یسعنی ارضی و لا سمائی و لکن یسعنی قلب عبدی المؤمن چه ارض و سما با وجود وسعت و فراخی چون داخل دائره امکانند و بداغ چونی و چگونگی متسم گنجائش لامکانی که مقدس از چندے و چونی است ندارند لامکانی و مکان گنجائش ندارد و بیچون و چون آرام نمیگیرد پس ناچار گنجائش در قلب عبد مؤمن که لامکانے است و مبرے از چندے و چونی است متحقق گشت تخصیص بقلب عبد مؤمن بنا بر آنست که قلب غیر مؤمن کامل از اوج لامکانی فرود آمده است و گرفتار چندی و چونی شده است و حکم آن گرفته پس بواسطه این نزول و گرفتاری چونکه داخل دائره امکان شده است و چونی پیدا کرده است آن قابلیت را ضائع ساخته است اولئک کالانعام بل هم اضل و از مشائخ هر که از وسعت قلب خود خبر داده است مرادش لامکانیت قلب بوده باشد چه مکانی هر چند وسیع است تنگ است عرش با وجود عظمت و فراخی چون مکانیست هر آئینه در جنب لامکانی که روح است حکم دانه خردل دارد بل اقل بلکه گوئیم که این قلب چون محل تجلی انوار قدس شده است

بلکه بقائی بقدیم یافته عرش و ما فیها اگر در واقعت محو و متلاشی گردند و اثرازینها باقی نماند کما قال سید الطائفة
فی هذا المقام ان المحدث اذا قورن بالقدیم لم یبق له اثر این لباسی است یکتا که خاص بر قد روح و خاصه اند
ملائکه نیز این خصوصیت ندارند داخل دائره امکانند و متصف بچونند لاجرم انسان خلیفه رحمن آمد جل سلطانه
بلی صورت شئی خلیفه شئی است تا بر صورت شئی مخلوق نباشد خلافت شئی را نشاید تا خلافت راشایان نباشد
تحمل بار امانت اصل خود نتواند کرد لاجل عطایا الملک لامطایاه قال تبارک و تعالی انا عرضنا الامانة علی
السموات والارض والجبال فابین ان یحملنها و اشفقن منها و حملها الانسان انه کان ظلوما جهولا کثیر الظلم علی
نفسه بحیث لا یبقی من وجوده و لا توابع وجوده اثر و لا حکم کثیر الجهل حتی لا یکون له ادراک تعلق بالمقصود و لا علم
له بنسبتها الی المطلوب بل العجز عن الادراک فی ذلک الموطن ادراک و الاعتراف بالجهل معرفة اکثرهم معرفة بالله
اشد هم تحیرا فیه تنبیه اگر در بعضی عبارات لفظی که موهم ظرفیه یا مظروفیه است در شان او تعالی و تقدس واقع میشود
حمل بر تنگی میدان عبارت میباید کرد و مراد کلام را مطابق آرای اهلسنت میباید داشت معرفت عالم چه صغیر
چه کبیر مظاهر اسماء و صفات آلهیه است تعالی شانه و مرایای شیونات و کمالات ذاتیه او سبحانه گنجی بود مکنون و سرے
بود مخزون خواست که خلائق بلاد و عباد را از اجمال بتفصیل آرد و عالم را آفرید تا دلالت کند بر اصل خویش و علامت باشد
بر حقیقت خود پس عالم را باصانع بچون هیچ نسبتے نیست الا آنکه عالم مخلوق اوست و دلیل است بر کمالات مخزونه
او تعالی و تقدس ما وراء این هر حکمی که هست از جنس اتحاد و عینیت و احاطه و معیت از سکر وقت و غلبه حال است
اکابر مستقیم الاحوال که ارواح صحو ایشان از شرب ارزانی داشته اند ازین علوم متبرے و مستغفر اند اگرچه بعضی
ایشان را در اثناء راه این علوم حاصل میشود اما بالآخره ازینها میگذرانند و مطابق علوم شریعت علوم
ازلی بر ایشان ایراد میفرمایند مثالی از برای تحقیق این مبحث بیان کنیم عالمے نحریری ذو فنونے که
کمالات مخزونه خود را در عرصه ظهور آرد و فنون مکنونه خود را بر ملا جلوه دهد ایجاد حروف و اصوات نماید
تا در پرده آن حروف و اصوات آن کمالات را متجلی سازد و آن فنون را اظهار نماید پس در تصورت این حروف
و اصوات دوال را با معانی مخزونه بلکه با آن عالم موجد هیچ نسبتے نیست الا آنکه آن عالم موجد اینها است
و اینها دوال اند بر کمالات مکنونه او و حروف و اصوات را عین آن عالم موجد یا عین آن معانے
گفتن معنی ندارد و همچنین حکم باحاطه و معیت درین حادثه غیر واقع است معانی بهمان صرافت
مخزونه اند آرے چون در میان معانے و صاحب معانی و در میان حروف و اصوات مناسبت

والیت و مدلولیت متحقق است بعضی معانی زائده غیر واقعه در تخیل مے آیند فی الحقیقت آن عالم و معانی مخزونهٔ او ازان نسب زائده منزه و مبرا است و این حروف و اصوات در خارج موجود اند نه آنکه آن عالم و معانی موجود اند و آن حروف و اصوات او بهام و خیالات اند پس عالم که عبارت از ماسوی است در خارج موجود است یا وجود ظلی و الکون الطبعی نه آنکه عالم اوهام و خیالات است این مذهب بعینه مذهب سوفسطائی است که عالم را اوهام و خیالات میداند اثبات حقیقت در عالم نمودن عالم را از اوهام و خیالات نمی برآرد و حقیقت موجود شد نه عالم زیرا که عالم ورای الحقیقة مفروض است تنبیه مراد از مظهریت و مرآتیت عالم را مر اسماء صفات اوست مر صور اسماء و صفات را نه اسماء و صفات با عیانها چه اسم در رنگ مسمی محاط هیچ مرات نمیشود و صفت همچون موصوف مقید به هیچ مظهر نگردد و در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد در کلبهٔ گدایان سلطان چکار دارد معرفت کمل تابعان آنسرور علیه الصلوٰة والسلام اگرچه بواسطهٔ اتباع آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام والتحیة از تجلی ذات که بالاصالة خاصهٔ آنحضرت است علیه الصلوٰة والسلام نصیب است و سائر انبیا را علی نبینا و علیهم الصلوٰت والتسلیمات تجلیات صفاتست و تجلی ذات اشرف است از تجلی صفات لیکن باید دانست که انبیا را علی نبینا و علیهم الصلوات والتحیات در تجلیات صفات مراتب قرب حاصل است که کمل تابعان این امت را نیست باوجود تجلی ذات بطریق تبعیت مثلاً شخصے بحسب بال آفتاب مدارج عروج را طے کرده تا آفتاب برسد درمیان آفتاب و او غیر از هالهٔ دقیقی نماند و شخصی دیگر باوجود محبت ذات آفتاب در عروج بآفتاب عاجز است هر چند میان او و آفتاب حائلی درمیان نیست که شک نیست که شخص اول نزدیکتر است بآفتاب و عالم تر است بکمالات دقیقهٔ او پس در هر که قرب بیشتر است و معرفت زیاده تر افضل تر است پس هیچ ولی از اولیا را این امت که خیر الامم است باوجود افضلیت پیغمبر خویش برتبهٔ هیچ نبی از انبیا نرسد اگرچه او را بواسطهٔ متابعت پیغمبر خویش از مقام ما به الافضلیة نصیبے حاصل شود فضل کلی انبیا راست اولیا طفیلی اند ولیکن هذا آخر الکلام الحمد لله سبحانه علی ذلک و علی جمیع نعائه و الصلوٰة والسلام علی افضل انبیائه و علی جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین و علی الصدیقین و الشهداء و الصالحین **مکتوب دوصد و هشتاد و هشتم**

بسید امین مانکپوری صدور یافته در منع از ادای صلوات نوافل بجماعه در نماز عاشورا و شب برات و غیرها و ما یناسب ذلک بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله الذی شرفنا بمتابعة سید المرسلین و جنبنا عن ارتکاب المبتدعات فی الدین و الصلوٰة والسلام علی من قمع بنیان الضلالة و رفع اعلام الهدایة

وعلی آله الابرار وصحبه الاخیار باید دانست که اکثر مردم از خواص وعوام درین زمان در ادای نوافل اهتمام تمام دارند ودر مکتوبات مسایل مینمایند ومراعات سنن ومستحبات را در انها کمتر میکنند نوافل را عزیز میدانند وفرائض را ذلیل وخوار کم است که فرائض را در اوقات مستحبه ادا نمایند ودر تکبیر جماعه مسنونه بلکه در نفس جماعه تقیدی ندارند بتکاسل وتساهل ادای نفس فرائض را غنیمت میشمارند وروز عاشورا وشب برات وشب بست وهفتم ماه رجب واول شب جمعه ماه مذکور که آنرا لیلة الرغائب نام نهاده اند کمال اهتمام را مرعی داشته بجمعیت تمام نوافل را بجماعت میگزارند وآنرا نیک ومستحسن می پندارند نمیدانند که این تسویلات شیطان اند که سیئات را بصورت حسنات مینماید شیخ الاسلام مولانا عصام الدین هروی در حاشیه شرح وقایه میفرماید که تطوع بجماعت وترک فرض بجماعت از حبائل شیطانست باید دانست که نوافل را بجمعیت تمام گزاردن از بدعتهای مذمومه ومکروهه است ازان بدعتها است که حضرت رسالت خاتمیت علیه من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها در شان آن فرموده است من احدث فی دیننا هذا فهو رد بدانکه ادای نوافل بجماعت در بعضی روایات فقهیه مطلق مکروه است ودر بعضی دیگر کراهت مشروط بتداعی وبجمع است پس اگر بے تداعی یکدو کس در ناحیه مسجد نفل بجماعت گزارند روا باشد بے کراهت ودر سه کس اختلاف مشائخ است ودر چهار کس باتفاق مکروه نیست در بعضی روایات ودر بعضی دیگر اصح آنست که مکروه است فی الفتاوی السراجیه کره التطوع بالجماعه بخلاف التراویح وصلوة الکسوف وفی الفتاوی الغیاثیه قال الشیخ الامام السرخسی رحمه الله سبحانه التطوع بالجماعه خارج رمضان انما یکره اذا کان علی سبیل التداعی اما اذا اقتدا واحد واثنان لا یکره وفی الثلث اختلاف وفی الاربع یکره بلا خلاف وذکر فی الخلاصة التطوع بالجماعه اذا کان علی سبیل التداعی یکره اما اذا صلوة بجماعه بغیر اذان واقامة فی ناحیة المسجد فلا یکره وقال شمس الائمة الحلوانی اذا کان سوی الامام ثلثة لا یکره بالاتفاق وفی الاربع اختلاف والاصح مکروه وفی الفتوی الشافیه ولا یصلی التطوع بالجماعة الا فی شهر رمضان وذلک انما یکره اذا کان علی سبیل التداعی یعنی باذان و اقامة اما لو اقتدی واحد او اثنان لا علی سبیل التداعی فلا یکره واذا اقتدی ثلثة اختلف المشائخ رحمهم الله وان اقتدی بار بعة کره اتفاقا وامثال این روایات بسیار است وکتب فقهیه به آن مملو اند واگر روایتے پیدا شود که از ذکر عدد ساکت باشد ومطلقا مجوز باشد ادای نوافل به جماعت آنرا حمل باید کرد بر مقید که در روایات دیگر واقع شده است واز مطلق مقید مراد باید داشت

وجواز مقصود بر اثنین یا ثلث باید نمود چه علماء حنفیه اگرچه در اصول مطلق برابر اطلاق میگذارند و بر مقید حمل نمیکنند اما در روایات حمل مطلق بر مقید جائز داشته اند بلکه لازم دانسته و اگر بر طریق فرض محال حمل تکنیم و بر اطلاق بگذاریم هر آئینه این مطلق معارض خواهد بود مر آن مقید را اگر در قوت برابر باشند و مساوات ممنوع است چه روایات کراهت باوجود کثرت مختار و مفتی بها اند بخلاف روایت اباحت و لو سلم مساواتها گوئیم که بر تقدیر تعارض ادله کراهت دادن اباحت ترجیح جانب کراهت راست که رعایت احتیاط در راست چنانچه مقرر اهل اصول فقه است پس جماعت که در روز عاشورا و شب برات و لیلة الرغائب نماز بجماعت میگذارند و دست مو و لیست سیصد سیصد کما بیش که در مسجد ها جمع میشوند و آن نماز را داجتماع و جماعت راستحسن می پندارند مرتکبان امر مکروه اند باتفاق فقها و مکروه را استحسن دانستن از اعظم جنایات است چه حرام را مباح دانستن منجر بکفر است و مکروه را حسن پنداشتن یکمرتبه ازان پایان است شناعت این فعل را نیک ملاحظه باید نمود و دست آویز ایشان در باب دفع کراهت عدم تداعی است آری عدم تداعی بمقتضای بعضی روایات دفع کراهت میکند اما مخصوص به واحد و اثنین است و آنهم بشرطی است که ناحیه مسجد متحقق شود و بدونها خرط القتاد با آنکه تداعی عبارت از اعلام یکدیگر است از برای ادای نماز نفل و اینجا معنی درین جماعت متحقق است چه قبیله قبیله در روز عاشورا یکدیگر را اعلام میکنند و می خوانند که در مسجد فلان شیخ یا فلان عالم می باید رفت و نماز بجمعیت می باید گزارد و این فعل را اعتبار نموده اند تقسیم اعلام از اذان و اقامت هم ابلغ است پس تداعی هم ثابت شد اگر تداعی را مخصوص باذان و اقامت داریم چنانچه در بعضی روایات واقع شده است و حقیقت اذان و اقامت خواهیم پس جواب همانست که بالا گذشت که مخصوص بواحد و اثنین است باشرط دیگر که بالا مذکور شد باید دانست که مبنای ادای نوافل بر اخفا و ستر است که مظنه ریا و سمعه است و جماعت منافی آنست و در ادای فرائض اظهار و اعلان مطلوب است چه از شائبه ریا و سمعه مبرا است پس با جماعت مناسب باشد یا آنکه گوئیم کثرت اجتماع محل حدوث فتنه است لهذا از برای ادای نماز جمعه حضور سلطان یا نائب او شرط کرده اند تا از حدوث فتنه امن متحقق شود و درین جماعت مکروهات هم احتمال ایقاظ فتنه قوی است پس این جماع مشروط بنباشد و منکر باشد در حدیث نبویست علیه من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها الفتنة نائمة لعن الله من ایقظها پس ولاة اسلام و قضاة و اهل احتساب را لازم است که منع این اجتماع نمایند

دور نیاب زجر را بابلغ وجوہ مرعی دارند تا استیصال این بدعت کہ منجر بفتنہ است متحقق شود واللہ یحق الحق وہو یہدی السبیل مکتوب دو صد و ہشتاد و نہم بملا نا بدر الدین صدور یافت در بیان اسرار قضا و قدر و ما یناسب ذلک بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ الذی کشف سر القضاء والقدر علی الخواص من عبادہ وستر عن العوام لمکان الضلال عن سواء السبیل واقتصادہ والصلوٰۃ والسلام علی من اکمل بہ الحجۃ البالغۃ وقطع بہ اعذار العصاۃ الہالکۃ وعلی آلہ واصحابہ البررۃ الاتقیاء الذین آمنوا بالقدر ورضوا بالقضاء وبعد فلما کانت مسئلۃ القضاء والقدر قد کثر فیہا الحیرۃ والضلال وغلب علی اکثر ناظریہا باطل اوہام والخیال حتی قال بعضہم محض الجبر فیما یصدر من العبد بالاختیار وبقی بعضہم نسبتہ الی الواحد القہار واخذ طائفۃ بطرفی الاقتصاد فی الاعتقاد الذی ہو الصراط المستقیم والمنہج القویم ولقد وفق بہذا الطریق الفرقۃ الناجیۃ الذین ہم اہل السنۃ والجماعۃ رضی اللہ تعالی عنہم وعن اسلافہم واخلافہم فترکوا الافراط والتفریط واختاروا الوسط والبین روی عن ابی حنیفۃ رضی اللہ تعالی عنہ انہ سال جعفر ابن محمد الصادق رضی اللہ تعالی عنہما فقال یا ابن رسول اللہ ہل فوض اللہ تعالی الامر الی العباد فقال اللہ تعالی اجل من ان یفوض الربوبیۃ الی العباد فقال ہل یجبرہم علی ذلک فقال اللہ اعدل من ان یجبرہم علی ذلک ثم یعذبہم فقال وکیف ذلک فقال بین البین لا جبر ولا تفویض ولا کرہ ولا تسلیط لہذا قال اہل السنۃ ان الافعال الاختیاریۃ للعباد مقدورۃ للہ تعالی من حیث الخلق والایجاد ومقدورۃ العباد علی وجہ آخر من التعلق یعبر عنہ بالاکتساب فحرکۃ العبد باعتبار نسبتہا الی قدرۃ اللہ تعالی تسمی خلقا وباعتبار نسبتہا الی قدرۃ العبد کسبا ہذا غیر ان الاشعری منہم ذہب الی ان لا مدخل لاختیار العباد فی افعالہم اصلا الا انہ سبحانہ اوجد الافعال عقیب اختیارہم بطریق جری العادۃ اذ لا تاثیر للقدرۃ الحادثۃ عندہ وہذا المذہب حائل الی الجبر ولہذا سمی بالجبر المتوسط قال الاستاد ابو اسحاق الاسفرائنی بتاثیر القدرۃ الحادثۃ فی اصل الفعل وحصول الفعل بمجموع القدرتین وقد جوز اجتماع المؤثرین علی اثر واحد بجہتین مختلفتین قال القاضی ابو بکر الباقلانی بتاثیر القدرۃ الحادثۃ فی وصف الفعل بان یجعل الفعل موصوفا بمثل کونہ طاعۃ ومعصیۃ والمختار عند العبد الضعیف تاثیر القدرۃ الحادثۃ فی اصل الفعل وفی وصفہ معا اذ لا معنی للتاثیر فی الوصف بدون التاثیر فی الاصل والوصف اثرہ المتفرع علیہ لکنہ محتاج الی تاثیر زائد علی تاثیر اصل الفعل اذ وجود الوصف زائد علی وجود الاصل ولا محذور فی القول بالتاثیر وان کبر ذلک علی الاشعری اذ التاثیر فی القدرۃ

ایضا بایجاد اللہ سبحانہ کما ان نفس القدرۃ بایجادہ تعالی ایضا والقول بتاثیر القدرۃ ہو الاقرب الی الصواب
ومذہب الاشعری داخل فی دائرۃ الجبر فی الحقیقۃ اذ لا اختیار عندہ حقیقۃ ولا تاثیر للقدرۃ الحادثۃ اصلا عندہ
الا ان الفعل الاختیاری عند الجبریۃ لا ینسب الی الفاعل حقیقۃ بل مجازا وعند الاشعری ینسب الی الفاعل
حقیقۃ وان لم یکن الاختیار ثابتا لہ حقیقۃ لان الفعل ینسب الی قدرۃ العبد حقیقۃ سواء کان القدرۃ مؤثرۃ ولو فی الجملۃ
کما ہو مذہب غیر الاشعری من اہل السنۃ او مدارا محضا کما ہو مذہبہ وبہذا الفراق تمیز مذہب اہل الحق عن
مذہب اہل الباطل ونفی الفعل عن الفاعل حقیقۃ واثباتہ لہ مجازا کما ہو مذہب الجبریۃ کفر محض وانکار عن
الضرورۃ قال صاحب التمہید ومن الجبریۃ من قال بان الفعل من العبد ظاہرا ومجازا لا فی الحقیقۃ لا استطاعۃ
لہ اصلا والعبد کالشجر اذا حرکتہا الریح تحرکت فکذلک العبد مجبور کالشجر وہذا کفر ومن اعتقد ہذا یصیر کافرا وقال ایضا فی
مذہب الجبریۃ قولہم ان لیس للعباد افعال علی الحقیقۃ لا فی الخیر ولا فی الشر وما یفعلہ العبد فالفاعل ہو اللہ سبحانہ و
ہذا کفر فان قلت اذا لم یکن لقدرۃ العبد تاثیر فی الافعال ولم یکن الاختیار لہ حقیقۃ فما معنی نسبۃ الافعال
الی العبد حقیقۃ عند الاشعری قلت ان القدرۃ وان لم یکن لہا تاثیر فی الافعال لانہ سبحانہ جعلہا مدارا لوجود
الافعال بان یخلق اللہ تعالی الافعال عقب صرف قدرتہم واختیارہم الی الافعال بطریق جری العادۃ و
کان القدرۃ علۃ عادیۃ لوجود الافعال فیکون للقدرۃ مدخل فی صدور الافعال عادۃ لانہا لم توجد بدونہا
عادۃ وان لم یکن لہا تاثیر فی الافعال فباعتبار العلۃ العادیۃ ینسب الی العباد افعالہم حقیقۃ ہذا ہو
النہایۃ فی تصحیح مذہب الاشعری والکلام بعد محل تامل علم ان اہل السنۃ آمنوا بالقدر وقالوا بان القدر
خیرہ وشرہ وحلوہ ومرہ من اللہ سبحانہ لان معنی القدر ہو الاحداث والایجاد ومعلوم انہ لیس بمحدث ولا موجد
الا اللہ سبحانہ لا الہ الا ہو خالق کل شئ فاعبدوہ والمعتزلۃ والقدریۃ انکروا القضاء والقدر وزعموا بان
افعال العباد حاصلۃ بقدرۃ العبد وحدہا قالوا لو قضی اللہ سبحانہ الشر ثم یعذبہم علی ذلک جوزا منہ سبحانہ و
ہذا جہل منہم لان القضاء لا یسلب القدرۃ والاختیار عن العبد لانہ قضی بان العبد یفعلہ او یترکہ باختیارہ علما
ما فی الباب انہ یوجب الاختیار وہو محقق للاختیار لا منافیہ ایضا منقوض بافعال الباری تعالی لان فعلہ
سبحانہ بالنظر الی القضاء اما واجب وممتنع اذ لو تعلق القضاء بالوجود فیجب او بالعدم فیمتنع فلو کان وجوب الفعل
بالاختیار منافیا لہ لم یکن الباری تعالی مختارا وہذا کفر ولا یخفی علی احد ان القول باستقلال قدرۃ العبد فی ایجاد افعالہ
مع کمال ضعفہ فی غایۃ السخافۃ ومنتہی نہایۃ السفاہۃ وہذا بالغ مشائخ ماوراء النہر شکر اللہ تعالی اسعیہم فی تضلیلہم

فی ہذہ المسئلۃ حتی قالوا ان المجوس اسعد حالا منہم حیث لم یثبتوا الا شریکا واحدا والمعتزلۃ اثبتوا شرکاء لا یحصی
فزعمت الجبریۃ انہ لا فعل للعبد اصلا وان حرکاتہ بمنزلۃ حرکات الجمادات لا قدرۃ لہم اصلا ولا قصد ولا اختیار
وزعموا ان العباد یثاب بالخیر ولا یعاقب بالشر والکفار والعصاۃ معذورون غیر مسئولین لان الافعال
کلہا من اللہ تعالی والعبد مجبور فی ذلک وہذا کفر وہؤلاء المرجیۃ الملعونون الذین یقولون بان المعصیۃ
لا یضر والعاصی لا یعاقب روی عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انہ قال لعنت المرجیۃ علی لسان سبعین
نبیا ومذہبہم باطل بالضرورۃ للفرق الظاہر بین حرکۃ البطش وحرکۃ الارتعاش فعلم وتعلم قطعا ان
الاول باختیارہ دون الثانی والنصوص القطعیۃ تنفی ہذا المذہب ایضا کقولہ تعالی جزاء بما کانوا یعملون
وقولہ سبحانہ فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر الی غیر ذلک واعلم ان کثیر الناس لضعف فہمہم وقصور نہیہم
یطلبون الاعتذار ودفع السؤال عن انفسہم فیمیلون الی مذہب الاشعری بل الی مذہب الجبری مرارۃ یقولون
بان الاختیار للعبد حقیقۃ ونسبۃ الفعل الیہ مجازا ومرارۃ یقولون بضعف الاختیار المستلزم للاجبار ومع ذلک
یسمعون کلام بعض الصوفیۃ فی ہذا المقام من ان الفاعل واحد لیس الا ہو وان لا تاثیر لقدرۃ العبد فی الافعال
وان حرکاتہ بمنزلۃ حرکات الجمادات بل وجود العبد ذاتا وصفۃ کسراب بقیعۃ یحسبہ الظمآن ماء حتی اذا جاءہ لم یجدہ
شیئا ووجد اللہ عندہ وامثال ہذا الکلام ازدادہم جراۃ علی الاجتراءات والمسامحات فی الاقوال والافعال فتفکر
فی تحقیق ہذا المقام واللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ المرام ان الاختیار لو لم یکن ثابتا للعبد حقیقۃ کما ہو مذہب الاشعری لما
نسب اللہ تعالی الظلم الی العباد اذ لا اختیار لہم ولا تاثیر لقدرتہم وانما ہی مدار المحض عندہ وقد نسب سبحانہ الظلم
الیہم فی غیر موضع من کتابہ المجید ومجرد المداریۃ بدون التاثیر ولو فی الجملۃ لا یوجب الظلم منہم نعم ان الایلام
والتعذیب للعبادۃ تعالی من غیر ان یکون الاختیار ثابتا لہم لیس بظلم اصلا اذ ہو سبحانہ مالک علی الاطلاق
یتصرف فی ملکہ المطلق کیف یشاء اما نسبۃ الظلم الیہم مستلزم لثبوت الاختیار لہم واحتمال المجاز فی ہذہ النسبۃ
خلاف المتبادر فلا یرتکب من غیر ضرورۃ فاما القول بضعف الاختیار فلا نخلوا ما یراد بہ الضعف بالنسبۃ الی اختیار
تعالی فمسلم ولا نزاع فیہ لاحد وکذا الضعف بمعنی عدم الاستقلال فی صدور الافعال ایضا مسلم واما الضعف
بمعنی عدم المدخلیۃ للاختیار فی الافعال ممنوع وہو اول المسئلۃ وسند المنع قدم مفصلا ینبغی ان یعلم ان اللہ تعالی
کلف عبادہ بقدر طاقتہم واستطاعتہم وخفف فی التکلیف بضعف خلقتہم قال اللہ تبارک وتعالی یرید اللہ ان یخفف
عنکم خلق الانسان ضعیفا کیف وہو سبحانہ حکیم رؤف رحیم لا یلیق بالحکمۃ والرافۃ والرحمۃ تکلیف ما لا یستطیع لہ

العبد فلم تکلف برفع الصخرة العظیمة التی لا یقدر علی رفعها العبد بل کلف بما هو الیسر علی العبد من الصلوات والتسبیحات
علی القیام والرکوع والسجود والقعدة المیسرة وکل ذلک یسیرة غایة الیسر وکذا الصوم مثلا فی نهایة السهولة والزکوة
ایضا کذلک او قدر بربع العشر ولم یقدر بالکل والنصف مثلا للثقل علی العباد من کمال الرافة جعل للمامور
خلفا ان تعسر الاصل فجعل للوضوء خلفا هو التیمم وکذا حکم بان من لم یقدر علی القیام صلی قاعدا ومن لم یقدر
علی القعود صلی مضطجعا وکذا من لم یقدر علی الرکوع والسجود صلی مومیا الی غیر ذلک مما لا یخفی علی الناظر فی الاحکام
الشرعیة بنظر الاعتبار والانصاف یجد تمام التکلیفات الشرعیة فی غایة الیسر ونهایة السهولة ویطالع کمال الرافة
منه سبحانه علی العباد فی صفات صفحات التکلیفات ومصداق تحقیق التکلیفات تمنی العوام فی زیادة التکلیف
من المامورات فان بعضهم یتمنی الزیادة فی الصوم المفروض وبعضهم فی الصلوات المفروضات وعلی هذا القیاس
وما هذا التمنی الا لکمال التخفیف وعدم وجدان الیسر فی ادار الاحکام للبعض مبنی علی وجود ظلمات نفسانیة و
کدورات طبیعیة ناشیة عن هوی النفس الامارة المنتصبة بمعاداة الله سبحانه قال الله سبحانه کبر علی المشرکین
ما تدعوهم الیه وقال تعالی وانها لکبیرة الا علی الخاشعین فکما ان مرض الظاهر موجب للعسر لادار الاحکام کذلک
مرض الباطن ایضا موجب لذلک العسر وقد ورد الشرع الشریف لابطال رسوم النفس الامارة ورفع هواجسها
فهوی النفس ومتابعة الشریعة علی طرفی نقیض فلا جرم یکون وجود ذلک العسر دلیل وجود هوی النفس فبقدر وجود
الهوی بقدر العسر فاذا انتفی الهوی کلیة انتفی العسر رأسا واما کلام بعض الصوفیة المذکور سابقا فی
نفی الاختیار او ضعفه فاعلم ان کلامهم ان لم یکن مطابقا باحکام الشریعة فلا اعتبار له اصلا فکیف یصلح للحجة
والتقلید وانما الصالح للحجة والتقلید اقوال العلماء من اهل السنة فما وافق اقوالهم من کلام الصوفیة یقبل وما
خالفهم لا یقبل علی انا نقول ان الصوفیة المستقیمة الاحوال لم یتجاوزوا الشریعة اصلا لا فی الاحوال ولا فی
الاعمال ولا فی الاقوال ولا فی العلوم والمعارف ویعلمون ان بقیة الخلاف مع الشریعة ناشیة عن سقم فی الحال
وخلل فیه ولو صدق الحال ما خالف الشریعة البتة وبالجملة خلاف الشریعة دلیل الزندقة وعلامة الالحاد وغایة ما فی الباب
ان الصوفی لو تکلم بکلام مخالف للشریعة ناش عن الکشف فی غلبة الحال وسکر الوقت فهو معذور وکشفه غیر صحیح وغیر
صالح للتقلید ینبغی ان یحمل کلامه ویصرف عن ظاهره فان کلام السکاری یحمل ویصرف عنه هذا ما تیسر لی
فی هذا المقام بعون الله سبحانه وحسن توفیقه تعالی والحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب
دو صد و نودم بملا محمد هاشم صدور یافته بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام

علی سید المرسلین وآله واصحابه الطیبین الطاهرین بدانکه طریقی که اقرب است واسبق واوفق واوثق واسلم و
احکم واصدق واول واعلی واجل وارفع واکمل طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه است قدس الله تعالی ارواح اهالیها
واسرار موالیها اینهمه بزرگی اینطریق وعلو شان این بزرگواران بواسطه التزام متابعت سنت سنیه است
علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة واجتناب از بدعت نامرضیه ایشانند که در رنگ اصحاب کرام علیهم
الرضوان من الملک المنان نهایت کار در بدایت شان مندرج گشته است وحضور وآگاهی ایشان دوام
پیدا کرده بعد از وصول بدرجهٔ کمال فوق آگاهیهاے دیگران شده ای برادر ارشدک الله تعالی الی سواء الصراط
این درویش راچون هوس این راه پیدا شد عنایت خداوندے جل وعلا هادی کار او گشته بخدمت
ولایت پناه حقیقت آگاه هادی طریق اندراج النهایة فی البدایة ولے سبیل الموصل الی درجات الولایة
مویدالدین الرضی شیخنا وامامنا محمد الباقی قدس الله تعالی سره که یکے از خلفاے کبار خانوادهٔ حضرت اکابر
نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم بوده اند رسانید ایشان این درویش راذکر اسم ذات جل سلطانه
تعلیم فرمودند وبطریق معهود توجه نمودند تا التذاذ تمام در من پیدا شد واز کمال شوق گریه دست داد بعد از
یکروز کیفیت بخودی که نزد این اکابر معتبر است ومسمی است بفنا بخدمت رو نمود ودران بخودی یک دریاے محیط دیدم
وصور اشکال عالم را در رنگ سایه دران دریا یافتم واین بخودی رشته رفته استیلائی پیدا کرده بامتداد
کشید گاهی تا یک پهر روز میکشد وگاهی تا دو پهر ودر بعضی اوقات استیعاب شب مینمود وچون این قصه
را بحضرت ایشان رسانیدم فرمودند بخوے از فنا حاصل شده است واز ذکر گفتن منع فرمودند ونگاهداشت
آن آگاهی امر نمودند بعد از دور ونعر افناے مصطلح حاصل شد بعرض رسانیدم فرمودند که بکار خود مشغول
باش بعد ازان فنا فنا حاصل شد چون بعرض رسانیدم فرمودند که تمام عالم را یکے می بینی ومتصل واحد
می یابی عرض کردم که بلے فرمودند که معتبر در فنا فناست که باوجود دید آن اتصال بے شعوری حاصل
در همان شب فناے فنا بآن صفت حاصل شد بعرض رسانیدم وحالتیکه بعد از فنا حاصل شد نیز بعرض رسانیدم
وگفتم که من علم خود را نسبت بحق سبحانه حضوری میابم واوصافیکه بمن منسوب بوده بحق سبحانه منسوب میابم
بعد ازان نور یکه محیط همه اشیاء است ظاهر گشت ومن آنرا حق دانستم جل وعلا وآن نور رنگ سیاه داشت
بعرض رسانیدم فرمودند که حق مشهود است جل سلطانه اما در پردهٔ نور ونیز فرمودند که این انبساط که دران نور
مینماید در علم است بواسطهٔ تعلق ذات جل شانه باشیاء مستعده که در بالا وپست واقع شده اند منبسط

مینماید نفی انبساط باید کرد بعد ازان آن نور سیاه منبسط رو بانقباض آورد و تنگ شدن گرفت تا آنکه بنقطه کشید فرمودند آن نقطه را هم نفی باید کرد بحیرت آمد همچنان کردم آن نقطه موهوم هم از میان نامل شد و بحیرت انجامید که در انموطن حق سبحانه خود بخود است چون بعرض رسانیدم فرمودند که همین حضور حضور نقشبندیه است و نسبت نقشبندیه عبارت ازین حضور است و این حضور را حضور بے غیبت نیز میگویند و اندراج نهایت در بدایت درین موطن صورت می بندد و حصول این نسبت مرطالب را در سیر طریق در رنگ اخذ کردن طائر است در سلاسل دیگر اذکار و اوراد از پیر تا بران عمل نماید دلی بمقصود بروی قیاس کن ز گلستان من بهار مرا و این نسبت عزیز الوجود بعد از دو ماه و چند روز از ابتدا ارزبان تعلیم ذکر حاصل شده بود و بعد از متحقق شدن این نسبت فنای دیگر که آنرا فنای حقیقی میگویند حاصل گشت و دل را آنقدر وسعت پیدا شد که تمام عالم را از عرش تا مرکز زمین در جنب آن وسعت مقدار خردل قدرے نبود بعد ازان خود را و هر فرد عالم را بلکه هر ذره را حق میدیدم جل و علا بعد ازان هر ذره عالم را فرادی فرادی عین خود دیدم و خود را عین همه اینها تا آنکه تمام عالم را در یک ذره گم یافتم بعد ازان خود را بلکه هر ذره را بدانقدر منبسط و وسیع دیدم که تمام عالم را بلکه اضعاف عالم را در ان گنجائش باشد بلکه خود را و هر ذره را نورے یافتم منبسط که بهر ذره سار است صور و اشکال عالم در ان نور مضمحل و متلاشی بعد ازان خود را بلکه هر ذره را مقوم تمام عالم یافتم چون بعرض رسانیدم فرمودند که مرتبه حق الیقین در توحید همین است و جمع الجمع عبارت ازینمقام است بعد ازان صور و اشکال عالم را چنانکه اول حق می یافتم این زمان موهوم و هر ذره را که حق میدانستم بے تفاوت و بے تمیز همان ذره را موهوم یافتم بغایت حیرت دست داد درین اثنا عبارت فصوص که از پدر بزرگوار علیه الرحمة شنیده بودم بیاد آمد که فرموده است

ان شئت قلت انه ای العالم حق وان شئت قلت انه خلق وان شئت قلت انه حق من وجه وخلق من وجه وان شئت قلت بالحیرة لعدم التمیز بینهما این عبارت فی الجمله مسکن آن اضطراب گشت بعد ازان در ملازمت ایشان رفته عرض حال خود نمودم فرمودند که بنور حضور توصاف نشده است بکار خود مشغول باش تا تمیز بموجود از موهوم ظاهر شود عبارت فصوص را که مشعر بر عدم تمیز بود خواندم فرمودند که شیخ بیان حال کامل نکرده است عدم تمیز هم نسبت بعضی ثابت است حسب الامر بکار خود مشغول گشتم حضرت حق سبحانه و تعالی بمحض توجه شریف حضرت ایشان بعد از دو روز تمیز در موجود و موهوم ظاهر گردانید تا موجود حقیقی از موهوم متخیل ممتاز یافتم و صنعت و افعال و آثار که از موهوم مینمایند از حق سبحانه دیدم و این صفات و افعال را نیز موهوم

محض یافتم و در خارج جز تکیدات موجود ندیدم چون اینحالت را بعرض اشرف رسانیدم فرمودند که مرتبه فرق بعد الجمع همین است و نهایت سعی تا اینجاست پس از ین انچه در نهاد و استعداد هر کس نهاده اند ظاهر میشود و این مرتبه را مشائخ طریقت مقام تکمیل گفته اند باید دانست که این درویش را در مرتبه اولی چون از مسکر بصحو آوردند از فنا به بقا مشرف ساختند چون در هر ذره از ذرات وجود خود نظر کرد جز حق را نیافت در هر ذره را مرات شهود او یافت از انمقام باز بجیرت بردند چون بخود آوردند حضرت حق سبحانه تعالی را با هر ذره از ذرات وجود خود یافت نه در وی و مقام سابق نسبت باین مقام ثانی فرود تر در نظر در آمد باز بجیرت بردند و چون بافاقت آوردند در مرتبه حق را سبحانه تعالی محیط عالم یافت و نه متصل نه داخل عالم و نه خارج نسبت معیت و احاطه و سریان بر نهجیکه اول میافت بالکلیه منتفی گشت مع ذلک بهمان کیفیت مشهود شد بل کانه محسوس و عالم نیز درین وقت مشهود بود اما با حق سبحانه ازین نسبت مذکوره هیچ نداشت باز بجیرت بردند چون بصحو آوردند معلوم گشت که حق سبحانه و تعالی را بالعالم نسبتی است ورای این نسبت مذکوره و آن نسبت مجهول الکیفیه است او تعالی مشهود شد به نسبت مجهول الکیفیه باز بجیرت بردند و نحوی از قبض درین مرتبه رو داد چون باز بخود آوردند او تعالی مشهود گشت بغیر آن نسبت مجهول الکیفیه بطوری که هیچ نسبت بعالم ندارد و نه معلوم الکیفیه نه مجهول الکیفیه و در بعضی وقت عالم مشهود بود بهمان خصوصیت و در انوقت علم خاص عنایت شد که بسبب آن علم هیچ مناسبتی در میان خلق و حق تعالی نماند با وجود حصول هر دو شهود درین وقت معلوم گردانیدند که این مشهود با این صفت با این تنزیه ذات حق است سبحانه تعالی عن ذلک بلکه صورت مثالی تعلق تکوینی اوست سبحانه که ورای او تعلقات کونی است معلوم الکیفیه باشد آن تعلق یا مجهول الکیفیه هیهات هیهات شعر کیف الوصول الی سعاد و دونها قلل الجبال و دونهن خیوف

ای عزیز اگر قلم را در تفصیل احوال و تبیین معارف جاری سازم بتطویل انجامد و به اطناب کشد علی الخصوص معارف توحید وجود عالم ظلیت اشیا اگر در بیان آیند بماتة که عمرها در توحید وجود گذرانیده اند معلوم نمایند قطره از ان دریای بی نهایت حاصل نکرده اند عجب آنست که همان جماعت این درویش را از ارباب توحید وجودی انکار ندارند و از علماء منکرین توحیدی شمارند و از کوته نظرے پنداشته اند که اصرار بر معارف توحیدی از کمال است و ترقی از انمقام از نقص سبحان من یرے خود و ینجر به عیب پسند ند بر عجم هنر پرستند آنجا عدد ترین امر اقوال مشائخ ما تقدم است که در توحید وجودی واقع شده اند حضرت حق سبحانه و تعالی ایشان را انصاف

دہاد از کجا دانستہ اند کہ آن مشائخ را از ان مقام ترقی واقع نشدہ است و محبوس آنمقام ماندہ اند سخن در نفس حصول معارف توحیدے نیست کہ آن البتہ واقع است بلکہ سخن در ترقی از انمقام است اگر صاحب ترقی را منکر توحید گویند و بران اصطلاح بندند چہ مناقشہ است بر سر اصل سخن رویم و گوئیم کہ چون قلیل را بر کثیر دلالت است و قطرہ را بہ بحر غدیر اشارۃ اقتصار بر قلیل نمودم و اکتفا بقطرہ ای برادر چون حضرت خواجہ مرا کامل تمکمل دانستہ اجازت تعلیم طریقہ فرمودند و جمعی از طالبان را حوالہ من نمودند مرا در انوقت در کمال و تکمیل خود تردد ی بود فرمودند جای تردد نیست کہ مشائخ عظام این مقامات را مقام کمال و تکمیل فرمودند اگر تردد ی درین مقام پیدا شود تردد ے در کمالیت آن مشائخ لازم آید حسب الامر شروع در تعلیم طریقت نمودم توجہات در کار طالبان مرعی ساختم و مستر شدان اثر ہاے عظام محسوس شد حتی کہ کار سنین بساعات قرار یافت یک چندے باین امر سرگرمی داشتم آخر الامر باز علم بہ نقص خود پیدا شد و ظاہر ساختند کہ تجلی ذاتے بر تے کہ اکابر مشائخ آنرا نہایت گفتہ اند ہیچ درین راہ پیدا نشد و سیر الی اللہ و سیر فی اللہ نیز معلوم نشد کہ چیست پس از تحصیل امثال این کمالات چارہ نبود این زمان علم بہ نفس خود مبرہن نگشت طالبانی کہ در گرد من بودہ اند جمع کردہ حدیث نقص خود گفتم و وداع ہمہ را ساختم اما طالبان انعمنی را بر تواضع محمول داشتہ از انچہ داشتند بر نگشتند بعد از چندگاہ حضرت حق سبحانہ و تعالی احوال منتظرہ را محصل گردانید بصدقہ حبیبہ علیہ الصلوات و التسلیمات بدانکہ حاصل طریقہ حضرات خواجگان قدس اللہ تعالی اسرارہم اعتقاد اہلسنت و جماعت است و اتباع سنت سنیہ مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ و السلام و التحیۃ و اجتناب است از بدعت و ہواے نفسانیہ و عمل بعزیمت امور مہما امکن و احتراز از عمل بہ رخصت و استہلاک و اضمحلال است اولا در جمت جذبہ و این استہلاک را بعدم تعبیر کردہ اند و بقائے کہ درین جمت پیدا شود بعد از تحقق این استہلاک معبر بوجود عدم است یعنی وجودے و بقاے کہ مترتب است بر عدم استہلاک است و این استہلاک و اضمحلال نہ عبارت از غیبت از حس است بلکہ باین استہلاک بعضی را غیبت از حس اتفاق افتد و بعضی دیگر را نہ و صاحب این بقا ممکن است کہ بصفات بشریت رجوع کند و باخلاق نفسانیہ عود نماید بخلاف بقائیکہ بر فنا مترتب است کہ عود ازان جائز نیست تواند بود کہ حضرت خواجہ بزرگ قدس اللہ تعالی سرہ الاقدس ہمین معنی فرمودہ باشند کہ وجود عدم بوجود بشریت عود میکند اما وجود فنا بوجود بشریت ہرگز عود نمے کند چہ باقی ببقاء اول ہنوز در راہ است و رجوع از راہ ممکن است

وثانی واصل منتهی است واصل را رجوع نمیباشد بزرگی میفرماید ما رجع من رجع الا من الطریق ومن وصل الیه لا یرجع باید دانست که صاحب وجود عدم هرچند در راه است اما از نهایت کار بحکم اندراج النهایه فی البدایه آگاه است انچه منتهی را در آخر میسر است خلاصه آن این را در نسبت اجمالا حاصل است و این نسبت چونکه در منتهی شمولی پیدا کرده است و عموم سیر البته آن در روحانیت وجسمانیت او حاصل گشته و در وجود عدم مقصور بر خلاصهٔ قلب است ولو فی الجمله وانکان علی سبیل الاجمال لاجرم منتهی صاحب تفصیل است و رجوع او بصفات جسمانیه ممتنع چه سریان آن نسبت در مراتب جسمانیه او را از صفات آن برآورده است و فانی ساخته واین فنا موهبت محض است ورجوع از موهبت محض لایلیق بجناب قدسه تعالی وتقدس بخلاف صاحب وجود عدم که این سرایت در آن او مفقود است چون این مراتب تابع قلب اند آن نسبت بطریق تبعیت در نهایت نیز فی الجمله ساری شده است واز صورت باز داشته مغلوب ساخته لیکن تا فنا وزوال نرسانیده تمکین الرجوع منه اذ المغلوب قد یغلب بعروض بعض العوارض وبحوق بعض الموانع والزائل لا یعود کما مر بدانکه بعضی از مشائخ این سلسله علیه قدس الله تعالی ارواحهم بر سه اهلاک واضمحلال مذکور وبقائیکه بران مترتب است اطلاق فنا وبقا کرده اند و بتجلی ذاتی وشهود ذاتی نیز در نیمرتبه اثبات نموده واین باقی را واصل گفته اند ویاد داشت که عبارت از دوام آگاهی است بجناب قدس سبحانه نیز در اینجا متحقق میداند وکل ذلک باعتبار اندراج النهایه فی البدایه والا فالفناء والبقاء لا یکونان الا للمنتهی هو الواصل والتجلی الذاتی مخصوص به ودوام الحضور مع الله سبحانه لا یکون الا للمنتهی الواصل اذ لا رجوع له اصلا اما اطلاق اول هم باعتبار مذکور صحیح است ومنتهی بروجه وجیه ازین قبیل است فنا وبقا و تجلی ذاتی وشهود ذاتی ووصل ویاد داشت در کتاب نفحات حضرت خواجه احرار قدس الله تعالی سره الاقدس واقع است عزیزے میفرمودند که مبناے آن کتاب ومکتوبات ورسائل است بعضی از مخلصان ایشان روایت معرفت من ارسلت الیه است کلموا الناس علی قدر عقولهم در انجا مرعی است و نیز ازین قبیل است رساله سلسلة الاحرار که بطریق کلام حضرت خواجه احرار واقع شده است و رباعیات مشرحه که حضرت خواجه ما مؤید الدین الراضی شیخنا ومولانا محمد الباقی سلمه الله تعالی نوشته اند واین بقاء را بلکه بر بقائیکه در جهت جذبه پیدا شود آنرا رد در توحید وجود است لهذا بعضے از مشائخ حق الیقین را برنهج بیان کرده اند که مآلش بتوحید وجود است و بعضی را همین بیان را شتباه انداخت که حق الیقین ایشان عبارت از تجلی صوریست وکار که بطریق وتشریح

آنجا میدہ حق آنست کہ این حق الیقین ایشان در جہت جذبہ پیدا شدہ است و این معرفت مناسب آن مقام است تجلی صوری چیز دیگر است کما لا یخفی علی ارباب الشہود وحدت در مرآت کثرت بر نہجیکہ مرآت بتمام مختفی شود و شہود جز وجہہ باقی ہیچ نماند این مقام را بیاد داشت مناسب نیست اطلاق یاد داشت بر این مرتبہ کردہ اند و این را تجلی ذاتی و شہود ذاتی نیز میگویند و این مقام را مقام احسان میفرمایند و آن گم شدن را بوصل معبر ساختہ ع تو در رو گم شو وصال اینست و بس ؛ و این اصطلاح مخصوص است بحضرت ناصر الدین خواجہ عبد اللہ از مشائخ متقدمین این سلسلہ ہم کسی باین اصطلاح تکلم نفرمودہ است ع ہر چہ خوبان کنند خوب آید ؛ از کلمات قدسی سمات ایشانست کہ زبان مرآت دل است و دل مرآت روح و روح مرآت حقیقت انسانی و حقیقت انسانی مرآت حق سبحانہ تعالی حقائق غیبیہ از غیب ذات قطع مسافات بعیدہ کردہ بزبان می آید و آنجا صورت لفظی پذیرفتہ بمسامع مستعدان حقائق میرسد و نیز فرمودہ اند بعضے اکابر را کہ ملازمت کردم دو چیز مرا کراہت کردند یکے آنکہ ہر چہ نویسم جدید بود نہ قدیم دویم آنکہ ہر چہ گویم مقبول بود نہ مردود و از این کلمات قدسیہ بزرگی ایشان و علو منزلت معارف شان مفہوم میگردد و واضح میگردد کہ ایشان دران سخنان در میان نیستند و مرآتے پیش نیند و اللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ الحال و ما عندہ من علو درجتہ و منزلۃ کمالہ این مثنویات را مناسب حال خود میخوانند مثنوی ہر کسی از ظن خود شد یار من ؛ از درون من نجست اسرار من ؛ سر من از نالۂ من دور نیست ؛ لیک گوش و چشم را آن نور نیست ؛ این حقیر شمۂ از حقیقت علوم و معارف ایشان در آخر این مکتوبات باندازۂ فہم قاصر خود خواہد نوشت والامر عند اللہ سبحانہ و اگر حق سبحانہ بکمال عنایت خویش بعضے ایشان را بعد از حصول آن جذبہ و تمامی الجہۃ بدولت سلوک مشرف گرداند بعد از جذبہ بمسافت بعید را کہ تقدیر بہ پنجاہ ہزار سالہ راہ کردہ اند در کریمہ تعرج الملائکۃ والروح الیہ فی یوم کان مقدارہ خمسین الف سنۃ رمزیست باین تقدیر باندک مدت تواند قطع نمود و بحقیقت فنا فی اللہ و البقار تواند رسید نہایۃ سلوک تا نہایت سیر الی اللہ است کہ بفنای مطلق معبر است بعد ازان باز مقام جذبہ است کہ السیر فی اللہ و البقار باللہ تعبیر کردہ اند سیر الی اللہ عبارت از سیر تا سمی است کہ سالک مظہر آنست کہ سیر فی اللہ سیر دران اسم است چہ ہر اسم جامع اسماء بی نہایت است پس سیر دران نیز بے نہایت باشد و این روش را در ہمہ مقام معرفت خلاص است درین نزدیکے ذکر خواہد یافت انشاء اللہ تعالی و این اسم در مراتب عروج فوق عین ثابتہ است زیرا کہ عین ثابتہ سالک ظل ہمان اسم است و صورت علمیہ آن جماعۂ کہ بفضل ایزدے جل شانہ مخصوص اند

ازان اسم نیز عروج میفرمایند و ترقیات بی نهایت الا ماشاء الله مینمایند شعر و من بعد هذا ما یدق صفاته
و ما کتبه اخطی لدیه و اجل ۔ هرچند و اصلان سائر ارباب سلوک در جهت ثانی با ایشان مشارکند و بفنا
فی الله و البقاء به متحقق لیکن مسافتی که ارباب سلوک بریاضات و مجاهدات قطع میکنند و در ازمنه طویله
بمنتهای آن میرسند اکابر این خانواده بزرگ بالتذاذ دولت شهود و ذوق یافت مقصود آن مسافت
را بزمان قلیل قطع میفرمایند و بکعبه مطلوب میرسند و بعد از رسیدن ترقیات بی نهایت مینمایند که منتهیان
ارباب سلوک ازان ترقی و قرب قلیل النصیب اند چه تقدم جذبه بر سلوک نخوی از معنی محبوبیت میطلبند تا
مراد نباشد جذبه نمیکنند و چون بگشت هر آئینه نزد نمیکند افتد و قرب بیشتر پیدا کند از خواسته شده و ناخواهنده
فرق بسیارست ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم مثنوی عشق معشوقان نهانست و تیز
عشق عاشق باد و صد طبل و نفیر ۔ لیک عشق عاشقان تن زه کند ۔ عشق معشوقان خوش فربه کند
اگر گویند که مراد ان سلاسل دیگر هم در این ترقی و قرب شریکند چه جذبه بر سلوک شان مقدم ست پس مر ایشان را
بر طرق دیگر چه باشد و اقرب طرق برای چه گفته شود جواب آنست که طرق دیگر موضوع از برای حصول اینمعنی نیستند
بلکه بعض ایشان را بر سبیل اتفاق ایندولت دست میدهد و اینطریق موضوع از برای حصول اینمدولت است و
یاد داشت که در عبارات اکابر این سلسله علیه واقع میشود بعد از تحقق هر دو جهت جذبه و سلوک صورت می بندد
و نهایت گفتن اورا باعتبار نهایت مراتب شهود و آگاهیست و الا نهایت مطلق ورای الورا ست تفصیلش
آنست که شهود یا در مرآت صورت ست یا در معنی یا ورای صورت و معنی این شهود بی پرده را برقع گفته اند یعنی
حصول آن شهود کالبرق است باز در پرده میشود همین شهود اگر بمحض فضل یزدی بی سلطانه دوام پذیرد و بتمام
از حجب پرده ها برآید بتعبیر ازآن بیادداشت میفرمایند که حضور بی غیبت است چه هرگاه شهود در پرده آمد غیبت
متحقق گشت مادام که دوام بی پردگی پیدا نکند نام یادداشت بران اطلاق نمیشود ایجاد دقیقه ایست باید دانست
که مرجع واصل را رجوع نمیباشد و آگاهیش دائمی ست اما سر بان آن نسبت در کلیه و کالبرقست بخلاف محبوبانرا که جذبه
بر سلوک شان مقدم است این سریان دائمی ست و کلیه ایشان حکم سرگرفته ست و کار سر میکند کما مرت الاشارة الیه
لانت اجسادهم کما لانت ارواحهم حتی صارت ظواهرهم بواطنهم و بواطنهم ظواهرهم پس لاجرم غیبت را در آگاهی ایشان
گنجایش نباشد پس آن نسبت فوق همه نسبتها باشد و بهمین معنی در کتب و رسائل این حضرات آن عبارت شائع
ست چه نسبت عبارت از آگاهی است و نهایت مراتب آگاهی آنست که بی پرده میسر شود و دوام پذیرد و مشائخ

اینطریقه که این نسبت را بخود مخصوص میدانند باعتبار وضع طریق ست از برای حصول آن دولت کما مر والا بعضے اکابر سلاسل دیگر را هم اگرچه میسر شود جائز ست بلکه واقع قدوهٔ اکابر اهل الله شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس الله تعالی سره ازین آگاهی رمزے مینماید واز استاد خود تحقیق آن میفرماید آنجا که میپرسد که این حدیث دائمی باشد استاد در جواب میفرماید بنا باشد شیخ باز تکرار آن مسئله مینماید و همان جواب میشنود مرتبهٔ سوم باز تکرار آن سوال میکند استادش در جواب میفرماید که اگر باشد نادرست شیخ برقص درآمده و گفته که این از ان نادرهاست و آنکه گفته بودم که نهایت مطلق ورا الورا ست بدانش آنست که بعد از تحقق این آگاهی اگر عروجی واقع شود و برگرداب حیرت می افتد و این آگاهی را در رنگ سائر مراتب عروج واپس میگذارد و همین حیرت ست که مسمّے بحیرت کبرے ست که مخصوص باکابر ست کما وقع فی کتب القوم بزرگے در همینمقام میفرماید ؎ حسن تو مرا کرد چنان زیر و زبر ۔ کز خال و خط و زلف تو ام نیست خبر ۔ دیگرے میفرماید ؎ عشق بالاے کفر و دین دیدم ۔ برتر از شک و از یقین دیدم ۔ کفر و دین و یقین و شک هر چار ۔ همه با عقل همنشین دیدم ۔ چون گذشتم ز عقل صد عالم ۔ چون بگویم که کفر و دین دیدم ۔ هر چه هستند سد راه تواند ۔ سد اسکندری همین دیدم ۔ عزیزی دیگر میفرماید ؎ لا و هو زان سرای روزنهی ۔ باز گشتند جیب کیسه تهی ۔ بعد از حصول این حیرت مقام صحو ست تا کرامات بین دولت مشرف سازند و بحصول ایمان حقیقی بعد از کفر حقیقی که مقام حیرت ست بنوازند نهایت مطلوب محققان درین ایمان ست و مقام دعوت و کمال متابعت حضرت صاحب شریعت علیه الصلوة والسلام که ادعوا الی الله علی بصیرة انا و من اتبعنی در اینمقام ست که آنسرور دین و دنیا علیه الصلوة والسلام این ایمان را میطلبد و میفرماید اللهم اعطنی ایمانا صادقا و یقینا لیس بعده کفر از کفر حقیقی که مقام حیرت است استعاذه میفرماید که اعوذ بک من الفقر و الکفر اینمرتبه مراتب نهایت حق الیقین ست اینجا علم و عین حجاب یکدیگر نیستند شعر فطوبے للارباب النعیم نعیمها ۔ و للعاشق المسکین ما یتجرع ۔ هذا بدان ارشدک الله تعالی که جذبه این عزیزان دو نوع است نوع اول که از حضرت صدیق اکبر رسیده و همین اعتبار طریق ایشان منسوب بآنحضرت است رضی الله تعالی عنه و حصول آن بتوجه بوجه خاص ست که قیوم جمله موجودات ست و استهلاک و اضمحلال دران نوع دوم که مبدا ظهور آن در طریق حضرت خواجه نقشبند و آن از راه معیت اتیه میخیزد و آنجذبه از حضرت خواجه بخلیفه نخستین ایشان خواجه علاؤ الدین رسیده و چون ایشان قطب ارشاد وقت خود بودند از برای حصول انتقسیم جذبه نیز طریقے وضع کردند آن طریق در خلفای خانوادهٔ ایشان بطریق علایه

مشهور ست در عبارت ایشان واقع میشود که اقرب طرق طریقه علیه علائیه است هرچند اصل این جذبه از حضرت خواجه نقشبند ست اما وضع طریق از برای تحصیل مخصوص آن بخواجه علاؤالدین ست قدس الله تعالی اسرارهما والحق که این طریق کثیر البرکت ست اندک این طریق نافع تر از بسیار طرق دیگر آنست تا این وقت خلفای مشائخ خانواده علائیه واحراریه باین دولت عظمی بهره مند اند وبطالبان ازین راه تربیت میفرمایند حضرت خواجه احرار باین دولت عظمی از خدمت مولانا یعقوب چرخی علیهما الرضوان که از خلفای حضرت خواجه علاؤالدین رسیده است نوع اول از جذبه که بحضرت صدیق رضی الله تعالی عنه منسوب است طریق علیحده از برای حصول آن موضوع ست وآن طریق وقوف عددی ست سلوکیکه بعد از حصول این جذبه متحقق میشود هم دو نوع ست بلکه انواع ست نوعیست که حضرت صدیق رضی الله تعالی عنه از آن طریق بمقصود پیوسته اند وحضرت رسالت خاتمیت علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة نیز از همین خانه جذبه بهمین طریق رسیده اند وحضرت صدیق رضی الله تعالی عنه بجهت کمال اخلاص که بآنسرور داشتند وفانی در ایشان بودند از میان سائر اصحاب رضوان الله تعالی علیهم اجمعین باین خصوصیت طریق مخصوص گشته اند وهمین نسبت جذبه وسلوک تا بحضرت امام جعفر صادق همین خصوصیت رسیده وچون والده امام از اولاد کرام حضرت صدیق است رضی الله تعالی عنهم امام باعتبار این هر دو فرموده اند ولدنی ابوبکر مرتین وچون حضرت امام از آبای کرام خود هم نسبتی جدا گرفته اند جامع این هر دو طریق گشته اند وآنجذبه را باسلوک ایشان جمع فرموده اند وباین سلوک بمقصود پیوستند وفرق درمیان این هر دو سلوک آنست که سلوک حضرت امیر بسیر آفاقی قطع میشود وسلوک حضرت صدیق بآفاقی چندانی تعلق ندارد وبآن نمیاید که نقبی از خانه جذبه کنده باشند وبمطلوب رسانیده در سلوک اول تحصیل معارف ست ودر ثانی غلبه محبت لاجرم حضرت امیر باب مدینه علم آمده وحضرت صدیق قابلیت خلت آنسرور علیه الصلوة والسلام پیدا کرده قال علیه الصلوة والسلام لو کنت متخذا احدا خلیلا لاتخذت ابابکر خلیلا وحضرت امام باعتبار جامعیت جذبه که مبنای آن محبت ست بسلوک آفاقی که نثار علوم ومعارف ست نصیبی وافر از محبت ومعرفت حاصل کرده اند بعد ازان امام این نسبت مرکبه را بطریق ودیعت بسلطان العارفین قدس الله تعالی سره سپرده اند گویا این بار امانت را بر پشت ایشان مانده اند تا بتدریج باهل آن برسد وروی توجه شان جانب دیگر ست پیش از نزول آن امانت بآن نسبت مناسبت ندارند ودرین تحمیل نیز حکمتها ست هرچند حاملان ازین نسبت قلیل النصیب اند

اما این نسبت را از انوار آن بزرگوار نصیب افزست مثلا نوعی از سکر که درین نسبت منبع ست از آثار انوار سلطان العارفین ست آن سکر متبدیانرا از حس غائب میسازد و از هوش می برد بعد ازان بتدریج رو باستتارے آرد و باعتبار غلبه صحو این نسبت در مراتب صحو منبع میگردد در ظاهر صحو ست و در باطن سکر این بیت در بیان حال ایشان ست ؎ از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ۔ اینچنین زیبا روش کم میبود اندر جهان ۔ علی هذا القیاس از هر بزرگے نورے فرا گرفته تا بابل خود رسیده و آن عارف ربانی حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی ست که سر حلقه سلسله حضرات خواجهاست قدس الله تعالی اسرارهم و در نیوقت باز این نسبت علیه از سر طراوت گرفته در عرصهٔ ظهور آمد بعد ازا ایشان درین سلسله جانب سلوک آفاقے باز مخفی شد بعد حصول جذبه براهیاے دیگر سلوک نمودند عروج پیدا کردند تا زمانیکه حضرت خواجه نقشبند قدس الله تعالی سره الاقدس بعالم ظهور آمدند آن نسبت بآن جذبه و سلوک آفاقے باز ظاهر گشت و بآن هر دو جهت جامع کمال معرفت و محبت گشتند باوجود آن یک قسم جذبه دیگر را که از راه معیت میخیزد نیز ایشانرا عطا فرمودند چنانکه بالا گذشت و از کمالات ایشان نصیب افرنائب مناب ایشان اعنی خدمت خواجه علاء الحق والدین را حاصل گشت و بدولت هر دو جذبه و سلوک آفاقی مشرف گشتند و بمقام قطب ارشاد رسیدند و همچنین خدمت خواجه محمد پارسا از کمالات ایشان بهره تمام یافتند و حضرت خواجه در آخر حیات در حق ایشان فرمودند که هر که میل دیدن من بکند محمد را به بیند و نیز از ایشان منقولست که میفرمودند مقصود از وجود بهاؤ الدین ظهور محمد ست و خدمت خواجه پارسا باوجود این کمالات نسبت فردیت مولانا عارف ریوگرانی ست در آخر حیات خود عطا فرمودند و غلبه همین نسبت ایشانرا مانع تشخی و تکمیل طلبه گشت و الا در کمال و تکمیل درجه علیا داشتند حضرت خواجه نقشبند در شان ایشان فرمودند اگر او تشخی کند عالم از وے منور شود و مولانا عارف این نسبت فردیت را از مولانا بهاؤ الدین که پدر شان بود یافته بودند باید دانست که نسبت فردیت باتمام رو بحق ست سبحانه و تشخی و تکمیل و دعوت کارے ندارد و اگر آن نسبت با نسبت قطب ارشاد که مقام دعوت و تکمیل خلق ست جمع شود باید دید که اگر نسبت فردیت غالب ست پلهٔ ارشاد و تکمیل در نصورت زبونست و الا صاحب آن دو نسبت در حد اعتدال ست ظاهرش بتمام با خلق ست و باطنش بالکلیه با حق تعالی و تقدس در درجه علیا در مقام دعوت خلق صاحب این دو نسبت راست هر چند نسبت قطبیت ارشاد نیز تنها در دعوت کفایت میکند الا این بزرگواران را در نیمقام مرتبه دیگر ست نظر ایشان شافی امراض قلبیه ست و صحبت ایشان

دافع اخلاق نامرضیه سید الطائفه جنید البغدادی باین دولت مستسعد شده بود و باین منزلت که مشرف گشته نسبت قطبیت ایشانرا از شیخ سری سقطی حاصل شده بود و نسبت فردیت از شیخ محمد قصاب از سختان قدسی نشان ایشان است مروم میدانند که من مرید سری ام من مرید محمد قصابم نسبت فردیت را غالب ساخته نسبت قطبیت را فراموش کرده در جنب آن معدوم دانسته است بعد از خلفای حضرت خواجه نقشبند چراغ این خاندان بزرگ حضرت خواجه احرار بودند جذبه خواجهارا تمام نموده متوجه سیر آفاقی گشتند و تا اسم سیر را رسانیده بی آنکه در اسم در آمده استهلاک و فنا دران پیدا کنند باز بخانه جذبه در آمدند و استهلاک و اضمحلال خاص در همین جهت پیدا کردند و بقای هم در همین جهت یافتند بالجمله شان عظیم و رتبت داشتند و علوم و معارف که از فنا و بقا دست میدهد ایشانرا در همین مقام میسر شد اگرچه در علوم بواسطه تغایر جهتین تفاوت پیداست یکی از تفاوتها اثبات توحید وجودست و عدم آن و همچنین ست اثبات امور یکه مناسب توحید مذکور اند من الاحاطة والسریان والمعیت الذاتیات وشهود الوحدة فی الکثرة مع احتقار الکثرة بالکلیة بحیث لا یرجع کلمة انا علی السالک اصلا و امثال ذلک بخلاف العلوم التی تترتب علی البقاء الذی بعد الفناء المطلق فانها لیست کذلک بل علومهم مطابقة بعلوم الشریعة بحقیقة غیر محتاجة الی التمحلات والتکلفات والاسولة والاجوبة بالجملة بقائیکه در جهت جذبه ست هر نوع جذبه که باشد از سکر نمی برآرد و در صحو نمی آرد لهذا بعد از جود بقا انا بر باقی رجوع نمیکند و اشارت باو نمی افتد چه در جذبه غلبه محبت ست و غلبه محبت را سکر لازم ست پس بهیچ وجه سکر از وی منفک نشود پس ناچار علوم آن نیز سکر آمیز باشند کالقول بوحدة الوجود فان مبناها علی السکر و غلبة المحبة بحیث لا یبقی فی نظره الا المحبوب فیحکم بنفی ماسواه و اگر بصحو می آمد شهود محبوب مانع شهود ماسوا او نمیشد و حکم بوحدت وجود نمیکرد و بقائیکه بعد از فنا مطلق و نهایت سلوک ست نشأ صحو و بیدار معرفت ست سکر را در انموطن مدخلی نیست آنچه از سالک در حالت فنا گم شده بود همه رجوع کرده اما منصبغ برنگ اصل و هو المعنی بالبقاء بالله پس ناچار در علوم شان سکر را مجال نباشد پس علوم ایشان مطابق علوم انبیا باشد علیهم الصلوات والتسلیمات والبرکات الی یوم الدین و ایضا از عزیزی شنیده ام که حضرت خواجه نسبتی از آبای مادری خود که صاحب غریبه بودند و جذبه های قویه داشتند نیز حاصل کرده بودند و از مقام اقطاب اثنا عشر که تائید دین با ایشان مربوط ست و در محبت شان عظیم دارند حضرت خواجه را نصیب افر بود تائید شریعت و نصرت دین ایشان را از انجا بود همه از احوال گرامی ایشان بالا مذکور شده ست بعد ازان

احیای طریقت این بزرگواران و اشاعت آداب این عزیزان علی الخصوص در ممالک ہندوستان کہ اہل آن
از کمالات ایشان بے بہرہ بودند بظہور ارشاد و پناہی معارف آگاہی مؤید الدین الرضی شیخنا و مولانا محمد الباقی
سلمہ اللہ تعالیٰ متحقق گشت خواست کہ شمۂ از کمالات ایشان نیز درین مکتوب درج نماید چون رضاے
ایشان درین باب مفہوم نگشت از جرأت آن درین باب تقاعد نمود مکتوب دو صد و نود و یکم
بمولانا عبد الحی صدور یافتہ در بیان مراتب توحید وجودی و شہودی و معارف متعلقہ آنہا بسم اللہ الرحمن
الرحیم الحمد للہ رب العالمین و الصلوٰۃ و السلام علی سید المرسلین و علی آلہ و اصحابہ اجمعین بدان ارشدک
اللہ تعالیٰ کہ منشار توحید وجودی جمعی را کثرت ممارستہ مراقبات توحیدست و تعقل معنی کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ
بلا موجود الا اللہ ظہور این قسم توحید بعد از تحمل و تامل و تخیل بواسطہ استیلای سلطان خیال ست کہ از
کثرت مزاولت معنی توحید ایں معرفت در متخیلہ نقش بستہ است و چون تخیل جاعل مجعول ست ہر آئینہ
معلوم ست صاحب این توحید از ارباب احوال نیست چہ ارباب احوال ارباب قلوب اند و از مقام قلب
در ینوقت خبر ندارد و علمی بیش نیست بلکہ علم را در جاست بعضہا فوق بعض و جمعی دیگر را انشار توحید
وجودی انجذاب و محبت قلبی ست کہ ابتدار یادگار و مراقبات کہ خالی از تخیل معنی توحیدست اشتغال نمودہ اند
و بجد و جہد بایجاد سابقہ عنایت بمقام قلب رسیدہ اند و جذبے پیدا کردہ اند و ہنوز مقام اگر بر ایشان جمال توحید
وجودی ظاہر شود و سبب آن غلبہ محبت محبوب خواہد بود کہ ماسوای محبوب را از نظر شان مخفی ساختہ است
و مستور گردانیدہ و چون ماسوای محبوب را نمی بینند و نمی یابند لاجرم جز محبوب را موجود نمیدانند و تقسیم
توحید از احوال ست و از علت تخیل و شائبہ توہم پاک و مبرا و اگر اینجا عد ارباب قلوب را از ہمان مقام
بعالم باز گردانند محبوب خود را در ہر ذرہ از ذرات عالم مشاہدہ مینمایند و موجودات را مرایاے جمالی حسن و جمال
محبوب میدانند اگر بمحض فضل خداوندے جل سلطانہ از مقام قلب بر آمدہ متوجہ جناب قدس مقلب قلوب گردند
ایں معرفت توحید کہ در مقام قلب پیدا شدہ بود رو بزوال می آرد ہر چند در معارج عروج صعود نمایند خود را ایں معرفت
بے مناسبت نیابند جمعی از اینہا تا بحد انکار و طعن برسند بر ارباب آن معرفت مثل رکن الدین ابو المکارم شیخ
علاؤ الدولہ سمنانی و بعضی دیگر را بعد از زوال ایں معرفت بہ نفی و اثبات آن کار بے نمی ماند کاتب این سطور از
انکار ارباب ایں معرفت تحاشی نمیتواند از طعن ایشان خود را دور میدارد و انکار و طعن را وقتی مجال باشد کہ ارباب
آن حال را در ظہور آن حال قصدے و اختیارے باشد بے ارادۂ ایشان ایں معنی در ایشان ظاہر شدہ است

ایشان مغلوب آنحال اند پس ہر آئینہ معذور باشند ولارد ولاطعن علی المضطر المعذور لیکن اینقدر میداند کہ فوق اینمعرفت دیگر ست وورا ایں حالتی دیگر متحقق محبوبان اینمقام از کمالات بسیار ممنوع اند واز مقامات بیشمار محروم اینحقیر قلیل البضاعت را بی آنکہ ممارست بمعنی توحید نماید در ضمن مراقبات واذکار بلکہ بے آنکہ جد وجہد نماید بمحض فضل ایزدے در ملازمت ہدایت وافاضت پناہی حقائق ومعارف آگاہی مؤید الدین الراضی شیخنا ومولانا محمد الباقی قدس اللہ تعالی سرہ الاقدس بعد از تعلیم ذکر وتوجہ والتفات ایشان در مقام قلب آوردہ در اینمعرفت کشادہ بودند وعلوم ومعارف اینمقام را فراوان عطا فرمودہ دقائق اینمعارف را منکشف ساختہ وتا مدتے در اینمقام داشتند آخر الامر از کمال بندہ نوازے از مقام قلب برآوردند درین ضمن اینمعرفت بزوال آوردہ رفتہ بتمام معدوم گشت مقصود از اظہار احوال خود آنست تا معلوم شود کہ اینہمہ قوم را از روی کشف ذوقی تحریر آوردہ است نہ از روی ظن وتقلید ومعارف توحیدے کہ از بعضے اولیاء اللہ ظاہر شدہ اند در ابتدائے حال در مقام قلب سر بر زدہ باشند پس ہیچ نقص بایشان از ین راہ لاحق نشود واینحقیر نیز در آنوقت رسائل در معارف توحیدی نوشتہ است وچون آن نوشتہا را بعضے یاران منتشر ساختہ جمع آنرا متعسر دانستہ آن رسائل را بحال خود گذاشتہ نقص وقتے لازم می آید کہ ازان مقام نگذرانند طائفہ دیگر از ارباب توحید آنانند کہ استہلاک واضمحلال در مشہود خود بر وجہ اتم پیدا کردہ اند وہمت ایشان آنست کہ در مشہود ہموارہ مضمحل ومعدوم باشند واثرے از لوازم وجود ایشان ظاہر نشود ورجوع انظار بر خود کفر میدانند ونہایت کار نزد ایشان فنا نیستی ست مشاہدہ را نیز گرفتارے میدانند بعضے از ایشان میفرمایند اشتہی عدما لا اعود ابدا اعدمی میخواہم کہ ہرگز او را وجود نبود ایشان اند مقتول محبت حدیث قدسی من قتلتہ فانا دیتہ شان ایشان متحقق ست ہمیشہ در زیر بار وجود ند ولحظہ آسایش ندارند چہ آسایش در غفلت ست بر تقدیر دوام استہلاک غفلت را کجا گنجائش نیست شیخ الاسلام ہروی میفرماید کسیکہ مرا یکساعت از حق سبحانہ غافل سازد امیدست کہ گناہان او را بخشند وجود بشریت را غفلت درکار ہست حقسبحانہ تعالی از کمال کرم خویش ہریکے را از ایشان باندازۂ استعداد او بامور یکہ مستلزم غفلت اند ظاہر ایشان را بآن امور مشغول ساختہ است تا آن بار وجود فی الجملہ از ایشان تخفیف یابد جمعی را بسماع ورقص لفت دادہ وطائفہ را بتصنیف کتب وتحریر علوم ومعارف شعار ساختہ وگروہے را بعضے امور مباح مشغول داشتہ عبد اللہ اصطخری ہمراہ سگبانان بصحرا میرفت شخصی از عزیزے سر آنرا پرسید فرمود تا نفسے از بار وجود خلاص شود وبعضی را بعلوم توحید وجود وشہود وحدت وکثرت آرام داد وازان بار ساعتے بیاساید ازین قبیلہ ست توحید یکہ از بعضے اکابر مشائخ نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم ظاہر شدہ است نسبت این

بزرگواران بہ تنزیہ صرف میکشند بعالم و شہود در عالم کارے ندارند معارفیکہ ارشاد پناہی حقائق و معارف دستگاہی ناصر الدین خواجہ عبد اللہ مناسب علوم توحید وجود و شہود و وحدت در کثرت نوشتہ انداز تقسیم اخیر توحید ست کتابت فقرات ایشان کہ مشتمل ست بر بعضی علوم توحید و جزآن منشار علوم آن کتاب و مقصود ازان معارف استیناس و الفت ایشانست بعالم و ہمچنین ست معارف خواجہ تا کہ در بعضی رسائل بر طبق کلام کتاب فقرات تحریر یافتہ منشار این علوم توحید نہ جذبہ ست و نہ غلبہ محبت و شہود و ایشانرا با عالم نسبتے نیست آنچہ ایشانرا در عالم مینماید شبہ و مثال مشہود حقیقی ایشانست مثلاً شخصے گرفتار جمال آفتاب ست و از کمال محبت خود را در آفتاب گم ساختہ ست و نام و نشانے از خود نگذاشتہ اینچنین گم شدہ را اگر خواہند باو باز دہند و انسی و الفتے دروی بماسوے آفتاب پیدا آرند تا ساعتے از شعشعان انوار آفتاب نفسی راست کند و دمی بیاساید ہمان آفتاب را در مجالی اینعالم و مینمایند و بآن علاقہ او را با اینعالم انسی و التفاتی پیدا میسازند گاہی او را میدانانند کہ اینعالم عین آفتابست و جز آفتاب ہیچ چیز موجود نیست و گاہی در مرآت ذرات عالم جمال آفتاب را مینمایند اینجا کسی سوال نکند کہ چون عالم نفس الامر عین آفتاب نباشد پس آنرا آفتاب دانستن خلاف واقع باشد زیرا کہ گوئیم افراد عالم با یکدیگر در بعضی امور اشتراک دارند و در بعضی دیگر امتیاز حق سبحانہ و تعالی بکمال قدرت خویش اموری کہ باعث امتیاز ند بواسطہ بعضی حکم و مصالح از نظرہا مختفی میسازد و اجزاے مشترک فقط مشہود مینمایند پس ناچار حکم باتحاد یکدیگر میکنند پس آفتاب را نیز باین علاقہ عین عالم میباید ہمچنین حق سبحانہ با عالم ہر چند فی الحقیقت ہیچ مناسبت نیست اما مشابہت اسمی مصحح این اتحاد میگردد مثلاً حق سبحانہ و تعالی موجودست و عالم ہم موجود ہر چند فی الحقیقت درمیان این دو وجود ہیچ مناسبت نیست و ہمچنین حق تعالی سمیع و عالم و بصیر و حی و قادر و مریدست و بعضے افراد عالم نیز باین صفات متصف اند ہر چند صفات یکدیگر از ہم گرچہ است اما چون خصوصیت وجود امکانی و نقائص صفات محدثات را از نظر ایشان مستور ساختہ اند اگر حکم باتحاد کنند گنجائش دارد و تقسیم اخیر توحید علاے اقسام توحیدست بلکہ فی الحقیقت ارباب اینمعرفت مغلوب این دارونیند و سکر ایشان باعث اینمعرفت شدہ است بلکہ این دارو بر ایشان از برائے مصلحتے آوردہ اند و خواستند کہ بتوسل این معرفت ایشان را از سکر بصحو آرند و تسلی دہند چنانچہ جمعی را بسماع و رقص و طائفہ را باستعمال بعضی امور مباحہ تسلیہ دادند باید دانست کہ ہمگنان ایشان ازین طائفہا بعضے امور یکہ مغائر مشہود ایشانست مشتغال مینمایند و تسلی میابند بخلاف این بزرگواران بامرے کہ مغائر مشہود ایشانست التفات نمی نمایند و رام نمیگردند پس ناچار عالم را عین مشہود ایشان مینمایند و رام

میگردند پس ناچار عالم را عین شهود مینمایند یا در مرآت عالم آنرا جلوه میدهند تا ساعتی ازان بار تخفیف یابند منشار انقسیم اخیر توحید اخیقیر را بطریق کشف و ذوق معلوم نبود همان دو وجه سابق را امید است ظنی یا تقسیم داشت و لهذا در رسائل و مکتوبات همان دو وجه بلکه وجه دوم را نوشته است و توحید وجودی را منحصر دران ساخته است لیکن چون بعد از رحلت ارشاد پناهی قبله گاهی بتقریب زیارت مزار شریف بلدهٔ محروسهٔ دهلی اتفاق عبور افتاد روز عید بزیارت شریف ایشان رفته بود و در اثنار توجه بمزار متبرک التفاتی تمام از روحانیت مقدسهٔ ایشان ظاهر گشت و از کمال غریب نوازی نسبت خاصهٔ خود را که بحضرت خواجهٔ احرار منسوب بود مرحمت فرمودند چون آن نسبت در خود یافت بضرورت حقیقت این علوم و معارف را بطریق ذوق دریافت و معلوم گشت که منشار توحید وجودی در ایشان انجذاب قلبی و غلبهٔ محبت نیست بلکه مقصود ازین معرفت تخفیف آن غایت ست تا مدتے اظهار انمیغنی را مناسب نمی دیدا ما چون در بعضے رسائل آن دو وجه سابق سابق مذکور شده بود ند مردم قلیل الدرایت ازان در توهم افتاد ند که ازین بیان نقیض این دو اکابر لازم می آید که طریق ایشان طریق ارباب توحید ست باین توسل زبان فتنه انگیزی دراز کردند حتی که این توهم در بعضے طلاب قلیل الارادت باعث فتور احوال ایشان گشت بضرورت مصلحت در اظهار انقسیم توحید دیدو از برای استشهاد ذکر آن واقعه نیز مناسب دانسته در تحریر آورد درویشی از مخلصان خواجهٔ ما نقل کرد که میفرمودند مردم میدانند که ما از مطالعهٔ کتب ارباب توحید نسبتی فرا میگیریم سخنین ست مقصود آنست که ساحتے خود را غافل سازیم این سخن مؤید کلام سابق ست فضیلت پناهی شیخ عبد الحق کاز مخلصان حضرت خواجه ما ست نقل کردند که حضرت خواجه قبیل ایام رحلت میفرمودند که ما را به تعین یقین معلوم شده است که توحید کوچهٔ تنگ ست شاه راه دیگر ست هر چند پیش ازین همه میدانستم اما انقسیم یقین اکنون بظهور آمده است ازین سخن نیز مفهوم میشود که در آخر کار مشرب ایشان بتوحید مناسبت نداشت در ابتدا حال اگر آنقسم توحید هم ظاهر شده باشد باکے نیست بلکه بسیارے از مشائخ را در ابتدا آنقسم بظهور آمده است و بآخر کار ازان برآمده اند ایضاً بعد از وصول بمقام جذبهٔ نقشبندیه طریق حضرت خواجهٔ نقشبند و طریق حضرت خواجهٔ احرار از یکدیگر جدا ست و علوم و معارف نیز از همدگر جدا اند غلبهٔ توجه حضرت خواجهٔ احرار بعد ازان بنسبت باطنی اجداد ماوری خود ست که پشت به پشت بزرگ آمده اند و این فنا نیستی که در بالا مذکور شد از لوازم نسبت آن بزرگواران ست این حقیر بواسطهٔ مصلحت ابنای این وقت از برای تربیت طالبان طریق حضرت

خواجہ نقشبندیہ اختیار کردہ است وعلوم ومعارف آنطریق کہ بعلوم ظاہر شریعت بیشتر مناسبت دارند
درینچنین زمان فاسد کہ ارکان شریعت دران سستی تمام پیدا کردہ اند ظہور آنہا را مناسب دیدہ تعین ہمانطریق از
برای افادہ طلبہ نمود اگرچہ حق سبحانہ طریق احراریہ را بتوسط انحقیر ترویج میخواست عالم را بآن انوار منور میساخت
چہ انوار این ہر دو بزرگواران را بطریق کمال عطا فرمودہ است وطریق تکمیل ہر دو اکابر را وانمودہ ان الفضل
بید اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم ؎ بادشاہیست کز عنایت خویش ؛ ہر دو عالم بیک گدا بخشد
؎ اگر بادشہ بدرد پیر زن ؛ بیاید تو ای خواجہ سلت بکن ؛ بحکم واما بنعمۃ ربک فحدث بعضے اسرار خفیہ را
در معرض ظہور آوردہ است سبحانہ وتعالی طالبان حق را ازان بہرہ مند گرداند ہر چند میدانند کہ منکر انرا
غیر از انکار نخواہد افزود اما مقصود افادۂ طالبست منکران از مبحث خارج اند واز مطمح نظر بیرون نفیل بہ کثیرا
ولہیدے بہ کثیر ابرار ارباب بصیرت مخفی نیست کہ اختیار یک طریق برای مصلحتے فضیلت اینطریق بر طریق دیگر
لازم نمی آید ونقص دیگر نمیکشد ؎ دروازۂ شہر را توان بست ؛ تو ان دہن مخالفان بست ؛ مکتوب
دو صد ونود ودوم بشیخ حمید صدور یافت دربیان آداب ضروریۂ مریدان ورفع شبہہ بسم اللہ الرحمن
الرحیم الحمد للہ الذی ادبنا بالآداب النبویۃ وہدانا بالاخلاق المصطفویۃ علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات
اتمہا واکملہا بدانکہ سالکان این راہ از دو حال خالی نیستند مرید اند یا مراد واگر مراد اند طوبی لہم بر اہ انجذاب
ومحبت ایشانرا کشان کشان خواہند برد ومطلب اعلی خواہند رسید وہر ادبے کہ درکار شود بتوسط یا بیتوسط
تعلیم شان خواہد شد واگر زلتے واقع شود زود متنبہ خواہند فرمود ودر زمان مواخذہ نخواہند کرد واگر
بہ پیر ظاہر احتیاجی داشتہ باشد بے سعی ایشان بآن دولت نائل خواہند فرمود باجملہ عنایت ازلے
جل سلطانہ مشتغل حال این بزرگواران ست بسبب وبی سبب کار ایشانرا خواہند کرد واللہ یحیی من یشاء واگر
مرید اند کار ایشان بتوسط پیر کامل مکمل دشوار ست پیرے باید کہ بدولت جذبہ وسلوک مشرف شدہ باشد
بسعادت فنا وبقا مستعد گشتہ وسیر الی اللہ وسیر فی اللہ وسیر عن اللہ باللہ وسیر فی الاشیاء باللہ را
بانصرام رسانیدہ ؛ اگرچہ بادبر سلوک او مقدم ست بتربیت مرادان مربی شدہ کبریت احمر ست کلام او دوا ست
ونظر او شفا احیای دلہای مردہ بتوجہ شریف او منوط است وتازگی جانہای فسردہ بالتفات لطیف او مربوط
واگر اینطور صاحب دولت پیدا نشود سالک مجذوب ہم مغتنم ست وتربیت ناقصان از و نیز می آید وبتوسط او دولت
فنا وبقا میرسند ؎ آسمان نسبت بعرش آمد فرود ؛ ورنہ بس عالیست پیش خاک تود ؛ اگر بعنایت خداوندی جل سلطانہ

طالبی را بانیطور پیر کامل مکمل دلالت فرمودند باید که وجود شریف او مغتنم داند خود را بتمام باو سپارد و سعادت خود را در مرضیات او داند و شقاوت خود را در خلاف مرضیات او شناسد بالجمله هوای خود را تابع رضای او سازد در خبر نبویست علیه علی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها لن یؤمن احدکم حتی یکون هواه تبعا لما جئت به بداند که رعایات آداب صحبت و مراعات شرائط از ضروریات این راه است تا راه افاده و استفاده مفتوح گردد و بدونها لا نتیجة للصحبة ولا ثمرة للمجلس بعضی از آداب و شرائط ضروریه در معرض بیان آورده میشود بگوش هوش باید شنید بدانکه طالب را باید که روی دل خود را از جمیع جهات گردانیده متوجه پیر خود سازد و با وجود پیر بی اذن او بنوافل و اذکار نپردازد و در حضور او بغیر او التفات ننماید و بکلیه خود متوجه نشیند حتی که بذکر هم مشغول نشود مگر آنکه او امر کند و غیر از نماز فرض و سنت در حضور او او نکند نقل کرده اند از سلطان اینوقت که وزیرش پیش او ایستاده بود اتفاقا در این اثنا آن وزیر التفاتی بجانب جامه خود کرده بند آنرا بدست خود راست میساخت و زنخدان نظر سلطان بران وزیر افتاد دید که بغیر او متوجه ست بزبان عتاب گفت که این را هضم نمیتوانم کرد که تو وزیر من باشی و در حضور من به بند جامه التفات نمائی باید اندیشید که هر گاه و سائل دنیاویه را آداب دقیقه در کارست و سائل وصول الله را بر وجه اتم و اکمل رعایت این آداب لازم خواهد بود و مما لا یمکن رجای نه اینست که سایه او بر جامه یا بر سایه او افتد بر مصلای او پا ننهد و در متوضای او طهارت نکند و بظروف خاصه او استعمال نکند و در حضور آب نخورد و طعام تناول ننماید و بکسی سخن نکند بلکه متوجه احدی نگردد و در غیبت پیر در جائی که او ست پا دراز نکند و بزاق دهن بآنجانب نیندازد و هر چه از پیر صادر شود آنرا صواب داند اگرچه بظاهر صواب ننماید و هر چه میکند از الهام میکند و باذن کار میکند بر این تقدیر اعتراض را گنجائش نباشد و اگرچه در بعضی صور در الهامش خطا راه یابد چه خطای الهامی در رنگ خطای اجتهادیست ملامت و اعتراض بران مجوز نیست و ایضا چون این را محبتی به پیر پیدا شده است در نظر محب هر چه از محبوب صادر میشود محبوب مینماید پس اعتراض را مجال نباشد و در کلی و جزئی اقتدا به پیر کند چه در خوردن و پوشیدن و چه در خفتن و طاعت کردن نماز را بطرز او یابد او کرد و فقه را از عمل او باید اخذ نمود سه آنرا که در سرای نگاریست فارغ ست ۲ از باغ و بوستان و تماشای لاله زار ۳ هیچ اعتراض را در حرکات و سکنات او مجال ندهد اگرچه آن اعتراض مقدار حبه خردله باشد زیرا که اعتراض را غیر از حرمان نتیجه نیست و بی سعادت ترین جمیع خلائق حبیب بن ایطا نفه علیه است نجانا الله سبحانه عن هذا البلاء العظیم و طلب خوارق و کرامات از پیر خود نکند اگرچه آن طلب بطریق خواطر و وساوس باشد

ہیچ شنیدہ کہ مومنی از پیغمبرے معجزہ طلب کردہ باشد معجزہ طلبان کفار اند و اہل انکار سہ معجزات از بہر قہر دشمن ست ؛ بوی جنسیت بی دل برد نست ؛ موجب ایمان نباشد معجزات ؛ بوی جنسیت کند جذب صفات ؛ اگر شبہہ پیدا شود در خاطر آنرا بی توقف عرض نماید اگر حل نشود تقصیر بر خود نہند و ہیچ منقصت را بجناب پیر عائد نسازد و واقعہ کہ رود ہا از پیر پنہان ندارد و تعبیر وقائع از و طلب کند و تعبیر یکہ بر طالب منکشف شود نیز عرض نماید و صواب و خطا را از وجود و بر کشوف خود زینہار اعتماد نکند کہ حق با باطل درین راہ ممیز حجت و صواب با خطا مختلط و بضرورت و بی اذن از وجدا نشود کہ غیر او را برای گزیدن منافی را لست و آواز خود را بر آواز او بلند نکند و سخن بلند با و نگوید کہ سوء ادب ست و ہر فیضی و فتوحیکہ بر سد آنرا بتوسط پیر تصور نماید و اگر در واقع بیند کہ فیضی از مشائخ دیگر رسیدہ است آنرا نیز از پیر داند و بداند کہ چون پیر جامع کمالات و فیوض ست فیض خاص از پیر مناسب استعداد خاص مرید ملائم کمال شیخی از شیوخ کہ صورت افاضہ از وی ظاہر شدہ است بمرید رسیدہ است و لطیفہ از لطائف پیر کہ مناسب با آن فیض ہا ردو بصورت آن شیخ ظاہر شدہ است بواسطہ استیلای مریدان لطیفہ را شیخ دیگر خیال کردہ است و فیض را از ان دانستہ این مغلطہ عظیم ست حقیقتہ از زلت قدم نگاہ دارد و بر اعتقاد و محبت پیر مستقیم دارد بحرمۃ سید البشر علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات بالجملہ الطریق کلہ ادب مثل مشہور ست ہیچ بی ادبی بخدا نرسد و اگر مرید در رعایت بعضے از آداب خود را مقصر داند و در ادای ما ینبغی نرسد و اگر سعی ہم نتواند از عہدہ برآید معفو ست ما را از اعتراف بتقصیر چارہ ست و اگر عیاذا باللہ بسجانہ رعایت آداب نکند و خود را مقصر ہم نداند از برکات این بزرگواران محروم ست سہ ہر کرا روی بہ بہبود نداشت ؛ دیدن روئے نیکی سود نداشت ؛ آری مریدیکہ ببرکت توجہ پیر بمرتبہ فنا و بقا برسد و راہ الہام و طریق فراست بر او ظاہر شود و پیر آنرا مسلم دارد و بکمال او گواہی دہد آنمرید را میرسد کہ در بعضی امور الہامی بپیر خلاف کند و بمقتضای الہام خود عمل کند اگرچہ نزد پیر خلاف آن متحقق بود چہ آنمرید در نیوقت از ربقہ تقلید برآمدہ است و تقلید در حق وے خطاست نمی بینی کہ اصحاب پیغمبر صلی اللہ علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات را امور اجتہادیہ در احکام غیر منزلہ با نسہ ورخلاف کردہ اند و در بعضی اوقات صواب بجانب اصحاب ظاہر شدہ است کما لا یخفی علی ارباب العلم پس معلوم شد کہ خلاف با پیر مرید را بعد از رسیدن بمرتبہ کمال محذور نیست و از سوء ادب مبرا ست بلکہ اینجا ہمین ادب ست و اگر نہ اصحاب پیغمبر علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات بکمال ادب مؤدب بودہ اند غیر از تقلید امر دیگر نمیکردہ اند ابو یوسف را بعد از رسیدن بمرتبہ اجتہاد تقلید ابی حنیفہ رضی اللہ تعالی عنہ خطاست صواب در متابعت رای خود است نہ رائے ابی حنیفہ قول مشہور ست از امام ابو یوسف کہ نازعت ابا حنیفۃ فی مسئلۃ خلق القرآن ستہ اشہر شنیدہ باکہ

تکمیل صناعت بتلاحق افکار است اگر بریک فکر کرماندی زیادتی پیدا نه کردی نخویکه در زمان سیبویه بوده است امروز باختلاف آرا و تلاحق انظار وه صد زیادتی وکمال پیدا کرده است ماچون بنا را او نهاده است فضل او را ست الفضل للمتقدمین لیکن کمال ینهارا مثل امتی کمثل المطر لا یدری اولهم خیر ام آخرهم حدیث نبوی است علیه و علی آله الصلوٰة والسلام تذنیب لرفع شبهة بعض المریدین بدانکه گفته اند الشیخ یحیی ویمیت احیا و اماتت از لوازم مقام شیخی ست مراد از احیا احیاء روحی ست نه جسمی وهمچنین مراد از اماتت اماتت روحی ست نه جسمی مراد از حیوٰة و موت فنا و بقاست که بمقام ولایت و کمال میرساند و شیخ مقتدا باذن الله سبحانه متکفل این هر دو امر است پس شیخ را ازین احیا و اماتت چاره نباشد معنی یحیی ویمیت یبقی ویفنی احیا و اماتت جسمی را بمنصب شیخی کاری نیست شیخ مقتدا حکم کاه ربا دارد هر کس را که با و مناسبت ست در رنگ خس و خاشاک در عقب او میدود و نصیب خود را از وی استیفا مینماید خوارق و کرامات از برای جذب مریدان نیست مریدان به مناسبت معنویه منجذب میگردند و آنکه باین بزرگواران مناسبت ندارد از دولت کمالات ایشان محروم ست اگرچه هزار معجزه خوارق و کرامات بیند ابو جهل و ابولهب را شاهد ما میتوانی باید گرفت قال الله سبحانه فی حق الکفار وان یروا کل آیة لا یؤمنوا بها حتی اذا جاؤک یجادلونک یقول الذین کفروا ان هذا الا اساطیر الاولین والسلام

مکتوب دوصد و نود و سوم بشیخ محمد جنزے

صدور یافته در جواب اسوله که پرسیده بود ولی مع الله وقت در حدیث نبوی علیه و علی آله الصلوٰة والسلام آمده است و ابوذر غفاری نیز همین را گفته وجه آن چه باشد و پرسیده بود که قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله حضرت شیخ عبد القادر قدس سره فرموده و دیگرے نیز همین را گفته حقیقت انیمعا ملة چیست و پرسیده که مراد از اولیا که قدم ایشان بر گردن آنها نهاده بود اولیا رهمان عصر ند یا مطلقاً الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی صحیفه شریفه که ارسال داشته بود بورود آن مبتهج و مسرور گردیده بعضی ست که دوستان حق جل وعلا در افتاده بارا یاد فرماینداندراج یافته بود که حضرت رسالت پناه علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات فرموده است لی مع الله وقت حضرت ابوذر غفاری نیز همین گفته و حضرت میران محی الدین گفته که پای من بر گردن همه اولیا و دیگرے همین گفته است گاه گاه بر زبان میرفت لفظ غوغا میشود عنایت نموده نویسند که این دو سخن چه معنی دارد و درین دو چه فرق ست متوجه شده تمامی را واضح نوشته که قریب بفهم این غریب باشد ارسال نمایند مخدومی این فقیر در رسائل خود نوشته است که آنسه و را وجود استمرار وقت وقت نادر هم بوده است و آنوقت در حین ادای نماز بوده است الصلوة معراج المؤمنین شنیده باشند وارحنی یا بلال شاهد ست عدل در اثبات این مطلب ابوذر غفاری بوراثت و تبعیت نیز باین دولت

مشرف شده باشد چه کمل تابعان آنسرور را از جمیع کمالات او علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات بطریق وراثت
نصیب افرست وحظ کامل وانچه حضرت شیخ عبد القادر فرموده قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله او جمیع الاولیاء
صاحب عوارف که مرید ومرباى شیخ ابو النجیب سهروردی ست که از محرمان و مصاحبان حضرت شیخ عبد القادر
بوده است این کلمه را ازان کلمات ساخته است که مشعر عجب اند که از مشائخ در بدایت احوال بواسطه بقایای سکر
یافته اند ودر نفحات از شیخ حماد دباس که از شیوخ حضرت شیخ است نقل کرده است که او بطریق فراست فرموده که این
عجمی را قدمیست که در وقت وی بر گردن همه اولیا خواهد بود وهر آئینه مامور شود بانکه بگوید قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و
هر آئینه از ابگوید وهمه اولیا بر گردن نهند بهر تقدیر حضرت شیخ در این کلام محق اند این کلام خواه از بقایای سکر از
ایشان سر بزده باشد وخواه مامور باشند باظهار این کلام چه قدم ایشان بر گردنهای جمیع اولیار آنوقت
بوده است وجمیع اولیار آنوقت زیر قدم ایشان بوده اند لیکن باید دانست که این حکم مخصوص باولیار آنوقت است
اولیار ماتقدم وماتاخر ازین حکم خارج اند چنانکه از کلام شیخ حماد مفهوم میشود که قدم او در وقت وی بر گردن همه
اولیا خواهد بود ونیز غوثی که در بغداد بوده است وحضرت شیخ عبد القادر را بن سقا وعبد الله بزیارت او
رفته بودند که آن غوث بطریق فراست در حق شیخ گفته که می بینم ترا در بغداد که بمنبر بر آمده ومیگوئی قدمی هذه
علی رقبة کل ولی الله ومی بینم اولیار وقت ترا که همه گردنهای خود را پست کرده اند اجلال واکرام ایشان از
کلام این بزرگ نیز مفهوم که آن حکم مخصوص باولیار آنوقت بوده است در نیوقت نیز اگر کسی را حق سبحانه
چشم بینا عطا فرماید ببیند چنانچه آن غوث دیده بود که گردنهای اولیار آنوقت زیر قدم وی اند واین حکم تجاوز نمیکند
اولیار آنوقت نکرده است در اولیار ماتقدم این حکم چگونه مجوز بود که شامل اصحاب کرام است که بیقین از حضرت
شیخ افضل اند ودر ماتاخر نیز چگونه متمشی شود که شامل حضرت مهدی ست که آنسرور علیه وعلی آله الصلوة
والسلام بقدوم او بشارت داده است وامت را بوجود او مبشر ساخته واورا خلیفة الله فرموده وهمچنین اصحاب
حضرت عیسی علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام که از انبیار اولوالعزم ست از سابقانند وبواسطه متابعت این
شریعت ملحق بااصحاب خاتم الرسل اند علیهم الصلوة والسلام از بزرگے متاخران این امت تواند بود که آن سرور
فرموده باشد علیه وعلی آله السلام لا یدری اولهم خیر ام آخرهم یا بجمله حضرت شیخ عبد القادر را در ولایت شان
عظیم ست ودرجهٔ علیا ست ولایت خاصهٔ محمدیه را علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة از راه سیر بنقطهٔ آخر رسانیده
است وسر حلقهٔ آن دائره گشته از بنجا کسی توهم نکند که چون شیخ سر حلقهٔ دائرهٔ ولایت محمدیه بود باید که از همه اولیار

افضل باشد چه ولایت محمدی فوق جمیع ولایات انبیاست علی نبینا و علیهم الصلوات والتحیات زیرا که گوئیم سر حلقهٔ ولایت محمدیست که از راه سر حاصل گشته است چنانکه گذشت نه سر حلقهٔ مطلق آن و نهایت ما افضلیت لازم آید یا آنکه گوئیم سر حلقهٔ مطلق ولایت محمدیه بودن مستلزم افضلیت نیست زیرا که تواند بود که دیگرے در کمالات نبوة محمدیه بطریق تبعیت و وراثت پیش قدم بود افضلیت از راه آن کمالات او را ثابت باشد جمعی از مریدان حضرت شیخ عبد القادر در حق شیخ غلو مینمایند و در محبت جانب افراط میگیرند و در رنگ محبان مفرط حضرت امیر کرم الله وجهه از فحوای کلمه و کلام اینجا عده مفهوم میشود که شیخ را ایشان از جمیع اولیاء ما تقدم و ما تاخر افضل میدانند و غیر از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات معلوم نیست که دیگر را بر حضرت شیخ فضل دهند این از افراط محبت است اگر گویند آنقدر ظهور خوارق و کرامات که از شیخ بوجود آمده است از هیچ ولی بظهور نیامده پس فضل او را باشد گوئیم که کثرت ظهور خوارق بر افضلیت دلالت ندارد و تواند بود که یکے بود که هیچ خارقی ازوی بظهور نیاید افضل باشد از آن کس که خوارق و کرامات ازوی بظهور می آیند شیخ الشیوخ در عوارف بعد ذکر کرامات و خوارق مشائخ فرموده است کل هذه مواهب الله سبحانه وقد یکاشف بها قوم ویعطی وقد یکون فوق هؤلاء من لا یکون له شیء من هذا الان هذه کلها تقویة للیقین ومن منح صرف الیقین لا حاجة له الی شیء من هذه الکرامات دون ما ذکرنا تجویز الذکر فی القلب ووجود ذاکر الذات کثرت ظهور خوارق را دلیل بر افضلیت ساختن در رنگ آنست که کسی کثرت فضائل ومناقب حضرت امیر را دلیل افضلیت او سازد بر حضرت صدیق رضی الله تعالی عنهما که آنقدر فضائل ومناقب ازوی بظهور نیامده است ای برادر شنو خوارق عادات بر دو نوع ست نوع اول علوم ومعارف آلهیست جل سلطانه که بذات وصفات وافعال واجبی جل وعلا تعلق دارد و ورای طور نظر عقل ست خلاف معارف معتاد ست که بنده های خاص خود را بآن ممتاز ساخته است و نوع ثانی کشف صور مخلوقات و اخبار از مغیبات که بعالم تعلق دارد و نوع اول مخصوص باهل حق و ارباب معرفت ست و نوع ثانی شامل محق و مبطل ست زیرا که اهل استدراج را نیز نوع ثانی حاصل ست نوع اول نزد خدا جل وعلا شرافت و اعتبار دارد که باولیاء خود مخصوص ساخته است و اعداء را دران شرکت نداده و نوع ثانی نزد عوام خلائق معتبر ست و در انظار ایشان معزز و محترم اگرچه از اهل استدراج بظهور آید نزدیک ست که از نادانی او را پرستش نمایند و بر رطب و یابس که او از ایشان تکلیف نماید مطیع و منقاد او گردند بلکه محجوبان نوع اول را از خوارق نمیدانند و از کرامات نمی شمرند خوارق نزد ایشان منحصر در نوع ثانی است

وکرامات بزعم این محجوبان مخصوص بکشف صور مخلوقاست واخبار از مغیبات ایشان زہی بیخبران
علمیکہ بہ احوال مخلوقات حاضر یا غائب تعلق دارد کدام شرافت وکرامت دروی حاصل ست بلکہ این
علم شایان ست کہ بجہل مبدل گردد ونانسیان از مخلوقات واحوال ایشان حاصل آید معرفت و اجبی
ست حق تعالیٰ وتقدس کہ بشرافت وکرامت سزاوارست وباعزاز واحترام شایان سہ پری نفتہ
رخ ودیو در کرشمہ وناز ؛ بسوخت عقل زحیرت کہ این چہ بوالعجبیست ؛ وقریب ماذکرنا قال شیخ الاسلام
الہروی وامام الانصاری فی منازل السائرین وشارحہ والذی ثبت عندی بالتجربۃ ان فراسۃ
اہل المعرفۃ انماہی فی تمییزہم من یصلح لحضرت اللہ جل وعلا ممن لا یصلح ویعرفون اہل الاستعداد والذین
اشتغلوا باللہ سبحانہ وصلوا الی حضرۃ الجمع فہذہ فراسۃ اہل المعرفۃ واما فراسۃ اہل الریاضۃ بالجوع
والخلوۃ وتصفیۃ الباطن من غیر وصلہ الی جانب الحق تعالیٰ فلہم فراسۃ کشف الصور والاخبار
بالمغیبات المختصۃ بالخلق فانہم لا یخبرون الا عن الخلق لانہم محجوبین عن الحق سبحانہ واما اہل المعرفۃ
فلاشتغالہم بما یریدہ علیہم من معارف الحق تعالیٰ لا یکون اخبارہم الا عن اللہ تعالیٰ لما کان العالم اکثرہم
اہل انقطاع عن اللہ سبحانہ واشتغال بالدنیا مالت قلوبہم الی اہل کشف الصور والاخبار عما غاب من
احوال المخلوقات فعظموہم واعتقدوا انہم اہل اللہ خاصۃ واعرضوا عن کشف اہل الحقیقۃ سواتہوہم فیما یخبرون
عن اللہ سبحانہ وقالوا لو کان ہولاء اہل الحق کما یزعمون لاخبرونا عن احوالنا واحوال المخلوقات و
اذا کانوا لا یقدرون علی کشف احوال المخلوقات فکیف یقدرون علی کشف امور اعلی من ہذہ وکذبوہم بہذا
القیاس الفاسد وعمیت علیہم الانباء الصحیحۃ ولم یعلموا ان اللہ تعالیٰ قد حمی ہولاء عن ملاحظۃ الخلق
وخصہم وشغلہم عما سواہ حمایۃ لہم وغیرۃ علیہم ولو کانوا ممن یتعرض الی احوال الخلق ما صلحوا للحق سبحانہ
وقد رأینا اہل الحق اذا التفتوا او لی التفات الی کشف الصور اورثوا بما لا یقدر غیرہم علی ادراکہ بالفراسۃ
التی شبیتہا اہل المعرفۃ وہی الفراسۃ فیما یتعلق بالحق سبحانہ والقرب منہ واما فراسۃ اہل الصفاء
الخارجین المتعلقین بالخلق فلا یتعلق بجناب الحق سبحانہ وما لا یقرب منہ ویشترک المسلمون
والنصاریٰ والیہود وسائر الطوائف فیہا لانہا لیست شریفۃ عند اللہ سبحانہ فخص بہا اہلہ

مکتوب دوصد ونود وچہارم بمخدوم زادگی کہ جامع علوم ظاہرہ معارف واسرار
باطنہ اند مجد الدین خواجہ محمد معصوم سلمہ اللہ تعالیٰ صدور یافت در بیان معارفے کہ

بصفات ثمانیۂ واجب الوجود تعالیٰ وتقدس تعلق دارد ودر تحقیق مبادی تعینات انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ومبادی تعینات سائر خلائق ولحوق جزئیات باکل خود وعدم جواز انتقال جزئیات بیک کلے دیگر ودر فرق میان تجلی وشہود انبیا واولیاء علیہم الصلوات والتسلیمات ودر بیان حصول وصل عریان مر کمل تابان را باوجود توسط انبیا علیہم الصلوات والسلام ودر تحقیق الفاظ محو واضمحلال کہ در عبارت مشائخ قدس اللہ اسرارہم واقع شدہ اند وما یناسب ذلک صفات ثمانیۂ حقیقیہ واجب الوجود تعالیٰ وتقدس کہ اول شان صفۃ الحیوٰۃ است وآخر شان صفت تکوین سہ قسم اند قسمی است کہ تعلق آن تعالم غالب است واضافت آن بخلائق بیشتر کالتکوین از ینجاست کہ جمعی از اہل سنت وجماعت انکار وجود او نمودہ اند وگفتہ اند کہ تکوین از صفات اضافیہ است والحق انہ من الصفات الحقیقیۃ الغالبۃ علیہا الاضافۃ و قسمی دیگر آنست کہ اضافت دارد اما کمتر از قسم سابق کالعلم والقدرۃ والارادۃ والسمع والبصر والکلام و قسم ثالث اعلای اقسام ثلثہ کہ آنرا ہیچ وجہ بعالم تعلق نیست ورائحہ از اضافت ندارد کالحیوٰۃ این صفت ام جمیع صفاتست واصل ہمہ آنہا واسبق کل واقرب باین صفت صفۃ العلم است کہ مبدا تعین خاتم الرسل است علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات انتہا وصفات دیگر مبادی تعینات خلائق دیگر است وچون ہر صفت باعتبار تعلقات متعددہ جزئیات دارد مثل تکوین کہ آنرا باعتبار تعلقات شتی تخلیق وترزیق احیا وامانت جزئیات پیدا شدہ است واین جزئیات نیز در رنگ کلیات خود مبادی تعینات خلائق آمدہ وہر کہ مبدا تعین او کلی آمد تعینات دیگر کہ مبادی آنہا جزئیات آن کلی است تابع آنکس خواہد بود وزیر قدم او زندگانی خواہند نمود ازینجاست کہ میگویند فلانی زیر قدم محمد است وفلانی زیر قدم عیسیٰ وفلانی زیر قدم موسیٰ علیہم الصلوات والتحیات والتسلیمات انتہا واکملہا وچون این جزئیات را بالطریق سلوک ترقی واقع شود ملحق بکلیات خود خواہند شد وشہود کلیات خواہد بود فرق باصالۃ وتبعیت خواہد ماند وامتیاز متوسط وعدم توسط خواہد شد چہ تابع ہرچہ باید وہرچہ بیند بے توسط اصل ممکن نیست گاہ باشد کہ تابع از قصور خود اصل را متوسط نداند اما فی الحقیقۃ اصل درمیان تابع وشہود او حائل است نہ حائلی کہ مانع شہود باشد بلکہ باعث شہود در رنگ عینک صاف وجائز نیست کہ جزئیات یک کلی ترقی نمودہ از کلی خود خروج کردہ تحت کلی دیگر در آیند ومشہود ایشان مشہود ان کلی دیگر شود مثلاً جماعہ کہ زیر قدم موسیٰ اند انتقال نمودہ زیر قدم عیسیٰ داخل شوند اما تواند بود کہ زیر قدم محمد آیند بلکہ ہمیشہ زیر قدم او یند علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام زیرا کہ

رب محمد رب الارباب است و اصل جمیع آن کلیات پس نسبت بآن جزئیات اصل لا اصل باشد و این ترقی گویا با اصل الاصل است نه با اصل که مبائن اصل آنهاست اینقدر فرق درمیان جزئیات و کلیات آنها خواهد ماند که جزئی را او حائل است بکی اصل خود که کلی اوست حائل دیگر اصل لا اصل و کلی او را حجاب اصل لا اصل است پس اینجا معلوم گشت که شهود محمد رسول الله صلی الله علیه و علی آله وسلم بی پردهٔ تعینات است و شهود دیگران در پردهٔ تعینات لا اقل در پردهٔ تعین محمدی ازینجاست که گفته اند تجلی ذات خاصه محمد رسول الله صلی الله علیه و علی آله وسلم و تجلی دیگران در پردهٔ صفات لا اقل در پردهٔ رب الارباب که رب محمد است که فوق جمیع اسما و صفات است سوای صفة الحیوة اگر گویند که ازین بیان لازم می آید شهود سائر انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات در پردهٔ مبدا تعین محمدیست که رب اوست و اولیاء امت او که بالاصالة زیر قدم اویند علیه الصلوة والسلام شهود ایشان نیز در رنگ شهود سائر انبیا در پردهٔ رب الارباب خواهد بود پس فرق درمیان سائر انبیا علی نبینا و علیهم الصلوات والتحیات و درمیان اولیاء امت او علیه الصلوة والسلام چه باشد در جواب گوئیم که انبیاء را سوای این شهود که در پردهٔ حقیقت محمدی است شهود دیگر هم هست که از راه مبادی تعینات ایشان پیدا میشود و بالاصالة عینک های مخصوصهٔ خود را بر دیده های بصیرت گذاشته مشاهدهٔ غیب الغیب میفرمایند باید دانست که این دو شهود نه بالتمعنی است که هر دو معاً متحقق میشود بلکه بالتمعنی است که اگر ترقی که با اصل لا اصل برسد شهود او در پردهٔ حقیقت محمدیست در رنگ عیسی علی نبینا و علیه الصلوات والسلام که بعد از نزول اجلال مشرف خواهد شد و این ترقی متعسر است نزدیک باستحالة است فضل عظیم خداوندی جل سلطانه درکار است و در عالم اسباب شفقت پیر محمدی مشربست و اگر ترقی از اصل خود ننموده و از حقیقت خود بحقیقة الحقائق نرسیده شهود او در پردهٔ حقیقت مخصوصهٔ خود است بدان و آگاه باش همچنانکه بحضرت ذات تعالی و تقدس راهی است از حقیقت الحقائق که بعد طی منازل کثیره وصول میسر میشود همچنین از سائر حقائق کلیات نیز راهی است بحضرت تعالی و تقدس که بعد از طی مراحل متکثره وصول حصول می پیوندد و غایت مافی الباب در راه حقیقت الحقائق وصل عریانست و در سائر طرق هر چند وصل دراست میسر میشود اما این سیر از منتهای اصول عالیه حقیقت الحقائق که حقیقت محمدی است درمیان حائلست اگرچه حصین نباشد و مانع متین نبود همین قدر حاجزیت است که مانع اطلاق تجلی ذات گشته

اگر نہ سائر انبیار انیز بالاصالۃ از ذات تعالیٰ نصیب است و امثال کمل ایشانرا تبعیت انبیا و رسل علیہم و علیٰ
امہم الصلوٰۃ والتحیات نیز نصیب است سوال ہرگاہ صفت الحیوۃ فوق صفت العلم باشد پس در راہ حقیقت
الحقائق نیز تعین صفۃ الحیاۃ حائل آمد پس وصل عریان چون بود و تجلی ذات چرا نماند جواب آن تعین کالعین
است محو و متلاشی میگردد و ہیچ اعتبارے او را در مرتبہ حضرت ذات تعالیٰ نمیماند ہر چند صفات دیگر را نیز
در مرتبہ حضرت ذات اعتباری نیست اما آنہا تا مرتبہ ذات نمیرسند بنوعی کہ متلاشی گردند بخلاف صفۃ الحیوۃ
کہ آنجا میرسد و متلاشی میگردد لہذا تعین حقیقت محمدے و سائر تعینات خلائق دیگر دائمی اند و زوال
آنہا در مرتبہ از مراتب محال گشت بلی رسیدن بشی دیگر است و مضمحل گشتن در شی دیگر در عبارت بعضی
از مشائخ قدس اللہ ارواحہم کہ لفظ محو و اضمحلال واقع میشود مراد ازان محو نظرے است نہ محو عینی تعین
سالک از نظر او مرتفع میگردد نہ آنکہ در نفس الامر محو میشود کہ آن الحاد و زندقہ است جمعی از ناقصان این
راہ ازان الفاظ موہمہ محو و اضمحلال عینی دانستہ اند و بزندقہ رسیدہ اند کہ از عذاب و ثواب اخروے
انکار نمودہ اند و خیال کردہ اند کہ ہمچنانکہ از وحدت بکثرت آمدہ اند مرتبہ دیگر ہمین طور از کثرت بوحدت
خواہند رفت و این کثرت دران وحدت مضمحل خواہد شد و جمعی ازین زندقہ آن محو شدن را قیامت
کبریٰ خیال کردہ اند و از حشر و نشر و حساب و صراط و میزان انکار نمودہ اند ضلوا فاضلوا کثیرا من الناس
یک شخص را ازان جماعت دیدہ کہ در مطلب خود شعر مولانا عبد الرحمن الجامی را قدس اللہ سرہ الشہاد
می آورد ؎ جامی معاد و مبدا را ما وحدت است و بس ؎ ما در میانہ کثرت موہوم و السلام ؎ نمیدانند کہ مراد
مولانا ازین بیت عود و رجوع بوحدت باعتبار نظر و شہود است غیر از یکذات مشہود ایشان نمیماند و
کثرتہا بتمام از نظر ایشان مختفی میگردد نہ رجوع عینی و وجودی مگر کورند نمی بینند کہ از ہیچ کاملی عجز و نقص و
احتیاج زائل نشدہ است پس رجوع وجودی بوحدت چہ باشد و اگر رجوع بوحدت بعد از موت خیال
کردہ اند کافر زندیق اند کہ از عذاب اخروے انکار دارند و ابطال دعوت انبیا مینمایند علیہم الصلوات
والتسلیمات اتمہا و اکملہا سوال تو در بعضے از رسائل خود نوشتہ کہ فنای اخفا مخصوص بولایت
محمدیست معنی آن سخن چیست جواب از تحقیق ماتقدم معلوم شد کہ وصل عریان مخصوص بولایت
محمدیست و دیگران را ہر چند جذب مرتفع شود اما از حیلولہ ہمچو پیراہن شعر کہ از راہ توسط توسط حقیقت
محمدے حاصل می گردد چارہ نبود کما مر پس از اخفا کہ نہایت مراتب انسانی است و علو باندازہ

آن حیلولہ بقیہ نماید پس بملاحظہ آن بقیہ اطلاق فنای در مطلق مجوز نباشد بقای آن بقیہ را غیر از محمدی کیست کہ دریابد واز ہزاران محمدی المشرب اگر کسی را این حدت نظر پیدا شود ہم مغتنم است مشائخ طبقات اکثر شان تاروح وسر سخن کردہ اند کم کسے باشد کہ از اخفا سری گفتہ باشد فکیف از اخفا و آنکہ در دریای اخفا غوطہ زدہ باشد و بہر ذرہ از ذرات آن رسیدہ و اطلاع یافتہ کبریت احمر است ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم **سوال** معتقد تو انست کہ ہر چہ نبی را علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام از کمالات حاصل آید کمل تابعان او را نیز بہ تبعیت از ان کمالات نصیب است پس لازم آید کہ از وصل عریان نیز نصیب باشد وحال آنکہ ہمان درمیان حائل است **جواب** حیلولہ نبی در وصل عریان ضرر ندارد چہ آن واصل بہ تبعیت نہ باصالۃ پس حیلولہ موکد تبعیت باشد نہ منافی چہ معنی تبعیت حصول متوسط است نہ رفع از متوسط کہ آن مناسب مقام اصالۃ است پس ہم حیلولہ باشد وہم وصل عریان بہ تبعیت میسر شود فافہم **سوال** فرق چیست کہ در مادہ کمل تابعان نبی علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات وصل عریان وتجلی ذات اطلاق میکنند و در انبیاء دیگر صلوات اللہ تعالی وتسلیماتہ علی نبینا وعلیہم این اطلاق تجویز نمیکنند با آنکہ حیلولہ نبی ما علیہ الصلوۃ والسلام در ہر دو مادہ حاصل **جواب** تجویز این اطلاق در مادہ کمل تابعان باعتبار تبعیت است کہ توسط نبی منافی آن اطلاق نیست چنانکہ گذشت و در انبیاء دیگر علی نبینا وعلیہم الصلوات والتحیات اگر این اطلاق تجویز یابد باعتبار اصالۃ خواہد بود چہ این بزرگواران باصالۃ قطع منازل فرمودہ بحضرت ذات تعالی رسیدہ اند وشک نیست کہ متوسط در صورت اصالۃ منافی آن اطلاق خواہد بود پس فرق واضح گشت باید دانست کہ فرق اصالۃ وتبعیت در میان انبیاء ما تقدم وکمل تابعان این امت علی نبینا وعلیہم وعلی امہم الصلوۃ والسلام والتحیۃ موجب افضلیت انبیاست علی نبینا وعلیہم الصلوات والتحیات چہ اصل مقصود است و تابع طفیلی ہر چند بر تابعان اطلاق وصل عریان وتجلی ذات صحیح است و در متبوعان این اطلاق نیست اما طفیلی را چہ یارا کہ بمقصودی مساوات جوید چگونہ مساوات میسر شود کہ آن دولت در اصل بر وجہ اتم واکمل است و در تابع بوجہ اسم ورسم اما اینقدر مناسبت تصحیح نسبت مینماید و تابع را ہمچو متبوع میسازد لہذا خاتم الرسل علیہ وعلیہم الصلوات علماء امت خود را ہمچو انبیاء بنی اسرائیل فرمود از ین بیان لازم آمد کہ حصول تجلی ذات مر اولیاء این امت را موہم فضل نباشد مر انبیاء کہ تجلی ذات ندارند فافہم فانہ من مزلۃ الاقدام وانصف فان ہذہ العلوم استأثر اللہ

سبحانہ ہذا العبد بہا بصدقۃ حبیبہ محمد علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام **سوال** مقرر است کہ مقصود از آفرینش خاتم الرسل است علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات دیگران در نفس وجود وحصول کمالات طفیلی او یند در تبعیت او بدرجات علیا میرسند لہذا در روز قیامت آدم ومن دونہ تحت لوای او علیہ وعلیہم الصلوٰۃ خواہند بود وتو گفتی دولت وصول بر سائر انبیا علی نبینا وعلیہم الصلوات والتحیات بطریق اصالت است نہ بطریق تبعیت وجہ آن چہ باشد **جواب** ہمچنانکہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم از راہ حقیقت خود طریقی است بحضرت ذات تعالی وتقدس انبیاء دیگر را علی نبینا وعلیہم الصلوات والتسلیمات نیز راہہا است از حقائق خود بحضرت ذات تعالی شانہ درین وصول تبعیتے نیست بخلاف امتان کہ بہ تبعیت انبیا از راہ حقائق ایشان کہ مناسب استعداد ہر کدام است بمطلب میرسند اصالۃ درحق ایشان مفقود است غایت مافی الباب چون وصل دیگران اگرچہ باصالۃ باشد وصل عرضی است چہ حقیقت خاتم الرسل علیہ الصلوات والتسلیمات پیراہن شعر مطلوب گشتہ است پس ناچار اول فیضی کہ میرسد بآن حقیقت اتصال می یابد بعد ازان بتوسط او بدیگران میرسد ومعنی تبعیت ہمین حصول بتوسط است پس آن اصالۃ باین تبعیت جنگ ندارد ونیک باید دریافت تبعیتی کہ درحق امتان گفتہ شدہ است ورا این تبعیت است کہ منافی اصالۃ است کما مر غیر مرۃ فافہم اگر گویند کہ در مراتب عروج از مرتبۂ صفۃ الحیوٰۃ نیز نصیب کمل ہست یا نہ گوئیم کہ ہست اگر گویند کہ در بالا مذکور شد کہ نہایت این صفت را اضمحلال وتلاشی است درحضرت ذات تعالی وتقدس نصیب کمل از مقام محو وتلاشی چہ بود وحال آنکہ تو در بالا گفتہ کہ تعینات حقائق را اضمحلال عینی نیست اگر ہست نظری است کہ اضمحلال عینی بالحاد وزندقہ میرساند **جواب** اضمحلال عینی چہ درکار اضمحلال نظرے کافیست اگرچہ درین اضمحلال مراتب متفاوت باشد فافہم واللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ الحال والسلام علی من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا **مکتوب دوصد ونود وپنجم بحاجی یوسف کشمیری**

صدور یافتہ در بیان نظر بر قدم وہوش در دم وسفر در وطن وخلوۃ در انجمن کہ اصول مقررۂ طریقہ علیہ نقشبندیہ است قدس اللہ تعالی اسرار مشائخہا باید دانست کہ یکی از اصول مقررۂ طریقۂ نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرار مشائخہا نظر بر قدم است مراد از نظر بر قدم آن نیست کہ باید نظر از قدم تجاوز نکند وپیش از قدم میل بفوق ننماید زیرا کہ خلاف واقع است بلکہ نظر ہمیشہ از قدم تفوق میفرماید وقدم را ردیف خود مینماید زیرا کہ

عروج برزخیهای علو اول نظر است بعد ازان قدم صعود مینماید و چون قدم برتبهٔ نظر رسید نظر ازانجا بزیر بالای آید و قدم بتبعیت آن نیز صعود میفرماید بعد ازان باز نظر ازانمقام ترقی میکند علی هذا القیاس و اگر مراد آنست که نظر باید که بمقامی ترقی نماید که آنجا قدم را گنجائش نباشد پس آن نیز خیر واقعست زیرا که بعد از تمامی قدم اگر نظر تنها نباشد بسیاری از مراتب کمال فائت شود و بیانش آنست که نهایت قدم تا نهایت مراتب استعداد سالک است بلکه تا نهایت استعداد نبی که آن سالک بر قدم اوست لیکن قدم اول باصالت است و قدم ثانی بتبعیت آن نبی و فوق مراتب این استعداد او را قدم نیست اما نظر است و این نظر چون حدت پیدا کند منتهای او نهایت مراتب نظر آن نبی است علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات که آن سالک بر قدم اوست چه کمل تابعان نبی را که از جمیع کمالات او نصیب است لیکن با نهایت مراتب استعداد که باصالة سالک و بتبعیت اوست قدم و نظر موافقت دارند بعد ازان قدم کوتهی میکند و نظر تنها صعود مینماید و تا نهایت مراتب نظر آن نبی ترقیات میفرماید پس معلوم شد که نظر انبیا علیهم الصلوات و التسلیمات نیز فوق اقدام ایشان صعود میفرماید و کمل متابعان این بزرگواران را از مقامات نظار ایشان نیز نصیب است چنانچه از مقامات اقدام ایشان نصیب است و فوق قدم خاتم الانبیا علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات مقام رویت است که دیگران را موعود بآخرتست آنچه دیگران را نسیه است او را نقد است کمل تابعان او را از ینمقام نصیب است اگرچه رویت نیست ؎ فریاد حافظ این همه آخر بهر زه نیست ؛ هم قصهٔ غریب و حدیث عجیب هست ؛ بر سر اصل سخن رویم و گوئیم که اگر مراد آنست که قدم باید که از نظر تخلف ننماید بنوعیکه در هیچ وقتی از اوقات بمقام نظر نرسد نیک است زیرا که همینی مانع ترقی است و همچنین اگر از قدم و نظر قدم و نظر ظاهر مراد باشد گنجائش دارد چه در وقت راه رفتن نظر پراگندگی پیدا میکند و تجسسات متلونهٔ فتشار حاصل میگردد اگر نظر را بر قدم دوخته شود بجمعیت اقرب باشد و این مراد مناسب است بمعنی کلمهٔ دیگر که قرین اوست و آن کلمه اینست هوش در دم غایت مافی الباب کلمهٔ اولی از برای دفع تفرقه ایست که از آفاق میخیزد و کلمهٔ ثانی دفع تفرقهٔ انفس میسازد و کلمهٔ ثالث که قرین این دو کلمه است کلمهٔ سفر در وطن است و آن عبارت از سیر در انفس است که نشانهٔ حصول اندراج النهایت فی البدایت است که مخصوص بطریقهٔ علیه است هر چند سیر در انفس در جمیع طرق است اما بعد از وصول سیر آفاقی است و در ینطریق شروع ازین سیر است و سیر آفاقی در ضمن این سیر مندرج است و باین اعتبار اگر درین طریق

عالی اندراج البدایت فی النهایت نیز گوئیم گنجائش دارد و کلمهٔ چهارم که قرین این کلمات سه گانه است کلمهٔ خلوت در انجمن ست هرگاه سفر در وطن میسر شد پس در انجمن نیز در خلوت خانهٔ وطن سفر نماید و تفرقهٔ آفاق بحجرهٔ انفس راه نیابد این نیز بتقدیریست که در های حجره را بربسته باشد و روزنها مسدود و ساخته پس باید که در انجمن تفرقه متکلم و مخاطب نباشد و ملتفت احدی نگردد و انهمه تحلات و تکلفات در ابتداست و در وسط و انتها هیچ از اینها در کار نیست در عین تفرقه بجمعیت است و در نفس غفلت حاضر از اینجا کسی گمان نکند که تفرقه و عدم تفرقه در جمعیت حق منتهی مطلقاً مساوی است لا بلکه مراد آنست که تفرقه و عدم تفرقه در جمعیت باطن او برابر اند مع ذلک اگر ظاهر را با باطن جمع سازد و تفرقه را از ظاهر نیز دفع نماید اولی و انسب خواهد بود قال الله سبحانه و تعالی لنبیه علیه و علی آله الصلوٰة و السلام واذکر اسم ربک و تبتل الیه تبتیلا باید دانست که در بعضی اوقات از تفرقهٔ ظاهر چاره نبود که حقوق خلق ادا شود پس تفرقهٔ ظاهر نیز در بعضی اوقات مستحسن باشد اما تفرقهٔ باطن هیچ وقتی از اوقات مستحسن نیست که آن خالص از برای حق است سبحانه پس سه حصه از عبادت مسلم از برای حق باشد جلشانه باطن تمام و نصفی از ظاهر و نصفی دیگر از ظاهر از برای ادای حقوق خلق ماند و در ادای آن حقوق چونکه امتثال اوامر حق است سبحانه آن نصف دیگر هم راجع بحق گشت تعالی و تقدس الیه یرجع الامر کله فاعبده

مکتوب دو صد و نود و ششم

در بیان بساطت صفات حق جل و علا و نفی تعدد و تعلق آن باشیاء بحضرت مخدوم زادگی خواجه محمد سعید سلمه الله تعالی و ابقاه صدور یافت الحمد لله رب العالمین و الصلوٰة و السلام علی سید المرسلین و آله الطاهرین اجمعین بدان اسعدک الله تعالی که صفات واجبی جل سلطانه در رنگ ذات او تعالی بجون و بیگونه اند و بر بساط حقیقت اند مثلاً علم یک انکشاف بسیط است که معلومات ازل و ابد بهمان یک انکشاف منکشف میگردد و یک قدرت کامله بسیطه است که مقدورات اولین و آخرین بوسیلهٔ آن بوجود می آید و دیگر یک کلام بسیط است که از ازل تا ابد بهمان کلام گویاست علی هذا القیاس سائر الصفات الحقیقیة و تعدد که باعتبار تعلق بمعلومات و مقدورات پیدا شود نیز در امر تنزیه مفقود است اشیاء معلوم و مقدور حق اند سبحانه اما صفت علم و قدرت را با اشیاء هیچ تعلقی نیست انچه معرفت و را طور نظر عقل ست ارباب معقول هرگز مثل این معنے تجویز نمی نمایند و محال میدانند که اشیاء معلوم و مقدور حق باشند جلشانه و علم او تعالی با آنها تعلق نکند و همچنین مقدور باشند و قدرت متعلق نشود نمی بینند که در آن مرتبهٔ ازل و ابد آن حاضر است

بلکه آنهم گنجائش ندارد و پیش از تعبیر باقرب شئی و اوفق آن نیست و موجودات ازل و ابد دران آن حاضر اند و در همان آن حاضر زید را هم معدوم میداند و هم موجود و هم چنین میداند و هم صبی و هم جوان میداند و هم پیر و هم حی میداند و هم میت و هم در برزخ میداند و هم در حشرات و جنات و معلوم است که آن آنرا باین موجودات هیچ تعلقی نیست چه اگر تعلقی پیدا کند از آنیت خواهد برآمد و زمان نام ماخواهد یافت و ماضی و استقبال خواهد گشت پس این موجودات همدران ثابت اند و هم غیر ثابت پس اگر انکشافی ثابت کرده شود بسیط حقیقی که او را هیچ یکی از معلومات تعلق نباشد و جمیع معلومات بآن یک انکشاف معلوم گردند چه عجب زیرا که جمع ضدین در یموطن از محالات برآمده است که مخصوص باتحاد زمان است و اتحاد جهت اینجا زمان را گنجائش نیست اذ لا یجری علیه سبحانه زمان و اتحاد جهت نیز مفقود است که فرق اجمال و تفصیل است در رنگ آنکه در مرتبه کلمه شخصی بگوید که اسم و فعل و حرف که قسم یکدیگر اند همه را در آن مرتبه در آن واحد متحد می بینم و منصرف را عین غیر منصرف می یابم و مبنی را عین معرب میدانم و بگوید که باوجود این جامعیت کلمه را با هیچ یکی ازین اقسام تعلقی نیست و ازین همه مستغنی است و هیچ یکی از عقلا انکار آن شخص نمی نماید و استبعاد آن نمیکنند در ما نحن فیه و لله المثل الاعلی چرا استبعاد کنند و توقف نمایند اگر گویند که مثل این سخن کسی نگفته است چه شد اگر نگفته است اما مخالف سخن دیگران نیست تا مناسب مرتبه وجوب نه تعالی و تقدس سه خربوزه بخور ترا بفالیز چه کار پس مثالیکه در مخلوقات میتوان گفت از برای توضیح انمیعرفت است که گفته اند که علم بعلت مستلزم علم بمعلول است و درینصورت بالاصالة مدرک متوجه علت است و تعلق بعلت پیدا کرده است علم معلول به بعینیت آن علم علت آمده بی آنکه تعلق ثانی پیدا کرده باشد ارباب معقول درینصورت نیز بی تعلق علم در مرتبه ثانی معلومیت معلول تجویز نخواهند کرد اگرچه آن تعلق بالاصالة نباشد لیکن مثالی قریب تر ازین مثال معلوم نیست که پیدا شود و مقصود توضیح است نه اثبات والله تعالی اعلم بحقائق الامور کلها و الصلوة و السلام علی من اتبع الهدی و التزم متابعة المصطفی علیه و علی آله من الصلوات و التحیات و المبارکات مکتوب دو صد و نود و ہفتم بمولانا بدر الدین صدور یافته در تحقیق احاطه و سریان حق سبحانه و توضیح آن بامثله و در رعایت حفظ مراتب وجوبی و امکانی اعلم ان احاطة الحق سبحانه بالاشیاء و سریانه فیها کاحاطة المجمل بالمفصل و سریانه فیه کالکلمة مثلا سارية فی جمیع اقسامها من الاسم و الفعل و الحرف کذا فی

اقسام الاقسام من الماضی والمضارع والامر والنہی والمصدر واسم الفاعل والمفعول والمستثنی المتصل والمنقطع والحال والتمیز والثلاثی والرباعی والخماسی والحروف الجارۃ والناصبۃ والحروف المختصۃ بالافعال والحروف المختصۃ الداخلۃ علیہا الی غیر ذلک من الاقسام الحاصلۃ من التقسیمات الغیر المتناہیۃ فہذہ الاقسام کلہا غیر الکلمۃ بل ہو لاحقہا عتبارات مندرجۃ تحت الکلمۃ ما زاد فی تفصیلہا وتمیزہا عن الکلمۃ وفی تمیز بعضہا عن بعض شئ الا اعتبار العقل وفی الخارج لیست الا الکلمۃ ولہذا صح الحمل ولکن لکل مرتبۃ من المراتب اسم یخصہا وحکام لا توجد فی غیرہا مثلا الدال علی المعنی بالاستقلال مع الاقتران بالزمان فعل وبغیر الاقتران اسم وغیر الدال علی المعنی بالاستقلال حرف وکذا المقترن بالزمان الماضی فعل ماض وبالزمان الحال والاستقبال مضارع وما وجد فیہ علتان من العلل الستۃ المشہورۃ فغیر منصرف والا فمنصرف وحروف عملہا الجر جارۃ وحروف عملہا النصب ناصبۃ فاطلاق اسم مرتبۃ علی مرتبۃ اخری واجراء احکام احدہما علی الاخری کاطلاق فعل الماضی علی المضارع والمنصرف علی غیر المنصرف والجارۃ علی الناصبۃ مع کون المراتب کلہا لیست الا الکلمۃ فاجراء احدہما علی الآخر ضلالۃ مخصۃ وخروج عن الصراط السوی فتقول والله سبحانہ اعلم ان لکل مرتبۃ من المراتب منزل الوجود سبحانہ اسما یخصہا واحکام لا توجد الا فیہا فالوجوب الذاتی والاستغناء الذاتی مختصۃ بمرتبۃ الجمع والالوہیۃ والامکان الذاتی والافتقار الذاتی مختصۃ بمرتبۃ الکون والفساد والمرتبۃ الاولی بمرتبۃ الربوبیۃ والخالقیۃ والمرتبۃ الثانیۃ مرتبۃ العبودیۃ والمخلوقیۃ فلو اطلاق اسامی احدہما علی الاخری واجراء احکام مختصۃ بمرتبۃ علی المرتبۃ الاخری لکان زندقۃ صرفۃ وکفرا محضا والعجب من بعض الملاحدۃ والزنادقۃ انہم کیف یخلطون المراتب یجرون احکام مرتبۃ علی مرتبۃ اخری فیصفون الممکن بصفات الواجب والواجب بصفات الممکن مع علمہم بتمایز صفات الممکن الذی ہو مرتبۃ واحدۃ بعضہا عن بعض واختلاف احکامہم وعلمہم بعدم زوال تمایزہم واختلاف احکامہم اصلا مع اتحادہم فی المرتبۃ الکونیۃ فانہم یعلمون بالبداہۃ مثلا ان الحرارۃ والاشراق من صفات النار المختصۃ بہا لیست واحدۃ منہما فی الماء ولا یوصف بہا الماء وکذا البرودۃ التی اختصت بالماء لیست فی النار وکذا یمیزون بالضرورۃ بین ازواجہم وامہاتہم ویحکمون بتفرقۃ احکامہم والله سبحانہ الہادی الی سبیل الرشاد والسلام علی من اتبع الہدی مکتوب دے وصد ونود وہشتم بمیر سید محب الله بانکپوری صدور یافت در بیان فصول بنہایت کار بطریق اشارت خفیہ وعبارت لطیفہ ونبر سر این معما غیر از مخدوم زادہ کلان علیہ الرحمۃ

والرضوان از یاران ہیچکس اطلاع نیافتہ بدان ارشدک اللہ تعالی مدتہا کہ سیر ظلال داشت وصول نظل عین حصول می یافت حالانکہ وصول باصل میسر شدہ است حصول جز ظل ندارد کالمرآۃ الکائنۃ فی ید الشخص او الصلاۃ الیہ لا نصیب بہا من لشخص الا ظلہا فافہم فان کلامنا اشارۃ بداند عبارتی مناسب بیان کہ بطریق رمز و اشارت تحریر یافتہ بود مناسب اینمقام دانستہ نیز درین مکتوب مندرج ساخت فہم نمایند ذکر چنان یاخود از پیر راہ دان مداومت بران باز گشت بفضل حضرت رحمان وصل عریان باقی ہمہ جبان والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا مکتوب وصد ونود ونہم شیخ فرید ابہوے صدر یافتہ در عزای مصیبت و دلالت بصبر و رضا بقضا در فضیلت مرگ طاعون و در بیان آنکہ فرار از زمین طاعون گناہ کبیرہ است و در رنگ فرار یوم زحف است بعد الحمد والصلوۃ وتبلیغ الدعوات میرساند کہ مکتوب شریف رسید از مصیبتہا نوشتہ بودند انا للہ وانا الیہ راجعون صبر وتحمل باید نمود و رضا بقضا باید داد سہ من از تو روے نہ پیچم گرم بیازاری ؛ کہ خوش بود ز عزیزان تحمل خواری ؛ قال اللہ تبارک وتعالی ما اصابکم من مصیبۃ فبما کسبت ایدیکم ویعفو عن کثیر وقال تبارک وتعالی ظہر الفساد فی البر والبحر بما کسبت ایدی الناس درین وبا از شومی اعمال ما اول موشان ہلاک شدند کہ با اختلاط بیشتر داشتند و زنان کہ مدار نسل وبقای نوع انسان بر وجود ایشانست بیشتر از مردان مردند ہر کہ درین وبا از مردن گریخت و سلامت ماند خاک بر جیوۃ او و آنکہ نگریخت و مرد طوبی لہ وبشرے لہ بالشہادۃ وقد جزم شیخ الاسلام ابن حجر فی کتاب بذل الماعون فی فضل الطاعون بان المیت بالطاعون لا یسال لانہ نظیر المقتول فی المعرکۃ وبان الصابر فی الطاعون محتسبا یعلم انہ لا یصیبہ الا ما کتب لہ اذا ات فیہ بغیر الطعن لا یفتن ایضا لانہ نظیر المرابط کذا ذکرہ الشیخ الاجل السیوطی فی کتاب شرح الصدور بشرح حال الموتی والقبور وقال ہو حجۃ جدا و ہمین کسی کہ نگریخت و نمرد از جملہ غازیان و مجاہدانست و از جرگہ صابران و بلاکشان ہر کسی را اجلی است مسمی کہ گنجائش تقدیم و تاخیر ندارد و اکثر گریزپایان کہ سلامت ماندند بعلت آنکہ اجل ایشان نرسیدہ بود نہ آنکہ گریختن ایشان را از مرگ خلاص ساخت و اکثر صابران کہ ہلاک شدند ہم باجل ہلاک شدند فلیس الفرار ینجی ولا الاستقرار یہلک این فرار در رنگ فرار یوم زحف است و گناہ کبیرہ است از مکر خداوند سبحانہ جل سلطانہ کہ گریزندگان سلامت ماندند و صبر کنندگان ہلاک شوند بفضل بہ کثیر او ہدی بہ کثیر اشنیدہ میشد از صبر و تحمل شما و امداد و اعانت شما بمسلمانان جزاکم اللہ سبحانہ خیرا در تربیت طفلان و تحمل اذا را ایشان دلتنگ نشوند کہ امیدواری اجر جزیل بران مترتب

است زیادہ چہ نویسد **مکتوب سہ صدم** بمجد و مزادگی جامع علوم عقلی و نقلی مجد الدین محمد معصوم سلمہ اللہ تعالی صدور یافتہ در بیان اسرار غامضہ و معارف غریبہ بلسان رمز و اشارت و ایمائے از مقام قاب قوسین او ادنے نیز اندراج یافتہ الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفے انسان کامل چون سیر تفصیلی مراتب اسماء و صفات را طی کردہ جامعیت تام پیدا کند و مرآت کمالات اسماء و صفات الٰہی جل سلطانہ گردد و عدم ذاتی او کہ مرآت آن کمالات است بتمام منتفی شود و غیر آن کمالات در وے ہیچ چیز ظاہر نبود این زمان بہ بقائے خاص کہ منوط بآن کمالات است بعد حصول فنائے تام کہ مربوط بانتفائے عدم او بودہ مشرف گردد و اسم ولایت بروی صادق آید و بعد ازان اگر عنایت ازلی جل سلطانہ شامل حال او بود تواند بود کہ مرۃ ثانیہ این کمالات کہ عارف بآن بقا یافتہ بود در مرآت حضرت ذات تعالی و تقدس منعکس گردد و ظہور آنجا پیدا کند در نبوت سرقاب قوسین بظہور آید باید دانست کہ ظہور شئی در وی در نیموطن کنایت از حصول نسبت مجہولست مر شئی را بآن مراتب نہ آنکہ آنجا حقیقت مرآت است و حصول شئی است در وی و للہ المثل الاعلی و چون آن کمالات کہ عارف بقا بآن یافتہ بود در مرآت آنجناب قدس سرہ بطریق حقیقت و اصالۃ منعکس گردد و ظہور آنجا پیدا کند و نسبت مجہول الکیفیت او را آنجا حاصل شود لاجرم آنا کہ بعارف تعلق داشت آنجا اطلاق یابد و خود را آن کمالات ظاہرہ بیند نہایت عروج آنا در مقام قاب قوسین تا اینجا است ای فرزند شنوندہ مرآت صورت کہ در وے حسن و جمال منعکس گردد و اگر فرضا آن مرآت صورت و علم پیدا کند ناچار بظہور آن حسن و جمال ملتذ خواہد شد و حظ وافر خواہد برد و در مراتب حقیقت ہر چند لذت و الم مفقود است کہ از صفات امکانست اما امری کہ شایان آن مرتبہ علیا است و از سمات نقص و حدوث مبرا کائن و ثابت است سہ فریاد حافظ اینہمہ آخر بہر زہ نیست نہ ہم قصۂ غریب و حدیث عجیب ہست نہ این کمالات ظاہرہ کہ در آن مرتبہ نسبت مجہول الکیفیت پیدا کردہ اند حکم اینہا در رنگ حکم عالم خلق انسانست نسبت بعالم امر من عرف نفسہ فقد عرف ربہ اینجا دریاب و چون این کمالات ظاہرہ کہ بفضل حضرت اجمال ذات است تعالی و تقدس نسبت مجہول الکیفیت بحضرت اجمال پیدا کردہ و اتصال بلا کیف بدست آوردہ اند آئینہ داری حضرت اجمال نمودند ناچار در حضرت اجمال تفصیل بحر و اعتبار و بعض توہم نیز پیدا شد کہ سبب عروج انای عارف گشت این کمال وابستہ بمقام اوادنی است سہ قلم اینجا رسید و سر شکست نہ اینست بیان نہایت النہایت و غایت الغایت کہ فہم آن از ادراک خواص بمراحل دور است و از

عوام چه گوید از اخص خواص نیز اقل قلیل اند که بایند ولایت و معرفت مهتد گشته اند ؎ اگر بادشه بر در پیرزن ؎ بیاید تو ای خواجه سبلت بکن ؎ این نهایت باعتبار ظهورات و تجلیاتست که بعد آن از قسم و تجلی و ظهور هیچ متصور نیست ؎ و من بعد هذا لا یدق صفاته ؎ و ما کتمه اخطی لدیه و اجل ؎ والسلام علی من اتبع الهدی و التزم متابعة المصطفی علیه و علی آله و علی جمیع الانبیاء و المرسلین و علی کل ملائکة المقربین الصلوات و التسلیمات و التحیات و البرکات اتمها و اکملها و اتمها و اعلاها و ادومها و ابقاها و اعمها و اشملها مکتوب سه صمد و یکم بمولانا امان الله در بیان قرب نبوة و قرب ولایت و راه های که بقرب نبوة موصل اند بعد الحمد و الصلوة معلوم فرزندے مولانا امان الله باد که نبوة عبارت از قرب الهی است جل سلطانه که شائبه ظلیت ندارد و عروجش رو بحق و ارد جل و علا و نزولش رو بخلق این قرب بالاصالة نصیب انبیا است علیهم الصلوات و التسلیمات و این منصب مخصوص باین بزرگواران علیهم الصلوات و البرکات و خاتم این منصب سید البشر است علیه و علی آله الصلوة و السلام حضرت صلے علی نبینا و علیه الصلوة و التحیة بعد از نزول متابع شریعت خاتم الرسل خواهد بود علیهما الصلوة و السلام غایة ما فی الباب متابعان و خادمان را از دولت و اوش صاحبان نصیب است پس از قرب انبیا علیهم الصلوات و التحیات کمل تابعان را هم نصیب بوده و علوم و معارف و کمالات آن مقام بطریق وراثت نیز نصیب تابعان باشد ع خاص کند بندهٔ مصلحت عام را ؎ پس حصول کمالات نبوة مر تابعان را بطریق تبعیت و وراثت بعد از بعثت خاتم الرسل علیه و علی جمیع الانبیاء و الرسل الصلوات و التحیات منافی خاتمیت او نیست علیه و علی آله الصلوة و السلام فلا تکن من الممترین بدان اسعدک الله تعالی راه های که بکمالات نبوة موصل اند دو است راهی است که مربوط بعلی کمالات مفصلهٔ مقام ولایت است و منوط است بحصول تجلیات ظلیه و معارف سکریه که مناسب قرب ولایت اند بعد از علی این کمالات و حصول تجلیات قدم در کمالات نبوة نهاده می آید در مقام وصول و لقاء ظلیت نیست راه دیگر آنست که بتوسط حصول این کمالات ولایت وصول بکمالات نبوة میسر میگردد و این راه دوم شاهراه است و اقرب است بوصول که بکمالات نبوة رسیده است الا ماشاء الله تعالی باین راه رفته است از انبیاء کرام علیهم الصلوة و السلام و از اصحاب ایشان بتبعیت و وراثت ایشان علیهم و علی اصحابهم الصلوة و التحیة و راه اول دور دراز است متعسر الحصول متعذر الوصول جمعی از اولیا در مقام ولایت که بشرف نزول مشرف گشته اند کمالاتیکه بمقام نزول تعلق داشته کمالات نبوة خیال کرده اند و رو بخلق را که مناسب مقام دعوت است

از خصائص مقام نبوة انکاشته نه این چنین است بلکه این نزول در رنگ عروج هر دو از ولایت اند عروج و نزول دیگر است فوق مقام ولایت که به نبوت تعلق دارد و این توجه بخلق غیر آن توجه بخلق است که به نبوة مناسب است و این دعوت غیر آن دعوت است کمالات نبوة شمرده اند چه گفتند که قدم از دائرهٔ ولایت بیرون ننهاده اند و حقیقت کمالات نبوة را در نیافته نصف ولایت را که جانب عروج اوست تمام ولایت انکاشته اند و نصف دیگر آن که جانب نزول اوست مقام نبوة تصور کرده اند چه آن گوید که در سنگی نهانست زمین و آسمان او همانست و ممکن است که شخصے براه اول وصول پیدا کند و جمع کمالات مفصلهٔ ولایت و نبوة نماید و تمیز درمیان کمالات باین دو مقام کما ینبغی حصول فرماید و عروج و نزول هر کدام را جدا ساز و حکم نماید بدانکه نبوة نبی بهتر است از ولایت او و باید دانست که بعد از وصول براه دوم هر چند کمالات مفصلهٔ مقام ولایت بحصول نه پیوسته است اما زبده و خلاصهٔ ولایت بوجه احسن میسر گشته است تو ان گفت که اهل ولایت از کمالات ولایت پوست بدست آورده اند و این واصل مغز آنرا حاصل کرده آرے بعضی از علوم سکریه و ظهورات ظلیه که ارباب ولایت را حاصل شده است آن واصل از آن علوم و ظهورات قلیل النصیب است یعنی موجب مزیت نیست بلکه آن واصل را از این علوم و ظهورات ننگ و ناموس است جاے آن دارد که آنرا ذنب و سوء ادب داند بلی واصل اصل از ظلال آن اصل گریزان و مستقر است گرفتاری بظل تا زمان عدم وصول است باصل ظل بے حاصل است و توجه بظل سوء ادب لهی فرزند حصول کمالات نبوة مربوط بموهبت محض است و منوط بمکرمت صرف کسب و عمل را در حصول این دولت عظمیٰ هیچ مدخلی نیست کدام عمل و کسب است که منتج این دولت عظمیٰ باشد و کدام ریاضت و مجاهده است که ثمر این نعمت اسنی بود بخلاف کمالات ولایت که مبادے و مقدمات آن کسبی است و حصول آن مربوط بریاضت و مجاهده است هر چند روا است که بعضی را بی مؤنت کسب و عمل نیز باین دولت عظمیٰ سرفراز سازند و فنا و بقا که ولایت عبارت از آنست نیز موهبت است و بعد از کسب مقدمات بفضل و کرم هر کرا خواهند بدولت فنا و بقا مشرف سازند و ریاضات و مجاهدات آنسرور علیه و علی جمیع الانبیاء والمرسلین و علی ملائکة المقربین و علی اهل طاعة اجمعین الصلوات والتسلیمات پیش از بعثت و بعد از بعثت نه از برای تحصیل این دولت بود بلکه منافع و فوائد دیگر منظور بوده قلت حسنات و کفارت زلات بشریت و ارتفاع درجات و مراعات صحبت فرشته مرسل که از اکل و شرب پاک است و کثرت ظهور خوارق که مناسب مقام نبوة اند و امثال آن باید دانست که حصول این موهبت در حق انبیاء علیهم الصلوات

والتسلیمات بتوسط است و در حق اصحاب انبیا علیهم الصلوات والتحیات که بتبعیت و وراثت بایندولت مشرف گشته اند بتوسط انبیا است علیهم الصلوات والبرکات بعد از انبیا و اصحاب ایشان علیهم الصلوات والتسلیمات کم کسی بایندولت مشرف گشته است هر چند جائز است و دیگر را نیز بتبعیت و وراثت بایندولت همتد سازند فیض روح القدس ار باز مدد فرماید دیگران هم بکنند انچه مسیحا میکرد انکارم که ایندولت در کبار تابعین نیز پرتوے انداخته است و در اکابر تبع تابعین نیز سایه افگنده بعد ازان روبا ستتار آورده تا آنکه نوبت بالف ثانی از بعثت آنسرور علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات رسیده درین وقت نیز آن دولت بتبعیت و وراثت بر منصهٔ ظهور آمده و آخر را باول مشابه ساخته اگر باد شه بر در پیرزن بیاید تو انخواجه سبلت بکن والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها

مکتوب سه صد و دوم بمخدوم زادگی که جامع علوم ظاهره و اسرار و معارف باطنه اند اعنی مجد الدین محمد معصوم سلمه الله تعالی صدور یافته در بیان فرق ولایت سه گانه که ولایت اولیا و ولایت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات و ولایت ملاء اعلی است علی نبینا و علیهم الصلوات والتحیات و در بیان آنکه نبوة افضل است از ولایت و بعضی از خصائص معارف تعلق دارند و ما بمناسب ذلک بدان ارشدک الله تعالی که ولایت عبارت از قرب الٰهی است جل سلطانه که بے شائبهٔ ظلیت صورت نه بندد و بے حیلولهٔ حجب حصول نه پذیرد و اگر ولایت ولایت است البته بداغ ظلیت متسم است و ولایت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات هر چند از ظلیت برآمده است اما بی حیلولهٔ حجب اسما و صفات متحقق نیست و ولایت ملاء اعلی علی نبینا و علیهم الصلوات والتسلیمات هر چند از حجب اسما و صفات بلند رفته است لیکن از حجب شیون و اعتبارات ذاتیه چاره ندارد نبوة در رسانیدن است که شائبهٔ ظلیت باو راه یافته است و حجب صفات و اعتبارات را در راه گذاشته پس ناچار نبوة از ولایت افضل باشد و قرب نبوة ذاتی و اصلی باشد و من لم یطلع علی حقیقتها حکم بالعکس و جزم بالقلب پس وصول در مرتبهٔ نبوة باشد و حصول در مقام ولایت زیرا که حصول بملاحظهٔ ظلیت صورت نه پذیرد بخلاف وصول و ایضا در کمال حصول رفع اثنینیت است و در کمال وصول بقاء اثنینیت پس رفع دوگانگی مناسب مقام ولایت باشد و بقاء دوگانگی ملائم مرتبهٔ نبوة و چون رفع دوگانگی مناسب مقام ولایت است پس ناچار سکر همه وقت لازم مقام ولایت باشد و در مرتبهٔ نبوة چون بقاء اثنینیت است پس صحو از خواص آن مرتبه بود ایضا حصول تجلیات خواه در کسوت صور و اشکال

بوده در پرده الوان وانوار همه وقت در مقامات ولایت است و در طی مقامات و مبادی آن بخلاف مرتبه نبوة
که در انموطن وصول باصل است و استغناست از تجلیات و ظهورات که ظلال آن اصل اند و همچنین در وقت طی مقامات
و مبادی آن مرتبه نیز احتیاج بآن تجلیات نیست مگر آنکه از راه ولایت عروج واقع شود این زمان حصول آن
تجلیات بواسطهٔ ولایت نیست نه بواسطهٔ طی مسافت راه وصول نبوة بالجمله تجلیات و ظهورات از ظلال خبر میدهند
و آنکه از گرفتاری ظلال گذشته است از تجلیات وارسته سر مطلب فراغ البصر اینجا باید طلبید ای فرزند دلو عشق
و طنطنهٔ محبت و نعرهای شوق انگیز و صیحه ها و دردآمیز و وجد و رقص و رقاصی همه در مقامات ظلال است و در
آوان ظهورات و تجلیات ظلیه بعد از وصول باصل حصول این امور متصور نیست محبت در انموطن بمعنی
اراده طاعت است چنانچه علما فرموده اند نه معنی زائد بر آن که منشاء شوق و ذوق است چنانچه بعضی
صوفیه گمان برده اند ای فرزند بشنو چون در مقام ولایت رفع ثانیت مطلوب است ناچار دوئیار بزوال
ارادهٔ سعی مینماید شیخ بسطام گوید ریدان لاارید و در مرتبه نبوة چونکه رفع ثانیت در کار نیست زوال النفس
ارادهٔ مطلوب نگشت چرا مطلوب باشد که ارادهٔ صفتی است فی حد ذاتها کامل اگر نقصی باو راه یافته است
بواسطهٔ حیثیت متعلق اوست پس باید که متعلق اوامر مجتنب و نامرضی نباشد بلکه جمیع مرادات آن مرضی
حق باشند جل و علا و همچنین در مقام ولایت در نفی جمیع صفات بشریت میکوشد و در مرتبه نبوة مطلوب
نفی متعلقات سوء این صفات است بنفی اصل این صفات که فی حد ذاتها کامل اند مثلا صفة علم فی حد
ذاتها از صفات کامله است اگر نقصی بوی راه یافته است از راه متعلق سوء اوست پس نفی متعلق سوء آن
ضروری آمد بنفی اصل آن صفة علی هذا القیاس پس شخصی که بمقام نبوة از راه ولایت آمده است و راه اشتار
راه از نفی اصل صفات چاره نبود و آنکه بے توسط ولایت بآنمقام رسیده است او را بنفی اصل صفات کاری
نیست نفی متعلقان سوء این صفات باید کرد باید دانست که مراد ازین ولایت که مذکور شد ولایت ظلی است
که بولایت صغری معبر است و ولایت اولیاء است اما ولایت انبیا که از ظل گذشته است دیگر است آنجا مطلوب
نفی متعلقات سوء صفات بشریت است نه نفی اصل این صفات و چون نفی متعلقات سوء صفات حاصل
ولایت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بحصول پیوست بعد ازان عروجی که واقع شود متعلق بکمالات نبوة
خواهد بود ازین بیان لائح گشت که نبوة را از اصل ولایت چاره نبود زیرا که ولایت از مبادی و مقدمات
اوست اما ولایت ظلی در وصول کمالات نبوة هیچ در کار نیست بعضی را اتفاق افتد و بعضی دیگر را اصلا

بآن بابۂ آن عبوری واقع شود فافہم و شک نیست کہ نفی اصل صفات بعد است نسبت بنفی متعلقات سوراں صفات پس حصول کمالات نبوۃ امہون و اقرب باشد نسبت بحصول کمالات ولایت و ہمین نسبت بسیر و قرب است در ہر امرے کہ وصول باصل دارد نسبت باموریکہ از اصل جدا افتادہ اند نمی بینی کہ کیمیای اصل بسہولت عمل میسر است و باقرب طرق حاصل و آنکہ از اصل آن جدا افتادہ است و در محنت است و عمرے در تحصیل آن فانی میسازد مع ذلک حرمان نقد وقت او ست و انچہ بدست آوردہ است بعد اللتیا والتی شباہت بآن اصل دارد و بساست آن شباہت عارضہ ازوے زائل گردد و بہ اصل خود عود نماید و بقلابی و غلی نگشد بخلاف و اصل اصل آنکہ باوجود سہولت عمل و نزدیکی راہ از خوف قلابی و غلی ہمین است جمعی از سالکان این راہ کہ بریاضات شاقہ و مجاہدات شدیدہ بظلی از ظلال رسیدہ اند گمان بردہ اند کہ وصول بمطلب منوط بریاضات شاقہ است و مجاہدات شدیدہ نمیدانند کہ راہ دیگر اقرب ازین راہ است و موصل نہایۃ النہایت و آن راہ اجتباست کہ بمجرد فضل و کرم منوط است و راہی کہ ایشان اختیار کردہ اند راہ انابت است کہ بمجاہدات مربوط است و وصلان این راہ اقل قلیل اند و واصلان راہ اجتبا جم غفیر انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ہمہ براہ اجتبا رفتہ اند و اصحاب ایشان علیہم الصلوات والتحیات نیز بہ تبعیت و وراثت براہ اجتبا واصل گشتہ اند و ریاضات ارباب اجتبا از برای ادای شکر نعمت وصولست قال علیہ الصلوٰۃ والسلام فی جواب السائل عن وجہ ریاضاتہ الشدیدۃ مع کون ذنوبہ المتقدمۃ والمتاخرۃ مغفورۃ افلا اکون عبدا شکورا و مجاہدات اہل انابت از برائے حصول وصولست شتان ما بینہما راہ اجتبا راہ برونست و راہ انابت راہ رفتن از برون تا رفتن فرق عظیم است زودی برند و دوری رسانند و زیرند و دور راہ میمانند حضرت خواجہ نقشبند قدس سرہ فرمودند ما فضلیا نیم بلے تا فضل نباشد نہایت دیگران در بدایت ایشان چگونہ مندرج گردد ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم بر سر اصل سخن رویم و گوئیم کہ این فقیر در عرضداشتہا کہ بپیر بزرگوار خود قدس سرہ نوشتہ است کہ جمیع مرادات مرتفع گشتہ اند ما نفس ارادہ ہنوز برجاست بعد از مدتے نوشتہ کہ آن ارادہ نیز در رنگ مرادات مرتفع گشتہ و چون حضرت حق سبحانہ و تعالی بوراثت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات مشرف ساخت دانست کہ مقصود رفع متعلق سوراں ارادہ بودہ است نہ رفع نفس آن ارادہ لازم نیست کہ رفع متعلق سود بعد از رفع اصل بروجہ اتم و اکمل حاصل شود بلکہ بسا است کہ بمجرد فضل آن میسر شود کہ تعب و تکلف عشر عشیر آن حاصل نگردد ای فرزند در مقام ولایت دست از دنیا و آخرت باید شست و گرفتاری

آخرت را در رنگ گرفتاری دنیا باید شمرد و در آخرت را در رنگ دنیا محمود نباید دانست امام داؤد طائی فرمایدان اردت السلامۃ سلم علی الدنیا وان اردت الکرامۃ کبر علی الآخرۃ و دیگرے ازین طائفہ گوید کریمۃ منکم من یرید الدنیا و منکم من یرید الآخرۃ شکایت از فریقین است بالجملہ فناکہ عبارت از نسیان ماورائے حق است جل و علا شامل دنیا و آخرت است و فنا و بقا ہر دو اجزائے ولایت اند پس در ولایت از نسیان آخرت چارہ نبود و در مرتبۂ کمالات نبوۃ گرفتارے آخرت محمود است و در دار آخرت مرضی و مقبول بلکہ در آنموطن در آخرتست و گرفتارے آخرت کریمۂ یدعون ربہم خوفا و طمعا و کریمۂ و یخشون ربہم و یخافون عذابہ و کریمۂ الذین یخشون ربہم بالغیب و ہم من الساعۃ مشفقون نقد وقت ارباب آنمقام است گریہ و نالۂ ایشان از تذکر احوال آخرتست و الم دانندہ شان از ترس اہوال قیامت ہموارہ از فتنۂ قبر در استعاذہ اند و ہمیشہ از عذاب نار پناہ جو و متضرع در وحق جل و علا نزد شان در دار آخرۃ است و شوق و محبت ایشان شوق و محبت آخرۃ چہ اگر بقا است موعود با آخرۃ است و اگر رضا است کمالش نیز موقوف بآخرۃ و دنیا مبغوضۂ حق است جل و علا و آخرۃ مرضیۂ او تعالی مبغوضۂ را با مرضیہ در ہیچ امر برابر نمیتوان ساخت زیرا کہ مبغوضہ شایان اعراض است و مرضیہ شایان اقبال از مرضیہ اعراض نمودن عین سکر است و خلاف موعود مرضی او تعالی کریمۂ واللہ یدعو الی دار السلام شاہد ایمنی است حضرت حق سبحانہ و تعالی بمبالغہ و تاکید ترغیب آخرۃ میفرماید پس اعراض از آخرت نمودن فی الحقیقت معارضہ است بحق جل و علا و سعی در رفع مرضی او کردن است امام داؤد طائی با آن بزرگے چون در ولایت قدم راسخ داشت ترک آخرت را کراہت گفت مگر ندانست کہ اصحاب کرام علیہم الرضوان ہمہ بدر و آخرۃ مبتلا بودند و از عذاب آخرت ترسان روزے حضرت فاروق رضی اللہ تعالی عنہ لشکر سوار بکوچہ میگذشتند قاری این کریمہ را خواندان عذاب بیک واقع مالہ من دافع از استماع آن از ہوش رفتند و از شتر بنجود بزمین افتادند از آنجا برداشتہ بخانہ بردند و تا مدتی بازان در و بیمار افتادند کہ مردم بعیادت ایشان می آمدند آرے در توسط احوال در مقام فنا نسیان از دنیا و آخرۃ میسر میگردد و گرفتاری آخرۃ را در رنگ گرفتاری دنیا میدارند اما چون بشرف بقا مشرف گشت و کار را بانجام رسانیدہ کمالات نبوۃ پرتوے انداخت آنجا ہمہ در آخرتست و استعاذہ از دوزخ است و تمنای بہشت و اشجار و انہار و حور و غلمان بہشت را با شیای دنیوی ہیچ مناسبت نیست بلکہ انہا دو طرف نقیض اند در رنگ تقاضت غضب و رضا اشجار و انہار و انچہ در بہشت است نتائج و ثمرات

اعمال صالحه اند پیغمبر علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام فرمود که بهشت درخت ندارد و آنجا درختان بنشانید پرسیدند که چه طور بنشانیم فرمود علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام به تسبیح وتحمید وتمجید وتهلیل یعنی سبحان الله بگویند تا در بهشت نهال یکدرخت بنشانند پس درخت بهشت نتیجه التسبیح گشت کمالات تنزیهی است چنانچه درین کلمه در کسوت حروف واصوات مندرج ساخته اند در بهشت آن کمالات را در کسوت درخت تعبیه میفرمایند علی هذا القیاس آنچه در بهشت نتیجه عمل صالح وبهره از کمالات وخوبی بغایت وتقید است در ضمن کسوت صالح قولی وعملی اندراج یافته است در بهشت آن کمالات در پرده لذات تنعمات ظهور میفرمایند پس ناچار آن تلذذ وتنعم مرضی ومقبول باشد ووسیله باشد برای بقاء وصول رابعه بیچاره اگر ازین سر آگاه میگشت فکر سوختن بهشت نمی نمود وگرفتاری آنرا غیر گرفتاری حق جل وعلا نمیدانست بخلاف تلذذ وتنعم دنیوی که منشاء آن خبث وشرارت است وبمنتهی آن حرمان در آخرة اعاذنا الله سبحانه منه این تلذذ اگر مباح شرعی است محاسبه درپیش است اگر رحمت دستگیری نفرماید وای صدوای واگر مباح شرعی نیست مورد وعید است ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفرلنا وترحمنا لنکونن من الخاسرین پس این تلذذ را با آن تلذذ چه نسبت بود این تلذذ سم قاتل است وآن تلذذ تریاق نافع پس درد آخرة یا نصیب عوام مومنانست یا نصیب اخص خواص خواص ازین درد تنزه مینمایند وکراهت درخلاف آن می انکارند ع آن ایشانند من چنینم یارب مکتوب سه صد و سوم بحاجی یوسف کشمیری بعد الحمد والصلوٰة باید دانست که کلمات اذان هفت است الله اکبر الله اکبر ان یکون لحاجة الی عبادة عابد کررت هذه الکلمة اربع مرات لتاکید هذا المعنی المبهم اشهد ان لا اله الا الله ای اشهد انه تعالی مع کبریائه واستغنائه عن العبادة لیس المستحق للعبادة الا هو سبحانه اشهد ان محمدا رسول الله ای اشهد انه علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام رسوله سبحانه وبلغ عنه تعالی طریق العبادة فلا یکون العبادة اللائقة بجناب قدسه تعالی الا ماهی ماخوذة من جهته تبلیغه ورسالته علیه وعلی آله الصلوٰة والتحیة حی علی الصلوٰة حی علی الفلاح کلمتان یطلب المصلی الی اداء الصلوٰة المکتوبة الی الفلاح الله اکبر ای اکبر من ان یلیق بجناب قدسه تعالی عبادة احد لا اله الا الله ای انه تعالی لا محالة هو المستحق للعبادة وان لم تصدر العبادة من احدای لائقة بجناب قدسه تعالی بزرگی شان نماز از بزرگی این کلمات که موضوع از برای اعلام نماز است باید دریافت سائی که نکوست از بهارش پیداست: اللهم اجعلنی من المصلین المفلحین بحرمة سید المرسلین علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات مکتوب سه صد و چهارم

بمولانا عبدالحی صدور یافت در بیان اعمال صالحه که در اکثر آیتهای قرآنی دخول بهشت منوط بآن ساخته است
تعالی و تقدس و در بیان ادای شکر و در بیان بعضی از معانی و اسرار نماز بعد الحمد و الصلوٰة بدان اسعدک الله
تعالی تا مدتها تردد داشت که آیا مراد از اعمال صالحه که حضرت حقسبحانه و تعالی در اکثر آیتهای قرآنی وعده دخول
بهشت را مربوط بآن ساخته است جمیع اعمال صالحه است یا بعضی اگر جمیع است متعسر است کم کسی را بتوان جمیع
موفق شده باشد و اگر بعضی است مجهول است و تعیین نیافته آخر بمحض فضل خداوندی جل سلطانه بخاطر ریخت که
شاید مراد از اعمال صالحه ارکان خمسهٔ اسلام باشد که بنای اسلام بر آنست امید است که اگر این اصول پنجگانه
اسلام بروجه کمال ادا یابند نجات و فلاح نقد وقت است چه اینهائی حد ذاتها اعمال صالحه اند و موانع سیئات و
منکرات اند کریمه ان الصلوٰة تنهی عن الفحشاء و المنکر شاهد این معنی است و چون اتیان این پنجگانه اسلام میسر شد
امید است که شکر ادا یافت و چون شکر ادا یافت از عذاب نجاتی حاصل آمد ما یفعل الله بعذابکم ان شکرتم و آمنتم
پس در اتیان این پنجگانه بجان باید کوشید علی الخصوص در اقامت نماز که عماد دین است مهما امکن بترک
ادنی از آداب آن راضی نباید شد اگر تمام ساحت اصل عظیم از اسلام بدست آورد و جبل متین از برای خلاصی حاصل گردد
و الله سبحانه الموفق بدانکه تکبیر اولی در نماز اشارت است باستغنا و کبریائی اوست تعالی از عبادت عابدان و از نماز مصلیان و
تکبیراتی که بعد ارکان اند موزون اشارتند بعدم لیاقت ادا از هر رکن از برای عبادت جناب قدسی او تعالی در تسبیح در رکوع
چون معنی تکبیر ملحوظ بوده است و آخر رکوع تکبیر گفتن تقرر نموده بخلاف سجدتین که باوجود تسبیحات آنها در اول و آخر تکبیر گفتن
فرموده تا کسی در وهم نیفتد که در سجود که نهایت انحطاط و انخفاض است و غایت تذلیل و انکسار حق عبادت ادا
می یابد و از برای دفع این وهم هم در تسبیح سجود لفظ اعلی اختیار افتاده هم تکرار تکبیر مسنون گشته و چون نماز
معراج مؤمن است در آخر نماز کلما تیکه آنسرور علیه و علی آله الصلوٰة و السلام در شب معراج به آن کلمات
مشرف شده بود خواندن فرمود پس مصلی را باید که نماز را معراج خود سازد و نهایت قرب در نماز جوید قال علیه
علی آله الصلوٰة و السلام اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوٰة و مصلی چون مناجی رب است حرمتشناسی
و مشاهدهٔ عظمت و جلال اوست تعالی در وقت ادای نماز جای آنست که در وی رعبی و هیبتی پیدا شود
از برای تسلی او ختم نماز بتسلیمتین فرموده و آنچه در حدیث نبوی آمده است علیه و علی آله الصلوٰة و السلام
صد بار تسبیح و تحمید و تهلیل بعد از نماز فرض در علم فقیر سرش آنست که در ادای نماز هر چه از قصور و تقصیر واقع شده است
بتسبیح و تکبیر تلافی آن باید نمود و اعتراف عدم لیاقت و ناتمامی عبادت خود باید فرمود چون ادای عبادت

بتوفیق او تعالی میسر شده است تحمید و شکر آن نعمت باید بجا آورد و مستحق عبادت غیر او نباید دانست امید است
که چون ادار نماز مقرون بشرائط و آداب واقع شود و بعد ازان تلافی تقصیر و شکر نعمت توفیق و نفی استحقاق عبادت
از غیر او تعالی از صمیم قلب بدین کلمات طیبه نموده آید تا آن نماز شایان قبول خداوندی جل سلطانه گردد و صاحب
آن نماز مصلی و مفلح بود اللهم اجعلنی من المصلین المفلحین بحرمة سید المرسلین علیه وعلیهم وعلی آله الصلوات والتسلیمات
مکتوب سی و سوم بمیر محب الله صدور یافت در بیان اسرار نماز و فرق درمیان نماز مبتدے
و عامی و درمیان نماز منتهی و مانا سب ذلک بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی
بدان ارشدک الله تعالی تمامی صلوٰة و کمالات آن نزد فقیر عبارت از اتیان فرائض و واجبات و سنن و
مستحبات نماز است که در کتب فقهیه بتفصیل بیان یافته است امرے دیگر ورائے این امور اربعه نیست که در تمامی
نماز آنرا مدخلے باشد خشوع نماز نیز مندرج در همین امور اربعه است خضوع قلب نیز منوط باینها جمعے بر علم
این امور کفایت ورزیده اند و در حل مسامحه و مداهنه اختیار نموده لاجرم از کمالات نماز قلیل النصیب گشته
اند و جمعی دیگر اهتمام بحضور قلب بحق سبحانه داشته باعمال او بئیه جوارح کم پرداخته اند و اقتصار بر فرائض و سنن
نموده اند و بنجاعه نیاز حقیقت نماز آگاه نگشته اند و کمال نماز را از غیر نماز جسته چه حضور قلب را از جمله
احکام نماز نه شمرده اند و آنچه در خبر آمده است لا صلوٰة الا بحضور القلب تواند بود که مراد از حضور حضور قلب
باشد باین امور اربعه تا فتورے در ایتان امرے ازین امور واقع نشود و دوامی این حضور حضور دیگر بهم
این فقیر نمی رسد آید سوال چون تمامی نماز و کمال آن مربوط باتیان امور اربعه گشت و امرے دیگر ورائے
اینها در کمال آن ملحوظ نشد پس فرق درمیان نماز مبتدے و منتهی بلکه نماز عامی که مقرون باتیان این
امور باشد چه بود جواب فرق از راه حاصل است نه از راه عمل اجر یک عمل بواسطهٔ تفاوت عمل
متفاوت است عملیکه از عامل مقبول و محبوب بوقوع آید اجر آن اضعاف مضاعف است ازان اجری
که مترتب بر عمل غیر آن عامل باشد چه عامل هر چند عظیم القدر باشد عمل او جزئی الاجزاست ازینجا گفته اند
که عمل ریائی عارف بهتر از عمل باخلاص مرید است تکلیف کرد عمل عارف مقرون باخلاص بود لهذا حضرت
صدیق رضی الله تعالی عنه سهو حضرت پیغمبر را علیه وعلی آله الصلوٰة بهتر از صواب و عمد خود دانسته طلب سهو او علیه
و علی آله الصلوٰة والتحیة میفرماید آنجا که میگوید یا لیتنی کنت سهو محمد ارزوی آن دارد که بکلیت خود سهو آن سرور باشد
علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام پس تمامی اعمال و احوال خود را کم از عمل سهو آن سرور علیه وعلی آله الصلوٰة

والتحیۃ میداند کہ منتہای تمام تمامی حسنات خود را در رجعہ سہو آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام مسالت مینماید
وعمل سہو آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام مثل سلام دادن اوست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام بر دو رکعت
نماز فرض چہارگانی بطریق سہو کماروی پس نماز منتہی باوجود نتایج وثمرات دنیوی اجر جزیل آخرت بر آن مترتب
باشد بخلاف نماز مبتدی وعامی ع چہ نسبت خاک را با عالم پاک ۔ شمۂ از خصائص نماز منتہی وامی نماید از انجا
قیاس نمایند گاہ ہست کہ منتہی در نماز در وقت قرآت قرآن واتیان تسلیمات وتکبیرات زبان خود را در رنگ شجرہ
موسوی میابد وقوای وجوارح خود را بیش از آلات ووسائط نمیداند وگاہی میابد کہ در وقت ادای نماز باطن وحقیقت
بتمام الفاظ وصورت تعلق گسستہ بعالم غیب ملحق شدہ است ونسبت مجہول الکیفیت بغیب پیدا کردہ وچون از
نماز فارغ شدہ باز رجوع نمودہ با آنکہ جواب اصل سوال گویم کہ اتیان امور اربعہ مذکورہ بتمام وکمال نصیب منتہی
است مبتدی وعامی دور است کہ باتیان این امور بتمام وکمال موفق شوند ہر چند ممکن وجائز است وانہا
الکبیرۃ الا علی الخاشعین والسلام علی من اتبع الہدیٰ مکتوب سہ صد وششم بمولانا صالح صدور
یافتہ در ذکر بعضے از مناقب وکمالات حقائق آگاہ معارف دستگاہ ومخدوم مزادہ کلان خواجہ محمد الصادق
علیہ الرحمۃ والغفران ومخدوم زادہ ہائے خرد مرحومی مغفورے محمد فرخ وعیسیٰ رحمۃ اللہ علیہم ودر خاتمہ این مکتوب
بیان فنای ارباب ولایت ودر بیان آنکہ این فنا در قرب نبوۃ ہیچ در کار نیست وما یناسب ذلک المحل شد و
سلام علی عبادہ الذین اصطفی اخوے ملا صالح واقعات اہل سرہند را شنیدہ باشد فرزندی اعظم رضی اللہ عنہ
نیز باو وبرادر خرد محمد فرخ ومحمد عیسیٰ سفر آخرت اختیار فرمودند انا للہ وانا الیہ راجعون حمد اللہ سبحانہ کہ اول یاقیماندگان را
قوت صبر عطا فرمودند ثانیہ بلیہ را سر دادند خوش گفت ؎ من از تو روی نہ پیچم گرم بیازاری ۔ کہ خوش بود ز عزیزان
تحمل خواری ۔ فرزند مرحومی آیتی بود از آیات حق جل وعلا ورحمتی بود از رحمتہای رب العالمین ودر بیست وچہار
سالگی آن یافت کہ کم کسی یافت پایۂ مولویت وتدریس علوم نقلیہ وعقلیہ با بحد کمال رسانیدہ بود حتی کہ تلامذہ
ایشان بیضاوی وشرح مواقف وامثال اینہا را بقدرت تمام درس دارند وحکایات معرفت وعرفان وقصص شہود و
کشوف ایشان مستغنی است از انکہ در بیان آرد معلوم شما است کہ در سن ہشت سالگی بر نہجی مغلوب حال شدہ بود کہ حضرت
خواجہ باقی قدس سرہ معالجہ تسکین حال ایشان را بطعام ہای بازار کہ مشکوک ومشتبہ است مینمودند میفرمودند کہ محبتی کہ
مر المجد صادق است با ہیچکس نیست وچنین محبتی کہ او را با ست با ہیچکس نیست از ین سخن بزرگی ایشان باید
دریافت ولایت موسوی را بنقطہ آخر رسانیدہ بود وعجائب وغرائب آن ولایت علیہ را بیان میفرمودند ہموارہ

خاضع وخاشع وملتجی ومتضرع ومتذلل ومنکسر بوده میفرموده که هریکی از اولیا از حضرت حق سبحانه تعالے چیزے خواسته است ومن التجا وتضرع خواست ام از محمد فرخ چه نویسد که در یازده سالگی طالبعلم شده بود وکافیه خوان وبشعور سبق میخوانده وهموارة از عذاب آخرة ترسان ولرزان بوده ودعا میکرده که در سن طفولیت ودنیا دنیه را وداع نماید تا از عذاب آخرت خلاص شود ودر مرض موت یارانی که بیمارداری او میکردند عجائب وغرائب زیادی مشاهده نمودند وکرامات وخوارق از محمد علیه تا هشت سالگی که مردم معائنه کرده اند چه نویسد بالجمله جواهر نفیسه بودند که بودیعت سپرده بودند لله سبحانه الحمد والمنة که امانات را باهل امانات بے کره وبے اکراه حواله نمودیم اللهم لا تحرمنا اجرهم ولا تفتنا بعدهم بحرمة سید المرسلین علیه وعلیهم الصلوٰة والتسلیمات ۸ از هرچه میرود بسخن دوست خوشتر است ۹ بدانند که مقصود از فنا که عبارت از نسیان ماسوای حق است سبحانه آنست که محبت گرفتاری ما دون او تعالی زائل گردد چه هرگاه ذوات وصفات وافعال اشیا از دیده وانش زائل گردند گرفتاری محبت اینها ناچار روبزوال خواهد آورد ودر طریق ولایت از برای زوال گرفتاری ما دون حق جل وعلا از نسیان ماسوای چاره نبود ودر مدارج قرب نبوة در زوال گرفتاری اشیا نسیان اشیا هیچ درکار نیست زیرا که در قرب نبوة گرفتاری باصل که فی حد ذاتها حسن وجمیل است نمیگذارد که از گرفتاری اشیا که فی نفسها قبیح وغیر مستحسن اند نامی ونشانی بماند واشیا فراموش شوند یا نه زیرا که علم اشیا بواسطه گرفتاری بها اشیا که مستلزم اعراض است از جناب قدس او تعالی وصف ذم پیدا کرده بودند چون گرفتاری اشیا زائل گشت علم اشیا مذموم نشد علم اشیا چگونه مذموم بود که اشیا همه مسلوم حق اند جل سلطانه وعلم اینها از صفات کامله است اگر گویند که هرگاه علم ما دون حق جل وعلا زائل نشود پس علم حق جل وعلا با علم ما دون حق جل شانه در یکوقت چگونه جمع شود پس از نسیان ما دون او تعالی چاره نبود گوئیم علمیکه با اشیا تعلق میگیرد از قبیل علم حصولی است وعلمیکه بحضرت حقیقت سبحانه وتعالی تعلق پیدا میکند مشابه علم حضوری پس هر دو علم در یکوقت جمع شوند وهیچ محذور لازم نیاید محذور وقتی لازم آید که هر دو علم حصولی باشند وآنکه گفتم از قبیل علم حصولی است ومشابه علم حضوری زیرا که آنجا نه حقیقت حصول است ونه گنجائش حضور علم حق سبحانه وتعالی که با شیا تعلق میگیرد حصولی نیست زیرا که حوادث را در ذات وصفات او تعالی حلولی وحصولی نیست وعلم این عارف بر قوی است از ان علم وعلمیکه متعلق بحضرت حقیقت سبحانه بود آنرا حضوری نیز نتوان گفت زیرا که او تعالی بهدرک از مدرک که هم نزدیک تر است

علم حضوری نسبت بآن علم ہمچو علم حصولی است نسبت بعلم حضوری انمعرفت و را طور عقل و فکر است من لم یذق لم یدر پس مقرر شد کہ علم اشیا منافی علم حق نشد جل و علا پس نسیان اشیا ہیچ در کار نباشد بخلاف طریق ولایت کہ زوال گرفتاری اشیا آنجا بی نسیان اشیا متصور نیست چہ در ولایت گرفتاری بطلال است و گرفتاری ظلال را آنقدر قوت نیست کہ باوجود علم اشیا گرفتاری اشیا را تواند زائل گرداند پس اول از نسیان اشیا چارہ نبود تا گرفتاری با زائل گردد انمعرفتی است کہ مخصوص باین درویش است و دیگر بآن تکلم نکردہ الحمد للہ الذی ہدانا لہذا و ما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق مکتوب سہ صد و ہفتم بملا ناعبد الواحد لاہوری صدور یافتہ در بیان معنی کلمہ طیبہ سبحان اللہ و بحمدہ و مناسب ذلک بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ باید دانست کہ عابد در وقت ادائے عبادت ہر چہ از جنس حسن و کمال در عبادت خود یابد آن ہمہ راجع بتوفیق خداوندے است جل سلطانہ و از حسن تربیت و احسان اوست تعالے و ہر چہ از جنس قصور و ناتمامی در عبادت خود یابد آن ہمہ عائد بنفس اوست و از شرارت جبلی او ناشی شدہ است و بجناب قدس او تعالیٰ ہیچ چیز از قسم نقص و قصور راجع نیست آنجا ہمہ خیر و کمال است و ہمچنین ہر چہ در عالم وقوع می آید حسن و کمال آن راجع بجناب قدس اوست تعالیٰ و شر و نقص آن عاید بدائرہ ممکنات کہ قدم راسخ در عدم دارد کہ منشاء ہر شر و نقص است کلمہ طیبہ سبحان اللہ و بحمدہ بوجہ ابلغ بیان این دو امر میفرماید و کمال تنزیہ و تقدیس او تعالیٰ مینماید از انچہ شایان جناب قدس او تعالیٰ نیست از شرور و نقائص و ادای شکر بعبارت حمد کہ راس ہر شکر است میکند بر صفات و افعال جمیلہ او و بر انعامات و احسانات جزیلہ او سبحانہ از انجاست کہ در حدیث نبوی آمدہ است علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات کہ ہر کہ این کلمہ طیبہ در روز یا در شب صد بار بگوید ہیچ یکے در عمل در آن روز و در آن شب با او برابر نخواہد بود مگر آنکہ مثل او این کلمہ طیبہ را بگوید چگونہ برابری جوید کہ ہر عمل کہ عبادت او ادای شکرے است از شکرہائے خداوند جل سلطانہ لیکن در این کلمہ طیبہ او را یافتہ است و جزو دیگر او کہ بیان تنزیہ و تقدیس او تعالیٰ مینماید علیحدہ است فعلیکم بایثار ہذہ الکلمۃ الطیبۃ کل یوم و لیلۃ مائۃ مرۃ و اللہ سبحانہ الموفق **سوال** در حدیث نبوی آمدہ است علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات سبحان اللہ و بحمدہ عدد خلقہ و رضا نفسہ و زنۃ عرشہ و مداد کلماتہ و آمدہ است سبحان اللہ ملا المیزان و آمدہ الحمد للہ اضعاف ما حمدہ جمیع خلقہ و قائل غیر از یکبار نگفتہ است و عدد غیر از یک فرد بوقوع نیامدہ آن را عدد خلقہ بچہ اعتبار گویند و رضا نفسہ بچہ معنے گویند و زنۃ عرشہ چگونہ بود و مداد کلماتہ چون

راست آمد و میزان را چگونہ پر ساز د و اضعاف بامحمد و جمیع خلقہ بچہ معنی گفتہ شود گوئیم کہ انسان جامع عالم خلق و عالم امر است ہر چہ در خلق و امر است در انسان است مع شئی زائد و آن ہیئتیہ وحدانی اوست کہ از ترکیب خلق و امر ناشی شدہ است و این ہیئتیہ وحدانی ہیچکس را بغیر او میسر نشدہ است و این ہیئتیہ اعجوبہ ایست غریب و انموذجی ست بدیع پس حمدی کہ از انسان بوقوع آید اضعاف حمد جمیع خلائق خواہد بود علی ہذا القیاس حمل سائر الاسوا پس مر او را مر جمیع خلق ماسوای انسان باید داشت و اگر انسان را نیز داخل کنیم گوئیم کہ انسان کامل چنانچہ جمیع افراد عالم را اجزای خودی یابد افراد انسان را نیز اجزای خودی یابد و خود را کل ہمہ میداند بریں تقدیر حمد خود را اضعاف حمد خود میابد و اضعاف حمد جمیع افراد انسانی نیز خواہد یافت والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا مکتوب سہ صد و ہشتم بمولانا فیض اللہ پانی پتی صدور یافتہ در بیان معنی حدیث نبوی علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام کلمتان خفیفتان علی اللسان ثقیلتان فی المیزان حبیبتان الی الرحمن سبحان اللہ وبحمدہ سبحان اللہ العظیم بدان ارشدک اللہ تعالیٰ قال علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام کلمتان خفیفتان علی اللسان ثقیلتان فی المیزان حبیبتان الی الرحمن سبحان اللہ وبحمدہ سبحان اللہ العظیم وجہ خفتہما علی اللسان ظاہر لقلۃ الحروف اما وجہ ثقلہما فی المیزان وکونہما حبیبتین الی الرحمن فلان الجزء الاول من الکلمۃ الاولیٰ تفید تنزیہہ تعالیٰ سبحانہ عما لا یلیق بجناب قدسہ عزوجل والبعاد جناب کبریائہ عن صفات النقص وسمات الحدوث والزوال والجزء الثانی من تلک الکلمۃ یفید اثبات صفات الکمال وشیونات الجمال لہ تعالیٰ سواء کانت الصفات والشیونات من الفضائل او من الفواضل وجعل الاضافۃ للاستغراق فی الجزئین یفید ثبوت جمیع التنزیہات والتقدیسات وثبوت جمیع صفات الکمال والجمال لہ تعالیٰ فحاصل الجزئین من الکلمۃ الاولیٰ ارجاع جمیع التنزیہات والتقدیسات للہ سبحانہ واثبات جمیع صفات الکمال والجمال لہ عزوجل وحاصل الکلمۃ الثانیۃ اثبات جمیع التنزیہات والتقدیسات لہ تعالیٰ مع اثبات العظمۃ والکبریاء لہ عزوجل وفیہا ایماء الی ان سلب النقائص عنہ تعالیٰ لیس الا لاجل العظمۃ وکبریائہ سبحانہ فلا جرم یکون الکلمتان ثقیلتین فی المیزان حبیبتین الی الرحمن وایضاً التسبیح مفتاح التوبۃ بل زبدۃ التوبۃ وخلاصتہا کما حققت فی بعض المکاتیب فتکون التسبیح وسیلۃ الی محو الذنوب وعفو السیآت فلا جرم یکون ثقیلا فی المیزان ومرجحا للکفۃ الحسنات وحبیبا الی الرحمن لانہ سبحانہ یحب العفو وایضاً ان المسبح الحامد لما نزہ جناب قدسہ تعالیٰ عما لا یلیق بہ واثبت صفات الکمال والجمال لہ تعالیٰ فالمرجو من الکریم الوہاب جل شانہ ان ینزہ المسبح عما لا یلیق بہ ویوجد فی الحامد صفات الکمال

صفات الکمال کما قال ہل جزاء الاحسان الا الاحسان فلا جرم تکون الکلمتان ثقیلتین فی المیزان لمحو السیئات
بسبب تکرارہما جمیعتین الی الرحمان بوجود الاخلاق الحمیدۃ بواسطتہما والسلام مکتوب سہ صد و نہم بمولانا
حاجی محمد فرکیتی صدور یافتہ در بیان محاسبہ یومی و لیلی کما ورد حاسبوا قبل ان تحاسبوا بعد الحمد والصلوٰۃ تبلیغ
الدعوات میرساند کہ جمعی از مشائخ کرام قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم طریقہ محاسبہ اختیار کردہ اند و در شب قبیل نوم
دفتر افعال و اقوال و حرکات و سکنات یومیہ خود را ملاحظہ مینمایند و بتفصیل بحقیقت ہر کدام وامی رسند تقصیرات
و سیئات خود را تدارک بتوبہ و استغفار و التجا و تضرع میفرمایند و اعمال و افعال صالحہ خود را راجع بتوفیق
تعالیٰ ساختہ بحمد و شکر خداوندے جل سلطانہ پیش می آیند و صاحب فتوحات مکیہ قدس سرہ از محاسبان
بودہ میفرماید من در محاسبہ خود از مشائخ دیگر افزودم و خطرات و نیات خود را نیز محاسبہ نمودم و نزد تقصیر
بار تسبیح و تحمید و تکبیر قبیل نوم بر نہجیکہ از مخبر صادق بہ ثبوت پیوستہ است علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والتسلیمات
حکم محاسبہ دارد و کار محاسبہ مینماید گویا بہ تکرار کلمہ تسبیح کہ مفتاح توبہ است اعتذار از تقصیرات و سیئات خود
مینماید و جناب قدس اللہ تعالیٰ از انچہ ارتکاب این سیئات عائد شدہ بود تنزیہ و تقدیس میفرماید چہ مرتکب
سیئات را اگر عظمت و کبریائی جناب قدس حضرت آمر و ناہی ملحوظ و منظور میشد ہرگز بعدم امتثال امر او
تعالیٰ مبادرت نمی نمود و چون مبادرت نمود معلوم شد کہ امر و نہی او تعالیٰ نزد مرتکب اعتدادے و
اعتبارے نبودہ اعاذنا اللہ سبحانہ من ذلک پس بہ تکرار کلمہ تنزیہ تلافی آن تقصیر مینماید باید دانست در استغفار
طلب ستر ذنب است کہ در تکرار کلمہ تنزیہ طلب استیصال ذنب فاین ہذا من ذلک سبحان اللہ عجب کلمہ ایست
الفاظش در غایت قلت و معانی و منافع آن در نہایت کثرت و تکرار کلمہ تحمید شکر توفیق خداوندی جل سلطانہ
بجامی آرد و ادائے شکر نعم او تعالیٰ میفرماید تکرار کلمہ تکبیر اشارت ست بہ آنکہ جناب قدس او تعالیٰ بلند تر است
از آنکہ این اعتذار و این شکر شایان آنحضرت جل شانہ باشند زیرا کہ اعتذار و استغفار او محتاج باعتذار و
استغفار کثیر و است حمد او را حق نفس او و سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون و سلام علی المرسلین و الحمد للہ
رب العالمین محاسبان باستغفار و شکر کفایت مینمایند و باین کلمات قدسیہ ہم کار استغفار حاصل شود و ہم شکر
بجامی آید و ہم ایمائی باظہار نقص استغفار و شکر میسر گردد و ربنا تقبل منا انک انت السمیع العلیم و صلی اللہ تعالیٰ
علی سیدنا محمد و علی آلہ و صحبہ الطاہرین و سلم و بارک علیہ و علیہم اجمعین مکتوب سہ صد و نہم بمولانا
محمد ہاشم در بیان جامعیت انسان بعضی از اسرار غامضہ کہ تعلق باینمقام دارد و مناسب ذلک

بعد الحمد و الصلوٰۃ بنماید کہ ہر چہ در انسان از کمالات است ہمہ مستفاد از مرتبہ وجوب تعالت و تقدست اگر علم است مستفاد از علم آنمرتبہ است و اگر قدرت است نیز ماخوذ از قدرت آنمرتبہ علی ہذا القیاس ما کمال ہر مرتبہ باندازہ آنمرتبہ است علم انسان در جنب علم واجب تعالیٰ و تقدس حکم مردہ دارد کہ لاشی محض است نسبت بزندہ کہ بحیات ابدی زندگی یافتہ باشد و ہمچنین قدرت انسان در جنب قدرت واجب تعالیٰ و تقدس حکم عنکبوت دارد کہ نساجی بیت خود نماید نسبت بشخصی کہ بہ یک دمیدن او آسمانہا و زمینہا و جبال و بحار پارہ پارہ گردند و ہبای منثور شوند کمالات دیگر را ہم برین قیاس باید کرد این تفاوت از رنگی عبارت گفتہ میشود والا چہ نسبت ع چہ نسبت خاک را با عالم پاک پس کمالات انسان در صورت کمالات مرتبہ وجوب تعالت و تقدست گشت و این کمالات بیش از مشارکت اسمی از کمالات آنمرتبہ چیزے دیگر حاصل نکردہ است از ینجاست ان اللہ خلق آدم علی صورتہ و معنی من عرف نفسہ فقد عرف ربہ از ین بیان لائح میگردد چہ ہر چہ در نفس است اگر چہ صورت است ہمانست کہ حقیقت آن در مرتبہ وجوب تعالت و تقدست حاصل است از ینجا سر خلافت انسان را دریاب چہ صورت شی خلیفہ شی است در ینمقام زنادقہ و مجسمہ گمان بردہ اند کہ خدا عزوجل سلطانہ بصورت انسانست از ینجہت دی قوی و جوارح انسانی را در ان حضرت جل سلطانہ اثبات نمودہ اند ضلوا فاضلوا ندانستہ اند کہ اطلاق صورت و مثال آن در انحضرت از قبیل تشبیہ و تمثیل است نہ بر سبیل تحقیق و تثبیت چہ حقیقت آنصورت ترکیب مطلبد و تبعض و تجزے میخواہد کہ منافی وجوبست و مانع قدم متشابہات قرآنی نیز از ظاہر مصروف اند و بر تاویل محمول قال اللہ تعالیٰ و ما یعلم تاویلہ الا اللہ یعنی تاویل آن متشابہ را ہیچ کس نمیداند مگر خدای عزوجل پس معلوم شد کہ متشابہ نزد خدائے جل و علا نیز محمول بر تاویل است و از ظاہر مصروف و علمائے راسخین را نیز از حکم دین تاویل قلبی عطا میفرماید چنانچہ بر علم غیب کہ مخصوص باوست سبحانہ خاص رسل را اطلاع می بخشد آن تاویل را خیال نکنی کہ در رنگ تاویل یدست بقدرت و تاویل وجہ بذات حاشا و کلا آن تاویل از اسرار است کہ باخص خواص علم آن عطا میفرماید و باید دانست کہ صاحب فتوحات مکیہ و تابعان او میگویند کہ صفات واجبی تعالیٰ و تقدس چنانچہ عین ذات واجب اند تعالیٰ ہمچنین این صفات نیز عین یکدیگر اند مثلاً علم چنانچہ عین ذاتست عین قدرت نیز و عین ارادتست و عین سمع و عین بصر علی ہذا القیاس سائر الصفات درین سخن نزد فقیر از صواب دور است زیرا کہ این سخن مبنی بر نفی وجود صفات زائدہ است کہ خلاف مذہب اہل سنت و جماعۃ است چہ صفات ثمانیہ یا سبعہ بروفق آرائے این بزرگواران در خارج موجود اند

تا آنکه توهم مرغیبت ذات وصفات واجبی تعالی وتقدس ایشانرا از نیخانا شی شده است که تغائر وتبائن آنموطن را درنگ تبائن وتغائر انیموطن خیال کرده اند وچون آنرا در رنگ تبائن وتغائر انیموطن که ذات وصفات تا باشد نیافتند وتمائز آنرا با تمائز این مشابه ندیدند لاجرم حکم بنفی تغائر وتمائز نمودند یعنی یکدیگر قائل گشتند نداشتند که تمائز وتبائن آنموطن درنگ ذات وصفات واجبی تعالی بچون وبچگونه است وآن تمائز را باین تمائز نسبتی نیست الا در صورت واسم پس تبائن وتمائز در آنموطن متحقق باشد ونادر درک آن عاجز باشم نه آنکه بهرچه را ادراک نتوانم کرد نفی آن بکنیم ومخالف اهل حق باشیم والله سبحانه الملهم للصواب مکتوب سه صد ویازدهم بمخدومزادگی مظهر فیض الهی ومظهر اسرار نامتناهی خواجه محمد سعید صدور یافت در بیان اسرار غامضه وحقائق کتاب بطریق رموز واشارت این اسرار متعلق بحروف مقطعات وارد که از متشابهات قرآنی است که علماء راسخین را از تاویل آن اطلاع داده اند در اللهم ه های دوچشمی است مربی ما ؛ همچو الف رب حبیب خدا ؛ لام مربی خلیل الله است ؛ میم زند بیر کلیم الله است ؛ مبدای کار بار حضرت کلیم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام حقیقت الف است و مبدای معامله این حقیر نیز بتبعیت وو راثت همان حقیقت الف لیکن بازگشت حضرت کلیم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام بحقیقت میم است وبازگشت این حقیر بحقیقت های دوچشمی است الحال مرجع وملاذ من همین حقیقت هاست این حقیقت همانست که تعبیر ازان بغیب هویت مینماید واین حقیقت گنجینهٔ رحمت است یک رحمت که در دنیا همین کرده اند ونبود ونه رحمت که برای آخرة ذخیره مانده اند مستقر ومستودع همه آنها همین حقیقت است گویا یک چشمهٔ آن مخزن رحمت دنیا است وچشمهٔ دیگر گنجینهٔ رحمت آخرت صفت ارحم الراحمین ازین حقیقت انبار مینماید درنیموطن ظهور جمال صرف است که شائبه از جلال آنرا نیافته است ودوستانرا در دنیا هرچه از قسم محنت و اندوه بدیده رسیت جمالی است که بصورت جلال ظاهر شده است ودشمنانرا در دنیا هرچه از جنس نعمت و سرور بدیده رسیت جلالست که بصورت جمال وانموده اند هذا هو المکر الالهی جل سلطانه بفضل بکثیر وبهدی بکثیر او مبدای کار وبار حضرت خاتم الرسل علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات حقیقی است که فوق حقیقت الف است وهمچنین مبدای حضرت خلیل علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام همان حقیقت فوقانی است غایت مافی الباب حقیقت مبدای حضرت خاتم الرسل الحقیقت است وحقیقت مبدای حضرت خلیل تفصیل آنحقیقت علیهم الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها وبازگشت حضرت خاتم الرسل علیه وعلیهم الصلوة والسلام حقیقت الف است و بازگشت حضرت خلیل علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام حقیقت لام است بلی جمال را بوحدت بشیر مناسبت

است لاجرم یالف مراجعت میسر گشت که قریب بوحدت است و تفصیل بکثرت بیشتر مناسبت داشت ناچار باز گشت
بہ لام کہ نزدیک بکثرت است حاصل آرد پس حضرت ابراہیم علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام ہم در مبدا کثیر البرکت اند
و ہم در معاد و مرجع از ینجا است کہ سید البشر علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام صلوٰۃ و برکت کہ حامل صلوٰۃ و برکت
حضرت خلیل است علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام مسالہ مینمایند و در اسمار الٰہیہ کہ رتبہ اینہا فوق رتبۂ صفات است
رب حضرت خاتم الرسل علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات اسم مبارک اللہ است تعالی شانہ و رب اینحقیر اسم مبارک
الرحمن است جل و علا چون اینحقیر را در مبدایت مناسبت بحضرت کلیم است علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام ناچار
برکات بسیار از انحضرت باینحقیر رسیدہ است ہر چند ولایت اینحقیر ولایت موسوی نیست اما از برکات آن ولایت
حلوا است و ترقیات بسیار ازان راہ نمودہ استفادہ کہ اینحقیر از ولایت نمودہ است از راہ اجمال آن ولایت است
و استفادۂ فرزندی اعظمی علیہ الرحمۃ از راہ تفصیل آنولایت ولایت فقیر کہ از ولایت موسوی مستفاد است شبیہ ولایت
رجل مومن است کہ از آل فرعون بودہ و ولایت فرزندے علیہ الرحمۃ شبیہ بولایت سحرۂ فرعون است کہ
ایمان آوردند مکتوب سہ صد و دوازدہم بمیر محمد نعمان صدور یافت در جواب اسولہ کہ پرسیدہ بود
در اینجا تحقیق اشارت سبابہ است و انچہ مختار علماء حنفیہ است در ان باب الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام
علی سید المرسلین و علی اخوانہ من الانبیاء والمرسلین والملائکۃ المقربین و عباد اللہ الصالحین اجمعین صحیفۂ شریفہ
کہ بمصحوب ملا محمود ارسال داشتہ بودند رسید فرحت فراوان رسانیدہ پرسیدہ بودند کہ علما میگویند کہ زمین
روضۂ متبرکہ مدینہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ از مکہ معظمہ بزرگتر است با وجود مسجود بودن صورت
و حقیقت کعبہ معظمہ بر صورت و حقیقت محمدیہ را علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ زمین روضۂ متبرکہ چون بزرگتر
باشد مخدوما انچہ نزد فقیر ثابت شدہ است آنست کہ خیر البقاع کعبہ معظمہ است بعد ازان روضۂ مقدسہ
مدینہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ بعد ازان زمین حرم حضرت مکہ حرسہا اللہ تعالیٰ عن الآفات اگر علمای
روضۂ متبرکہ را از مکہ معظمہ بہتر گفتہ باشند مراد از مکہ معظمہ سوائے زمین کعبہ مقدسہ مراد داشتہ باشند و ایضاً
پرسیدہ بودند در مادۂ تجویز اشارت سبابہ ملازمان مرحومی مولانا اعلم اللہ رسالہ نوشتہ ارسال شدہ است
در ینباب ہر چہ اشارت شود مخدوما احادیث نبوی علی مصدرہا الصلوٰۃ والسلام در باب جواز اشارت
سبابہ بسیار وارد شدہ اند و بعضے از روایات فقہیہ حنفیہ نیز درین باب آمدہ چنانچہ مولانا در رسالہ ایراد
نمودہ است و چون در کتب فقہ حنفی نیک ملاحظہ نمودہ می آید معلوم میشود کہ روایات جواز اشارت

غیر روایات اصولست و غیر ظاہر مذہب است و آنچہ امام محمد شیبانی گفتہ کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم یشیر و نضع کما یضع النبی علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام ثم قال ہذا قولی و قول ابی حنیفۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہما از روایات نوادر است و نہ روایات اصول کما فی الفتاوی والغرائب و فی المحیط ہل یشیر باصبعہ السبابۃ من یدہ الیمنی لم یذکر محمد ہذہ المسئلۃ فی الاصل وقد اختلف المشائخ فیہ منہم من قال لا یشیر ومنہم من قال یشیر وذکر محمد فی غیر روایۃ الاصول حدیثا عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انہ کان یشیر ثم قال ہذا قولی وقول ابی حنیفۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہما وقد قیل انہ سنۃ وقیل مستحب ثم قال ہذا ما ذکروا والصحیح ان الاشارۃ حرام وفی السراجیۃ ویکرہ ان یشیر بالسبابۃ فی الصلوٰۃ عند قولہ اشہد ان لا الہ الا اللہ ہو المختار ومن الکبری وعلیہ الفتوی لان مبنی الصلوٰۃ علی السکون والوقار وفی الغیاثیۃ من الفتاوی ولا یشیر بالسبابۃ عند التشہد ہو المختار وعلیہ الفتوی وفی جامع الرموز لا یشیر ولا یعقد وہو ظاہر اصول اصحابنا کما فی الزاہدی وعلیہ الفتوی کما فی المضمرات والوجیز والخلاصۃ وغیرہا وعن اصحابنا انہ سنۃ فی خزانۃ الروایات من التاتارخانیۃ ثم اذا اخذ فی التشہد وانتہی الی قولہ لا الہ الا اللہ ہل یشیر باصبعہ السبابۃ الید الیمنی لم یذکر محمد رحمہ اللہ فی الاصل فقد اختلف المشائخ فیہ منہم من قال لا یشیر وفی الکبری وعلیہ الفتوی ومنہم من قال یشیر ومن الغیاثیۃ ولا یشیر بالسبابۃ عند التشہد ہو المختار ہرگاہ در روایات معتبرہ حرمت اشارہ واقع شدہ باشد و بر کراہت اشارہ فتوی دادہ باشند از اشارت و عقد نہی کنند و آنرا ظاہر اصول اصحاب گویند ما مقلد انرا نمیرسد کہ بمقتضای احادیث عمل نمودہ جرأت در اشارت نمائیم و بفتاوی چندین علماء مجتہدین مرتکب امر محرم و مکروہ و منہی گردیم و مرتکب این امر خفیہ از دو حال خالی نیست یا آنکہ علماء مجتہدین را علم احادیث معروفہ چو ان اشارت اثبات نمی نمایند یا آنکہ محامل این احادیث میدانند ما عمل بمقتضای این احادیث در حق این بزرگواران تجویز نمی کنند و بر انکار وی اینہا بمقتضای آرائے خود بر خلاف احادیث حکم بحرمت و کراہت کردہ اند و این ہر دو شق فاسد است تجویز نکنند آنرا مگر سفیہ یا معاند و آنچہ در ترغیب الصلوٰۃ گفتہ است کہ انگشت شہادت برداشتن در تشہد سنت علمائے متقدم است اما علمائے متاخر نہی کردہ اند از آنکہ چون رافضیان درین غلو کردند سنیان ترک کردند از برائے نفی تہمت سنی بہ رافضی مخالف روایات کتب معتبرہ است زیرا کہ ظاہر اصول اصحاب ما عدم اشارت و عدم عقد است پس عدم اشارت سنت علمای ما تقدم شدہ وجہ ترک نفی تہمت نگشت حسن ظن ما باین اکابر دین آنست کہ تا زمانیکہ دلیل حرمت

یا کراہت در میناب برایشان ظاہر نشدہ است حکم بحرمت یا کراہت نکردہ اند ہر گاہ بعد از ذکر سنیت و استحباب اشارت گویند ہذا ما ذکروا والصحیح ان الاشارت حرام معلوم میشود کہ اول سنیت و استحباب نزد این بزرگواران بصحت نہ پیوستہ است بلکہ خلاف آن بصحت رسیدہ غایت مافی الباب ما را علم بآن دلیل نیست و این بمعنی مستلزم قدح اکابر نیست اگر کسی گوید کہ ما علم بخلاف آن دلیل داریم گوئیم کہ علم مقلد را ثبات حل و حرمت معتبر نیست در میناب ظن مجتہد معتبر است اول مجتہدین را او ہن از بیت عنکبوت گفتن بسا جرأت نمودن است و علم خود را بر علم این اکابر ترجیح دادن ظاہر اصول اصحاب حنیفہ را باطل ساختن و روایات معتبرہ مفتی بہا را بر ہم زدن و شواذ گفتن احادیث را این اکابر بواسطہ قرب عہد و وفور علم و حصول ورع و تقوی از ما دور افتادگان بہتر میدانستند و صحت و سقم و نسخ و عدم نسخ آنہا را بیشتر از ما می شناختند البتہ وجہ موجہ داشتہ باشند در ترک عمل بمقتضای این احادیث علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام و ما قاصر فہمان اینقدر می فہمیم کہ روایت احادیث و کیفیت اشارت و عقد اختلاف بسیار دارند و کثرت اختلاف ایشان اضطراب در نفس اشارت پیدا کردہ است از بعضے روایات مفہوم میشود کہ اشارت بی عقد فرمودہ اند و آنکہ بعقد گفتہ اند بعضے روایت کردہ اند کہ عقد بخماہ و سہ بود و بعضی دیگر روایت کردہ اند کہ عقد بست و سہ و بعضے بر قبض خنصر و بنصر و حلقہ ابہام باوسطے اشارت سبابہ روایت کردہ اند و در روایتی بجمع و وضع ابہام بر وسطی اشارت میفرمودند و در روایتے آمدہ کہ دست راست را بر فخذ چپ وضع کردہ و دست چپ را بر پای راست نہادہ اشارت میکردند در روایت دیگر است دست راست بر پشت دست چپ در رسغ بر رسغ و ساعد بر ساعد نہادہ اشارت میفرمودند و در بعضے روایت آمدہ است کہ قبض جمیع اصابع فرمودہ اشارت میکردند از بعضے روایات معلوم میشود کہ اشارت بی تحریک سبابہ بودہ است و بعضی دیگر اثبات تحریک نیز مینمایند و ایضا در بعضی روایات واقع شدہ است کہ اشارت در وقت قراۃ تشہد میفرمودند من غیر تعیین و در بعضے دیگر آمدہ است کہ اشارت در وقت تلفظ بکلمہ شہادت بودہ است و در بعضی روایات مقید بوقت دعا ساختہ است کہ میفرمود یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک و چون علمای حنفیہ در اتیان اشارت اضطراب روات دیدند فعل زائد در نماز بخلاف قیاس اثبات نمودند کہ بنای صلوٰۃ بر سکون و وقار است و ایضا توقیع اصابع بجانب قبلہ تا ممکن باشد سنت است کما قال علیہ الصلوٰۃ والسلام فلیوجہ من اعضاءہ القبلۃ ما استطاع اگر گویند کہ کثرت اختلاف وقتی مضطرب سازد کہ توفیق در میان روایات ممکن نباشد و در ما نحن فیہ ممکن است زیرا کہ

تواند بود که جمیع روایات را در اوقات مختلفه کرده باشند گوئیم که در بسیاری از روایات لفظ کان واقع شده است که نزد غیر منطقیان از ادوات کلیه است فلا یکن التوفیق وانچه از امام اعظم منقول است که اگر حدیثی مخالف قول من بیابید قول مرا ترک کنید و بر حدیث عمل نمائید مراد ازان حدیث حدیثی است که بحضرت امام نرسیده است و بنا بر عدم علم این حدیث حکم بخلاف آن فرموده است و احادیث اشارت ازان قبیل نیست احادیث معروفه اند احتمال عدم علم ندارند اگر گویند که علمای حنفیه بر جواز اشارت نیز فتوی داده اند بمقتضای فتاوای متعارضه بهر طرف که عمل نموده مجوز باشد گوئیم اگر تعارض در جواز و عدم جواز و حل و حرمت واقع شود ترجیح جانب عدم جواز راست و جانب حرمت را ایضاً شیخ ابن همام در رفع یدین گفته است که احادیث رفع و عدم رفع متعارض اند بالقیاس احادیث عدم رفع را ترجیح میدهم که مبنای صلوٰة بر سکون و خشوع است که باجماع مطلوب و مرغوب است والعجب من الشیخ ابن الهمام انه قال وعن کثیر من المشائخ عدم الاشارت وهو خلاف الروایة والدرایة کیف نسب الجهیل الی العلماء المجتهدین المتمکنین بالقیاس الذی هو الاصل الرابع من الشرع وهو ظاهر المذهب وظاهر الروایت عند الحنفیة وهذا الشیخ قد ضعف حدیث القلتین بالاضطراب الحاصل من کثرة اختلاف الرواة فرزندے ارشدی محمد سعید درین باب رسالہ مینویسد چون بہ بیاض برسد فرستادہ خواہد شد انشاء اللہ تعالیٰ وایضاً پرسیدہ بودند کہ طالبان طریقۂ ایشان بہر طرف جمعے ہستند در ہیچ جا دلیرے فکر دو بکس نگفتہ کہ سر حلقہ باشد بہر چہ اشارت شود ہر کرا نامناسب دانند فرمایند کہ سر حلقۂ جمعی باشند این امر بصلاح شما مفوض است بعد از استخارہ و توجہ امر فرمایند والسلام علیکم وعلی من لدیکم **مکتوب سہ صد و سیزدہم** بخواجہ محمد ہاشم صدور یافتہ در حل اسولہ کہ نوشتہ بودند **سوال** اول آنکہ کمالات اصحاب کرام مربوط بہ فنا و بقا و سلوک و جذبہ بود یا نہ **سوال** دوم آنکہ طریقۂ علیۂ نقشبندیہ از ریاضات منع میکنند و مضر میدانند و حال آنکہ آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰة والسلام ریاضات شاقہ کشیدہ اند **سوال** سوم آنکہ این طریق چرا منسوب بحضرت صدیق گشت **سوال** چہارم آنکہ در یک مکتوب نوشتہ اند کہ طالب را از ولایت موسوی بولایت محمدی بتصرف نمیتوان برد و در مکتوب دیگر نوشتہ اند کہ شما را از ولایت موسوی بولایت محمدی آوردہ توفیق چیست **سوال** پنجم آنکہ پیراہن پیش چاک باید پوشید یا پیراہن حلقہ گریبان **سوال** ششم آنکہ توجہ نفی و اثبات بدل گفتہ شود ما را چرا بر فوق برند و آلہ را بجانب یمین و در آخر

این مکتوب بیان مراعات آداب پیر فرموده اند و فرموده اند که ختم دفتر این مکتوب را بهمین مکتوب سازند و عدد سیصد و سیزده را رعایت کنند که موافق عدد پیغمبران مرسل ست علیهم الصلوت والتسلیمات و نیز عدد اهل بدر ست رضی الله تعالی عنهم اجمعین و فرموده اند که در خاتمه این مکتوب عرضداشتی که حضرت مخدوم مزاده کلان علیه الرحمة والغفران نوشته اند نویسند تا خوانند با بدعای وفاتحه ایشانرا یاد کنند بعد الحمد والصلوٰة و تبلیغ الدعوات بجناب اخوی خواجه محمد هاشم میرسانند سوله که طلب حل آنها در مکتوب میر سید محب الله نموده بودند در جواب آنها انچه معلوم داشت نوشته فرستاده حاصل سوال اول آنکه قرب الهی جلسلطانه بحسب فنای فی الله و بقای بالله و علی تمام مقامات جذبه و سلوک است اصحاب کرام که بیک صحبت خیر الانام علیه و علیهم الصلوٰة والسلام از اولیای امت افضل گشتند آیا انهمه سیر و سلوک و فنا و بقا ایشانرا در همان یک صحبت افضل بود از تمامی سیر و سلوک دیگر فنا و بقا اصحاب کرام را بتوجه و تصرف آنحضرت بوده علیه و علیهم الصلوٰة والتحیة بمجرد اسلام و نیز ایشانرا علم بسلوک و جذبه حالاً و مقاماً بوده یا نه و اگر بوده بچه نام مینامند و اگر طریق سلوک و تصرف نبوده پس انهارا بدعت حسنه توان گفت بدانند که حل این مشکل منوط بصحبت ست و موقوف بر خدمت سخنی که درین مدت کسی نگفته است به یک نوشتن چگونه معقول شما خواهد شد اما چون سوال کرده اند از جواب گفتن چاره ندارد و بضرورت بوجه اجمال حل آن مینماید استماع نمایند قربیکه منوط بفنا و بقا و سلوک و جذبه است قرب ولایت است که اولیای امت به آن مشرف گشته اند و قربیکه اصحاب کرام را در صحبت خیر الانام علیه و علیهم الصلوٰة والسلام میسر شد قرب نبوة است که بتبعیت و وراثت ایشانرا حاصل میگشت و درین قرب نه فنا است نه بقا نه جذبه است نه سلوک و این قرب بمراتب از قرب ولایت اعلی و افضل است چه این قرب قرب اصالت ست و آن قرب ظلیت شتان ما بینهما اما فهم هر کس بمذاق انیمعرفت نرسد نزدیکست که خواص در فهم انیمعرفت بعوام مشارک باشند ۱۲ گربو علی نوای قلندر نواختی ۱۲ صوفی بدی هر آنکه بعالم قلندر ست ۱۲ آری بدروه کمالات قرب نبوة براه قرب ولایت عروج واقع شود از فنا و بقا و جذبه و سلوک چاره نباشد که اینها مبادی و معدات آن قرب اند و اگر این راه رفته نشود و شاهراه قرب نبوة اختیار افتد فنا و بقا و جذبه و سلوک هیچ درکار نباشد اصحاب کرام بشاهراه قرب نبوة رفته اند که بجذبه و سلوک و فنا و بقا کار ندارند بیان انیمعرفت از مکتوبیکه بنام مولانا امان الله نوشته است طلب نمایند و این فقیر هر جا در مکتوبات و رسائل خود نوشته است که معاطه من بما ورای سلوک و جذبه است و ورای تجلیات و ظهور ست مراد ازان همین قرب است

در ملازمت حضرت خواجہ خود بودم قدس سرہ کہ این دولت را بظہور آوردہ بود باین عبارت بخدمت ایشان عرض کردہ بودم کہ بر من امری ظاہر شدہ است کہ سیر انفسی نسبت بآن امر چو سیر آفاقیست نسبت بہ سیر انفسی زیادہ تر ازین عبارت در خود قدرت تعبیر ازان دولت نمی یافتم بعد از سالہا چون اینمعاملہ عجیب منقح و محرر گشت بعبارت مجملہ در تحریر آورد الحمد للہ الذی ہدانا لہذا و ما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق پس عبارت فنا و بقا و جذبہ و سلوک محدث باشد و از مخترعات مشائخ بود مولوی جامی علیہ الرحمۃ در نفحات مینویسد کہ اول کسی کہ دم از فنا و بقا زدہ است ابو سعید خراز ست قدس سرہ حاصل سوال دوم آنکہ در طریقہ نقشبندیہ التزام متابعت سنت ست و حال آنکہ آنسرور علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام ریاضات عجیبہ و گرسنگیہای شدیدہ کشیدہ اند و در ہیچ طریق از ریاضات منع نمایند بلکہ ریاضات را بواسطہ ظہور کشوف صوریہ مضر میدانند عجب نمایند کہ در متابعت سنت چگونہ احتمال ضرر متصور شود محبت اطوار اگر گفتہ است کہ ریاضات در ہیچ طریقہ ممنوع انداز کجا شنیدہ کہ ریاضات را مضر میدانند در ہیچ طریق دوام محافظت بسنت و التزام متابعت سنت علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و سعی در ستر احوال و اختیار توسط حال و مراعات حد اعتدال در مطاعم و ملابس از ریاضات شاقہ و مجاہدات شدیدہ است غایت مافی الباب عوام کالانعام این امور را از ریاضات نمی شمرند و از مجاہدات نمیدانند ریاضت و مجاہدت نزد ایشان منحصر در گرسنگی است و کثرت جوع در نظر شان عظیم القدر ست زیرا کہ خوردن تر و این بہائم صفتان را از اہم مہمات و از اعظم مقاصد پس ناچار ترک آن ریاضت شاقہ بود و مجاہدہ شدیدہ باشد بخلاف دوام محافظت بسنت و التزام متابعت سنت علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ و امثال آنہا را در نظر عوام قدری نیست و اعتدادی نہ تا ترک اینہا را از منکرات و نسته تحصیل این امور از ریاضات شمرند پس لازم ست بر اکابرین طریقت کہ در ستر احوال میکوشند ترک ریاضتی کہ در نظر عوام عظیم القدر ست و باعث قبول خلق است و مستلزم شہرت است کہ متضمن آفت است و مثمر شرارت نمایند قال علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام یحسب امرأ من الشر ان یشار الیہ بالاصابع فی دین او دنیا الا من عصمہ اللہ نزد فقیر گرسنگیہای دور دراز مراعات حد اعتدال در ماکولات بسیار آسان است کہ سیر تمام وارد و می باید کہ ریاضت مراعات توسط حال از ریاضت کثرت جوع زیادہ است حضرت والد بزرگوار قدس سرہ میفرمودند کہ در علم سلوک رسالہ دیدہ ام کہ در انجا نوشتہ کہ ماکولات مراعات اعتدال نمودن حد وسط

نگاہداشتن در وصول بمطلوب کافیست باین مراعات ہیچ احتیاج بذکر و فکر نیست والحق کہ در مطاعم و ملابس بلکہ در جمیع امور توسط حال و میانہ روی چہ زیباست ● نہ چندان بخورکہ زیادتی بر آید و نہ چندان کہ از ضعف جانت بر آید حضرت حقسبحانہ و تعالی حضرت پیغمبر ما را علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام قوت چہل مرد عطا فرمودہ بود کہ بآن قوت تحمل بار گرسنگیہای شاقہ مینمودند و اصحاب کرام نیز بہ برکت صحبت خیر البشر علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ تحمل این بار میفرمودند و ہیچ فتوری و خللی در اعمال و افعال ایشان واقع نمی شد باوجود گرسنگی قدرت بر محاربہ اعدا بر نہجی داشتند کہ قدرت شیر شکمان بہ عشر آن نرسد از اینجا بودہ کہ بست کس از صابران بر دویست کس از کفار غالب می آمدند و صد کس بر ہزار غلبہ مینمودند و جوع کشان غیر از صحابہ نزدیک ست کہ در اتیان آداب و سنن عاجز آیند بلکہ بسا ست کہ از عہدۂ ادا ر فرائض بتکلف بر آیند بی قدرت درین امر تقلید اصحاب کرام نمودن در اتیان سنن و فرائض خود را عاجز ساختن ست منقولست کہ حضرت صدیق رضی اللہ عنہ تقلید آنسرور علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام نمودہ صوم وصال اختیار کردند از ضعف و ناتوانی بی اختیار بر زمین افتادند آنسرور بطریق اعتراض فرمودند علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام کیست از شما مثل من نزد پروردگار خود بیتوتہ میکنم و طعام و شراب از آنجا میخورم پس بے قدرت تقلید نمودن مستحسن نداشتند ایضاً اصحاب کرام ببرکت صحبت خیر الانام علیہ و علیہم الصلوٰۃ والسلام از مضرتہای خفیہ کثرت جوع محفوظ و مامون بودند و دیگران را این حفظ و امن میسر نیست بیانش آنست کہ کثرت جوع البتہ صفا بخش ست جمعی را صفای قلب میبخشند و جمعی دیگر را صفای نفس صفای قلب ہدایت افزای و نور بخش ست و صفای نفس ضلالت زاست و ظلمت افزا فلاسفہ یونان و براہمہ و جوگیہ ہند ہمہ را ریاضت گرسنگی صفای نفس بخشیدہ بضلالت و خسارت دلالت نمود افلاطون بی خرد اعتماد بر صفای نفس خود نمود و صور کشفیہ خیالیہ خود مقتدای خود ساختہ عجب ورزید و بحضرت موسی علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ در آنوقت مبعوث شدہ بود نگروید و گفت نحن قوم مہدیون لا حاجۃ بنا الی من یہدینا اگر این صفای ظلمت افزای نمیداشت صور کشفیہ خیالیہ سد راہ نمیگشتند و از وصول بمطلوب مانع نمی آمدند و بمظنہ این صفا خود را نورانی پنداشت ندانست کہ این صفا از پوست قشر امارۂ او نگذشتہ است و امارۂ او برہمان خبث و نجاست خود ست بیش ازین نیست کہ نجاست مغلظہ را بشکل غلاف رقیق نمایند قلب کہ فی حد ذاتہ پاکیزہ است نورانی میگردد و زنگی بر روی او از مجاورت نفس ظلمانی نشستہ است بہ پاندک تصفیہ بحالت اصلی رجوع مینماید و نورانی میگردد بخلاف نفس کہ فی ذاتہ خبث ست و ظلمت صفت ذاتی

اوست تا زمانیکه بسیاست قلب بلکه بمتابعت سنت و اتباع شریعت علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة بلکه بمحض فضل خداوندی جل سلطانه مزکی و مطهر نگردد و خبث ذاتی او زائل نگردد فلاح و بهبود ازوی متصور نیست افلاطون از کمال جهل صفائی خود را که بامارهٔ او تعلق داشت در رنگ صفای قلب موسوی انگاشت ناچار خود را نیز مهذب و مطهر در رنگ او خیال کرده واز دولت متابعت او علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام محروم ماند و بداغ خسارت ابدی متسم گشت اعاذنا الله سبحانه عن هذا البلاء و چون این حضرات در نهاد جمع مکمون بوده اکابر اینطریقه قدس الله تعالی اسرارهم ریاضت جمع را ترک نموده در مطعومات بریاضت اعتدال و مجاهدهٔ توسط حال دلالت نمودند و منافع جمع را باحتمال این ضرر عظیم الخطر ترک کردند و دیگران منافع جمع را ملاحظه نموده چشم از مضار آن پوشیدند و بجمع ترکیب نمودند مقرر عقلاست که باحتمال ضرر منافع کثیره را نتوان گذاشت نزد یک این مقاله است انچه علما فرموده اند شکر الله تعالی سعیهم که اگر امری دائر باشد میان سنت و بدعت ترک بدعت بهتر است از اتیان سنت یعنی در بدعت احتمال ضرر است و در سنت توقع منافع پس احتمال ضرر را بر توقع منافع ترجیح داده ترک بدعت باید نمود پس عجب نباشد که در اتیان سنت ضرری از راه دیگر پیدا شود حقیقت این سخن آنست که آن سنت گویا موقت بآن قرن است چون توقیت آنرا بواسطهٔ وقت وخفا جمعی در یافته اند مبادرت در تقلید آن نموده اند و جمع دیگر آنرا موقت دانسته تقلید نورزیده اند والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال سوال سوم آنکه در کتب اکابر اینطریقه علیه است که نسبت باآنحضرت صدیق رضی الله عنه نسبوست بخلاف سائر طرق اگر مدعی گوید که اکثر طرق به امام جعفر صادق رضی الله عنه میرسد و حضرت امام بحضرت صدیق رضی الله عنه نسبوست پس سلاسل دیگر چرا بحضرت صدیق رضی الله عنه منسوب نباشند جواب آنکه حضرت امام نسبتی هم از حضرت صدیق دارد و هم از حضرت امیر رضی الله تعالی عنهما و باوجود اجتماع این دو نسبت علیه در حضرت امام کمالات هر نسبت در ایشان جدا است و از یکدیگر متمیز ست جمعی بواسطهٔ مناسبت صدیقی از حضرت امام نسبت صدیقیه اخذ نموده اند و بحضرت صدیق منسوب گشت و جمعی دیگر هم بواسطهٔ مناسبت امیری نسبت امیریه را اخذ نموده بحضرت امیر منسوب گشته اند این فقیر بتقریبی در پرگنهٔ بنارس رفته بود که آنجا آب گنگ و آب جمن جمع اند باوجود آن اجتماع محسوس میگردد که آب گنگ علاحده است و آب جمن علاحده بر نهجیکه گویا در میان برزخ مانده اند که آب یکی بدیگری خلط نشود جمعیکه بجانب آب گنگ واقع شده اند از همان آب مجتمع آب گنگ مینوشند و جمع دیگر که بجانب آب جمن اند از آب جمن مینوشند اگر گویند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره در رسالهٔ قدسیه تحقیق نموده است که حضرت امیر چنانچه از

حضرت رسالت خاتمیت علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ تربیت یافتہ اند از حضرت صدیق رضؓ نیز تربیت یافتہ پس نسبت حضرت امیر عین نسبت حضرت صدیق باشد و فرق چہ بود گوئیم باوجود اتحاد نسبت خصوصیات تعدد و بحال بحال خود ست یک آب بواسطۂ تعدد محال خصوصیات متمیزہ پیدا میکند پس روا ست کہ نظر بخصوصیت ہر یکی طریقے باو منسوب شود حاصل سوال چہارم آنکہ در مکتوب ملا محمد صدیق نوشتہ اند کہ شخصے کہ استعداد ولایت موسوے دارد معلوم نیست کہ صاحب تصرف او را باستعداد ولایت محمدی تواند آورد و در مکتوب دریش زادۂ کلان قدس سرہ نوشتہ اند کہ شمار از ولایت موسوی بولایت محمدے آورد بچہ توفیق چہ باشد جواب آنکہ در مکتوب ملا محمد صدیق واقع شدہ است کہ از ولایت موسوی بولایت محمدے بردن معلوم الوقوع نیست مرا نوقت علم بوقوع این امر نبودہ بعد ازانکہ این امر را معلوم ساختند و قدرت تغییر و تبدیل دادند نوشتہ کہ شمار از ولایت بآنولایت برد زمانہ متحد نیست تا تناقض متصور شود حاصل سوال پنجم آنکہ پیراہن را صوفیان اینجائی پیش چاک می پوشند و میگویند سنت این است و بندگان حضرت امیر بطریق حلقہ میسازند تحقیق این چیست بدانند کہ ما ہم در پنجاب تردد داریم اہل عرب پیراہن پیش چاک می پوشند و آنرا سنت میدانند از بعضے کتب معتبرہ فقہیہ مفہوم میشود کہ پیراہن پیش چاک مردان را نباید پوشید کہ لباس زنانست امام احمد و ابو داؤد از ابی ہریرہ روایت کنند کہ پیغمبر فرمودند علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام لعن رجل یلبس لبس المرأۃ والمرأۃ یلبس لبس الرجل فی مطالب المومنین ولا تشبہ المرأۃ بالرجل ولا تشبہ الرجل بالنساء خان کلا الفریقین ملعون بلکہ مفہوم میشود کہ پیراہن پیش چاک لباس اہل دین و اہل علم نیست لہذا اہل ذمہ را این لباس تجویز نمودہ اند در جامع الرموز از محیط نقل میکند فلا یلبس ای الذمی ما یختص باہل الدین والعلم کالرداء والعمامۃ بل قمیصا خشنا من الکرباس جیبہ علی صدرہ کالنساء و ایضا بقول بعض علماء پیش چاک قمیص نیست بلکہ درع است قمیص نزد ایشان آنست کہ بمنکبین چاک داشتہ باشد فی جامع الرموز فی بیان کفن المرأۃ وفی الہدایۃ بدل القمیص الدرع وفرق بینہما ان شقہ فی الصدر والقمیص الی المنکبین وقالوا بالترادف نزد فقیر صواب آن مینماید کہ چون مردان از تشبیہ بلباس زنان ممنوع گشتہ اند بہ بینیم جائیکہ زنان پیراہن پیش چاک پوشند باید کہ مردان ترک تشبیہ زنان نمودہ پیراہن حلقہ گریبان بپوشند و در جائیکہ زنان پیراہن حلقہ گریبان بپوشند مردان پیراہن پیش چاک اختیار کنند و در عرب زنان حلقہ گریبان میپوشند مردان بضرورت پیراہن پیش چاک بپوشند و در ماوراء النہر و ہند لباس زنان پیراہن پیش چاکست ناچار مردان نیز حلقہ گریبان اختیار کنند میان شیخ عبد الحق دہلوے میگفت کہ در حضرت مکہ بودم دیدم کہ یکے از مریدان

شیخ نظام نارنولی پیراہن حلقہ گریبان پوشیدہ طواف کعبہ مینماید وجمعی از عرب از پیراہن او تعجب دارند
کہ پیراہن زنان پوشیدہ است پس باعتبار عرف وعادت ہم عمل عرب بر صواب باشد وہم عمل ہند و
ماوراء النہر لکل وجہۃ ہو مولیہا اگر سنیت پیراہن پیش چاک ثابت می شد علماء حنفیہ لباس آنرا باہل ذمہ
تجویز نمی نمودند مخصوص باہل دین و اہل علم میداشتند وچون زنان درین لباس پیش قدم اند اینجا لباس
مردان تابع لباس زنان نموده اند حاصل سوال ششم آنکہ چون از ابتدا راہ توجہ طالبان این طریق باحدیت
صرف است باید کہ نفی واثبات این توجہ جمع نشود زیرا کہ در وقت نفی توجہ بغیر ست جواب آنکہ توجہ بغیر از
برائے تقویت وتربیت توجہ احدیت است ومقصود از نفی غیر حصول دوام آن توجہ است بی مزاحمت
اغیار پس توجہ نفی غیر منافی توجہ احدیت بنا شد ومنافی توجہ احدیت توجہ بغیر است نہ توجہ نفی غیر
شتان ما بینہما حاصل سوال ہفتم آنکہ باید کہ ہر ذکر کہ مبتدے این طریقہ بکام وزبان میگوید قلب نیز ہمان میگوید
آیا در نفی واثبات قلب تمام را میگوید یا نہ اگر تمام را میگوید پس صرف کردن لا بفوق وآلہ بہ یمین چگونہ است
جواب آنکہ قلب اگر تمام را بگوید چہ نقصان دارد ولا را بفوق ببرد وآلہ را بجانب یمین صرف کند والا اللہ را
بجانب خود بکشد با آنکہ نفی واثبات را دران طریق بہ تخیل میگذرانند بکام وزبان کاری ندارد تا مواطات
قلب شرط قول نماند این دو سوال اخیر شما از قبیل تشکیکات فخر رازے است اگر نیک متوجہ شوید مندفع
میگشت بقیۃ المرام آنکہ بعضے از یاران آنجائی مکرر نوشتہ اند کہ خدمت میر درین ایام باحوال طالبان کم
می پردازند وگر فتارے بعمارت دارند مبلغ فتوح بر عمارت خرچ میشود وفقرا بی نصیب می مانند این مقدمات
ما بر نہجے نوشتہ بودند کہ شائبہ اعتراض از انجا مفہوم میگشت وبسے انکارہا می آمد بدانند کہ انکار این
طائفہ سم قاتل است واعتراض بر افعال واقوال این بزرگواران زہر افعی کہ بموت ابدے رساند
وہلاک سرمدے گرداند فکیف کہ این انکار واین اعتراض عائد بہ پیر گردد وسبب ایذاء پیر شود منکر
این طائفہ از دولت ایشان محروم است ومعترض بر ایشان ہمہ وقت خائب وخاسر تا زمانیکہ
جمیع حرکات وسکنات پیر در نظر مرید مستحسن وزیبا نہ در آید از کمالات پیر بہرہ نیابد واگر یابد
استدراج بود کہ عاقبت آن خرابی ورسوائے است مرید باوجود کمال محبت واخلاص کہ
بہ پیر دارد اگر در خود برابر سر مو گنجائش اعتراض بر پیر یابد جز خرابے خود ہیچ نداند واز کمالات
پیر بے نصیب بود واگر فرضاً مرید را در فعلے از افعال پیر شبہہ پیدا شود ودفع نشود باید کہ آنرا

استفسار برنجی نماید که از شائبه اعتراض پاک بود و از منطقهٔ انکار مبرا و در نبوت چون محق و مبطل ممتنع اند اگر احیاناً از پیر امرے خلاف شریعت ظاهر شود باید که مرید دران امر تقلید پیر نکند و بحسن ظن مهما امکن آن را بحملے اطلبد و وجه صحت خواهد و اگر وجه صحت پیدا نشود باید که در دفع آن ابتلا بحضرت حق سبحانه و تعالی التجی و متضرع شود و بگریه و زارے سلامتی پیر خواهد و اگر مرید را در حق پیر شبهه در ارتکاب امر مباح پیدا شود آن شبهه را اعتبار نکند هر گاه مالک الامور جل سلطانه در اتیان مباح منع نفرموده باشد و اعتراض ننموده دیگر چه رسد که از نزد خود اعتراض کند بسیار است که در بعضے جاها ترک اولی اولی باشد از اتیان اولی در حدیث

نبوی آمده علیه و علی آله الصلوٰة و السلام ان الله کما یحب ان یؤتی بالعزیمة یحب ان یؤتی بالرخصة خدمت پیر چون فیضهای مفرط دارند در ایام فیض اگر باحوال مریدان به پردازند تسلی خود بعضے از امور مباحه نمایند چه جاے اعتراض است در نبوت عبد الله اصطخرے از برائے تسلی خود همراه سگبانان به صحرا به شکار میرفت و بعضے از مشائخ درین وقت تسلی خود بسماع و نغمه مینمودند والسلام علی من اتبع الهدیٰ و التزم متابعة المصطفیٰ علیه و علی آله الصلوات اتمها و اکملها

خاتمه عرضداشت اول که معتمد پناه مخدوم زاده کلان قدس سره نوشته بودند

عرضداشت کمترین بندگان محمد صادق بعرض اشرف میرساند که احوال و اوضاع این حدود بمین توجهات علیه بجمعیت صورے و معنوے گذران است مدتیست که از طرف خادمان حضرت خاطر نگران و پریشان بوده روز تحریر عریضه میان بدر الدین رسید و خیر و عافیت کامل رسانید فرحت بحد و مسرت بے اندازه روی نمود الحمد لله سبحانه علی ذالک حمداً کثیراً کثیراً قبله گاها حافظ بهاؤ الدین شب سیزدهم ختم قرآن مجید کرد از شب چهاردهم حافظ موسی شروع کرده است پنج پنج سیپاره میخواند شب آینده که شب نوزدهم است ختم میکند در عشرهٔ اخیر حافظ بهاؤ الدین تمرار داده است که ختم خواهد کرد حضرت سلامت شبی در نماز تراویح حافظ قرآن میخواند که مقامی وسیع بس نورانی ظاهر شد گویا که مقام حقیقت قرآنی بود هر چند باین جرأت نمیتواند کرد و چنان معلوم شد که حقیقت محمدی علی صاحبها الصلوٰة و السلام اجمالاً این مقام است گویا که دریای عظیم را در کوزه در آورده باشند و این مقام تفصیل حقیقت محمدی است و اکثر از انبیاء و اولیا و کمل بقدر خود از بعض آن مقام بهره دارند و از تمام آن مقام بغیر از پیغمبر ما علیه الصلوٰة و السلام نصیبے مفهوم نشد و این حقیر نیز بهره یافت سبحانه و تعالی بتوجه عالی نصیبے کامل روزے گردانادو تا هنوز این مقام خوب واضح

نشده است باقی احوال بجمعیت گذران است و در پناه معظم خیلے برکت مفهوم میشود اخوی محمد سعید اوضاع ہموار دارد
واوقات بجمعیت و بذکر میگذراند یاران شہر نیز بذوق تمام حاضر میشوند و فقیر تا الحال چہار سیپارہ چیزے بالاحفظ
کردہ است تا روز عید ظاہر پنج سیپارہ یاد کند والعبودیۃ عرضداشت دوم عرضداشت کمترین بندگان
محمد صادق بذروۂ عرض میرساند کہ احوال واوضاع ایخدو مستوجب شکر است خیریت آن ذات کعبۂ مرادات
مع خادمان مخلصان مطلوب و مسئول است سرفراز نامۂ نامے و صحیفۂ گرامی کہ بصحوب اسمٰعیل مرسل بود بطالعہ
آن مشرف و مبتہج گردید حق سبحانہ و تعالیٰ شانہ عاطفت آن قبلۂ عالمیان بر کافۂ اہل اسلام باقی و پایندہ دارد
بحرمۃ النبی الامی و آلہ الامجاد علیہ من الصلوات اتمہا و من التسلیمات اکملہا قبلہ گاہا از خرابی احوال چہ نویسد کہ
غیر از حسرت و ندامت بر صدور اعمال و تضیع احوال ماضیہ و حال سرمایہ بدست ندارد و آرزوی آنست کہ ہیچ
لحظہ و ساعتی بخلاف رضاے او تعالیٰ و تقدس نگذرد و آن میسر نہ مگر آنکہ توجہ خادمان آنسو بدرگاہ مددی
فرماید و دستگیرے نماید ؎ از کریمان کار ہا دشوار نیست ۔ الحمد للہ والمنۃ کہ تا حال بہمین توجہ شریف بطریقیکہ
امر فرمودہ بودند استقامت دارد و دران کم فتورے راہ میابد بلکہ روز بروز امیدوار ترقی و تزائد است
بعد از فجر و ظہر و عصر حلقہ می نشیند و حافظ بہاؤ الدین چون از ترددات فرصت میابد قرآن نیز میخواند و این
فقیر در بعضے اوقات مقبوض است و دیگر مبسوط و قبض و بسط و توجہ و ذوق و آرام و جز آن تعلق ببدن
دارد و از ان تجاوز نمی نماید و لطائف ستہ نہ متوجہند و نہ غافل و اگر متوجہ اند توجہ آنہا مثل علم حضوریست
بلکہ عین آن و توجہ و ذوق و مثل آن ہمہ را داخل ظلال میداند و از ظل متجاوز نمیابد و لطائف اولاً
ببدن محیط بودند و در نظر بصیرت غیر از بدن امرے دیگر مفہوم نمی شد چنانچہ بحضور موفور السرور
عرض کردہ بود الحال از بدن ممتاز درمی آیند و اینمقام مقام بقا میداند و بعد از بقا با زیک نوعی
از فنا بہ لطائف رو نمود چنان معلوم شد کہ بی این فنا کہ بعد از بقا شود تمامی کار میسر نیست و الحال
چند روز است کہ مقبوض و معاملہ سرد کم است تا چہ ظاہر شود فاما تا حال توجہ بعالم نیامدہ است چنان
عرض احوال ضرور میبود بچند کلمہ جرأت نمود قبلہ گاہا فقیر ہر شب حضرت را بخواب می بیند الا ماشاء اللہ
زیادہ چہ نویسد کہ داخل تعلقات رسمیہ است والعبودیۃ عرضداشت سوم عرضداشت کمترین
بندگان محمد صادق بموقف عرض میرساند کہ این حقیر بدتیست کہ مقبوض و مغموم میبود آخر الامر بمحض توجہ
اقدس عنایت خداوندی جل سلطانہ در رسید و بسطے عظیم روے نمود و دران بسط چنان معلوم گشت کہ

چنانچہ سابقاً یاد دو توجہ مثلاً از جانب این کس میبود الحال ہرچہ ہست از جانب اوست تعالی و تقدس و در خود پیش از قابلیت قبول نمی یافت کالمرآۃ التی تطلع علیہ الشمس فاجتزق بذلک الطلوع کل ظلمۃ وکدورۃ من البدن اللطائف وحصل فیہا کل نور وبرکۃ بینبغی فانشرح الصدر وواسع القلب وصار البدن کالنور مضیاً اللطف من الروح والسر الذین کانا قبل ذلک ووجدت التجلی الاکمل من بین الاطائف علی القلب فلما نظرت الی القلب ظہران فی القلب قلبا آخر التجلی علیہ فلما نظرت الی ذلک القلب ظہران فی ذلک قلبا آخر وہکذا الی غیر النہایۃ فلم یظہر قلب بسیط الا وقلب آخر فیہ وہلم جرا الی ان ینتہی الی القلب البسیط ولیس بمتیقن وعلم ان الحالات السابقۃ من ہذہ الحالۃ بالنسبۃ الیہا کانت کلہا تکلفات صرفۃ وکان یخطر باسم ہذا المقام فاکتبہا لسوء الادب قبلہ گاہ اینہمہ کمترین از لیست از آثار توجہ اظہر ست گر برتن من زبان شود ہر موے بہ یک شکر تواز ہزار نتوانم کرد بہ حضرت سلامت آرزومندے دریافت ملازمت خادمان درگاہ را چہ شرح دہد وچہ نویسد شب و روز بلکہ ہر ساعت در تصور آنست کہ کدام وقت نیک و ساعت خوش خواہد بود کہ مطلب اعلی و مقصد اعز بحصول خواہد پیوست و غیر ازین تمنای آرزومندی در تصور نمی آید حق سبحانہ و تعالے باحسن وجوہ وادفق طرق ایندولت عظمی میسر گرداناد بحرمۃ النبی وآلہ الامجاد علیہ وعلی آلہ من الصلوات اتمہا والتحیات اکملہا والعبودیۃ

تمام شد جلد اول مکتوبات امام ربانی